

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
357.14

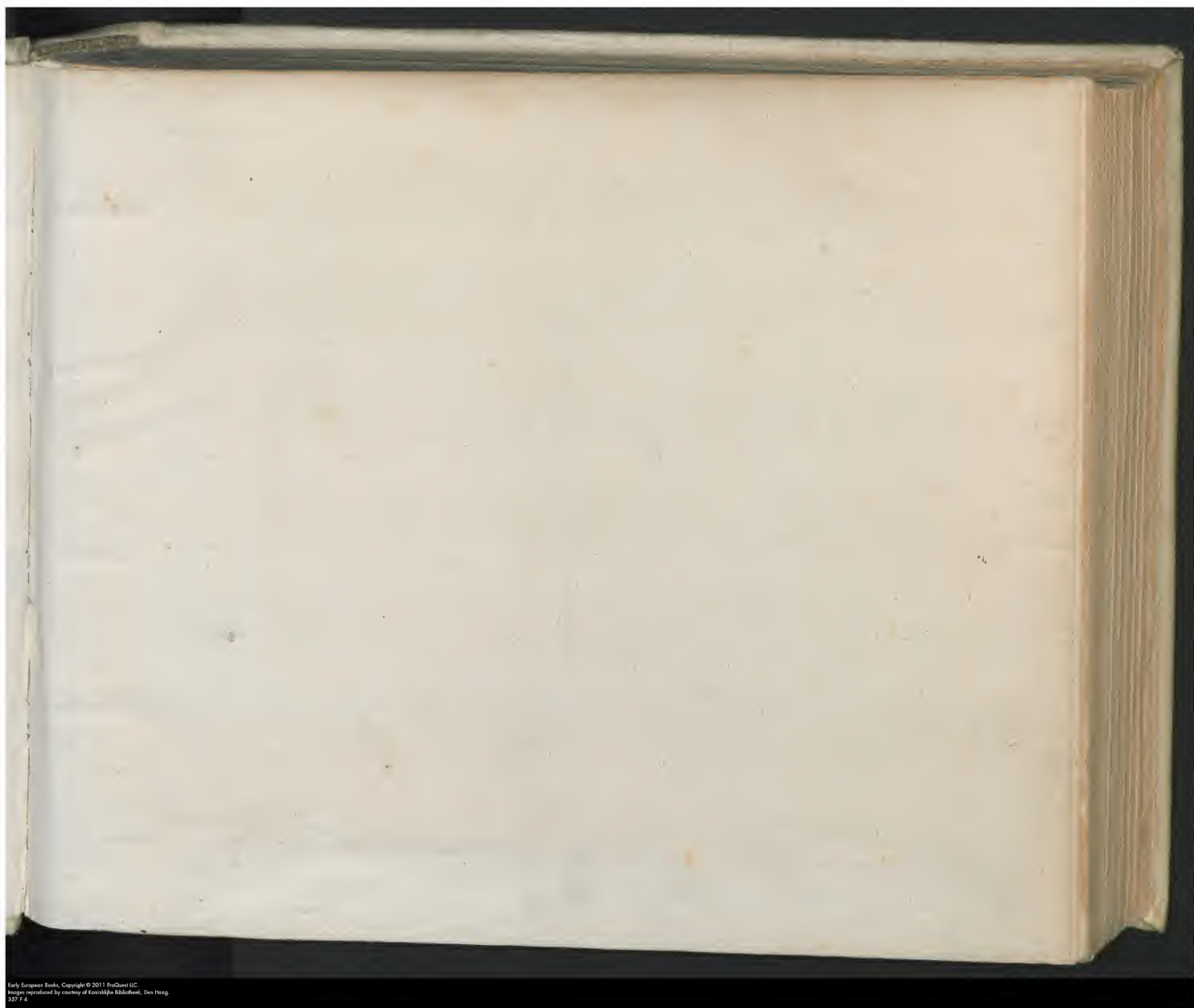
Early European Books. Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Universitätsbibliothek, Bonn. Heng
337 F 4

~~111~~
111 352 Fy.

Tot den goetwillige Leser.

TIs alfoo Gunstige Leser, dat in voorgaende tijden verscheydene voorname Persoonen seer ghetracht hebben te bearbeyden, ende voltrecken, eene klare beschrijvinghe en vertooninghe van onse Nederlanden, namelijk, de seer gheleerde *Hadrianus Iunius*, *Iacobus Matchantius*, *Petrus Montanus*, *Emanuel de Meteren*, ende verscheyden andere: maer voornamentlijcke *Louys Guicciardijn* Florentijnsch Edelman, dewelcke 's Landts ghelegentheydt by synen tijdt soodanich heeft gade gheslaghen datmen 't selve niet sonder verwonderingh kan lesen. Nochtans gunstighen Leser, men kan niet waerheydt segghen, voor soo veel de perfectie van 't afbeelden, vertoonen, ende beschrijven deser Landen aengaet, het gene men van veel andere konsten siet ende bevint, te weten: dat de selve soo tot ghene volkomenheyte en konnen gebracht werden, als wel van tijdt tot tijdt, in nieuwe verbeteringh over te setten, gelijk wy oock verseecken dat dese vertooningh en beschrijvingh, die wy nu nieuwljcks aen den dach brengen, met rechte mach toegheschreven worden, wy bekenne gheerne dat wy ons ten deele met den arbeydt der boven genoemde Autheuren hebben gedient, daer uyt treckende t'geene ons goet dochte, voeghende 't selve by onse nieuwe particulariteyten en verbeteringe, t'ghene wy vertrouwen den leser en aenschouwer aengenaem syn sal. Wy hebben oock in onse beschrijvinge gevolght, de Tijtlen of Eernamen die de Princen ende hooge Overheden daer van dragen, raeckende ondertusschen, aen die veranderinghe die staende de leste troubles in de forme van Regeringhe is voorgevallen, midtsghaders den staet daer yeder landt sich nu in bevint, ende meer andere particulariteyten. Ende om in meerder volkomenheyte te vertoonen der landen ghelegentheydt, Casteelen en Forten, soo hebben wy (geen moeyte oft kosten ontsiende,) eenige Provincien in twee, drie, vier, oock vijf tafelen, onderscheyden, tot meerder contentement van den leser en aenschouwer. Soo nochtans ergens yet ware dat niet soo volkomen is als 't wel vereyschten, wy bidden, dat in plaetse van 't selve vinnich te berispen, ons te willen vriendelijck onderrechten, op dat alles so seer moghelijck tot meerder volmaecktheyt en perfectie mocht ghebracht werden. Waer toe wy op het hooght genegen sijnde: ondertusschen blijven

U L. D. Dienstv eerdighe

Iacob Aertsz. Colum.

Lorte Beschrybinge van Oud Nederlandt /

Ofte Gallia Belgica.

En wy komen tot de algemeyne Beschrybinge ende Af-
 beeldinge der 17 Nederlanden / ende tot die van elck Landt
 in 't besonder / dunct het ons niet ongeraden den goetgun-
 stigen Lecker booz ooghen te stellen de Caerte van Oudt Ne-
 derlant / ofte Belgium / so 't selve ontwoopen is by den wydt-
 bermaczen Wereldt-beschryper Abrahamus Ortelius, in syn Boeck
 ghenaeamt Theatrum Orbis terrarum, ende tot beter onderrichtinge
 daer by te boegen een kortte Beschrybinge. Het woort Belgium
 dan / dat Julius Caesar dickmaels ghebruycht in zijne Commentarien
 van de Franche Oorloge / werdt van verscheyden Auteurs ver-
 schepdentelich wyt-geleyt. Want sommige meenen dat Caesar daer
 by verstaet een secker besonder Stadt / welcke Guicciardin ende Mar-
 lianus willen dat geweest zy de Stadt Beauvois in Picardien. An-
 dere daerentegen duyden 't op 't Stedeken Babais in Henegouwen
 De gheleerde Ioannes Goropius Becanus meent dat Caesar by 't boozs.
 woort verstaen heeft niet een bysonder Stadt / maer de volkeren
 Bellovacos / welker Hoofstadt nu ter tijt is het boozs. Beauvois
 in Picardien. Henricus Glarianus houdt het daer booz / dat Belgium
 ende Gallia Belgica by Caesar al een dingh is. Ioannes Rhellicanus
 seght neen / ende houdt dat Belgium maer een deel gheweest zy van
 Gallia Belgica / doch wat deel en doet hy daer niet by. Hubertus
 Leodius verstaet dat deel by / in het welcke hynden ten daghe ge-
 gen is het boozs. Babais in Henegouwen. Maer (seght Ortelius)
 laet ons Caesar selve van zijn Belgium hooren spreken. Dese dan
 in zijn vijft de Boeck / handelende van de verdelinge der Regioenen
 ofte Cryghs-Regimenten in Gallia Belgica / ghebruycht onder an-
 dere dese woorden: Een Regioen heeft hy (namelyck Caesar) aen
 Camus Fabius gegeven / om naer de Morinos te voeren: een ander
 aen Quintus Cicero / naer de Perbios: een derde aen Lucius Co-
 stius naer de Efluos: het vierde heeft hy bevolen te verwinteren niet
 Camus Labienus in 't Lantschap van Rheims / op de grensen van
 Trienen: ende dync heeft hy 'er geleydt in Belgium / onder Marcus
 Crassus / Lucius Munatius Plancus / ende Caius Trebonius.
 Een weynigh te voeren in 't selfde Boeck / sprekende van Groot-
 Britannien / seght hy: De Zee-kust van Britannien werdt by die

bewoont / die om te rooben ende Oorlogh te voeren / wyt Belgium
 ober ghelomen syn / ende meest alle de namen voeren van de selfde
 Steden / wyt de welcke zy eertijds gesproten syn. Hier ziet men booz
 eerst wel duydelich / dat Caesar onder den naem Belgium niet een
 Stadt allene / maer verscheyden Steden begijpt: Een tweeden /
 dat hy ebenwel daer by niet en verstaet geheel Gallia Belgica / de-
 wyle hy de Morinos / Perbios / Efluos / ende Rheims / wel wyt-
 duckelijch van Belgium onderscheydt / welcke Volkeren noch
 rans hy / ende alle andere geloof-waerdige oude Schryvers / onder
 die van Gallia Belgica tellen ende stellen. Het is dan soo klaer als
 de Sonne / dat Belgium maer een deel en is van Gallia Belgica /
 dan wat deel het is / en kan men so heel grondelijck niet seggen. Dat
 het Babais in Henegouwen met het Landt daer omtrent geleghen
 niet en zy / blycht daer wy / dat het selve Babais in 't Landt van de
 Perbios gelegen is / welcke Caesar van Belgium wyluyt. Ick en
 geloof oock niet (seght Ortelius) dat het de Bellovacos oft die van
 Beauvois in Picardien zijn: maer heel eer dat het zy dat deel van
 Gallia Belgica / 't welck de Zee alernaest leyt / ende sich wytstreckt
 naer 't Noorden / alwaer men die grootte waterbloeden heeft / nae-
 melijck den Rhijn / de Maes / ende de Schelde / welker monden en
 upgangen bequame gelegentheyt geven om in Zee te komen / ende
 van daer in Britannien ober te varen. Maer sal yemant mogen
 bragen / is Belgium maer een deel van Gallia Belgica / wat noemt
 ghy dan Gallia Belgica / ende binnen wat valen is 't selve Landt-
 schap hier booztijds besooten geweest? Om hier op te antwoorden
 moeten wy de saecke wat hooger verhalen. De Romeynen begre-
 pen onder den naem van Gallia niet alleen het gene wy nu ter tijde
 Danchrijck noemen / maer al het Landt datter gelegen is tusschen
 den Rhijn / de grootte Zee Oceanus / de Pyreneische Berghen / (wel-
 ke Danchrijck af-scheyden van Spacijen) de Middellandsche
 Zee / en 't geberghte Alpeninus tot Ancona toe. Dit Gallia deel-
 den zy af in twee deelen. Het ene (by haer genaemt Gallia Cisal-
 pina / oft aen dees zyde 't Geberghte) woort hundert daeghs onder
 Italien gherekent / ende meestendeel Lombardia ghenoecht. Het
 anderde (namelyck Gallia Transalpina oft aen geen zyde 't Geberg-
 te) was

te) was bepaelt met den Rhyjn / de Zee Oceane / de Pyreneische Bergen / de Middellandische Zee / ende de Alpes / oft Bergen die Franckrijck af-scheyden van Italien ende Hoogh-duytschlandt. In dit Transalpijn oft overbergigh Gallia was wederom in drie deelen ghecleet / daer van 't ene bewoont werde by de Aquitanen / het andere by de Celten / ende het derde by de Belgen. Van Aquitania ende Celtica en sullen wy hier niet spreken / als zynde bynten propooste / maer Belgica / ofte het deel by de Belghen bewoont / was besloten tusschen de groote Zee / den Rhyjn / de Marne / ende de Seyne: Soo dat het gene wy nu Neerlandt oft de 17 Landen noemen / (naer het schypden van Guincardim) maer en maecte de helft ofte weynigh min van oudt Belgica. d' Andere helft (waer inne onder andere begrepen zijn de Fransche Landen van Picardie / Champagne / ende Normandic / doch also dat de twee laetste niet gheheel daer onder en behooren) wort bezeten by den Coninck van Franckrijck / de Hertogen van Bourgogne / Gulich / ende Cleve / de Kert / bisschoppen van Metz / Treves / Colen en Camerijck / den Bisschop van Luyck / ende sommighe andere Princen en Potentaten. De oude Belgen waeren gedeelt in vyfthien principale Narien ofte Volckeren / eenige van de welcke wy hier voren Julius Caesar genoemt hebben / de andere mach men lesen / so by den selven Caesar / als by den Wereld-beschryver Strabo / ende andere Aertheeren meer / behalven dat zy oock meestendeel wygedrukt worden in ons tegenwoordigh Caertjen.

Daer van dat de naem Belgium ende Belgica zijnen oorspronck heeft / staet mede in geschille. Enige brengen hem af van 't woort Belgen oft Welgen / 't welck in oude Belgische taale beteeckent een byzendelingh. Een ander seer gheleert Man meent hy come van Belgen oft Walghen / dat toornigh zyn ende bechten te segghen is. Onse Nederlandtische Jaer-boecken ofte Chronijcken doen hem bloepen Belgis / voort de voost-stadt des Gantschen Lands / maer welcke die gewest zy / ende waer ontrent gelegen is mede onsecker / want de eene maectt Zabais af / een stedeken (so geseyt is) in Venegonwen : d' ander wederom Velsiecke / een Dorpen by Endenaerde in Vlaenderen. Immers die den naem af brengen van de Stadt Belgis (welcke nochtans niet bemaect en wort by eenige naem-kondighe Schryvers) hebben tot haven medestemmer Afdorus Kert-Bisschop van Sevilien / die lib. 14. Origin. cap. 4. seght: Belgis is een Stadt in Gallia / van dewelcke het Landtschap Belgica sinen naem heeft : ende den Griecchen Schryver Helychius, die al voort Afdorus geseydt heeft / Belgatos komt van de Stadt Belgis.

Om nu oock wat aen te roeren van den oorspronck ende zeden der oude Belgen oft Nederlanders / wy lesen by Julius Caesar in syn tweede boeck dese woorden: Hy (Caesar) bevondt dat de Belghen meestendeel ghesproten waren bande Duytschen / ende dat zy van oudts hier over den Rhyjn gekomen sijnde / om der vruchtbaerheits wille van 't landt / aldacr neder geslaghen waren / ende de Gallen / die er te voren woonden / verdreven hadde. Ende staet in 't begin sel van 't eerste Boeck. Van alle dese (seght hy / sprekende bande Volckeren van Gallia) sijn de Belgen de dapperste / en den Duytschen over Rhyjn woonende aldernaest ghelegen / niet de welcke zy oock ghesadighlyck oozloghen. Strabo, Titus Livius, Polybius, ende Diodorus Siculus verhaelen bande Belghen als volghet: Sy hebben Rydt ofte Wapen-rocken / draghen langh hant / hare byrecken sijn onder open. In plaetse van rocken draghen zy een open kleed met moutwen / komende tot aen de schamelheyt. Hare wolle is rou ende haprigh / maer by naest tot op de huyt toe afgeschoren. Hier van weeten zy dicke rijd-rocken / die zy Anas noemen. Hare wapen sijn een langh Sweerd / na de mate van peders lichaem / hangende aen hare rechter siede een lange Schild / Lancen / ende Wapen-pijlen. Sommige gebruiken oock Boghen ende Slinghers. Sy plachten oock met honden te bechten / maer waeren voort al seer kloek te paerde. Deselve Strabo, Caesar, ende Polidionius segghen voort: Sy legghen noch meest plat op d'aerde neder. Als zy eten / sitten op honden oft walven vellen / ghespreyt op secker leeghe banckens / oft langhs de Herden heen. Hare tafelen sijn weynig van der Herden verheben. Hare spijs is meest toe-gemaect met melck. Sy eten alderley vleesch / doch meest Swinnen-vleesch / soo versich als gesouren. Die aen de Zee oft binnen-waeren woonen / rechten visch op. Hare huysen sijn ront / ghemaect van plancken ende hoerden / meest in Doffhagen / oft ontrent eenighen water-vloet. Caesar, Pomponius, Mela, ende Diodorus getuyghen / dat hare begravinghen ende wyt-vaerden / nae de maniere der Gallen / seer kostelijck toe-gingen / ende al wat zy meyden dat den afgestorvenen in zyn leven best behaeght hadde / dat pleghen se met zyn doode lichaem te verbranden. Ja die den dooden liefst ghehad hadden / spongen mede in 't vper / ende geloofden dat zy niet hem souden leven. Sommige wierpen oock Zieven in 't graf daer het oberblyfsel in begraven weerd / als of d'overleden die soude ghelefen hebben. Want zy hadden 't gevoelen van Pythagoras in ghebzoncken / de welcke zeyt dat de zielen onsterfelyck waren / ende na sekere jaren weder in andere lichamen soude verhuysen. Strabo ende Diodorus schryven oock / dat als zy vaderslaegden van eenighe swaere

toekomende saecken / so gebuyckten zy een wonderbaerlyche ende
ongelooflyche maniere van Offerhande. Sy offerden neffens den
Outaer oft plaetse daer toe bereydt een levende Man / die zy niet een
swaerde op zyn middel-rijs trefsten / ende als hy dan viel / soo wisten
zy wyl den bal ende gestaltenisse van zyn gebroocken leden / als oock
het vlieten van zyn bloet / dooz een oude waer-neminghe / toe-
komende dingen te voorscennen. Sy en plachten geen Godtsdienst
ofte offerhande te doen sonder Philosoph / want zy meynden dat
de heylige diensten geschieden moesten by luden die kennisse had-
den van de Goddelijche natuer. Plinius verhaelt noch een ander
wyse van Offerhanden by haer eertyds gebuyckte. Als zy onder
een boom alle dingen reedt genaeckt hadden byochten zy twee witte

Stieren/welcker hoozen dan eerst ghebonden wierden. De Prie-
ster / in 't wit gekleedt zijnde / kilom op den boom / ende sloegh de stie-
ren niet een goude byl ofte barge dat zy bloeden / het bloet werdt in
een wit kleedt ontfangen / ende dan werden de Offerhanden voorts
geslachtet / ende elck badt / dat Godt den geber zyne gaben wel wil-
de laten gelucken. Sy geloofden dat de onbzychbare beesten / van
dit bloet dzyckende / byzichtbaer wierden / ende dat het oock goet
was tegen alderley bergif. Dit meyden wy dat den verstandigen
Lefter genoegh sal zyn / om de gelegentheyt van Oudt Nederlandt ofte
Gallia Belgica te verstaen. Nu komen wy voorts tot de beschry-
vinge van nieu Nederlandt / ofte de 17 Landen / die wy eerst in het
gemeyn / ende daer na elck besonder sullen over-loopen.

Generale Beschrijvingh D E R N E D E R L A N D E N.

DE landen, die wy tegenwoordigh voor- genomen hebben te beschrijven, worden geseyt seventien in getal te zijn, meer, om datmen daer den Princen se- venthien titelen van toe- geschreven heeft, als om eenige andere merckelij- ke redenen. Want anders op gemeene vergaderingen, en als 'er van s Princen wegen voor- geslagen wiert van eenige Contributien oft diergelijke lasten, en plegen de landen in sulcken getal niet te verschijnen, noch te contribuieren, maer 't Hertoghdom van *Limburgh* met sijn ap- pendentien, en 't *Marck-Graeffschap des H. Rijcks*, oft van *Ant- werpen*, stemden en contribueerden met en onder *Brabant*. 't Graeffschap *Zutphen* maecte het vierde quartier van *Gelder- landt*: daer-en-tegen *Doornick*, en het *Doornicksche*, mitgaders *Rijssel*, *Douay*, en *Orchiens*, (die anders steden en leeden sijn van *Wals-Vlaenderen*) hadden hare stemmen, en contribueerden a part oft besonderlijck. *Valencijs* (anders een Stadt en Lidt van *Henegouwe*) stemde en contribueerde op hem selven. Dan wy sullen in onse Beschrijvingh dese ordre van Titelen volgen, het Landschap *Brabant*, 't *Marck-Graeffschap des H. Rijcks*, 't Land- schap *Limburgh*, *Mechelen*, *Vlaenderen*, *Artoys*, *Henegouwe*, *Lut- zenburgh*, *Namen*, *Gelderlandt*, en 't Graeffschap *Zutphen*, vorders het Landschap *Hollant*, *Zeelant*, 't Sticht *Vtrecht*, *Vrieslandt*, *Over- zsel* en *Groeningen*. Dese landen worden gemeenlijck *Nederlandt* genoemt, en dat van wegen hare nederige en lage gelegentheyt, ten aensien van *Duyts-landt*, en andere hooge landen, daer sy aen grensen, *De Italiaenen*, *Spanjaerts*, en andere *Westerse* Volc-

keren, noemens *Flandra*, ofte *Flandres*, nemende (door een on- eygentlijke wijze van spreken) het deel voor sijn geheel, want anders is *Flandres* oft *Vlaenderen*, den eygen naem van een van de voorsede seventhien Provintien, het welcke oft door sijn grootheid en voortreffelijckheyt, ofte (dat waerschijnlijcker is) om dat 'et den voorsz. *Westerse* Volckeren naest gelegen, en daerom oock best bekendt is, sijn naem aen alle d andere Landen heeft mede-gedeelt. Men noemt desen Landen oock *Neder-duyts-landt*; hoewel sy nochtans, na de palen en grensen by d'Oude gettelt, niet onder *Duyts-landt*, maer onder *Gallia Belgica* zijn gerekent geweest, uytgenomen alleenlijck *Vrieslant*, en weynigh andere stucken.

Dit *Nederlant* is bepaelt met d'Oceaensche Noord-zee, met het Graeffschap *Emden*, en de Riviere *Eems*, het Landt van *Ben- them*, en *Westphalen*, de landen van *Gulich* en *Cleef*, de Bisddommen van *Ceulen* en *Trier*, het Hertoghdom van *Lorraine*, en 't Konink- rijk van *Francrijk*. Binnen de selve palen is mede begrepen het Aerts-Bisdom van *Camerijk*, het Bisdom van *Luyck*, en mo- gelijck eenige andere stucken, die onder de seventhien Provin- tieu niet en behooren.

Nederlandt, na de reeckeningh van *Guicciardini*, die (hoewel een Italiaen zijnde) het selve beter en nauwer beschreven heeft, dan eenigh *Nederlander* selfs, begrijpt in 't ronde omtrent de duyfent Italiaensche, dat is weynigh min oft meer als drie hon- dert veertigh *Nederlandsche* mijlen. In desen omloop telmen over de twee honderdt bemuerde Steden, welcker veele seer machtigh en vermaert zijn, als met namen, *Leuven*, *Brussel*, *Ant- werpen*, 's *Hertogen-Bosch*, *Mechelen*, *Luttenburg*, *Nimwegen*, *Gent*, *Brugge*, *Doornick*, *Rijssel*, *Atrecht*, *Valencijs*, *Bergen in Henegouwe*, *Dor-*

GENERALE BESCHRYVINGH

Dordrecht, Haerlem, Delft, Leyden, Amsterdam, Goude, Rotterdam, Middelburgh, Namen, Zutphen, Leeuwaerden, Vtrecht, Deventer, Groeningen, en meer andere, die elck in haere respectie Landtschappen breeder sullen beschreven worden. Behalven de voorsede bemuerde Steden sijnder in *Nederlandt* noch over de hondert vijftigh plaetsen, die Stadts-recht en Privilegien hebben, en voor den eersten en laetsten oorlogh, die 't platte landt seer bedorven heeft, sonderling in *Vlaenderen*, (dat meer dan d' een helft ontvolckt is) waerender over de ses duysent drie hondert Dorpen met Klock-toorens, behalven veele ontelbare Gehuchten, Heeren-huyzen, Sloten en Kasteelen.

De Macht van dit *Nederlandt* is al over veele jaren soo groot geweest, dat niet alleen Keyser *Carol de V.* (by wiens tijden de seventien Provintien eerst alle onder een Prins ghekomen zijn) maer allangh voorhem, sijn Overgroot-Vader, Hertogh *Carol van Bourgondien*, toegenaemt de *Stoute*, een Koninckrijk daer af gesocht heeft te maken, onder den Tytel van 't *Koninckrijk van Bourgondien*. Maer om dat yder Landt Souverain was, en niet alleen vericheyden elle, maet en gewicht, maer oock befondere rechten, wetten, en privilegien hadde, en daer beneffens sijnen Prins, noyt andere dan bepaelde macht over sich had willen coufenteren oft verstaen, so is sulcx achter gebleven. Maer sijn evenwel diergelijcke eersuchtighe voorwendinghen de principaelste wortelen oorsaek geweest van den langdurigen oorlog, naderhandt tusschen de landen en hare Prinzen geresen. Dese macht, als oock den rijckdom, neeringh en welvaert van de *Nederlanden* besaet meest in de Schipvaert en Visscherye, sonder welke twee onnytputtelijcke Mijnen, de Landen nauwlijcx en souden vermoghen soo ongeloofelijcken ghetal van volck, als daer in is woonende, onderhouden. Wat de Zee aengaet, die is haer soo bequaemelijck en geriefelijck geleghen, dat men uyt *Hollandt* in twee daghen en soo veel nachten met een goede windt zeylen kan tot in *Noorwegen*, binnen vijf oft ses daghen in *Deenmarcken*, en van daer voorts in *Sweedden*, *Prusssen*, *Lijstant*, en andere quartier van d' Oostersche Zee. Weitwaerdts kanmen in weynigh uyren in *Engelandt* varen, en voorts binnen 4. 6. 8. 10. 12. oft 14 dagen in *Franchrijk* en *Spanjen*, na dat dan de Haven der selve

Landen verre oft na by gelegen zijn. Op dat ick hier niet spreke van de Havens in de *Middelantsche Zee*, selts tot *Constantinopolen* en *Soria* toe, noch van die van beyde de *Indien*, so Oost als West, om alle de welcken te bezeylen, dese Landen wonderlijck wel gelegen en bequaem zijn. Dese goede gelegentheynt nu, weten de *Nederlanders* seer wel waer te nemen, en tot haer voordeel en profijt te gebruycken, het welck een oorsaek is dat de Landen, insonderheyt *Hollandt* en *Zeelandt* uytnemende Schip-rijck zijn, en schijnt by na ongeloofelijck, alhoewel 't nochtans waerachtigh is, dat uyt die twee Landen alleene bywijlen seven oft acht hondert groote Schepen reffens gezeylt sijn op Koopvaerdy Oostwaerts: behalven die Westwaerts op *Engelandt*, *Franchrijk*, *Spanje*, de *Eylanden* en kusten van de *Middelantsche zee*, en beyde de *Indien* handelen, mede sijnde in merckelijcken ghetal. De Visscherye, en insonderheyt de *Haringh*, *Cabeljauw*, en *Salm-vanght*, wordt hier soo sterck gedreven, datter alleen ten *Haringh* varen tusschen de seven en acht hondert Schepen, soo *Buyssen* en *Dogbooten*, als andere, doende gemeenlijck drie reysen des Jaers, en inbrengende door de bandt, soo *Guicciardijn* van sijne tijden, en voor de eerste troubelen schrijft) elck omtrent 70 lasten *Haringhs*, makende t' zamen over de vijftigh duysent lasten, welke verkocht worden, (soo 't gemeenlijck gebeurt) tusschen de 90 en 100 guldens 't last. Den Gunstigen Leser kan lichtelijck rekenen, hoe veel goudts dat uyt dese Zee-mijne getrocken wort. De *Cabeljauw* en *Salm-vanght* bedroeg ten selven tijde over de seven hondert duysent kroonen 's jaers, van twee guldens 't stuck. By dese Zeevaert generen sich niet alleenlijck het Scheeps-volck selve, die ongeloofelijck veel in getal zijn, en in rappigheyt en behendigheyt ter Zee alle Natien van de gantsche Werelt te boven gaen, maer oock veel Steden en Dorpen met wijf en kindt, die sich bemoeien met Schepen te timmeren, en allerley scheeps gereetschap daer toe te maecken, met Netten te breyen, en diergelijcke handtwercken meer. Voor een derde Mijne van dese Landen machmen wel stellen de uytnemende kloekheyt en neerstigheyt der Inwoonderen in 't maecken van allerhande Manufacturen, als namentlijck wolle en linne lakeuen, saeyen, bombasijuen, fusteynen, alderley krameryen, en andere

andere dingen meer, hier te lang om verhalen, die soo ter Zee, als te Landt met groote menichte vervoert en verhandelt worden, niet alleenlijk op *Spanje, Italien, Duyts-landt*, en andere Landtschappen in Europa, maer oock op *Barbaryen, Guinea*, en so *Oogt als IVEL-Indien* selfs. En met dit kort verhael van de macht der *Nederlanden*, sullen wy ons tegenwoordelijk vergenoegen, alsoo de enge palen onser Beschrijving geen volkomen discours daer van en kunnen vatten. Dit alleenlijk willen wy uyt *Guicciardini* daer by doen, dat in sijnen tijdt de ordinairse en extraordinairse inkomsten van den Prince van dese 17 Provincien, niet min bedroegen, als die van den Coningh van *Engelandt*, uytgenomen de goederen van d'Engelsche Kercken, die de selve Coningh alsdoen aengetrocken en hem selven toegeeygent hadde.

De Lucht van dese Landen, hoewelse doorgaens wat grof en vochtigh is, is nochtans gesont en bequaem tot de verdouwing van de spijse, maer voor al seer dienstelijk tot de voortteelingh van allerley gedierten en vruchten. De Somer is seer schoon, geneugelijk en vermakelijk, want behalven andere eygenschapen, soo en is seer de hitte niet al te groot en overmatigh, en men wort 'er weynigh gequelt van vlieghe, muggen, en soodaenighe onghedierten, uytgenomen in *Zeelandt*, daer se tamelijk veel zijn. Het dondert 'er en blixemt 'er weynigh, ten aensien van andere landen, en veel min weet men 'er te spreken van aerdbewingh, want soo de koude des lichts als de laeghte des lands en kunnen sulcx natuerlijcker wijze niet lijden. De Winter is seer gemeenlijk langh, windigh, koudt en scherp, sonderlingh op een Noord-ooste-windt, maer als de windt uyt 'et Zuyden oft Zuyd-westen waeyt, ('t welck soo *Cesar* schrijft wel gebeurt de drie deelen van het jaer) soo verandert de koude in regen.

De Lands-douwe is in *Nederlandt* meestendeel plat, en met weynigh heuvelen, veel min bergen versien, behalven in *Lutzenburgh, Limburgh, Namen*, en sommighe gewesten van *Henegouwe*, daer 't tamelijk berghachtigh en vol heuvelen is. In een goet deel van *Brabant, Duyts-Vlaenderen, Gelderlandt* en *Over-Yssel* is 't zandachtig, maer voorts doorgaens wel gebouwt, en seer vruchtbaer van alderhande gewas. In *Walsch-Vlaenderen, Artoys, Henegouwe*, en *Zeelandt* waft overvloedigh veel schoone Tarwe, die

in *Gelderlandt* mede niet en ontbreekt. Wat de boom-vruchten belanght, daer wassen over al veel Peeren, Appelen, Pruymen en Kerffen, welcke laetste van *Plinius* selve gepresen werden. Moerbessen, Persicken, Vroeg-persen, Wal oft Okernooten, Haefnooten, en Mispelen zijnder overvloedigh. In sommighe gewesten vallen oock eenige Castanien, Vijgen, Granaet-en Oranjeappelen, Olijven, en dierghelijcke edele vruchten en wassender wel niet, van wegen de koude, maer wordender overvloedigh genoeg uyt *Spanje* en andere vreemde landen ghebracht. Men vint meest over al, soo in steden als op dorpen verscheide geslachten van Wijndruyven, maer onbequaem om wijn 'er van te persen, evenwel omtrent *Leuven*, in 't lant van *Namen*, en in 't Hertoghdome van *Lutzenburg*, vallen eenige doels kleyne en suere wijntjes, door dien de druiven niet en kunnen komen tot haere behoorlijke rijpighet. Boomen om timmerhout en branthout af te maken, vindt men hier veelderley, door de bandt seer hoogh, schoon, en goet, met name veel linde-boomen, welcker koolen seer bequaem sijn om buspoeder daer van te maken. In 't bosch van *Ardennen* wassen veel Ypen-boomen, diemen oock op den wegh tusschen *Namen* en *Hoey* vindt, hier af maect men seer schoone bogen, maer het sap daer van is vergiftigh, na 't getuygenis van *Iulus Caesar*, welcke schrijft, dat den Koning *Cartivulcus* hem selven met dit vergif om 't leven gebragt heeft. Voorts hebben sy hier eenen boom die dese landen schijnt eygen te wesen, in de *Nederlandse* tael genaemt *Abeelen*, en is een soort van witte Popelier. Dese vint men voornemelijk veel in *Brabant*, daermender alderley hout-werck af draeyt, sonderlingh binnen *Brussel*. Wat aengaet de Hof oft Moel kruyden, die vallen hier te lande soo goet en schoon, ja moghelijck beter als in *Italien*, gelijk mede verscheide soorten van Pompoenen, Comcommers, Artisoken, Cardons, Asparges, en andere Hoffe frayigheden, daer van 't zaet en de planten wel eer uyt *Italien* herwaerts overgebracht is gheworden, maer de vruchten sijnder althaansten minsten soo goet als daer.

Daer en is geenderley aert van Vee, (behalven Buffels) of men vint se hier overvloedigh veel, onder andere sijnder de Ossen seer groot, voornemelijk in *Hollandt* en *Frieslandt*, daer se soo uyt-nemende

GENERALE BESCHRYVINGH

nemende swaer zijn, datmen 'er dickwils vint, die vijftien oft seftien hondert pont wegen. Ja den Graef van *Hoogstraten* wierdt eens een *Vriesschen* Os vereert binnen *Mechelen*, welke woeg over de vijf-en-twintig hondert pont, en wiert derhalven tot een gedagtenis in 't inkomen van sijn Palleys na't leven afgeschildert met dagh en datum daer by. De Schapen sijn hier mede heel groot, en soo wel 't Schapen als *Ossenvleesch* isser so uytmenende goet van smaeck, dat men na 't oordeel van sommige Ouden, en na den smaeck van veelen deser tijt, sijn gelyken niet en vint, 't en waer dat men seggen wilde, het *Engelsche* *Ossen-vleesch* dat van dese landen te overtreffen. Het *Vee* set hier dapper voort en vermenigvuldicht in korten tijdt, dat 'et wonder is; de Paerden sijnder seer sterck, schoon en groot, insonderheyt in *Vlaenderen*, *Hollant*, *Zeelant* en *Vrieslant*. De wolte valt 'er te lande gheemeenlijk wat grof, 't welck veroorsaecht wordt eensdeels door de Lucht, eensdeels door dien de weyden so vochtigh en voedtsaem zijn. Mijnen van Goudt en Silver en heeft men hier niet, maer wel eenighe van Yser, Loot, en Koper. Pastel, oft andere kruiden om te verwen vallender weynigh, maer overvloedigh veel Meede oft Krappe, besonder in *Zeelandt*.

Dese *Nederlanden* sijn bewaert met veele schoone Rivieren, waer door sy des 'te bequamer gelegentheyt hebben, om met alle de besonderste Landtschappen van Europa te handelen. De voornaemste sijn den *Rhijn*, de *Maes*, de *Scheldt*, en de *Eems*, die hier al te samen in zee vallen. Den *Rhijn* komt af uyt 'et *Switsersche* gebergte, en loopt dwars door *Duytslant*, tot dat hy eyndelijck sijnen naem in de *Maes* omtrent *Krimpen* verliest. De *Maes* heeft haren oorsprong uyt den Bergh *Vouge*, by *Cesar* ghenoemt *Vogesus*, op de Landpalen van *Langres*, niet verre van de bornen oft fonteynen daer de *Seine* en *Marne* uyt vlieten, en valt tusschen *Gravesand* en den *Briel* in de Noord-zee. De *Scheldt* valt uyt *Picardien* in 't lant van *Vermandois*, van een Berg, daer oock de *Somme* en *Sambre* uyt spruyten, en verdeeldt haer by *Saeftingen* omtrent vier mijlen van *Antwerpen* in twee armen oft tacken, met den eenen vloeyt sy in de zee, tusschen *Sluis* in *Vlaenderen*, en 't *Zeeusche* Eylandt van *Walcheren*, verkrygende tusschen wegghen den naem van de *Hond*: met den anderen onderscheyt zy de *Zeeu-*

sche Eylanden in beooster en bewester-Scheldt, verliefende haren naem, tusschen *Schouwen* en *Walcheren* voornoemt, daer zy haer vermengt met de Zee. De *Eems* heeft haer born in *Westphalen* omtrent het Dorp *Wiedenburg*, en valt een weynigh beneden *Emden* in de Noordzee. Dese vier groote, en, om so te spreken, konincklijke Rivieren ontfanghen meest alle d andere vloeden daer de *Nederlanden* mede bewatert zijn, wesende altesamen seer *Vischrijck*, en daer in gelykende hare by-gelegene Zee.

Op de Hooge Landen is *Nederlandt* vergiert met vele schoone en lustige Bofschten. Het naem-kundigste is dat van *Ardennen*, noch ter tijdt wel 't grootste van heel *Gallia*, maer nochtans nergens na so groot als hier voortijts, door diender veel lands afgebouwt en bewoont is geworden. Daer het sich hedendaegs alderwijdt uytstreckt en dichtst beplant is, is van de Stadt *Theonville* in *Lutzenburgh* af, tot omtrent die van *Luyck*, wesende dertigh mijlen weegs, weynig meer oft min. Dit Bosch is met ontallijcke veel hooge en dicke boomen beplant, die het niet min schoon en geneugelijck, als nut en profytelijck maken. D'ander Bofschten gaen wy kortheys-halven voorby, dan moeten kortelijck aenroeren dat van *Sonien*, 't welck in *Brabant* geleghen is dicht by *Brussel*. Dit Bosch begrypt in sijn omloop bet dan seven mylen, te weten acht duyfent bunder landts, waer van alle Jaers gevelt en afgehouwen worden net hondert bunders, die den Prince des landts voor de troublen plachten in te brengen omtrent vyftigh duyfent guldens des Iaers. Daer ligghen verscheide Dorpen in en om, met veel schoone Kloofsters en Abdyen. Alle dese Bofschagien sijn vol van allerley soorten van Wild, als Hertten, Hinden, Dassen, Rheën, wilde Verckens, Hasen, Conynen, en diergelycke. Wolven, Vossen, en Boslingen en gebrekender in sommige gewesten niet, maer om dese te wederstaen, is 't landt wel versien van goede Honden, als *Hasewinden*, *Bracken*, *Spiljoenen*, en wat des meer is.

Men heeft in *Nederlandt* oock alderhande ge vogelte, als Pauwen, Reygers, Swanen, Oyvaers, Ganzen, Enden, Hoenderen, soo Inlandsche, als *Lombaertsche* en *Calcoensche*, Duyven, Snippen, Partrysen, Quackels, en wat voor kleyne voghelkens niet? Roofvoghels, en daer men mede ter jacht gaet, als *Arenden*, *Gieren*,

Gieren, Valcken, en Sperwers, sijder met menichte.

Het volck van *Nederlandt*, is doorgaens groot, sterck, fraey, wit, en wel gemaect, aerden in elck Landschap soo wat nae hare gebueren, als Oostwaerts nae den Oosterlingh, Zuydwaerts na den Hooghduytsch, en Westwaerts na den Fransman. Sijn dappere en grootmoedige krygs-lieden soo te voet als te paert, en soo te water als te landt, insonderheydt als sy geleydt worden van een strijdtbaer en manhaftig Capiteyn, soodanighe alser by haerlieden nimmermeer en ontbreken. Van hare sonderlinghe kloekheydt in de Zeevaert hebben wy hier vooren geroert, en wat aengaet de traffique oft koophandel, daer toe sijn sy immers soo seer genegen, en niet min in ervaren als eenige Natie van de werelt, ja haer gantsche Landt is genoegsaem daer op gegrondt en gesticht. Sy sijn seer vernuftig, geestigh, en behendig om yets te vinden, daer beneffens seer arbejdt saem en neerstig om 't gene sy gevonden en gheleert hebben in 't werck te stellen, en door geduerige oeffening langs soo meer te verbeteren. Dit betuygen niet alleenlijk de verscheide ambachten en handtwercken, die sy uyt andere Landen in het hare getrocken hebben, selfs tot 't maken van Syde en Fluwele Lakenen toe, maer oock en voornemelyck de heerlycke en voortreffelycke konsten by haer eerst gevonden en versint, oft immers weder opgerecht, na dat sy waren vervallen. Haren vondt is, de hooghmoedighe en Godlycke konst van 't Boeck-drucken, welcke zoose by der Grieken en Romeynen tyden aen den dagh gheweest hadde, noch 't verloop der eeuwen, noch de plompheydt en ongeleertheydt der menschen en soude machtigh gheweest hebben ons te berooven van soo veel heerlycke boecken en schriften, die wy nu tot onser onuytsprekelycker schade moeten missen. Haren vondt is de menginge van den Olye onder de Verwen, een lofwaardige en gants noodige saeck om de Schilderyen te doen dueren, en, by manier van sprecken, te vereeuwighen, eerst bedacht binnen de Stadt *Brugge*, in 't Jaer 1410, by den vermaerden Schilder *Johan van Eyck*. Haren vondt is de Glas-schrijvery, of konst van alderhande couleur op Glas te backen, soo datse noch door regen, noch door windt en vergaen, gelijk zy wel eer plachten, als mense mengden met Gom en diergelycke substantien, door welcke konst soo

veel Kercken en Huysen grootelijcks verciert en verheerlijckt worden. Haren vondt sijn de Tapisseryen van so veelderley soorten, de Saeyen, Ofssetten, gefriseerde Lakenen, en meer andere, niet min dienstelijcke als profytelijcke fraeygheden. Het Weeven en bereyden soo van Lijnwaet, als veelderley soorten van wolle Lakenen, hebben sy aen dees zijde van de Berghen alder eerst begonnen op te stellen en te oeffenen, en door haer sijn de selve konsten, als oock die van 't Verwen, eerst in *Engelant* voort geplant, want het is seker, en d'Engelsche selve bekennt, dat sy haer in de *Nederlanden* plachten te komen voorsien van Lakenen, tot den jare 1404 toe. Sy sijn d'eerste die de winden haren naem gegeven hebben, welke noch huyden ten dage by alle over-bergsche Natien gebruyckt worden, gelijk dan genoegsaem blyckt uyt de namen selve, getogen en ontleent van de Nederlandtsche taal. Sy sijn d'eerste en voornaemste weder-oprechters geweest van de vervalle Musijck, die sy gebragt hebben tot hare hoogste volmaecktheyt, een konst welcke haer schijnt aengheborn en eygen te wesen, dewijl sy soo wel Mans als Vrouwen van natuer en sonder eenige onderwyfingh weten te singen op mate, en niet alleen met der keele, maer oock met allerley instrumenten sulcke melodie te verweken, en soo meesterlijk om te gaen, datter nauw Koning oft Prins en is ingantsch Christenrijck, oft hy en heeft sijn Hof van Nederlandtsche Musikanten en Speel-luyden voorsien. De *Nederlanden* leveren alleen meer konstige Schilders, Figuer-snyders, Glaes-schryvers, Boumeesters, Beeldsnyders, en diergelyke konstenaers van allerley soorten uyt, als veel Landchappen en Koningrijcken te samen.

De Inwoonders van dese Landen sijn van natueren koel en ghetempert in al het gene dat sy ter handt slaen, ghebruycken voorsichtelijck de Fortuyn, so wanneer zy haer opoffert, en na den loop van de Werelt, sonder dat sy haer, 't sy in voorspoet of tegenspoet seer ontfetten oft veranderen. Sy sijn door de bandt niet al te staetsuchtig, maer verkregen hebbende 't sy met koopmanschappen, oft anders, een redelijck henen komen, en om eerlijck by te leven, so ontslaen sy sich veeltyts van alle moeyte, en beginnen te rusten, bestedende hare overschietende middelen tot timmeren en bouwen, waer toe sy seer genegen sijn, en levende

GENERALE BESCHRYVINGH

oft van de vruchten harer Landen, oft van andere hare renten en inkomsten. Sy en sijn in 't gemeen niet al te seer genegen tot *Venus*, een afkeer en schrick hebbende van overspel en onghoorloofde min. Haer toorn en gramschap is langsaem en gematigh. Van hoveerdigheyt en nydigheyt en laten zy haer niet lichtelick verheeren. Dit maect haer Burgerlijck, mewaerdigh, vriendelijck, open-hartigh, en bly-geestigh in alle geselschappen. Maer vromelyck sijn zy wat spottende, en schieten den anderen geerne wat toe, waer in zy somtijts de mate te buyren gaen, en geen oft kleyn respect draghen. Sy sijn gierigh, daerom zy oock geerne vreemde Landen besoecken, soo dat men in geene hoecken van de bewoonde Wereldt en komt, of men vinter altyt eenige Nederlanders. Syn liefhebbers van nieuwigheden, en daer door goet te bedriegen, want uyt nieuws-gierigheyt gelooven sy al wat men haer zegt. Als zy beginnen quaet achterdencken op ymandt te krygen, zoo en laten se het zelve niet lichtelick varen. Syn wat hoogh in haer wapen, en groot-sprekende. Weynig besorgt voor een anders profyt, en haest vergetende de ontfangene weldaet, waer door zy oock kleynne liefde hebben tot haren Naesten. Wel is waer, dat zy oock het ontfangen leedt niet lang en onthouden, en selden een quaet hert dragen tegen die er vertoornt hebben, zo veris't van daer, dat zy hare nakomelingen by Testament belasten zouden, hare wreack-gierigheyt uyt te voeren, zoo de *Italianen* veeltijds gewoon sijn te doen. Door de bandt zyn sy wat te zeer genegen tot den dranck, daer zy groot vermaeck in hebben, maer so zeer niet als haer nagebuere de *Hoogduytschen*. Dit gebreck, zeyt *Guicciardin*, is in haer eenighints te verchoonen, want dewyle de lucht van haer lant meest altyt vochtigh, betrocken en swaeremoedigh is, zoo en zouden zy nauwlijcks bequamer middel weten te bedencken, om den tijt en de melancolie te verdryven, als den Wyn: doch was te wenschen, dat zy daer by bedochten het oude spreekwoordt, *Alte veel is onsoet*. Gelyck zy dan, om de waerheydt te spreken, meest altemael, maer zonderling, die van eenigen staet en qualiteyt zyn, 't zedert eenige Jaeren herwaerts, haer begounen hebben van het overmatig drincken te speenen.

De Vrouwen, behalven datze schoon, wel-gemaect, en fraey

op haer leden zyn, zyn oock seer vriendelick, beleeft, en bevaligh in al haer doen en laten. Want dewyl zy haer, (na de zeden des landts) al van haer kintsheydt aen beginnen met ygelyck een te verkeeren, zo vallen se oock door zoodanigen ommegangh by alle gezelschappen des te vlytiger en vrymoedigher: maer niet tegheestaende dese groote vryheydt, en laten zy geenints hare kuysheyt en eerbaerheyt zorgvuldelyck te bewaren. Sijn sober, altyt doende, en zeer besorgt, haer bemoevende niet alleen met het huylhouden, ('t welck het Manne-volk hier te Lande sich weynich aentreckt) maer oock met koopen en verkoopen, waer toe zy de handt en tongh zo wel gebruycken, als de Mans, en dat met zulcken verstandt, yver en bequaemheyt, dat veel mannen, besonder in *Hollant* en *Zeelandt*, hare Huysvrouwen met al haer handeligh laten begaen, zonder sich ergens in te moeyen. Daer benevens den aengeboren zucht, dat de Vrouwen ghemeenlyck hebben tot heerschen, is d' oorsaek dat zy al vry wat te trots en wederwaerdig zyn, geerne de meester maken en commanderen.

In haer huylhoudingh sijn de Nederlanders matigh en spaersaem. Haren gemeenen dranck is Bier. Haer ordinaris broot wort in *Brabant*, *Hollant*, *Vrieslant*, en meest alle de Landen door ghebacken van Rogge, maer in *Zeelandt* en de *Walsche* Landen eetmen geerne broodt datmen verre fiet, dat is, wit en van Tarwe. Daer is qualijck een Huys-gefin, of men slachter Jaerlijcks een Os oft twee, en zoo veel Verckens daer toe, elck na sijn macht en gelegentheyt. Sy versien haer oock van Kaes, Boter, gezouten Visc, en andere voorraet, zoo datze zelden te marckt gaen om versche spyse, 't en zy datze eenige gant-malen wilden houden, en haer vrienden oft goede bekenden onthalen: want dan teeren zy Ruyterlijck en maken groote gier, niet wetende bykans hoe zy de genoode zullen genoegh doen. Hare huysen worden puntigh en klaer gehonden, maer besonder in sommige steden van *Hollandt*, daer de Wyven genoeghsaem haer Paradylen maken van hare huysen. Van alderhande, zo noodich als onnodich en pronckend huys-raet sijn zy zoo wel, ja veel beter versien, als eenige Natien van de gantsche wereldt.

Sy kleeden haer redelijck wel, lichtveerdigher dan de *Hoogduytschen* doen, volgens der gebueren nieuws-gierigheyt.

Haer

DER NEDERLANDEN.

Haer oude en moederlycke tael, behalven in de Walsche gewesten, als *Artoys*, *Henegouwen*, *Walsch-Brabant*, daer men gebroeken Frans spreekt is Duyts, een tael, die in oudtheyt, rijkdom, en volkomentheyt alle andere te boven gaet, maer is hart en quaet om leeren voor d'uytheemsche volckeren, die men altyt aen haer spraek bekent, al hadden se schoon thien, twintigh, oft meer Jaren in 't Landt gewoont. Daer-en-tegen de Nederlanders leeren lichtelijck alderhande vremde Talen, en men vint'er die haer *Spaensh*, *Italiaens*, *Frans*, *Hoogduyts* en *Engels* soo geheet en vaerdigh hebben, als of zy in die Landen geboren waren, oft al haer leet dage langh gewoont hadden. Aengaende de *Latijnsche*, *Grieksche*, *Hebreusche*, en diergelijcke geleerde Talen, daer in sijn zy, haer werck daer af makende, zo ervaren en bedreven, als (niemandt te na gesproken) eenighe andere Volckeren. Men vindt in *Hollandt*, (zeght de wijse *Erasmus* van *Rotterdam*, een geboren *Hollander*) meer luyden van tamelycke oft middelbare geleertheyt, als ergens andersints.

De Nederlanders sijn Godtvruchtige Lieden, en oude Christenen, van d'eerste (zeght *Guicciardini*) die tot Christum bekeert zijn, en 't Euangelium aenghenomen hebben onder alle de *Gallische* en *Duytsche* Volckeren. Hare Godtvruchtigheyt blijktt uyt zoo veel schoone Kercken, Abdyen, Kloosters, Gast-huyfen, en andere Godshuyfen, daer de Steden en Dorpen ten platten Lande doorgaens mede vergiert zijn, en ongelyck meer gheweest hebben voor de beroerten en laetste Inlandsche Oorloghen. En hier mede willen wy dit verhael van de Nederlanders en hare zeden staken, en voortvaren tot de Beschrijving van de Politijcke regeeringhe deser Landen, maer eer wy daer toe komen, dewijl de selve Landen door de langhduerige Inlandsche Oorloghen, eyndelijck met een twaelf-jarigh Beitant, en 't sedert eenige Jaren door de Algemeene Vrede geeyndicht, in twee deelen gespleten zijn, soo moeten wy eerst tot meerder licht van den Leser met korte woorden aanwysen, onder wat Heeren en Overheden dat se teghenwoordigh staen, en in wat staet dat zy haer t' hant bevinden.

Onder 't gebiedt van den Koningh van Spanje zijn, 't Hertogdom van *Brabant*, (uytgenomen de Steden, *Bergen op-zoom*, *Gra-*

ve, *Steenbergen* en *Willemsstadt*, het Hertogdom van *Limburgh* met de Jurisdictien van dien,) en *Lutzenburgh*. Daer na de Graeffschappen van *Vlaenderen*, (behalven *Sluis*, *Axelle*, en *Ardenburgh*, met eenige Schanffen en Sterckten) van *Artoys*, van *Henegouwen*, en van *Namen*. Het *Marck-Graeffschap* des H. *Rijcx*, daer van *Antwerpen* de Hooft-stadt is, en de Heerlijckheyt van *Morbelen*.

De Staten Generael der Vrye Vereenigde Nederlanden besitten voor eerst, 't Hertogdom van *Gelderlant*, daer onder gerekent 't Graeffschap *Zutphen*, (uytgenomen *Wachtendonck* en *Gelder*, met hare Jurisdictie en Vryheden). Daer na de Graeffschappen *Hollandt* en *Zeelandt*, met *Vrieslandt*, *Vytrecht*, *Over-Yssel* en *Groeningen*, en voorts de terstondt verhaelde Steden en Leden van *Brabant* en *Vlaenderen*, daer den Koning van Spanje, soo geseft is, niet over en gebiedt.

De Landen onder 't gebiedt van den Koning van Spanje sorterende, en sijn doorgaens in soo bloeyende staet niet, als wel de Vrye Vereenigde Nederlanden, de reden daer van mijns oordeel zijn, om dat de Vrye Vereenigde Nederlanden de open vrye zee hebben, en daer by groote menichte van Schepen, sijnde daer-en-boven volck-rijcker, overmits veel verdreven Inwoonders van d' ander Nederlanden haren toevlucht aldaer genomen hebben, op hoope van neeringe, en soo om de vryheyt van hare consciencie, als van de Schipvaert en Koophandel te ghenieten, midts de goede gelegentheyten van de Zee en Rivieren. Hier komt by, dat de selve Landen by den Oorlogh, tegen alle natuer en menscheelijck vernuft, seer verrijckt en verbeterd zijn, florerende meer dan sy oyt voor de troubles ghedaen hebben, gelijk sulcx ghenoeftsam is blyckende uyt de getterckte en vergroote Steden, Schanffen en kostelijcke Gebouwen. In somma, het Nederlandt in 't gemeen mach sich wel beroemen, naer sijn groote, te wesen het treffelijckste, volck-rijckste, en sterckste Landt van de ghehele Werelt, daer alle Martialisfen van geheel Europa haer ambacht geleert hebben den tijdt van ettelijcke Jaren.

Aengaende nu de Politie oft Regeeringh van de seventhien Provincien, die wort so wel in de Provincien staende onder 't gebiedt van den Koningh van Spanje, als in de Vrye Republijcke van de Vereenigde Nederlanden, tot noch toe seer gedreven op den

G E N E R A L E B E S C H R Y V I N G H

den ouden voet, eertijts gehouden by de Princen van 't huys van Bourgondien, welken voet oft forme wy eerst uyt *Guicciardijn* kortelijck fullen voordraghen, en daer na oock aenwylen de veranderingh, die daer in, gheduerende de voorseyde troubles en oorlogen, souden mogen gevallen zijn.

Dese forme dan, wat belangt de namen der Officiers, en d'autoriteyt of macht die de selve gebruycken, komt ten naetten by over een met de Politie van *Vranckrijck*, zijnde 't hoogste ghebiedt in alle saken by den Prins oft Over-Heer, doch besloten en bepaelt binnen 't voorschrift van de Privilegien en Vryheden den Landen van ouds her en buyten alle menschen gheheugenis verleent, welcke daer op meest loopen, dat den Prins, so wanneer hy yet nieuws wil voorstellen, als by exempel, den Landen afvorderen eenige extraordinare schattinghe en behulp-middelen van geldt, oft doen publiceren eenige nieuwe wetten oft ordonnancien daer yets aen gheleghe is, het selve niet en vermogh te doen, dan met consent en volcome bewillinge van de Staten der selve Landen, dewelcke hy tot dien eynde moet doen beschryven en hare stemmen afvragen ten bestemde dage en plaetse; het welcke hoe dat 'et gemeenlijck toegaet, wy hier na wijt-loopiger fullen verhalen. Den Prins dan (soo geseyt is) heeft in alle saken van importantie oft gewicht, het hoogste woort en macht. Alle de Hooft-officiere des Lants, en insonderheyt de Gouverneurs soo van alle de Landen in 't ghemeen, als van yder besonder, de Cancelliers, Presidenten en Raets-heeren van sijne Raedt van State, Secreten, en Grooten, mitgaders van de Cancelleryen en Hoven Provinciael, de Hoofden en andere Officiere van de Financien, de Reken-meesters, de Bisschoppen, Abten en andere Kerckelijcke Prelaten, de Opper-jacht-meesters, Hout-vesters, Gruyers, en diergelijcke Warandenaers, de Hoogh-Baljuwen, Ruaerden, Drofsaerts, en Schouten, de Schepenen, Raden of Vroedschappen, en in verscheyde Steden oock de Burgemeesters: Dese (seg ick) en wa'er voor Hooft-Officiere meer sijn, worden alle door den Prins bevestigt en bedienen hare Ampten uyt sijnen naem, ja alle wetten, statuten en rechten worden ghemaeckt en uytgevoert onder sijne macht en autoriteyt. In somma, daer en mach niets ghedaen worden, wat belangt de Hooft-

regeeringh van de Landen, oft sijnen naem moet 'er over-gaen en in erkent zijn. 't Is wel waer, dat de groot-machtighe Princen van 't Huys Oostenrijck, door dien sy so veel andere Landen en Koninckrycken te regeeren hadden, niet en hebben perfoonlick in de *Nederlanden* moghen residieren, (soo die van Bourgondien hier voormaels plachten) en daerom genootsaecht zyn gheweest hare Gouverneurs generael tot de selve regeeringe te committeren, die dan even so grooten macht en autoriteyt hadden, als zy selve; maer nochtans en mochten 'er noch Officiere gekoren, noch rechts-vorderingen gepleegt worden, dan op de naem van den Prins alleen. Ende dit, meen ick, sal hier van genoegh zyn.

Den Raet die men gemeenlijck noemt van State, residierende by den Prins, oft in sijn afwesen by den Gouverneur Generael van de Landen, bestaet uyt een onseker en somtijds meer, somtijds minder getal van Raets-heeren. Onder welcke zyn eenige particuliere Gouverneurs des Landts, en andere Edellieden, mitgaders eenige Rechts-geleerde, die van weghen hare ervarentheyt en kloekheyt by den Prins daer toe gekoren worden. Dese hebben een President, en met haer beraet sich den Prins oft Gouverneur over den generalen staet des gantschen lands: Want in desen Raedt is het, dat men handelt van vrede en van oorlogge: van de advertissementen, oft waerschouwingen diemen ontfangt uyt vreemde Landen: van 't verstant en verbondt datmen heeft, oft maken sal met uytheemsche Koningen, Vorsten en Republijcken: van het aennemen, oft afdancken der Colonellen en Capiteynen: van de Fortificatien van Steden en andere plaetsen: van Ambassadeurs te ontfanghen en uyt te senden, en in somma van alle gewichtige saken den welstandt en goede regeeringe der Landen betreffende. Als 't noodt is worden in desen Raed oock beroepen de Heeren van d'Ordre des Gulden Vlies.

Den Secreten Raet resideert mede neffens den Prins of Gouverneur, bestaende uyt tien oft twaelf Raeds-heeren, meest Doctoren en Licenciaten in de Rechten, oft oock sommige Edellieden en Ridders. Heeft mede een President, die oock bewaerder is van 't groote Zegel des Prince. In desen Raet plachten eertijts verhandelt te worden alle de saken des Hofs en der landen: door den grooten aenwas en vermeerdering der selve, niet machigh zijnde

zijnde die alleen af te doen, heeft hy den Raed van State moeten inruymen het deel hier voren gefeyt, en voor hem felven alleenlijck behouden al 't gene dat aengaet de Justitie oft Rechts-vordering en de politie der landen, mitsgaders het opperfte toeficht en kennis over alle Hoven Provinciael. 't Is van defen Raedt, die de macht heeft privilegien, confenten, gratien, en pardoenen te verleenen: wetten, statuyten, ordonnantien en Placcaten te maken, en van alle gefchillen over landscheydingen, palen en grenzen des lants, kennis te nemen, en te vonniffen. Kortelijck, defen Raet is al de fterfte, de borftweering, en 't bolwerck van de Justitie. In den Raet van Finantien, refideren gemeenlick drie van de voortreffelijckfte Heeren des lants, diemen noemt Hoofden en Superintendenden van de Finantien: een Thesaurier, en een Ontfanger Generael, en dan noch drie Mannen van State, diemen noemt Commiffen, met twee Griffiers, en meer andere Dienaers. Defen Raet heeft het hoogfte toeficht op de Domeynen en inkomsten des Prince: als oock op d' Ontfangers, Rentmeesters en andere Officiers, die eenige handeling hebben van des Prince penningen. Hier maect men alle de ordonnantien oft affchriften van de betalinghen, die uyt des Princen naem te doen ftaen, 't zy dan van wegen de Fortificatien of van andere ordinare onkosten tot dienst en nut van den Lande gedaen. Men verhuert en verpachter, door middel van de Rentmeesters, en met advys van de Reken-kamers, des Princen goederen: en om kort te zijn, defen Raet is gelijk als de Schat-kamer des Prince, uyt den welken hy fich alijdts versien mach in alle voorvallende nootdriftigheden, soo van oorlogh als van vrede.

Defen Raden nu moeten alle drie des Princen Hof volgen, 't fy dan waer hy oock gaet, gelijk mede ghehouden is te doen den Provoost van den Hove, die om dat hy een lange roode doornen roede draegt, tot een teken van Justitie, gemeenlijck ghenoeemt wort de Rode Roede. Defe behalven dat hy het Hof dient, mach oock de plaets bewaren van Provoost Generael over alle de Landen, want hoewel datter in tijt van vrede byna in een yder landtschap foodanige RoodeRoeden om-rijden tot ontfachen straffe van de ledige landloopers en straetschenders, so is 't nochtans also, dat daer fy lieden de palen van hares lants vryheyt niet en mo-

gente buyten gaen, daer mach dese man na den eysch en gelegentheyt van de faecken, en volgens de commiffie hem by den Hove gegeven, over al het geheele landt door reysen, om sodanig gelpuys op te vangen, te recht stellen, en na verdienst te straffen.

Daer sijn behalven de voorgemelde, noch andere Vorstelyke Raden, die als leden en aenhangfels sijn van den Raed van Finantien, en genoemt worden de Reken-kamers. Defe waren voor de dickmaels verhaelde inlandsche oorlogen vier in getal. De principaelste van allen hadde, en heeft noch sijn residentie te *Rijffel* in *Walsch-Vlaenderen*. De tweede te *Brussel* in *Brabant*. De derde binne *'s Graven-Hage* in *Hollandt*. En de vierde jonghst ingestelt tot *Aernhem* in *Gelderlant*. Hoe verre de jurisdictie van elck deser kamers gestreckt heeft, oft noch tegenwoordigh streckt, en offer noch eenige nieuwe naderhandt opgerecht zijn, daer van sal op sijn behoorlijcke plaets gesproocken worden. Voor als nu, sal't genoegh zijn te seggen, dat in elcke Kamer gemeenlijck is een President met een seker getal van Auditeurs oft Reken-meesters, en meer andere Officiers: en dat aen de selve alle Rent-meesters en Ontfangers, die eenigh bewint hebben van des Prince oft gemeene Landts-penningen, moeten rekeningh doen van haeren ontfang en uytgevingh, quitancie van haer nemen, en daer mede bewijfen, wat sy te over oft te kort komen. Daer heeft nu den Gunstigen Leser valt alle de Raeden en Officiers, die den Landts-Heer placht te gebruycken, tot de generale regeeringh van de seventien Provincien. Nu komen wy tot de particuliere Regeerders van yder Landtschap in 't besonder.

Voor eerst dan waerender de particuliere Gouverneurs van de Landen van *Over-Marse*, begrijpende 't Hertoghdome *Limburgh*, *Valckenburgh*, *Dalem* en *'s Hertogen-bosch*. van *Gelderlandt* en *Zutphen* van *Vrieslandt*, *Over-Isel*, en *Groeningen*: van *Hollandt*, *Zeelandt* en *Vtrecht*. van *Vlaenderen* en *Artoys* van *Rijffel*, *Douay* en *Orchiers*: van *Doornick* en 't *Doornick siche*: van *Henegouwe*: van *Lutzenburgh*: van *Namen*, en van *Mechelen*. Defe waeren Stadthouders van den Prins, elck in sijn besonder quartier, en hadden aldaer het volle bewindt van alle ghemeene Landts-faecten, sonderlingh wat den Oorlogh belanghde, maer erkenden nochtans den Gouverneur Generael voor haer Opper-Hoof, en

GENERALE BESCHRYVINGH

stonden onder sijne gehoorzaamheyt. *Brabant*, en 't Marck-Graefschap des H. Rijcx en hadden gheen besondere Gouverneurs, maer wierden alleenlick geregeert by een Gouverneur Generael, die gemeenlick sijn residentie placht te houden binnen de Princelijcke Stadt *Brussel*.

Daer nae isser byna in yder besonder Landtschap (soo mede elck op sijn behoorlicke plaets breder verklaert sal worden) een Raet, die men te *Mechelen* noemt den grooten Raet oft 't Parlement: in *Brabant*, *Gelderlant* en elders de Cancelerie, in *Holland* en andere quartieren het Hof oft den Raet Provinciael: Dese Raden bestaen na gelegentheyt van de plaets uyt acht, thien, twaelf, seltien oft achttien Raets-heeren, Doctoren oft immers Licentiaten in de rechten, en een Cancelier oft President, die de eerste stem heeft. Voorts sijnder de Advocaten Fiscael, en Procureurs Generael van den Prins; Griffieren, Secretarissen, en andere mindere Amptenaren, die meest elck hare wedden trecken van den selven Prins. Voor dese Hoven gaen en worden gehoort alle de Appellen van de vonnissen, die gewesen zijn by eenige lager vierscharen onder yder Hof resorterende. En moeten aldaer des versogt sijnde verschijnen en te rechte staen, niet alleen de Officieren en Heeren des Lants, maer somtijts ook wel den Prins selfs, oft in zijnen naem den Advocaet Fiscaelen Procureur Generael, sonder datmen hem onrecht hebbende, in 't alderminste verschoont.

Het Parlement van *Mechelen*, de Cancelieren van *Brabant*, *Gelderlant* en *Vriesslant*, en de Raden Provinciael van *Vytrecht* en *Over-Isel*, wijfen altemael diffinitivelijck, so datter van hare vonnissen geen appel meer en valt, doch wortter in civile saken wel toegelaten een sekere manier van Overzieningh, oft (soo het de Practisijnen noemen) Revisie van het proces, waer toe gedeputeert worden eenige Raetshereen uyt d'andere Hoven Provinciael des Lands, die de stucken en schriften, ten weder-zijde bygebracht, overfien, en dan by overstemminge vonnissen, offer in 't geseleken vonnis gedoot is, oft niet: maer veeltijts gebeurter, dat die Revisie verfocht heeft, beyde kost en moeyte verliest. Men behelpt sich in desen Hoven Provinciael, en in meest al de lage Vierscharen des Lands, met het burgerlijck recht en de ge-

schreven wetten der Romeynen, doch alsoo dat de besondere Handvestinghen en plaetselicke costuymen van elcke Stadt en Vryheyt in haer volle kracht blyven, en de privilegien hun vrgunt niet gekrenckt oft gemengt en mogen worden.

Den Prins oft sijnen Stadthouder Generael in yder landtschap, schickt oock alle Jaers sekere Commissarissen na de voornaemste steden des Lands, of de selve steden senden de hare ten Hove, om de Wet te vermaken, dat is, in plaets van d'afgaende Burgemeesters en Schepenen, nieuwe te verkiesen, oft by de steden alrede verkoren sijnde, te bevestigen. En doen alle Gouverneurs, Cancelliers, Presidenten, Raetshereen, Thesauriers, Ontfangers, en andere Officieren eedt van ghetrouwigheydt aen den selven Prins. In tijt van vrede en placht den Prins geen ordinaris voetvolck te houden in sijnen dienst, maer altijt hielt hy drie duysent so sware als lichte Paerden, diemen noemden, *de Benden van Ordonantie*. Dese waren verdeelt in veertien Compagnien, sommige van vijftig, andere maer van dertig Ruyters, en commandeerde over de selve de principaelste Heeren van den Lande, als den Prins van *Oranje*, den Hertogh van *Aerschot*, de Graven van *Egmont*, *Hoorn*, *Arenberge*, *Mansfeldt*, &c. die elck haren Lieutenant en andere Officieren hadden, al te samen eerlijck geappointeert, en de Ruyters oock wel betaelt. Ter Zee en wierdt mede geen ordinaris Scheeps-armade gehouden, want mit s'dien 't Lant altijt overvloedelijck versien is, so van inlandtsche als uytheemsche schepen, diemen in tijt van noot by arrest kan doen dienen, so waer het verloren kost en moeyte in vredes tijden eenige toerusting van schepen te onderhouden. Doch heeft den Ammirael van der Zee noch altijt onder hem eenige schepen van oorloge, dienende om somtijts eenige kleyne tochten te doen. Dit Ammiraelship is een van de voornaemste Officien des Lands, en daer benevens seer profitabel, sonderling in tijden van oorlogh: want dan heeft den Ammirael oock sijn part in de confiscatien en Buyten, die op den gemeenen vyandt gehaelt worden: weet wat hy treckt van yder last goets, dat te water onder 't vrygeley van den Prins naer vyanden Landen gevoert, oft van daer herwaerts over gebracht wort. In somma, hy is Gouverneur en Capiteyn Generael ter Zee, en van alles wat de zee eenigints aengaet.

gaet. Daerom oock de selve staet altijt placht bedient te worden by een van de grootste Heeren des Lants.

Van Geschut en allerhande Amunitie van oorloge sijn alle de voornaemste steden des lants, maer insonderheydt die op de Frontieren leggen, en de Kasteelen genoeg versien. Doch heeft den Prins behalven dit sijn Amunitie-huys binnen *Mechelen*, van waer men 't geschut en amunitie bequamelijck kan vervoeren, als wesende een plaets die by na midden in 't land leyt, na alsulcke quartieren, als de noot is vereyschende. En ten dien eynde isfereen Vorstelijck Officier, die de last en opsicht heeft van de selve te doen uyt en invoeren door zijne Commisen en andere Dienaers, genaemt de *Groot-Meester van d' Artillery*, welcke staet mede bedient wort by ymandt van de voornaemste Heeren des Lants, sijnde niet min profytelick als eerlick en van grooter autoriteyt. Over de Jacht, het Vederfpiel, en de Visscherye in de Rivieren, Meyren, en andere soete wateren, heeft den Prins in yder lantschap zijn Jacht-meesters, Houtvesters, Gruyers, Forestiers en diergelijcke dienaers, sijnde veeltijts luyden van qualiteyt, ja de sommige van den principaelsten Adel des lants: want het jagen, vliegen, en visschen, en staet een ygelijck sonder onderscheyt hier te lande niet vry, uytgenomen alleen in *Brabant*, daer maer vijf bosschen, welcke eyghentlijck bewaert worden voor den Prins, namelijk dat van *Sonnen*, *Zwenterlo*, *Grootenhout*, *Grootenheyl* en *Meerdale*, mogende voorts alle geboren Brabanters het heel Lant over vryelijck jagen en vliegen, mits dat het geschiede met Hond en Pluym, niet met stricken of andere practijcken. Wy hebben hier voren een weynigh geroert van de vergaderingh der Staten des lants, sonder welcke bewillinge den Prins niet en vermach yet nieuws voor te stellen: dit selve fullen wy den goetwilligen Leser wat wijtloopiger voordragen, en dat met de eyghen woorden van den dickmaels ghemelden *Guicciardijn*, welcke des te meerder gheloove verdient in 't gene hy segt van de groote privilegien en vryheden deser Landen, om dat hy niet alleen een vremdelingh geweest is, en volgens dien onpartydiger van een vremde Republijcke spreekt, maer oock om dat hy zijn werck heeft opgedragen en toe-geschreven den Grootmachtigen Koningh van Spanje *Philippus de Tweede*, voor

wien hy sich immers met recht soude geveest hebben de selve Privilegien breeder uyt te meten, dan sy in der daet en zijn, vermits hy beyde, en Roomsche-Catholijck, en goetd Konings was. *Dit zijn dan zijn woorden*: wanneer den Prins, oft zijn Stadhouder begeert te vergaderen de Staten van den Lande, om haer af te vorderen, 't sy dan gelt of ander behulp: oft oock om yet gewichtigs voor te draghen, als van nieuwe schattingen en tollen op te stellen, of nieuwe af te kundigen, so sendt hy herwaerts en derwaerts sijne Brieven, en stelt een sekere dagh en plaets, wanneer en waer de Gedeputeerde van de Staten zich moeten laten by een vinden. Ten bestemden dage en laten alle de Staten, die geroepen sijn, en der vergadering by wesen moeten, niet te verschijnen: en komen voor eerst die van *Brabant*, daer na die van *Vlaenderen*, *Artoys*, *Henegouwe*, *Valencijn*, van *Rijssel*, *Douay*, en *Orchiens*; voorts die van *Hollant*, van *Vtrecht*, van *Zeeland*, van *Namen*, van *Doornick* en het *Doornicksche*, en eyndelijck van *Mechelen*. Want so veel d'andere Landen aengaet, als *Lutzenburgh*, *Gelderlant*, *Vrieslant*, *Over-Yssel* en *Groeningen*, dewyle die sekere vryheden hebben in hare privilegien begrepen, en oock verdrag gemaect hebben met den Prince, so en mogen se niet gedachvaert worden daer te verschijnen, ten ware dan in heel hoogdringende en extraordinare saken, maer vergaderen elck in haer Landt onder d' autoriteyt van hare besondere Gouverneurs uyt des Princen naem. Dese Staten nu bestaen uyt de Geestelijckheyt, uyt den Adel, en uyt de Hoofsteden van yder Landtschap. Die van *Brabant*, *Artoys*, *Henegouwe*, *Zeeland* en *Namen*, senden Commissarissen voor alle drie dese Leden, te weten, Abten voor de Geestelijckheyt, Graven, Marquisen, Banderheeren en andere groote Meesters voor den Adel, en een Burgemeester oft twee met een Pensionaris voor elcke Stadt, meer oft min, na dat men ziet dat de saeck vereyst. Ick segge datter de Abten verschijnen voor de Geestelijckheyt, het welck waer is, dewijle sy mede lidmaten zyn van dat lichaem, maer in der daet komen se om haer eygen belangh, want d'ander kerckelijcke personen en hebben noch met haer, noch met de Staten Generael niet te doen, dewijle sy, immers ten meestendeel, ongehouden zijn te verschijnen, en vry van alle beden en gelde-seecten. Die van *Vlaenderen*

GENERALE BESCHRYVINGH

deputeren alleenlick sekere Commissarissen uyt de naem van de vier Leden. De *Hollanders* senden maer gedeputeerde voor de Ridderfchap en Steden, wat die besluyten, wort van waerde ghehouden over 't gantsche landt. Dese Staten aldus op den Landtdag verschenen sijnde, vergaderen niet al teffens, maer gemeenlick 't een Landfchap na 't ander, in een groote Sacl van 's Princen Hof of Palleys, alwaer in tegenwoordigheyt van de Gouverneur Generael, de President, oft eenigen Raetfheer van State, uyt den naem van den Prins, proponeert oft voorstelt, 't gene hy eyscht en verfoecht, daer toe gebruyckende schijnbare redenen en beleefde woorden, om de herten van de vergaderingh te winnen. Daer op verfoecken de Gedeputeerde dan tijt en uytstel om sich te beraden en antwoorden; na sekere ceremonien diemen gewoon is 't onderhouden, geeft elck lidt besonder, van weghen het Landtschap dat haer gesonden heeft, sijn antwoordt over by gheschrift. Waer mede indien den Prins oft Gouverneur niet te vreden, so tracht hy sijn saeck met redenen te rechtveerdigen, haer tot sijn voornemen te bewilligen: want volgens hare privilegien vermach den Prins haer niet te dwingen, noch yet doen, dan met reden, ende en heeft in dit quartier geen plaats, (gelijck 't wel elders doet,) dit Tyrannisch woort, *Sic volo, sic jubeo*, &c.

Soo dat wanneer schoon alle de Gedeputeerde den Prins yet toegeftaen en ingewilligt hadden, en dat maer een eenige Stadt, als by exempel die van *Antwerpen*, sich daer tegen stelde: sy geheel de selve inwilligh soude te niet maken; want de Gedeputeerde, als sy yets inwilligen, so doen sy het met conditie en op voorwaerde, dat d' andere Staten daer toe mede eenparighlick fullen verstaen, moeten dien volgens gemeenlick niet alleen de hoofden van de gedeputeerden, maer oock hare Leden eendragtelijck over een stemmen in een selvige conclusie of besluyt: soo dat het somtijts gebeurt, niet tegenstaende wat vertoogh datter ghedaen wort, door dien de verscheydenheyt en ongelijckheyt van stemmen sulcx belet, dat den Prins niet met alle en krijght van 't gene hy verfoecht: dewelcke voor dat mael moet gedult nemen, en niet meer daer van spreken, maer verwachten een beter gelegentheydt. Dus verre *Guicciardijn*, uyt den welcken wy oock aenwyfen fullen wat verdragh datter in Kerckelycke saken

is, tusschen den Prins van dese landen, en den Paus van Romens. Dit verdrag dan gaet mede seer op den voet van Vranckryck: soo dat de nominatien of benamingen van bequame personen tot de Bisdommen, Abdyen, ander diergelycke praelaetschappen, bestaen by den Prins, maer de confirmatien of bevestingen by den Paus. De welcke niet en vermach, 't sy dan onder wat pretext oft voorwendinge dat 't zy, eenigen perfoon, hy sy Klerck of Leeck te doen dagvaerden buyten de Landen; maer wanneer hy yets te vervolgen heeft, soo moet hy Commissarissen haerwaerts overschicken, om de saeck, die in geschil staet, te beslechten. De Paus vermach oock niet eenigh kerckelyck beneficie te confereren, noch eenige bullen of brieven af te vaerdighen, fullen sy anders stant grypen, ten moet dan den Prince of sijnen Rade believen.

Daer-en-boven heeft Keyser *Carel de Vijfde* een seer wel bedachte, voorsichtige en noodige ordonantie gemaeft, segt *Guicciardijn*, namelyck, dat de kerckelicke personen, van wat staet oft conditie dat sy ook sijn, voortaan niet en vermogen eenige valte of onroerende goederen t'aenveerden, sonder uytgedrukt consent en verlof van den Prince; dat mit dien sijn Majesteit confidereerde, dat de selve kerckelycke personen nimmermeer geen goederen mogende verkopen, maer wel altyt kopen, haren staet, by manier van spreken, ewigdurig sijnde, sy metter tyt door hare groote middelen en rykdommen soudens geraken op te kopen by na alle de goederen van den Lande. Tot noch toe hebben wy gehoort den voet of form van regeering in de Nederlanden gehouden voor de laetste troubelen, reesteert en is overig, dat wy nu kortelick overloopen de politie tegenwoordig in swang gaende, so in de provincien, staende onder 't gebiet van den Koning van Spanje, als in de Vrye Vereenigde landen: uyt welck verhael de verstandige Leser by sich selfs wel sal afnemen, wat verandering datter gevallen is, soo in d' een, als d' ander regeeringh.

De Landen tegenwoordig staende onder de gehoorfaemheyt van den Koning van Spanje, is de form van regeering aldus: voor eerst hebben sy, de Raden van State, secreten, van de finantieu, de reken-kamers tot *Rijffel* en *Brussel*, de Grooten Raet oft parlement van *Mechelen*, daer 't uytterste appel valt van meest al de selve Landen, de Cancelleryen, Hoven Provinciael, Capiteynen

van

DER NEDERLANDEN.

van de Bende van Ordonantie, den Admirael van der Zee, grootmeester van d' Artillery, en al ander voor verhaelde Dienaers en Officiers, uytgefondert particuliere Gouverneurs van yder lantschap, waer in mogelick eenige veranderingh is, zijn al te samen in haer vorige autoriteyt en waerde. Maer staende d'inlandsche oorlogen, daer toe hare Hoogheden Spaens gelt van noode hadden, so was daer noch een Spaensen Raedt van Finantien, diemen noemde *el Consejo de la Hacienda*, hebbende d'administratie en dispositie van het Gelt dat uyt Spanjen gefonden wiert. Defen raedt bestont allecnlijck uyt Spanjaerts, en had in alle saken ver het meeste geseg en autoriteyt.

In de Vrye Vereenigde Nederlanden is het hoogste gebiet en opperste macht van alle saken den gemeenen welstandt der selve Landen in 't gemeen betreffende, by de Ed. H.M. Heeren Staten Generael, welcker vergadering bestaat uyt sulcke en so veel Gecommitteerde, als yder lantschap, soo uyt sijn ridderschap en Edelen, als uyt de Magistraten en regeerders van de steden goet vint van tijt tot tijt te deputeren, dewelke stemmen en opinieren niet *capitatum*, dat is, by so veel Hoofden, als 'er ter vergadering verschijnen, maer *provincialiter*, dat is van wegen en by representatie van hare respectie lantschappen, en streckt hare commissie niet alleen, om op pointen, daer op sy van tijt tot tijt beschreven en by een geroepen worden, maer oock op al andere voorvallen, de saken t'adviseren en resolveren, sulcx sy tot des Lands dienst, welvaren en versekeringh bevinden te strecken.

So wel de Heeren Staten Generael, als die van yder Lantschap in 't besonder (van dewelcke te sijnre plaats sal gesproken worden) committeren tot executie van hare genomen resolutien, als oock tot bestiering van alle voorvallende saken, den welstant der Landen in het generael beroerende, eenighe uyt den Edelen en Regeerders van de Steden, tot Raden, dewelcke haer by eede verbonden zijn. Gelijck sy oock andere hare Gecommitteerde stellen tot vordering, hooringe en sluytinge van alles, &c.

De landen van *Hollandt* en *West Vrieslandt*, van *Zeelandt*, van *Vytrecht*, en van *Over-Yssel*, als oock de Steden en Leden in *Brabant* en *Vlaenderen*, staende onder 't gebiedt van de wel-gemelde Heeren Staten Generael, hebben altijt tot haren Gouverneur ge-

hadt de loffelijcke Princen van Oranje, die oock Generaels van 't Leger oft Veldt Oversten, en Ammiraels van der Zee, van alle de Vereenigde Landen in 't gemeen, gheweest zijn; vertrouwende dat den tegenwoordigen jonghen Prins, *Wilhem de Derde*, de selfde plaats en eertyelen sijnre Voor-ouders, te sijnre tijdt genieten sal. Over *Vrieslandt*, *Groeningen* met d' *Ommelanden* en de *Drente*, is mede van ouds her een Stadthouder gheweest, den regenwoordighen wordt ghenoeemt *Wilhelm Frederick*, Vorst van Nassouw, &c.

De Raetsheren van den Raet van State der Vereenigde Nederlanden worden by de Heeren Staten Generael op de benaming van de respectie Lantschappen gecommitteert, ontfangende hare commissien en instructien van de selve Heeren Staten Generael, den welcken zy haer by eede verbinden ghehouwen en getrouw te wesen, en sich te sullen reguleren na de voorschreven instructien. Oock reserveren de wel-gedachte Heeren Staten hun selven de vryheyt van selfs te mogen doen al 't gene zy lieden den Rade voorschreve by haer instructien belasten, wanneer sy bevinden der Landen dienst sulx te vereytschen, veranderende mede in sulcken geval, en verminderende oft vermeerderende de selve instructien, en die uytleggende, daer sy duyterlijck souden mogen schijnen te spreken.

Den secreten Raet en die van de Financien en hebben in de Vereenigde landen geen plaats, maer wel sijnre een Thesaurier en een Ontfanger Generael met eenige rekenmeesters, die 't bewint en handelingh hebben van alle de penninghen en middelen der Generaliteyt aengaende. De Rekenkamers so van *Gelderlant* als van *Hollandt* gaen noch op d' oude Bourgonschen voet; maer beneffens die, isser in den Jare 1594. een nieuwe Rekenkamer opgerecht tot *Middelburgh* in *Zeelandt*.

Tot de beleydinge van de saecken ter Zee, hebben de Heere Staten Generael, beneffens den Prins van Oranje, *Frederick Hendrick*, als Admirael Generael, loffijcker gedachtenis, gecommitteert de Raeten ter Admiraliteyt, bestaende uyt sekere personen by de respectie landen en steden daer toe genomineert, welcke volgen de lijsten en instructien haer by de Heeren Staten Generael gegeven. De Collegien of vergaderinghen van dese Raden

GENERALE BESCHRYVINGH DER NEDERLANDEN.

sijn vyf in 't ghetal, residerende binnen *Amsterdam*, *Rotterdam*, *Middelburgh*, *Hoorn* oft *Enckhuysen*, en *Harlingen*.

De Cancelleryen van *Gelderlandt* en *Vrieslandt*, mitsgaders de Hoven of Raden Provinciael van *Hollant*, *Vtrecht*, en *Over-2ffel* gaen al mede noch op d'oude voet: maer in plaets van den Grootten Raet of t Parlement van *Mechelen*, isser in *Hollant* al van den Jare 1582 af, opgerecht een opperften Raet van Justitie, ghe-noemt den *Hoogen Raet*, voor den welcken men appelleren mach van de vonnissen by den Hove Provinciael van *Hollant*, *Zeelant* en *West-Vrieslandt* gewesen, maer die van den voorsz. Hoogenraet en valt geen vorder appel, dan mach van de selve alleen versogt worden Revisie, en geproponeert Erreur. In welcken gevalle de Heeren Staten van de voorsz. Landen, neffens den selven Raedt committeren eenighe Rechtsgeleerde, die het getermineerde proces *ex iisdem actis* revideren, en by hare sententie verklaren, of t erreur heeft of niet, nae welcke verklaringh een yder hem moet reguleren, sonder dat verder beklach plaets heeft, of toegelaten wort. Dese Hoogen-Raedt wort mede gemaeft by benaminge uyt de voorsz. landen van *Hollant*, *Zeelant*, en *Westvrieslandt*, bestaet gemeenlyk wt een President, en 9, of 10 Raetshereen.

In 's *Gravenhage* is oock opgerecht een Raedt van *Brabant*, en tot *Middelburg* in *Zeelant* een Raet van *Vlaenderen*, over de quartieren, Steden en Dorpen, mitsgaders de Ingesetenen der selver van de voorsz. Landen van *Brabant* en *Vlaenderen*, staende onder 't gebied van de Heeren Staten Generael der Vereenigde Landen. By welke Raden gebefoigneert wordt, even als die van de Cancelleryen in *Brabant*, en de Provinciaelen Raedt in *Vlaenderen* van oude tijden gewoon zijn te doen, op dat also een ygelijck by zijn recht en privilegien mach worden geregeert en gedient.

De regeering van de steden der voorsz. Landen wort na hare particuliere rechten en privilegien beleyt. In elcke Stadt is van ouds een Officier, genacmt Drossaert, Balju, of Schout, die by de Heeren Staten van yder landschap wort gecommitteert. Voorts zijnder in de meeste Steden 24, 30, 36, of meer van de aensien-lycke en vermogenste Burgers, so van d'oude geslachten, als andere, diemen noemt Vroetschappen of Raden, en representeren 't geheel lichaem van elcke Stad, dienende haer leven lang, of so

lang sy Burgers en Poorters blijven. By desen worden alle ghe-wichtige saken, so wel den staet van de Landen rakende, als die vande Steden, geconsulteert en gedelibereert, sy verkiesen of no-mineren jaerlicks uyt haer Collegie twee, drie, oft vier personen tot Burgemeesters der selve steden, en seven of meer tot Sche-penen. Het ampt van de Burgemeesters streckt principalick tot der Steden regeeringe, en onderhoudt van goede politie en eenigheyt onder de Burgers en Inwoonders: dat vande Schepenen tot bedieninge van de Justitie, so in 't civiel als crimineel. By de voorsz. Vroetschappen worden mede gekoren twee of meer The-sauriers, Fabriekmeesters, Weefheeren, en meer andere Officie-ren, welker dienst maer ordinairlick is voor een jaer. De quar-tieren en Dorpen ten platten lande worden mede geregeert nae hare particuliere rechten en handvesten, en hebben hare regenten, so generael als particulier, te weten in materie van dyckagie en het gene daer aen kleeft, Dijkgraven en Heemraden, in crimi-niele saken Baljuwen of Schouten, en in burgerlyke of civile, hare Ambachts-bewaerders en Schepenen, welke mede letten op de polityke ordre en administratie van der Ambachten goe-deren en inkomen. Daer sijn oock veel Dorpen, die hare beson-dere Heeren hebben, met autoriteyt van te exerceren hoogen, middelen en lage jurisdictie, maer staen niet-te-min onder d'op-perste macht en gebiedt der voorschreve Landen.

Noopende d'openbare oeffening van de Religie of Godsdienst in de Ver-eenigde Nederlanden, die wort alomme op eenen eenparigen voet, so in de Steden, als ten platten lande, ghehouden na uyt-wijsen der Reformatie in de selfde Landen over veel jaren aengenomen, op de belydenis des gheloofs in druck uytgegeven. Die van d'Augsburgse Confessie en de Mennoniten hou-den mede wel in eenige van de voornaemste Steden hare openbare vergade-ringen, tot de welcke men niemant en verbiet te gaen, maer en worden noch-tans hare Dienaers of Predickers niet onderhouden op des gemeene Landts kosten. Alleen het openbaer exercitie van de Roomsche religie is alhier om-gewichtige redenen verboden, also nochtans, dat noch de Roomsgesinde of ymant anders gedwonghen wordt de Gereformeerde Religie aen te nemen; maer worden al te samen gehanthact en gemaintineert onder de bescher-ming en regeering van de Landen, sonder in de conscientie, of op haer geloof onderfogt, of meer als de Gereformeerde beswaert te worden. Hier mede besluyten wy de *Generale Beschryvingh der Seventien Probincken*/ en gaen voort tot de befondere Beschryving van yder Landtschap en Stadt.

t LAND-

T L A N D T S C H A P
B R A B A N D T.

DE N oorspronck des naems van Brabant is t eenemaal duyfster en onseker. Somminge brengen hem af van Brennus, een vermaert Capiteyn die den Romeynen in synen tijde veel spels ghemaect heeft / als by verscheyde Nuchturen te lesen is. Andere van Brabant, een Stadt (soo zy seggen) al oerlang verwoest. Andere wederom van Salvius Brabon, een van de Capiteynen (schryben zy) die Julius Caesar gevolgt hebben in zyne Fransehe Oorlogen. Dese drie meningen zijn (mijns bedunckens) al eben versiert en fabuleus; want de redenen en getuygenissen daerse op gegront zijn en hebben gantsch geen wertwe. Die den naem van Brake-landt doen afvloeyen / schijnen de waerheyt wat nader te komen; want in der daet leyd't er een goet deel vande Landtschap hzake / dat is / onghelouwt: maer 't is ebenwel wat te ver ghaelt / en meer spits / bindigh / dan waer. Daer zynder die dzyben / dat Godvader met den Vader / dit Landt na zynen naem genoeint heeft / als of men seggen wilde Baerd-landt. Dan dit gaet mede soo vast als d'andere. Wat ons belangt / wy en willen ons niet vermeynen / dese soo duyfster en verborge dingen / als aen de welcke doch niet veel gelegen is / te verklaren: 't is genoeg datmen segge / dat de naem van Brabant en synen Dorselijken titel seer oudt zijn / soo dat Jan le Maire in synen verlichtinghen van Gaule getuyghet / een geheel oudt en met der handt geschreuen boeck in Brabant geseen te hebben / waer in dat verhaelt stont het Grafschift van Carel Martel, vierde Hertog van Brabant / die de Grootvader van Carolus Magnus geweest is / en gebloeyt heeft / niet seer lang nae 't Jaer 700. Dit Grafschift luydt in 't Latyn aldus:

*Eccē Brabātinus Dux quartus in orbe triumphas,
Malleus in mundo specialis Christicolarum:
Dux Dominusque Ducem, Regem quoque Rex fore sprevit,
Non voluit Regnare, at Regibus imperat ipse.*

Wat is:

Siet hier de vierde Dors van Brabant triumphheeren /
Een Hamer sonderlingh van 't gantsche Christenryck;
Der Dorsen Heer en Dors heeft Koningh te gelijck
Der Koningh te zyn vermaect / want sijn begeeren /
En sterfste niet om hier als Koningh te regneren /

Pag. I.

Den Koningen alom geacht hoor aerdsche Goden
Heeft hy na synen wil gheboden en verboden.

Om dit Grafschift recht te verstaen / soo sal men weten / dat dese Carel Martel, als hem / nae 't overlijden van Hilderijck / Koningh van Bracheryck / de selfde Kroon gepresenteert wierdt / den Gesanten tot antwoorde gaf / hy hadde liever den Koningen te gebiedē / dan selfs Koningh te wesen / gelijck hy dan oock dadelijck in des afgestorvenen Koninghs plaats gesteldt heeft des selfden Soon Dagobert / de welcke komende vier jaren daer na te sterben / en willende Hilperijck (heyder Koninghen Hebe) hem selven opwerpen voor Koningh / soo heeft Martel hem slach geleyet en overwonnen / waer oer hy Gesanten uytstendende om ten overwinne te verbidden / heeft hem soo daer door beweght / dat hy Hilperijck de Kroon heeft op 't hooft geset / die hy doch niet lang behieldt / maer haest overdzagen moest aen Pepijn / des voornemden Martels Soon / gelijck men vreder hier van lesen kan by de besondere Historien / schrybers van Brabant en meer andere.

Die Landtschap van van Brabant, dat den titel van Hartoghdom voert / is aldus bepact: In 't Noorden scheidt het de Maes ten deele van Gelderlandt / ten deele van 't Grafschap Hollandt: in 't Zuiden stoot het aen Henegoutwe / Namen en 't Bisdom Luyck: in 't Oosten komt wederom de Maes / en scheidt het van een ander quartier in Gelderlandt: ende in 't Westen is het ten deele bepact met de Schelde / die het affondert van Vlaenderen / ten deele met het Grafschap van Welft. Brabant heeft in de lengte van Gemblours tot by Geertruydenberg roe / t welck is van 't Zuiden nae 't Noorden / twee en elwintigh mijlen: en van Wilmont tot Wergenop-Zoom / daer 't op sijn breedste is / ontrent elwintigh. In sijn omloop begriypt het 80 mijlen / weynigh meer oft min. De lucht is 'er doozgaens gesont en wel getemperet. Het aertryck is seer plat en sonder berghen / oock meestendeel vruchtbaer / behalven in kempen / welck quartier van naturen onvruchtbaer is / en niet en dzaght dan Heyde; maer den arbeeydt en neerstigheyt der inwoonders heeft dese onvruchtbaerheyt ten deele overwonnen / en 't landt door de meenighe der besten die sy daer op boeden / goet en vruchtbaer gemaect.

In Brabant sijn tamelijck veel staende wateren of meyen / beken en rivieren; maer voornemelijck is 't landt bewaert met de Maes en Scheld / twee vermaerde en seer profijtelijke bloeden / die onse kortheyt niet toe en laet vreder te beschryben / en sende daerom den gunstigen Leser tot Guicciardijn. Dosschen zynder oock geen gebrek / onder welcke voornemelijck yemuntē dat van Sonien, Zaventem-
10.

lo, Grooten-hout, Grooten-heyst, en Meerdale. Men telt 'er ses-en-twintigh benumerde Steden, als Antwerpen/Leuven/Waasfel/en Hertogen-Bosch/dat de vier Hoofsteden zijn: Chienen/Aerwenen/Elbel/ die men de klepne Hoofsteden noemt: en voorts Aerschot/Bergen-op-Zoom/Megen/Braba/Diest/Macstricht/Steenbergen/Aire/Vilvoorden/Semblours/Indoigne/Hannut/Landen/Halle/Sichenen/Herentals/Spinhoven/Helmont en Grave. Daer-en-boven zijder noch achteen plaetsen/ die wel niet benumert en zijn/ maer nochtans gelijcke privilegien genieten met de besloote Steden/ en gemeenlijck genoeint worden Wygheden: Dese zijn Oosterwijck/ Oorschot/ Turnhout/ Hoogstrate/ Duffel/ Waalhem/ Merchten/ Afsche/ Dueren/ Duffelboegh/ Overijse/ Hulpe/ Waberen/ Breppe/ Alend/ Gennep/ Gele/ Vrendonck/ en Pozmael. Doypen met Klock-Toorens en Prochie-kercken zijder ontrent seuen hondert/daer onder eenige seer vermaert en groot zijn/ als Oudenoye/ Bortel/Rosendale/Grimbergen/ Gae/beecke/ en meer andere. In Brabant is oock begrepen de heerlijckheyt van Aachensteyn.

De Brabanders zijn van natueren byzlijck en blygeestig/ welcken aert sy tot in haer uytterste onderdom toe behouden/ en daer van komt het gemeen spreekwoorde; Een Brabander wordt hoe ouder hoe soeter.

In 't beschrijven der Steden en voornaemste plaetsen zoo van Brabant als andere hier nabolgende Landtschappen/ suilen wy volgen d' orde van Guicciardini, en voer eerst beschrijven de Hoofsteden/onder welcken/ hoewel de mindere steden niet absolutelijck en staen/soo moetense nochtans de resolutien by de selve in gemeene Landts-faecten genomen gemeenlijck volgen. Daer na suilen wy kortelijck overloopen d' andere klepnder steden/ en dat somtijds naer het voer oft achter sitten van de selve/ oft van haer besondere Heeren/somtijds oock na hare gelegentheyt.

Onder de Brabantsche Steden dan, is

L E U V E N,

Oft so andere schijben Loven, verre d'oudste. Dese Stadt meenen eenige/ dat geweest sy de Hoofst-Stadt van de Levaci, andere van de Crudii, volkeren by d' oude Schijbbers/ en namentlijck Julius Cesar wel bekent. Haren naem/ op dat wy voer by gaen de fabulen van den Schotschen Capitayn Lupus, en van den Tempel daer men den Afgod Mars in plaetse te loben/ brenghet den hoog geleerden en wijtberoenide Julius Lipsius of van Lo en Veen. Lo (seggt hy) is een heubel oft hoogte tegen over een oude Kasteel/welck noch

huyden ten dage den naem van Lo-berg en Lo-bosch draegt/hangen: de ober een lustig dal aen de water-bloedt/ dat in d' oude dypfche tael genoemt wordt Veen, gelijck de Hollanders Veenen noemen/de gronden daer sy haren Turf uyt trecken/ en is verhalven Loven soo veel te seggen/als een dal of lage plaetse leggende onder een hoogte.

Dese Stadt is seer bequaem gelegen in 't hart van een schoone Landts-bouwe/ onder een aengenamen getemperde lucht/ die in de Stadt/en rondom de Wallen/mildelijck Wijnen/Aerdt en Boom-buychten teelt.

Haer begrip is na verscheide uitlegginge in 't ronde soo aengehouwt/dat in den fare dypsent vier hondert en seuen-en-twintig/de Graef van Passou/de Baron van Bergen-op-Zoom/en de Baron van Wesmael/ eenige der voornaemste Steden van Christenryck lieten meten/en behouden uyt getingnisse/ die noch in wesen/ en met goude letteren geschreben/te sien zijn/dat Leuven drie roeden grooter als Gent/acht als Aupels/ tien als Parijs/toemmachs sonder buyten-Steden/en achteen grooter als Keulen was: en daer na is door blygig ondersoek geblecken/ dat Leuven aen de binnenste omgang der mueren/seis Italiaensche mijlen berepct/en van buyten meer als acht; sy heeft binnen hare Vesting/ die meest van steen zijn/ruyme Velden/lustige Wijngaerden/ buytbare Hoben/ Heuvelen/Wooschen/en Wateren/waer van de Beek genaemt de Gele/ de voornaemste is/soo dat de wijse soeg der voer-ouderen/met voersichtig oordeel/dese Stadt tot een zetel van geleerde oeffeningh/verkoosen heeft.

Haer buyten-grachten zijn diep en bjerdt/de mueren/van gehouwen en gebacken steen/ die byna tussmael dieper/ onder als hoben de aerde zijn/met verscheide toorens/selbers en holt versieret/ tot krijgs gebuyck/en bewaring van 't geen men verbergen wil, onder andere munt uyt de Tooren genaemt Verloorenkost/ om dat de voer-gangh van 't beesteck/tot voltreckingh van meer diergelijcke/ door tegenpoet achter bleef; van haer steyle hoogte/kan een scherps gezicht met helder weer/Antwerpen acht mijlen van daer gelegen/ sien. Boven dien heeft dese Stadt op de mueren drie-en-vijftig cresselijcke Toorens/ daer noch onlangs dertien Rondeken/ en Volwercken/en seftien houtte Wyggen/ op verscheide plaetse by gehoumen zijn; de Poorte seer verwonderens waerdigh/ van wit gehouwen steen/zyen elf/meest genoemt met de namen van de plaetse daer de uytgang na toe loopt. De Stadts geestelijcke en wereltse gehouwen/bestaen in kercken/ Kloosters/ Raedthuys/ Burght en Academie.

St. Pieters Kerck heeft in wepnig plaetsen haers gelijck/wiens Tooren/

Cooren / sonder de herboefingen / een van de boornaemste in Nederlandt was. St. Michiels is op de muur van d'oude Doozt gebouwt / waer van den Cooren in den jare duysent twee hondert vier-en-twintig / ter neder sloste. St. Jacobs is deeg den donder ombeergeflaghen / en naderhande weer opgemaect / alwaer nu de bergaderingh der Kanonicken is. St. Gertruyds werdt van de Reguliers Kanonicken bewoont. St. Quintijns overtreft / alhoewel sy niet de grootste is / in schoonheyt al d' andere.

Wat de boornaemste Kloosteren belangt: De Dominicanen pzaelen met de kerckelijcke Glasen / die haer de Doozt wendich tot een gift geschoncken heeft / en roemen op 't Lijck van Justus Lipsius dat daer begraeven is. De Cartusiane woenen soo eenfaem in de Stadt / datse na geen wildernisse trachten / en hebben soo schoonen groote wandeling / dat Lipsius seyt: Ick weet niet of men hier omtrent wel dierghelijcke vint. De Jesuiten waren hier eerst maer twee in 't getal / die bagelijcks tocnamen / en bezeycht dooz de eersenis van Copreutius Bisschop van Antwerpen / een Klooster-stichter / en nu groote inkomste hebben. Van d' andere Nammen en noch negen Doulve Kloosters heeft Lipsius in 't byede geschreben / daerom sulen wy die booz by gaen / en den Leser derwaerts wijfende / nae 't Naed-huyt keeren.

Het Stadhuyt / seer net van ghewoven Steen / met afbeeltsels vertiert / verscreet een gedenckeken van oude pzacht en uytseckenheyt / daer binnen onder andere Wetten dese te sien zijn: Wie de handen aen Hoerery of Roving houden / sullen gebannen worden / maer die t selve bedreven heeft / sal met een houtte saeg het hooft afgesaegt worden, &c.

Daer is oock in dese Stadt een hooge Durgt / alwaer / om de sunnere en gesonde lucht / eerijdes de Gzaben woonden / en in haer afwesen een Burg-graef stelden; Keyser Karel noch jong zijnde / met sijn Suster wierdender opgeboort; Eduard Koning van Engeland / die tegens Philippus Koning van Spanckrijck / in den jare duysent drie hondert en acht-en-dertig oorlogde / bzacht met sijn Gemalin daer een heele Winter over: In dese Durgt is een Puz / hondert en dertig baden diep / daer een Echo uyt weder-galmt.

In 't Jaer duysent drie hondert en vijf-en-estig / is in de Vloet de Dele / een Water-sluyt / met groote mochte en koste ghemaect / die in den Jaer duysent vijfhondert en drie-en-estentig de gantsche Stadt by-na vernielt hadt; waer van Lipsius aldus spreekt: De sware regen en gedoode siceuw / verroozsachten in Loumaent groote / warighent / dooz verstoffinge der Sluyt-wachter / die dooz 't sluyten van de Schot-deuren / de vloet geen loop en gaf / so dat het persent water by de deuren uytbozt / en veel Menschen / Dier / Hup-

sen / en Hup / gelwade weg-slepten / 't geen wederom verlvonnen en tot de boorige gestalte gebzacht is.

De Stadt heeft negen verhoop-merckten / veertien Water-moelens / hondert en ses-en-twintigh Straten / seftien steene Bruggen / en by de Doozfelijcke Hoben van Croy / Schoon-bozt / Passouw / en Bergen / vier gemeene Fonteyne.

't Geen Leuben boven alle andere Steden doet uytsteeken en vertieren / is d' Academie oft hooge School / daer dooz in de twintig geleerde Nammen / in soo veel verscheide Collegien / alle konsten / faculteyten / en trefselijcke wetten / tot leeringe werden geoeffent. Men beuint dat dese School / op 't verfoek van d' Edele / by Johan Hertogh van Brabant opgericht / en in 't jare duysent vier hondert en sefen-en-twintigh by Paus Martinus bevestigt is. Lipsius meldt verstaen te hebben / dat Engelscheyt van Passouw tot het stich van dese hooge School by Johan seer aenpozen; sy was langh de eenigste in dese Lande / doch naderhande wierdt op lauckwyligh verfoek / een diergelijcke te Douay dooz d' achtbaerheyt des Konings opgericht; en veel jaren daer na zijn in de Nederlanden noch vier diergelijcke ingeboort; te weten tot Leyden / Francker / Gzoninghe / en 't Dytrecht.

't Eerste Collegie van deeg booz-genoemde hooge School / is een gemeene plaets / daer de Godt-geleertheyt / Rechte-geleertheyt / en Geneef-kunst geleert worden / behalven dese zijn vier Leer-Scholen / van strengere tucht / daer de kinderen / en Jongelinghen in de eerste konste en Philosophie onderwisen worden / en niet sonder verlof / uyt-gaen / die werden ghenoemt / de Alch / de Wozgt / de Valck / en 't Darchen; dan is 'er noch een derde plaets / tot de kennisse der Tale / die genaemt woort de vergaderinge der drie Galen / daer men Hebreusche / Griekeliche en Latijnsche Tael leert: daer buypen is noch een ander aert van Collegie / daer de Jeugt eenige Jaren onderhoit tot de Studie heeft / en meer opgeboort / als onderwisen woort / na de trefselijckheyt / die in Engelandt / maer meest 't Orford in gebuyck is / 't eerste booz de Godt-geleerde / is om te lichter geregeert te werden / in twee-en-verdeelt / waer van het by-geboegde her kleyne Collegie heet / boven dese is oock het Pausfelijck Collegie aen de selbe Studie geluyd / en worden gesamentelijck / met goede ordze / van kermissenrijcke manne versozgt / die de Studenten in haer vergint hooge recht en bygheden hanthaben.

Leuben is oock van geleerde inboorelinge / niet misdeelt gelweest / en heeft boozt-ghelzacht Petrus Ribius vermaectt Godsgelcerde schryber / de geleerde Ludovicus Scorus / gheymen Naet en boozsitter in den Naed van State; Nicolaus Gzundus / en Wdzlaen

Marius / gheboeder: Antoni Marillonius / Proost van Arien / uytstekende in geleertheit en ondersoekinghe van oude dinghen: Oock heeft de hooghe Schoole aengeguercht Doctoren / Professoren / Wissechoppen / Ertz-Bissechoppen / en Paus Adrianus van Wyrecht.

Deze Stadts oude Adel besont eertijts in sefen geslachten / met namen Limingiers, Casteriers, Radingiers, Steeniers, Vernabiers, Giliers, en Rodiers, die te samen ober de hondert huysegelmen uytmaecte / daer de Raeds-Heeren / die een-en-twintigh in 't getal waren / uytgehoren wierden / tot den Jare duyfent drie hondert en neghen-en-vijfingh / als wanneer 't gemeene volck daer mede indzong / en menigelingh maectlen.

De ghemeene volckeren / waren ten tijde van Johannes de derde hier soo sterck / dat men omtrent vier duyfent Laken-weberpe in de Stadt telde / en peder had dertigh of veertig personen om de Wolle te bereyden: de meeste Inwoonders quamen op heylige dagen in Doelens of Hoben by een / om haer in de Wapenen te oeffenen / en noemde hun vergaderinghe Gilde / een was 'er van de Schutters met de hant boogh / twee van de Doetboogh / een van de Roers of Buisse / en hielden alle Jare met die van Brussel / haer nagebuieren / een by-een-komst / omtrent Deuren / niet verre van een out Dozsten Casteel / aen 't Sonen-Boesch / daer se om 't beste streeden / en d'overwinners Wijn tot vergelding kregen.

Leuben dus bezre vertoont / was twee hondert jare / na de geboorte van onsen Saligmaker / een Graeffschap / andere seggen een Hertogghdom / de Riechbank ober het meeste deel van Zabant / en hoert de natin van d' eerste of outste der Zabantse Steden / en heeft in sijn Doorzede / aen de linker-hant der Brusselse weg / Banch / een Klooster van S. Augustinus / Raegghden / en een ander ghenamt Parck / van d' ordze der Demonstrepten / dat eertijt een wilde beechien parck was / en nu om sijn aengenaemheyt / veel Studenten derwaerts trecke.

Een halfuur buyten de Stadt / aen de vergaderinge der Springbronne leyt Heberle / de woonstede van d' Hertogen van Kerschot / 't welck is omtrent vier duyfent scheden langh / en van de natuer met veel vermakelijcheden begifticht / het heeft een Klooster booz vier-en-twintigh Reguliers / Monicken / van d' ordze der Celestine / met een schoone kerck / daer van de Dozste van Crop / en hun maegschap / en d' Hertogen van Kerschot / van Wdam af tot aen de leste / in Admare geheugh-tekenen / hun af-beelscelen te sien zijn / onder alle / soo men segt / 't Graef-schrijft van Kieper Karel / met kopere letteren / van hem selver gemaect.

In de Capel der Misse / sendt men dat vertoont wort / een van de Penningen / daer onsen Saligmaker booz verkocht is POAION, of dat waer is of niet / willen wy niet ondersoeken.

BRUSSEL, heeft na Jacob van Guisas gheboeten / sijn oorzprouck van een Casteel / dat de Senonen volckeren uyt Engeland / herwaerts gekomen om Vancherijck niet oozloghs buyte bestoeken / ghebout is; andere oozdeelen dat die naem herkomt van den Kussen-bergh by Leuden / of om dat de Stadt veel ruppende Boomen heeft / in plaets van by Kussel / Brussel heet.

De Stadt leyt seer wonderlijck / black / heubel en bergh-achtigh / en is wel waerdigh dat 'er den Lant-booght Hof hout / dooz dien de omleggende Lant-douwen / het Hof in lystocht noch boeragie der Bessen / noyt berlegen liet / alhoe wel Brussel eens sefen gekroonde Hoofden te gelijck in hare Wallen sag / met namen / Kieper Karel de vyfde / Coning Philippus sijn Soon / Maximiliaen Coning van Bohemen en sijn Coningin; Maria Coninginne van Ongerren / Kieperster der Nederlanden; Leonora Coninginne van Vancherijck; de Coning van Beles uyt Afrika; de Hertogh van Sabopen en de Hertogin van Longueville; met meer Hertoghen / March-Graven / Princen / en Dozsten van verscheide Natien / die in haer gebolg tusschen de acht en negen duyfent Jaerden hadden.

Omtrent een vierendeel myls buyten de Stadt is het groot Sonien-besch / seer hout-rijck / en bequaem tot de Coningliche Jacht / omringhe met schoone fonteyne / Abbye / Kloosters / en alderhande Gof-boomen / en Kiebere.

De Weerde Senra bloeyt 'er dooz de Stadt / en buyten dien is 'er een nieuwe ghemacchte Daert / die vijf mijlen heer tot de Kussel loopt / seer wonderlijck / met meer als vijf hondert duyfent kroone onkosten / dooz leydunge van veel groote water-bloeden in de gragt gebacht / daer 't water wel 42 voeten hooger als om laegh is / dat seer aerdigh met Sluyfen berlept wort / daer de Heer van Toekening / wiens booz-ouders dit heerlijck werck uyt-gebonden en doozgestelt hadde / ten tijde van Margrita van Oostenrijck / seer pberde tot het voltrecken / waer langhs nu de Scheyen van Brussel in de Kussel / en van daer in de Schelde / en boozder seer bequaem in Zee raken.

Brussel / vier mijlen noot-waerts van Leuben ghelegen / heeft dobbel om-loopende / Mueren / en Wessen / daer oost-waerts 't Hof met de waerande / en veel treflijcke huyfen / Landen / Lust en Boomen / onder heylighe Lucht / met heerlijck uysigt tusschen seggen.

Na de leste bouwingh der Stadts Vestingh / van 't Jare 1557 / waert Brussel / hoe wel volck en huyf-rijcker / binnen sijn Wallen /

twere

twee duysent schieden kleynder als Tenben behouden.

De Stadt heeft seuen Doorten/ seuen Parochie-kercken / seuen oude Edele geslachten/ seuen Schepenen in den Raedt/ die alle jaer dooz den Overste van de woosfeyde Edele gheslachte uyt hun oude haer erfgenen/ 133 Sonen van Mans of Vrouwe zijde/ ghekooren worden/ so dat dese waerdicheyt in vele edele Heeren huyfen verspreyt is/ waer van de seuen oorspronckelijche zijn / Tlerroelofs, Tleekuygs, Sleus, Cavenbergs, Tlwerts, Royenbeecs, en Steenwege: tot dese. Waagstraet of Schepenen is een ander Burgermeester met ses andere mannen van d' Ambachten/ om t' Kerck mede te bedienen; t' selve geschiet oock in de Weiten/ en d' inkomste van de Stads middelen/ dooz seuen Outfangers/ twee uyt den Adel/ en vijft uyt de Gemeente; die gelyck getal heeft oock den Adel en Gemeente / om eendragt met mallhand' te houden.

De Gods-huyfen in Brussel zijn seer kostelijck / met vercierte Kercken/ Conventen/ Kloosters/ Gasthuyfen/ en heplige geslachten; waer van de Sint Goedele de hoofst-kerck is / die in oude tyde den Heers-Engel S. Michiel als Parroon of Bescherm-heer deser Stadt toegevoert was; maer naderhand dat Graef Lambrecht en D. Gerard Bisschop van Doornick/ het lichaem van S. Goedel uyt S. Gangers Kerck/ in S. Michiels gebracht hadde/ en de selve met kostelijcke herbouwinghe/ en groote inkomste versogde / wierdtse Goedele / de Heyl'ge Graef Witaerts / en Gravinne Amelberghs Dochter/ gespyoten uyt de stamme van haer de Grootte / toegelicht: In dese Kerck is een Capel/ daer in en in een goude Ciborie/ drie gewijde Hostie siet / ter ghedachtenis van t' gene Meyer en andere Schijbers aldus verclaren. In t' jaer duysent drie hondert en negen-en-tsestigh/ was een Jode/ ghenaemt Abrahams/ die ter boosfeyde met gewijde Hostie had gekocht / maer soo hy moegelijck dooz Godes rechtbaerdig oordeel/ in een Hof van zyn handen vermoort was/ heeft zyn Wyf/ dese Ciborie met de Hostie ghenomen/ en hare Soon te bewaren gegeven/ dewelcke met sommighe andere Joden/ op een goede Wydagh / dit Sacrament dooz groote spijt en verachttinge/ met Mesen gesleken hebben/ mit welcke steken wonderbaerlijck veel bloet is geloopten/ het Wyf sileken wonder scende/ wierdt dooz groote verwondringhe / haestelijck bekeer / en heeft dit M. Peter/ Prochiaen van S. Goedele / en M. Jan van Volbe / Prochiaen van S. Nicolaes / te hemne gegeven/ soo dat dit afgrijpselijck seft / in t' openbaer quam / dies halben Hertogh Weclijn van Brabant/ met zyn Hertoginne de saeck wel ondersocht hebbende/ sieten Abrahams met d' andere Joden/ dooz S. Catharyne Kerck levendig

verhanden. Daer na werdt een eenwige Proceffie ter gheuegenis van t' Mirakel ingeset / en d' Hertogh met zyn Hertoginne gelyc den t' doozsticken Sacrament / met onelbare menschen na S. Goedels Kerck / daer t' in de Capel gheset is / met de Schilderpe der gantsche geschiedenis.

t' Capucyne Klooster is van d' Nelmoeffe der Spangiaerde en Itahane gesticht.

De Jesuiten die van een kleyn begin ware / zijn nu in groot getal/ en bouden de Mans en Vrouwe Kloosters/ is t' een nae t' woosfeyde van Maria Magdalena / genacmt / t' Klooster der bekeerde Soudaresse / daer veel inkomsten die haer verloopen hebben / om te beteren.

Daer zijn oock verscheide Gast en sieck-huyfen/ die alle met goede woosfeyde/ ten behoeve der krankhe/ woosfeyden worden.

Oock is in Brussel een Coninglijcke Paerde-stal / dooz omtrent de twee hondert Paerden / met ocsen-plaetse / en Wapen-kamer/ daer onder andere van oude tijde de gebruyck-wapenen van d' Hertogen van Bourgundien berusten.

Van de Werclike ghebouwen die in muntten / is t' Coninglijck Palays seer heerlijck / hoewel niet nae t' bewoort voltrocken / met een groot woosfeyde-hof / twee Galderpe / in d' eene zyn de Welckenisse der woosfeyde Coningen en woosfeyden te sien/ en d' andere/ Scypre/ kostelijcke uyt en silber-wercken; in een ander deel van t' Hof is de Capel van Albertus en Isabelle / met acht vertrecken en Altaren/ daer de kostelijcke schat van Juweelen dooz de ober al brande liehten d' acsehouwers de oogen doet schemeren. Ter zijden aen t' Hof is een groote bemuerde Warande met wilde Dieren / een Plaets/ haets-baen / Bosch en Doolhof; Wisc en Swaenrycke Wyvers/ Vogelkopen/ Blom en Fruyt-hoben/ en alles wat woosfeych is.

t' Stadhuys/ t' Hof der Raets-Heeren/ is een seer treffelijck ghebouw/ daer het waer tot aen t' dech gelept wort/ met een Tooren/ daer d' Kert-Engel Michael/ beschermmer van Brussel/ in koopre hoben op-dragen kan; inwendig is t' Raethuys met heerlijcke kamers/ Wapen-Solders/ en konfuge Schilderpe ghesioffert/ waer onder alle/ volgens Meteren/ sijst/ de vertooninghe te sien is/ daer d' Hertoginne Isabelle in een Mant-Kermis de Papagaey schiet.

Daer aen volgen de woosfeych Hoben/ van Kerschot/ Oranje/ Humale/ Clee/ Voogstraeten/ Barlaimont/ Remberg/ Mansvelt/ Egmont/ Sorane/ Furstenbergh/ en Spinola/ en meest alle d' Adelpen van Nederlandt/ hebben tot Brussel haer Hoben. Verder is in dese Stadt/ de Vergh van Godtzuchtinghe/ en seuen Huyse van Adelijcke geslachten / noch seuen treffelijke Gebouwen / rondom

de Marekt / en het kroonen-huyjs / de Hal / de Spijs en Vifch-marekt / en veel groote fchoone burgezlijke Huijsen / Bloem-rijcke Cuppen / Spring-bronne en Fonteyne / en twaelf fteene Brugghen ober de Zeeck / en de heerlycke Toogen van St. Nicolaes / met een konftigh uue en fpeel-werck.

Buffel heeft onder d' Inwoonders twee-en-vijftig Ambachten / in negen leeden gedeelt / die de negen Natien ghenoemt worden / waer van t' Harnas- makers wel t' boogmaefte en nutfte is / dooz d' uytbinding van tempering / die lootbussen wederftaen kan : maer de Tapetcerij of Leg-wercken overtreft in wonder en boogdeel al d' andere.

Onder Buffel ftanen alleen de Steden Ribelle en Vilboozden / die haer dooz op de Cantzeleerje beropen. Dese Stadt heeft altyt een luyfter van geleerde Manne ghadt / als bleek aen Agidius Fabrie / en Agidius Verander / ghelcerde Schryvers : Thomas Carpentier / leerlingh van Albertus Magnus : Henricus en Joannis / Canonicken / daer Eritenus van fpreckit : Teromimus en Adolphus van der Doot / Cantzeleere van Zabant : Wilhelm een treffelyck fchetsgeleerde Edelman / en fijn Doeder Joan / Docto in de Rechten / Raetf-heer en Procureur Generael des Conings in t' Hertogdom Lutzenburg / en namaels Gefant banden Catholycke Coning aen die van Brancrich. En in den jare duffent vyf hondert en vyf is in Buffel geboren Maria Keyfer Karel de vyfdeus Sufter / die troude met Rodolwyck Coningh van Ongerem / die by de Turcken in den jare duffent vyf hondert en feg-en-twin-tig doot bleef : Zy wierd vyf jare daer na ftegerster van Nederlandt. Doch had dese Stadt eenige tyt daer na de fter geleerde M. Karel Gifmach Ridder / Docter / en Raet van Staten / en gheheymen Raet / en Zegel-bewaerder van den Catholycke Coning : Jacob Coje Ridder Heer van Gofe / fter geleert in Latyn / Griex en Hebzeufch / en fijn Doeder Heer van Wemle / hoogh gheacht en treffelyck gheleert : Adriaen Defalie's Conings Heel-meester / bezwaert dooz gantsch Europa om zyn uytfehentheyt in de konft van Phyficien / Chirurgie en Ontledinghe der Menschen Rychamen / als noch hedendaegs blyckt by zyn nagelatene Gheschryften / waer ober de geleerde Professoz Faloppius hem noemde een verfeichelyck wonder der nature : Andries Adacs Cleefs Hertogen Raetf-heer / soo geleert in t' Hebzeufch / dat de Hebzeuwe hunselfs daer ober verwonderde. Wy fonde den Lefer meer van haer ghelcerde Manne konnen seggen / maer fullen ophouden om haer met fulcken ftof niet te verbelen. Buffel / alhoewel eenigen t' meenen / en is geen Burgh-Graeffchap / maer heeft in de Rechie wel fulcken waerdig-

heyt als Antwerpen / Gent / Perren en andere Steden / en gebuyckht alleenlyck den tyt in haer gerechtigheden.

De Cancelerije van Buffel heeft veertien ghewoone en drie on-gewoone Raetf-heeren / een Advocaet fisael / die (volghens zyn Amyt) mede Raetf-heer is / een Procureur Generael / twee Gys-fiers / een Audientier / en vier ghewoone / en negen ongewoone ghe-heim-fchryvers / en andere ten dienft / de Canelier is in groot ont-fag / en fit als Gouverneur van Zabant / en fadhouder van d' Her-togen. Heel Zabant beroept fich tot dese Canelerij / uytgefondere een deeltje dat het Roomfe Kant genoemt woijt / en fich op Genape beroept / maer t' Graeffchap van Dalem en de heerlyckheden van Ober-Macs / ten opficht van d' hoogfte Recht-fprack alhier.

t' Opper-Aeen-hof van geheel Zabant is mede tot Buffel / be-halven Genape / gelyck hier na beklact fal worden : De Koninghs Stadthouder in t' Aeen-hof te Buffel / hout boven de ongewoone / dooz zyn stadthouder / alle bezyten dagen op Saterdach open recht / en om dat de Zabanders buyten haer Kant niet en mogen te rechte betrocken worden / soo is in Buffel een Seckeltyck Hof / van den Bifchop van Camerich / waer alle Zabantfe fake komen / die on-der Camerich ftanen / en d' andere die onder Luyck hooren tot Aeu-ben / t' felbe Seckeltyck Hof is in waerdige achtting / neemt kennisfe van huywelijcke / Testamenten / en goederen in doodez handt / en mis-buycken der Priesteren.

Doch alhoewel dooz d' achtbaerheyt van Buffels Hof en Ma-gistrate / de Stadt waerdigh is / be naem van d' eozfte plaets van Zabandt / soo wertfe de tweede / en t' hooft van t' tweede hierendeel van Zabant erkent.

Buffel heeft mede veel befoecking van fwaricheyt uyt-geftaen / als in den jare duffent viez hondert en negen-en-tachtig / wanneer tuffchen de deytigh en beerygh duffent Mensche van de Pest ftur-ben / de twee gruwelycke branden / die d' een ober de twee duffent Huijsen / en d' andere ober de vyftien hondert Weberpe bezyelben / en veel fware Gofloge daer de Hiftorie van melden / oproer en plun-deringh van Ingezetenen onder malkander / eysch van Ducq d' Als-bas tiende penningh / onthaling van de Heer van Batenburg / de Gabe van Gmunt en Hooyen / en veel Edelen meer / etc.

Die nyle van dese Stadt leyt een groote beymae / de Abdy van Affligem / dooz een Hertog van Zabant geficht / den Abt heeft de eozfte plaets en ftein onder de 12. ftatelicke Abten : In dese Abdy is een fcez fchoone groote Doeck-kamez / die met haer oude Doerken meeft al die van Nederlandt in waerdyte te boven gaet / mi fullen wy ons na Antwerpen begyden / om de keyszlycke stad t' aenfehouwen.

A N T.

A N T W E R P E N .

Antwerpen doerdt hy Petrus Planius / en sommighe andere Schryvers / door de plaats gestelt / die Ptolomeus Anuacurum noemt / wijs ons deel is de oorspronkelijke naem ontfiker: want eenighe schryven dat ten tijde van Julius Caesar / alhier op de kant van de Schelde / een Dorp of Slot stondt / daer de Kense Dion of Antigon op woonde / die wijdelyk met de kooplieden leefden / en hun de halve waerde van de boor / voerende Goederen deedt befaalen / en wanneer hy bedorgh hy haer bondt / bezeynde / volgens zijne wet / alle hun goet / en liet de koopmans handt af / houthen / en in de bloet weppen / waerom de Hageduren / van de handt en 't weppen / de Doozt Antwerpen noemden / gelijck noch hedendaeghs in Hebruyts / de Stad geheeten wort / en hy de Latijne Antverpia / de Franse Anvers / d' Italiaene Anversa / soo dat de tegenwoordige Schryvers willen / dat de naem upt dese Doozt / en zyn gheschiednisse hekomt / en wijzen aen tot bevestiginge van haer meening / 't overblijffel daer de Doozt Kruys / Heeren / Ridderz van onser Doulwen Ouden / gebout hebben / met 't Stadts wapen / zijnde een Doozt / met een afgehouwen Pant / en sonen eyndelijck oock wonderlijcke Gebeente / met een Doozt / die op 't Stadts wapen bewaert wort / en nae hun seggen van dese Kense is.

Ande die van de selve meening zyn / behelpen hun met het geen in de twee-jaerlijcke Proceffie ofte Eingang van de Besupden / en van onser Doulwe verzoont wort / daerz van ouds en noch een groot Stock / weeldt ombroeten / nae gelijcknisse van de beoospeide Kense / met gebolgh van eenige die een handt schinnen afgesneden te zyn / en oock met dees volghende Latijnsche daerz / diese op 't oudt Privilegie / Doozt dezer Stadt geschreven vinden / maer Godt weet wanneer die gemaakt zyn.

Maer / en verseynde Schryvers / verseyhelen van dit gheboele / en gelooben dat de naem Antwerpen ghekomen is / van het Dooztich woorst Men / en van Weppen / dat 't samen Menweppen uytmacekt / en dat de eerste Doozt / en een deel der Stadt op aengelassen Landt / van de bloet toe / gelwoyen / ghesicht is / gelijck gelooflijck schen / toen in 't Jaer duysent vijfhondert en seftigh / tot de gront-legging intulve Stadthuyz gegraben wient / daer men Hser en Houtwerk onder d'aerde bont / tot reken dat reijtz daer Water / bloet geloopen heeft / daer nu de Doozt is / andere segghen wat de Kense aengaet / dat het niet en is gewest / als een Heer upt Kussen / bezwaerts ghekomen om te woonen / die de Doozt ghehoet / ghesicht / of met gewest

vermeestert heeft / het was een seer lang man / en obernits de grootte / en de gelijcknis des naems van Kussie / met Kense / so hebben de nakomlinge geloof / dat hy een Kense heeft gewest: Hier mede zyn genoech van de naem / laet ons nu tot de Stadt komen.

Antwerpen is van ouds / met alleenlijck een Rijcks / Stadt / maer oock een Hooft-stadt van 't March-graefschap des Heyl'ge Rijck / en heeft hy-na een waerdighydt gelijck als Brussel / in Hebruyts genoeit Doozt-graefschap / in Frans en Italiaens Doozt / dese tytel wiert van outz 't Antwerpen / aen de Capiteyn van de Doozt gegeven / met giste van Doozingh-see en Landen binnen en buyten / die hy naemaelz aen andere te leen gaf / waer van een Leen-hof ghesicht is / daer noch alle beztien dages / door den Stadhouder van de Leenen open Banck gehouden wort / tot bewijs van dit March-graefschap / bint den Eedt die d'aenkomende Doozgers in de Doozt schuer doen / en aldus luyt: Dat zy den Hertogh van Brabant / als March-Grave des Heyligen Rijcks / en den Borgt / ghetrouw sullen welen: waer hy verstaen wort den by-vanck van Antwerpen / in 't gheselschap van den Doozt-Grave en Doozgers: welke Stadt naderhandt gekomen is / aen de Hertogh van Kileef / en eyndelijck aen den Prince van Oranien.

Dese Stadt is oock een Hooft-stadt van de vier quactieren van Brabant / daer Bergen / Breda / Lier / Herentals / Steenberghen / en andere Steden en Dorpen onder begrepen zyn / een deel van 't quactier appelleert in Dooztgerlijcke saecken / een 't Antwerpen als in de Cancellery van Brabant / en komt ober een boor / zyn deel / in alle Werde en schattinge / die de Staten van Brabant den Landt-Heer bezwilligen / en d'andere in 't geen Antwerpen met d'andere Staten bezwilligt / en besluyt.

Antwerpen is ses-en-twintig graden en twee-en-beertigh minuten in de lengde / en een-en-vijftigh grade en acht-en-twintig minuten in de breedte / onder het teken van Birgo / en seer aengename ghesonde lucht / op een blake gront / ter rechter zijde van de Schelde / na 't Westen / die 't Hertogdom Brabant / van 't Graefschap Vlaenderen scheyt.

Dese Stadt leyt omtrent seventien mijlen van de Zee nae 't loopen van 't water / en landt-waerd hier mijlen nader: en heeft vier mijlen Zuydt-west-waerts van sich / Mechelen: acht Zuydt-oost-waerts Leiden / en omtrent soo veel Zuydt-waerts Brussel: Sene Zuydt-West-waerts tusschen 't Zuyden en 't Westen tien mijlen: Doozt West-waerts vijftien / Calis drie-en-beertigh / Londen omtrent seftigh mijlen: Eulen negen-en-twintigh: Franckfort seftigh / eyndelijck Parys en Rouan omtrent de t'seventigh.

In den jaere duysent twee hondert en een / is ten verfoelke van die van Antwerpen / d'eerste Muur aen de Stadt gesicht / waer noch sichtenbare tekenen van zijn.

De tweede in 't jaer duysent drie hondert en veertien / waer op des jaers daer aen veel Regen viel / daer sulcken duerte uyt ontsont / dat een Vierdel kroogen / 't geen te kroogen twee Gulden golt / doemaelis twaelf verhoort wierdt / met gebalg van swaere Pestilentie.

De derde / die noch in woelen is / wert begost in 't jaer duysent vijf hondert en drie-en-veertigh / daer de Konsteniers / om strijt / hun pber soo in beset hebben / dat de Vestinge / meest van gehouwen Steen opgetrocken / in Europa geen and're behooven te waken: De boven-blachte van de Walle is ober de hondert voeten hooch / met doorgaende rye Doornen beplant / versien met tien trefselijcke Holwerken / en seben seer stercke / konstige en heerlijcke Steene Poorten met hun Door-Poorten en Wal-Wuggen / d'eerste is St. Michiels / anders genaemt Kroonenborgh-Poort / die aen de Schelde staet / de tweede de Baghne-Poort / de derde St. Joris / maer eegentlijcker de Keyser-Poort / door dien Keyser Karel d'eerste door haer reed / en de maegdom benam / de vierde St. Jacobs / anders Kipdoor-Poort / de vijfde de Kooke / of de Berg-Poort / de sesste de Cistren-Poort / de sevende de Kraen-Poort. Rondom de Stadts Mueren zijn wyde / diepe / en waterrijcke Grachten / met vloer bequams Moolems / om na 't bereysch des tijts / Water in te laten.

De Stadts Mueren / van buyten gemeten / houden vier duysent acht hondert en twaelf passie / dat bedraecht vijf vierendeel van een Meerlantse Mijl / en de Stadt van binnen midden in de lengte seften hondert en hooft acht hondert vier-en-veertigh passie / dat omreent het begrip van Turck / of Rouan uyt-maecht. Dit is soo veel als de cirkel van Antwerpen aengaet / laet ons nu het sterck en heerlijck Kasteel / dat de Christen-Werelt hoog een wonder acht / eens ober-loopen / en zijn begin en voltoeging beschrijven.

Coen d' Hertog van Alba / in 't jaer duysent vijf hondert en seiven-en-tseftigh / als Gouverneur in de Nederlanden quam / had den Koning van Spanje goet gebonden in dese Stadt een Kasteel te maken / dat Marcegra van Parma / Koningtse deser Landen / ontwierp / 't geen den Hertogh na zijn zin bevestigde / om in St. Michiels Walle te stichten / alsoo hy seide Keyser Karel de vijfde / het van 't Jaer duysent vijf hondert en vering alsoo geschickt hadt: Spindelich wiert besloten door den Koning van Maguis Vitelli / de grootten Pijsoor van Hongarie / en Piereo Fortificatie-meester / dat men 't maken souw / op de Zuyd-zijde van de Stadt / daer

't sonder afbrecken van duysen konde geschieden / 't geen anders meer als 't vijfde deel der Stadt sou bedorven hebben. Het wacker bestandt van Pacciotti / en den raedt van Gabriel Serbelloni / en d'arbeijt van twee duysent manne / hebben in korten tijt / dit voemwaerdigh werck te volghen gebracht / het leyt vijf-hoekigh / tusschen vijf groote en stercke Walwerken / waer van de vier nae den Gouverneur Ferdinandus / Toledo / Hertogh en Alba / en de vijfde na Pacciotti den Bouw-meester genoemt is: Enige tijdt daer nae wierde de meeste Kasteelen in Nederlandt afgheworpen / doch dit maer ten deele. Farnannus Strada verhaelt / dat in 't Jaer duysent vijf hondert en ses-en-tseventig heel Nederlandt van Filants oorlog-burg in vlam stont / en dat de Spanjaerde met hun by-hebben de Soldaten uyt het Kasteel in Stadt vielen / en plunderde / roofde / en moorde / drie daghen langh / dat de vyckste van Antwerpen arm maecten: 't Jaer daer aen moesten de Spanjaerden (uyt kracht van Don Jan van Oostenrijchs Wyde-bant) uyt de Nederlanden verrecken / en dit Kasteel en and're plaetsen ober-geven: Doch niet lang daer na / nam d'Oorlogh deur mi / verstant hy Don Jan en de Staten / weder toe / en 't Kasteel wiert door de Staten besekert / nae dat Don Jan 't selve te booren had onbesien te doen.

Als den Prince van Oranje door de Staten van Brabant tot beschermer aengenomen was / bracht hy te wege dat de Veste van 't Kasteel aen de zijde teghens de Stadt / met groote blydschap wierde afgheworpen / met alleen door Maene / maer oock door de voornaemste Vrouwen van Antwerpen / die onder mallanderen groote vreugde bedyden met het metale Weeldt dat Quic d'Alba na hem had laten gieten / en spreken / zy koelden hun wraeck met houwen / slaen en kerven / offe hem levendigh booz ghehadt hadde / tot dat het heel vermelt en weder tot Gesicht vergooten wiert.

Da de Prince van Parma / in 't Jaer duysent vijf hondert vijf-en-tachtigh / door belegghe de Stadt gedwongen hadt / wiert het Kasteel (acht Jaer nae 't de Prince van Oranje van Walle hadt doen ontbloeten) door den Prince van Parma wederom herstelt.

Laet ons nu van d'uytwendige heerlijcke grootheyt / langhs de Schelde / nae d'innerlijcke troefe Gehouwen / Begeeringe / d'oude Handel en Ryckdom het oogh wenden.

De Schelde / die met een geweldige tocht in Zee loopt / wordt door een onkrupmige Dooch / wel seftigh duysent selijde te rugge gekeert / haer hooft bloeyt wel seften hondert voeten wijdt boozhyde Stadt / en hare diepte is op 't minste seftigh voeten / soo dat'er alle Schepen / hoe swaer oock geladen / aen de Wal met de handen kunnen loffen: Oock woort Antwerpen met dese Dooch door acht monden

den en Inhammen soo veel Water toegebracht / datse in de Stadt
hondert van de swaerste Scheyen konnen begyn.

Van de Stadts gewijde Gebouwen / is de voornaemste de Hoofs-
Dom of Woutwe Kierck / de Heplige Maget toegewydt / met al-
derhande uytmaentende Kierckelycke cierende van binnen versien / en
van buyten van gehoutwe Steen / met een wonder roose doozluchte
Cooren / die vier hondert en twintigh Antweypse voeren hoog is /
van waer men Zabandt / Vlaend'ren / Zeelandt / ende Zee sien
kan: Dese Kierck was eerstjts een Collegiale / maer is op 't verzoek
van Philippus der tweede / Koningh van Spanjen / en toescenning
van Paus Paulus de vierde / tot een Cathedrale gemackt / en toe-
gewesen het gebiedt van seben Stede / en hondert vier-en-veertigh
Dorpen: In dese Kierck hiel Koning Philippus / inden jaer duy-
sent vyf hondert een-en-vijftig / syn eerste Kapittel en Raet van de
Ridderschap der Gulde Vliese / en maectender negentien / meest
Dorsten en treffeliche Heeren / uyt verscheide Natien. De Bis-
schoppe van dese Kierck zijn geweest Philippus Nigrus / Francis-
cus Somius / Lebinus Corentius / Willelm van Bergen / Joan-
nes Mireus / en de tegenwoordige is Gaspar Penius. Dese
Kierck heeft jaerlycks groot inkomem / en haer Geesteliche zijn tol-
accys en schatting-by / en veel andere dingen tot heerlyche vercie-
ringe: Onder deselve Kierck zijn oock ses Gilde of Broederschappe
van Godtbychtigheden / d' eerste is de Gilde der Besingden / die
in den jaer duyfent een hondert en een / van den Koningh van Jeru-
salem toe-ghesonden is de epgene Besingden onses Heere Jesu
Christi / daer van ingestelt is een jaerlyche Omgang / die ghehou-
den wort op den Driehulbigheysdag / noch wort in Oegst-maent /
op d' eerste Sondagh na ons Wontwen Hemelvaert-dagh / een Om-
gangh van ons Wontwen Hemelvaert ghehouden / daer alle de
Geestelichheyt met 't h. Sacrament / en verscheide Hepligh-
domme / de grantse wet en Officieren / alle d' Ambachten van de
Stadt met heur Stocken / de Gilde met hua Wapenen en Vaene /
en de Dorgery met groote praecht en zedigheyt mee-gaen / met veel
geschiednisse uyt 't Oude en Nieuwe Testament / in Schilderij en
Dichten / en nieuwe genuchgelijche kluchten. Tot het beslyt / de
tweede Gilde van dese Kierck wort genoeit van 't Heplige kruys /
de derde van onser Woutwe Kapelle / de vierde van 't h. Sacrament /
de vyfde van St. Anthons: de sesste en de sefte van St. Rochus:
Noch heeft dese Kierck / buyten 't gemeyn gebuyck / ses Gilden van
Wapenen / en drie van Kethoxpke / en seben-en-twintigh Ambach-
ten van de Stadt / welke Gilde en Ambachte alle heur Capelle of
Kutaren in dese Kierck hebben.

In 't jaer duyfent vyf hondert en drie-en-dertigh verniesde de
vlam hier seben-en-vijftig Kutare / t heele Dock en 't meeste cieraet
deser Kierck / aec dese zijn noch vier Parochie-Kiercken / S. Jacobs /
S. Joris / S. Andries / en S. Walburgh / die de ontfte van alle is / en
schijnt een Tempel van d' afgod Mars ghewest te zyn / andse seg-
gen Priapus / die d' Inwoonders so hoog geacht en ge-eert hebben /
datse hem in steen gehouwen op de Doozt van de Dorgt setten.

In Antwerpen zijn veel Geesteliche Kloosters en Plaetsen / waer
van de Premonstratenzen d' eerste zyn / en hier in den jaer duyfent vyf
hondert ses-en-twintigh onder de beschezmung van den Heplige
Robertus eerste quamen: ten selve tyde was ober de heele Werelt
Robertus bekendt / die d' Adamitische Ketterij van Tanchelims /
hier omtrent seer in swang gaende / veel verduchte / en 't onkuyssche
buis bluste / waer ober d' Antweypnaers hem met een Dups en
Kierck begifte.

De Dominicane / dooz den Raet van Straesburgh hebrewt
ontboden / wieze van hun met een ruysse Plaets en Dups begeert /
die noch de naem daer af behout / en de Dreech-heere-straat genoeit
wort.

't Driozschap van onse Salichmaer van d' ordere der Cisterci-
se / genoeit Petri Porz / heeft dooz de giste van een Edel bozger van
Antwerpen / ghenoeit Petrus / en zyn Dups vrouwe Maria Cepe-
bzots / in 't jaer duyfent drie hondert drie-en-veertig beginnen te bou-
wen / t geen zy dooz gebolg van hun milde geschencken / dertien jaer
daer na ten eynde brachten / en zyn daer en-boven soo rijckelich be-
schoncken / datse twaelf Monicken koste boerden.

De Franciscanen wiezden in den jaer duyfent vier hondert seben-
en-t' seftigh van den Raet met plaets boozsien / t geen Philippus
Herzog van Brabant / dooz schenck geschrift bevestigde.

De Carmelite / in 't Jaer duyfent vier hondert vyf-en-tachtigh
hier gelegentheit tot timmeren vergunt zynde / bonden Mariulha-
nus Koningh van Rome / en Philippus Herzog van Brabant /
hun seer genegen. De Bogazden quamen in 't Jaer duyfent twee
hondert acht-en-twintigh in de Stadt / en bediende hun kost met
Weben / en kochte met haer eygen Geld een woon-plaets / en bezie-
een / toen zy haer geneeren konde / t werken / en demoeyden hun al-
leen met Goddeliche ding.

D' Augustyne quamen in 't Jaer duyfent vyf hondert beezien
hier / en wieze van den Raet woon-plaets geschoncken / de Wilma-
nen kregen van een Dupscher Herick Suppermannus / in 't Jaer
duyfent twee hondert vyf-en-veertigh / hun plaets en wooningh /
en verbonden sich met een strenger bandt / aen Augustinus regel /

en houden daer nae een treffelijcker Huys als te voeren.

De Capucijne / in 't jaer duysent vijf hondert acht-en-tachtig / uyt Brancberg in dese Stad / op 't boozslaen van Alexander Farasius / Hertogh van Parma / herwaerts geloomen / bouden een Klooster op koften van den Catholijcke Koning.

De Jesuiten / eerst maer met hun twee hier in den jaer duysent vijf hondert twee-en-seftigh ghekomen / groepden seer aen / en kochten dertien jaer daer na / doo den ontfangh van eenige giste / een Huys / en bonde een Kerck / diese om d' inlandtse Oorlogh booz een tijdt verlieten / en na de beroderte opviel / keerden sy weder / en kregen van den Raedt 't Hof van Tier / 't geen Ketur van Tier op de gemeene koste gebout had / en booz Kester Karels de vijftens Hof geschiet was / 't geen d' Engelse tot hun gebuyck hadde / en wjdden 't Hof tot hun school en woning en hebben nu in getal over de hondert toegenomen / die Kercken en Schoole waernemen / en met hun plaets waer in alles van kostelijckheyt overbloeyt / gangt Nederlandt en Brancbergel troefen / en in haer schat van Boeken niemant en wijcken.

De Barreboets Carmeliten / Minder-broeders / en Carthuysiane zyn oock herwaerts gekomen / maer wat de Boortwe Kloosters van dese Stadt belangt / sal ick om het overgroot getal boozby gaen / en de Geestelijcke / met eenige Godts-huysen besluypen / die bestaen in 't onderhout der krankinnige Mensche en onderstant der Arme / die hun kinderen niet na behozen kunnen boeden / noch zinder twee booz kinderen / daer Kneegjes en Meysjes / doo Meesters en Meesters / konste en Hantwerken geleert worden.

Nu tot het Stadt-huys of Raet-huys gekomen zijnde / staet aen te merken / dat het in treffelijckheyt van bouwning / meest alle Aertse Hoben en Gebouwen overtreft / so wel isse de Wet der Coscaensche Bouw-kunst in uyt gebelt / het vertoont uytwendig van boozen een Gebel van aerdig geblande Marmer / en van binne veel dienstighe rupen ghebruycken / daer by na de bestiering die Kommen groot gemaect heeft / gevolgt wort.

De Stadt heeft d' Hertogh van Brabant als Marchgraef des Heyl ge Rijcks / tot Dooft en Opperhoofst / maer is by na doo de verkregen Privilegien gelijck een byse Stadt / die doo haer eygen koornaemste Ingeestenen / behoudens de Koning van Spanjens Wette en Recht / bestiert wort.

De Regeringh deser Stadt wort in drie / en van sommige in vier Acken gedeelt / 't eerste in Overste Magistraet / als Burgermeesters / Schepens / Gheschieters en Onsfangers / 't tweede in die eerste Bozgermeester of Schepen geweest zyn / en liepne Magistra-

ture bedienen / 't derde in Burgern / daer onder ses-en-deertig Capitayne over dertien Wjckel / en vier Hoofmannen / uyt den Adel staen / 't vierde in vier-en-vijftigh Ambachten van Antwerpen.

De verkiefinghe der Magistraten / gheschiet alle jaer in May / op dese manier : Die in Regering zyn noemen neghen Edele / die sy oozdoelen bequaem te wesen / en d' Overste der dertien Wjckel noemen and're negen / daer by stelt men d' oude Heeren / oock achtien stierck / alwaer d' oude Bozgermeester niet onder begrepen is : Dese ses-en-deertig namen worden na 't Hof / daer de verkiefing geschiet / gesonden : Als de Dooft of Stadthouder met sijn Raedt / de bequaemheyt der Mannen overwoghen heeft / so kieset sy de helft van 't getal / sonder te mogen haben de helft van d' oude te veranderen / noch Broeders / noch Heben in te setten / en worden op dese wyse in haer Ambten gheset : Sy senden twee Commissarissen / die Ridders van 't Gulde Vlies of Baender-Heeren moeten zyn / met de Cancellier na dese Stadt / en die Heere doen den Raedt op 't Stadthuys vergaderen / en na eenige gebuyckelijcke ghewoonte / beklare welke de nieuwe Magistraten booz dat jaer wesen sullen / en bevestigen de helft van die 't voorzige jaer in bedieningh gheweest zyn : Dese nieuw-ghekoorene hebben macht de Bozgermeesters te kieset / maer alsoo de Dooft of sijn Stadthouder twee na haer welgebalde booz-dragen / so stelt men 't selve alse wettig ghekooren worden / in hun wel-behagen. Daer na kieset de gheschepde Heeren uyt haer ghetal / de binnen-Buzgermeester / en de buyten uyt d' oude Magistraet : Dus wordt d' overste Raedt gekoozen / die bestiert / als gheseyt is / in twee Buzgermeesteren en achteen Schepenen / waer van de binnen-Buzgermeester / mede Schepen zijnde / een is.

De boornaemste Buzgermeester / is buyten Buzgermeester / want sijn ampt is buyten te reysen / om met het Hof en de Staten van 't Lande de boozballen te handelen / d' andere wort de binnen Buzgermeester ghenaemt / om dat sijn plicht is in de Stadt te blijven / en booz de bestieringh der selve sozigh te draghen / en de Bozgers en Weerde te verhooren.

Adat het Gherecht aen-gaet / daer tot zyn twee Stadthouders van de Dooft d' een over Criminele en d' ander over Bozgerlijke saken / welke ampte alle andere in waerdigheyt te boven gaen / en booz hun leven haer gegeven wort.

De Stadthouder van Criminele saken is d' eerste en aenstienlijckste / en wort Schout geheten / maer om dat hy in desen Raet Recht gebiedt heeft in Dooften hier by gelegen / die onder het Marchgraefschap des Heyl ge Rijcks behooren / en 't Marchgraefschap van Aigen genaemt worden / so heeft hy oock den rijck van Marchgraef van

van tijen/ en woort in 't gemeen de *Maerkghe* genoeint/ tot onderscheit van syn *Stadt-houder*/ diemen *Schout* noemt/ behalven de gheseyde *Stadt-houder*/ heeft de *Maerkghe* veel and're *Viermaers*/ die de *Landt-Heer* erkennen en *Eedt* doen: syn ampt is quaet-doenders te doen vangen/ *Recht* van d' *overste Magistraet* te eyschen/ en gewisen *Donnisse* uyt te voeren.

De *Burghe*lycke *Stadt-houder* wert *Amman* genaemt/ die in de *Wanck* sit/ daer de *geschille* bepleyt worden/ syn *bedieningh* is de *Heeren* aen te manen tot *Recht* doen/ en *Donnisse* te wysen op *losten* van onghelyck/ die hy oock uyt-boert.

Onder de *Magistraet* zijn veel *treffelycke* *Amptlieden*/ waer van twee *Thesoziers* of *Penning-meesters*/ en een *Ontfanger*/ die voort drie jaren/ tot ghenoege des *Volcks*/ op dees volgende wyse gekoozen worden/ de voornaemste zijn/ de *Regerende Heeren* van de *Stadt* kiesfen drie *Edelen* die jongst *gedient* hebben/ en senden haer namen aen de *Dekens* van d' *Ambachten*/ die daer op versamelen/ en kiesfen een uyt d' *oude* drie *Heeren* na hun gheballen/ tot *overste Thesozier*/ daer tegens kiesfen de ghenoeinde *Dekens* drie van de voornaemste *Woggers* deser *Stadt*/ en geven hun namen d' *Heeren* ober/ die een van deselve kiesfen tot tweede *Thesozier*/ en tot het maken van den *Ontfanger*/ kiesfen deselve *Dekens* drie van d' *eerlykste* *Burgers* van haer *Ambachten*/ en geven de namen aen de *Overheden*/ die er een tot *Ontfanger* uyt kiesfen.

Dier zijn oock twee *Pensionarissen*/ in 't *Latijn* soo genoeint/ om datse jaerlycks *pensioen* of *loon* trecken/ die gemeenlyck *Doctoren* of *Licentiaten*/ en *erbaren* in *Staets* saken zijn/ en de *Heeren* deser *Stadt* met haeren raedt te hulp komen/ doch indien *swarigheyt* voortbiel/ soo mogen sy met andre te rade gaen/ en haer goetvinden d' *Overigheyt* bekent maken/ en beaerftigen de *Staets* saken/ en voeren/ als 't hen geboden wordt/ het woort binnen en buyten voort deselve/ en als de buyten-*Burgemeester* eenige saken ten *Hoof* van *Staten* gaet berichten/ so reysst een *Pensionaris* mede/ om *geschyften* in te stellen/ en and're dienste te doen.

Dier zijn vier *Giffiers*/ na het *Grieks* *Woozdt*/ *Schuybers*/ wiens *Ampt* is *Donnisse* en *Recht*-handelingh der *Burghe*lycke *wetten*/ te schryben en te onderteekenen/ d'aen-spraak en antwoort van *partijen* in *Registres* te stellen/ ende de *Reguesten* en *Proces*-*Geshyften*/ en and're sake/ te bewaren.

Dier *Secretarissen* nemen in 't af-wesfen der *Pensionarissen* byna 't selve *ampt* waer/ maken d' *instrumenten*/ en *verkoop*-brieven/ voortwaerde/ en diezelijcke saken/ en onderteekenen *criminele* acten/ onder haer zijn noch *examinateurs*/ *schuybers*/ en *mindere* *dienaren*.

Noch kiest d' *overste Magistraet* deser *Stadt* jaerlycks by sich self/ sonder ober of toe-*staen* van *Hofs* *Commis*sarissen/ de *mindere* *Raedt*, eerst worden uyt de *bequaemste* *Dekens* deser *Stadt* twaelf *Raets*-mannen gekoozen/ maer alle de *seben*-en-twintigh *Ambachten* hebben dit *recht* niet/ want eenige *Gilden* zijn te gheringh/ als d' *Reyders*/ *Waggers*/ en *diegelijcke*/ *sommighe* hebben 't alle drie/ and're alle twee jaren/ na de *staet* van 't *Ambach*/ waer de *Schippers*/ *Meers*meesters/ *Kramers*/ en *Dochemers*/ als d' *outste* en voornaemste/ Jaerlycks een *Raet*sinan van de *harc*/ dese *Raetslieden* komen alle *Maendaeghen*/ by de *Heeren* van de *Stadt* in den *Raet*/ daer sy haer *plac*te hebben/ om de *Regueste*/ en and're *saek* die het *gemeen* aen-*gaen*/ ende daer voortkomen/ te verhooren/ en haer *meeningh* op te segghen/ en by sover sy yet tot *nadeel* van 't *gemeene* best/ dat den *Raet* behoort den *ghelwaers*hout te worden/ vernemen/ sulcks bekent te maken/ maer tot de *gewichtige* saken/ woort den *Grooten* of *Weden* *Raet* vergadert.

Sy kiesfen oock den *Raet* van de *Halle*/ die in twee *Gild*-*Dekens* als *Hoofden*/ twee *Waerd*ingh en acht *Ouder*-mannen/ besaet/ waer van de twee *Schepenen* van den *eersten* *Raet* moeten *gewest* zijn/ en een *Giffier* en and're *Ampt*-lieden/ voort wien alle *twisten*/ van *Wol*le/ *Wol*le-*wercken*/ en wat het *Der*wen aen-*gaet*/ voortkomen/ doch men kan van haer *Donnisse* aen den *Hooghen* *Raet* herrocpen.

Deselve *Magistraet* kiest oock twee *Keurmeesters*/ welck te vooren *Schepenen* zijn *ghelwest*/ en de *Voort* voegt er een derde by/ hun *Ampt* is sozgh te draghen voort alle *Eet*-waren/ tot te sien dat het *Voort* niet behoortlyck *ghewicht* *Wijn* en *Bier* tot *betamelijke* *ke* prijs/ en *Weg*s/ en and're *Waren* *versch*en *oprecht* *verkocht* worden: 't *Sater*dags/ als de voornaemste *Maerck*-dag is sielt de *Keur*-meester 't *voort* voort d' *aenstaende* *weg*ch/ na de *prijs* van 't *Koozen*/ en so by de *Wachters* of *elders* *bedrog*h *gebonden* woort/ doens hen met *gelt*-*straf* betalen.

Sy stellen oock vier *Rechters* ober de *Wees*-saken/ die *Wees*-meesters *ghenoemt* worden/ welcke de *heft* *Schepenen* moeten zijn/ want sy de *vooghdy* ende oock de *beschermingh* der *Wesen* hebben.

Sy kiesfen van *ghelijcke* jaerlycks vier *Rechters* en een *Giffier*/ om onghelyck/ *schelt*-woorden/ en *byant*schap te *beslechten*/ die *Pays*-makers genoeint worden.

De voortgenoemde *Over*-heden kiesfen oock alle jaer twee *Wels*-meesters/ om 't *getal* dat *gemeenlyck* vier is/ half te *veranderen*/ uyt

uyt de rijckste en eerlyckste Boogezs / die in kercken en elders op feest-dagen / vergaderen wat hen gegeven woedt / dat meer als dertig duysent Ducaten 's jaers bedraecht / en deylent uyt aen d'azme meniche / en gemeene Gods hupsen / volghens haer oorde / gheuwisse en goetduncken / en zyn veel tydt in 't beschoot van hun eygen penningen / om in noot uyt te reynen / en houden tot sekerre ouderdom twee of d'yn duysent azme kinderen / en andre onnoselen / die sy eerlyck doen opbrengen en Ambachten leeren.

sy maken oock booz twee aenkomende jaren uyt de drie en dertig Wycken deser Stadt / ses-en-twintich Kapiteyns of Wyck-meesters / daer den Raedt noch vier Edele uyt de Stadt / als Opperhoofden / tot Hoofdmannen by stelt / die de Wyck-meesters / daer't de noot beeyft / behulpigh zyn / en voeren booz hen 't woort in den Raedt. Behalven dese Hoofdmannen heeft pder Wyck twee Edele booz Overste / die in boozballe de Wyck-meesters mee handreiking doen / dese ses-en-twintich Kapiteyne / met haer Overhoofden / maken 't derde Lidt van 't gehele Lichaem / of Staet der Stad / jaerlijcks woort de helft verandert op dat d'oude de nieuwhoofden soude onderwijfen: Hun ampt is 't samen / met haer Hoofdmannen / goede rekening te houde van de weerbare Manne / elck in syn Wyck / en des noodt zynde / die te vergaderen / en die Boogezs zyn verbonden in de wapens te komen / en by Daghen Nacht met haer Waenen te volgen.

By de selve Magistraet woedt oock alle jaer beslofen / die vier-en-veertich Oekens van de seben-en-twintich Ambachten / dat het vierde en leste Lidt van 't lichaem der Stadt is / 't welck op dese wyse is geschiet: Pder Gilde volck vergadert op syn plaats / en kiesen onder hun ses van d' aen sienghste en bequaemste / die d' Overhebe schriftelijck overgeven / die 'er twee na haer belieben uyt pder Gilde of Ambacht kiesen / en d'yn gekosen zynde booz een jaer / nemen noch twee andere / uyt haer booznaemste tot hulp / die 't Oekenschap mede bedienen / en den Sedt van getrouwicheit aen Boogezmeesters doen / 't Ampt van Oekenen en Bystanders / is mede te komen in de vergadering van den gemenen Raedt op 't Stadthuyse / om met d' andere Leden te handelen en beractlagen / boozder toe te sien dat die in 't Gilde aengenomen woerden / bequame proebe van hun hantwerk doen / eendrachticheit onder malkander te besorgen / kennis te hebben van schulden en wedereschulden / minlijck verdragh te maken / en pder met reden booz gewelt te beschermen / sy zyn oock verbonden / ten eynde van haren dienst / rekening en bewijs van 't selve booz twee Schrepenen / en een Secretaris te doen / en so pmaut van 't Gilde over hen klaegde / of datse eenige

onbetamelicheit deden / zyn Schrepenen gehouden daer in te boozsien / en 't geschil te stercken / en als sy sulcks niet konnen bezedigen / brengen sy 't booz den Raedt der Stadt / die te siont daer over oorde stelt.

Boven dese geseyde Gilden en Capiteyne / zynder noch ses Geselof-Boochezschappen / oock Gilden genoemt / elck twee honderdt man sterck / die van de Hoofst-lieden bezchooren woerden / die soodanige Boogezs daer toe ontbieden / als hen goet dunckt / met sulcken gesaghe / dat de ontbodenen sonder wettige redenen 't selve niet mogen weygeren / van dese Gilde zynder twee van de Doet-boogh / d'een van d'oude / en d'ander van de nieuwe / twee van de Handt-boogh / en een van de Handt-busse / en de sefte van 't Slagh-swaezt met beyde handen / pder Gilde kiest selve twee Oekens tot Hoofst-lieden / die van den Raedt bebesicht woerden : sy hebben een Antwerps Edelman / diese Hoofstman noemen / tot bescheem-Heer : hun plicht is aen de Boozten Wacht te houden als buyten of binne eenigh onraedt is.

Boven de booz-genoemde zyn 't Antwerpen noch drie Gilde / genaemt Kethorika / te weten Diolieren / Courts-bloeme en d'Olyf-tack / die dienen om op sommige tijden in heur openbare bestelde plaats / 't volck te verzamelen met stichtige Tragedien / Comedien / Woetterijen en Kieftreynen / volgens 't gebruyck der Spiecken en Rompenen.

't Antwerpen werden de gewichtichste sake des Landts noch Stadt niet besloten in de naem des Hertoghs noch haer selven / dan met volkomen toe-staen van de vier Leden / dat aldus geschiet : d' Opperste Magistraet vergadert den Groeten Raedt / dat is alle die tot de vier Leden hooren / op 't Stadthuyse / daer een Pensionaris hen (in gelijckenis) te kenne geeft / dat de Landts-Heer hulp of onderstant ten Oorlog verfoecht / op and're tijden dat het noodigh is / eenige Arcijs of Schattinge te verhoogen : dit boozgestelt zynde / beraden zich de drie booznaemste Leden / en maken een meeststemmigh beslyt : maer de Oekens van de Gilde of Ambachten / van 't vierde Lidt / vergaderen alle haer Gilde-voeders / of het meeste deel : pder Ambacht op zyn plaats zynde / brengen de Oekenen in haren Raedt / daer dan elck van 't Ambacht by staet zyn meeningh te seggen / en maken 't samen een beslyt / daer de Oekenen een of meer malen / me'e op 't Stadthuyse by den Raedt gaen / om de saeck 't overleggen / en Raedt-slot te nemen : doch soo al de vier Leden niet eendrachtigh ober een en komen / magh men daer ober niet meer raedt plegen / en soo sy eendrachtigh bezeemen / soo is haer uytspreck vast en bondigh : sy mogen oock nieuwe Oude en Wetten

Wetten maken / en 't lichaem der Stadt tot penningen en and're lasten na hun goet vinden / verbinden : maer in gewichtiger saken van de Stadt te verzoeken / of diezelycken / moeten zy het toe staen van den Landt-Heer hebben / die anders van geender waerde ge houden worden.

De Schattingen / Accijzen / Colle en and're Inkomsten der Stadt / (behalven eenige kleyne die men Imposte noemt / blyven gewoon in des Hertogs naem ingeset) behooren aen de Graven / te welcke die na haer belieben uytgeeft / hoewel zy daer jaerlychs in de verkiefing der Magistraten / door Commissarissen van 't Hof / rekeningh van moeten doen.

Du sullen wy door 't les / van de maghtige Handel en Volckrijckhe koop- Stadt Antwerpen spreken / sonder de Munt / Graeflyck Posthuys / Adelijcke noch Burgerse heerlycke Gebouwen / Hoven noch aemmerck- waerdige plaetsen / meer op te halen / noch van Godt-geleerde / Recht-geleerde Doctoren in de Medicijne / heerlycke Schryvers noch alderhande Konstenaren / daer dese Stadt een voedsierschoot van is / in 't besonder noemen.

De Weuzs deser Stadt / met twee Toozens / daer de kooplieden 's middaghs en 's avondts vergaderen / is in den Jare 1531 van den Raedt heerlyck en ymunitende / op drie-en-veertigh Mar- mere Pylare gesticht ; in de lenghte hondert-en-tachtigh / en breete hondert-en-veertigh voet / met vier Poorten / die na de vier deelen des Werelts / langhs soo veel Straten in en uyt-gangh hebben / met du Op-schijf:

S. P. Q. A.

IN USUM NEGOTIA TORUM CIVISQVE. NATIONIS
ACLAVE URBISQVE. ADEO SUE ORNAMENTU.

ANNO M.D.XXXI.

A SOLO EXTRUICUR.

Woben op dese Weuzs zijn Winckels van alderhande Waren : maer door sorgeloosheid van de Dune-bewaringh / is de plaets op Afschdag den twee-en-twintighste february / in 't Jare dussent vijfhondert acht-en-tachtigh / in den brandt geraecht / die al de Winckel-Goederen en 't Gebouw vernielden / en niet als enckeke Muuren over-lic : doch wiezen door den Raedt weer heerlyck opgebouwt.

't Oosters-Huis is in den Jare dussent vijfhondert en seiven-en-vijftigh op gemene kosten / van hondert en vijfh-en-t'zeventigh Steden / met pacht en kost lynchepdt / in 't begrip van over de twee

hondert voeten langh / maer qualijck soo breedt / met drie hondert kamers / die alle tot hun volckis koopmanschappen seer gebruyk sij / voltrocken.

Tot besuyt : Scheel Europa heeft niet dat met dese Stadt ge-lyck is / 't zy in recht en breede Straten / heerlycke grootste Huisen tot Voosten wooninge gebouwt / en drie-en-veertigh dussent vijfhondert alle dienstigh om koopmanschappen te doen / en meer als twee hondert Straten : over de negen-en-twintigh Markten / die door verscheide koopmanschappen vermaert zijn. In 't Jaer dussent vijfhondert acht en 't seftigh telde men hier over de hondert dussent Julwoondeys / en veel Gesinne / volck van buyten hier binne gekomen / die uytmaecten 104985 Hoofden / behalven de Schippeys en Boots-gezellen die in de groote Schepen bleven : boven dien vout men noch vijftigh dussent Menschen in de Woosteden / die soo wel het recht van de Stadt genooten / als d' Inboozingen : maer wie kan 't getal van die van buyten quamen / tellen ? men leest dat in den Jare 1549. 55. 59. en 61. twee hondert dussent Hoofden / die van buyten quamen / getelt zijn : en datter op eenen tijdt uyt Spanjen derthien hondert Huisgesinnen / merck maghtigh en rijck zijnde / in dese Stadt gewoont hebben / en dat men tweemaal 's daeghs over de vijfh dussent Menschen op de plaets / die tot de koopmanschap geschickt was / by een sagh. Men heeft oock menighmael twee dussent en vijfhondert Schepen op de Kieper gesen / waer van naerw'lycks een dagh door buyt / of men sach er ten minste vijfhondert / met alleleyde koopmanschappen geladen / aenkommen en afzeplen / en menighmael met een Getijde vijfhondert uyt'er Zee ten ancker komen : oock sagh men ongelooflyck veel Wagens met alderhande Waren / waer van dagelijcks over de twee hondert ingevoert wierden / sonder die uyt Dussant / by de Zee steden / Zandkerck en Notteringe quamen / en de Kazer der Boeren die alderhande lijf-tocht brochten / en over de vijfhondert bevlust Karossen van de Stadt : Noch zijn op eenen tijdt in Antwerpen getelt drie hondert Schilders / ses hondert Klerckers / hondert vier en twintigh Gout Smeden / hondert en thien Wapbiers / hondert en negen en seftigh Backers / hondert en vijftigh Scholen van goede Konsten / en eygen Huisse van alle Konste en Talen.

Wat de Rijckdom aengaet / 't is onderhouden datter in peder Jare vijfhondert Milioenen Silver / dat is hondert en drie en veertigh Milioenen Gouts / in de hoopdingh en bechoopingh der Waren / uytgetelt en uytgelost zijn : soo datmen byp magh seggen :

Antwerpen, schoon, en rijk,
 Waer vint men uw's gelijk?

Doch soo uytzuimende en zegenryck als dese Stadt was / soo rampzaligh van elende isse oock geweest.

Den twintighsten Augusti/ dussent vijfhondert ses en vijftigh geschiede dooz de Gereformeerde de Wedde uytroeyng in onse A. Wouwe kerk.

Den beeythende Meert / dussent vijfhondert seben en sestig/ quam al het volck/ uyt nys trouwe van mallianderen/ op de Meert/ bruggen in de wapenen/ uyt oozsaek dat eenigh volck/ tot boozstant van de Gereformeerde aengenomen/ onder de Heer van Coulouf/ t' Ousterwelc bupren Antwerpen/ van de Regentes volck geslagen waren/ 't geen by de Prins van Oranje/ de Graef van Hooghstraten/ en de Bozgermeester Stralen bygelept wiert.

In 't jaer 1579 den 28. Mey/ die van de Roomsche Catholijcke Religie haer bezeert bindende met de tegenwoozdighheyt van Hertogh Mathias/ veel Adelijcke Heeren en Staten des Lands/ hebben willen een statelijcke Proceffie dooz de Stadt houden/ en gehomen zynde om dooz de plaets genacmt het Meulegar te trecken/ soo heeft hen de Wacht dooz last van de Capiteynen sulchs verboden / waer ober eenige Catholijcke Itaeljane woorden mactuten/ en haer kappieren trocken/ daer de Wacht op schoot/ en een Man en Wouw doot bleven / 't geen de Proceffie/ d' Hertogh en zyn Hofgesin / met groot gedruys weer na de kerk dreef / en een alarm in de Stadt rees : dit de Prins van Oranje ter oogen komende / is met zyn Lijf wacht toegelopen om de Gemeente te stillen / 't geen toen niet wel doenlyck was / dooz 't gemeyn geschreuw Papen uyt / Papen uyt : maer keregh d' Hertogh met zyn Hofgesin uyt de kerk : daer na heeft de Gemeente al de Geseftelckheyt / die tot de Proceffie bezagert waren/ te Scheep gelejdt/ en twee Mylen van de Stadt geboeyt / en daer soo langh gehonden / tot datmen in de Stadt beraetlaeght had / watmen niet haer doen soude : eyndelijck wiert dooz tusseken spreken van de Prins een Religions Wede verkhondicht / waer by de Gheestelijcke wer in eenige kercken geselt werden / maer de Monniken/ biddende Orderen en Canonicken moesten uyt de Stadt blyben.

Hier en tusseken is de Prins van Parma / in plaets van Don Johan / als Luptenant gekomen/ die naderhand tot Gouverneur van den Koningh bevesticht wiert / en nam met zyn onderwegen opgenomene Spanjaerden/ Belmont en Weert in : booyt tteckende na Antwerpen/ maer siende daer niet te kommen uyrechtu/ toogh na Mastrecht : onderwyse wiert tot keulen van Wede gehandelt/

't gene geen booztganck nam / waer dooz de Staten des Lands dooz hun eppen krecht en boozstant van Mathias / hen haer niet bezeert bonden tegens de Koningh van Spanjens maght / zyn in onderhandelingh getreden met den Koningh van Brankryck/ en zyn Boeder d' Hertogh van Alencon/ die de Landen onder hun beschermingh namen : d' Hertogh Mathias dat beynemende / en ziende dat hem weynigh eer betoont wiert/ gaf zyn Gouvernement ober/ en trock den 26. October 1581. na Duytfland. Da daer d' Hertogh van Alencon uyt Engelandt met boozschyben van de Coninginne/ t' Antwerpen gekomen/ ingehaelt / en als Hertogh van Brabant gehult was / ziende dat hem hulp van zyn Boeder uyt Brankryck geweygert wiert / nam booz om tot het Opperste Gesaght te komen / en belasten dat op eenen dagh de France alom / en booznamentelijck daer te tot besetringh lagen / haer soude Meester van de plaets maken : hy nam op hem Antwerpen met de zyne te beschieren / maer alsoo hy hier toe met liste met en wiist te raacken/ gebuyckten een bondt van Monsteringh / die in zyn tegenwoozdighheyt booz Antwerpen geschieden sou / namentlyck den sebesthien Januarij 1583. op welke tijdt zyn aenslagen op andere plaets mede souden aengaen. Hy reed selve met twee honderde Paerden van zyn Ed'le en al zyn Wacht na de kippdorp. Doozt/ die dooz zyn last open was/ en bezmoorden de Wacht : hier op keerden de meeste Paerde ter ren Stree-waerts in/ gebolgh dooz sebesthien Daendels/ en vier Connetten van bupren/ die al riepen : Ville gaignee, vive la Messe, Tue, Tue ; In Dints/ de Stadt is gewonnen/ de Dins leest / sla doot / sla doot : De Bozgers ziende datse byandijckel obozballen wiezde / spaude de ketenen / en stelden hun te weer / en queten haer soo mannelijck / dat zy de Wanden deden keeren / en uyt de Stadt bluchten : na datse meer als een uur Meester van de Doozt met bliegende Daendel ontrent de Marckit geweest hadden/ als de Bozgers de Werten weder by hadden / losten zy 't geschut op de Switfers en andere die noch na de Stadt quamen/ waer dooz zy mercliten / datter noch niet al booz haer en was : de Doozt lagh wel anderhalf Mans lenghte opgechoopt van dooden / en levende die verstickten / 't getal humer Lijcken sonder gequetste noch gevangene / was ober de vijftighen honderdt / waer onder veel Edele van aensien waren : Den Hertogh bleef noch wat ten platte Lande swerven / en dooy na zyn Vaderland.

Dus quam de staetsucht tot een val,
 Die alles wouw, kreeg niet mēdal,

HER-

's HERTOGEN - BOSCH.

's Hertogen-Bosch/ by de Latijne Sylva Ducis, de Fransche eer-
tijts Bois le Duc, en nu Bolduc ghenoemt/ om dat 'er booz dese
een schoon Bosch was/ den Hertog van Zabant toe-behoorende.
Dese Stadt is dooz Godesfried/ Hertogh van Lotteringe/ in den
jaer 1184. begonst te bouwen/ die sijn Soon Henrick/ twaelf jaer
daer na/ met een Gracht liet verstercken/ sy lag in den begijne ont-
werpigh/ met drie Poorten/ genocint na de drie Hoofst- Stede/ waer
van sy de vierde was/ te weten/ Keulen/ Brussel/ en Antwerpen/
daerinnen dooz yder na de selve gingh/ die dooz de vergrooringh van
de Stadt/ in 't jaer 1388. en 1453. drie kintigh/ met seuen Wol-
werken/ vier Poorten/ en stercke Mueren van kareelsteen/ in 't
begijp van een halfuur om-gaens aen-wies/ twee van de seuen
Poorten sijn toegemetselt/ en d' andere vijf hebben de naem van de
Duchter/ Ormeur/ Hinteiner/ St. Jans/ en St. Anthonis Poor-
ten/ Dooz de Stadt loopen veel Grachten/ en in de buyten- Gracht/
van goete dyete en diepte/ de Dommel en d' Ma/ over de Grachten
vlieten/ inde Stadt leggen in de vijftigh Steenen/ en acht-en-der-
tig gemeene Houre Wingen/ en ontrent soo veel besondere/ Petrus
Christophorus Boemus verhaelt/ dat binnen de Stadts Mueren
over de twee duyfent schoone Huysen/ sonder de gemeene/ en een
ruyme Markt in 't midden van acht der voornaemste Straten/ en
heerliche Gebouwen besooten sijn.

Sp is so sterck dooz d' omleggende lage Landen en Moraffen/
datse 's Winters by- na ongenackbaer is/ en met buyten- Wec-
ken booz 't Straten beleggh/ dooz de Spaensche/ en na d' overwin-
ningh dooz de Staten der Vereeninghe Nederlanden/ met een sterck
kasteel/ en veel buyten- Wrecken/ Forten en Schansen booz sijn.
De Dom-kerck/ tot de Wisschoppelijcke Stoel/ in den Jaer 1559.
verheben/ is St. Jan toegewijdt/ een seer heerlijck Gebouw/ uyt-
muntende mer een kostelijck en konstigh Duc-Werck.

De Kegeringh van 's Hertogen-Bosch bestaet in twee hooge
Schouten die Edel moeten sijn/ d' een van de Bozgerlijcke/ en de
andere straf-bare misdaden/ hoelwelse een dickwijls beyde waer-
neemt/ de Schepenen bedienen de beyde kerechten/ en woeden jaer-
lijcks op nieuw gekosen/ haer getal was eerijds maer vijff/ waer
keijser kareel in 't jaer 1525. noch twee by boeghden/ sy mogen alle
Gelt boeten/ en kienne misdaden verlicken of verwaren na haer
goet-duncken/ nemen kerwisse van verschillen op 't verseeck van
partyen/ niemant mach hier Raedt worden als Ingeboozne en
moeten d' heele rijdt hinnen Kegeringh in de Stadt woenen.

Onder dese Stadt/ de leste van de vier Hoofst-steden van Za-
bant/ staen de kienpe/ Peclant/ Maclandt/ en Oosterwijck/ daer
de Stede Helmont/ Megen/ Kabecken/ de Grave/ en veel Doz-
pen onder hoogen/ Deel van d' Inwoonders generen haer meest
met konsten/ koopmanschappen/ en Ambachten/ onder alle wer-
den hier en een platte Landen veel Raeken/ en over de twintigh
duysent Stucken Lijnwaet 's Jaers gemaecht.

Van de selve Stadt is oock ghebooren den Kardinael Wilhelm
Enchebooz/ Gregorius Maropedijs drie- Talen Professor/ Jan
Vladzack sijn Vaderlands suctd'zaghende Edelman/ Dirck Do-
pen/ Wilhelm van Deen Kacts- Heeren van Zabant.

Die van 's Hertogen-Bosch hebben in verschepe gelegenheden
haer Oorlogs- yver betoont/ als in 't Jaer 1528. toe die van Roer-
mont en Denlo gekomen waren om 't Lant te Brant-schatten/ van
de Boschenaers besprongen/ en tot de Maef achter- volgt en gesla-
gen wierden/ soo dat de uyt-getrocken Volckeren met groote buyt
in de Stadt keerden.

't Selve Jaer Belegerde 't Stads Volck/ met hulp vande Graef
van Anholt/ 't Kasteel van Puydoye/ dat sich/ behoudens Lijf en
Goet/ aen haer overgaf.

Als in 't Jaer 1566. de Gereformeerde Predikanten in den Bogt
groote toeloop kregen/ tot mishooge der Kegeren/ die over sulchs in
stilhepde Commissarissen derwaerts sonde/ om de Bozgher in 't se-
creet een nieuwen Eedt booz te houden/ 't geen de Gemeente ter oer-
ren quam/ en tot furie verwekten/ die na de kercken liepen/ en al-
les om-beer wierpen watter was/ en geen Officieren die sulchs be-
lesten wilden/ noch de Kegeres Commissarissen ontfagen/ waer op
de Graef van Megen last kreegh om met tien Vaendelen Doet-
knechten en een Vende Kapiteins/ derwaerts te gaen/ om ontfagh te
maecken.

De Cancellier daer binne/ rade de Bozghers/ 't Volck buyten te
houden/ en d' Heer van Werode en Peters hem/ om in geloof te ko-
men/ booz Gouverneurs aen te nemen/ 't welck hy de Gereformeer-
de niet diers kon maken/ dooz dien sijn ydt de Boeder van de Graef
van Megen Concubine verstonde/ dat de Cancellier lagen ley om
de Graef in de Stadt te krijgen/ 't geen in drie Maenden tijds niet
gelucken woude/ derhalven was booz ghenomen hem op een inoer-
gen boez in te laten/ 't welck Docto Agileus verstaen had/ en be-
neersighde dat ontrent acht hondert van de Gereformeerde in de
Wapens quamen/ en maechten onder haer eenighe Capiteynen/ en
stierden Harmen de Kuyter/ om hulp aen de Heer van Werode
tot Antwerpen/ daer op de Heer van Werode/ Anthois van

Wimberghen/om hun met raet en daedt plegghen te helpen/ nae den Wosch fonde/ die dadelijk van de Stadt booz Gouverneur werdt aengenomen/ en last gaf/ om de Heer van Merode en van Peterfheim/ en den Cancellier gebangen te nemen/ waer ober de Regente verstoet wiert/ en beval die van den Wosch d' in-hechtenis ghenomen by te stellen/en na behooren te ceren/ daer d' andze niet deel op en pasten/ waer tegens de Regente Placcaten liet verkondigen/ en den Wosch van alle kant benouwen/om in't inkommen van boozraet te beletten/maer alsoo die van binnen volhardigh bleven/soo en kon sy ebenwel de Stad in haer gewelt niet krijgen/booz al eer de Prins van Oranjen uit Antwerpen beztrocken was/ en de Gereforgincers de syn beztreck verstonden/ de Stadt verlieten.

Den eerste November/ in 't Jaer 1601. quam Prins Maurits met zijn Leger booz 's Hertogen-Bosch/en al bast begraven zijnde/ moest de plaats na ses-en-twintigh dagen Belegering/ om de harde boost en koude/ verlaten.

't Jaer daer aen herbatten de Prins de Stads belegering/ maer al bescheft zijnde/ was genootsaecht na eenige Maende te verreeken/booz dien d' Hertogh tusschen 't Legher en de Stadt de inkomst open hiel.

Na dat zijn Princelijke Excell. / met de Heeren Staten Kirijf-maght/in den Jaer 1629. beztrocken was/ quam de Prins met een machigh Legher den eerste May booz 's Hertogen-Bosch/en liet de Leger-plaets af-steken/ en met Schanssen/Bozsweringhe/en Grachten versieren/ die van binnen siende dat het ernst was/saten niet stil/ versagen haer Werken/en deden al watse tot teghenweer doen konden/en kregen sluyps-wijs bys/ of als andre menen/ acht hondert Man van Breda binnen: De Prins van Oranje beluust zijnde datse booz by Deuteren gekomen waren/deed' de selve plaats besetten en verstercken/om bezder inkomst te beletten/en begost den twintighste May op de Stadt te schieten/ de Hertoginne Isabelle dese belegering tot Brussel verstaende/ was met de hare seer ontsiet/ liet Posten na Spanjen senden/ en haer Kirijf-raet vergaderen/ daer Graef Hendrick van den Bergh mede verscheen/ en tot Velt-Heer van 't Spaensche Leger verkoren wierdt: De Prins van de Spaensche aenslagen kennis bekommende/ boer ernst lijk met de belegeringh booz: Graef Hendrick van den Bergh quam en beztoonden sich met dertigh duysent Man booz 't Legher/en meynden tusschen de Leger-plaets van Graef Ernst/ en de Heer van Bredarode/booz te byken/maer moest met groot verlies te rugge keeren: De Staten zijn Excellencies pber besporende/ en zijn selve te deel ingevaer stelden/hebben hem met schryben geboden boozsichtig te

zijn/ en zijn Persoon/ om den dienst des Landts/ te sparen/en soo 't hem bekeft de/andze vertroude tot sulchs te ghebympelen/ waer ober de Prins tot antwoort aen de Staten gaf/ hy ben booz haer sozgh seer herteligh bedancken/en op 't aenbyngen van andere alles niet kost laten staen/en hem soo oock niet en waegghden als den roep wel ginch: Ondertusschen Graef Hendrick van den Berg/ geen kans siende om den Wosch t' ontfetten/ boegden sich by de Graef Montreuculie met 's Kiepers Dolckeren/ om in de Betuwe een inbal te doen/en de Prins daer booz van den Wosch te reekien/ maer in te gendeel ginch de Prins manhaftigh met de belegering booz.

Den 14. Augusti wiert Amerffoort/ na korte Belegeringh/ en ten deele booz begradrhe/ aen de Kiepersse en van den Bergh overgegeven/dat niet langh in hun handen bleef/booz dien de Heer van Dieven met eenigh Dolck/booz last van de Prins en Staten deser Landen/ met een bejendigen aenslag den 19. Augusti Wefet innam/ 't geen haer Amerffoort al bluchende deed' verlaten/ die van den Wosch onderwijl bast in d' upterste noot zijnde/ vreef den booz storm bekrast te woorden/gaben sich met goet verdragh den 17. Septembris aen den Staet deser Landen ober/ die de plaats met allerley nootsakeijche versterkingh bezoght hebben.

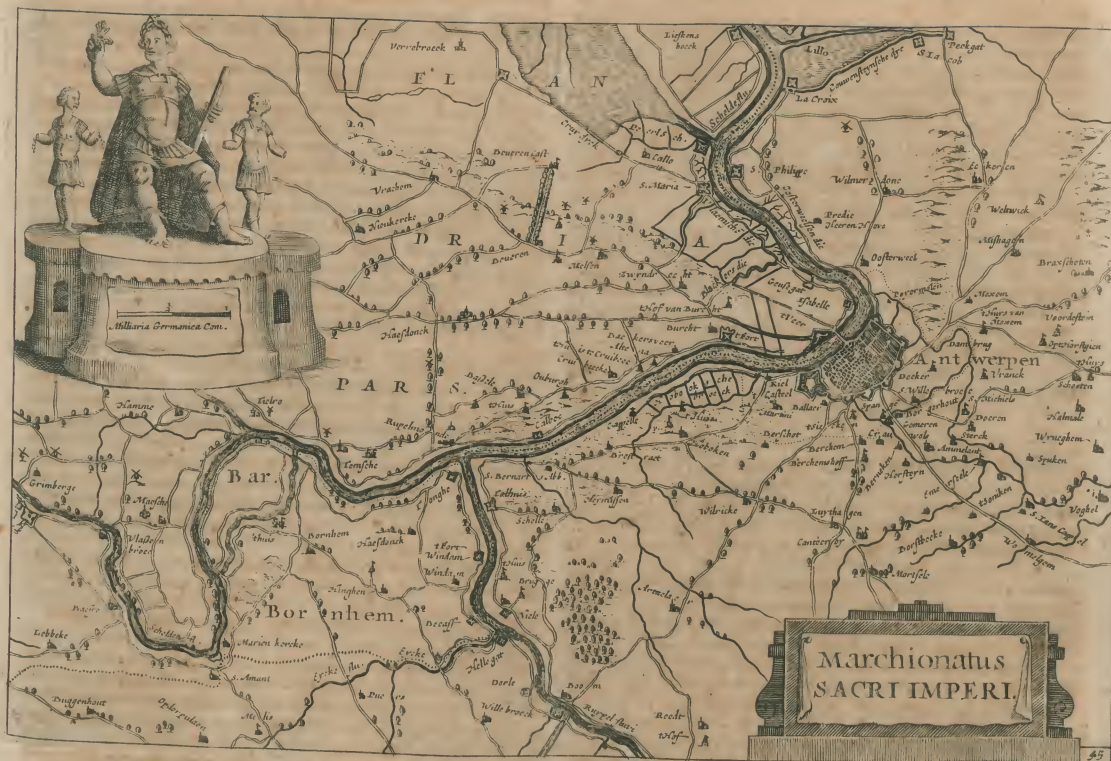
T I E N E N, leydt drie mijlen van Leuben/en omtrent so wijt van St. Cruys/ op de kleyne Water-bloet Geta/ die booz de Stadt loopt/ sy was certijts booz koophandel vermaert/ en is drie-mael met Duyren begroot/ en wiert de vierde onder de Hoofst-steden van Brabant/ eer 's Hertoghen-bosch/ (wiens aen- was haer schadelijk ghelweest is) de plaats deel verminderde: Sy is booz de wreetheit der France en Lupkenaren seer schandelijck verniet/ doch meest in den jaer 1635 booz 't volck van Chastillon/ die 'er alle moerwil en wreetheit bezerven.

In dese Stadt/ die omtrent een uur gaens in 't rond is/ bint men een treffelijcke Canonispe van d' Heyl'ge Harmanus/ ghelwesen Bisschop van Parijs.

Dese plaats heeft noch d' eerste see onder de drie kleyneder Hoofst-steden/ niet Wygheden meest gelijk de vier groote.

Sy heeft verscheide Toorens op de Duyren/ ses binnen en vier buyten-Poozren/ seken Markten/ waer onder die van 't Koozen roemwaerdigh is/ 't omleggende Landt is seer mildzagende van Graen-gewassen/ en alderhande Wygheten/ oock wygingen seer haer van goede naem en smaelt.

Thienen is van den Hertog van Gelder met deel France/in 't jaer 1507/ op St. Michiels-dagh/ ingenomen/en van Gout en Silver gheplundert/ doch alsoo eenig volck van Raimen hun verbolgde/

en op St. Lucas about tot St. Hubrecht in Vredenne betrapten/ en by nacht in de slaep over - vielen / wiert haer al den buyt ontwel- digt/ en vele van hen geslagen/ en de by- wesen- de Princen en Heeren ghebaangen.

In 't jaer 1578 viel Chiemen in handen van Don Johan.

LEEUWE, ligh op 't Kibierke Gesa/ dat niet wijt van de Stadt inde Kibier Geta loopt/ en leyt een myl van St. Crupden/ en twee van Chieme/ het is een wel voorsiene uyterste sterckte vooz het Lupcher-Landt/ en heeft in de Stadt 't Pnooschap van St. Augustinus/ waer van de Pnoos een uyt de dwaelc Prelaten van Brabant is/ en een Canonische met een schoone kerk van d' Heylighe Leonardus. Daer zijn oock buyten de Pnoos/ aen een groote schoone Poel/ tekenen datter certijts een sterck kasteel geweest heeft/ tot tegen-weer van d' Enburonen. In de Stadt woxt onge- meen goet Bier gebrouwen/ dat wijd en ynd' getrocken is/ en was geboren Dionisius Richelius van der Carthuyfers Orden/ een seer geleert Schryver/ maer als is de plaats niet groot/ si han d' omleg- ghende Landen in 't Water setten/ en heeft vyf Pnoosten/ neghen steene Bruggen/ en drie Marchten.

NIVELLE. redelijck sterck/ vijftien gaens van Brussel/ en een der vier Steden van 't Marchgraeffschap des Heyl'ge Rijcks/ is een van de drie kleyne Hoofsteden/ die groote Vantbesien en Wygheden hebben/ daer veel Lin-waet/ 't Camerijck-doerck gelijck/ maer schoonder en beter gemaect wort/ 't Landt om de Stadt is in alles seer vruchtbaer/ en heeft niet verre van daer veel Steen- kuylen/ waer schoone bousten uyt-gehoulwen wort.

In dese plaats is geboren den gelucksalige Johannes Cincto/ eerste Capellaen en Sang-meester van Ferdinand/ koningh van Napels/ daer Joannes Trithemio onder de Doochliche Manne loflijck van spreect: In dese Stadt leyt begraven Pepinus/ eerste Zoon van Karel de Groote/ en Geertruyd' die om heur heyligh leven/ verdienet haerel onder 't getal der Heyl'ge geset te worden.

Dese Heyl'ge Princen heeft d' opper-kerck van Nivelle/ na haer genaemt/ die groot/ schoon/ en vereert is/ gesticht: En was oock die in dese Stadt d' Edele Orde der Kanonike in-setten/ die is een Orde van twee- en veertigh klooster-Vrouwen/ die in rede- lijcke wyshheit leven/ tot heerlijck en groot onderstand van d' Adeldom/ want daer niemandt in en komt dan Dochters van booz- treffelijcke Mannen/ die hun Edeldom/ so van Vader als Moeder's zijde/ van acht quartieren/ kunnen betoonen/ dese Maegden moeten oock na 't voorschrift van wetelijcke versamelingh/ by en Edel geboren zyn/ die halven als eenigh Heer met Dochters

overladen is/ en soelst ontlafte te worden/ soo bestelt hy een in dese Canonische.

Daer zijn in die Lant meer andze verscheyden Strichten en Ed'le Conbenten/ welke Edele Dochters Kanonesse Vrom-vrouwen en Jonck-vrouwe geheeten worden/ elck heeft by Sinte Geertruyds kerk een wooning alleen/ daerse 's morgens in 't Geestelijck ge- kleet/ haer kerkdiensten doen/ na d' Edele wyse in witte klederen/ met Armeppen of and're Pelterge ghevoert/ maer 's namiddags zyn in 't Werelts: indien teer Maectijde genoot werden/ so mo- gen sy met verlof gaen/ en so hun gelegenheit vooz komt/ by vrou- wen/ en so niet/ mogen sy haer leven in 't Geestelijck gheselschap eyndigen/ sy hebben tot Opperv-hoofte een Abdis/ die die Vrouwe van Nivelle genoeit wort/ die sy selve dooz beuilliginge van de Voost uyt hun Vergaderinghe/ vooz so lang sy leeft/ kiesen/ en de Paus bevesticht: Dese Abdis is niet alleenlijck Overste van dat Capittel/ maer oock Vrouwe en Overste in 't Geestelijck en Werelt- lijck/ van Nivelle en 't aenleiven van dien. In dese kerk is oock een Geestelijcke Vergaderingh van dertigh Kanoniken/ by de Paus en Mevrouw verhoeren. Noch zijn in Nivelle and're tref- felijcke kercken en Heyl'ge kloostren/ die wy vooz by gaen.

Laet ons nu de Steden en Plactse van d' hoogwerdigheden des Heyl'ge Rijcks beschryben/ en beginnen aen

't Marck-Graeffchap des H. Rijcx.

REchte Beschrybing van Cornelius Graephens/ dat 't March- Graeffschap des Heylighen Rijcx van Kieper Justinaen inge- stelt is/ andze seggen vooz syn tijt: Jan Nbenign/ treffelijck Hoog- duyts Historie-Schryver/ vertelt/ dat Wil/ de Voost van Beve- rens Broeder is geweest vooz Theodorijck eerste Konink der Francken/ op 't gewest des Landts tusschen de Schelde/ Rase Rijn en Zee/ om 't geweldt der Denemerkers (die toen ter tijt de Zee en 't Landt af liepen en beroofden) te wederstaen/ en wiert des- halven geheeten d' Overste van d' Antwerpsche Marchen/ of Valen/ die 't uyter-eynde des Roomsche Rijck waren/ welke waerdig- heit in Duyts geheeten wort March-Graeffchap: Jan de Maere bewijst oock/ dat dit March-Graeffschap ingestelt is langh vooz Justinaen/ en ghenoemt 't March-Graeffschap des Heylighen Rijcks op de Schelde/ beginnende in 't midden van Valencijn/ en streckt langs des Stroon tot Antwerpen/ en van daer tot de Zee.

Van dit March-Graeffschap werden noch tot Valencijn twee getuigenisse ghesien/ 't een is de Kieperlijcke Zael/ die een Pro- voost en meer Officiereen heeft die krecht houden/ d' ander is de

Wijheidt/die over een deel van de Stadt streckt/genaemt de Van-
leue; dese wijldom is soo groot / dat Doodt-slayers van alle Lan-
den/ daer inogen woonen. Maire verhaelt oock / dat d' eerste
March-Grac Asebert / een Rooms Senator / dese Stadt dooz
genade van Kieper Justinaen / erfelijch op sijn kinderen verke-
gen heeft. Paulus Aulius schryft / dat dit March- Graefschap
van Otto den tweede Kieper ontrent het jaer 973 in gestelt / en sijn
Doetse Koninginne Gerberge / Lottaris Koningh van Branc-
rijcks Doeder / ten Onwelych gegeven heeft / waer onder stonden
de Steden Mohille / Leuben / Brussel en Antwerpen; welcke ge-
schyften geensins tegens malhanderen en luyden / aengesien dat
Dooften en Landt-Heeren na hun ghebalde de Staten veranderen/
vermeeren en verminderen / gelijch diekwils geschiet is met t'Her-
togdom van Lotteringe; en hier beurt komt dat beclijts de Histo-
ry-Schryvers de nieuwe versellingen booz nieuwe instellinge des
Staets nemen / en die niet d' eerste / maer de leste boozsieller toe-
schyben; hoe dat 'er is / sy komen wel over een dat Antwerpen de
Hoofst-stant van t' March-Gracschap des Veplygen Ricles is /
alsoo dat noch van die tijdt af d' ed'le heerlijckheyt van dese Stadt
blijckt / eyndelijck komt Avenchin en Maire wel over een / dat dit
March-Gracschap ten leste gekomen is tot August / Pipims de
tweedens Vader / d' eerste Hertog van Zabab / van wien na-
maels d' andere Hertogen van Zabab in t' Edel March-Grac-
schap vervolgens gekomen zyn.

A E R S C H O T.

De Stadt Aerschot / ghelegghen op de kleyne Water-bloet
Demere / drie mylen van Leuben / en Dieft / en 4 van Meche-
len en Lier / was maer een March-Gracschap / eer Kieper Ka-
rel de vijfde haer tot een Hertoghdome beclieft / de Kieper sagh meer
op de kloekmoedigheyt van haer Meesters / en van d' and're rike-
lic Landen die sy in Venegouwe besaten / dan op de getrouwigheyt
van dese Stadt / en Heerlijckheyt.

Zy is vermaect booz een seer oude Barony / de Heeren van Aers-
schot zyn van t' Doozluichrich Hups van Crop / uyt Brancrijck
gesprooten / dat veel Edels Mannen boozt-ghebacht heeft / en
onder alle Wilhelm van Crop / die tot sijn levens eynde / de booz-
seide Kieper onderwisen en bestiert heeft / waer booz de Kieper / tot
vergelddinge / de macht en heerlichaypp van t' Geslacht van Crop
verclieft / welck in verscheyde Landt-schappen van Nederlandt ver-
meerderde / en booznamentlick in Venegouwen.

Als in t' jaer 1578 de Staten Soldaten Aerschot gheplundert /

en verlaten hadden / quam de Spanjaerden / die gheen oerschoot
lieten / en de Stadt in bzant staken.

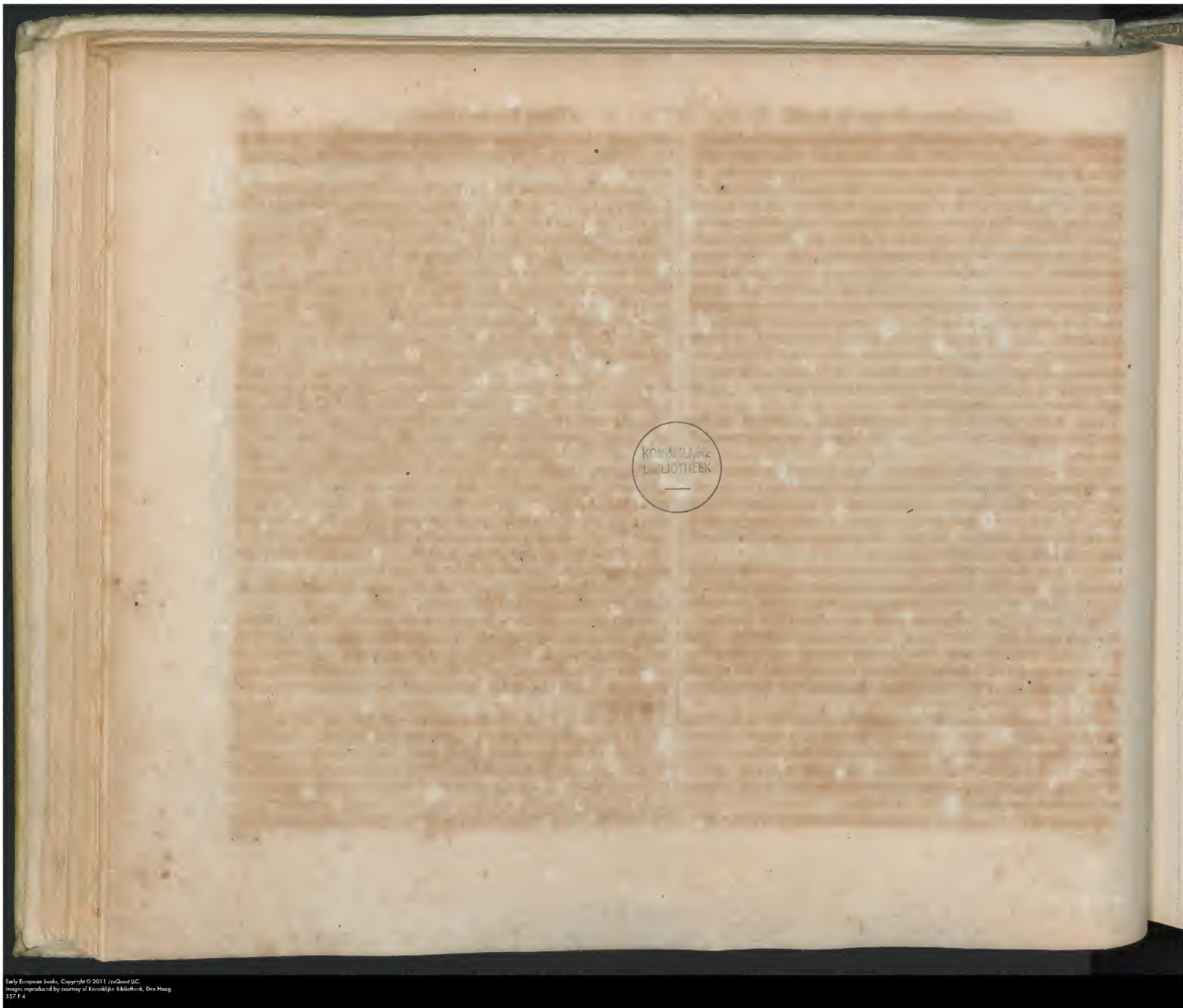
BE R G E N - O P - Z O O M, is een oude Barony / gelegen
op een kleyne Berghsien / ses mylen van Antwerpen te Lant /
en acht van Middelboogh te Water / aen de Water-bloet Zoom / en
is dooz Kieper Karel de vijfde / in t' jaer 1533 / tot een Graefschap
verheerlijct / en wozt / om het onderscheyt van and're Steden Ber-
gen geheeten / Bergen-op-Zoom genoot / dese plaats leyt West-
waerts op t' uytterse van Zabab / rondom in verdoonchen Lan-
den / niet verre van de Zee / met een Haven / die na de leste vergroo-
ting der Stadt / met twee Stercken beset is / so dat se niet recht een
Zee-stant mach geheeten worden; t' kleyneste is de Doozt- Schans /
aen de linckezijde als men de Haven in-komt; t' grootste de Zuyt-
Schans / recht over t' ander aen de rechter-hant / konfig met seuen
Doolwercken / Doozweering en een Gracht versien / en al t' selve
wert noch met een goote en breede Gracht omringht; sy heeft oock
een dobb'le Gracht / die uyt d' oude en nieuwe Haven in de Stadt
komt / en is van alderhande versterckings / die een Gens-plaets
bereyft / uytrematen wel boozsien / en in t' gemeen van in-leggens
Paerde en Doet-volck verfozt.

Bergen-op-Zoom heeft booztgeacht Joannes Latonius Pri-
oor van St. Eon hy t' Dooz Grobbendonck / niet verre van Lier /
een seer eerwaerdigh gheleert Pzelaet / gheestigh Doet / en beclust
man.

Dese Stadt is welbarender geweest / (toen de Jaer-marchten
meer behandelt en versocht wierden /) als nu ter tijdt / want de
grootte macht van Antwerpen / trock alle omleggende Handeling
na sief / dooz dien de Nabuur'ge Inwoonders lieber ter Hoofst-
markt als minder gaen / alhoewel de Marchgrac van Bergen
grootte naerftigheyt deed om d' oude Handel met hulp der Engels-
sche daer weder te herstellen.

Dit Marchgracschap heeft beelschoone Doozen en Eplanden
in de Schelde / onder sijn gebiedt.

De Heeren van t' Hups te Bergen / zyn van onde Stammen en
Edel Bloet / daer veel erfelijche Mannen uytgesproten zyn / als
mede Joan de Glims / Marchgrac van Bergen / die van Kieper
Karel de vijfde en sijn Soon Philips de tweede seer bemint was /
waer dooz hy Marchgrac / Ridder van t' Gulde Vlies / Gouver-
neur van Venegouw / en Opper-Jager van Zabab wieret / en
naderhandt als Gsant met Montaigne / van wegen de Regente/
na Spanjen gesonden wieret / om de Koningh de Stadt der Neder-
landen / t' verfocht der Edels op de versagtingh der Placcaten / ver-
gbingh

gebing van alles/en d' overkomst van sijn Majesteit te beetoonen/en fierf saldaer den twee-en-twintigste May in't Jaer duysent vyf hondert sefen-en-tseftig; sijn Lichtaem wierc upr Spanjen gebragt/en in't Marchgraefschap begraven/de Marchgravinne/blyvende Gouvernante van't Marchgraefschap / daer in't afwefen van de Marchgraefde Gereformeerde Religie geoeffent wierdt/ waer tegens zy liet bezondigen en gebieden/dat alle Predikanten/Conistorianten en and're/so Ingeseten als Ouernden/binnen drie dagen upt de Stadt van Berghen/ t' heele Marchgraefschap/en de Heerlychheyt van Dordgh-bliet en aenkleben van dien soude vertrecken/sonder wedez in te komen/op verbruyte van lijf en goetd/upt-gefontdert die na behoortlyck leetwefen genade mochte verwezden / welck gebodt niet lang vrucht hiel / dooz dien de March-graef's goetd by d' Hertogh van Alba verbeut wierc/dooz dien hy nae zyn dootd beschuldigt wez met het hoogh bestraet daer de Graef van Egmont/en Hooghe mede betigt waren / maer zyn by't Dede bezdagh van Gent wedez aen d'erven gekomen.

Sijn Voeder Mr. Kobbert/ wez Bisschop van Uypch / en zyn Peef Maximiliaen van Berghen / Bisschop en Hertogh van Camerick.

In de Stadt zyn schoone Hupsen/ breede straten/ drie markten/en een konstige/overwelfde en veriezde kerck/ooch heeft de march-graef hie een schoon hups / t' Gasthups was eertijts een treffelick Wyuwe Klooster/ om haer groote inkomst/ t' Kijck genaemt : noch waer buyten de Stadt een Klooster/dat den Oorlog so verniet heeft datter naculwelichs oerzbyffel van is.

In't Jaer duysent vyf hondert sefen-en-twintig belc de Heer van Champagne Bergen-op-Zoom/ waer toen te tijt Fockez met drie Daendelen Hoogduyfe in sagh/en't selve met bezdagh overgaf.

In't Jaer duysent vyf hondert acht-en-tachtig heeft Parma de Stadt belegerd/maer siende dattet een swaere belegeringh soude vallen / socht dooz list eenige der inleggende Volckeren met gelt om te kopen/en kreeg twee Engelsche/ Grineskon en Beadhead/ op sijn zyde / die aennamen Parma de groote Schans booz de Stadt te leveren.

Den hier-en-twintigste October gelepde Grineskon selve Parmas Volck in de schans/ daer zynde/ was op haer berept : Grineskon verstack sich/en al de binnen gekomen wieden geslagen en gevangen/t gevolg keerden te rug/en brachten Parma ydingh van de misluckten aenslagh/ die geen kans tot winnen sagh / brack op/en bezdedden zyn Volck in Dintz-lagen.

Den negen-en-twintigste Januarij duysent vyf hondert vier en

t' seventigh/ sagh de groote Commandeur / booz Bergen het bezlic van zyn Legez tegens die van Zeelandt/ als hy Middeldburg wilde ontfetten.

t' Sterck kasteel van Doulwez/ omtrent Bergen in een Moras/ daer de Heeren van Bergen eertijdt hare wooning hielden/ gaff sich den 17. Januarij 1587. aen de Prins van Parma over.

Den 18. Julijus in't Jaer 1622. sonder d' Kerts- Hertoginne Isabella/den Marquis Ambrosius Spinola om Bergen-op-Zoom te belegeren/die de plaets met pber en dapperheyt aentasten/ macz de Gouverneur Epshoven en de Colonellen Jamaras en Hender son hebben de Stadt en buyten-werken soo beschermt/ dat de Marquis geenootsacke was/ den deden October de belegeringh te verlaten / en trock in aller haest na Antwerpen/ wijl hy verstaen had/dat Prins Maurits met een sterck Leger aen quam.

H O O G - S T R A T E N , is een Stadt sonder muer noch Deken / en wiezdt eertz van Kieper Karel de vijfde tot een Graefschap gemaeckt/zy leyt ses mylen van Antwerpen en Berghen/ en heeft/hoe welfe kleyn is/Gheleerde manne geteelt/ onder and're Anthonius Schore een seer gheleert man : Een half myl van Hoogh-straten leyt een sterck kasteel/daer de Graef ghemeenlyck zyn Hof houdt/gelegghen op de suelle Vloet de March/die niet veer van daer haer oorsprongh neemt / en dooz Deda bloeyende / een weynigh beneden Sevenbergen / in de Maes loopt ; dit Graefschap heeft onder sich veel Dorpen en Landt/wijdt en breed / de Graven van Hoog-straten zyn gesproten upt het doozluchte gheslacht van Aalsin : Graef Anthonius Ridder van't gulde Vlies hadt onder zyn Kijckdoamme een schat van treffeliche Boeckien.

Dese Stadt heeft in de Dordtliche Oorloghe veel gheleden / en moest sich boegen met de Meesters van't Delt.

Omtrent een myl van Hoog-straten leyde het groot en schoon Dooz Loonhoute / daer den yptnemende Mathematicus / Johannez Stodius booz treffelich schryber geboren is/wiens werken in de boekerij van Moentact Gesnerus / dooz Jostas Smilcrus/seer vermeerderd zyn / dat een heerlyck werck is / seer nut tot Selcerde oeffeningen.

M E G E N heeft ooch de waerdigheyt van een ondt Graefschap / is gelegghen op de linker zyde van de Maes/die mylen van's Hertogen-bosch / welke Stadt dooz haer Veerschappyn en ghebiedt vermaert is/sp hadt tot Graef Dordt Karel van Bismen/Ridder van't Gulde Vlies/Gouverneur van's Konings wegen/ over't Hertogdom van Gelderlandt/en't Graefschap Zutphen/die overleden zynde / zyn Richte Erffghenacm liet / sy trouwde aen de Zoon van

van de Heer van Barlemont / en nae zijn doodt her-huwdense aen de Prince van Cennap.

B R E D A.

Breda/gelegen op de Rieper Merck/ daer d' Na uyt het Land/ alwaer se byeder is/ met een kleyn Water komt tegens de stad's mueren bloeyen / en valt in de Grachten door een Sluys / die belet als 't laag Water is/ dat se niet t'eenmael in de Merck loopt/ daer se haer in de Stadt wede vermenicht/ en een Moelen doet omgaen/ genaemt Merckendael/ gelijk of men seggen woude/ Merck d' Na; waer uyt grooodeelst woort/ dat de naem der Stadt Breda/ of Bred' Na/ haer oorsprongh neemt.

Dese Stadt leyt vijftighen van 's Hertogen-Bosch/ en acht van Antwerpen/ is een lustige vermaerkelijcke Plaets/ daer in de mid-den een Tooren staet / drie hondert seben-en-vijftigh boeten hoogh/ van waer men de naef geleghen Steden en Landen beschepdelijck sien kan; de Stadt is ten deele drie-hoekigh/ waer 't Kasteel alsoo dat in de Walle besloten is/ byrecht de kantiqheyt/ met een dubbeld Gracht/ daer bolwerken/ Walle/ Plaets/ Wapen-huys/ Wandel-plaetsen/ Galderpen/ en treffelijcke Tuyn/ in d' omloop ober de dupsent schrede begripen/ tot groot genoegen der Heeren.

De Walle der Stadt sijn van Kerde Soden t'samen geboght/ en met twee rijen Epken boomen gheplant/ aen de drie hoecken des- ser Stadt sijn drie seenen Doorten / sonder die van 't Kasteel / en vijftien bolwerken met grof geschut boog- en/ waer op eenige moo- lens staen/ en binnen de Stadt sijn twee Heubelen/ diemen oock kanten noemt / van waer 't gheschut byder reijck als van de bolwer- ken / onder de kanten aen de Waer/ by de Gracht / sijn twee kaste- matten/ diemen oock moort-kunten noemt/ daer men door Doorten/ en onder d' Kerde in kan komen/ boorder is de stad met groote bree- de Grachten/ Rabelijns/ Sluysen/ Contereschuyten/ Palissaden/ en ande bescherm-streke so omringt/ dat se een Dorlogh wonder is: Breda heeft Baranijs waerdigheyt/ met groot inkomen/ daer de Prince van Oranje / als Graue van Nassouwe/ Baronne van zyn/ en eertijds plagten haer Hofte houden/ onder dese Baronne staen verschepden Doopen en Schuyten/ 't gebiet van Steenberghe/ de bysheyt van Hoofendaelen Goffelhout/ met een oudt Kasteel/ waer Jan van Bosshot/ een geleert Man in de Ghechten/ geboren was.

Sijn Hoogheyt Fredrick Hendrick Prins van Oranje/ liet in den Jaer dupsent ses hondert en seben-en-dertigh alhier een Hooge school oprechten/ en met treffelijcke geleerde Manne versien.

Tot beschuyt sullen wy in 't hoet van twee machtige en wijdt ber- maerde belageringe der Stadt Breda spreken.

Spinola/ in 't Leger te Gelse / twee uyren van Breda gekomen zijnde/ van meeningh Breda te belegeren/ versogt van sijn kringh- Oberste te weten/ of Breda niet geweldd aen te tasten / of niet bloe- queren en omgraben niet te winnen was: niemandt bondt raedt- saem met gewelt/ vermits de sterkte van de Plaets/ en dat se niet 28. Compagnie vermeerderd was/ oock dat de belegerde met s'uytingh van de Stroom/ die door de Stadt loopt/ d' omleggende Landen onder Water konde setten; boorder dat hy van Volck niet sterck genoegh was/ om sulcken plaets niet gewelt te dwingen/ en soo de Staten Leger moght aenkomen/ eer de Stadt gewonnen was/ daer men niet schade soude moeten afwijcken/ in de bloqueringhe wierdt oock veel swarigheyt boog-gewelt / Graef Hendrick van den Bergh van Spinola versoght zijnde/ om sijn goetduncken on- reent dese saechte verklaren/ bondt seker gebaelijck/ en sloeg boog/ Emmerick of Kees aen te tasten/ daer hy met eenige Troupen naer hy was/ of eenige andze plaets/ eyndt lyk bebal Spinola Graef Hendrick op de bewaringh der Geldersche Steden te letten/ en trock den 26. Augusti 1624. op Breda / verdelende sijn Leger in vier quartieren / den 4. September vertrock sijn Excellencie den Prins van Oranje uyt 's Graven-Hage na de Betuwe/ daer sijn boorder Prins Hendrick lach/ en nam d' oude Vestingh Kleeven Monts- bergh in / 't vermoede was/ dat de Prins/ om Spinola van Bre- da te trecken/ Wesel/ Rijnberck/ Denlo/ of Gelder soude belegeren/ maer begaf sieh niet sijn Heer/ 24. dupsent man te voet/ doch swack van Kuyperije / rechte toe na Breda / op Stupbeant / by 't Doop- Nade/ die quartier-uyt van de Stadt: Hugo Schreef/ hadt Spi- nola een dach later/ of de Prins een booger gekomen/ dat het Bre- dars behoudenis sou sijn gelueft: Op den 6. Sept. deden die van binne een uyt-val/ maer werden weder ingedreven.

Den 23. April 1625. Overleede Maurits Prince van Oranje Hoogloflicker Nemorp: in 's Graven-Hage/ waer op de Staten der Vereenighde Nederlanden sijn boorder Fredrick Hendrick terstont in sijn plaets stelden/ en een proef op ter Heyde derd/ maer bebonde des Wyandts machte soo sterck/ dat hy geen middel sagh om de Stadt met gewelt t'ontfetten/ waer ober hy de Belegerde/ daer 't mede op 't eynde gekomen was/ niet langer met ydele hoop wilde op-houden/ maer schreef aen Justinius/ om na een goet ac- coort te crachten/ en vertrock na de Ragh-straet/ waer op 't ac- coort den tweeden Junij 1626. geslooten wierdt/ en de Belegerde den vijftien zyn wygetzocken/ na dat sy negen Maenden belegh hadden uytgestaen.

In 't jaer dupsent ses hondert een-en-beerig / als de Wint sijn Hoog-

Hoogheyt den Prince van Oranjen na de Vlaemse kust / om daer te Landen met dienen vrouw / naem hy booz / de Stadt Breda den te tasten / en ontboodt inder haest Graef Hendrick van Nassouw / Stadhouder van Vrieslandt / die op 't aenschijnen in der pl op de been quam / en den een-en-twintigste Junij Breda bereende / daer op sijn Hoogheyt volgde met veertig Compagnie te Paert en hondert en vijftigh te Voet / naem sijn quartier in 't Dorp Ginnelien / Graef Willem Delt - Maerschalck in 't Dorp Vage / Graef Hendrick tot Ceteringe / en Colonel Dierick ter Heyde / sijn Hoogheyt verscherde booz eerst 't Leger tegens d' aenkomst der Spannden / en was den eersten Augusti soo vast / dat het ongelooftijck seheen in soo korten tijdt / met Menschē handen gemarecht te zyn. De Spanant onderley met seften hondert man lang 't quartier van Graef Hendrick dooz te bzeiken / en haer in de Stadt te bzeugen / maer ondeckt zijnde / moesten alle te rugly wijcken.

Mer en tusschen brack de Cardinael Infant op / en sont 800. Paerden / eerst aen 't quartier van Graef Willem / en daer na op Graef Hendrick / om de gestaltenis van 't Leger te bespieden / en dooz te bzeiken / maer bonden 't onmogelijck.

Daer na wierdt van hen een aenschlagh gemaccht op ter Voorn / die misluckten : Toen trock de Prins Cardinael na Vredelo / dat hy dooz munterp van die van binnen den vijf-en-twintigste Augusti met verdragh in krecg / maer dooz dien de France in Artops en Venegouwe vielen / en de Cardinael geen kans ziende om Breda t'ontferten / gaf de moer bezorgen / en trock na Artops om hem met Balanfon en Picolomini te voegen.

Sijn Hoogheyt die geen tijdt tot benauwingh der Belegerde liet verlossen / bracht dooz belept / dapperheyt en geweldt soo veel te weegh / dat de Belegerde den seften October besochten t'acorden / 't geen den sevendē geschieden. Waer ober de Doozluethe Poet van de Voudel het groot onderschepdt / tusschen sijn Hoogheyt en Spinolacs Belegeringh op den bouw van d' Amsterdamsche Schouwbozgh aldus te pag bzeinght :

Wy bootsten 't groote Rome naer in 't klein ,
Na Kampen beligh is met bouwen ,
En trots ten Hemel vaert met Hout en Steen ,
Geschut noch Donder van Kartouwen
Versteuren hem , terwile Spinola
Van boven liet sijn Maenden krimpen
In 's Pringen weecken , en hoort in Breda ,
Ons kort , zijn langh belegh beschimpen .

D I E S T .

Diest / gelegen op de Water-bloet Demeer / een mijl van Halen / en drie van Chienen / is ober de vijf hondert Roeden in 't ronde / en heeft wijdt streckende gebiet ; d' eenē zyde van de Gracht balt d' oogh / en d' andere heeft weynigh Water : van buyten leggen veel hooge Bergen. De Stadt is bezmaert van Kalken en andere Weerjen / en heeft twee Kanaalsen / d' een van St. Sulpi-tius / en d' ander van St. Jan.

Van dese plaats was gebozen Nicolaus Clemenbus / geleert in drie talen ; hy heeft veel geschreven / onder andere een Griekse Grammatica / die de leerlinge gebruycken / en seer dienstigh is : ook heeft hy met groote lof d' Hebreeuse Grammatica gemaccht : en om de Spanaedsche en Arabische Tael te beter te verstaen / is hy in Africa tot de groote Stadt Fez getrocken / daer hy in 't Jaer duysent en honderd en veertigh quam / en van den Koningh seer ge-eert wierd. Dese treffelijcke man had een Godsaligh op-seer / na-mentlijck om in d' Arabische Tael soo veer te leeren / dat hy tegens de Mahometaensche en haer aenhanghende Secten sou konnen schryben : want hy septe de Alcoran / in Arabies geschreven / met seker schryben van dien aenhangh / genaemt Summa / gelesen te hebben / en dat hy daer eenige dingen in gebonden had / die belacche-lijck en licht te weder-leggen waren / en bastelijck van boornemen was daer tegens te schryben / om daer dooz te bezwerben / 't geen men niet gewelt van Wapenen niet bekrighen kon ; maer de doot / die des Menschē hoop af-bzeect / beletten 't / tot schade van geheel Christenryck.

Dese Stadt is een oude Baronnij / wiens Heeren van oute als tijdt Burgh-graven van Antwerpen waren / dat nu de sefte Prince van Oranje zyn / en gekomen is van hun boozzaten de Graven van Nassouw / die 't selve hy wisselungh van Heerbergen van de Hertogh van Kileef bekregen.

In dese Stadt leydt d' edelste Commandery van Vechenboort / van d' ozyde der Duijsche Riddersen / en heeft rondrom weeldighe Landouwen / vol Wijn-gebende Wyngaerden.

Diest / niet seer seick zijnde / heeft in de Nedezlandse beroerten / veel geleden / is in 17 jaren tijts ses mael ingenomen / en meer rep-sen geplondert gewest : Onder alle wezt zy in 't jaer duysent vijf hondert en tachtigh / den achtsten Junij / van wegen de Staten Generael / hy 't volck van Herentals / Brussel en Mechelen be-sklommen ; die van de Stadt / meest al Soldaten die 't Landt beer-tien jaer gedient hadden / weerden haer soo mannelijck / dat se / eer

te swichten/sonder om heerren/ op de plaets hun leben lieten.

Een leste we:de dese Stadt in 't Jaer duyfent vyf hondert drie-en-tachtigh van Graef Karel van Mansvelt ingenomen/door dien de Colonel Cochez daer maect met drie hondert Soldaten ende vyf hondert Doogers/sonder Pacden in was/en niet langh tegenwe:re hou doen.

G R I M B E R G E N.

Grimberghen/ min van een half mijl van Dilboorden/ en twee heele van Brussel/ is een Baronye van seer oude en groote staet: verciert met twee wel betimmerde Abbye/ en begrypt veel Dorpen en Parochien onder haer/ wiens Heeren van d'oudste haerder Landen zijn.

Dese Baronye heeft een sonderlinge Wet/te weten: dat de jongste en niet de oudste Soon/ d' erf- heerschheyt best/ 't welck in den Jaer een duyfent een hondert en negentigh/ van Prins Godevaert ingestelt is/ uyt oorsaeck dat d'eerst-gebooren/ en andze van desen Hupsen/ de Wapenen tegens hem in de hande namen/ en wiezen in een Velslagh bezlagen/ soo dat de jongste die 't niet met huij gehouden had/ alleen over bleef: Godevaert willende de dienst en ondiensf bezighen/ gaf dese Wet/ die niet alleen in dees Baronye/ maer oock in al haer onderhoorighe Heerschheiden en Leenen onderhouden wort.

De Baronye is nu in twee-en-gheedeel/ van 't een is de Prins van Oranje Baron/ en 't andze een Heer van de Hupsen Gilmers/ die den tytel van Grimberghen boert/ en alsoo dees plaets in twee-en-gheedeel is/ wezse by eenige booz twee Baronye gerekent.

M A E S T R I C H T, omtrent 4. mijlen van Luyck/ behout (al-hoe wel andze daer teghen schynen) haer oude naem/ na de plaets daer se gelegen is/ die eyghentlijk beduyt/ passagie of Vaezt over de Maas/ en by de Latyne ghenoecht wort *trajectum Mose*, en *trajectum Superius*, tot onderscheydt van *trajectum Inferius*, dat is Vreucht: Zy is geleghen op de boozninde Rivier/ die 'er onder een eysseliche steene brugh/ tusshen de stadt en Wiick/ doorgloopt.

't Is een groote/ onde/ stercke Stadt/ met twee Hoofst-kercken: d'ene daer de Koningh als Hertogh van Brabant Koningh niet is/ Sint Sebbaes ter ere gewydt/ die het Volck daer eerst tot het Christen Geloof bracht/ en d'eerste Bisschop wierdt/ en beklee-den zyn dienst met sulcken heyligheyt en mirakelen/ dat hy met recht een heylige naem beziedende/ gelijck hy na zyn overlijden/ in 't Jaer drie hondert en vyf-en-t negentigh/ bekregh,

De twintichste en leste Bisschop van Maestricht/ is gheweest Sint Lambrecht/ die van zyn eygen Volck gemaynt wiet/ waer over Sint Hubrecht/ om huij weereheyt/ met Pauuslyck gesagh/ de waczigheyt des Bisdoms/ in den Jaer duyfent twee hondert en thien/ van daer te Luyck bracht. In de selve kerck is veel oude heyligdom/ van ons Heer/ de Maget Maria en andze heylighen/ die op hoogtyden met groote cerenomien beztoont worden.

De andere Hoofst-kerck is Maria ter ereen toe-gewydt.

Hier is oock een Edel en heyligh Convent/ Die-Rissen ghenoecht/ van de Duytsche Ridders/ der Oorde van d' heylige Maget Maria van Jerusalem/ groot en ruym genoech om een Landt-Dozse en Hofgezin te hezbergen.

Wat dese Broederschap der Duytsche Ridders aengact/ (waer van dit Landt een groot lide is/ en hiez omtrent 4. Conventen/ veel kasteelen/ Dorpen en Heerschheiden heeft/ sal hiez niet qualijck by voeghen/ dewyl het elders niet beschreven is: doch om te beter verstant deser saeken/ en andze daer aen-hangende te begripen/ sal 't noodigh wesen in 't kozt van d' oorspronck/ boozgang en gelegentheyt der gesepde broederschap te spreken.

Eer de Christenen Jerusalem gewonnen hadden/ bekreghen in 't Jaer een duyfent een-en-t negentigh de Italiaense Kooplieden van d' ongeloobighe Dozsen vergunningh/ om in dese Stadt een kerck/ te: eren onse Liebe Vrouw/ te bouwen/ maer sichten daer na/ in sic'e van een/ twee kercken/ en twee kloosters/ d'een booz Mans en d'ander Vrouw/ die onder houwen wiezen van Vreemde linge die uyt devotie hezwaerts quamen: Tot dese Conventen is daer nae by ghemaect een Hospitaal of Gasthuys van Sint Jan/ daer Gheselsche Personen/ om d' arme Christen Menschen te versorgen/ van den Patriarch deser plaets toe-gheselt wierden/ zy waren met een wit kruys op de rechte zijde geteekent/ en ghenoecht Hospitaliers: uyt dit arm en slecht begin/ heeft d' orde der Broeders en Ridders van Sint Jan oorspronck genomen/ en alsoo zy doo: huij beziedens Godt aengenaem waren/ (als wel geloofselijck is) zynse met 'er tijdt soo machtigh gelwozen/ dat zy onder andze vromedaden/ 't Eplandt Rhodes/ in den Jaer duyfent drie hondert en acht/ met ghelwelde van Wapenen verheerden/ en daer doo: den Eytel van Rhodische Ridders bekreghen: welck Eplandt zy Ridderslyck bescheerde/ tot datse van Sultan Solymann Curc Keijzers Soldaten/ met een sterck Heer belegeret wierden/ en de Belegeringh en stormen wel ses maanden uyt-stonden/ maer geen onderstandt krygende van de Christenen die met Inlandsche Boozlogh bestuunert waren/ wierdens/ begraden zijnde/ genootsaekt in 't

in 't Jaer duysent vijf hondert twee- en- twintigh de Plaets te verlaten: Aldus soo is met groote schade en schande van gheheel Christenryck ons Bloek-hups en beschermfel van Orienten jammerlyck beclooten.

Doorders als dese Ridders in Italien ghekomen waren/ wierde hen weymingh Jaren daer nae van Keyser Kareel de vijfde / vergaunt het Eplandt Malta / geleghen tusschen Sicilien en Africa / daer het meeste deel van hun nu noch woonen / en daghelgelyck met eer boozt 't Hepligh Christen Geloobe strepen / en gelyck zy in het Jaer duysent vijf hondert vijf- en- t' seftigh met groote kloekmoedighet teghens 't bezwoedte en gruwelyck aen-ballen der Turcken deden / alwaer het Turckische Heer groote schade leedte / ende des Keyfers Overste / Zagut Kais verslagen wierdt.

Raphaël Volaterranus een reeffelick bezmaerde Schryver / verjaelt in zyn een-en-twintighste Boeck / dat de Ridders van Rhodens en Sint Jan / van Sint Augustinus oorde zy / 't selve seydte Hieron Paulus / in zyn Boeck van de Kercke / doch haer Geste-lycke beloften en verbindingh en belet hen niet te komen in d' eerste-lycke beloften / om dat zy bukten de Wereldt niet en zyn / maer zy en moghen niet Trouwen / en hebben alleen de Wychten van hare Erf-Goederen boozt hun leven: want sy zyn genoeg versien met Commandereye en treflycke inkomste tot haer onderhout / soo dat d' eyghendom van haer erffenis weder gaet tot de naeste Bloed-berwanten / gelyck den Gheleerden Papon in zyn Boeck van Acresten in den eerste-lycke Tijtel van het een-en-twintighste boeck / seyt / by veel Donnissen gewesen te zyn.

Van ghelijcken is oock in 't Jaer duysent een hondert acht-en-twintigh te Jerusalem in-gesiet d' edle orde der Riddersche templeier-boeders / daer Hugo Pagan ende Godebaert van Sint Alce onder d' Oppre-hoofde waren: dese woonden op een besonder Oort van den Tempel / en wierden van den Patriarch Tempeliers genoemt / zy waren met een roodt kruys gheceken / haer last en meymingh was de Pelgrims die daer dichtwils quamen te helpen en beschermen / en zyn soo doende tot hooghe eer en machtyge staet gekomen / maer verbielen ghelweldigh jammerlyck / (soo men seyt) nae twee hondert Jaren / tot groutwelycke en schandelijcke dwaes-lingh en sonden / en wierden ten tijden van Paus Clemens de vijfde / Keyser Albertus van Oostenryck en de Koning van Franck-ryck / over al om den hals gebacht en boozt nuyt-gheroept / ende boozts soo wierden alle hare goederen de Rhodische Ridders ghe-geven.

Onlangs nae de infettinghe der Tempeliers / is oock / ghelijck Paulus Emilius en Polydorus Virgilius schryben / in Jerusa-lem d' orde der Duysche Ridders ende Boeders van ons Liebe Vrouw met de selve beloften en ooghe-merck als de twee ande ingeset / want dese ontfanghen en beso:ghen oock d' arme Pelgrims van hun Patrie / en beschermen het Hepligh Christen Geloobe met macht van Wapenen.

De eerste insteller en stichter van de Boederschap is een Duyscher ghelweest / wiens naem noch Vaderlandt niet vermetelt wort / hy was een getrouwt / ryck en medogent Heer / die na de Christenen Jerusalem ghewonnen hadden / daer met eenighe van zyn Volek bleef / en zyn Landts-luyden die 't Hepligh Graf nuyt devotie besochten / seer behulpelijck was / en huyf-vestingh verleenden / Hy bouwden boozt dese huyfen een heerlycke Kapel / ter eeren de Ma- get Maria / daer veel Christenen nae toe trocken om 't Ghelooft te bescheymen / en den Armen bystaende te doen / diese onse Vrouw Ridders noemden / en van den Patriarch wierden gheceken met een swart kruys op haer witte kleederen / zy in gecal en goederen seer aen-gegroeyt zijnde / maechten onder malkanderen een Groot-meester / ende selden ten eerste orde in / van niemant in haer Boederschap t' ontfangen als Duysche en Edel ghelboren / onder eygense Doozwaerden van altydt gecreedt te moeten zyn / om byme-lyck tot bescheymingh van het Heplige kruys te steyden / zy dzagen alle Daerden / behalven die de Wisse doen / ende sefen in stede van Ghetve het Vader Ons / oock en behooven zy niet gheleert te we- sen: dese Infettingh wierdt van de Paus boozt loffelijck ghelouden en bevestigt.

Naedat dees Ridders de Stadt Ptolemange of Palestina daer zy nae het innemen van Jerusalem gewercken waren / verlieten / zynse met groote menighe verdrocken / en namen met Wapenen en groot ghelweldt Puyssen aen d' Oost-Zee in / daerse d' Afgodern geheel verdrocken / en de Roemse Gods-dienst in-selden / ende 't Landt beschermden / tot ter tijdt sy Marienburgh op de Wijsfel ghebouwt / en de Maget Maria ter eeren toe-ghelwydt hadden / daer heyt Groot-meester Hoff quam houden: Sy wierden met malkanderen soo machtygh van Staet / datse die Groot-meesters den eenen in Duyschlandt / en den ander in Engelandt / en de derde als Oppre-hoofte deser orde / die in Puyssen zyn Hof hiel / ver-kooren / die dooz haer vermoghen / hooghe macht / met groote Dozsen mochten bezeelecken woeden / soo datse die en menigh- mael om twiif van eenige Landt-palen / teghens den Koning van Polen

Polen te Veldt ghekomen zijn / altijd baerdigh waer 't van noode was om bloet en heerfchappyn in d' Oorlogh te wagen ; maer naederhant als de smectelycke Peften / van hobacdyce / tweedzache en eergierigheyt / die Staet-begif bronwen / onder hen lieden ftreeden / soo zynfe haest wack en krachteloos ghewozden / 't geen hun den flagh tegens Cafimirus koning van Polen deed' beziefen / en den geseppen koningh als een-mannen trouw fweeren.

Als in 't Jaer duyfent vijfhondert en elf / Albrecht / Marchgraef van Brandenburg / tot Groot-meester ghelofen werdt / was noch jonck / zynne groots en hoogmoedich / onwilligh om na Cafimirus / onder sijn soon Sigismundus te fweeren ; waer upt een gruwelike Oorlogh ontfont / die na tien Jaer dueren / met vier Jaer bestant / aen weder-zijde opviel / onder tusschen heeft Albrecht / by den keiser hulp verkegen / en quam selfs op den krychdagh te Porenbergh / om zyn faet de Dorfen te bevelen / maer fiende dat Duytschlandt niet Oorloge tusschen den keiser en koningh van Brandenburg / en des Turcks ovelkomst in Hongaren / en de Boere-krygh seer bekomert was / niet te beziechten / (noghelijck dit tot een oofaet nemende) bezog met den koningh van Polen / en deed' den Eedt als eenman / verandeze van staet / en nam de Luthersche religie aen / waer na den koning d' Hertogh van Prussen Groot-meester maectten / die Dorathea / Dochter van den Deense koningh / trouwen / daer d' heele Duytsche Oorde teghen op-sonde / en hoe-wel hy Prussen in besit hiel / en de konings beschermingh had / hebben zy hem ewentwel 't gefag van Grootmeesterschap afgenomen / en Wouter Cromberg in zyn plaats bezoren / en hem op alle krijcksdagen van Duytslandt bezilaccht / en recht daer ober van den keiserrijck bezocht / waer tegen hy hem schizfelyck (soo hy meynden) vooz al de Wereldt bezontfchuldighden / maer epndelijck is by bonnis des keisers / en keiserrijck kamer in 't Jaer duyfent vijfhondert twee en-dertigh als wederfpannigh teghens het krijck bezilacert en ghebannen / doch 't bonnis wierdt niet in 't werck gestelt / noch Albrecht liet niet d' Seele Boederfchap te bezvolghen / en haer Goederen tot zyn gebuyck te nemen soo veel hem mogelijck was.

In dese Stadt bleef de Duytse Oorde van onse Vrouwe een ruymme tijdt / en hiel niet te min in Lijflant / Hoog en Neder-Duytslandt / veel Steden / Dorpen en Landtschappen in besitting / en 't Hof in de Stadt Wergendal in Franckenlandt / onder 't Groot-meesterschap van Wolffert by Gods genaden Belwinckbeber in Prussen / hielden ; daer wy de Boederfchap laten / en Maestricht bezvolgen.

Zy staet onder twee Heeren / waer van 't ene van wegen d' Hertogen van Zabant / dat den koning van Spanjen plach te gebie-

den / en 't ander de Bisschop van Luyck / 't geen gelijck Joao Ploysance schijft / in oude tijden aen Sint Sebaes van Graef Porus van Leiden te een gegheben was / om dat hy hem van een buyl bezortten staet nyr de zeus genesen had / en al-hoe-wel namacks dees Bisschops stoel te Luyck gebagt is / so hebben dese Bisschoppen d' heerfchappyn van dit deel der Stadt behouden / daerom was 'er tweederley gebiedt / en Rechtsbank / doch geen Lant-palen om hun Heeren 't onderscheyden / als dat van oude tijden de moederlycke stam gebolgt wiert / te weten / indien yemand een Vrouw trouwen in een van dees twee deelen der Stadt / 't waer in de koninghs of Bisschops / soo moesten de toekomende kinderen / Onderdanen van d' Heeren zyn daer de Heerders onder stonden ; en wat Ouerindelingen daer metter woon quamen / waren ghehouden te verklaren onder wiens heerfchappyn sy leven wilden : niet te min was d' Hertog van Zabant Ouer-heer der gantche Stadt / en hadt alleen de munt / hy deed' oock op zyn intree daer / als in zyn eygen Steden / gade aen de mis dadigers en bezbannen / die haer aen de staet van zyn Paert moesten houden / en als 'er veel waren / soo wierdenfe aen de staet gebonden : ewentwel blyben veel geschillen tusschen d' Ouerghen en de Stadt / aengaende d' Hertog van Zabant en den Bisschop van Luyck / ter Dierfchaer hangen / dewyl inde Dye Derenigde Nederlanden d' Hertogh van Zabandes deel toe-koint / en Ouerheden van beyde plaatsen zyn.

Van Maestricht zyn geboortig verschepte Hoog-geleerde mannen / als onder andze Mathens Herben / Gerard van Marbaix / en Mathus Minne / die veel treffelycke Boeken geschreben hebben / daer Chythemus besonderlyck van schijft.

Omtrent een half myl van Maestricht / aen de Maes / leydt een hooge bergh / daer boven op een schoon kasteel is / waer van men machtigh beer sien kan : midden op den Bergh staet een klooster van St. Franciscus oorde / wel voozien / en van geestelycke dienste onderhouden : 't is aenmerckens waerdig dat desen berg soo brugbaer alderhande Oost voozt-brynght / daerse van binnen swabelachryge witte steen is / diemen gemackelijck be-archeydt / en tot bouwing dienftig is / diese spelonck en staets-wijs uyt-graben / dat men onder en boven den bergh gaen kan.

Maestricht was lang in wel-baren toe-nemigh / maer kreeg van de Nederlandtsche beroeren oock deel : want toen de mupteneerde Spanjaerden uyt Zeelandt meest Zabant in repen roere stelden / quam dien onbesnyfden hoop / in 't Jaer duyfent vijfhondert en segentseventigh / den twintighste October / niet behendigheyt in dese Stadt / en bezeyden met rooven en moorden groote maetwil / tot dat

Don

Don Joan by handeling met zijn Spanjaerden daer int beetroek/
maer als Maſtrecht nu van breemde inleggers ontlast was / en het
met de Staten hiel/quam de Prins van Parma in't Jaer duysent
vijf hondert en negen-en-t'ſeventigh / de plaets ſtrengelijck belege-
ren / die van binne waren niet ſtercker als duysent Soldaten / ende
omtrent twaelf hondert weerachtighe burghers / van natuer ſeer
ſtrejdtbaer bolck/maer hun beſte hulpers waren twee duysent lant-
lieden / ſeer dienſtig tot graben en maekingh van Schanſen / deſe
geſamene macht wederſtont langh Parmaes belegh en verſchende
ſtoimen uyt / doch wierde eyndelijck meer door lift van een ſtille
ſtoem/dan gewelt in genomen/hoe wel yn drie wiken machting boch-
ten/en meest door geſlagen wierden/doch 't was een bloedige over-
winningh booz Parma / daer d' Heer van Hogges met veel andze
bleven.

Daer beſloop van drie-en-vijftigh Jaeren nae dees belegeringh/
quam 't Staten Legher/ onder de Prins van Oranje/ den thien den
Junij booz Maſtrecht/en beſcheiden zijn Leger in vieren: de Prins
nam zijn quartier op Doef burgh / de Graef van Strunck en Graef
Maurits van Naſſau laghen met eenigh bolck aen de zijde van
Wijck/en maekten geſamentlijck in weynig tijts hun quartier/
teghens d'aenkomſt der Dyanden/ met ſedumten/halve Maenen/
Doo: niverclien/Spooren en Craberſen/ tamelijck ſterck / en binnen
drie weeken wel begrabene zijnde/quam de Dyant den ſes en twin-
tigſte Junij ſich in volle ſlach-orden vertoonen met hondert acht-
en-t'ſeventigh Compagnie te Doet / ſeg-en-t'ſeventigh Compagnien
Paerden/ſeventigh ſtucken geſchut/en negen hondert Wagheſen/en
trocken na de Maes / 't boer-bolck tachtigh / en de Luytten beertig
in 't gelit/quartierden haer in 't Dorp Nederharen/dicht by de Heer
van Wederoos quartier/planten aldaer een Watery / onder weleli
faberyc over-gebragt wierden hier hondert man/daer van twee hon-
dert door geſlagen/en de reſt in ons quartier gebanghen ghebracht
wierden,daer na ſchiekten den Dyant verſcheyden troupen na bene-
den/waer tegens de Prins van Wijck tot Maſtrecht toe met retrer-
ementen verſen had/als de Dyant/geen gelegentheyde ſagh over
de Maes te komen/en ons Leger ſoo bebeſtigt/dat 't hem niet mo-
gelijck was door te breken/en de Stadt 't ontſetten/ſo wierde 's Licp-
ſers Generael de Graef van Papenheym verſogt/en beſwilligt om
ober Ghijn te komen/ en aen de Wijckſe zijde 't ontſet der Stadt te
bezoeken: Papenheym/bolghens de begeerte van d' Ertz-Verto-
ginnne/begaf hem met een ſchoone Armade te Doet en te Paert ober
Ghijn/en troock booz by Graef Willems Quartier na Gent/alwaer
hy/en de Marquis d' S. Croce/Generael van 's Dyants Volck/en

Bzugh ober de Maes ſloegen/om ſich/deſe noots/by malhanderen
te boegen/die halve de Prins zijn Volck (dat ober de Maes lagh
in 't Legher deed) komen: Papenheym loſten dien Pacht op Graef
Maurits quartier by ſtucken/waer mede hy hem byant verklac-
den/ 't ſcheen datter verſtant was tuſſchen de belegherde en Papen-
heym/om op een tijdt uyt en aen te vallen/dan de belegherde waren
eerſt baedigh/en deden met vier hondert man een heete uyrbal/aen
de Maſtrechtſe zijde/in onſe Sappe en Corps de guarde,ſo haest was
dit gebocht niet ge-eyndigh / of Papenheym quam op de middagh
den ſeventiende Auguſti van den Bergh daer hy achter ghelegghen
had/af-dalen/met ſes of ſeven duysent man/ in volle betahje/mede
breugende twee Veldt-ſtucken/welck hy planten/ binnen een muſ-
quet-ſchoot van de plaets daer zy meenden aen te vallen/en bochten
van 's middagh's ten een uur tot 's abouts omtrent neghen / waer
Papenheym met verlies van beertien of vijftigh hondert man / en
ſelfs gequetſt zijnde/moest te rugh keerende/geduerende dit gebocht
deed den Dyant een uyrbal van Wijck: toen Papenheym ons Le-
ger beſognde / en waſſer niet boven de ſeventien duysent pour Pol-
ber in/welck (indien den Dyant ons had konnen gaende houden)
niet langh geduert ſou hebben.

Den neghentien den Auguſti was een Dijn met achtien Conne-
Luyt gereet/die de Dyant (eerſt aengeſteken wierdt) ontdeckten/
en negen uyt haelden/ſoo dat d'andze te veel Luchts hebbende/geen
grootte Zeffe maekten / ebenwel ſtozen de muir / wel vier roeden
breedt/meer in de gracht/ 't welck d' onſe zijnde/ manlijck aenbielen/
en bochten boven op de Zeffe Dieck aen Dieck / die van de Stadt
quamen van alle kanten toeloopen / en wierpen handt-granaten/
Dieck-kransen en andze ſchadelijcke Dupp-wercken onder ons: te-
wijlmen op de Weg ſoo doende was / liepen eenighe bedel-hebbers
en Soldaten/de Gracht en 's Dyants Contre-schappe langh/en bie-
len in de halve maen booz de Wyſſelſe Poort/en ſloegen alle doode
die 'er de wacht hielten/dooz deſe ſtoem wierden de belegerde ſoo be-
ſchriekt/datſe geen tweede dootſte bezwachten.

Den twaelf de Auguſti was het ſtil-ſtandt van Wapenen / om
de dooden van weder-zijde af te halen / daer op die van binnen den
vijftiende November verſochten te parlementeren / en den ſeven-
tiende uyt-troocken.

Eendracht, gewelt, en wijs beleyt,

Baert Macht, en Schat, en Achtbaerheyt.

STEEN-

S T E E N B E R G E N.

Steenberghen/ geen groote Stadt / leyt op de Zhabantse bodem/ Dicht by de Kibier Driet / seuen-en-twintigh hondert steden van Bergen-op-Zoom; van de Stadt Elen twee duysent vyf hondert vierentigh; van Weda acht duysent vier hondert een-en-twintigh.

De Stadt was eertijts/ hoe wel onsterck/ vermaect om een wonderlijke Haben die de Zee bedorven heeft: Zy is dickmaels / om haer swachte/ van ons en vyanden in-gengien; maer nae 't Jaer duysent ses hondert seuen-en-twintigh van de Staten der Vereende Nederlanders veroverings/ isse versterckt om een belegeringh uyt te staen/ dooz een Werck op de enghete van de Zee na Zeelandt met een dobb'le Gzacht; en om bepligher toe-gangh vooz ons derwaerts te hebben / is een kleyn Kasteel en twee Fozten ghelept: noch syn tusschen dese Stad en Bergen-op-Zoom drie Moraffen met Wateren aen malkanderen geboeght/ die dooz drie Kasteelen/ Pijnen, de Kazer/ en Moeremont / beschejmt wozen/ daer 't Water uyt de boozsepe Kibier getrocken/ beneden de Stadt/ omloopt.

't Landt om Steenberghen is vruchtbaer/ en daer by zyn veel bedijckte Polders die Graen en andze vruchten boozthenghen; die naest by de Stadt ghelegene na Pijns Maurits Woeder/ Graef Hendricks Polder ghenoeit / en die na Willem-stadt sterckende het Prince Landt/ die vooz Opandijcke stroopers met versterkingh versiert zyn.

L I E R.

En van de sterckste Steden is Lier/ in Zhabant gelegen op de vloet de Rette/ twee mijlen van Antwerpen en Mechelen. Dese Stadt geeft aen haer nagebuere groot gemack; zy kan oock aen de selve groote ondiens in tpe van Oorlogh doen/ gelijk by gheschening van de Nederlandse beroczte wel ghesien is: de plaats is soo schoon en lustigh om wonen/ datse vand' Edele en Kaaopluyden/ die dooz winningh verjaert zyn/ verhoofen werdt/ om byz van bekommernis te leven.

De vermengingh van Edele en Boergers/ seer bescheyden beleeft en gemeensamen/ weint daghelijcks toe in Pijnen/ Inwoonders en Kijckdomme / uyt oofsaet van 't ghebuerfchap der derde Hoofstadt Antwerpen.

Dese Stadt heeft de naem van d' eer en 't Doorecht des volcks/ om dat die van Dooznick in 't eerste Appel niet nae Antwerpen/ maer na Lier/ beroepen wozen: want de Recht-stoel der Ambibaren/ daer van sulcken saken gehandelt wert / die de Dooft niet on-

derloopen waren/ 't welck nu Keengoet genoemt wert/ was te Lier. Hier is oock een vermaerde Ooff-mart/ duerende van St. Jans Mis tot Sinte Martens/ die de Stadt in 't Jaer duysent drie hondert en neghen van d' Hertogh Jan verleent is/ daer wel op eenen dagh/ na de gemeene gangh/ vyfien duysent Ooffen verhocht sijn/ en in de Slagh-tydt op eenen maerck-dagh niet veel minder.

Du ter tydt weerdender oock veel Lakene en andze Waren ghe-

maecht. Lier heeft oock een breede en heerlijke plaats/ die met treffelijke gebouwe omvanghen is / waer mede zy d' andze Steden van Zhabant mach tarten/ en onder andze Kloosters/ het Klooster der Carthusianen/ in Marten van Rossens tijdt/ van Antwerpen daer geboert: men bont 'er oock een Collegiale Kerck/ die een Klooster genoemt wort/ aen de Heplige Summarus gewijdt/ die een vermaect Diegt-Wader van den Heer was: Molanus seyd in zyn aenwijsingh der hepligen van Nederlandt/ dat zyn gheboozte-plaets in 't Landt van Lijen was/ ghenaeint Einblehen/ een uir van Lier/ en dat hy de boert stappen der Apostelen nagaende/ kreeg dooz Goddelijke vermaningh last van een Bede-plaets aen de Kibier de Rette te sichten/ die noch is/ daer hy zyn leven in hepligheyt verleet/ hy groef in d' oogst-tydt vooz de geen die doztigh waren/ met syn staf in d' aerd / daer een fonteyn uyt sprong die Water gaf/ en noch gesien wort: men verhaelt dat hy dooz ghebede 't vier dat de Doozmannen in 't Klooster te Lier gesticht hadden / met zyn bediensten uyt den Hemel tegens hen strepende/ de brandt bluschte.

Den bybanck deser Stadt is een van de vier Hoofst-bancken des Hertogdoms van Zhabant/ en soo Lier/ na de Spanjaerden uyt de Landen veretrocken waren/ in handen van de Staten quam / en wel teghens Opand' ijcke aenfoot beset was/ is het in 't Jaer duysent vyf hondert twee-en-tachtig dooz een Schotman/ ghenaeint Capitain Simple / op den tweeden Augusti op dees volghende manier aen de Pijns van Parma overgelevert / de voozsepe Capiteyn was daeghs te vozen uyt de Stadt getrocken/ veruysende of hy bynt op den Opandt halen wonen/ en ontmoet hebbende 't Volck van de Heer Hautepeime/ (gelijk bestelen was) is met deselve na de Stadt gekomen / seggende / opent de Dooft / ick heb goede bynt me' e gebract / en weet wel dat den Opandt wijen bezvolgen sal omse weder te kuygen: de Dooft geopent zijnde / heeft hy de Spanjaerden/ ontrent ses hondert Paerden sterck / die de gesepte Hautepeime uyt d' omleggende plaets vergadert had/ in de Stadt gebacht/ die Lier uytplondeerde en veel Volcks vermoogden.

In 't jaer duysent vyf hondert vyf-en-t'negentigh / den beer-

thien

thienden October / heeft Verangier / Gouverneur van Breda / des morgens in den dagen-raet met een wonderlyche aenslagh / de Poort kanden / d' eerste Schiltwaecht den hals bysch / de tweede quetste / en d' andze gebanghen nam; de Burgers en 't Guarnisoen weerden hun hier uren dapperlych / daer van weder-zijde veel volck 'leef / waer stende dat zy te swach waren / soo heeft den Gouverneur de Visper-Poort in genomen en belwaert / en is daer na met eenighe Soldaten / Burgers / insgelijch de Spanjaerts van 't Antwerps Casteel en Burgers der Stadt / als oock van Mechelen / vol van pber op zyn Wyant aen-geballen / die hy noch plonderen bondt / en met geweld ter Stadt uyt-dreef / drie hondert dooden soo geslaghen als verbronden / met haer geroofde buyt achterlatende / also wiert dese Stadt tweemaal op eenen dagh ingenomen.

G R A V E, geleghen op de linker kant van de Mase / twee mijlen van Kibesteyn / en vier groote van 's Hertogen-Bosch / is de Hoofst-stadt van 't Landt van Kupe / soo sterck van gelegentheyt / als eenige plaets in Nederlant; zy had vooz desen een Vergaderingh van Kanonicken van Sint Elizabeth.

De Regearingh deser Stadt bestaet in een Ambtman / de Schout / twee Burgemeesters en seben Schepenen / die alle Jaer op den eersten dagh / vooz de Prins van Oranje / of zyn ghelaste / vernieuwt / of herbestigt worden; buyten desen zyn noch acht gesworene / diemen in de vergadering van d' andze niet en beroept / dan als 'er ghehandelt wort van nieuwe instellingen en gewichtige saken. In 't kasteel is een oude Kamer van Leenen / en in de Stadt seyt Hertogh Alenoudt en zyn Woeder Willem Graef van Egmondt begraven.

De Stadt heeft oock Wyheden datse van haer Kooptmanschappen / die d' Inwoonders na Zabant / Gelderlandt / Hollandt / Zeelant / Vrieslant / en andze plaetsen souden / geen Tol en betalen.

't Oorlogs-rampc hebben Graue oock niet verschoont / als gebleken is in den Jare duysent byf hondert acht-en-tachtigh / wanneer Hauteperne en Taxis Oorlogghden van weghen de Prins van Parma / tegens de Graef van Neurs en de Vereenigde Nederlanden / die haer eerst veel Schanzen af handigh maectten / en daer nae de Stadt Graue Belegerden; de Staten onder de Graef van Tiesster / die toen ter tijdt uyt Engelandt over gekomen / tot Gouverneur Generael aen-genomen was / deden den Dyck doofsteken / en 't lant in 't Water setten / waer langhs de Graef van Hohenlo in de Stadt quam / en haer met vooz-raet besorghden / waer over de Prins van Parma / dit vernemende / het Leger vooz de Graue liet verstercken / en quam selve met 24. Stucken van ober 't Water de Stad beschieten / die van binnen weerden hun dapper / maer als de tweede sloem

gereet was / breef den de Gouverneur Hemert booz oberbal / berboogh met de Prins en rupnde de Stadt; waer ober die van Meegen verbaest zynde / hun Stedeken oock verlieten: de Graef van Tiesster liet de Heer van Hemert en eenige Kapiteynen / ten spiegel van andze / met den swaerden straffen / om datse de Stadt uyt vertsaegtheyt ober gaben.

In den Jare duysent ses hondert en twee / den achtenden Julij / is Prins Maurits met zyn Leger vooz de Stadt Graue gekomen / en wonden alle blif aen om het wel te beschanzen; (want des Eers-Hertogs Leger onder d' Admirant quam hem van Cienen volgen) maer de Prins had zyn begraving so sterck gemaccht / als niet veel aen eenige Stadt te voeren gesien was; eynd lijch nae d' Admirant vergeefs de Stadt had soeken t' ontfetten / heeftse haer den neghentiende September aen Prins Maurits over-gegeven / die vooz Erf-Heer van de Graue gehult wierdt.

T U R N H O U T, ses mijlen van Antwerpen geleghen / is een stae Vleek / eertijds Maria Koninginne van Engren / vooz haer Woeder Kieper Karel / vooz haer leven gheschonken / die de plaets (seer beymackelich tot de Jaecht) veel vermeerderd en verbeterd heeft; en na haer doot quamse weder aen de Spaensche Kroon; en toen de eeuwighe Vrede tusschen Philippus de tweede Koningh van Spanjen / en d' Heeren Staten der Wyre Vereenigde Nederlanden gesloten was / kreeg haer Hoogheyd Amelia Princesse de Ougiere van Oranje Turnhout van de vooznoemde Koningh ten geschenck / die 'er 's Soner-daegs dichtwils met haer Hofmeester verlusten; hier is een redelich fraey kasteel / ende een Collegie van Sint Pieters Kanonicken / de Laken-makery was 'er vooz dese seer doek / die sedert na Engelandt geweken is. In 't Jaer duysent byf hondert en seben / namen de Gelderse Turnhout in / en also de plaets niet sterck was / moefse altydt herbergen die meester van 't Velde waren; in den Jare duysent byf hondert seben-en-t'negentigh / geschieden daer omrent 't gevecht / dat men de slagh van Turnhout noemt / daer Prins Maurits ober de twee duysent Spaensche / met den Oberste Barar / versloeg; mede byzengende acht-en-dertig Vanen / Cornette en Banderolle / die in 's Graue-Wage / op de groote Zael / gehangen warden.

't Landtschap LIMBORGH,

en de Landen Over-Maes.

Dit Landt paelt West-waerts aen Lurek en Mastricht / noozt waerts aen 't Hertogdom van Gulick / Oostwaert na de Kieperlyche Stadt Aken en 't Klooster van Sint Coznelius / zuytwaerts aen 't

aen 't Graefschap Brackenbergen en 't Spa-waeter; 't was eerst een Graefschap / maer 't heeft naderhant van Keyser Henric van Luchsenborgh / den Tietel van Hertoghdom verkiegen / haer boognaemste Steden zijn Limborgh / Dalckenborgh / Dalem en 's Hertogen-Rode / waer onder ober de hondert twintigh Dozpen eerst getelt zijn. Het is Somers / om de veranderingh der plaetsen en heerlijcke geschehen seer ghenuchelijck / maer in het tegendeel des 's Winters onaenghenaem / dooz d'yselijke Dozt en veelheydt van Sneeuw / nochtans is 't seer vruchtbaer in het geen 's Menschen onderhoudingh vereyscht / behalven van Wijn, de Terwe en Spele waer overbloedigh daer d'Inwoonders Danc van maken / die so sterck is / datse hun hoofde tot doller rasern verweckt; de Weide vorden misdadigh / gelijk als blijkt aen de Kias / die so goet is / datse ober-al seer geacht wort / de gront is oock vruchtbaer van Sulpher / waerom men meynt dat ont. e de aerse plaetsen / de warme Fonteyne tot Aken komen / hier wezdt oock Steen / die de Maermer gelijck is / Iser, Looft en Ein / gegaben / welcke aderen hoop geven / dat'er schier of morgen noch Silber en Gout sal gevonden worden.

De-Stadt LIMBORG.

Limborgh / de Hoofst- Stadt van dit Landtschap / gelegen op de Waer-bloet Weser / drie mijlen van Aken / en hier van Luch / is een oude Stadt / die op een hooge Rots leyt / met een afgebochten Wol- Werck / meez dooz natuer als 's Mensche vernuft / soo sterck / datter swaerlijck aen te komen is / aen de Stadt leyt een schoon Kasteel / steyl afgaende / van supber Maermer- Steen gebout / 't schijnt dat dese plaets eerstjits gzoeter gewest is / als nu / toen de Graef van Bracco Gouverneur ober 't Hertoghdom was / hier 'er twee schoone Doorten maecten / om Wyntlijcke aenlagen afte weren / binnen is een Kerck / Sint Jozis toegewijdt / d'Inwoonders generen haer meest met Weberijen / en verboeren haer Wakens en Stoffen met meenighen by haer Haghebueren om te herbenten / ontrent de Stadt leyt een groot Bosch / genoemt Le Bois de Faigne / vol lage Boomen en Strupcken / seer bequaem om te jagen / een half mijl van de Stadt / tusschen Wolf-hornen en Montuis / wort de Calamyn- Steen gegaben / dooz wiens behulp 't Roep / ontrent een derde deel vermeerderd wort.

In 't jaer duysent twee hondert drie- en- t'negentigh quam Hertogh Jan d'eerste van Brabant / met gewelt in dese Stadt / (alhoewel hyse eerst gekoght hadt) doende een Veldt- slagh by Varonck tegens den Graef van Gelber / daer hy in den strydt de Graef van

Gelber / en den Bisschop van Luch gebangen kreeg / en den Graef van Luchsenborgh met syn Broeders / Bont- genooten van Gelber / versloegh; nae d'oberwinningh van dese slagh / liet Hertogh Jan de sterckte van Varonck slechten / so dat van die tijdt af Limborgh lang vreedfamec onder d'Hertogen van Brabants Heerschapppe bleef.

De Stadt Limborgh wiert in 't jaer duysent ses hondert twee- en- dertigh van de Vereenighde Staten gewonnen / en naderhant weder verlooren / doch ebenwel bleven de Landen van Over- maes / te weten / Dalckenborgh / Dalem en 's Hertogenrode met d'onder- horige plaetsen / onder 't gebiet der boognaemde Staten / maer wezt nu by de Koninghe en Staets / om d'eygendom der selve / booz de Chambre mie Partie gepleyt.

Op het Hertoghdom van Limborgh is ghesprooten d'eerste Koningh van Portugal / gelijck de Spaensche Koninghe verklaren / en verseynde Abten / Prelaten / en Geleerde Mannen.

V A L C K E N B O R G H.

Valckenborgh / in Fransche tael Fouquemont, leggende drie mijlen van Aken en twee van Mastricht / is een redelijcke Stadt en heeft staet en gebiet ober Landen en Dozpen / Johan de derde / Hertogh van Brabant / heeft dese plaets met gewelt / Heer Reynout van Dalckenborgh / een ongerust en opzoevigh man / die dien van Mastricht / en Hagebueren gzoote overlafte deed / afgenomen: hy wiert dieshalven / dooz den Hertogh overwonnen / en in heetrem geleyt: 't Landt daer ront om is vruchtbaer en bequaem om besien te voeden / de Ribier Geude / die in de Maes vloeyt / looyt dooz: niet verje van de Stadt is 't Clooster van Sint Gerlacus / is seer deftig van timmeragie en othtept.

D A L E M.

Dalem is een seer kleyn Stedeken / drie gzoote mijlen van Aken / en twee van Luch / het boezt de waerdicheyt van Graefschap / en heeft het gebiet van veel Dozpen ober de Maes: 't is eerstjits dooz Hertogh Hendrich de tweede van Brabant / oberwonen en onder syn Heerschapppe ghebracht: tot Dalem behoort de hermaerde Abdy Vallis Dei / wiens Abt de boognaemste is onder de Heeren van dit Graefschap / als oock d'Abdy des P. Krups: Het Kibierken Werbin spoelt aen de Stadt.

H E R T O G E N R O D E, Hertogenrode is wel een kleyn ne Stadt / maer oude en niet / daer oock een oude Kasteel by is / leggende een mijl van Dalckenborgh / en is de hierde van d'Obernassische

steeke Stede / die mede de naem van Gheschijp heeft / die alle wel een hooge en opperste sticht-spraak hebben / maer men mach hem evenwel van daer op de Cancellery beroepen. 't Kibierken Wozm loopt boozhy de Stadt.

In 't jaer duysent ses hondert en acht-en-dertigh / zijn in 't Land van Ober-maes / op eenen moogen / by malkanderen vier Gebou- ders / in de naem en van wegen de Vereenighde Heeren Staten ont- half / ghesamentlijck besmet met Koken / Moorden / Wou-ber- kraschingh / Wyssbrack / Kierck / Gewas / en We-diebery en and'eggenen meer / wiens Vader / Moeder en Suster / nader- hant oock doo? Weuls omgebracht zijn.

't Landtschap M E C H E L E N.

I s grooter in begrip als gebiedt / want haer ghesaghen streekt niet verder dan ober de Stadt met vyf Wozpen / en eenighe Ge- huchten / te weten Heber / Wupfen / Hombeke / Aest en en Hef- sene / met de Wupfen / als Recker-pool en Rieuland / en aenke- ven van dien / die ghesamentlijck staen onder 't Schependom van Mechelen / doch 't Wozp Hest / met syn roebchoorten / is oock wel onder de boozsede Stadt / en gebuycht de maniere van Mechelen gelijck die van binnen / maer is niet verplicht aen 't Schependom / want het ern Schout / en seuen Schepenen / besonder heeft / alho- wel het aen 't Schependom van Mechelen appelleert / waer onder het oock syn gedeelten in 't Stadts Weede / onder bywilligh wy- sen gehouden is op te bzingen.

't Land te Wozpen van 't Landt van Mechelen wozden onder Wabant gehouden / en hebben een Wost / Krentmeester / Officieren en Stadthouder van de Leenen op hun selven / en bestaen in Kynne- nam / Woonheyn / Kierbergen / Putter / Wabere / Bersele / Schie- ken / Wootloo / Petegem / Boozdelwijck / Duffel / Walem / Wogen- bosch / Echeren / Gele / Oulven / Contiche / Waerlo / Aest / Aest- selaer / Walser / Schelle en Piele.

Noch zijnder vyf Wozpen onder Wabant gerekent / die booz de Schepenen van Mechelen / enige by hoof-advijse en appellatien komen / wel-verstaende dat het Bisschops Hof van Doozne by Antwerpen / en 't Wozp van Hacht haer heur hebben / om in de Cancellery van Wabant of booz Schepenen van Mechelen hun appelle te verheffen / d'andere drie / Wespelaer / Woot-meerbeke en Humbeke / komen alleenlijck om hoof-advijse booz Schepene van Mechelen / om hun appellatien te verheffen / achtervolgende 't be- dragh / in den jaer duysent vijf hondert drie-en-dertigh / den acht- sten November / tuschen die van Wabant en Mechelen gemaect.

MECHELEN. en bintmen haer herkomst / noch onthepde / niet beschreiben: Oetelstug verhaelt dat by de Capel van Sint Rom- baut / tuschen Antwerpen en Brussel eenige Wupfen hebben gestaen / alwaer de reysende Luyden up- spanden / by een Waert Michiel / die seer vermaert was / daer dese Pleck ten lesten de naem van be- houden heeft: Pochius seyt dat d' Heplige Rombout in 't jaer duys- sent 2 hondert vyf-en-tseventich / hier als Martelaer geschozen is.

Wootder is 't een oude en vermaerde Stadt van gesonde lucht / en hol overbloet tot 's menschen onderhoudingh: midden doo? de Stadt loopt de Ribier de Dele / die van selfs bzeet zynde / doo? het bloeten van de Zee / meer dan een / ryl boven Mechelen streckende / op een wonderlijcke wijze bergzoot / ja soodanigh / dat sy haer berdeple in d'el Dlieten / en in de Stadt ober haer Gachten verschepe de Wuz- gen op de rugh draeght / tot gerief der stedelinghen / die doo? dese middel groote dienst van haer Water ontfangen: Hier up? syn wel Wozgen gerefen / of de Woot doo? soo veel bochten sich na de stade heeft geboeght / van of de Stadt van aenbegin sich na de bequame- heyt van de Woot heeft geschickte: Daer ober na de getuggenis der ooggen geoo?deelt wozt / dat men geloof dat de menschen doo? ver- nufst / vlijt en bouw-kunst / de natuer overwonnen / en tot hun e- gen dienst dus versocht hebben.

Dese Stadt is bykans gelegen in 't hart van Wabant / tuschen Leuven / Brussel en Antwerpen / van elck ontrent even veer / als een diechoeck / vier mijlen wgd: sy heeft een besondere Weten Veer- schappye / die van Wabant afgescheyden is: dat 's d'oo?saech dat de Woulwe van dese Stadt / op 't rupteerste swanger sijnde / up? Mechelen in een Stadt van Wabant trecken / om te verlossen / op dat haer kinderen daer doo? oock deel aen de Wyphyeit van Wabant souden hebben.

Mechelen is een lustige en sterke Stadt / insonderheyt om dat se haer meestendeel kan bewateren / en 't Landt rondom onder-setten: daer-en-boven heeft se treffelijcke Disting / byde Gachten en basie Kirtgs-werken.

Dese Stadt heeft seuen Parochien / die booz kostelijcke Kercken vermaert zijn / waer van d'alderheerlijckst en upmuntenste Sint Rombouts Kerck is / de boozmoede Hepligh roegewijdt / die ober eenige jaeren tot een Aertz-Wisdom verheven wiert / sy heeft een seer hooge en wonderlijcke / doch niet heel volmaecte Tooren / van waermen al d'omleggende steden en schoone Landtsdouten sien kan / van binne is de Kerck seer verciert met konstijcke Schilderij / Antaren en Glasen: Op 't hooge Woot is een overtreffelijcke groote sware silbere Kins / daer 't gebrante van Sint Rombout in bewaert

wozdt/ en van buyten syn Levens bedryf in ghescheben Histozien
uytgebeelt staet: deselve wozt jaerlijchs met groote statie in Pro-
cessie van Gheseteliche Personen de stadt omgedraghen: d'andze
Parochien/ als ons Vrijhoutwe / S. Jans/ S. Pieters/ S. Catha-
ryne/ Hanswijcks en Eckerspoel/ zyn van alle Cieraet oock versien.

Daer wozden oock in Mechelen Kloosters en Gheseteliche van
meest alle d'ordze gebonden/ te weten van de Mannen/ Capucijne/
Houtwe-Boers/ Minneboers/ Jesuiten/ Gratoores Augusti-
ne/ Carmeliten/ Preck-Heeren en Celzebzoers/ van de Vrouwwe/
Augustinacresse/ Betacuncresse/ Rozbartsesse/ Taboreesse/ Carmeli-
teresse/ Rijk en arme Clarisse/ swart Susters/ Gasthuys/ Velen-
bael/ Muse/ en Rosendaelsse Nonnen.

't Groot en kleyn Bagijn-Hof/ waer van 't groote een Stedecken
op hem selve gelycht/ roud om in syn Mueren met Doozen/ die
't als van de stadt af sluyten/ van binnen ist heel net met rupne
stracken/ en fraye Dypsen/ daer ontrent de dupsent Bagijnen haer
woonplaetse hebben: doch 't geen al dit te boven gaet/ is haer Kerck
in 't midden van dit Hof/ soo heerlijck/ konstigh/ cierlijck net en
ligt/ dat veel gelooven diergelijck in Christenryck niet te vinden is.

Buyten dese Kercke/ en Kloosters/ zyn der noch dees volghende
Kapellet/ S. Job/ S. Jacob/ S. Krombout/ S. Marten/ S. Geleyn/
S. Anna/ S. Warber/ en ons V. Vrouwwe.

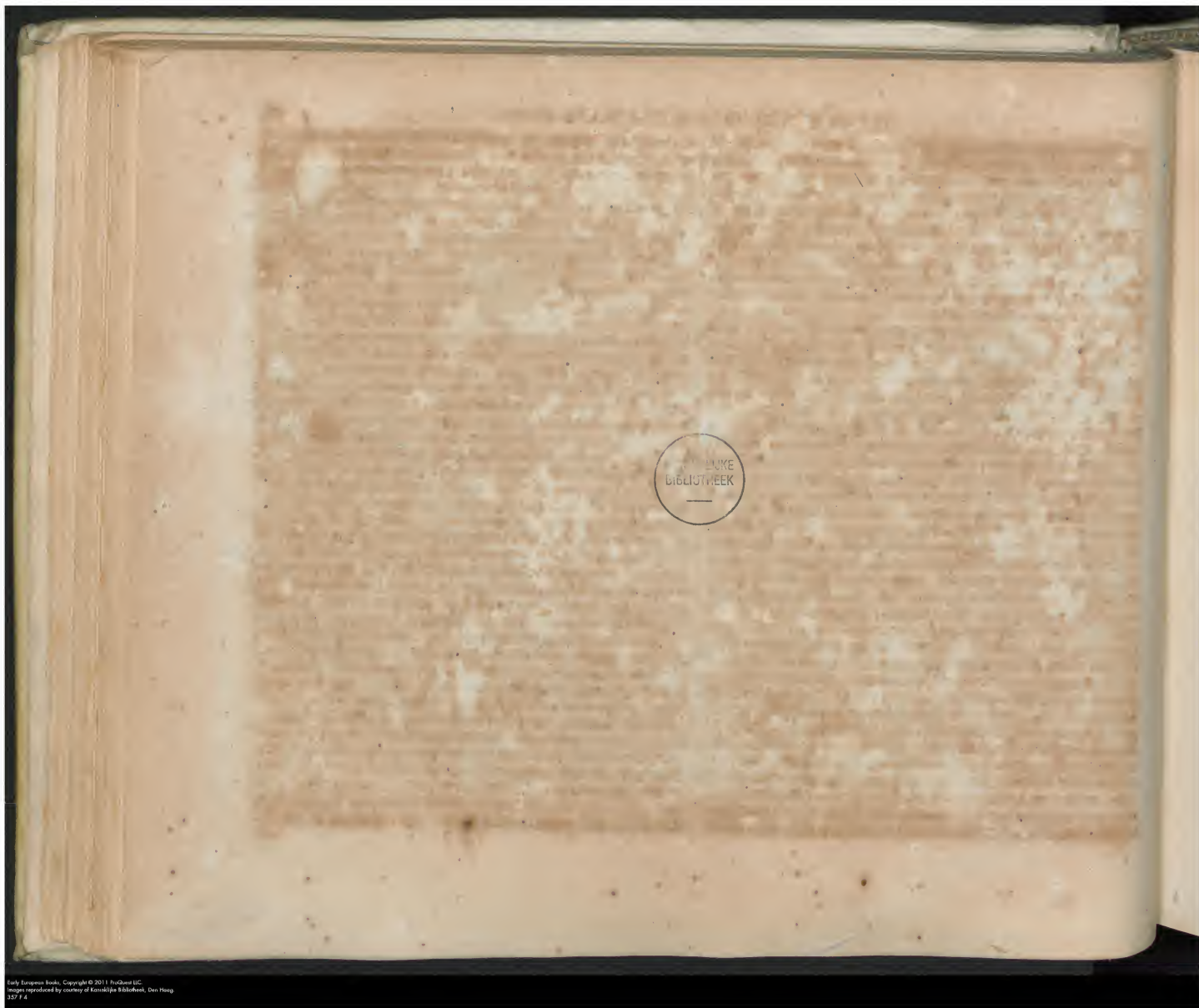
't Sal den Leser ongelooft lijck schynen dat in een middelmatige
groote stadt soo veel Gheseteliche Gebouwen aengewesen wozden;
mer te min/ zynder noch veel booztreffelijche Wereltsse Gestichten/
als 't Palais van den Hoogen Raedt/ daer Kenfer Karel selve te
Recht gefeten heeft: 't Raedthuyt der stadt: 't Gebanghen-huyt/
't out Palais daer de Chambre mi partie d'eerste maet haer sit-plaets
hiel: boven al dees booznoemde/ is 'er de Commandery van Vitsen-
bozgh/ daer de Ridders van de Dupsche Ordze haer wooningh
hebben; 't Hof van de Graef van Grimberghen/ Hooghstraten/
Congerlo/ en Scheren. In dese heerlijcke stadt Mechelen is een
groot en wydt Cupgh-huyt/ daer de Landtbooghds Ammonitie
van Oozloghe bewaert wozt/ dat waerdigh om sien is: Doozder/
tot beslyt der Gebouwe/ zyn 'er noch byf Doelens/ ghenacint de
Hantboog/ de jonge Hantboog/ Schermers/ Clebemers en Doet-
boog/ de Bergh van Warmhertighheyt of Lombert/ en veel Edele
en schoone Bozgerlijcke Dypsen/ seken Merckten/ te weten de gro-
te Markt/ Dee-Markt/ Dooter-Markt/ Koooren-Markt/
Wolte-Markt/ Vis-Markt/ d'Viere Keen daer dagelijchs van
alles te koop komt/ en Vleys-Hal.

Onder d'Hantbestie/ die de Mechelaers van hun Dooft geschone-

ken zyn/ muntender twee uyt/ 't eerste/ datse dooz geheel Nederlant
van alle Tollen/ die op Marchten of and're plaetsen ge-cyft woz-
den/ byp zyn: 't tweede/ dat hun roerende en onroerende Goederen/
waerse in Nederlant liggen/ byp zyn van alle Schattinge en Hoofst-
gelden/ die de Staten van 't Landt aen de Dooft toestaen/ daer alle
and're Inwoonders des Landts aen verplicht blyben. Dese Hant-
besten hebben sy/ om haer blyt en wackerheyt/ van Karel de Stou-
te/ de leste uyt het geslacht van Bozgonje/ heer der Nederlanden/
verdiend en vercregen/ delwyl sy altydt in d'Oozloghe met groote
moet dapperheyt/ by-stant aen hem gedaen hebben: by selben om
dese oozsaek daer/ in 't jaer dupsent vierhondert drie-en-t' sebtentig/
dese groote en opperste Raedt/ den Koninklijcke Raedt ghenoemt/
daer by selve Dooft van was: by bestont in 35 mannen/ als een Can-
celier/ en noch een ander Hoof van den Raedt/ twee Presidenten/
vier Ridders/ ses Meesters der Versoek-schryften/ acht Kercke-
lijcke Raedts-Heeren/ en twaelf Werckelijcke Raets-Heeren/ ten
deele Doctoren en Licentiate/ dese Raedt verfelde in 't eerste de Dooft
ober al/ en in 't of wesen van de Dooft/ had de Cancelier de boozsit-
tingh: de gedingen wierden van alle rechteplaetsen/ by na van heel
Nederlant/ daer in hooger Recht beroepen/ maer toen Philippus
d'eerste/ dooz 't Huwelijck met syn Sennalin Johanna/ de groote
heerschappij van Spanjen en d'aenghechte Koninkrijcke ge-erft
hebbende/ derwaerts moest trecken/ stelden desen Raet sels/ doch
dooz syn bevel/ in 't jaer dupsent byf-hondert drie/ mer eenighe ver-
andering/ te weten/ in een President/ seften Raets-Heeren/ twee
Gysfiers/ acht Secretarissen en meeninghe van andere Dienaers/
waer in se noch bestaet/ alwaer niet alleen die van d'Heerlijcheyt
Mechelen/ maer oock de Vlaminghen/ Arthoisers/ Hollanders/
Middelbozgers/ Namers/ Lutsenbozgers/ Valenchieuniers/ en
van andze steden op de Gense van Vlaenderen en Henegouwe/ ge-
heten de twist-steden/ en de West-Vriesen/ ja oock die van Oprecht
hebben onlangs de boozseyde grooten Raedt booz Oberste/ in het
obersten van gewesen in Bozgerlijcke sake gekent/ by manier van
Rebiste/ daer-en-boven komen de saken der Ridders van 't Gulde
Vlies ten eersten booz dese Raedt te recht/ in welke Raedt de bon-
nissen defencijfen sonder appel in civile en criminele saken wozden
gewesen/ sonder hooger beroep/ doch 't Hof van Brussel behoudt
ebenwel syn booz-rechten en macht in d'oversieningh der ghedun-
ghen/ men pleyt in dese hoogen Raedt/ tot ghemaek en gherief der
Ozeemdelingen/ gemeenelijck in de France tael/ om dat die daer ge-
bryck lichter is als de Nederlandtsse.

't Dese stadt zyn 17 Ambachten die in den Raedt komen alser
pct

het te beaetlagen is / waer van de 6 boornaemste / als Bachers /
 Wiffers / Werwers / Hupdbetters / Wouwers en Wleghouwers
 van sulcken waerde ghehouden worden / dat igt elck van hun een
 Schepen gemaeckt wordt / so dat de Overste Magistraet 6 Sche-
 pen Edelluden / en 6 Ambachtmans heeft: van alle dese boozsepe
 Ambachten / is 't Hupdbetters het grootst en treffelijckst / begijpen
 op na het vierde deel van 't Volck der Stadt: en hebben een groote
 ruyt op haer selven / seer grefelijck met water-blieten / Hupfen /
 Grachten en alles wat haer dienstig is; onder alle werden te Me-
 chelen veel Wolle Lakenen gemaeckt / de beste en fijnste van 't gant-
 sche Landt: in booztijden waeren hier binnen en buuten meer als 3
 dupsent Webers / Wollerijers en Wolle-Webers Winckels: waer
 van dit Ambacht soo hobaerdigh wierdt / dat het de Wapen tegens
 de Stadt aennam / en aen 't slaen komende / oberwonnen wiert / en
 veel volck verloor / waer dooz so veel Privilegien en bygheden quijt
 wieden / en nu minder in getal en waerde zijn. Hier worden oock
 veel ware stucken / stoecken / en wonderlijcke werken van Metael /
 seer behendigh en upmuntende / gegoten. Doozder zijn in Meche-
 len veel Geleerde mannen gebozen geweest als Joannes Gochius /
 en Joannes Arundine / geleerde Schijvers / Ricassus van Woer-
 den / die 3 jaer oudt zijnde / blind wiert / en ebenwel so geleert wierdt
 dat hy Docto: in bep de Rechten wiert: Trithemius verhaelt / dat
 hy in de Hooge Schoole van Leuven en Keulen openbare Lesse ge-
 daen heeft / en som ge Boeken schreef / diemen noch in d'uch vindt:
 hy is deshalve wel te recht dooz een mirakel der natuer gehouden.
 Oock is ter deser stede gebozen geweest Christophorus Longe-
 lius / die dooz gantsch Europa / om sijn geleertheit / vermaert was /
 en van verschepe Lant-Doosten eerlijcke probisse gebooden wezde:
 't welck hy weygerde / upgesondert van d' Hertogh van Florentien
 daer hy verschepede schoone werken dooz gheschreven hadt. Eras-
 mus van Rottredam schrijft in een Brief aen Damiaen van Goes
 dat dese Longelius van Schoonhoven geboortigh was: nochtans
 schrijft Longelius selfs in een gedruckte Oratie en andze werken /
 den Naet van Mechelen toegeeygent / dat Mechelen sijn eyghen
 Vaderlant was: hy sturft in 't jaer 1522. Van Mechelen is oock
 gesprooten Rembertus Dodoneus / een Heerlijck gences. Meester
 en erbaren Mathematicus / wiens geleerde kennis upt sijn nagela-
 tene schriften gantsch Christenrijck diensten doen: Boven dese heeft
 de Stadt verschepede Geleerde manne geteelt / die wip / om niet te lang
 by een te blijven / sullen boozhy gaen. Hier zijn oock wel soo veel
 dese na de gelegentheit der plaats / als in eenig ander Lantschap:
 de Mechelaers zijn dooz den banck seer bekeft / de Wouwen schoone

en vrienthouwende / en schijnen dit van 't Hof / dat daer langen tijt
 geweest is / geleert te hebben: ja / behalven dat / is heur eygen aert /
 zedighe en liefelijck: In Mechelen zijn oock in der kintse jeught op
 geboert Philippus Koningh van Spanjen / en daer na sijn Soon
 Karel / die de Keijzers Kroon verkecegh / en namaels dese Stadt aen
 sijn Moede vrouw Margrita / Kregente der Nederlanden / haer te-
 ven lang schonck / die er Hof hiel / en overleedt in den jaer 1530.

Mechelen heeft certijts toebehoort de Doozlichtige Hupse van
 de Barcholde / maer by gebrack van wettige erfghenamen / isse nae
 veel achtervolgens en Oozloge gekome d' een helst aen de Wiffchop
 van Luyck / en d' ander aen d' Hertogh van Gelder: maer is eynde-
 lich in 't jaer 1333 (als Meper seyt) vercocht en met al haer recht
 overgegeven aen Lodewijck van Hebers / Graef van Vlaenderen /
 waer dooz wederom Oozloge zijn geseen / mits dat de boozsepe
 Graef Lodewijck dit booz geen Leen aen d' Hertogh van Brabant
 bekennen woude / gelijk men seyd' by andze Doosten geschiet was:
 doch na veel warringh en twistingh / wiert een Huwelijck gemaeckt
 tusschen Lodewijck van Male / de Graef van Vlaenders oudste
 Soon / en Margareta Joan de derde Hertogh van Brabant 2
 Dochter; dooz dat Huwelijck zijn de Staten van Brabant en
 Vlaenderen vreesaem vereenicht / doch naderhand heeft Hertogh
 Philip de goedertieren / Mechelen ghescheyden / dat het een Heerlij-
 cheit op hem selve souw zijn / gelijk het noch heden is / in treffelijck-
 heit en gebiet; men bin'er in de Stadt twee ongheluckijde klepne
 placee onder den blaewen Hemel / daer alle mis dadigcrs vyz zijn.
 en niemant macht heeft omse van daen te halen: hier was / ontrent
 twee jaren gheleden / een Doodt-slage; gheblught / daer van recht-
 wegen alle lagen opgheluyt wieden / om daer af komende / te van-
 gen: maer quam van daer / na ontrent vier dagen bezblijf / by ontp /
 dooz een samen-vot van Jongens / wech.

't Ongeval van elende en Oozloge heeft dese wel gelegene Heer-
 lijckheit mede seer getroffen; op den 7 dagh van Augusti / in 't jaer
 dupsent vijfhondert en seiven-en-veertigh / was'er so schrickelijcken
 Onweer / dat de groote Tooren ontrent de Sant-Doort / daer mee-
 nichte van Doozleupt betwaert was / niet alleenlijck dooz Wicke-
 sen in brant raecte / maer oock heel tot de gront wegh sprong / dat
 men van 't boozgaende werck geen reellen lion binden: ja dat won-
 derlijck is / dese onbewachte slaghe maecten niet alleen de Stadt
 Gracht / die vol Water diep en breed was / op dese plaats doogh /
 maer oock so heet wiert / dat de bisfen een deele gekoocht en gebrade /
 lagen: hier mee niet ophoudende / wierp de mueren om / sloeten de
 Wanden en bystaende Hupfen ter neer / soo dat er in de ruyt
 van

van meer als drie hondert schieden/ niet een duyts bleef staen; wijders deed' t' duyts de Steenen en stucken wours in de lucht vliegen/ en beschadichde niet alleen de Stadt/ maer oock de gebuerige boozsteden/ daer de stucken so wel als in de Vesting met sulcken gedruys neder vielen / of sy alle wilde bemozelen watter omrent was: jae de berwoesting was soo groot/ dat/ die 't niet gesien had/ het nauwelijcks geloofden/ hier by quam noch een grooter nederlaeg van meer als twee hondert menschen/ en wel drie mael meer gegnersten: t' gewelt van de Vlischem en Donner was soo groot/ dat het ghe- duyts t' Antwerpen en Brussel gehoozt wierdt/ daer vele geloofden datter een Werdtbevingh in 't Landt geschiet was; de Stedelingen selve meenden dat den Hemel neder stogten/ en de Werelt omgekeert wierdt/ onder andze bondinnen in een ten deele ingefostte Vier- heder een man die half bedolven was/ en daer drie dagen in gelegghen hadt/ hy daer uyt getrocken/ en als een dooden uyt het Graef ghe- haelt/ byaegden of den Hemel niet op de Werde was gevallen/ en of de Werelt noch eenige gestalten behouden hadt: Mechelen leet dooz dese slaggh ongeloofteliche schade/ maer naderhandt is die plaets weer heerlijcker op- gebout als te vooren was.

Als de Prins van Orange Mechelen berobert hadt/ en uyt troock om zijn Broeder Graef Lodewijck/ die binnen Bergen in Henegouwe van Alba beleegert was/ t' ontfetten/ dat sich aen d' Hertog obergaf/ daer op troock hy met zijn Volck na Mechelen om hun te straf- fen/ en niet tegenslaende dat hy met blyghende Vaendelen van de Geseftelijke en boognaemste Bozgers ingehaelt wierdt/ soo viel hy den tweeden October duyfsent vyf hondert twee- en 't seventigh/ soo jammerlijck aen 't plunderen/ rooven/ moorden/ en Vrouwe- scheden/ sonder aensien van Personen/ dat diergelijche wepnigh meer gesien was.

In 't Jaer negen- en- 't seventigh/ als van Bours/ ban wegen de Staten/ Gouverneur in Mechelen was/ die de Malcontenten gunstigh was/ is de Stadt afgehevalen/ en met de Prins van Parma vereenicht/ waer dooz die van de Geresoymerde Keligie heretrocken: In 't Jaer tachtigh/ hebben Olivier van den Tempel/ Gouverneur van Brussel/ en Colonel Jan Rozits/ een aenslaggh op dese Stadt gemaecht/ die na groote wederstaen van Bozghers en Ka- noniken/ gesluckten/ soo haest de plaets bezemestert was/ ging' t' op een plonderen/ hoe wel 't meeste getal der Engelsche te vooren met hun gehandelt hadden/ en dooz Gelt uyt- gehoelt waren/ de Heer van Farmacs wierdt' er Gouverneur/ en besetten de Stadt met guar- nisonen/ maer midts het beleggh van Antwerpen/ dooz de Prins van Parma/ wert Mechelen mede verballen in hongers- noot/ en nae

t' overgaen van Antwerpen genootsaecht met de Marquis van Senti/ te handelen/ en lebede den dertiende July/ duyfsent vyf hon- dert vyf- en- tachtigh/ de Stadt aen Parma over.

't Landtschap VLAENDEREN.

D' oorspranck des Naems Vlaenderen is seer doncker/ ten aen- sien by de Schryjvers niet en blyckt/ of dit woort van de La- tijnsche/ Duytsche/ of Franse Tael gekomen is/ eenige meynen dat dit Landt de naem verkreghen heeft/ van een ober langh verwoeste Stadt/ andze seggen/ dat het soo heet na Flamert/ Soon van Ble- sinde/ Koning Clodis van Franckrijcks Suster/ alsoo die Koning/ Flamert in 't Jaer duyfsent vier hondert ses- en- dertigh/ heer des Landts maecten.

De Historie- schryjber/ sonder naem/ die seer geschicht en lof waer- dig de geschiedenisse deser Landen in oudt Frans beschreef/ vertelt dat Alderich/ d' eerste Graave van Vlaenderen/ ingestelt is by Kareel de Groote/ en dat hy na zijn Gemalins naem Flandrina/ die Graef- schap Vlaenderen of Flandres heeft genoemd/ andze willen/ dat dese naem komt van een van dees woorden Flacus of Flatus, te weten van de Zee- bloeden of Zee- winden/ om dat de Weste Windt stijf in dit Geweste blaest/ aengesien dat by d' oude Schryjvers niet Vlaende- ren of Flandres gebonden woort: Mayer/ Historie- schryjber van dese Lande/ maecht gewaggh van dese saeck/ hoe wel uyt herscheyde by gebracht meyninge/ daer meer onseker als sekerheyt in is: Coz- nelis Scheypper/ een seer geleert en verstandigh man/ was van mee- ning dat dese naem Flandise/ van 't Hoogduyts Woort Flaiddzen/ dat zijn Pylen/ herkomt/ 't geen veel wel behaegt heeft/ en onder andze den vermaerde Schryjber Peter Ramminck/ als blyckt uyt zijn riende Boeck: Want in dit Landt wierden de Boogen en Pyl- len gebuycht in noot/ en tot vermaeck/ hoe dattet is/ wel letende op gedenckenissen/ Dieben en Boecken/ gedrukt en geschreven/ en insonderheyt Cæsars Commentarien/ woort booz seker gehouden/ dat ten tijde van Cæsar/ en een wyl daer nae/ het meeste deel van Vlaenderen/ bysonder diep binnen 's Landts liggende/ bewoont is/ gelweft van de Volckeren genoemd Morini, daer hy van vermaent/ en dat dit Landt/ soo hy en andze Schryjvers betoonen/ in 't sendeel booz desen Woschagie was/ en daerom een lange tyt Flandria Nemo- riosa, dat is/ Woschachtig Vlaenderen geheten: Guicciardin seyd/ dat toen ter tijdt het Geweste aldernaest de Zee/ obermits de Dloet en tegenwinden/ meestendeel van de Zee is bedeckt gewest/ gelijck niet alleen aen veel openbare tekenen/ maer oock aen veel oberblijf- selen

elen der Zee ten verscheyde plaetsen en tijde te voorschijn gekomen/ merckelijck blyckt: des halve her in Latijn gheheten woort / Flandria Aethuria, dat is vol Worden en staende Wateren: dit wet oock be- toont by dese redenen / als datmen tot 't Jaer duysent drie hondert en veertigh / in 't versetten of verkoopen van Landt en Sant / in de boortwaerde dese woorden selde: indien binnen tien Jaer de Zee sulcken stuck Landt over- liep / dat dan de koop van geender waer- de soult zijn: maer naderhandt heefmen de Vosschen en Wilder- nisse wytergeoept / en tegens de Zee met Dyck en ande werken soo boozien dat het Landt nu booz gebaer van d' Ociaen bezijdt is / en meestendeel gebuycht woort.

Wengende 't Graeffschap van Vlaenderen / verhaelt Paulus Emilius en ande Historie- schryvers van Vranckryck / hoe dat Karel de Caluwe / Koningh van Vranckryck / na de doodt van Koningh Edolf van Engelandt / zijn Dochter Judith / des overleden Edolfs Weduwe / by hem in Vranckryck ontboodt / en dat Boudewijn van Avenne / nuwaert van Vlaenderen (toe ghenaeamt Wille- rem-Rem / om sijn uytmuntende vroomheyt en stercke) met liefde over de schoonheyt van Judith bevangen / haer onder- wegen ont- schaercken / sonder hoogheyt noch eer 't ont'ien / waer over Koning Karel vergaant / een machtyg Vey vergaderde / om Boudewijn te bezdelgen: doch daer na / door 't bidden van sijn eygen Dochter / en veel groote Landt- Heeren / vergaf hem de misdact / en maecten gewillighlyck van sijn Opandt sijn Behout- soen / gebende met sijn Dochter ten huwelijck 't Landt van Vlaenderen / en bezijct het / in den Jaer acht hondert seben- en- t' seventigh / tot een Graeffschap / en selden 't onder de France Kroon te Leen: Wyer schryft dat 't een Graeffschap is gheworden in 't Jaer 863. hoewel de voorszeyde Hi- storie- schryver sonder naem / en meer ande seggen / dat het ten tijde van Karel de Groote gheschiedt is: doch dese onsekerheyt willen wy stellen tot den Lesers goet- duncken.

Dit Graeffschap heeft dickwils sijn palen bejandert / waer van veel te seggen / niet alleen lang werck / maer oock licht onsekerhet sou wesen / daerom sullen wy alleen verklaren / dat d'oude palen van Vlaenderen aende groote Zee / de Water- Vloet de Somme en de Schelde streckt / en eben voornaemste steden begripen / als Vrecht Hooft- stadt des gheuefche Graeffschap / Gent / Brugge / Yperen / Sint Omre / Kijssel en Douay / maer namacks door 't huwelijck tusschen de Koninkelike Stam van Vranckryck en de Graven van Vlaen- deren / sijn veel Steden tot in- stellinghe des Graeffschaps van Ar- toys / ghescheppen en af gedeelt van Vlaenderen / gelijck hier na bze- der sal verhaelt wy: den: Ver oprechte lant van Vlaenderen streckt

meestendeel doort- waerts tot de groote wilde Zee / en 't ober- blyf- sel komt aen d'arm van de Schelde / genaemt de Hondt / zuytwaerts paelt 't aen 't Landt van Artoys / van Henegoulwe en Derman- doys in Picardien: Oost / een / deels aen de Schelde / en een / deels aen Henegoulwe: West heeft het een / deels de groote Zee teghens over Engelandt / een / deels oock de Vloet Ha / met de zijde van Ar- toys na Calles en Bolonien streckende: Dit Landtschap / rekenen- de van de Schelde af / tegens over Antwerpen / gaende zuyt West- waerts tot de groote Water- loop / genaemt de niculwe Zacht / is in de lenghte drie dagh- reysen groot / te weten / omtrent drie- en- dertig mylen / en in de breedte / reekende van 't Oosten tot Finobe / en streckende na den Weste tot Gzebelingen / oock omtrent drie dagh- reysen.

De lucht in Vlaenderen is meestendeel goet / de Landtsdouten effen / met weynigh Verghen / over al redelijck tot winnen en Bou- wen / na de Zee- kanten Vranckryck / seer vrychtbaer en We- rijck / voornaemelijck van huyse lichte Paerden / de Spaensche Dastae- den gelijck / oock sijn de Vlaminge gewoon / veel vzeemde Deuleng en jonge Paerden / upt d' omlegghende Landen op haer weyden te brengen / deweleke in 't begin ongeschickt en kleyn zijnde / door dese Lucht en Weerde gheschickt / schoon en groot worden / waer upt te bespeuren is / wat de goede of quade opvoedinghe der Desteen / soo wel als der Menschen vermacht.

Door dit Landt loopt de Water- vloet / Schelde / Lepe / Dender en veel meer ande Water- vlieten en Beelen / oock komt hier de groo- te wilde Zee te veel plaetsen loopen / daer verscheyde Zachten met menschen handen ghemaecht / men ziet hier yosproeteliche Vosschen / waer van de voornaemste sijn Piepe / en Ponnen- bosch / maer geen groote Bergen / dan sommighe kleyne en lustige / besonderlijck in Wals- Vlaenderen. In dit Landt sijn veel schoone en vzeemde Steden / gelijck de drie Hooft- plaetsen / Gent / Brugge / Yperen / daer na Kijssel / Douay / Doornick / en meer ande / soo dat in Vlaenderen acht- en- twintigh besloten Stede getelt worden / te weten de ses voornaemste / boort Coetrijck / Oudenarde / Aelst / Hulst / Dender- monde / Bier- vliet / Oostende / Nieubypoort / Slups / Dupinhercken / Gzebelingen / Dourburgh / Damme / Dirmupde / Deurne / Kerden- burgh / Finobe / Sint Wynnoirbergen / Geersbergen / Cassel / Deyn- se / Ocieis en Lannoy.

Daer sijn noch over de dertigh onbesloten Steden / die eertijds Stads Mupren en Desteen hadden: voorder heeft Vlaenderen een duysent een hondert vier- en- vijftig Dozpen / groot / rijck / en soo wel bewoont / als eenige in gantsch Europa / met veel kasteelen / Sloo- ten /

een/stercken/Heerlijckheden en treffelijke Wyfden/van machtighe
Heeren en gemeene Edelen/ook acht-en-beertigh Abdye/van mans
en vrouwen/ met seer veel Prioren/ Stichten en Kloosteren/ het
gantsche Graefschap doot/ soo dat de Spanjaerden hier in't Landt
komende/met Koningh Philippus hen verwonderden/ ober de me-
nigte van Steden/ Doopen/ Abden en Kloosteren/ en seyde dat
gantsch Vlaenderen maer een Stadt alleen was: in 't welck zijn
vijf Dooz-Gracschappen/ te weten: Gent/ Wyper/ Deurne/ Wy-
nackelbergen en Harlebeeke/daer en boden drie Dym-schappen: na-
mentlick Steen-huyfen/ Sabere en Espinoy: noch heeft Vlaende-
ren Zee-Habens/ als Slups/ Riepooz/ Dymkercken/en Ofsen-
de: voozts wiezden hier getelt een-en-beertigh oude en ymmenten-
de Hoven/of hooge Kecht-banchen/in Latijn genaemt Fora, of Con-
ventu juridici, en in Vlaems Casselrijen/ welke alt'famen Hoof-
Banchen en Heerlijckheden zijn/hebbende gesagh en gebiet/elck op
hun selve/ober 't heel Graefschap van Vlaenderen/in welck Landt
zijn vier Hoof-banieren van den Bep/welcke Vanden en Wapenen
zijn van de vier besondere Baronnyn/ en onde gheslachte des selue
Graefschap/ te weten Pamel/Cifon/ Veine en Ballaire/noch zijn
hier/so Wyper schryft/achtien andze Baronnyn/maer dese schynen
niet lang op-gerecht geweest: want na het seggen der Vlaminghe/
soo en is noch onlanghs in Vlaenderen geen ander Vandez-Heer
gheweest dan den Graue selue; dit Graefschap heeft oock twaelf
Vairen of Genooten gelijck als Bancherijck/een Connestabel/twee
Maetschalcken/een Oppre-jager/een Cancellier/een Kamerlingh/
vier Ontfanghers en andze Officieren/ dien ten aensien van haer
staet/ Heerlijckheden in 't Landt hebben/ als blyckt aen een oude
Schilderj/in 't Dredich-Heeren Klooster te Gent/van d' eerste Gra-
ue Woudewijn Pieren-Arm/ met dit op-schryft: Institutio Comitatus
Flandrie more Quiritum; Vlaenderlandt staet op vier Staten/Wel-
den/ Edelen/ Steden/ en Castelrijen; niet te min worde de Stede
Gent/Brugge/Wyper en 't Wyper/de vier Leden genoemt/om dat zy
besondze auctoriteyt en macht hebben.

Dit lantschap wort in drie-en-gedeelt/'t vooztaemst is Vlaemsch
Vlaenderen/om datter Vlaems-Duyts gesproken wort/'t tweede
is Walsch-Vlaenderen/daer de France Taal gesproken wort/'t der-
de is 't Keyserlijck/daer wy hier na van sullen spreken.

Vlaemsch oft OOST-VLAENDEREN,
en WEST-VLAENDEREN.

Het deel van Vlaenderen/daermen Vlaems-Duyts spreekt/
parls Nooxtwaerts aen de groote Zee; Zuyd-waerts aen de

Zepe/ en Wals-Vlaenderen: Oostwaerts aen de Schelde en het
Keyserlijck Vlaenderen/ West-waerts aen de nieuwe Gucht en
Kroons: dit Landt is meest magher en Sandt-achtigh/daer wey-
nigh kroonen groeyt/maer Rogge/Waber/Doonen/Erweten/Wit-
sen/Doekweyt/Was en Kienp/en alderlepe goede vruchten ober-
bloedigh. In dit Gheuest zijn de drie Hoof-Steden/en vier Leden
van Vlaenderen/ en Zee-Habens/ met d' Heerlijckheyt van Wy-
nackelbergen/en veel andze besloten en onbesloten Steden/ gelijck
na Gent vervolgen.

G E N T.

Gent/nae 't schryben der naen-keurige Onderzoekers/wordt
van oorspronck ghehouden/ vooz Julius Caesar komt in dese
Landen/Edusa/of als andze segghen/Clarina/en ten tijde van
Caesar Gaida ghenoeemt/upt oorspronck van een Burgt/daer teghen-
woozdigh 's Ghaven Hofis/van Caesar selfs ghesicht/ die 'er een
Tempel ter eeren Mercurius by bouden/'t geen de Schrybbers niet
alleen/maer oock 't volck van Gent/doet gevoelen dat Julius Ce-
sar de Wout-Heer van dese Stadt is/dies halben Perarcha/in een
Brie aen den Cardinael Colonna/van zijn reyse in Hoogduyts en
Heerlandt/dese woorden ghebruickt. Oock hebick Gent gesien, dat sich
verwaende van Julius Caesar ghesicht te zijn: En Wyper schryft in zyn
Historie dese vaezen in 't Latijn.

Sicambri wreeden aerde, stout-moedigh hier ten strijd
Op 't Landt, dat d' Acketluy, na Clarimena noemde,
Daer 's Keyfers gunst, Mercur een Tempel heeft gewijdt;
Die door d' Helt Amandies, daer na op Christi roemde.

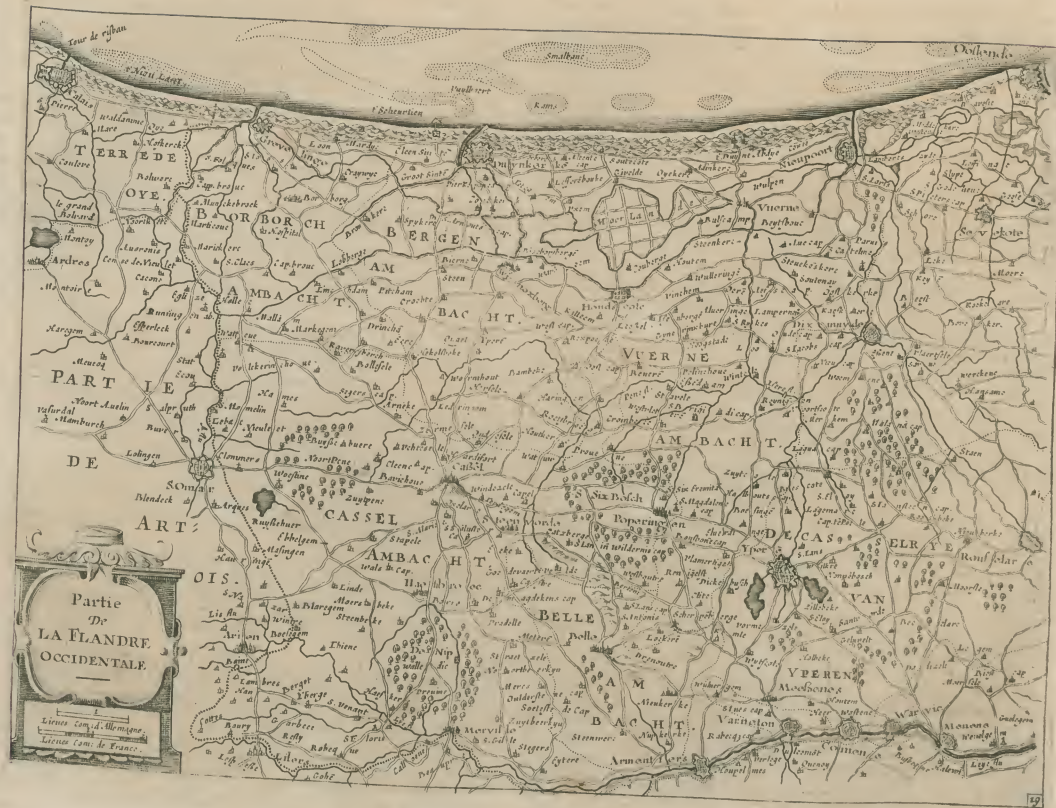
't Schijnt dat Julius Caesar/ in zyn Commentarien/ dit volck
Gozdunners noemt/ en seyt/ datse hier in Woschen en Wildernisse
woonden/en onder de Heerschappij der Perbiers leefden/maer is
naderhandt van de Wandalen ingenomen/ diefe toen na hun naem
Wanda noemden/ en namaels van de France/Gand, de Vlaminge
Gent, de Latijne/Gandavum, of Ganda, gheeten wiert.

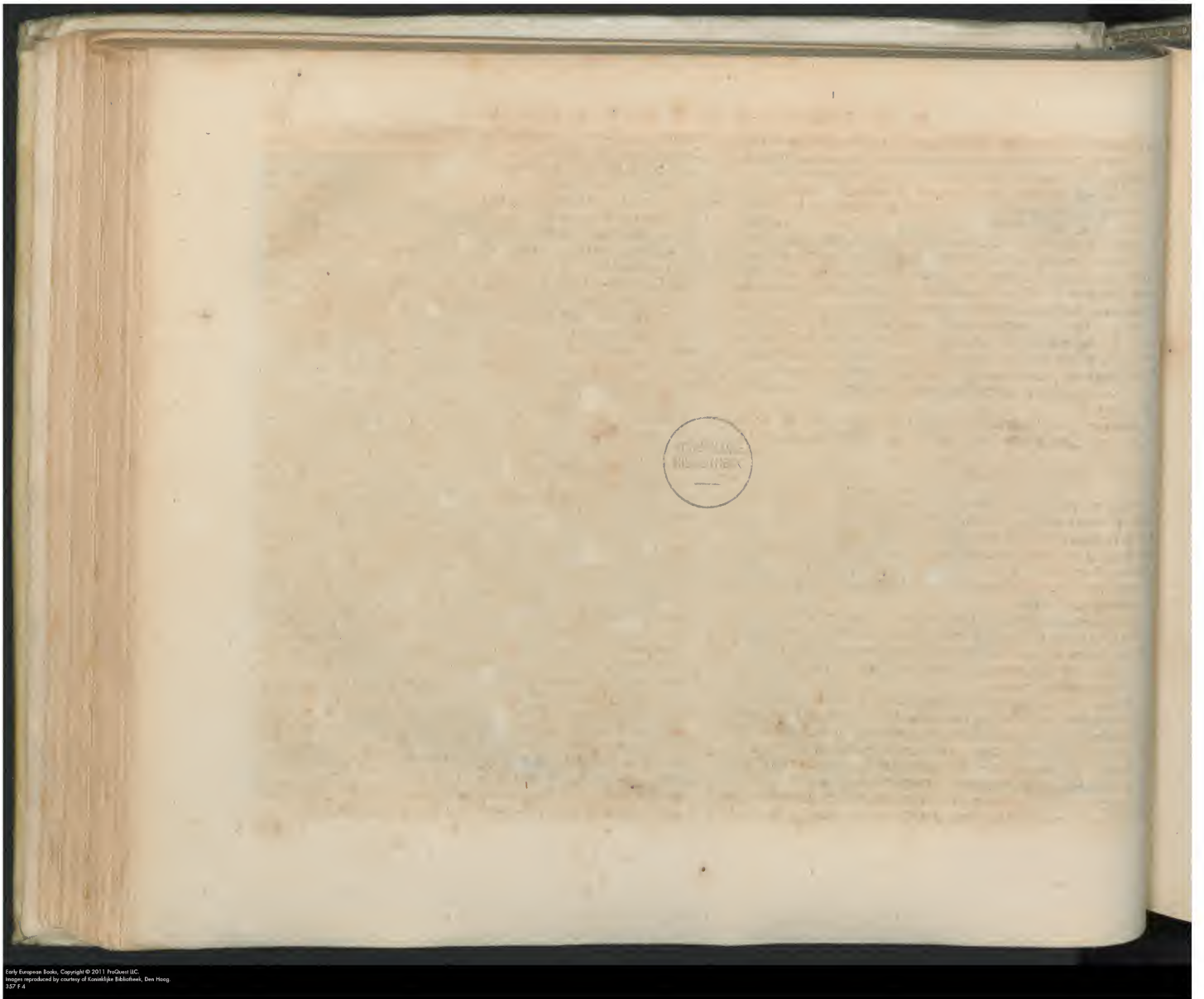
Dese Heerlijcke Stadt leyt in een gewenste plaets/niet meer dan
vier mijlen van de Zee/ op drie Rivieren/ de Schelde/de Aepel/ en
Lieben/ en woort buyten die van bezeshepde andze bespoelt/ die niet
beze van daer hun oorspronck nemen/en doot dese plaets een gesta-
dighe looy hebben/ 't zy doot de natuer of menschen handen soo be-
schickt/blietende doot de nieuwe vaert in Zee/(tot groot gherief der
Schippers) die onlanghs met veel arbeyt en kosten wel vier mijle
beze tot in de Zeelandse Zee/aen de Mont ghenoeemt 't Sag/doot
s No

's Konings beluiffingh ghebacht is / met een wonderlijcke Dyck / gelijk een Eplandt door te fcecken / die den ryp en inkomst seer beletten : soo dat nu ter tijdt de middelbare Scheepen / upr' er Zee tot boor; Gent kommen waren / tot groote nuttigheyt deser stadt / en d' omleggende plaetsen : Gent heeft ten Boorden van sich Antwerpen : ten Oosten Mechelen : ten Zuiden Brussel; en ten Westen Midelborgh in Zeelandt: ontrent peder tien mylen van sich: Dese stadt is van goote gelegentheyt / sterckte en schoonheyt / een van de reffelijckste van Europa / en van alle kante niet Door-sceiden versien / so dat se dichtwils by Milanen vergheliken wordt : d' omloop der leste Stades Muren van binne te meten / houdt vijfen-beertigh duysent ses hondert en beertigh Roomsche of Antwerpsche boeten / dat meer als sefen Iackiaen / en ober de drie Nederlantse mylen is : het heeft van binnen veel leeghe en onbetimmerde plaetsen die geploegt en bezaert worden; maer indien men haer van buyten meet / sal bevonden worden / dat sy meer als neghen groote mylen upr' brengh.

Men verhaelt als dat de Koning van Spanjen / hoorende spreken van de groote Stadt Paris / dese meening tot antwoort gaf :

Alis Paris vermaerd voor Franckrijcks grootste Stadt,
Mijn 9 Handschoen spandt soo wijd, dat zy haer Velt om-vat. 9 Gand.

De Stadt heeft een groot en sterck kasteel / 't welck Kieper Karel heeft doen bouwen / ter plaetsen daer d' Abdij van d' heyl' ge Wabo placht te staen : Dese Wabo was geboren upr' Hysbania / in t' Land van Luyck / daer hy zyn saligh leven eynden. Dit kasteel / met vijff Wolwerken / kondeelen / Puntten en diepe Grachten besterckit / wort de byspel der Stadt genaemt / om dat het in oproer der Inwoonders inestert is.

De Tooren Belfort is vijff hondert trappen hoog / met een kloek die elf duysent pont weegt / kroelant genoemt; de tooren is gekroont met een kopere Draeck / die zyn vleugelen seer wyf nyspreyt; zyn / ten tijde van Baldunus / Graef van Vlaenderen / upr' Constantinopel de zwartts gefonden.

De bouwen en timmeringh van kercken / besondere en ghemeene Huyfen in dese Stadt / is seer hof en heerlijck nae pders staet / onder welcke heel oude kercke / versien van goederen / rijckdomme en Die-naren zyn : binnen de Muren van Gent zyn ses-en-twintigh be-woonde Eplandekens / door middel van Water-bloeden en Grachten gemacelit. Oock zyn hier / behalven de kleyne / acht-en-t' negen-tigh groote Brugghen / daer d' koopvaerdij-scheepen gemakelijck onder deure varen: Ses booznaemste Water / en ober de honderdt

Wint-meulens / sonder de Meulentjes en andze die van Menschen en Paerden gedraeyt worden. Daer zyn oock dertien Marchten om alderhande Waren te verkoopen / onder alle is de Wyndaghs of Werck-marcht / daer Isabelle / Infante van Spanje / 't Beeldt van Kieper Karel / haer Vader / ter ghedachtenis op-gerecht heeft / met Kieperlijcke tijtlen / aen d' andze zijde siemen Albertus van Oostervick / Soon van Kieper Maximiliaen de tweede / en Isabelle Hilara Eugenia / met groote bezughde der Dorgghers / in dese Stadt hun Intree doende.

Gent heeft oock een besten-waerdigh Stadthuys / dat beyniculwt is in 't Jaer duysent ses hondert achten / upwendigh tierlijck / en van binnen met konstige Beelden / Schilderijen / en Dancen / ter eeren Albertus opgehangen : en in de kapel en Geheim-kamer zyn veel Beelden en aerdvige Op-schryften van Peppinus en Ceres / Albertus en Isabelle / Maximiliaens en Rudolphus / ende verscheyde Goddijche geschiedenisse / etc.

Binnen Gent sietmen ober de vijfen-vijftigh kercken / Kloosters / Gast en Godshuyfen / onder de welcke de hier biddende Oordien gerckent zyn / de booznaemste kerck is Sint Jan Baptyst / int' tijdt Sint Wabo geheeten : want als Kieper Karel 't kasteel had doen bouwen / ter plaetsen daer Sint Wabo stondt / soo is d' Abt met zyn Monniken in dit Convent gacn woonen / blijvende in 't ghebyue van 't inkomende; gantsche Abdij / geheeten en genoemt / in al haer Zieven en Geschiedissen / door opzede des Paus Sint Wabo; doch de ghemeene man kan quadjelijck d' oude naem van Sint Jan bezegeten / waer van de naem deser kerck niet alleen bezandert / maer Sint Wabos Orden is van een Abdij / tot een Conomij / en eyndelijck tot een Prosdij gebacht: Dit Collegie heeft kerck-gebet ober veel Dozpen / bedienende het Dorggerlijck Kerck / en 't Swaere : in dese kerck weyt Kieper Karel ghedoopt in 't Jaer duysent vijff hondert : en Koning Philippus heeft d' opzede van 't Gulde Vlies / in 't Jaer duysent vijff hondert negen-en-vijftigh / daer oock ghehouden / 't welck toen de tweede-mael was / dat het daer in de kerck geschiedde / en de drie-en-twintigste reys na d' infelling van 't jaer 1429.

Te Gent zyn vijf rijcke en machtige Abdijs / onder de welcke S. Peters / op Wandijns-berg gelegen / seer oude en groot is / en mach-tigh veel Jaerlijcks inkomen / en kerck-gebet ober: Geschiedelijck en Werelcke Dozpen en Vlecken heeft. Dit beymacde Convent is in 't Jaer ses hondert beertigh van Dagobert / Koning van Franckrijck / gesigt / en na de bezwoefing der Boor-mannen / door Carel de Caluwe / weder op-gehouwt : men vint in dese plaets een heerlijcke beymacde Bibliothecq / die haer onder andze rijckdommen / Voogh-achtigh

Hoogh-achtigh heeft gemaect: de Dominicanen / Carthusianen en Carmeliten / roemen oock op haer Doeck-kamer; soo dat Gent van sulcken Schat soo wel versten is / als eenighe Stadt in Nederlandt.

Doorts is Gent gheleyt in seven Parochie - kercken / waer af Sint Wabo en Sint Michiel de voornaemste zijn; sy heeft oock de naem van Dooch-Graefschap / en is d'eerste der vier Leden / en d'Hoofst-stadt van Vlaenderen / die d'andze in waerdigheyt overtreft: sy was wel eer de maghtrichste en volck-rijchste Stadt van Nederlandt / maer dooz dien sy meenighmael haer grootheyt misbruykten / soo isse eenige reysen van 't ongeluck en haer eygen Dooften geplaecht / besonderlyck in 't jaer duyfent / als booren gheseyt is / dat Keyser Carel de vyfde / om haer in bedwangh te houden / 't kasteel liet stichten.

De Gentenaers zijn eerst tot de kennis des Christelijcke Geloofs dooz 't Prediken van Sint Amandt / Bisschop van Tongeren / ten tijde van Dagobert koninck van Franckryck / ontrent het jaer ses hondert acht-en-veertigh / gekomen: sy hebben oock onder and're veel loffelijcke versiminge van School-Wetten / tot onderhoudinge en Studie van jongelinge / die van kleyne middelen zijn; men voert hier oock tot Hoofstijckheyt op / Aeuwen / Deyren / Cygers / en andze wreede Dieren.

De Gentenaers zijn seer beleest / zedigh en strijdbaar.

Dese Stadt heeft veel Edele en oude Geslachten / als Bette / Dooit / Ser-sanders / Kijm / Damm / Guitere / Wyten-Hobe / Daernewijck / Embise / Clanden-Hobe / Couwenburgh / van der Camere / Treist / Eechouten / Banst / Kiculle / Stelant en and're / daer veel wel-geachte mannen uyt-geprooten zijn.

De Doozgerlijcke bestieringh is hier dickmaels herandert / maer de bestandighe regeringh was d'oprechtigh van den Raet / die Philippus de schoone / koningh van Franckryck / toen hy Graef Guido gevangen hadt / en over 't Landt heersten / instelde; sy bestondt in ses-en-twintigh Schepenen / verdeckt in drie soorten van Staten / namentlyck Burgers / Ambachts-lieden en Webers / die 't grootste getal uptmaechten / daer drie opper-Dekens over stonden: men heeft uyt dese Volckeren / regeringh groote beroerten gesien: in 't jaer duyfent tweehondert seven-en-t'negentigh / was dese Stadt / onder Guido Dampierre / soo moedigh en machtig / dat se Eduardt d'eerste / koningh van Engelandt met syn Soon / en een Heer van hier-en-twintigh duyfent man / verdruben: dat meer is / de meenighe van hem was in die tijdt soo groot / dat froisfart verhaelt / over de 80000 manne getelt wierden / die boven de

vijsien / en onder de sestighe jaren out zijnde / bequaem waren om Wapenen te voeren.

In dese Stadt is ter Werelt ghebracht Keyser Carel de vyfde en soo veel uytmuntende Geleerde mannen / die niet alleen een Stadt / maer oock gheheel het Landtschap soude vermaert / maechen.

Oock zijn de Gentenaers seer genegen tot Coophandel / en alderley Ambachten / die in getal van twee-en-vijftigh Gilden stonden: daer-en-boven is noch het Gildt des Webers / die in 27 Oordeningen en Staten gedeelt zijn / en niet alleen dooz een vergaderingh van Ambachts-lieden geacht wort / maer om haer grootheyt / een der voornaemste Pilaren der Gemeente.

De Provinciale / of Landtschaplijcke Raedt van heel Vlaenderen / heeft syn sit-plaets alhier / die in 't jaer duyfent vier-hondert en neghen / van Joan / Hertogh van Burgundien en die Landt / ingesiet is / bestaende in een President / twaelf Raden / een algemeene Procureur / een Advocaet van de Doozselijcke Schat / en andze Ambt-lieden / daer alle Rechten van Vlaenderen dooz gebacht worden: doch men kan sich van daer op den hoogen Raedt van Mechelen beroepen.

Noch is te Gent de Wettige Kamer, wiens Rechters / sonder hooger beroep / over de Aengoederen van 't Landtschap vonnisse: doch als 't de noot ber-eys / soo nemen sy tot bystandt d'Heeren van de Provincialen Raet / om sware saecken te siffen.

Eer wy van Gent scheyden / sal 't niet qualijck voegen hier noch eenighe ghebenckwaerdige dingen / dese Stadt rakende / in 't kort 't overloopen.

In dese Stadt is 't Princen-Hof met drie hondert kamers / alwaer bewaert wiert een Houte Wiegh / daer Keyser Carel in ghe-wieght was: in Sint Jans kerck stont een Schilderij van Jan van Eyck / daer drie hondert en dertigh besondere aengesichten uyt te sien waren: In d'Abdy van Sint Pieter wiert oock aengewezen een Hfere Solderingh / seer konstigh en wonderlijck geblochten / en met boogen geleyt / daer de Relique van eenige Heilige bewaert / waren / die over de acht-en-veertigh duyfent guldens gekoft hadt / en naderhant by niemant was na-gemaect / ter selve plaets waren kostelijcke konstige gesnede werken / van Albast / Marmer en Coer-steen / namentlyck drie Priesters Stoelen / een Graf-stede van Isabella / Coninginne van Denemarchen / een Tafel op 't hoog Altar / en 't Graf onses Heeren / met een Sacraments-Hups: oock is in Sint Jans kerck d'Oefel seer Heerlijck / dat in ses Weerken voltroopt was: als mede ter selve plaets / dooz konstige

Werke

Beelt-Snijders / Jerusalem uitgebeelt: in Sint Michiels Kierck stont een Ogel met drie dupfent Pypen / en ontallighe ghedenck-waerdige dingen meer / die te langh te verhalen zijn.

In 't jaer dupfent twee hondert seventien / was hier soo grooten brand / dat seben mannen en een Vrouw in een Put gedaelt waeren / om 't seben te behouden / die na de brand uitgehaelt wierden / daer soo veel Dolek na quam sien / dat d'Herde in viel / en veel menschen versmachten.

In Gent liet d'Heer Reynout van Brederode / een kloock-moedigh Heer / ten tijde dat Kieper Carel daer was / acu 't Hof en de boornaeinste plaetsen aenlaen / Reynout van Brederode Graef van Hollandt / 't geen den Kieper toornigh opnam / en syn Raet in handen / om te doen blijcken / dat hy upt de Graue van Hollandt van herkomst was: waer ober de Kieper Reynout weer in syn oude gonst nam / en met den Tijtel van oudste / of eerste Ridder van 't Gulde Vlies / beschoonck.

Ten tijde van Vrouw Maria / Hertogh Karels Dochter / was tot Gent een groot oproer onder de Gemeente / die tegens 't believe van de Lantshouw en Magistraet / den Cancellier van Bourgogne / en d'Heer van Humbercourt / en d'Heer Willem van Clump / Bisschop van Teroane / gevangen namen; de twee eersten wierden met de swaerde gestraft / niet regensacende de Princes selfs boozhaer / mer tranen in 't gesicht / badt.

Er oogsaecke van dien meer oproer in Gent rijfende / quam Kieper Karel / niet sonder groot gebaer / in 't jaer dupfent vijf hondert negen-en-dertigh / upt Spaenjen herwaerts / die best den aert van syn Lantstuden en Onderfaten kende / en wel wist / dat de regentwoozdigheyt des meesters meer kan te weegh brengen / om deselve te bedwingen / dan een huerlingh of on-erbaeren met ghelwelt doen sal; waer op dat de Vrede / genoemt de Pacificatie van Gent / den achtfsten November / dupfent vijf-hondert seg-en-t'feventigh / aen weder-zijde gheslooten wierdt / die den Coningh naderhant confozineerde.

Geduerende dese Vrede - handel / heeft de Graef van Fleur / Gouverneur van Vlaenderen / 't Casteel van Gent belegett / die dooz 't sterck schieten / op de Stadt een Dries maechte / waer ober de Spaenjaerde / behoudens lijf en goet / de plaets ober gaben; de Bozgers haechen 't Casteel naderhant / aen de zijde van de Stadt / met grooten pbeze van jongh en oude / af.

In 't jaer dupfent vijf-hondert seben - en - t'feventigh / quam d'Hertogh van Aerschot / met drie en twintigh Spaendelen te boert /

en drie hondert Paerden / en groote menighyte Adel tot Gent / en wiezt Heerlijck in-gehaelt / en als Gouverneur ontfangen: naer als weynig dagen daer na de boornaeinste der Stadt by hem quamen bezoecken herstellingh van haer oude Privilegien / waer toe sy hem seer lastigh bielen / gaf tot antwoort / dat hy de Privilegie-roepers wel binden / en als Ruymmakers kasspde sou: daer op hebben haer eenige van de boornaeinste der Gemeente gewapent / en namen den Hertogh met al syn Raet gevangen / te weten d'Heere van Kassingem / van Swevegeem / van Eecke / van Mouscron / Hoogh-Bailieu van Gent / met syn Sone / de President Jacob Hefels / en Jan de la Pozte Raets-Heeren / en den Bisschop van Brugge en Pape / en meer and're / tot groot mishaghen van de Prins van Oranje / den Raet van Staten en de Staten Generael: dan dooz tusschen-sprecken van den Prins en der Staten / so wiert d'Hertogh van Aerschot los ghelaten / maer booz d'andze koft hy die van Gent geen lossingh verhegen woorden.

In 't jaer dupfent vijf-hondert acht-en-t'feventigh / begonnen de Mupinerende Walen / Malcontente ghenoecht / van de Regimente van Montigni / Heze / Egmont en Menues / daer Montigni Opper-hoof van was / weer-spanuigh te woorden / en kregen veel toebal der Edele en Guarnisone / onder dechfel van quade betalingh / en 't berongelijck der Roimsgesinde: dese Malcontente voerden Oorlogh tegens Gent / dat sy dagelijcks quamen befoecken / en kregen openingh des Landts: de Prins van Parma voegden sich mer de Spaense Dolekeren daer by / waer dooz heel Dolekeren in bederf geraechten; Doch na dat Gent een tijdt langh den Oorlogh tegens hem gebort hadden / hebben sy haer met de Staten weder vereenicht: toen soght d'Hertogh Mathias / de Prins van Oranje en Staten / met de Malcontenten en Walen te handelen / 't geen niet voogt en woult / waer ober de Gemeente van Gent weder oplooppigh wiezden / en den neghende Maert / dupfent vijf-hondert negen-en-t'feventigh / de Geseftelijke verdruben / en haer Kierche verstoorden / hoowende tot haer onschult / dat de Geseftelijke haer verdragh haechen / gemercht dat de Monniken haer verbozder hadden / te Prediken in Kierken / daer allen de Prochie-Papen en diergelijcke soude Precken: waer op de reconciatie der Malcontente Hoofden met den Coningh is gevolght / de welke met den Prins van Parma in verdragh traden.

Die van Gent hebben in ongelooftelijke korte tijdt haer Stadt / zijnde niet minder als Parys / sonder syn Dooz-steden / met aerde in d'alderbeste maniez gestreect / 't welck niet meer en koften als twee hondert en tachtigh dupfent Guldens.

Indien men wijdt-loopigh volkomen de Oorloge/Verootte/en gelegentheydt van Gent wilde beschrijven / t'sonder een tijdt als stofontbrecken/daerom sullen wy t'met Casinus besluyten/daer hy schryft aen Charles Dytren-Hove: Ick acht dat,soo verre het Christenryck streckt, geen Stadt gevonden wort die met dese soude mogen vergeleken worden, t'zy dat ghy aensiet de grootheydt en macht der Stadt, of de politie en natuer des Volcks.

Omtrent vier mijlen van Gent / en soo verre van Kelft/ Zuydwaerts tusschen de Dorpe van Sotregen en Velsche / zijn ondeckt herfscheyde stucken van oude Mueren / met diepe kelders en Putten / daer in de hebballen metzelerijen en t'omleggende Landen veel Medalen der Koninginnen / namenlyck van Pero / en Gozdiaen / tot Constantijn toe / gebonden zijn / en noch ghebonden worden / die selijche oock Daten en klepne Afgoden van Metael / als Apollo met Mercurius en andze: soo dat sonninghe meymen / aengesien hare groote vruchtbaerheyt en goede gelegentheden / dat in oude tijden hier ter Ste'e een wezachtige Stadt of sterchte der Koningne ghesien heeft / die namaels afgevozen of verniet is: want de treffelijche overblijfsels/zijn waerdygh om te sien / en van te spreken.

B R U G G E.

Brugge wort / na de meyningh van sommige / soo ghenoecht / om de groote meenighe van Heerlycke Steene en Houte Bruggen / die in staet sijn; andze met wie t'Guicardiin hout / dewyl het op veel oude geschysen steunt / segghen dat dese staet de oorspronck en naem heeft van een Brugh / certijds Brugstock genoemt / in oude tijden hier by gelegen / tusschen Oudenburg en Brodenburgh / nu gheheeten Herdenburgh / welcke twee Zee-sieden namaels van de Brogmannen en Denen berwoest sijn: en men segdt dat na de verstroyng van Oudenburg / geleden omtrent negen hondert Jaer / de eerste Worst van Brugghe gesicht is / waer van men noch de fozien en't overblijfsel van sommige Doozen / daer nu tezt tijt S. Donaes / t' Stadthuyse / en t' Huys van de Wyne / in staet.

De Stadt is gelegen op een seer schoone effen gronde / drie mijlen van de Zee / en heeft geen natuerlijcke Water-bloet / maer een seer groote Gzacht of Daert / met konst en arbeyt gemaccht: want t'water en wort niet alleenlyck up de gront des Aerdrycks niet gragten seer wonderlyck ghetrocken / maer veel andze Wateren hier omtrent wezden in dese Daert gelept / soo dat het een natuerlijcke en diepe Water-bloet schijnt te wesen / dese Gzacht wort genoemt de Kiepe / en deylt door herfscheyde armen / die daer up spruyten en bevaerlich sijn / de Stadt in herfscheyde deelen / die up-loopende / by malkande-

ren vergaderen / en blieten na Damme / en voort by Sluys in Zee; maer dewyl dese Gzacht niet bequamelijck soo diep kan gehouden worden als de geladen Schepen bezeyfchen / soo hebben de Bruggelingen onlangs / met on-wijschelijcke kosten en arbeydt / dicht by de eerste Gzacht / op een bequame plaats / een andze ghemaecht / soo diep en breekt / dat groote Schepen van vier hondert Daten / seer gemakelijck up't Zee / tot aen Brugghe met haer last konnen komen: Men den in en uytganch van dese Gzacht / hebben zy na t'voorzeeft dat tot Damme is / een wonderlyck en swaer werck doen bouwen / waer mede zy t'voert Water van de Gzacht / met een Schordent of houte Sluys / ghelijck een Doozt die in malkand're sluyt / daer op houden / dat het sig met het Zee-water niet vermengt: deselve Sluys schut oock t'Zee-water / dat'er niet meer by t'voert in-bloeyt alsmen begeert: Doozts worden de gacnde en komende Schepen in-gelaten als de Zee-bloet soo hoog als t'voert Water is: dan wort dese Doozt met bequame geroetschap geopent / en weder ghesloten: Doozwatert is een treffelijck wonder werck te sien die woeste Zee in en uyt laten als men wil / door een houte Doozt / met konst en Menschen vernuft / tot groot gerief van d'Inwoonders: want schoon de Zee daer dickwils raest en tiert / soo kans euen-wel gheen schade doen; midts dat het voert Water met zyn hooghte van binnen tot een steun van de Doozt verstrekkende / haer gewelt / afweret / dat de Deuren daer van niet bewogen / veel min beschadigt worden: Brugghe heeft aen de Zuyd-Oost-eynde Gent / aen t'Zuyde Kioztelijck / aen t'West-eynde Deurne / en aen t'Doozde Middelboezgh in Zelandt.

Het is een groote machige en schoone Stadt / die d'omganc binnende Mueren ses-en-twintigh duysent en ses hondert voeten begriypt / dat is omtrent vier Iacchaense mijlen / en van buyten omtrent ses mijlen / komende bykans over een met Leuden en Brussel maer veel beter behuyft en bewoont: d'eerste die de Stadt bevest en beemert heeft was Graef Baldunus Calvus omtrent het Jaer duysent vier hondert en t'negentigh.

De ghebouwen tot Godt dienste en der menschen ghebruyck sijn hier merckendeel veel heerlijcker en kostelijcker / als in eenige andze Steden van t'Landt / met breede en rechte straten / groote en schoone plaatsen en Markten: waer van de ghemeene daer alles verkocht wort de grootste en schoonste is: en de ses voornaemste straten / na soo veel Hooft-Doozen strekkende een heerlijck gesicht geben.

In dese staet sijn over de seftigh kercken en ghewijde Ghebouwen / onder welcke de S. Donaes de Hooft-kerck is / verciert met een Heerlycke vergaderingh van Kononicken / die een Doozt tot over-Hooft hebben / die President van t'Geestelijck / genaemt Sint Donaes /

Donaes en erf-Cancelier van Vlaenderen was / eerstjds ingeset
door Graef Robert de Jerusalemmer by-genact.

Deze kerk daer wy van spaken / is onlanghs tot de Bisschops
waerdigheyt verheben / men verbindt in d' ingangh van de Pooft
huys boog een Schoonsteen geschreven / dat dese kerk van d' eerste
Graef van Vlaenderen / Aldricus genaemt / gestigt / en aen de Heyl
lige Maegd toegewijdt is / in 't Jaer ses hondert een-en-twintigh
ten tijde van Keyser Heraclius / Koningh Clotarius / en Paus Bo
nifacius de vijfde / en dat sy naderhandt / door Boudewijn Iseren
Aem vernieuwt / en rijckelijck beschoncken is / en van het ghebeente
der boogsejde Sant / dat daer gebacht wierdt / de naem S. Donaes
verkreghen heeft in 't Jaer acht hondert seventigh / als Karel de Ca
tulwe / Keyser en Coninck was.

In dese kerk sietmen het Graf van den hoogbe:maerde Joa
nes Audubius Dices / van Valerijn geboren / die de vermaerde stad
Brugge tot zijn wooneplaats verhoofen had / daer Poofter wierdt
en na dat hy een Gemalin trouwde / quam daer 't Jherlijden in het
Jaer duysent vijfhondert veertich / achterlatende veel trefselijcke
wercken en geschijften / tot een gedachtenis boog de nakomelingen.

Onder andere is te Brugge oock Sint Basilius kerk / alwaer
waerdighlijck bewaert wort 't Heylig Bloed van onses Heeren en
Salighmaker Jesu Christi / ter tijde zijns doot blytighlijck ver
maelt / bewaert door Joseph van Armatyia : dit bloet is aldaer ghe
bacht door Diderick van Elstien / Grave van Vlaenderen / in zijn
wederkomst van d' Heylige Kruysbaer / alsinen schreef duysent een
hondert / acht-en-veertigh / 't geen hem van Fulco / Hertog van An
jou / toen Koning van Jerusalem / gegeven was : dese Graef boude
des halven / ter gedacht uis en eer deser saech / de boogsejde trefselij
ke kerk / en het Convent van S. Basilius / in-stellende aldaer met
groote innighheyt de seer vermaerde Onnuegang van Brugge / die
alle Jaer op den derden dagh van Mey / op des Heyl'ge Kruysdag /
geviert wort.

De Stadt Brugge is ghecleet in ses deelen / en in neghen Par
ochien / daer 't Heyligh Kruys / en S. Catharina / buyten de Pooft / in
de boog-sejde geleghen / mede onder begrepen zijn / de boognaemse
van dese negen zijn / S. Donaes / onse L. Vrouw / en S. Salvatoers.

Daer d' Abdij van S. Clara / een Maeghden Klooster / en d' Ab
dy van Eshout / en een J. Dame Klooster boog de Reguliers Cano
nicken : in 't Spieken-Woesh / steekt oock wt dat van de Jesuiten
met hun prachtig en Koninghlijck huys / dat op de kosten der Ser
desingen gebout is.

't Is oock een trefselijcke saech / dat hier te wten op de Booght /

of 't Casteel / van wegen ses Overigheden / secht ober misdabiger
gedaen wort / als van wegen de stad / 't Wyke / 't Leen-Hof / de Pooft
dy van Sint Donaes / d' Heerlijckheyt van Zissle / en d' Heerlijck
heyt van Mandaghe / soo datmen op eenen dagh de quaet-doen
ders bescheydlijck heeft sien straffen.

Onder d' aenmerckelijcke dingen wort te Brugge oock ghesien
't water-huys by de stads muere / tusschen de Sine en Woeverie
Pooft / daer binnen een Wiel staet met Emmeren en ander ghereet
schap / dat een Paert om-draeyt / en dagelijcks wt een groote Wa
ter-bach / dat in een Beeken daer onder staende / schept : dit Water
loopt wt 't boogsejde Beeken in een loode goot / en verbeert sich in
verscheide tacken gelijk een Boom / by na door d' heele stad in alle
straten en wijcken / door eenige buyten / in groote gemeene Putten
soo dat met kleene kost en aerbighe koste door dit Instrument
't hooghste deel der stad / heel lichtelijck met goet water boog
sien wort / tot groote verwondering en lust der aenschouwers / maer het
leegste deel van Brugge wort met ande Water-loopen boog
sien.

Brugge maect het tweede Lid van Vlaenderen / en heeft nae
Gent / het boogstien van alle de Vlaemsche steden : dese stad bloey
de eerst meer als nu / toen sy de selve handel en rocganc der byen
de Cooplieden had / 't geen naerhant Antwerpen kreeg : ja sy bloey
de soodanig / dat Coning Philippus van Brachryck / toe-genaeint
de Schoone / in 't Jaer duysent drie hondert een / met zijn Conin
ginne te Brugge wofende / en d' hoogh-loffelijcke kostelijckheyt en
rijckdom siende / stont verwondert / en als zijn Gemalinne onder
ande de praet en praet der Vrouwen aensagh / riep met luyde
stemme : Ach ! ick meenden alleen Koningin te zijn / en vindet hier met
hondeide / de rijckheyt en afgunst deser Coninginne heeft namaels
dese stad en 't ganseche Land veel verdyet aengedacn / ghelijck by
de geschiedenis-boecken verhaelt wort.

Noch blonck dese stad heerlijcker als sy Coningh Philippus de
Goede en Karel Hertogh van Orleans met rachtigh silvere Trou
petten in haelden / en als sy Edinwaert / Coning van Engelandt wt
zijn Hof ghevlucht was en bys Wecken in Gynthuyten van hem
onthaelt wiert / waer ober hy weder in zijn Kijck ghelcomen zijnde /
groote danckbaerheyt aen Brugge bewees. Zy maecten oock
machtighe kosten om Keyser Frederick in 't Jaer duysent vier hon
dert vijf-en-tachtigh in te halen / waer door sy daer na verkreghen
dat die 't Booger-Kerck van Bruggen heeft / by is van alle ver
beure / die sy bedryben.

De stad Brugge triumfheede langh in boogspoet / maer raec
de byemde Cooplieden veel verkrecken / geboelden sy groote scha
de

de dooz 't verreeck/ niet te min bleef 'er de Spaensche Dacie/die sich met de Spaensche Wol-handel genereen/ die daer haer stapel heeft: behalven desen koopmanschap/ doer men te Brugge oock veel Ambachten: besonderlyck wordender ghenacelike meeninghe van fassenen/ Satinnen/ Laeckenen/ en Tappeten: men ver- 'er oock Zijde tot alderhande ghebruyck/ al de Handt-werken zijn begrepen onder acht-en-sichgh Ambachten/ waer af de Vlece houwvers/ Wisc-verkoopers/ Macchelaers en Schippers de dooz-naemste gerekent werden.

Te Brugge is oock veel Edelboom/ en goede bestieringh in alles/ de Wozghers zynder seer beleefst: Doozder woort 'er seer ernstigh en streng het Recht gehant-haest/ van veel geleerde en vlytge Raetsheeren/ die dickwils om haer den ghenen en bequaemheyt/ met Ambten verhoogt worden/ gelijck als M. Noziaen van der Wozgh/ die naemacks President van Vlaenderen/ en Raets-Heer van Staten/ en eyndelyck Segel-bewaerder van zijn Koninghlycke Maesteyt van Spanjen/ wiens Soon Johannes ghenoomt/ tot Raets-Heer in den hoogen Raedt van Mechelen verkooren wieret.

Dese Stadt heeft alreijdt kloekmoedighen en dappere Mannen boort gebragt/ die in alderhande konsten en wetenschappe wyntunten; maer 't gheen dese plaats boven alle verheft/ is dat Koningh Philippus/ Maximiliaen Koningh Comings Soon die met Joanna de Coningh van Spanjens Dochter troude/ in 't Jaer duyfent vier hondert acht en 't seventigh/ hier gebooren is/ die so veel Coninckrijcken van d' oude en nieuwe Wereldt aen zijn heerschappyn van Nederlandt bracht: oock munt onder de dooz-naemste Edelen uyt Marcus Taurinius/ Ridder/ Heer van 't Edel Dooz Water-bliet/ een seer geleert man/ die veel sinlijckheyt te kost ley/ aen vermaerde treffelijcke Boecken/ Medailien/ en Goude en Silbere Munten.

De Broutwe van Brugge zijn soo schoon/ vriendelijck en sober/ dat zy booz geen and're van Nederlandt en swichten: Hier ter se hout den groote Bailliu van Vlaenderen zijn ghelwoonlijcke plaats/ die by-nae 't selve Ambt heeft/ gelijck de Dooft van Brabant/ oock houdt de hooghwaerdighe Raedt van 't Dooze hier hun zit-plaets.

YPEREN, heeft nae 't geboefe van sommighe Schrijvers/ de Raem verkeeghen van Hyperborea/ een Krijghs-Oberste uyt Britannia in Engelandt genoomt/ maer seker is 't dat de Stad de Raem boert na de Vloet d' Iper/ die dooz de Vestingh loopt: De eerste stichter van Iperen (soo Massens schrijft) was Graef Balduinus/ de Soon van Graef Kernalf/ ontrent het Jaer neghen

hondert sesigh: Zie is gelegen negen myle van Brugge en dertien van Gent/ en is sekerer van gelegentheyt als Vesting/ dooz dien men 'er niet wel kan aen komen: De plaats is redelijck rijk/ wel beuyt en betimmeret/ hoewel niet kostelijck in 't oogh; maer de kercken en Cloosters zijn schoon en heerlijck/ de Hooft-kerck is de weylige Martinus ter eere gesicht/ die naderhandt een Wiscshopelijck kerck wierdt/ toen de Stadt tot die heerlijckheyt rees/ men seyd gemeenlijck dat Iperen een loode grondt heeft/ om de groote menichte van loode Goeten die hier zijn/ daer men de Vloet en ander Water bequaemlijck me'e dooz de Stadt leyten dienst der Inwoonders.

Hier is soo grooten ruyne Maerck/ de Heere-plaets genoomt/ als in eenige and're Steden van Nederlandt/ alwaer een treffelijck Stadthuys/ vier hondert twee-en-tseventigh boeten langh en vijftigh breedt/ van oudts ghenoomt de Hal/ Raet/ seer heerlijck met een middel-rupen en schoone verreecken.

Men ziet hier oock verscheide Cloosters/ als d' Abdy van Sint Clara booz de Dochters/ d' Abdy van Regulier-Monicken/ vier Cloosters der biddende Oude/ en verscheide Gast-huysen.

Dese Stadt is langh/ booz desen ghemeten/ en wierdt bevonden een duyfent een hondert drie-en-tseventigh Roede in 't ronde groot te wesen/ beslooten met negen Doozen: De Castellanije van Iperen heeft onder haer drie en dertig Doozen/ met de rijke en machtighe Abdy van Reguliers Monicken/ Sonnebeek ghenoomt/ veel beter als die van 't Doozmel/ en veel verscheide and're Ouden meer.

Boven de gelwoonlijcke Ovrighen heeft dese Stadt haer Wet/ de Zael van Iperen genaemt/ die onder haer bewint hebben seken Casseleryen/ waer af een alleen/ te weten Cassel/ wel vier en twintigh Viercharen of Recht-bancken heeft: Dooz is Iperen het derde Veldt van Vlaenderen/ met een Wozgh-Grasfchap/ en boert groot gebiedt/ haer omlyggende Landen zijn de bruchtaerste van Duyts-Vlaenderen/ zy heeft oock twee Jaer-Maercken/ daer veel goede Laeckenen/ Saepen en and're Stoffen/ die hier met menighe gemoecht worden/ groote vertieringh hebben; de Laken-macckerp was hier eertijds soo groot/ dat de winst van 't gemeene Volck/ hen tot rijkdom/ wulpsheyt en verwoetheyt bracht/ die haer eyghen Ovrighen te vensteren uyt wierpen en wacedelick bezemoozden.

SILVES, is een Zee-Statd/ geleghen drie mijlen van Brugge/ en vijf van Middelboogh in Zeelandt: 't was eertijds een gorde en rijke statd/ maer dooz d' Oorloge en tweedzichte tegens de

de Wuggelingen/haer macht en Sterckte verloren hebbende/wiert zy dooz den koop met de Landts-Heer gebaen / onderdanigh aen Wugghe / die de Stadt (om haer treffeliche Haben / het Swin ghebeten / die in gantsch Europa wepnigh haers getycken heeft / en wel byf hondert Scheyen bequamelijck in haer boesem houden kan) deden op-bouwen.

Sp heeft nu de naem van Slups / om de beelshede der Slupsen / die 't Zee-water in en wyt laten / maer was eertydt in 't Jaer duy- sent drie hondert en dertigh / als zy eerst ghebouwt wiert / Lan- mens Duet ghenoot / na een Engelsman Lambert ghebeten / en was een erf deel der Grabe van Remours / gesprooten wyt Gwy- Graef van Vlaenderen / maer Philip de Koene gaf Bethune daer booz / en houdender een steene muur om.

De Stadt heeft tot haer beschermingh een sterck Castle / daer d' Hertogh van Bouillon / en d' Admirael Gasper de Coligni / in de slag van Sint Quintijn overwonnen / gevanghen saten : Het was booz desen aen de Stadt met Wypfen vast / die van de Wug- gelingen afgeboeken zyn.

De Stadt woort geregeert by twee Dorgemestere / en seben Schepenen / eenige geswoore mannen ; hier wierden / veel Jaeren geleden / vier Compagnie Schutters op-ghevecht / en acht Gilden van Hande-werckers / waer van de Schippers en Arbeiders de voornamste zyn ; Slups heeft twee Jaer en een Weck- markt / en beschepde Dooz-rechten ; eertyds waender oock twee Pastoren van Sint Jans / en d' Hepl'ge Maghers kerck / die dooz Willem van Namen seer verciert en verbeterd zyn / doch alsf dooz den Bis- schop Aodelwijck soude gewijt worden / rees 'er een sware Wonder de geslachte van Namen hebben hier een Manne en Vrouw kloo- ster van Sint Franciscus omdre gesticht / waer van 't Vrouw dooz Alabella van Portugael veel verbeterd is.

Alfoo dese Stadt met haer schoone gelegentheydt / booz yder een seer aenballigh was / heeftse menige Wyer gehadt / die 'er een blaen- we scheen aen waeghde.

C A D S A N T , is een Eylandt / gelegen rechte tegens over Slups / aen de West-zyde van de Schelde : Dit Eylandt is booz- maels veel grooter gheveest / bebout met een Stadt en veel rijke Doozen : Waer ontrent zyn op beschepde tijden Zee-slagen ghe- schiedt : want de Wyanden der Vlaminghen / als Engelsche / Hol- landers / Zeuwen en andze / plaechten mestendeels daer ter Ha- ven aen te komen ; maer de stromen der Zee met Vloet en Ebbe / hebben alkens liens meer dan de helft vandit Eylandt wech-ghe-

noemen. Na dat Prins Maurits in den Jaer duyfent ses hondert en vier Cadfant in-nam / hebben de Spaensche beschepde berges- selche aenflagen daer op gemaect.

Dit Eylandt draegt roem dat op haer rugh den wel-geleerde Cas- sander / die veel tegens de Herdoopers en andze Theologante ghe- schreven heeft / geboed is.

Dit is de selve plaats daer den groote Itaelsaense Poet Dantes vermaen van macht in de Helle ; maer noemt het onbeguamelijck (mogelijck by des Doechduclikes schuldr) Guizzante , alwaer noch op den dagh van heden / sonder ophouden / groote Damm en Dye- ken gemaect worden : want hier / en boozt nae Wugghe / heeft de Vloet / mids de gelegentheydt en laagte van 't Aerdrigh / seer groote macht / en insonderheyt wanneer de Windt wyt den Noozd-weste is komende.

O S T E N D E .

O Stende is geleghen twee mijlen van Oudenburgh / en vier en een half van Wugghe ; het heeft geen Stads Mueren / maer is aengaend de grootte en getal van Wyfen / een menige van volck / gelyck een redeliche Stadt : eenige willen dat dese Stadt haer naem Ostenden bekeghen heeft van haer gelegentheydt / als 't naeste Doozen Doozen wesen.

N I E U P O O R T , gelegen twee mijlen van Deurne / dyse groote van Ostende / en een half van de Zee / is een sterck seep ste- den / eertyds Santhoost ghenoot ; maer in 't Jaer duyfent drie hondert drie-en-tachtig / tot een Stadt ghemaeckt zynde / keegh het de Naem van Nieuport ; om dat het mer Doozen besooten wiert / en d' Inwoonders Doozers genoemt werden : zy werdt oock verciert tot een Dooz-graefschap / en is de derde Vloet-stadt der Zee-steden / mer een kleyn kasteel aen de Waek-Cooren / en ghebout met seer bequame Wyfen.

De Doozers bekeghen van Philippus van Elfsaten beschepde Privilegien / onder andze : indien yemant in de nacht gewont woze en yemant 't selve op-tyght / dat de beschuldigde hem mach purgeren met een gloepend yser / soo het de Schepene goet dunckt : of in- dien hy sulchs wepger / soo moet hy de hande verliesen : Yemant van dief-stal booz den rechter aenge-sproken / of beschuldigh wert van een gesworen Opfcher / die mach hem niet diegheliche yser swyberen / of hy moet hangen ; Na dat de sacht dan is bereythen- de / etc.

Het Stadthys daer is gebout in het Jaer duyfent vier hondert achtigh.

De Staet wiert van Guido / Graef van Vlaenderen / in 't jaer duysent twee-hondert seiven-en-tachtigh / door getelende Zieken bedoolen / datmen daerhs na Maria Licht-misse een Doozgermee-ster en negen Schepenen souw verlicken / dat noch onderhouden wort / behalven dat in plaets van dien dagh / sulcks nu geschiet den dertien van Junius; de Staet licst jaerlijchs eenige uyt de Staets-Heeren tot opficht ober de gewijde bereenige / en tot de Schoolen en 't Wees-huys / die van hyn handel rekeningh moeten doen.

Binnen Drienvoozt zijn vier Gilde-Doogers / waer van de drie haer met stae Doogen / Hand-Doogh / en Hoers of Wuschen oeffenen / de vierde zijn de Kledenrijckers / onder de naem van J. Marias Bloem-kraans; 't gemeene volck / als Ambachtstieden / hebben dertien Gilden / elck na een besonder Heyligh genoot / sy waren booz desen seer doende in de Weerrijen / en daer nae in 't maecten van Wiscchers-tuygh / macz haer is eynd'lijck toeghestaen een Jaer-Marcht / die negen dagen duert / om meer gewin aen te brengen / tot dankbaerheyt / dat sy in een aenval de Fransche dapper tegen gestaen hadden.

De Kerkelycke Staet deser Stadt besaet in een groote ruyme Kerk / na Maria / en 't Capuyfers Klooster Jesus van Bethlehem genoot; is meer een Verbergh booz ghebannen Geest'lycke / uyt andze als een deboot Klooster; boozder isser een Klooster der Nonne na Sint Francisus Oorden / en weynig andze Geestelycke plaetse meer. Hier ter Steede zijn verseynde seer geleerde Mannen opgeboort / als Judocus Elchrobaeus / Johannes Sardijs / Jacobus Marchantius / Johannes van Pipoozt / Cornelius Scherper / en and're.

Deser Stadt is van de Gents en Engelsche booztijts geheel verbrant / uytgesondert het Kasteel / dat van Philippus de Koenig gebout was / maer is naderhant in beter gestalte gebracht / het heeft in de leste eertijtsche Oorloge by de Staten en Veden van Vlaenderen beset geweest / maer wiert den Prins van Parma overgelevert en is tegenwoordigh noch aen den Koninck van Spaenjen.

DUYNKERKEN, Gelegen drie mylen van Ghevelingen / ses van Calis / bys van Pipoozt / en twaelf van Brugge / is in 't jaer negen hondert ses-en-estigh gesticht dooz Graef Boudewijn: Zy hoert de naem van Duynkerken om dat de kerck soo hoogh boden de Dymen aen de Schippers vertoont / datse haer booz een baek verstrekt: De Stadt leyt op een seer bequame gelegentheyt om Coopmanschap te doen / en heeft van binnen veel treffelike gebouwen / en van buyten een groote Haven / die veel Schepen kan bergen / waerom meenichte van Cooplieden daer gekomen zijn / om Handelingh te doen.

De Stadt Duynkerken hoorde eertijts met Ghevelinge / Booz boogh en andze by-liggende Heerlijckheden in Vlaenderen / in 't land van Henegouwe / en dooz gedane Duynbelijch / met Trouwen aen dese Landen / d' Hertog van Brabant / die naderhant Coning van Spaenre was / soo dat hy die ghenoot in tyde van Peps; maer den Coning van Spaenre / als wesen de Overheer van de Leen-goederen te deser plaets / en liet hem die niet gebruiken in tijden van Oorloges: want zy dienden gemeenlyck tot bergelidigh aen Nederlandtsche Heeren / die oock goederen in Vranckryck hadden / als d' Hertog van Verchot / de Prins van Orange / de Graef van Egmont / en meer verseynde andze.

De Parochie-Kerk van dese Stadt heeft een seer hooge Choorren / van waer men mer helder weer te Doch'ren in Engelandt kan sien: In de kerck is een groote kostelike Altaer van Darmsteen / die ober de bys-en-twintigh duysent Guldens ghekoft heeft: Kieper Karel houden in 't Jaer duysent bys hondert bys-en-dertig aen de Poozt-zijde een Kasteel / dat de Haven kan bescheremen: oock heeft den Kerk hier doen herstichten drie Dymen booz Melartsche / en twee Baek-Coorens / tot wech-wijfers der Zee-sieden.

De booznaemste Geestelycke plaetse zijn de Jesuiten / Recolecten en Capucijnen.

Onder de geleerde Inboozlinge van Duynkerken zijn geweest Antonius Sylvius, Cornelius Duplicus Schepperus, Willem Martionius, Lambertus van Biarde, Nicolaus van Hellius, en meer andze Godgeleerde.

BIERVLIET, is een Stadt / gelegen op een Eplandeken / bys mylen van Sluys / met een redelike ende bequame Haven: 't was eertijts aen 't baste Land van Vlaenderen / daer van noch oude Col-brieven van gebonden worden / daer men de Wagens mee vertolden / die van Brugge na Antwerpen dooz Bierblijet voeren.

In 't Jaer duysent drie hondert seiven-en-t' seventig liep een Gat by Bierblijet in / waer dooz de Stadt by-nae bezdonck / innaer staet het hooft weder op / toen seventien bezdoncken Parochien ten deele weer bedijkt waren.

In 't Jaer duysent vier hondert vier / bzack een Gat by de nieuwe Sluys in / dat weer veel Parochien onder racekten.

Die van Bierblijet / ten dienste van Kieper Balduini / beklommen aldererst de mueren van Constantinopelen / en namen de tooren van de Poozt in / en bequamen de Daene van Constantinopelen: tot glorie daer van hebben zy en haer nakomelingen een Zegel van vier Characters / zijnde vier Grieksche B. dooz een recht verguldet kruys / in een root Delt dooz sneden / die in 4. Grieksche woorden schynen aen te wijzen / Een Koning der Koninge regeert den Koningh.

De

Deſe Stadt wederſtontt byzomelijck / in 't jaer duyſent drie hon-
dert vijſen tachtigh / 't beleggh der Gentſe en Engeliſche : oock heeft
Keijſer Maximiliaen haer te vergerſſen belegert; maer ſp is ſoo wel-
barende niet als vooz deſen / dooz dien de beſt geſtelde / om de Vloedt
die tegens de ſtadt aenſpoelt / verſtrooken zyn / waer ober het regen-
woozdigh niet meer als een foot is.

In 't jaer duyſent drie hondert en ſeven en t' negentig is hier ge-
ſtozen Wilhelmin Deukelens / die alder-eerſt het Varingh tonnen en
Souten gebonden heeft / gelyck 't nu noch in gebuyck is / ſoo dat de
treſſelcheit der ſaken zyn naem en gedachtenis in eeren hondt.

W Y N O X B E R G E N, heeft zyn naem nae een treſſe-
lijcke Abdy / die S. Wynocks / en Engeliſman hier te Lant geſtoz-
ven / van Voudelwyn met de Waert / of Voudelwyn van Wyſſel / ter
eeren op een bergh geſteicht is : Deſe ſtadt leydt anderhalf myl van
Duykercken / en ſeven van Wyperen : zy heeft Doozgh-graefſchap /
Caſſelery en veel Doozen / met ſeer vruchtbaer Landt.

De ſtadt wozyt by-na geregeert als Deurne / en beſtaet in twee
Doozgemeſteren en ſeventien Schepenen : te weten / ſes myt de
vooz-naemſte bozgeren en d' andzen myt het Lant : 't Schatmeesters
Ampt / en de Walwyls macht is oock ſeer na als te Deurne : oock
iſſer een Water-Graef die de ſozg van Dycken / Dammen / en Sluy-
ſen beboolen is.

De vooz-naemſte Parochie-kerck is gheſteicht van Graef Bal-
dunnus / die 't gebeente van S. Wynock / tegens wil der Monniken
aldaer boerden / en de kerck aen Sinte Maerten toe-wyden.

De Dominicaen / nae d' oorde van d' Heyl'ge Dominicus / ver-
kreeghen van de Gzabin Margareta / in 't Jaer duyſent twee hon-
dert veertigh / alhier plaets om een kerck en klooster te bouwen.

De Jeſuiten hebben niet veel Jaren haer hier onthouden / ja
hebben niet boven de twintigh Jaren geleeden / haer hier neer geſteelt /
noch haer klooster gheſteicht / en hebben haer daer dooz de gunſt der
Doozen / en de genegenheyt van d' Inwoonders / haer kerck ghe-
boudt ; ſy wyten ſeer / ſoo wel buyten als binnen de Stadt / om die
van haer Religie 't onbezochten / haer klooster / dat 't eerſte in De-
derland is / 't geen van de Jeſuiten begonnen en voltooyt is / leyt ſeer
bezaemelijck in vruchtbaer geboorte / met ongemeen ſchoon upſigt.

Daer is oock een Abdy van Nonnen / de Victorijſche genaemt /
die d' Engeliſche begonnen / en in 't jaer duyſent drie hondert drie en
tachtigh dooz ongeluck verzaanden : de Nonnen hebben daer nae S.
Augustinus oorde aengenomen. De Caſſelery van Wynockbergen
begrijpt onder haer twee en dertigh Doozen / ſeer vruchtbaer van
Landbouw.

De Stadt heeft van d' Oorloghe veel gheleden : in 't jaer duyſent
vijf hondert drie en tachtigh meenden de Prins van Parma Wyn-
ockbergen 't overrompelen / maer d' Heer van Wille-Deube / die daer
binnen lagh / bejegenden hem ſoo / dat hy moeſte verſtrecken. In 't
jaer duyſent ſes hondert ſes en veertigh wierdt de plaets van de
Franſche ingenomen.

D A M M E, licht een myl van Brugge / en twee van Sluys /
dooz deſe Stadt loopt de oude Gzacht van Brugge / waer langhs ſp
na de Zee bliet : daer is in oude tyden een Zee-haven geweeſt / maer
toen ſpoelden de Zee tot aen de Duinen / en het was een machtighe
Stadt / doch ſp is namaels van de Doozmannen ſeer gheſcheut / ja
met alleenlyck verdozen van de byemdelingen / maer ſchiez ganſch
te niet gebuyck van de Duggelingen haer naeſte ghebueren / ſoo
datſe nu tot ſleypne ſtaet / onder 't bedwangh van Brugge gheho-
men is : Damme heeft in May een groote Paerde-marcht / daer
veel koop-luyden van alle kanten komen : Deſe Stadt is / nae
Wepers ſchryben / in 't Jaer duyſent een hondert vijſ-en-ſeven-
tigh geſteicht : eenige tyd daer na is dooz 't ſwaer op-water den
Dyck by Damme ingebuyken / en ſcheen onmogelijck om den in-
breuck te ſtoppen / want alles watmer in wozyt / was of 't in den
afgront viel / maer Graef Floris by Philips van Elſaten / Grave
van Vlaenderen / gebangen geweeſt zynde / ſontt up Hollandt en
Zeelandt d' alderbeſte werck-luyden om de Dycken op te maken /
gelyck in den Prys / tuſſchen hem en de Graef gemaecht / begrepen
was : Deſe by den Dam komende / vonden onder den ghebooken
Dyck eenen Hondt leggen / die ſes dagen en nachten een afgruyſ-
tyck gelyck maecte / ten leſten hielden de Dyckmeesters raet met
malkanden / en beſloten datmen den huplende Hondt in her Gat
ſoult weyden ; het welck geſchiedt zynde / wiezpenſe menigte Aer-
de daer op / en hebben alſoo grondt gekregen / en 't Gat gheſtopt :
De Graef Philippus die zyende / gaf alle die daer blyben wilde / al
het Landt dat zy bedycken en van der Zee koſten in-winnen / van
den Dam tot Aerdenbozgh toe / ten eeuwige dagen te beſitten / en
veel andre bypdomme en Privilegien meer / ſoo datter veel Hollan-
ders en Zeelanders bleven / en maecten metter tyd een Stede /
dieſe na den gewoopen Hondt / Hondtsdam noemden.

In het Jaer duyſent vier hondert acht-en-tachtigh ſtonden die
van den Dam 't kerijghſ-volck van Keijſer Maximiliaen en Fre-
derick / die daer binnen dachten te komen / teghen / daer de Soon
van Hertogh Albrecht van Saffen bleef : De Stadt heeft gedue-
righlyck in de leſte Oorloghe / altydt de parthye van Brugge ge-
houden.

D I C X M U D E, gelegen van Piculwpoort en Oudenbozgh drie mijlen/kan betwefen worden dat sy boozt 't Jaer elf hondert geficht is / en na 't feggen van eenige haer naem bezkrege heeft van haer menighe van Dycken / sommighe segghen dat de Stadt van Guido met Walen Mueren omringht is; zy heeft de naem/ datter de beste Butter van dat gewest ghemaect is woort; de plaets heeft noyt meer als 't Manne-klooster van Aleranen ghehad/ maer verichepde Sekerde Persoonen.

V E U R N E, is drie mijlen van Dicmuden/ ende vier van Dypnkercken; eenfeer aenghename vermaeckelycke plaets / hebbende de waerdigheyt van Bozgh-Graeffchap; daer stontt certyts een feer oudt kasteel omtrent de Marcht. In 't Jaer duyfent drie hondert t' negentigh wiert dooz toeflaen van Grabin Margareta/ om Deurne fterne Mueren en byede Graechten ghemaect; in de Stadt worden twee uytstekende gebouwen gefien / die ten tyde van Keyfer Karel geficht zijn: en een dat d' Ertz-Verrogh Albertus en Jhabelle/ met een treffelycke hooge Dooren gebout is; noch zijn 'er twee kercken die van Graef Waldeuwijn te voorszijn ghebyacht zijn / met een Monicken klooster / die van Reguliers in Wereldt veranderde: Doozder zynder verichepde kloosters en Abdoyen/ waer van de Capucyne de Doek-kamer van den Kaeft in bewaering hebben.

De Cafferleij van Deurne heeft onder haer twee-en-t'fchentigh Doyzen / en onder de felbe d' Abdoy van Dune/ die in 't Jaer duyfent een hondert feven gefondeert is: daer-en-boven een Doylwen Abdoy tot Kiof bozgh/ in 't Jaer duyfent twee hondert een-en-t'fchentigh geficht / daer onder zijn acht Parochien / feer rycke Doyzen / die pder befondze Dierfchaer ende Jurisdicte hebben.

De Inghefctene van de Cancellery quamen hier in het Jaer een duyfent vier hondert en elf ghewapent in / om dat de Cancellier een groote fomme penningen van hyn opfcheten; de Doygerp behiel een deel van 't Marcht-beldt in/ maer de fupie wierdt gefliff dooz des Prins tegenwoordigheyt.

In 't Jaer duyfent drie hondert vier-en-efstigh / als d' Heyl'ge Nicolaus gebiert wiert/ verbyanden het merfte deel defter Stad dooz waerloofheyt van een de welcke de Kares niet wel bewaert en hadde.

De Stadt heeft oock beel fwarigheyt geleden by verichepde oozlogen / en is boozt de laetste reys / in 't Jaer ons Heren / een duyfent ses hondert ses-en-veertigh/ aen de Fransche met accoozd overgegeven.

B R O U C K B U R G H, een Bozgh-graefschap/ gelegen

drie mijlen van Gzebelingen / en omtrent een van Dypnkercken en Wijnocbergen / boert zyn naem van Moerassigh Landt/ en heeft dooz zyn outheyt en booztreffelycke dade / groote Dooz-rechten en Handt-Deften: onder andze / dat de Schypenen vermogen / al is 't darsie niet Edel zyn/ den Degen te dzagen: De Stadt heeft midden dooz loopen de Vloet Colme / en verichepde kercken / waer van de Parochie-kerck / aen Sint Jan toegewyd / de grooffte van geheel Vlaenderen is: Oock heeft de Stadt verichepde treffelycke kloosters / en gelijck veel oude Steden van Vlaenderen / Strads-Doogs de tot Hegeerders / Jaer-Marchten / Gast en Lepzoos-Huyjs / en Landen genoemt Hymelianos / binnen Strads Luynten/ dewelcke buyten gemeyne maniere debolberen / op de langhst-levende der Gehouwde / en de gefstoben op het jongfte kindt.

In het Jaer duyfent drie hondert drie-en-tachtigh werde dese Stadt dooz de Fransche en Engelsche in-ghenomen/ verbyzand en verniet.

Alhier zijn verichepde dagh-baerden tusschen 't Koninckrijck van Engelandt en dese Landen / op de Contracten van Coophandel gehouden geweest: en in 't Jaer duyfent vyf hondert acht-en-tachtigh onder handelingh van Dede tusschen Spanjen en Engelandt.

G R E V E L I N G E N, by de Zee op de Vliet Ma / leyt tusschen Calis en Dypnkercken / drie mijlen van pder: 't is certydt een treffelycke vermaerde Stadt gheweest met een groote Zee-Waeren / maer is naemaels verdozben / en dielmaels befocht van de Doozmannen: 't was langh daer na een doel en aenftoot in d' oozloge tusschen de Fransche / Engelsche en Bourgoufche/ so darsie tot een derlycke ftaet gebzacht wiert.

Keyfer Karel heeft haer met een sterck kasteel en Sterckte doen omringen / en uyt byeefe van meer oberballen te worden / wierdfe met vyf Bollwercken / waer van de drie tot hofen van de vier Veden van Vlaenderen/ en 't vyf de van Wals Vlaenderen/ boozfien. In 't Jaer duyfent vyf hondert acht-en-vyftrigh is omtrent Gzebelingen / aen de zyde van Sluys en Calis by de Zee een grootten flagh gefchiet/ tusschen de Bourgoufche/ daer hooft-man van was de Graef van Egmond / en de Fransche / onder de Maerschalck van Termes / daer de Fransche met groote mooyt en bloet-fioztig de nederlaeg kregen.

In 't Jaer duyfent ses hondert vier-en-veertigh wiert Gzebelingen dooz belegering van de Fransche gewonnen/ eenighe Jaeren daer na weder van de Spaense / en in 't jaer 1648. geracchten 't den 28. Augusti in hande van de Fransche.

CASSEL, in oude tijden Castellum genaemt/ leydt op een der hooge Berghen van West-Vlaenderen/ vier mijlen van Wyn-oorberghen en Teroanen; Cassels Castrum schijnt aen te wysen de naem enner Stadt der katten/ en uytghefondert Volck der Vessen/ wiens booznaemste Stadt Casselle genoemt is; d'oudheyt der sel-ke blijkt uyt den Itenerario Antonini, daer aengewesen worden de ge-woonelyche wegen van Teroana, dooz Castellum tot Baccum; oock mede van daer tot Dooznich en tot kielden/ en vermoedt wert des Heren weghen geplabeyt geweest te zyn van de Romeinen/ soo noch op veel plecken oogenfchynlyk is/ van Cassel af, tot veel ver- schepde plaetsen: Dese Stadt is gelegen op een der hoogste Ber- gen van Vlaenderen/ maer niet onbuchtbaer/ met een ondt kas- steel/ sp heeft een springhende fonteyn op de Marchit/ aldaer zyn twee Collegien van Canonicken/ het een opgericht en begifticht by Klobbert de Dies/ in 't Jaer duysent een-en-er' sebtentigh/ tot ghe- heugenis van de verheugen Victorie/ daer hy Vlaenderen dooz in een vaste Staet byocht/ waer in Philips de eerste koningh van Branchryck bluchten/ en zyn Neef Arnulphus geheel verflaghen wierde.

De Casselerp van een erfdeel van Robertus Caseranus van Vlaenderen/ en geraecten tot de Graef van Daren/ dooz het hu- welijck van zyn eenighe Dochter/ en is weder in 't duysent vier hondert drie-en-dertigh ghekomen aen de Prince van Vlaenderen/ dooz Contract/ om een somme Gelts tot los-penningen van den ge- bangen Kienatus/ Hertogh van Northringhen/ en Daren. In het Jaer duysent drie hondert negen-en-twintigh en drie-en-tachtigh/ wierde de Stadt van de Fransche overballen en verbrant; de Casse- lerp is van goede naem en groote inkomst; zy heeft twee-en-byf- tigh Doopen onder haer/ yder hebbende besondre Diershaer/ maer sp komen 't salmen te Kade en ter Wapenen bystandt doen/ en bren- gen haer schattinge te hoop binnen Cassel/ en op de Walstulws ver- maen vergaderinge by een: dit Wallingschap was erfelijck aen 't geslacht van Stabelle: onder dese staen de Baronne Haves-hert- ken en Warenum/ booztyts een Stedeken/ alwaer veel Kintgri- teyten gehonden worden: boozder zyn in Cassel goede regerende oorde/ en Geseftelyche vergaderinge/ en vermaerde Booggers.

DE Y N S E, is een fraey ondt en sterck Stedeken/drie mijlen van Gent en byf van Coztrijck/ op de Water-bloedt Lepe/ die tus- schen dese plaetsen 't schoone Dozp Petegem blit; haer ontheyt noch herhoomt der naem is niet seckerlijck bekendt; 't heeft van Graef Guido's Doon/daghs een Weeck-marcht/ en noch drie Jaer-marchten/ Dingsdaghs nae Pasche/ in Augusto en Orto-

ber/ het is in den Nederlandesche scheuringh verfehde mael inge- nommen/ geplunderd en verbrant gheweest: 't had eerijds ses Prie- sters die de Parochie-Kerck bedienden/ en een Vrouwe klooster en verfehde geleerde Mannen in haer Vesten/ en weder wat opgeho- men en vernuert zynde/ kocht Klobbert van Berghen dit Stedeken booz byf duysent Parische ponden van Valerandus van Tutsen- burg/ Graue van Ligne/ en zyn Wyf vrouwe.

C O R T R Y C K, is seer wel gelegen tusschen de Ribieren de Sepe en Mandere/ van Wyssel/ Dooznich/ Wyere/ en Oudenae- de eben bere/ te weten byf mijlen: 't is een van de oudste Steden van Vlaenderen: men houdt datse ten tijde van Julius Caesar/ on- der de Heerschappy der Pervien/ of die van Dooznich zyn geweest: Het is nu ter tijdt een fraeye Stadt/ met een ondt kassteel/ reds- lijk sterck/ en wel betimmeret met schoone huysen. Coztrijck is een Hoofst- Stadt van Vlaenderen/ zy had eerijds een Halle met een treffelyche Tooren verciert/ die/ om datse schen te hellen/ ten deele af- ghebroken is: naderhandt wierdt een nieuwe Hal ghemaecte/ daer van 't Opperste deel/ tot gebuyck der Laken-Winkels/ en 't onderste tot Jaer-marchten en Feesten dient: op die tijdt wierde oock een Wyse en Spring-marcht en Gilt- huys ghesicht/ en nae den Jaer ober de duysent byf hondert/ met Halle/ Doozweeringe/ ron- delen en ande kringh- werken versterckt: 't kassteel is ten naefsch by vierkant met dobb'le diepe Grachten/ met een steene Muur ober al op- gehacht/ de Stadt heeft vier Poozten met soo veel brede stras- ten/ die als een Star van de Marchit na yder Poozt strecken: bup- ten de Stads Deste zyn twee Poozseen met Poozten/ Grachten en sterckte boozsien; de binnen en buyten- Steden worden van losse- lyche Regeerders bestiert/ de Geseftelyche hebben dooz der Doozsen ghuft daer heerlyche vergaderinghen/ van gelijcke ontfanghen de Collegien de; Schutters/ Schermers/ Rhetorikers/ en ande: de ste- delinge zyn mede dooz haer dapperheyt in hooghe achtigh gheho- tuen/ hoewel de Stadt groote swarigheden en elende uyt- ghesaen heeft: In 't Jaer duysent drie hondert twee-en-dertigh is Coz- trijck/ dooz Louis Cressy/ de boozsice afgebrant/ waer van de blam ober de Ribier in de Stad sloeg/ doch na vyftig jaer verloops ober- quam haer meerder ellende dooz de Fransche/ die tot wederwarcht/ om dat in Coztrijck alle jaer een vryolpche dagh te gedachtenis der Fransche Reddelage tot Goeninge/ gehouden wierde/ de Stadt in brandt staecten. In 't Jaer duysent byf hondert tachtigh/ meyn- den de Heer van d'Allems/ Colonel van de Malcontenten/ tot Meenen in Guarnison legghende/ dooz bezetting Coztrijck in te nemen; maer terwyl dat hy langhs de Poozten van Coztrijck/

(die hem belooft waren open te houden) meynden in te komen / soo zijn de Schotten met een aenslag / onder 't beleyt van den Colonel Balfour / een Schotman / in Meenen geraecht.

AUDENAERDE, leyt op de Vloet de Schelde / vijf mijlen van Gent en seiven van Doornick; men beuint dat dese Stadt van over langh een Graeffschap geweest is; 't blyckt oock dat de Graeven hier / als een koninklijke Stadt / veeltyds haer woonplaats hielden / en groote naersighepdt bewesen hebben tot bezonderingh van Audenaerde / soo in milde gifte / op-bouwingh van heerlycke Kercke en Geestelijcke Ghebreken vooz. Man en Vrouw-personen, als mede de Bozgers van dienstbaerhepdt 't ontlasten: Wypheden en Privilegien te vergunnen / en de Stadt met goede Regeeringh te versorgen.

Audenaerde verscheyt niet veel van Oude-Parben / dat is Nervin, welke Patie / soo men meynt / hier haer Hof ghehadt heeft / alwaer Ambiorix onboozsiens het Leger van Q. Cicero sou overvallen hebben.

't Is een groote stercke Stadt / daer onder andere menighe van Capisseryen van alle soorten / en besonderlyck veel Iylwaet ghemaccht wort: Hier is gheboren gheweest Vrouw Margarita van Oostenrych / Suster van den Catholijcke Koningh van Spanjen / Regeerster van wegen zyne Majesteit in dese Nederlanden: Van dese Stadt was oock Mathias Castelen / een geleert en vermaert Poet / die d'eer wierdt gegheven van hier te Landt alder-eerst de Poets met regel en maet in Duytsche mate gestelt heeft.

Dese Stadt is in 't jaer vier hondert negen-en-tachtigh van de Snotten tot een stercke gemaecht teghens de Vandalen die Gent besaten / en versierchten 't na die tyt vooz de Graeven van Vlaenderen als een Burght teghens de rebelleerende Gentenaren / die van Gent quamen hun gheleeden leed daerom in 't Jaer duysent drie hondert negen en 't seivenigh op dese Stadt tegens Malmum wrieken / overvallen en plonderde die plaets: naderhandt isse noch tweemaal belegeret en te vergeefs bestoymt.

Tot Audenaerden is ten tyde van Vondelwijn van Lill de Buck / een Krijcksdagh geweest / op welke de Hollandtsche Gesanten ten Puwelijck Roberto de jonghste Soon van Vondelwijn / de Weduwe van Florus de eerste aenbooden / en versochten dat hy de kinderen des selve / in zyn beschezzmingh en regeering des Lants wilde aennemen.

AERDENBORGH. Gertijds gheeten Rodemysberg leyt een myl van Sluys / en omtrent drie van Brugge: 't was eertijds de Hoofst-stadt van dit lant / dat de naem van Vlaenderen ver-

kregen heeft / begrijpende toen ter tijdt Toront en Oostboz / met de bydanch van Brugge (welcke Stadt doen noch niet gesticht was) en den gantschen Oever der Zee tot Wolonien toe: 't Is in 't Jaer vier hondert een-en-dertigh van Karel de Schoone bezielt: zedert die ramp wierd Brugge bevuert: nu is 't een redelijck Stedcken / en heeft noch van zyn oude treffelijckhepdt behouden de Kerck / onse A. Vrouwe ter eeren toegeluyd / die een van de schooneste van Vlaenderen is: 't heeft in Waerck-maent een Jaerlijcke Paerde-maerck / en een and' re van alderhande dingen.

Dit zyn alle beslooten Stede / laet ons int tot de onbeslooten en open Delleke gaen:

MIDDELBOGH, soo Olibier van de Maerck schrijft is in 't jaer 1446, dooz Pieter Blandelyn / Tresorier van 't Gulde Wles / een machtig ryck man / gesticht: 't leyd een myl van Damme / en twee en een half van Brugge / men kan noch aen sommighe overblyfsels sien dat het een beslooten Stadt heeft geweest / yu wierd bewalt en bevuert omtrent haer eerste bouwingh / maer is in 't jaer acht-en-tachtigh / rebellerende teghens Keiser Maximilian / van die van Brugge geraect.

WERVEKE, genaemt in Latijn Viroviacum, leyt op de Vloet Aepel / tusschen Delfsene en Meenen / omtrent een myl van yder / is eertijds een treffelijcke vermaerde plaets ghevest / maer is nu tot slechte staet gebzacht / doch heeft behouden een schoone cycle Kerck / onse A. Vrouwe ter eeren geluyd: hier worden veel Capesseryen en Carpette gemaect: 't is deser plaets is ghebooren Martijn Castelen / een wonderlijck man / die omtrent twee Jaer out zynde / blint wierd / soo dat hy niet geen kennis gesien heeft / en is nochtans / sonder Leermeester of helper / een groot konstaer in Hout-werck geworden: 't is niet alleen verwonderingh waert 't geen hy niet zyn handen maecte / maer hy vout oock uyt 't geen verder gact / nieuwe gereetschappe tot gebzuyck van sulcke werken: hy maecten oock onder alle Oggelen / Claberrinnen / Diolen / accorderende op malckanderen / daer hy self traep op speelden / en verschepte and' re dingge met sulcken mate / supbe en aerdighepdt / dat geen ghesicht het en konde verbeteren: Guiciardijn heeft hem ghebzaght wat hy 't liefste soude wenschen te zien / daer op hy met groote heftallighepdt antwoorde / alderhande Couleur van verschepte Derwen: want mijn beminde Vuyf-vrouw en kinderen / zeyd' hy / die tast ick / en ghevoel wat datse is; van ghelijcke doe ick Paerden / Doghels / Dissen / en oock andze verschepte dinghen; maer noch dooz tasten / verstaen noch hooren segghen / en kan ick weynigh of niet begripen / wat wit / swart of geel is / en seer begeerig was om dat

dat te sien: Deselbe Guicciardin brachde of hy niet liever soude begereen hemel/ Son/ Maen en Sterre te sien: daer hy al lachende op antwoorde/ ick wou die liever tasten / om'er de sekerheit van te weten / want hy twyfelde als hy 't alleenlijck sagh/ dat hy dan twyfelachtigher sou wesen / dan of hy 't noopt ghesien en hadt.

MEENEN. Is gesicht op de Water-bloet Lepe/ twee mijlen van Coxtreijck en drie van Rysfel / ontrent ter plaats daer de twee talen van Vlaenderen gesprooken worden; 't is een tamelijck steden/ met Gzachten en een opgaende Brugh / tot behydingh te gens d'aenstoot der Spanen: som'ge gelooven dat haer naem gesprooten is/ doo; dien de Wagenaeys met hun Wagens vol alderhande Coopmanschappen geladen / daer langh een houte Brugge die ober de Lepe leyt / heen trecken/en gemeent worden/ en in plaats van Meene/ Meene genaemt is: dese plaats is vermaert doo; 't Wier dat wt dese Vloet ghebrouwen woer / en beeter is als daer ontrent in eenige andere plaats: hier is oock een wonderlijcke koren Meulen/ die de Lepe-Stroom ondrift / 't geen groot gref en boor:deel aen de Stadt brengh: men vine hier oock de stapel van Garen/ beel Weverye en aenqueerkingh van vette Capocnen / die alle nagebueryge plaatsen in vermaertheyt te boven gaen: Meenen heeft de Parochie Kercke van Maria/ en van Dagdalena / en de Kloosters van Capusynen en Augustyne; 't hadt oock eertyts een oude Mannen-Huyjs / en een Hooghe-School / die veel gheleerde Manne te boor:schijn heeft gebrecht.

In 't jaer duysent vijfhondert acht-en-t'fentich / heeft d'Heer van Montigni met andere Walsche Colonnellen haer boor: de vyshet van Meenen laeten binden / teghens de Malcontenten: 't jaer daer aen viert de Stadt van de Colonel Balfour ingenomen.

't SAS van GENT, Voert die naem / om dat het de nieuwe Daer boor: een Sluys of Schuttingh vercrecht: 't is een machtinge stercke boor: Gent / een vastigheyt boor: 't Landt van Waes / en een Slot boor: Vlaenderen.

W A L S C H - V L A E N D E R E N .

Het tweede Deel van Vlaenderen / gheheten Walsch-Vlaenderen/ komt Boor:waerts aen Vlaems-Vlaenderen/ Sup:waerts aen 't Landt van Camerijck / 't heeft Oost- waerts de Schelde/ West-waerts de Lepe en Artrops; 't Landt/ hoewel niet groot / is goet en schoon: 't heeft seer vette en vruchtbare Landts: doaww/ besonderlijck van Terwe / en bood: frayre groote Beesten; in dit Gheueft zyn de schoone en rijke Steden / Rysfel/ Douap /

Ochiers/ de machtinge Heerlijckheyt van Doornick / en 't Landt van Coznesy/ met andere loffelijcke plaatsen: de staet van dese Landt is gelegen in drie Hoofden / gheeten hooge Justiciers van dese vier boornaemste steden / waer van wy tot begin nu van Rysfel sullen spreken.

R Y S S E L. Woert in Frans gheheten Lille, in Latijn Insula, dat is geseyt Eplandt / want het is / als eenige schyben/ eertyds een Eplant gheueft / geleghen in 't midden van veel Dorcken en staende Wateren/ die doo; rijde en menschen behendigheyt upt-gedoocht en niet Werde gebult zyn: and're seggen / dat het de naem boortzits gheuegen heeft van veel Eplandekens die hier ontrent in 't Water lagen: langs de Deste / op de zyde van 't Caesteel/ van Rysfel loopt een Waterken / dat syn oorspronck neemt te Lens/ en Boor:waerts hy 't Doorp Deulemont inde Lepe valt: de Stadt leyt drie mijlen van Meenen / vijf van Doornick / en wat verder van Pyere: zy is gesicht in 't jaer duysent en seiven / doo; Doudewijn met de Baert / Graef van Vlaenderen: en daer na heeft syn Soon/ Doudewijn de Goede/ oock gheeten van Rysfel/ die dese Stadt als syn eygen Vaderlant beminde / en onder and're weldaden met Desten en Mueren deed' besluypen / en in 't jaer duysent ses-en-estich de heerlijcke Kerck / en 't overschone Convent van St. Pieter heeft doen bouwen / 't gheen hy met groote inkomste / tot onderhoude der Monicken/ die hy daer stelden / begifte: en wilde den Bisschop van Terwanen en van Camerijck daer ober stellen: Daer hy is noch in dese Stadt een Klooster van Franciscane / en twee der Dominicane/ en d'Abdy van Loba of Landis van Barendynere Monicken: in 't jaer duysent een-hondert twee-en-vijftigh wiert'er van Marketten / boor: de Doulwe van deselbe oorder/ een doo; Johanna van Constantinopel gesicht: binnen Rysfel is een frayse Caesteel/ daer men noch het oude overblyffel van het Caesteel van Buck siet/ 't geen de eerste woonplaats is geweest van den Heer/ tot bewaringh van Vlaenderen / doo; den Coningh van Branchrijck gheselt / die alder-eerst Forestier of Woutboos gheheten wierdt / mits dat hy Forestier der Wouden en Boschen was.

Dese Stadt is in d'Orloge van Ferdinandus/ Graue van Vlaenderen/ tegens Philippus de tweede / Coningh van Branchrijck / en Prins Lodewijck syn Soon/ des Hepl'ge Coning Lodewijcks Vader / berooft en verbrant: en weder opgemaect zynde / is daer na in de seer gruwelijcke Orloge van Vlaenderen / tusschen de Coningh van Branchrijck Philippus de vierde/ en Graef Guido van Campiere / weder ingenomen en leelijck mis'handelt; maer naderhande

hant tiertse rijk en wel betimmerd en bewoont; sy heeft veel Edele / en Cooplieden die grooren handel doen / en kunstenaars die verscheyde soorte van koop-goederen maken / als Sape / half Ofserten en Gofgepene op de Turcksehe manier: soo dat dese Stadt dooz d'Handel / Ambachten en Hantwercken / ghehouden wort booz de treffelykste koop-stadt van Nedezlant wygghenomen Antwerpen en Amsterdam: in dese Stadt zijn veel Geleerde mannen ghebooren.

Winen Rijssel is de Reken-kamer van Vlaenderen / gelijk als wy hebben geseyt van Brussel / dan dat dese heerlycher Macht / Handelingh en Hoogheyt heeft: ten aensien veel Landen verbonden zijn hier Rekeningh te gheben / te weten gantsch Vlaenderen / t'Graesschap van Artops en Venegontwe / de Steden van Valenrym / Doornick / Coznesse / Namien en d'Heerlykheyt van Mechelen / en eertydts oock de France Comte / daer naemachs en Reken-kamer ingeset is; den Raedt van dese kamer is aldaer eers ingeset dooz h. Philippus van Bourgondien / toegenaemt de Koen / tot een Recht-stoel om klachte des volcks te hooren en Recht te doen / en tot een Reken-kamer / aengaende de Rekeninge en Finantien van 's Landts-Heers Domeyne: maer Heer Jan / de boozsynde Philips Soon / siende dat dese Reken-kamer allen soo veel saecken t'sessens niet wel mocht nytrechten / herse in twee verdeelt / en te Gent den Raedt in-geset / om de twisten der Onderfaten te lissen / en by den Raedt te Rijssel laten blyven / de kennis van 't inkommen der Landts-Heeren / en rekeninghe te hooren / en de Treforiers t'ontlaen alse rekeningh en bewys van hun ontfangh gedaen hebben: ten tyde van Louis Guicciardijn / hebbende dese Officien bedient een President / vier Reken-Meesters / bys Auditeurs / drie Griffiers / en andze Officiers van minder staet: In dese Reken-kamer worden bewaert / de Registers / en origenale Privilegien der Landen dooz Landts-Heeren verleent: Rijssel heeft oock een groot en heerlyk gebiedt van Casselrijen en schoone heerlykheeden: in 't kint ghelept / dit is de booznaemste Hoofst-Stadt van Walsch-Vlaenderen.

Dese Stadt is in boozleden trouble bloeyende gebleve / en d'Inwoonders als goede Onderdanen van Spaenjen / hoewel sy syn Guarnisoene niet hebben willen in-nemen / de plaats niet haer eyghen Bozghery bewaert / niet teghenslaende dat haer by die van Vlaenderen en Spaenjaerden veel lagen ghelept zijn / onder andze hadden in 't jaer duysent bys hondert tachtigh die van Gent een aenslagh op de Stadt / met Brugghe en Ladders / die mislukten / schoon sy van binnen eenige Bozgers op de handt hadde / waer van

een treffelych Coopman / Joan Duynes / tot bekentenis quam / en onthalt / en verscheyden andze gebannen werden.

De Jesuiten hebben alhier aen de Deste een schoon groot College.

DOUAY is gelegghen op de Water-bloet Scrape / bys mylen van Lens en Camerich / alwaer eertydts hun onthouden hebben / de Volckeren die van Cesar / Catuaci geheten zijn: is een stercke Stadt met veel Fonteynen / schoone / maer oude Huysen: daer zijn veel kercken / onder welcke onse Dronwe d'alderoudste is / die in 't jaer onses Heeren bys hondert / ten tyde van Elobis Koning van Brancrich / van Arcanabus / Conestabel van Brancrich / gesicht is: byten die zynde verscheyde Parochie-kercke / als Sint Jacobs / Sint Nicolaes / en d'Heyl ge Magets: oock d'Alby der Cisterciensen / S. Augustyns oorde / S. Benedictus / d'arme Clarisse / d'Annoiaten / de Dominicane / de Carmeliten / de Brigitte nen / de Suifers van S. Franciscus oorde / S. Thomas / en S. Julians ghecomt.

Ten tyde van Philippus de tweede Koningin van Brancrich / is te Douay gesicht een Academie of hoghe School / die Paus Paulus met groote bygheden begit tighde / die so aenwies / darter ontrent duysent Toehoorders in de Philosophie waren / en alle Grefelycke oorde sochten hier te komen / die om de getrouwigheyt aen haer Prince / wierden met veel bygheden van hun vereert: 't Volck heeft de byse beklue singh der Magistraten; daer is oock een Casselery en Dailubwyschap / en twee byse Jaer-Marchten: de meeste Bozgers hebben hun ryckdomme met Hantwercken gewonnen; hier is oock de stapel van Graen / die veel byghedt heeft: ja alle Bylanders is verboden / sonder wil noch wete van die van Douay / in bys mylen om de Stadt geen Koozen te mogen kooopen.

Douay is eertydts geweest een Guarnisoen-plaets van de Peh / tegens die van Artops: in 't jaer duysent bys hondert ses en tachtigh hadt Gaspar van Colligny / Admiraal van Brancrich / op die Koningen-dagh een aenslagh op dese Stadt / die mislukten: dertien jaer daer na hadden die van Gent / vier Compagnie Walen om op Douay een aenslagh te doen / daer waren bysien Soldaten en een Sergiant als Kooplieden gekiet in de Stadt / die haer meynden 's moegens op Witen-Donderdagh meester van de Dooze te maken / maer alsoo dese Dooze open was / en de Soldaten met onthre hun tydt versupmt hadde / gaben twee arme Drouwen / na de Stadt gaende / te kennen aen een Landtman / by syn Bloegh / dat de Dooze vol Spaenjaerden lagh: dese man maekten een van syn Doozen los / en reed in alder-haest nae de Stadt / om sulck te kennen te ge-

te geben: de Capiteyn Willeers deselve snellijck volghende / riep
 dat hy stil soude staen / en alsoo hy niet op en hiel van ryden / schoot
 nae hem niet een pistool / op welck gerucht de gheene die de wacht
 aen de Poort hadden / slooten de Dyaen-Boom / 't gheen hen ver-
 achterde / en daer en tusschen de vyftien die in de Stadt waeren /
 aen de Poort komende om die in te nemen / siende de Dyaen-Boom
 geslooten / en hoorende het kilorcken op de boogscijde Poort Alarim
 hynen / trocken in de Stadt / haer alle saluerende dooz de andere
 Poort / nyrgheonnen de Sargiant; den aenslagh alsoo ghemist
 zynde / soo en lieten sy daerom niet haer in slagh-ordde langhs de
 Stadts Grachten te stellen / en de Stadt te sommeren / dat sy haer
 van weghen d' Ertz-Hertogh en der Staten / als Guarnisoen sou-
 de innemen / 't geen eenighe Doozghers scheuten te willen toetsaen /
 maer d' antwoort die haer de Heer van Hertain gaf / waren tien of
 twaelf schuiten met grof Geschut / 't welck haer dede vertrecken /
 marcherende als Keyghf-lincchen sonder eenigh quaet.

DOORNICK of Tournay, paelt aen Henegouwe / op de zyde
 van Walsch - Vlaenderen: De Stadt is soo oudt / datmen haer
 naems oorspronck niet en weet / waer ober de Schijber a seer ver-
 schepden van meeningh zynneenighe willen seggen datse van de Sol-
 daten van Hostilius / derde Koningh van Rome / gesicht / en nae
 hem Vastilia genoemd is / dat namaels verwoest / weder opgebout
 en vernieft wiert: nyet een geboochen woort Nerva, nae de Go-
 dium Minerve / doch ten tyde van Nero / dooz Carnus / een van
 syn Hoofstieden / wierdt her vernieft / en na syne naem Tournay
 gheteit / ande schijden dat sy ten tyde van Julius Cesar de naem
 van Nervien, die op de Vloet Sambye seer ghuwelijck teghens Ju-
 lius Cesar / niet sonder groot gevaer van syn leven / maer met ver-
 lies van de hare / streden.

Petrus Appianus seyt / dat dit deselve Stadt is / die Ptolome-
 us Faganum noemt: de rechte waerheyt van haer oorspronck en
 naem is niet al te seker / alsoo de Humme / Wenden / Gotthen /
 Deenen en Doozmannen / haer verscheydenmael geplundert en ver-
 brant hebben.

Dooznick is seer wel gelegen op de Schelde / die'er midden dooz
 loope / vier mylen van Orchies en acht van Douay / 't is een mach-
 tige sterke Stadt / en heeft een wel best slot welgeboorde Hupfen /
 kerke / kloosteren en Gods-Hupfen: d' opper-kerke is ghesicht
 van Koningh Chilperich van Franckrijck / de J. Daget Maria toe-
 eren toege-eigent / en niet een rijcke jaerlijcke gift beschoncken: de
 dese kerke is hooghelijck vermaert dooz 't Capittel van 't Gulde
 Plics / dat Keyser Carol de vyfde daer in 't jaer duyfent vyf-hon-

dert en-en-veertigh ghelonden heeft: 't Is een treffelijcke Hoop-
 Stadt / die ontellicke veel Ambachtes lieden van verscheyde soorten
 van Sapien en andze Kramenrijen heeft / die twee-en-t' seventig Dant-
 wercken of Ambachten upt-maectien.

Die van Dooznick zyn onteent 't neghentigh jaer nae de Hemel-
 baert onses Heeren / dooz de Heyl'ge mannen Diact / en Chiosole /
 tot het Christen Geloof bekeert / die onder den Keyser Diocletiaen
 wedelijck / om 't Heylig Euangelie gemartelt en gedoot zyn. De
 se Stadt is een oude Bisdom: d' eerste Bisshof Eleutherius, is dooz
 Paus Felix in 't jaer 494. ingestelt: daer na is dese kerck meer als
 6 hondert jaer onderdanigh geweest aen 't Bisdom van Poyon in
 Picardpen / tot dat dooz de beede van St. Barnardt / Paus Eu-
 genius / de derde van die naem / het Bisdom weder in 't jaer 1141.
 in de kerck gestelt wiert. Dooznick heeft altijt / na de tegenspoet der
 oude tyde / de vyrgheyt bemint / en is dieckwils dooz de France / En-
 gelsche / en Vlaminge / verwoest en geplundert gheweest. In 't jaer
 1231. heeft Ferdinand / Graue van Vlaenderen / met teghenus Phi-
 lips Konink van Franckrijck 't Oorloge / de Stadt weer ingheke-
 ren / maer wierdt koets daer na weder by de France bevoert. Int
 jaer 1513. heeft Koning Hendrich van Engheleant / met schieten en
 stormen de Stadt gedwongen / behoudens sy en goet haer aen hem
 nebens 100000 Ducaten / ober te geben / d' Engelsche deden de Stadt
 wel besette / en met een sterck Slot / dat noch te sien is / verstercken:
 doch dooz dien Engellant te veer van de hant was gelegen om haer
 te beschermen / hebben sy haer vooz een som van belooft de pennin-
 ge vyf jaer daer na / aen de France over-gegeven: maer ten langen
 leste heeft Keyser Carol de vyfde / Hendrich Graue van Passou der-
 waerts gesonden om haer te belegeren / die 't niet geweldt innam /
 en weder onder Vlaenderen voegde: niet te min is Dooznick geble-
 ven een Lidt op hem selve / ghelijck het certijds was / ghenacnt de
 Stadt en Heerlijckheyt van Tournais / hebbende een schoon ghes-
 bict ober het Lant daer by gelegen / welcke Stadt 3 Leeden heeft: te
 weten de Geestelijckheyt / d' Eerldom / en de vier Hooghe Rich-
 ters.

In deser voegen hebben die van Dooznick ghelijcke oock ande
 Landen en Steden van Nederlant / in 't jaer duyfent vyf hondert
 negen-en-beertigh haeren toekomende Lants-Heer Pius Philips
 Coning van Spaenjen / getrouwigheyt geswooren.

MORTAIGNE, Gheleghen in 't Landt van Tournais / drie
 mylen van Dooznick / was certijts een vermaerde Stadt / maer is
 dooz d' Oorloge van Franckrijck en Vlaenderen / ten lesten in een
 Doz verkeert / hebbende alleenlyck een Slot tot bescherming.

't Key-

t Keyserijcks VLAENDEREN.

Vlaenderen het derde deel / is ghenacmt Keyserijcks / om dat het lange tyt t Keyserijck onderdanigh is gheweest; t is een kleyn Landeken tusschen de Water-Vloet de Schelde en de Dender op de palen van Brabant: t was eertijds geheeten Brabant / nae een Casteel dat namaels van Graef Woudewijn de Goedereede afgelwoopen wiert: theet nu ter tijdt t Land van Alost / na d' hooft Stadt Alost: t boert oock den Eytel van Heerlichheyt / want gantsch Vlaenderen is gedeelt in Graefschappen / Domeynen of Heerlijkheden / en in Epghendomme: t Graefschap was onderwoopen de hooge Overigheyt van Brantien: d' Heerlijkheden / t Keyserijck en d' Epghendomme behoorden alleculck de Braben: boven t Graefschap van Alost waren oock gheboeght tot d' Heerlijckheyt de vier Ambachten / t Land van Waes en eenige Dorpen en Landen ober de Schelde / genoemt Over-Schelde.

Laet ons nu voort seggen hoe de Graef van Vlaenderen manschap plach te doen / den Keyser en den Coningh van Brantien / ter sacel van Overigheyt / want de Ceremonien zijn verhalens waerdigh / de Keyser in sijn stoel met cieraede sittende / en de Vorsten daer by staende / quam de Graef met een heerlijcke scerp van Edelen sich voort den Keyser vertoonen bloots hooft / en ongezort op een knie ter aerde vallende: daer op een van des Keyfers Raets Heeren tegens de Graef seyde: Ghy komt hier als een Onderlaet en Onderlaen Vorst des Heyl'ghe Rijcks, ter saecke van de Staet en Heerlijckheyt van Vlaenderen, met alle t geen ghy hebt en te leen hout van t Keyserijck, en doet belofte van de Keyserijcke Majesteit ghetrouw te welen, en te dienen totter doot tegens alle Vyanden? Daer op de Graef antwoorde / ja, en op staende / kuste den Keyser aen t' Dooz - hooft: t selve deed hy oock den Coningh van Brantien: Du sulen wy voorder bescheyben de voornaemste Stadt van dit Keyserijck Landt.

AELST is een Stadt / gesicht op de Water-Vloet de Dender / twee mijlen van Denremonde / bys van Gent / vier van Brussel en ses van Mechelen: haer oorspronck wert gecoordeelt van de Romeynen gekomen te zijn: Gramajus dunct dat Graef Rudolph / by t' kasteel Alost / een kerk / de Heilige Mager toegewijdt / gesticht heeft: haer naem aengaende / wort by sommige geloof ghesprooten te zijn om dat de Stadt in t Ooste van Vlaenderen leydt / en dat de Vlaminge mischien haer Al-Oost genoemt hebben / dat om de hoorteyt in Alost verandert is.

In de Stadt is d' eenighste Parochie kerk / die Maria en

d' Heilige Martinus / Bisschop van Tours / ghewijdt is / die de byant meest bezdelghde.

HULST, Vier Ambachten.

DE Stadt Hulst vier mijlen van Rupelmonde / is een van de oudste van Vlaenderen / en schijnt sijn naem verkreghen te hebben van een Selwas dat Hulst of Streeck-palm genoemt wort / t geen hun Wapen is; onder d' oude Geschiften bindt men dat het kasteel van Hulst eertijts onder de kerk Dytrecht hoogden / oock dat de Graef van Vlaenderen Hulst onder sijn beschermingh hadt / en dat de Brabin van Vlaenderen en Henegoulwe / haer (nae datse groote schade door byant geleden had) met Privilegien begifte; zy is de hooft-Stad van Hulster Ambacht / daer dertigh Dorpen onder sijn / waer van Hulst seken heeft: de Stadt is verscheide-mael verbeteret / verskercht / en tamelijck van Volck en Hupsing bezycht / en in de tydt van Alba een Frontier-plaets gewoorden / die veel elende en byantelijcke aenstoets geleden heeft.

A X E L E, Een redelijck Stedeken / anderhalf mijl van Hulst en vier van Gent / is maer ten deele bemuurt / en niet heel sterck: in t Jaer duysent vijfhondert ses-en-tachtigh / deed de Graef van Alost een tocht in Vlaenderen / om Patricia van Ruys te trecken: Pius Mauritz gaf Sir Philips Sidney / Gouverneur van Vlissingen / last / om met twee of drie duysent man na ter Reuse te gaen / en in Vlaenderen gekomen zijnde / bezaften hy behendighlyck Alost / daer vier Daendelen in lagen / sender groote bloet-stortingh.

B O U C H O U T E, geleghen twee mijlen van Alost / is een derde van de vier Ambachten.

A S S E N E D E is t vierde / en leydt twee mijlen van Alost: t heeft vier verscheide Dorpen onder haer Heerlichheyt / daer / gheslijck als in d' andere / om datse aen de Zee geleghen zijn / grof Sont gemaecht wort.

Onder t Land van Alost segghen oock Steenhuyfen en Dorp / en Sabze een groote Vleck met een sterck kasteel / dat twee Romeynschappen zijn; en verscheide Baronne / als Lickercken / Soitegen / en meer andere.

D' Epghen Domeyne van t Graefschap Alost / zijn de Steden Denremonde / Seertbergen / en Borschem / met eenige Dorpen.

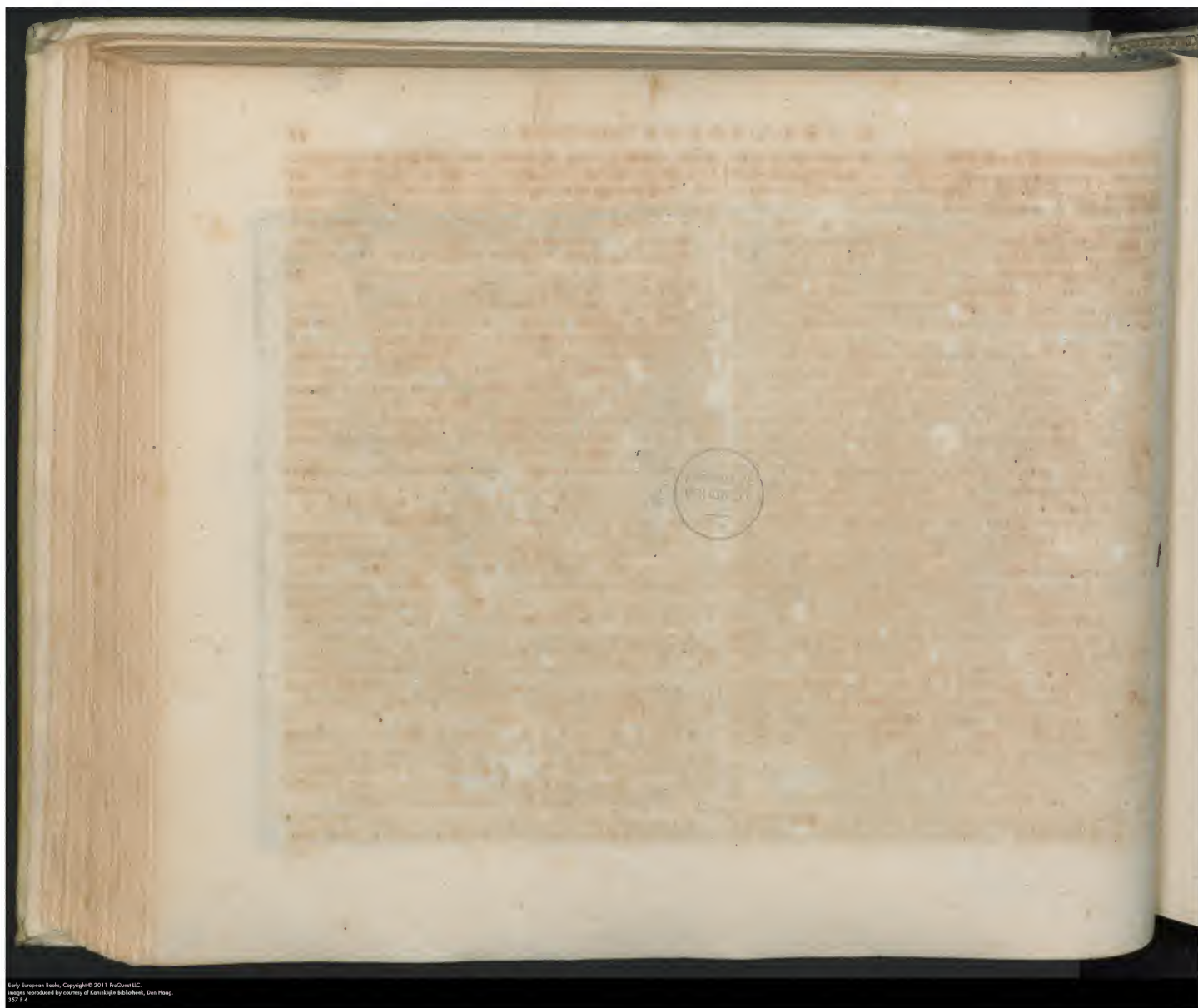
D E N R E M O N D E, by de Latijne teera munda, na de vloet Tenebra / in Dups Deme / alsoo genoemt / om datse de monde van de Deme is: Dese Stadt leydt van Gent / Brussel en Mechelen bys mijlen / en ses van Antwerpen / de plaets is sterck van maetsel en geleghenteyt: zy is eertijts / tot danckbareheyt by die van Brabant

hant/gegeven aen Diderich Graef van Vlaenderen/ als hy haer tegens die van Ghimberghen bystandt ghedaen hadt; daer worden veel fassene gemackte/ en alle wercken/ met groote toeloop van Volck/ een Blas-marcht gehouden. Denremonde heeft verscheyde Oorlogs-rampen en Belegginghe uytsgegaen; en als Parma in 't jaer duyfent vyf-hondert vyf-en-tachtigh syn belegh booz Willo moest op-byrecken/ belegghende dese Stadt/ die niet heel wel van Volck versten/ gedwongen wiert sich ober te geben.

RUPEL MONDE, die mylen van Antwerpen/op de Water-bloet Ruytel/die daer inde Schelde loopt; heeft een out Castiel/ en was eertyds een seer vermaerde Vleek/ en wiert naderhant noch meer geacht om dat er van 's Lants-Heeren weghen de Originale Privilegien van 't Graefschap Vlaenderen bewaert werden. In 't jaer duyfent vier-hondert twee-en-dertigh/sat d'Heer Franck van Borselen/ ghetroude Man van Drouw Jacoba/ Gravinne van Benegoutwe en Hollandt/ hier gebanghen; Philips de Goede/ op 't verfoech der Gabeljause/ belasten de Castelen/ dat men Heer Franck van Borselen heymelijck sou doen onthalsen: de Castelen kinnen/ en bonden 't samen gerade van Borselen op te sluyten/ en 't gerucht te laten gaen van syn onthalsingh/ en dat den Castelen ten Hoof souw recken/ om te vernemen hoe de Prins sich in de doot van Franck sou houwen: Dit gheschiet zijnde/ brachghde de Prins hoe 't met van Borselen al gingh; ghenadichste Heer, antwoorde hy/ u bevel is achtervolght, de Prins dit hoorende/ suchten swaerlijck/ en seyde: helaes! wat hebt ghy gedaen? Daer op de Castelen/ te boet ballende/ syn lijfs genade badt: Helaes! seyde de Prins de schult en is u niet, ghy hebt mijn gebodt ghevolght: Genadighste Heer antwoorde de Castelen/ u gebodt is een weynigh uyt-gestelt: Waer over de Prins verbaughde/ en de gebanghene ontsloegh/ syn huyf van weder gaf/ en hem vercerde met het Graefschap van Oostervant/ en d'orde van 't Gulde Vlies.

Behalven 't Castiel is hier een schoon en groot Doop/ daer gehoozen is Gerardus Marcatoz/ een treffelijck Cosinographe. Dit heel kerser-rijck Vlaenderen heeft seer vruchtbaer Landt en het byenght onder and're veel goede krappe of Derwe boort: Nu sulen wy Vlaenderen verlaten/ en ons na Artroys begeven.

't LANDS CHAP
ARTOYS.

Artroys begijpt onder syn naem 't meeste deel van 't Landt dat Casar in syn Commentarie Artrebatz noemt; van d'hoof

Stadt Artrebatum/die in 't Frans Arras, en Dupis Artrecht gheheeten worde/ dat eertyds was/ en noch de Hoofst- Stadt van 't Landt is: dit Landt heeft dickwils/ na de loop en veranderingh van Franckrijck en dese Landen/ syn paelen verwisselt/ vermeerderd/ na gelegentheyde des tijds. Een Doordien heeft het de Water-bloet Lepe en de nieuwe Graecht. Een Sijnde d'Onglen/ daer 'aen Picardien paelt. Een Oosten aen 't Walsch- Vlaenderen 't Landt van Cambresis; en ten Weste na Monsienel op Zee/ en aen Picardien. 't Landt van Artroys heeft een schoone en soete lucht/ vette en vruchtbare grondt/ die alderlepe edel- vruchterri boortbrenght/ behalven Wijn/ en dat dooz d'onachtsaemheyt der Inwoonderen/ en oock dooz dien 't soo na aen Franckrijck paelt/ die meenichte in and're Landen verboert wort/ als in Dupislandt/ Vlaenderen Zabant/ en bysonderlijck 't Antwerpen/ dooz dan de Vreemdelinghen/ die daer woonen/ niet gheeren de Zabantsche Kogghen eeten: In 't Landt van Artroys wort soo goeden Vroot gebachen/ dat de byleggende Steden en Doopen daer daghelijck om te Maerckten komen.

Artroys bestaet in elwaelf beslooten Steden/ daer onder Kenen begrepen/ dat beter een Castiel of Slot mocht gerekent worden: daer-en-boven acht hondert vier-en-vijftigh Doopen/ waer van sommige dooz d'Oorloge verwoest en verlaten zijn.

In den bybanck en 't Lant van Artroys worden ghetelt neghen Castelen/ met verscheyde Abben/ Conbenten en Kloosters: de boornaemste Steden des Lants zijn Artrecht/ Sint Omer/ Betuinen/ Arien/ Dampaume/ Kenen/ St. Pol/ Perne/ Willers/ Wasse en Lens: boortz siemmen noch de verwoeste plaetse van de schoone en stercke af-geworpen Steden Hesdin/ en Terouanne: De Staeten van Artroys bestaen in vier Leden/ te weten de Pelaten/ de Capittelle Kerke d'Edeldom en Steden/ waer van Artrecht 't hoofst is.

ATRECHT, is als vooren gheseyt/ by de Latijne ghenoemt Artrebatum, sy is gelegen ontrent een Doogh-scheut van de Rivier Scarpe/ ses mylen van Douay/ acht van Dourleng/ vyf van Camerijck/ en 14 kilepne van Amiens.

't Is een groote Stadt in twee-en-verdeelt/ met besondere Muuren/ 't eene heet la Cité of Doyght/ 't ander la Ville of de Stadt: de Doyght is kilepne/ maer sterck van Schanffen en Bollwerken/ en heeft d'over-schoone Dain-kerck van onser Vrouwe met een treffelijck Bibliothecq van gescreven Godgeleerde Boeken.

In 't jaer vyf-hondert een-en-dertigh wiert Sinte Vedastus/ d'eerste Bisschop van dese kerck/ dooz S. Gerneebe ingestelt/ maer

't Bisdom van Atrecht is daer nae met dat van Kamerijck ver-
renght/ en van dese twee wierdt een gemaect: hier dooz is dese stad
langh sonder Bisdomsch Hooghepdr gheweest / maer dewyl sedert
die van Kamerijck sich onder d' Heerschappij van Keyser Hendrich
de vierde / die een afvalligh van de Roomsche Kerck was / hadden
begeven / soo heeft Wibanus de tweede / om hem te straffen / in 't jaer
duysent en vyf- en- t' negentigh Atrecht weer in zijn voorige waer-
digheyt gestelt.

De Bisschop van Atrecht is Geestelijck en werelijck Heer van
de Stadt / stellende Werten en Bethouwers / Rechten en Reethers /
maer kent alleenlijck de Graef van Artops boven hem: want hy
wozdt van de Graef ghenoecht / en van de Paus in zijn Staet be-
sticht: Het selve Bisdom heeft Jaerlijchs / nae de Jaren byzich-
baer zijn / vier / vyf / of ses duysent Kroonen inkomsten / in de Kerck
van onser Vrouwe wozt seer Geestelijck met groote eer- bewysing /
in een wonderlijcke schat van ghesceente bewaert / seker slag van
Manna / dat de ghelgchenis van Wolle heeft / dat uyt den Hemel
ghedaelt is ten tijde van Sint Hieronimus / soo hy selve in zijn
Byzichen ghetuyghet / dit Manna of Hemels Broodt wozdt son-
tindts ghetoont ter tijde van groote drooghte om Regen te verwer-
ken.

In de Stadt van Atrecht is een seer schoone Kapel op de kleyne
Marcht / alwaer een Kaers / die zy segghen dat uyt den Hemel tot
haer welbaert en salighheyt gedaelt is / met groote eer bewaert wozt /
maer komende tot het ander deel van de Stadt la Ville, welcke son-
der twyffel soo groot en sterck van gelegentheyt / Mueren / Vesten /
Bol-uercken / wijde en diepe Grachten (doch sonder Water) is / dat
men haer booz onwinbaer hiel.

Winnen de Dese zijn oock byrede Straten / en een schoone groote
Marcht.

Hier is d' Abdye van Sint Vedastus / die gheoordeelt wozdt de
rijckste van heel Nederlant te zijn / zy heeft alle Jaer ober de twin-
tigh duysent Ducaten inkomsten.

Noch zijn in dese Stadt verscheide Verelijcke Kercken / Kapelle /
Godes- huysen / en andze treffelijcke Gebouwen / seer bequamen
met koninghe gheplabende ende besette kielders / om in tijde van
Oorloghe (ghelijck wel ghebeurt is) met haer Wyfs-ghesin en
huysraet haer bytreck in te nemen / en van 't Geschut der Wyanden
bevyndt te zijn.

In dese Stadt zijn veel uytstreckende vermaerde geleerde Man-
nen gesproten.

In de Stadt Atrecht zit den Provinciaelen Raedt / ghenoecht de

Raedt-kamer van Arthops / waer van d'appellatien in 't Parle-
ment van Mechelen gedaen wozden.

De Stadt is Volck-rijck en seer wel bewoont.

Hier zijn oock veel treffelijcke Coopluden / en bescheide Am-
bachtslieden.

Atrecht was ten tijde van Cesar / de Hoofst-stadt van een groo-
te Provincie: Jac oock ten tijde van Carel de Caluwe Coningh
van Brancberyck / en een lange tijdt daer nae de Hoofst-stadt van
Vlaenderen; maer Artops een Graeffschap op zijn selve gemaect
zynde / soo is dese Stadt gebleven gelijck zy noch is / de Hoofst-stadt
van Artops / onder haer hebbende verscheide Leenen en Verelijcke
heden.

Nae dat van oudts verscheide aanslaghen op Atrecht mislucht
waren / soo zijn die van Bourgouje met lage daer in gheraecht / op
dees volgende wijs: daer was toen ter tijdt in de Stadt een Wa-
ker / die gewoonlijck de Wacht op de Poort hiel / niet veer van de
groote Marcht / en eenige Woggers hadden van langer hant mi-
del gebonden om de Sleutels van dese Poort na te maken: daer op
quam de Roomsch Coningh Maximiliaen / nae middernacht by-
michelijck / op het ghesangh van dese Waker booz de Poort / die booz
de geene die de last van de nae-gemaecte Sleutel hadden / gheopent
was: de Bourgoujsche waren in 't midden van de groote en kleyne
Marcht / eer dat het de Woggers gewaer wierden / en in dese aan-
slagh bleef niet meer als een Backers dienst- knecht doodt / die uyt
gegaen was om de dienst- maeghden (gelijck daer de gewoonte is)
op te werken om te Dacken / die de Kuyters ziende / alarm begon te
roepen / 't geen hem zijn leven kosten.

St. O M E R, heeft haer naem van een heylig man verkreuen /
genaemt Andomaris / geboren te Constans / en Bisschop van Cere-
wanen / dooz wiens beinacorde heyligheyt Adoald / een seer rijck
en Goddyersend Heer / beweeght zijnde / gaf hem 't Kasteel Sirhu-
om daer een Clooster te stichten: d' heylige Prelaet liet 'er een koste-
lijcke Kerck bontoen / die na hem S. Omer genoemt wiert / daer hy
na tot trock / om zijn leven ober te brengen / hier quammen veel den-
delijcke Mannen / onder andze Sint Bertin zijn Lantsman / soo dat
om zijn heylighe werken / en de naem van S. Omers supber leven /
sulcken menigte volcks herwaerts quam / dat 'er een gebout / en St.
Omer geheeten wiert / tot gedachtenis van desen heyligen Bisschop
die ober- leed in 't Jaer onses Heeren ses hondert vyf- en- t' negentigh
drie jaren daer na stierf oock d' heylige Bertinus / die 't klooster / nae
zijn naem geheeten / gesticht hadt / met een heylighe Kerck / die son-
der ricken in- komst heeft / dat Nederlant weynig diergelijcke heeft.

S. Omer

St. Omer is een Frontier-Stadt tegens Franckryck / gelegen op de Riviere Ma / vier mylen van Arien en Ardres; 't is seer sterck en wel berrinnert / verciert met alderlepe Huysen / onder welcke is d'Alts heerlycke Paleys.

Oock is de Stadt rebelyck wel bewoont van Volck / en heeft recht van Casselerpe en ghebiert over d'omlegghende Landen en de Doopen.

In 't Jaer elf hondert en sebhentien / is Sint Omer by nae dooz byandt bedroeven geweest / en weder op-gemaect zynde / geraciten in 't Jaer een duysent een hondert twee-en vyftigh dooz de vlam by nae half ter neer / met de kerck van Sint Denys / Sint Jan / en Sint Martijn / de byandt ontfont dooz versumpings uyt d'Abby.

In 't Jaer duysent ses hondert acht-en-dertigh wiert dese Stadt by de Fransche belegheert / en dooz den Prince Cardmael Infant van Spanjen / onder 't kloock en boozsichtighelept van de Graef Piccolomini ontfet.

By Sint Omer is een seer schoone en groote Lach of Poel / die uyt geduerigh lebende Wateren ontsaet / en zyn toeloop neemt in de Ma of Va.

In dese Lach of Poel legghen veel Eplandekens en Weenden / met Gras en Boomkens / die op het Water herrewaerts en derre waerts blotten en sweben / en indien men een Couw aen een van de Boomkens bast maect / soo kan men 't Eplandeken trecken waer men wil; dese stucken Landts zyn soo groot / dat 'er ontalijche veel hoepen en Schapen op kunnen weyden / het geen ontalijche wonderlyck is: Onder dese swevende Eplandekens onthouvan haer meniche van Visschen / 's Somers en 's Winters / om veel Hupsen / onder andze een groote en upnemende schoone Abdy / ghenoeint Cleraretz / van Sint Barnarts Oden / die hy selve (soo men seyt) gesticht heeft.

A R I E N, een der Graeffschappen van Artops / by de Fransche genoemt Aire / leyt aen de Lepe / die 'er midden dooz loopt / gelemt / Hefdin / en andze plaatsen / is een stercke Stadt met een oudt Casseel / dat wel waerdigh om te sien is / en booz een ingangh van Vlaenderen gehouden wort.

H E S D I N, is certijds van d' Hertogh van Sabopen Hefdin-fert genoemt gheweest / daerom sulken wy eerst wat van 't oude / daer 't nieuwe Hefdin uyt gesproten is / spreken: 't oude Hefdin-fert was gelegghen op de Water-bloet Canche / vier mylen van Sint Pol / en was een fraeye Stadt / met een sterck Casseel / van

groot begrip / gebiedt en heerlichheyt / ober Doopen / Dosschen en Landen; het was booztys de woon-plaets der Lants-Heeren van Vlaenderen en Artops / maer aengesien dat dese plaets niet sterck genoegh en was na de Vesten / en stercken van desen tijdt / soo isze altydt ten roof gevallen / die in Veldt-slagen d'overhant hielden / soodats in de leste Oo:loge dickmaels in-genomen / en weder verloten is gheweest: en in 't Jaer duysent vijfhondert vijfen-vijftigh isse dooz den Hertogh van Sabopen / Oberste Veldt-Heer van 's Keyser's Kirijgs-hep ober-weldigt en in-genomen / tot groot nadeel der Fransche / daer onder andze Horace Hertogh van Farnese / Coningh Hendrich van Franckrycks Schout-Soon / 't leven liet: na die tijt beval de Keyser dat men de Stadt en Sterckte / daer aen legghende / tot de gront souw af-werpen / om een nieuwe Hefdin-fert te sichten / 't welck in 't Jaer daer aen gedaen wiert.

Dese plaats is wonderlyck wel gelegghen op de selve Rivier Canche / een kilene myl nader aen Franckryck / vier van Maestruel / en vijf van S. Pol.

Dit nieuwe Hefdin wort noch van een ander Stroom bespoelt / die van 't Doop Blangis heen komt / en met Caughe vermengt / soodats Hefdin-fert heel sterck is / ja wort booz de sickerste en sterckste geacht van 't heele Lande: en aengesien het van den Landts-heer de Privilegien / Wyheden / en and're boozdeelen van 't oudt en af-ghewoontde Stadt: het heeft ten lesten de naem van Hefdin-fert lauten baren / en de naem van Hefdin / gelijck het noch genoemt wort / aengenomen.

De Stadt is lustigh om aen te schouwen / tuschen / Hoben / bronnen en Wateren gebouwt / met seer byerde Water-rijcke Graachten / Paclwerck / halbe Manen / en and're verwee-werken.

In 't Jaer duysent ses hondert negen-en-dertigh liet de Coning van Franckryck / in 't leste van Mey / onder de Maerschalck Weste-rage Hefdin belegeren / de Coningh hieldt hem met de Cardinael de Richelieu tot Albeville / om by der handt te zyn / en op alles oorde te stellen: was oock selfs een reys of twee in 't Leger gheweest: de Cardinael Infant bracht alles by een wat hy kon / om 't ontfet te verzoeken / en was tot dien eynde al met een groote magt tot S. Pol ghekomen: doch also hy sig te swack kende / om pers te wagen / wiert hy van Piccolomini geassisteert / die den 29 Junij 't Sterckte quam / doch te laet om yet uyt te rechten; ghemerckt de Stadt op den lesten Junij / by gebreck van Boskruyt / wiert ober-gegeven.

Hier twisten Kling en Polver - Stralen
Voor Koningen en Cardinalen.

A 2

S. POL.

St. POL: De Stadt Sint Pol leyt ontrent ses mijlen van Sint Omer / en acht van Aterrecht: zy is van oudts bereet met den Tjitel van Graefschap / en behoorden aen de Vrouwe van Couteville / hoewel de koningen van Spaenjen en Dancricken beide 't recht wonden hebben van Ob'righeyt / maer in de Peps-makinge is 't der voorszede Vrouwe / dooz Philippus koninck van Spaenjen weder ghegeven / maer het ghebiedt van d'Ob'righeyt heeft hy behouden / sonder achterdeel van de kercke die de kroon Dancrickicht aengaen.

THEROVENNE, Was eertijds de Hooft- Stadt van de Morini / daer Cesar in syn Commentarien van spreekt / en die van Ptolemeus / Terbana ghenoemt wort: zy is ghelegghen aen d'oozponck van de Rivier de Lepe / die aen de Stadts Muuren loopt / drie mijlen van Sint Omer en vyf van Aedres: 't is voormaels een stercke onwinnbare plaats gheacht: niet te min wierse van 's Keyserz kirchghs volkeren / onder d'Oberste Pont de la Langh / Heer van Bugnicourt / in 't jaer duysent vyf-hondert drie-en-vijftigh / teghens de France / met langh belegg en wonderlyche bestormingh / tot haer groot nadeel / in-genomen / want sy en verloozen niet alleen haer stercke en treffelyche Stadt / maer oock d'Heer van Dese of Habiliers / een dapper Hoyman / die in 't stormen bleef / en veel andre Dozlogs- Velden meer: hoets daer na liet de Keyser d'ingenomen Stadt verwoesten / en tot de zont af-werpen: doch daer na is de verwoeste stad / by bespreck van Peps / weder aen de France ghegeven / met voorszwaerde / datse niet meer met Dessen of Wallen souw mogen beslooten werden: 't Bisdom deser Stadt / dat van 't jaer vyf-hondert een-en-dertig geduurt hadt / wiert toen in twee-en-geleyt / 't ene heeft vooz her nieuw ingesetel Bisdom van Bolonien / de France aengaende: en d'and're heeft vooz twee Bisdommen / 't ene te Piere vooz de Duytsche Plamung / en 't ander tot St. Omer vooz de Walen.

CAMERYCK, na 't schijven van le Maire en andere / is gesicht en genoemt van Cambrze Coningh der Cimbrzen en Congren: en na de meyningh van Paulus Emilius en andre / soo is dit de selbe Stadt die Cesar Samarobrina noemt / daer beclijts van syn kirchghs volck winter-legerde / en daer het Parlement en Generaeln staet van Gallia ghehouden wiert: hoewel eenighe willen seggen dat Samarobrina is de Stadt van Sint Quintijn in Dancricken / eertijts in 't Latijn ghenamt Augusta Veromandorum, om datse gelegen is in 't Lande van Vermandoy in Picardien.

Deser Stadt is op ses-en-twintigh Gaden ses Minuten in de

lenght / en op negen-en-beertigh Gaden / vyf-en-beertigh Minuten in breedde / gelegen op de Schelde / die'er dooz loopt / en is se ben mijlen van Valencijn.

Cambrick is schoon / groot en sterck / met een sterck Casteel dat Keyser Karel de vyfde heeft doen sichten: de tumberingh van de besondere Hupsen is schoon / de kercken kloosters zyn heerlyck / maer in wonder en kostelijchheid munt onse A. Vrouwe de Doms kerck uyt / wiens Wisdom en gebiet seer wijt berispreyt.

De Stadt is rijck / en wel bewoont van Coop en Ambachtslieden / die veelverhande sijn Upwaert maeken / ja jaerlijcs boven de fiftigh duysent stücken: dit Upwaert is soo sijn / dat men stücken vint twee-en-twintigh ellen langh / die in Stof niet meer als ses / seven / of acht oncen wegen.

Dier is de heerlyche Casselerpe Cambrzes genaemt / welck veel Dopen en Vlecken onder sich heeft: oock het Casteel Cambrzes / ses mijlen van de Stadt / daer de leste Peps tusschen de Christen Dofsen / in 't jaer 1559. geslooten is.

't Bisdom van Cambrick wert bevonden seer out te zijn / want d'eerste Bisshop is geweest Dogines / een deughdelyck man / die ten tyde der wenden / als Martelaers gehandelt wiert.

In 't jaer vyf-hondert vyf-en-t'negentigh was hier Sint Gangevus / de vyfde Bisshop: en onder bescreyde andre / is nader hant Petrus Aliaens / een treffelyck geleert Man / Cancellier van de Parische kerck / Bisshop van dese Stadt verhooren / die ten leste Cardinael van Rome wiert / en veel schoone Boeken in de Godtheit en Mathematice schreef / gesprooten uyt het Doozlychte Hups van Bergen: na hem is gekomen H. Louis van Barlemonde: Dese Bisshoppen zyn Geestelyche en Werelcke Heeren / hebbende de tijtel van Hertoghen / en zyn Dofsen des Keyserrijchs.

't Lande-schap van HENEGOUWE.

't Lande Henegoutwe genoemt / is een groot deel van 't Lande-schap (als Cesar in syn Commentarien verstaet) dat eertijts by d'hoogh-vermaerde Perbi beseten is / die nu / Doozmael genoemt / vooz haer Hooft-stadt hadden: Dit Land-schap / soo de kronijcke der Belgische historien melden / heeft dickmaels zyn naem veranderd / en is alder-eerst nae d' Afgod Pan, die d' Juwoonders aanboden / Pannonia gheheeten / ende daer nae Salas Carbonarius, uyt oofsaetie van Doffschagie Carbonari ghenomt / ende naemaels kreegh 't de Pacin van Peder Picardien / en ten lesten

lesten in 't Latijn Harmonia; in 't Walsch Hainut; in 't Duyts Henegoulwe; soo sommige seggen / van een Crojaen Harmon gheuoemt: maer men hout booz seker / dat de Ploet Haine / die dooz dit Landt loopt / d'oorlaecks des naems is. Nu sullen wy booz de gelegentheyt beschryben: Henegoulwe paelc Doortwaerts aen Zaband en Vlaenderen: Gostwaerts aen een deel van 't Graefschap van Namen / en een deel van 't Bisdom van Luyl: westwaerts aen de Schelde / en een deel aen Wals-Vlaenderen: 't geheele Landt begriyp in de lengte omtrent twintigh mylen en seftien in 'e breedte: 't heeft een soete en schoone lichte en vrychtbare gront / 't wort van de Bloeden Schelde / Sambe / Deure en ande kleyne riviere bewaert / en heeft oock veel staende Wateren en Fonteynen / en lustighe Bosshagien / waer van Mozmant en Sint Amand de boozmaetsie zijn / schoone Beenden en Weyden booz alderleye Wescien / veel Gost-boomen / en is boven alle seer vrychtbaer van kroonen en Taelwe: 't heeft oock verscheypde Plaetsen / Wynen en Groeven van goet Wier / Koot / en schoone Steen / bequaem tot alderleye Metsel-werck; ja men vint er oock Coetsteen om 't Gout te pzoeben / mede veel lebende kaelck / om d'omleggende Landen mede te versien: daer en boven wert hier uyt-gegraven Steen-koolen of Poilien / ghelyck in 't Landt van Luyl: / maer niet soo goet om de reuck die stercker ende ontfelijcker is.

In 't Landt van Henegoulwe zijn vier-en-twintig besloten Steden / namentlyck Bergen / Valencijn / (hoewel dit booz een Stad op hem selbe ghouden wort) Douchain / Queshop / Conde / Landrecy / Abennes / Chmay / Marienbozgh / Philippeville / Beaumont / Dombenge / Babais / Rims / Reus / Soign / Dame le Conte / Engien / Halle / Lessine / Echeby / Ath / Sint Gislign / en Leuze: booz meer lichheden / onder dewelcke veel treffelijcke en schoone Vlecken zijn: als Piquicourt / Fontaine / Alalain / Montigny / Antoingh / Diechueil / Ligne / Rossa / Barlamont / Elapen / Trasfer / Segnie / Eshomeer: 't Graefschap van Henegoulwe heeft veel hooge en seer waerdige Staten / te weten een Prinschap / tien Graefschappen / twaelf Paer-rijen / twee-en-twintigh Baronnye / een Seneschael / een Opper-faghet / een Kamerlingh / en verscheypde heerliche Officien en van d' eerste zijn de twaelf Paten / de tweede Prelaten / en oock de Collegien of Capitelen der Grootlichheyt: de derde d' Edle: de vierde de ordinaris Officieren / en de vijfde en laetste de Senepnte der Steden.

T En is niet Bergen niet / gelijck men by d'oude Schrybers bevint / niet alleen soo genaemt / om dat se op Heubelen of Berghachtige hoogte leyt / maer oock ter eeren van veel Heplighe Lichamen van teeffelijcke personen / die als Hermiten in dese stille Plaets geleest hebben / en heplijcklyk gestoyden zijn: namentlyck S. Daurbert / Sint Bertilde / Sint Waldrude / die de Kerck en 't Capittel der Canonicken tot Bergen gesticht heeft: S. Vincent / S. Amand / en meer ande Heplige / so om haer deugt / Goddzuchtigheyt en hooge af komst / vermaerde mannen / dese Heplige en gulde Eeuw heeft omtrent het Jaer onses Heeren ses hondert haer looy en tijdt ghehad: boozwaer indien men 't leven der menschen van dier tijdt niet de tegenwoozdige bergelijcke / men sal bevinden / dat de Goddzuchtighe booz-ouderg / ter eeren Gods / tot welbaert en salighheyt der gantscher ghemeynte / de kercken / Abben / kloostren / Gods en Gasi-huyfen gesticht / begift / bezeycht en verciert hebben / instellende over al bequame dienaers tot Gods dienst / daer wy hedens daegs niet als booz ons selve soegen.

Dooz de Stad van Berghen loopt een blicent Water Cruelle / die zyn oorzponck neemt van verscheypde Fonteyne aen het Dozj Marpen / dese Beek stroomt omtrent drie mylen beer na 't Westen in de Beek Heine; Bergen leydt van Englien byf mylen / en van Brussel tien / zyn dooz komst en gelegentheyt sterck / dewyl sy rondom in 't Water hanghest worden / en boven dese stercke gelegentheyt heeft niet alleenlijck swaere Mueren en Vesten / maer is oock met drie seer wijde en diepe Grachten en een oude kasteel versterkt / spys groot en ruym / verciert met treffelijcke en besondere huyfen / en lustige Fonteynen / 't is een rijke koopstadt / daer veel Ambacht van verscheypde Handtwerckers ghedaen worden / maer besondertlyck van Sayette te maken.

In de Stad Bergen is den Koninghlijcken Raet / daer d'apelle van 't gantsche Landt haer op beroepen / uytgenomen Valencijn / en hier worden de diffinitive Sentencien of End-oordeelen ghegeven / sonder te Mechelen of elders ober te brengen / en aengesien die van Henegoulwe wel en rechtelijck haer Lande-rechten onderhouden / soo wort hier goet en hoort recht gedaen / en geen bonnis mach uytgegeven worden dan in tegenwoozdigheyt van den grooten Bailju van Henegoulwe / als des Princen Stadthouder in Wozgherlycke en Criminele saken.

Hier is oock 't edel Kapittel en ordy van de hoogh vermaerde Canonicken / ghesicht en in-geselt van Sint Waldrude / Hertoginne

ginne van Loraine / ten tijde als 't Hertogdom van Loraine onder sich begreep Henegoulwe / Zabandt / Camerijck / Waspengoulwe / Ardennen / en voorts tot den Rijn toe.

Wp sullen in 't hoort een wepnigh van dese bezgaderingh speken / op dat eenige dinghen die hier toe behooren / te duydelycker soude verstaen worden; d' Hertoginne hadt veel kinderen by haer Ghe-mael / Madelgaer / een Ylandts Prins / die een zyn Heyligh leven / namacks Sint Vincent genoemt wierdt / siende dat al haer kinderen hen tot Godsbuchtigh en Heyligh leven begaben / sichten ter eeren Godts / en Sint Petrus en Paulus / een Kapel met huyfingh op de voorszeyde Bezggh / op een afgesonde / de plaats / by een oude Tooren / eertijds dooz Julius Caesar gheboort / en tot teztijdt van Hertogh Philip de Goederieren / genoemt de Tooren van Embrou / alwaer sy haer langh onthiel / en namacks gheheten wierdt Sint Waldzurs Hermitage / daer nu niet meer van te zien is; daer nae heeftse dese Heyligh Drouwe ghesicht dooz den Raedt van Sint Guilleyn en Sint Aubert / die daer omtrent woonden / een seer schoone Kierck / nae d' ordje der voorszeyde Canonicessen / om den dienst Gods te doen / en Ghetyen te lesen / welck een Edle ordje is: want daer niemandt in mach komen als Dochters van groote Heeren en tref-felycke Edelieden / welcke Drouwe in huyfen aen de Kierck woon-en / en van 't Convent cerlyck voorszeyden worden; zy zyn voozde noen Geestelyck in 't wit gekleedt / en naer noen Werelts / moghen oock trouwe ghelyck die van d' ordje van Ribelle; zy heeft daer oock in gestelt Kanonicken om 't Convents saken te beschicken / en een Abdis om het te regeren: dit Convent heeft Sint Waldzut vercoert met tref-felycke Heerschappye / en Werelts en Geestelyck recht / en met breede macht upt haer erf-goedt foodanigh / dat dit Collegie in Henegoulwe besat de Stadt Bezgghen / Framerie / Chemi en andere plaetsen in Zabandt / Hermes / Camstree / Heerentals / Zyne / Alend / etc. Noch heeft zy daer na geschickt / dat in toekomende tijden de Drouwe of Abdisse van dese Stede souden ghelofsen worden van de Kanonickesse der selver Abbye / en dat nae haer doot erfge-namen van 't Hertogdom van Loraine soude wesen haer Nichte S. Aye / die de gift niet alleen en bevestighde / maer boeghde noch an-dre van d' hare daer by / als Madires en Zynele Conte; zy stelden oock veel Kapellanen in de Kierck / van d' Heylige Waltrude: Na-derhandt is geschiet / dat Abts waerdighydt en macht deser plaats / die in de handt des Kiepers was / ghekomen is aen Graef Boudewijn van Henegoulwe: sedert welcke tijdt de Graef / zyn navolgers tot aen den dagh van heden wereldelijcke Prelaten / Doozstanders / Bewaerders / Kiechers / Beschermers / en beschutters / van de voorz-

gemelde Kierck van S. Waltrude zyn / en hebben 't gebuyck en ghes-niet byedelyck / houdende in hun plaets een Abdisse als Ovezse van 't Convent / welcke Abdisse dooz macht en ter gedachtenis van soo tref-felycken insettingh / sulcken autoriteyt en voozdeel heeft / dat zy noch op den dagh van heden de nieuwe aen-komende Graef van Henegoulwe / selve ontfanght / en stelt in 't besit van 't Graeffschap van d' Abbye en andze goederen / die hy van dese Kierck te leen hout: daer tegen doen de Graef hoogelich den Eedt / van 't onderhouden alle Privilegien / Wygheden / Costumene en besittingh der voorszeyde Kiercken en des Convents van S. Waltrude / hoewel dooz lanchheyt van tydt en tegenpoet / veel dingen / heerlijchheden / en goederen af- genomen en verbeelt zyn.

De Stadt van Bezgghen is van Kieper Kaarel de Grootte / niet al-leenlyck begifticht als de Hoofst-Stadt van 't Graeffschap van He-negoulwe / maer oock besondezelyck tot lofen eer van so veel heyl-ge / Manne en Drouwe die daer gewoest zyn / opgherecht tot een be-sonder Graeffschap / en heeft langen tydt ghehadt diverse Graefen van den Bezggh; maer zy de naem achter-latende / hebben eyndlyck die van Henegoulwe weer aenghenomen / die (na de Schyffers van de Landt) upt her Doozlichte bloet van Kaarel de Grootte / maer van de Drouwelijcke Stam gesproeten zyn.

V A L E N C H I E N, heeft nae 't oozdeel van Jacobus van Guise haer oozspronck en Naem van een Kasteel dat Buno-sichren / om Babo / der Belgen Koningh / in zyn groote Stad Ba-bo / vyf mijlen van daer gelegen / te beleggen / Jan le Maire meynt dat haer herkomst ten tijde van Julius Caesar overkoomt in Gal-lia / van zyn Suster Germana / die herwaerts over getrocken was / gesproeten is: maer 't woort dooz twiffelachtigh en vercoert ghe-houden: de selve Guise seyt voozders / 't geen waerachtigher schijnt te zyn / hoe dat Kieper Valentiaen / komende in dit Gewest / het Land byrichtbaer / en de lucht heylsacm beboont / waer over hy daer een tijdt langh bleef / en by het Kasteel dese Stadt bontode / en nae zyn Naem Valentiane noemde / haer gebende Privilegien / en daer-en-boven Kieperlijcke byze toe-blucht / in 't Latijn ghenamt Asylum / niet alleen ter oozsaek van schulden / maer oock van doodtslagen / ghelyck Romulus eertijds hadt ghedaen / om kinnen van Dofck te vermenghbuldigen / welcke saecke by lanchheyt van tijdt ghe-matight / gemiddelt / en vermepen worden / met Wetten en Statu-ten / welcke Privilegien en Wygheden dooz 't meeste deel des Lan-tes verbeert zynde / noch reghenwoordigh heeten / Vanliene of Vane-dinglen / maer worden aldus gematigt / dat indien yemant groef-felyck schuldt gemackt / of een sefelycke doodsflagh gedaen hadt / soa worden

woerden hy ghestraft / en certijds plachten met het gheweer in de handt / op de plaats / handt tegen handt bechtende / te wijzen of den doodtslagh behoorlijck of onbehoorlijck was geschiedt ; Dese ghe- woonte heeft geduert totter tijdt toe van Philips de Goederdieren / Hertogh van Bourgondien / die se te niet gedaen heeft / als wesen- tegens de Christelijcke Religie : Om weder te komen tot de Naem van dese Stadt / men bindt dat Sigibert in zijn kronijck die noemt Valentia , verhalende dat Kieper Karel de Groote daer in 't Jaer se- ven hondert een-en-tseventigh een Concilie ghehouden heeft / dese Stadt is gelegen tot vijft graden en tien minuten breedte / in een lusti- ge delinghe op de Schelde / die 'er doot loopt / gelyck oock van bin- nen aen de zyde van de Cardon Poort / het Kieperken Houelle / en byengen beyde soop oberbloedigh Water by / datse verschepe stercke en schoone Eplandekens maecten : oock loopen zy by-lands doot meyne verskerkingh der Stadt / die men op d' eene zyde meest in 't Water kan zetten : zy heeft op d' andze zyde d' hooghte als Berg- kens / soo datse niet wel soulo konnen belegerd worden als met twee Legers en groote moeyten ; oock wortse schier onwinn' lijk ghou- den booz een bycmidt en uplandts Vpand / gelyck menighmael de Vpanden in hun Belegeringh zijn gewaer geworpen / men siet hier noch tusschen de Doornichsche en Douapische Poort / t ober-bloffel van het oudt verballen Kasteel / gelyck Doornen beslooten tusschen de Schelde / en Wolwercken binnen de Stadt : Valenchen is gele- gen van Bergen en Kijffel eben beer / te weten seben mylen / 't is een groote en schoone Stadt niet veel heerlijcke en kostelijcke Hupfen / sonder booz d' Willelme / haer booznaemste Kierck is van de Gra- vinne Richilde / gesicht / de Maer Maria gelwydt / en van d' Ju- woonders Nostre Dame le grande ghenoeit / dit werck heeft niet van gebouwt / in 't welcke veel schoone Hupfers zijn / ten deele van Ma- der / en ten deele van Pozty / stien / die in een drie dubbelse oedering ondersepe worden / en wonderlijcke Booghe maecten / en boven en beneden groote rumme aen de wandelaers geben / 't welck aen- ghenamen en bymaeckelijck 't aenhouwen is / p'ncipalich booz de liefhebbers van de Doulw-kunst.

De tweede Hoofst Kierck is aen d' Heyl' ge Johannes ghewijdt / een werck veel nieuwer als de boozgaende / welcke eertijdt doot on- geluck verbrandt is / van Pipinis / Vader van Karel de Groote / ge- sicht : of als andze seggen / van Theodorus Koning van Drauck-

rijck : Daer zijn noch and're Kiercken / en drie Kloosters der bid- vende Orde / en in dese groote ende schoone Kierck van d' Heyl' ghe Franciscus / die met d' heerlijcke Szaben van eenige Dofsten van Henegouwe en Valencijn / en met geleerde Graf-schijsten verciert is : De Dominicanen verthoonen oock de Graf-sie'e van Johan- nes van Alenne / de Heef van Balduwis Kieper van Constanti- nopelen : daer zijn oock noch andze Kloosters / Gast-huyfen ende Gouds dienlijcke plaetsen : daer is oock een Collegie daer van veel geleerde Mannen de jonckheydt / in Grieks en Latijn onderwe- sen wort : Noch is 'er een Hups booz d' arme Kinderen / die van Meesters en Meesterse in verschepe Ambachten en goede zeden onderwezen worden : aen d' eene zyde van de Stadt / nae de Schel- de / is een andt groot Hof / 't welcke eertijds 's Szaben Hof ghe- noemt wierdt / daer de Szaben van Henegouwe en d' Heeren van Valencijn / om d' aengename lucht / diekmals haer onthielden : dit Hof is ghelouwt of op-gemaect by Graef Balduinus / die om dat hy veel Ghebouwe sichten / de by-naem van Doulwer verkregh : als 't gene dat die Halaps in zijn omkiringh beslooten heeft / is de Parochie van d' Heyl' ge Joannes onderwozen / die onder 't ghe- biedt van Henegouwe wort gherekent / welcke Heerschappij sich oock over dit deel van de Schelde / dat aen 't Hof spoelt / en over de tien Buggen / die over de Schelde leggen / upt-beyt : op dese byz- ge staen eenige schoone bequame Hupfen / die ten meestendeel van de Hupf-ghenooten van dit Hof / en andze boozmanne dienaers van Henegouwe bewoont worden / daer is niemant dan de Dofsten van Henegouwen en Valenchiene / die van de Bozgherlijcke schat- tingh en Tolle byz zijn.

De selue Booz-rechten zijn oock gegheben aen de ses Pairen of ghenooten van de Stadt / ende oock aen de twaelf Pairen van het Graefschap / en de Kidders van 't Gulde Vlies : Noch mune onder veel heerlijcke Ghebouwen uyt het Hof / dat ghemeenlijck de Halle ghenoeit wort / dat op de Maerck gesicht is / wiens Gevel van ghehouwen Steen op-gehaelt en met veel Denckers en groote Deuren verciert is / daer beneffens vertoont / van een hane gemaect / S. Pieters Kierck : ter andze zyde het wunement schoont Dur-werck : 't welck niet alleen de uuren te kennen geeft / maer de loop van de Maen / en alle de Planeten / de maenden en tyden des jaers / by dit Durwerck is de Kierenmaer / groot en ruym daer men booz 't quact weder schijnt / boven wort de Wol verhocht / achter is de Scherm-school / die tot die verkoping der Kaken geschicht is : hier zijn oock de Kamen's booz d' Ob'righeyt van de Stadt / die groot en ruym zijn / en oock een gemeen gevangen-hups / so dat dit gebouwa

hant

van bequame grootheit zijnde / de Stadt groote dienste doet ; 't is eerselijck doo Willem de Gorde / Graue van Henegouwe / Holland en Zeeland / etc. gesicht : Dit heerlijck en obertreffelijck Gebouw is eerster maer de schaduwe van de treffelijcke Doozgherlijcke bestieringh / die in Civiel en Crimineel en in alle andze dingen goede oordeuningh houden.

Te Valencien is onder andze Heeren geboren Keeser Hendrich de sebede van die naem / die doch Graef of Hertogh van Turzenburgh was / gelijck oock Maria d' eenighe Dochter van Karel de Stoute / Hertogh van Bourgondien / hoewel eenige seggen / dat zy te Brussel geboren is ; men vint hier veel Gilden en vergaderinghe van Ambachtslieden / die groot van getal en rijck van midd'le zijn : Dese Stadt streckt haer Heerschappij over d' omleggende Landen onder den Eydel van Ambachten / wijt en breed / en heeft treffelijcke Handt / bestien / en onder andze de Stapel van de Fransche Wijn / een seer oudt Recht / en in veel dingen nut vooz de Ghemeente / die oock eertghe Goude en Silbere Munten / met haer Eydel en Wapen gemunt / geslagen heeft ; dit Geld wierde moedelijck munt genoemt : Dese heersehappij staet in drie Staten / in Prelaten / Edelen en Oerzighende.

Valencien / de tweede Hoofst- Stadt in Henegoutwe / is soodanigh / dat men met sekerre Schippen / daer toe ghemaect / van binnen / de Velden buyten aen d' een zijde onder Water setten kan / en aen d' ander is Gheberghe / 't welck de Stadt beschermt : Waer op die van Valencien steunende / hebben in 't Jaer duyfent vijff hondert segentseftigh 't Guarnison gheuegert in te nemen / 't welck de Kregente hun belast had by haer Wieven / 't ontfangen ; te weten vijff Daendelen Voetknechten en vier Compagnien Paerden / dewelcke de Heere van Poirecarmes / haren Gouverneur / die Stadhouder was / in plaets van den Marquis van Bergen / Gouverneur van Henegoutwe / in gebachte souden hebben : 't welck de Kregente dede om aldaer de exercitie der Religie te beletten / en den wille des Konings te volbrengen / in het jaer van d' Inquisitie en Placaten ; en alsoo die van Valencien sulcks wepgerden / soo is haer den twintigste October te Quesson by Poirecarmes aen-geboden / dat sy souden buyten de Stadt predicken / en alsoo het Guarnison ontgaen / het welcke van haer / met advijs van de Predicanten en Consistorie / wierde aenghenomen / daer toe hy soude tot Valencien komen om het selve te ratificeren / en de plaets t' ordonneeren : Daer alsoo het hem alrede berouwen was / is hy / vergeselschap met veel volcks / in een van de Stads- Doozzen gekomen / braghende na de Heeren / en nae die van de Consistorie / en alsoo die niet terfonde by de hant waren /

nam hy oozsack tegens haer / en de Stadt bezegghende : Hier op expedierde de Kregente andze Wieven den een-en-twintigste November / gheuedende haer / Krijgsvolck in te nemen / met groote beschuldige en dreygementen : op het ontfeggen van 't welcke / zijn sy den vier-en-twintigste December vooz siebellen van den Koningh en d' omleggende Steden uyt-gheroepen / en d' Heer van Poirecarmes heeft een Leger daer vooz ghebracht. Te vooren / in het begin van November / waren zy benacuwet / en bykans besloten / nochtans die van binnen / sonder Guarnison / hebben haer bjomelijck / als Krijgsvolck / dichtwils uytballende / het Kroon alomme in-ahalende / de plaetsen die haer hinderlijck waren / tontont af bzuuden / en haren Druyt grooten af-bzuick doende / hoopende eenig ontfet te kriegghen. Die van West- Vlaenderen vergaderden een deel Krijgsvolck / om die haer ter hulpe toe te senden / daer die van Doozmen oock haer machte by voegden ; dan alsoo het meest nieuwt ontebaren Krijgsvolck was / hebben zy wepingh upgereeft / maer zijn van den Heer van Hasselgem band d' eenen zijde / en van Poirecarmes (die met tien Daendelen en etlijcke troupen te Paerde bestemt was) van d' ander zijde bespongen / verlagen en verstropt gelueft / daer ettelijcke honderden (tusschen Waterloo en Lanoy) doot bleben : Daer die van Valencien volherdende in haer defensie / en Poirecarmes af-bzuick doende / meer en meer benacuet werden / en met twintigh stucken Geschuts beschoten / met dewelcke Deseffe genaect zijnde / om de Stadt te befozmen / en dat zy geen ontfet te bezwachten hadden / soo hebben die van Valencien haer den vier-en-twintigste Maert / vijftien hondert seben-en-veertigh / overgegeven aen den voozsenden Poirecarmes / in 's Konings genade / met veel schoone en inoudelinghe toe-segginghe / die qualijck ghehouden werden : want als Poirecarmes in de Stadt quam / heeft hy de Doozzen beset / de principaelste en rijckste gebangen ghenomen / als der Stads Oerzic Michiel Heylin / den Vader en Soon / die hy met veel andze dede onthalsen / de twee Predicanten / namentlijck Guido de Wess een Fransman / en Peregrin de la Gange / die hy dede hanghen / nebeys meer andze / hier dooz hebben alle d' andze Steden (daer dooz verzeichet zijnde) haer onder devotie van de Kregente begeben : ontegruschen bleef de Stadt Valencien langen tydt met Soldaten beset / dewelcke groote moerwille bedreben / en ten lesten / dooz gebzech van betalinghe / munitierende / namen haren Obersten Graue van Lodzon / nebeys hun Capiteynen gebangen in 't Jaer duyfent vijff hondert t' seventigh / edoch wederom ghesilt / en volbroningh ontfangen hebbende / wierden t' Antwerpen ontboden / alwaer de vooznaemste Belhamels / tot vier-en-veertigh / in 't getal / vooz t' Afsael ghehant

gehangen en onthalfst wiegeden; d'andze zijn 't Geweer af-genomen en na bezienste gestraft. In 't Jaer duysent vyf hondert twee-en-t'fentigh in May/als Graef Lodowijck Beggen in Venegoulwe in-genomen hadde/is la Robe en de Heer van Camars binnen Da-lencyn gekomen/doch alsoo sp van hun krijghs-volck niet by tydes gesconderet wierden/hebben zy de plaetse wederom moeten verla-ten: Daer nae dede den Hertogh van Alba het Castiel met Span-jarden en de Stadt met Hoogduytsche volckeren sterck besetten. In 't Jaer duysent vyf hondert ses-en-t'fentigh/den twaelfden No-vember/heeft den Graef van Hierneborgh/Stadt-houder vanden Graef Lalaingh in Venegoulwe / Valencyn be-mestert / 't Duyts-sche Guarnison upt-gejaegt/ en met hulpe van de Bourgheys 't Ca-stiel (waer in hondert en heertigh Spanjaerden lagen) beleghert/ 't welcke sich mede met accoozdt over-gaf. In 't Jaer duysent vyf hondert acht-en-t'fentigh / alsoo eenighe vercochten in de Stadt Valencyngheren waren/ heeft den Erz-Hertogh en de Staten bezwaerts ghesonden den Heer van Harchies/ om aldaer alles we-derom in ruste te brengen; maer in de Stadt gekomen zijnde/begost de Bourgheys haer te deelen/ houdende een gedeelte het met den ghe-spen Heer/ en d'andze met de Magistraet/ en waren wel acht da-gen langh in Wapen/ niet sonder wreef van groote bloetstoringe: eyndelichen wierde aldaer gesonden Richardot/ de welcke alles we-derom in sulte bracht/ maer die van Valencyn zijn naemachs niet den Coning gereconclieert/ gelyck d'andze Walsche Provintien.

't LANDSCHAP
LUTZENBURGH.

Hertoghdome van Lutzenburgh heeft de naem van de booz-naemste Stadt des Lands/geheeten Lutzenburgh/dat noot-waerts paelt aen 't Landt van Lupen en pamen/ zuydwaerts aen Moranne/ Oostwaerts aen d' Noefelen 't Wisdom van Erer/ en Westwaerts een/deels aen de Mase en een/deels aen 't bosch van Ardenne: 't is een bergh en bosch-achtigh Landt/ begryppende het meeste deel van 't Ardenne's bosch/ daer 't Landt in twee-en woedt gedeelt: 't een is genoecht famenne/ dat seer vuchtbaer van Cer-we/kiotten en andze Gewassen is: 't heeft oock sommige Wynen/ en beelderhande schoone Steen/ en bzuight oock wat Wyng boozt: 't ander is geheeten Ardenne/ meestendeel onvuchtbaer/ soo dat'er niet en waft als weynigh Roggehe/ en ander pluck-Gras: maer daer tegens is 't van de natuer versien met meenighderleye Wildt-bracht/ meer als andze plaetse/te weten van Heren/ Vinden/ wilde Boeken en Seyten/Pasen en Konpnen/ daer-en-boven zynder oock

Faisanten/ ende veel onghemeene Voghelen/ en besonderlyck ban-cen/soo: genoecht Laurettes/by-na Quackelen ghelyck/ maer van verscheide Derwen/ met roode oogen en voeten: oock wilde Hoer-deren die se Limoges noemen/ soo groot als Calkoensche Henne/ en noch andze acrt/geheeten Buijers/ die in 't wilde haer Eperen leg-gen en upt-bzoeden/ maer alsoo 't meeste deel van dit Landt op de Geyse van Brackwyck leyt/ so is 't dooz d' Oozloghe deerslyck be-woest en bedooven.

Door dit Landt loopen veel Stroomen en Water-bloeden/ onder andte de Noefel: 't Hertogdom begrypt omtrent t'fentigh mylen in 't ronde/hebbende twintig bemerde Steden/te weten d' Hoofst-stadt Lutzenburgh/ Arlon/ Rodemarch/ Cheonville/ Gabeinake/ Coningmakre/ Dieckrich/ Vierron/ Esierberck/ Diandalen/ Van-villers/ Marail/la Roocke en Ardenne/Durbuy/St. Vit./Marche en Salme/en andze sonder naemen/ die dooz d' Oozlog of dooz Perys-making afscheyden zijn/ als Jbois/Chini/en la Ferte/ daer-en-bo-ven zijn hier oock veel oude vermaerde en stercke Slotten en ha-sseelen/ als Stedekeens.

Oock zijn in dit Landt seken Graeffschappen/ veel Baronnpe/ ontelghe heerlykheden/ en duysent een hondert negen-en-t'fentigh Doyen: De Staten van 't Landt besiaet in drie Eeden/te we-ten/Pzelaten/Edelen en Steden.

De Stadt LUTZENBURGH.

Lutzenburgh/ d' Hoofst-stadt van dit Landt/ geeft het gantsch Hertoghdome de naem/ maer dat die van de Rivier in 't Latijn Alifantia of Elza genoecht/ die haer loop tusschen de hoogh en la-ghe te deelen/te weten 't Berghachtigen Dallegigh verspreydt/ is niet al te bescheydelyck: Guicciardijn ghelooft dat de naem spruyt van 't Latijn Lucisburgum, alsoo lilaerlyck blyckt/ dat dit Volck in ouden tijdt seer genegen was tot Afgoderie/ dooz 't ghelele Landt in de booznaemste Steden/ daer tekenen van gesien woeden/ die de naem hebben ghadt van haer Afgoden/ of na Planeten/en dat als-foo Lucisburgum soo veel te segghen is/ als de Stadt of Durbt des lichts/ te weten: der Son/ die de Vader des lichts is/ en Overste hoofst van alle d'andze Planeten/ Ardon een andze Stad in 't landt/ selve gelyck hier naer sal verklarert woeden/ beteeckent in 't Latijn Ara Lunae, dat is den Altaer der Maen/ op de welcke/ in den Tern-pel sacrificie wiert ghedaen/ dat Maen of Godinne Diane/ welck toont dat de Stadt d' Afgodt Jupiter tot ge-eyghent was/ die de Latijnsche Poeten oock Jovis genoecht hebben: Mars in famen-ne/behout noch zijn oude naem: want de plaets was d' Afgodt der

Dorloge/Mars genoemt/toe-geeygent/Mazur/tusschen 't kasteel
Doy en Bastaigne/ een fraey Dorp/houde zijn naem van Mercur-
rurs/ die daer als Gode ge-eert wiert: hier zijn noch in 't Land bez-
schepde and're plaetse/die haer oude naem (maer wat bezandert) be-
houden van d' Afgoden of Planeten: En om dat te bevestighen/
Theonville de seer treffelijcke Stadt van dit Land/ heeft een Grieck-
sche naem / en betekent de Stadt van alle Goden / ghelyck als Pan-
theon te Rome een vermaerde Tempel schijnt ghewijde te zijn / (soo
d' Historie-schryver Dion beghaelt) ter eerre van alle Goden / zy
staet noch op den dagh van heden / en wo:de nu genoemt Santa Ma-
ria Rotunda, om dat zy in 't rondt gheboort is.

De Stadt van Lutzenburgh is seer wel gelegghen/groot sterck en
redelijck wel betimmeret/ hoevel de Burghers/ overmits d' Dorlo-
ge/ daer veel armoede upt gesprooten is/ haer niet seer benaestig-
de tot bonwinge/maer siet in 't meer en meer verballen.

De Hoofst-kerck deser Stadt is nae Sint Nicolae's ghenoemt /
daer-en-boven is een treffelijck klooster (welck soo men seydte en
als de geschiften in de Muere getuygen) een van d' eerste van Sint
Franciscus op den / is gesticht ten tijde van zijn leven/welcken heyl-
ghe Man gheboren was te Assise in Umbrien / dat aen Toscanen
paelt: In de kerck van dit klooster leyde begraven Johan van
Lutzenburgh/ koning van Bohemen/ Soon van Keyser Hendrick
de sebenste/ en Keyser Karel de vierdens Vader / welcke Johan in
d' Dorlogh met den Coning van Brancrich/ teghens d' Engelsche
in 't Jaer duyfent drie hondert acht-en-veertigh/ verslagen wierde.

In dese Stadt sit den Raedt van 't gantsche Landt/ en besaet in
een President met zijn Raedts-heeren en and're Officieren/ hier wort
in Duyts en Frans gheleyt na de Stede en plaetse des Hertogh-
doms/ daer de gedinghe van daen komen: want hier zijn veel Ste-
den/ als Lutzenburgh/ Arlon/ Groodemerck/ Theonville/ en meer
and're daer men Duyts sprekent/ en and're als Jbois/ Monmedy/
Marbeil/ en Danbilliers/ daer men 't Frans ghebruycht/ daerom
moeten de Wethouwers en heur Dienaers beyde dese Talen kun-
nen: Dese Raedt heeft d' appellatie te Mechelen/ daer de schif-
ture in Duyts gemaccht/ in 't Frans ghetoelwelijck ober-geest
worden: Dese Stadt heeft langh een Graeffschap geweest/maer is
naemacks/ soo Minstere's seydte/ door Wencelijn/ koning van
Romen en Bohemen/ een Hertoghdom gheworden/ hoevel de
Historien van Belgie segghen/ ten tijde van Karel de Vierde in het
Jaer duyfent drie hondert ses-en-veertigh/ en wederom zijn and're
van gheboelen door Keyser Hendrick de sebenste/ Heer van Lutzen-
burgh/ daer Guiciardijn me'e hiel: want dese Dorst/ wesen de de

eerste Keyser van desen Duyse/ soo dat wel gelooflijck is/ dat hy
eerst de Stadt met dese waerdighheyt bezheerlijck heeft/ Lutze-
burgh/ ghelyck geseyt is/ heeft in oude tijde veel tegenpoets ghele-
den/ als wesen de een spiegel van Dorloghs-veranderingh/ maer de
ael-oude ongelucken nalagende/ wort bevonden datse naderhandt
in 't Jaer duyfent vijfhondert twee-en-veertigh van de France/ on-
der d' Hertogh van Orleans/ ingenomen en gheplondert is/ en wert
't jaer daer aen weer gewonnen/ en van de selve France becrooft.

Beschrijvinge van het Bisdom LUYCK.

Het Bisdom van Aynck heeft den naem van de boornaemte
Stadt / alsoo genoemt (gelijck getuyghet Hubertus Thomas/
een Aynckenar) van een Roomsche Legioen oft Regiment aldare
verslagen. De Inwoonders noemen 't Aynck/als offsy witten seg-
gen Aynck. Andere zijn van opinie datse alsoo soude heeten nae een
Ayncken Legia / 't welck ontspinghende omtrent 't Dorp Aynck/
drie mylen van daer/ binnen de Stadt in de Nase valt.

Dit landt gemeenlyck genoemt 't Eevelche de Liege, paelt Noor-
waerts en West-waerts aen Zabant/ Oostwaerts en Westwaerts aen
de Nase/ en Westwaerts aen 't Hertoghdom Limburgh/ en in 't Zuyden
aen 't Hertoghdom Lutzenburgh/ en 't Graeffschap Namen: het is
langh een-en-veertigh Ayncken mylen/ breedte vijftien.

Het heeft een goede ende getemperede Aynck/ het landt is seer ge-
noetlijck ende vruchtbare/ hebbende alles in oberbloet/ insonder-
heyt na 't Noorden/aldermaest aen Zabant/daer 't seer rijck is van
koren/ en allerley ander gewas/ het draegt oock Wijn: nae 't Zuy-
den/daer 't grenst aen Lutzenburgh en Brancrich/ is 't onvrucht-
baerder ende rouwer van gebergten/ oock van Dorschen seer Wild-
en verbaertelijck; waermen de principale overblijfselen vint van het
Ardemmer Dorsch/ 't welck Cesar schijnt te zijn het grootste van ge-
heel Brancrich. Dit is soo veel de uytwendige gedaente belangt/
in 't binnenste van 't Aynck is 't begaet met vele Rijnien van Ayn-
en Aoot/ oock van 't beste Sont/ doch wort schaers. In 't gebergte
zijn steen-kuylen/uyt welcke schoone wirtte Marmoz ende Albasten
van allerhande couleuren gegraben wordet. Daer-en-boven zijnder
veel kuylen en Rijnien / seer diep onder de aerde/ daer niet wonder-
lijcken arbeyt en perijckel der arbeyders/ tot onder den grond vande
Nase/ die hen boven 't hooft loopt/ gegraben worden de steenhou-
om byer te maectien/ die door de Nederlanden verbeert worden/ be-
draghende de weerde daer van Jaerlijck meer als hondert duyfent
Ducaten. Dese steen noemmen gemeenlyck Charbon de Liege
Aynck

dat hy
Lucifere
ghele-
nare de
chande
ice/one
n wert
ist.

reimste
omas/
aldare
en feg-
ter een
lunty/
oogde-
is den
yden
berth
er ge-
nder
a ban
Zun-
nehe
Dil/
n her
n ge-
ngt/
lfice
afice
nder
ande
plen
ber-
lent
eg-
puz

Lupker kolen/die ontfonten en van 't buys/ ontstecken zijnde/ge-
ben een seer krachtige hitte/die met water vermeeerde woort/en met
Olye verminderd. De Lupkeners seggen daerom/dat haer landt
van dierdingen boven alle andere Landen bestien is/als vsoodt be-
zept dat 't gebuyck van dese kolen eerst gebonden is in 't jaer 1189/
van een bzeemdelingh en reysende man/ diese eenen Sint gewesen
heest. Daer en boven is dit Land begaest met allerley Weestael/ en
gedierten/de boschen vol wiltsaets en vogelvaer. Men wil seg-
gen dat dese conteepe eerstmaels van Sint. Maternus van Padua/
eerste Bisshop van Congren/in 't Jaer hondert/ tot het Christelic-
ke geloobe gekomen is: want de Bisshoplijke stoel die nu te Lupk
is/ placht te Congren te wesen/tot omtrent het Jaer 498/in welke
tijt/als de Hunnen onder haren Ouersten Attila in Duytslandt ge-
hadden/ is de selde van St. Servaes na Maestricht getransfereert/
al waer hy bleef tot de tyden van S. Hupbert/die dien in 't jaer 713/
te Lupk selde/aldaer hy regentwoozdig noch is. Van S. Maternus
a/ eerste Bisshop van Lupk/ tot op onsen tegenwoozdighen tijdt/
wozden 't negentig Bisshopen getelt. En is de Pzelaer van Lupk
met allen Bisshop/ maer oock een Voest des Rijk/ Hertogh van
Bouillon/ Marck-graue van Franchimont/ Graue van Los ende
Bisbania. De oude inwoonderen deses Bisdoms zyn gheweest de
Eburones/ Tungri/ Centrones en Cerefti.

Het begijnt nu ter tijdt in sich een groot deel van oude Vorst-
gen/te weten: het Hertogdom van Bouillon/ het Marquisaet van
Franchimont/ het Graefschap Hasbanie/ of Haspengow/ ende van
Los/ met noch veelc Baronnien/ soo dat in dit Bisdom/ behalven
Maestricht (waer van de helft onder 't Hertogdom Zabant staet)
24. beemude steden gebonden wozden/ en 1700. Dorpen met kloek-
toorens/ veel Allden ende heerlijckheden/ de namen der steden zyn
dese/ Lupk/ Bouillon/ Franchimont/ Looz/ Voerthwoym/ Tongren/
Hocp/ Hasselt/ Duant/ Masseyk/ Stochem/ Wilsen/ S. Truyen/
Cupn/ Bist/ Varem/ Berenghen/ Verck/ Wyce/ Per/ Hamont/ Si-
sten Leodium/ van sommige Augusta Eburonum/ en van de inwoonder-
Liege genoemt/ van de Nederlanders Lupel/ en van de Hoogduy-
schen Lutrich. Het is een seer oude stad/ en na her segghen van Hu-
bertus Thomas Leodius/ is sy van de grootmoedighe Ambiorix/
Coning der Eburonen gebout/ doo: wiens beleyt de Inwoonder-
doo: list bespronghen en ombachten Cortam en Sabinnim/ gantsch
beziellende een Roomsch regiment en vyf Compagnien/ ghelyck

Cesay wijtloopigh in 't vijfde Boeck zijnder Commentarien van de
Fransche oozloghen verhaelt. Andere schijben dat het een menwe
stadt soude zyn/ gesichte van S. Hupbert van Aquitanien; maer de
overblijfselen van hare oude verballene Weften/ ende andje heerlycke
merekteykenen van hare onthept/ die buyten ende binnen ghesien
wozden/ bewijfen oogenschynlich/ datse langer ghesichte is als dese
voorgeben. Dshalven de Maest en Legia/ loopen noch dize andere
waterliens doo: de stad/ te weten: Die/ Dese en Ambliarus/ die ha-
ren oosprongh hebben in 't bosch van Vdennen. Noeh loopen in de
stadt veel andere seer silar leuende wateren en fonteynen/ in sulcker
menigte/ dat sommige hupfen twee en drie fonteynen hebben. Sy is
seer groot en wijt/ so datse ettelicke bergen en dalen in haer begijpt.
Haren ombang is vier Italiaensche mylen. Sy heeft groote schoo-
ne hupfen en ghebouwen/ onder welke nyemunt het kostelick ende
magnifijcke Paleys des Bisshops/ ghesonderet van de Cardinael
Erard van der Marck/ Bisshop van Lupk. Ende men mach niet
wachtelyck/ maer oock van Hoog ende Neder. Duytschlandt/ soo in
menigte van kercken/ als in fruyghen en vriedom. Want hier syn
acht seer rycke ende heerlycke stichten van Canonicken/ doch boven
al is seer treffelick de kerck van S. Lambert/ Patroon deser stad/
welcke is de voornaemste/ den Dom ghenoeemt/ wiens Bisshop de
Pzins en Heer is van 't gantsche landt/ zijnde die Canonicken zijne
staet/ heeren/ doch kan hier niemant Canonicus wozden/ dan eerst
gebozen. Edelman/ Docto: of Airciaet. In dese kerck is veel hee-
ligdoms/ kostelicke geschieren en Vaten/ veel cieraet van Goudt en
Silber/ onder andere een groote S. Joris te peerde van loutre gout/
welken Hertogh Carel van Burgundien aldaer bezeert heeft. Hier
zijn oock vier seer rycke Allden/ alle met schoone luyden besien.
Binnen de stad zyn 32 Brochpe-kercken/ met noch soo veel andere
kercken/ des halben de vermaerde Petrarcha eerstijds wel te recht
nemeude en heerlycke plaetse voo: de geestelickhept. Dese Stadt is
met sulcke privilegien en bygheden/ dat haer Reggeringe bykans een
bye Republiec schijnt: want sy haer eygen Borgemeesters/ Scher-
pen en Magistraet heeft. De studien en allelepe goede kousien
zyn hier eerstijds in groote waerden en gcoeffent geweest/ so datmen
bevonden heeft/ dat op een tijt tseffens aldac: studerden 9. Konings
Sonen/ 24. Hertogen Sonen/ en 29. Grauen Sonen/ behalven veel
andere kinderen van Vender-heeren/ welke meest alle Canonic-
ken waren van den Dom S. Lambert.

Wouillon is een Slot/ gelegghen vier mijlen van Tjop/en festien van Luyck/wonderlyck op den top eens berghs gheboort/zynde de woon-plaetse der Hertogen van Wouillon. Daer dit Slot heeft Godefridus Hertoge van Lothringen zijn toe-naem geboort/dewelcke in 't Concilie van Clermont in Lubergne/in't Jaer 1099/de eerste is gheweest met zijne broeders Eustachio ende Balduino/ die de Cransbaert heeft aengenomen naer 't heylige lande teghens de ongeloobigen/en heeft derhalven dese vrome Heldt/om beter middel te hebben tot een soo verre reyse/dit Hertoghdóm verkocht aen Spert/Bischoff van Luyck/ met meerder lofen eere des verkoopers/dan des koopers. Door deses vromighepdt en dapperhepdt/hebben de Christenen Jerusalem gewonnen/om welcke kiloclie daet en andere bezienissen/als het gantsche krieghshep; hem wilde kroonen tot eenen Coninck van Jerusalem/heeft hy sulcx gewoogert/seggende/dat zynen sin ofte wille gheen/ins en was/met een gouden kroone gekroont te worden/in die Stadt/daer onse Heere ende Salichmaet; hier met dogmen gekroont was.

Franchimont was vooertijds een besloten Stadt/ licht nu sonder Westen/ albaer heeft de Cardinael Erardus de Marca een sterck slot gheboort/lept van Luyck vier mijlen/ende houdt noch de waerdighepdt van een March-graefschap. By Franchimont licht een Doopthoven genoeint/omtrent het welcke gebonden worden/bezochten Mijnen van seer goede Aodt/ en inde naest gelegene berggen ziet men veel steen-kuylen van Marmoer.

Congren licht drie mijlen van Maestricht/ende drie van Luyck/aen het waterken Jeck. Dese Stadt heeft de naem gekregen van de Tongris, Duytsche Volcheren/die haer vaderlant verlatende eerst hezwaerts ober den Rijn zijn gekomen/en dese woonplactsen uytverloren. Sy is de oudste van al de Zabantsche steden/van dese Stadt of tot Parijs/omtrent 200. Italiaensche mijlen weegs/is een strate ofte wegh die eertijds gheheel met steenen gheplaveert was/waer van men de overblijfselen noch ooghenfeynliken zien kan. Tot een merckteyken van een seer groote oudhepdt/woort noch te Congren ghezien/een seer oudt kercken eertijds Herculi toe-gewegent/wrens beelddt op de Poortten staet/ende noch heden daegs gesien woort.

Doep wort genoeint van het sterck-loopende rebierken/ 't welck in dese Stadt in de Mase balt/ ligt van Luyck vijf mijlen.

Het stedeken Bilfen legt aen den Demmer/4. mijlen van Luyck/en buyten 't selue licht het Doopthoven Bilfen.

S. Crupen legt drie mijlen van Congren/ eertijds (als sommighe meynen) een woon-plaetse der Centronum, van welcke vol-

ken Caesar dickwils mentie maect in zijne Commentarien.

Een myle van Luyck is nu noch een Doopthoven Eburne ghenoemt/het welcke eertijds gheweest is/ (soo men meyn) Hoofstadt der Eburnen.

Het halve deel der stad Maestricht heeft (so Placinius schryft) een Graue van Loeben/ Porus genaemt/ verzeert aen het Bisdóm Luyck. De andere steden gae ick korthepds halben voozby.

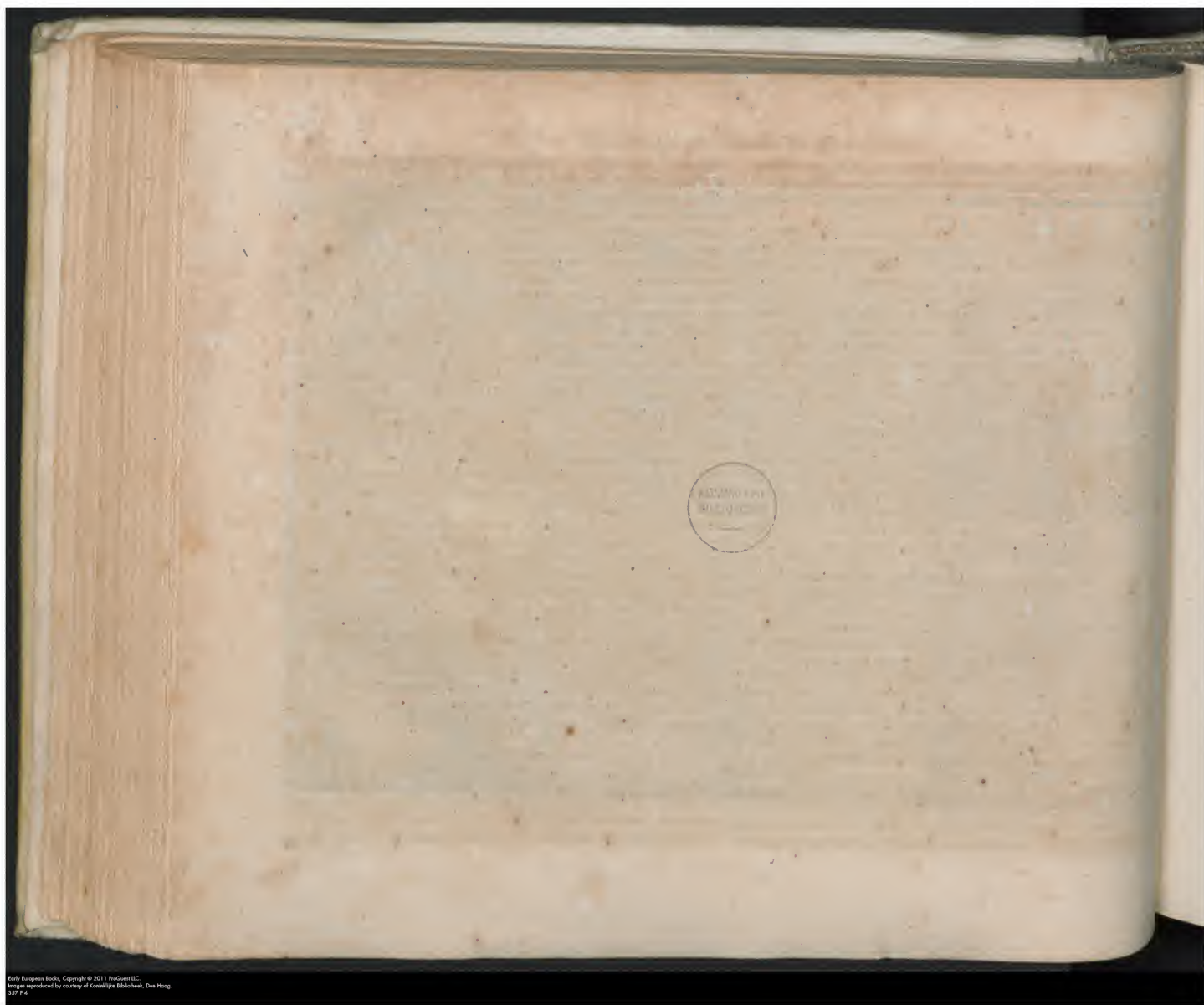
De Landt is ober al vol steevieren/ waer van het meeste deel in de Mase loopt/ als Regia/Dres/Dess/Ambluarus/Jeckel/Hoyl/Dessera/Wi/Doer-De/ de andere loopen in den Demmere/ ende soo voozts in de Schelde/ te weten: Katbeck/Strimmer/Dereck/Hesyl/welck zijn seer klare wateren/ ende bisch-rjck.

De Congren is eertijds een fonteyne geweest/van welcke de gesleeden noch een gheheyl hebben. Sommighe meynen/dat die selve noch binnen der Stadt soude zijn/ doch andere (met welcke stent Ludovicus Guicciardinus een treffelijck Scribent/en die selfs de waerheyt daer van heeft willen vernemen) seggen dat die van buyten de stede soude zijn/ anderhalf myle van Limburgh/ vijf mijlen van Luyck/en acht van Congren/ by het Doopthoven Spa/ in een seer plaetsierick en lustigh bosch/zynde een gedeelte des boschs van Aldemmen. Dese fonteyne heeft wonderlijcke krachten om te genesen oock de alderdesperactse siekten/ als teeringhe/ watersicht/ koozzen en andere meer.

't LANDSCHAP NAMEN.

Namen een Graefschap/ leyt tusschen Zabant/Denegoutw/Luxemburgh/ en 't Landt van Luyck/ kleyn van begrip en engh van palen/ maer 't is een Landeken vol van alle lust en gerief/ 't volck is goet/geroutw/en behendigh tot alle dingen/dedel vroom in krieghs-handel en ed'le daden; de lucht balt'er gerempert/ aengenaeem en gesont: Door 't Landt loopen veel rivieren en beeken/waer van de vooernaemste de Mase en Sambe zijn; die niet alleen seer gedienstigh tot 't Landts gebuyck zijn/ maer geven oock overbloedigh veel visschen die haer houden in 't Samt/ lebende Steenen en bequame gronden; hier zijn oock verscheide Bosschen/waer van Maclaigue 't grootste is/ vol van alderhande wilde Dieren/en roof vogels om te vliegen en te jagen: 't Landt in de leeghte is vruchtbaer van Granen en alderhande Saet; de meernichbildige Bergen hebben profitelijcke hout-gewassen/ en klare fonteyne en Springen/ Meren en Root-mijnen/ oock Koffen van alderhande Mettel-Steenen/ schoone swarte Marmer/en roof en wit gemenghde/ die Mase genoeint woort; voozder verscheide

and're slach met om te metelen en kasteel van te handen: oock
hinnen'te steen-hoelen gelijck in Henegouwe van gesprooken is:
daer word't oock Salpeter en and're dingen/ ten Oozlogh dienstich/
gemaect/ daer de Volckeren hier te Lande sich wien geneeren.

Men telt in't Graeffschap van Namen vier beslooten Steden/
d'Hoofst-Stadt Namen/ Hobines/ Charlemont en Valencourt:
hondert twee-en-tachtigh Dooppen/ en veel schoone en rijke Ab-
bye: De Staten van dit Lande zijn geset in Prelaten of Gefe-
lycke/ Edelborn/ en Oorighen der Steden.

NAMENS oozspronck is duyfster en onseker/ niet tegen-
staende synder eenige van groot aenien/ die (t'z sp' t'wylt hun sel-
be berieft/ of wylt and're gebonden hebben) schijben/ dat de naem
herkomt van een Afgodt/ die op den top des Berghs geset/ (al-
waer nu een kasteel staet) aengebeden wierdt: Dit Beelt was
Pangenoemt/ en gaf antwoort den yder die hem daer toe vergde:
maer ten aenien dat dooz de koninck van onsen Salichmaker Jesu
Christ in de Wereldt alle fooren van Afgoden/ Overpe/ en Duy-
velsche machten een eynde moeste nemen/ en d'antwoort van val-
sche Goden haer geloof verlooren/ soo swaegh dese Afgodt mede
ful/ en wierdt stom/ en dat hier van de Stadt/ van de France/ is
genoomt geweest Maius, en d'Frachane Hannuura/ and're seggen
dat dese Stadt/ van de Romeyne op-gheboort zijnde/ als een en-
bezwinnelijcke stercke de naem Doublannus van de France ont-
fangen heeft/ endatse daer van (maer het woort berandert zyn-
de by die van't Lande) de naem van Namme verkreegh: hae dat
het zyn of niet/ dese Stadt is ghelegen tusschen twee Bergen/ op de
lincke zyde van de kant der Maes/ acht mijlen van Leuten en
Lupck/ en tien van Brussel/ t'is een fraeye Stadt met een sterck
kasteel/ daer rontom seken Vermitagien (van Gefeelijcke en
Godtruchinge Mannen bewoont) zyn: t'was van outs een
Graeffschap met heerlijck wylt en vreedt gebiedt: hier word't oock
gehouden den Koninghlijcken Raedt van dit Lande/ die te Mech-
len appelleert: Dese Stadt is oock een Bisdom/ waer van de
Hoofst kerk Sint Albin toe-gewijdt wiert. d'Inwoonders van
Namen zyn strengbaer en vroom ten Oozlogh/ en haer Landts-Hee-
ren geroont/ sprecken Frans/ zyn seer beset/ en geseugh in cen-
ge konsten en hantwercken/ hoelweld'er niet veel kooptieden/ noch
Ambachten en zyn/ maer Edele ghenoech/ en onder die versheyde
Duyfen en Graslachten die haer booz oudt en seer Edel van groote
Landts-Heeren bloedt rekenen/ zyn de meeste Bastaerden.

Als in't Jaer duyfent vijf hondert seken-en-tseventigh Don Jo-
han van Oostenvryck/ te post hier te Lande gekomen/ by de Gene-

rale Staten booz Gouverneur des Landts ontfangen was/ ende de
Spanjaerden tot op d'uyterste Grenzen had doen vertrecken/ en be-
speyde dat de Generale Staten hem niet ten volle vertroude/ en na
hem om-saghen/ oveyndts de Verhutenisse die by met suspete per-
soonen gemaect had/ en eenige acten die by hem teghens t wel-be-
hagen der Staten geantwoert warden/ soo heeft hy den neghen-en-
twintigste July/ tot beschermingh van zyn Persoon/ t Casteel van
Namen in-genomen/ en hem daer sterck ghemaccht/ waer over de
Staten niet wel genoegden/ die na dat d'Ertz-herthogh Matthias
daer toe bezogt zijnde/ tot haer beschermingh gekomen was/ Don
Johan byandt des Landts beklacden/ en om hem wederstandt te
doen/ een heyz tegens hem te Velde brachten/ dat van Don Johan
by Genbloers geslagen wierdt. De Staten Generael versamelden
haer volck weder by een/ en maectten den Grave van Dossu Velt-
Overste/ daer nebens quamen ynt Duytschlant menigte van Guy-
ters/ onder t ghebiedt van Casimirus/ Zoeder des Pfaltz-Grave
vanden Rhyn: doch alsoo der Staten Veger by Kinnemant lag/ so
heeft Don Johan goet gebonden t selve aldaer te bespynen/ waer
hy liet acht of tien hondert man achter/ en verchte niet ynt. Na dese
slagh trock Don Johan tot zyn bescherming onder Namen/ alwaer
hy den eersten October duyfent vijf hondert acht-en-tseventig van
de Dese slozf.

In t Jaer duyfent vijf hondert een-en-tseventigh/ den sevend-
februarij/ deed de Rivier de Sambe/ die dooz de Stadt loopt/ met
over-bloeyen groote schade/ waer dooz de mont van dese Rivier/ die
tot de Maes vloeyt/ met neer-valle kiesel-stene gestopt wiert/ on-
der de welcke veel oude Gelt gebonden werdt: dese Vloet maectten
een Epland.

Beslyt van t Landtschap NAMEN.

Eertijds heeft t Land van Namen bescheyden Heeren ghehad/
soo dat d'een en d'ander daer recht aen sogt te hebben/ is de hal-
ve deelsch met Oozlogge gequelt geweest/ t geen langh souw vallen
te verhalen/ de halve sal t genoegh zyn te segghen/ dat Philips/ de
Zoeder van Zoudelwyn/ Grave van Vlaenderen/ naemaelc Ken-
ser van Constantinopelen/ die in t Jaer duyfent twee hondert
Maechtgrae van Namen is geweest/ daer nae is t gewoeden (on-
der and're Landt-heeren) aen den Goedertieren/ Hertog van Bour-
gondien/ en soo boozts aen t huyjs van Oostenvryck.

t Landtschap GELDERLAND.

Geldr/ soo Munsterus schryft/ is t Landt dat ten tyde van Ty-
lius Cesar de Menapp bewoont hebben/ hoelwel and're schry-
vers

ken de Sicambzi: maer de gedaente van die Landt is soo verre uytlooppende en wijt/verscheyden van den Rijn / die 't midden met sin twee Beeken scheyt en deylt / dat de Schybergs fontijts met malanderen weynigh ober een komen: niet te min woort geoordeelt dat Caesar op veel plaatsen / besonder in syn vierde Boeck lilaetlyck genoegh schryft / dat de Menapp haer wooningh herwaerts ober den Rijn gehouden hebben / en op d'andze zijde alleentlych besaten 't Landt aende Water-kant: voorts het ander deel des Hertogdoms van Gelder hebben mersten-deel de Saramori bewoont / en de Batavi oock een deel.

Sonder twijffel hebben de Sicambzi ten tijde van Caesar gantschelyck ober geene zijde des Rijnns gelwoont / maer dewyl sy diekwils van de Romeynen oberwoonnen en verschoopt waren / so heeft Octavianus Augustus tot syn eygen verskeringh en bebyndingh (gelijck Strabo / Suetonius / en andere schryben) een groot deel van dien met ander Volk doen vertercken op dese zijde van den Rijn: waer uyt sekerlych blijkt / dat van die tijdt af / dit Volk hun wooningh ober dese geene zijde des Rijnns / wijt en byet met een groote heerschappye gehad heeft: en syn de selve / die nu Geldersche genoemt worden: Op dese meynunge schryft den welgeleerden Franciscus Arnicus / aldus.

Om de gantsche saeck met korte woorden te begrypen: de Keyser Augustus heeft de Rheten, Beyerens, Helleners, Dalmaten, Saxen en Dalmaten verwonnen; en Marrianus / de seer geschikte bedieder en uplegger van Caesar en Tacitus seyt oock syn meyningh hier ober met dese woorden: De Sicambren welck heden-daeghs Geldersche zijn, liggende aen de r'samen-voeder Mase en des Rijnns, komende oock totaen de groote wilde Zee: en noch op een ander plaats: De Sicambre, een Duyts Volk, bewoonden eertijds over den Rijn, na by de Keulenaers, de Bosschen en Wildernisse: nu besitten de Sicambren, die wy Geldersche noemen, Steden, Wijcken en Ackerlanden tusschen de Mase en Rijn, waer van het meeste deel 't Bisdum van Luyck is: De Poet Sidonius betoont oock / met de voorsyde Schybergs ober een komende / waer de Sicambren gelwoont hebben / na 't inhout van dese vaerssen.

Sic tipz duplicis tumore fracto,
Det onlus vahalam bibat Sicambre.

En wyl tijds hier na heeft die Landt de naem van Menapien en Sicambren verlaten / en de Geldersche (gelijck sommige seggen van Gelduba / een Stadt daer Cornelius Tacitus loffelyck gewag van maect / en op den Rijn gelegen was / maer nu gantsch

vergeten en teniet is) aengenomen: Munsterus betuyghe / dat Dunctaerdt van Pont / d' eerste Heer en Oberste des Landts / niet syn Voeder Anpold / 't kasteel / ghenoeit Pont Gelder / ghesicht heeft / 't welck teghentwoordigh de Stadt is / die Gelder genoemt woort / waer van het gantsche Landt de naem verleggen heeft: Dit Gelderlandt heeft nu ter tijdt Noortwaerts op 't hooft Vrieslandt / met de lincker ooggh aenschouwende de Boesem of Inham der Zee / genaemt de Zuyder Zee: Zuydwaerts hooz een gedeelte de Mase / die her van Zabant scheyt / gelijck mede ten deele 't Landt van Gulick: Oostwaerts den Rijn en 't Hertogdom van Kileef / die dese Provincie in twee Landen schept: Westwaerts recht uyt Hollandt en Wrecher. Dit Landt heeft luttel Bergen / maer verscheide schoone profijtelyche Bosschen / onder welke is Echterwaldt: De gantsche Landtsdouw is meesten deel seer vruchtbare tot alle landt-winningh / insonderheyt tot Graen / en soekingh van Beesten / die 'er met groote meeninghe zijn / en uyt Denemereken ghesonden worden om bet te maken de schoonste en beste Weyden zijn by den Rijn / Wael / en Mase. Gelderlandt begriyp mede 't Graefschap van Zutphen / en andere Staten en Heerlijckheden: 't heeft twee en twintigh beslooten of bemuurde Steden / te weten Nimwegen / Kleurmondt / Zutphen / Nienem / als de voornaemste Hooft-Steden / die de twee deelen des Landts maken / en syn ghelegen gelijck op syn plaats bechlaert sal worden / op vier verscheide Waterbloeden / en onder vier verscheide Bisdommen: voorts heeft het Hartum / Elboogh / Harderwijk / Wageningen / Ciel / Bommel / Bronckburgh / Doetkuin / 't Heeren-bergh / Lochem / Grol / Zuyderboord / Gelder / Stralen / Venloo / Wachtendonck en Echten: daer syn oock meer andere Steden / die eertijds beslooten en bemuurt waren / maer dooz verscheide onghewallen syn de selve nu al / of meesten-deel sonder Muur en Vesten / niet te min noch in redelycke staet / ghenietende de Privilegien en Wyheden gelijck d'andze / als namentlych keppel / Ghent / Batenboogh / Montfort en Eche / met meer andere treffelyche Vlecken en plaatsen: voorts syn daer meer als drie hondert Dorpen / met Klok / Toomen en Parochie-Kerken. De Staten des Hertogdoms syn gheset in drie Eeden / te weten Vander-Heeren / Edelen / en vrie Hooft-Steden.

NYMEGEN, d' eerste Stadt in Gelderlandt / en de Hooft-Stadt van 't Ryneghele vierendeel / is een plaats / wierd oorspronck / vermits haer outheit / seer duyfster is: de waerlijckste gegzonde meyningh daer van schijnt te wesen / dat de Batavien

ht / dar
indig /
Selder /
Selder
kregen
t hooft
fijn of
do; een
de ten
ctoght
Weste
lunel
onder
effen
dr tot
nigte
alien:
Ma
n / en
e ftoe
e vter
laet
n one
E
onche
reder
voren
e fte
min
ged
och /
zyn
vter

ren booz: de Saligmakende geboorte uyt Duytslandt zijn afgeschon-
men/ en hebben dese Stadt op een verheben Heubel gebout / de wel-
ke langen tijt de naem geboort heeft van Opidum Batavorum, dat is
de Staet der Batavieren/ also de selve booz: een tijt/ en daer na haer
eenighste en aenschijnelijckste Stadt en konings Stoel was: dan na
dat sy in d' eerste Oorloghe tegens de Romeyne / booz: de Bataviersse
Delt-Heer Civilis / volgens 't seggen van Tacitus/ verbrant / en
namoets by d' Insaten was opgeruimmet / soo is d' oude naem / in
ongezuyckelkomende/ dese Stadt Pecomagus of Pymegen gehee-
ten/ dat is Nieuw-stadt of Nieuw-huys.

Gelyck Gelderlandt in d' algemene vergaderingh van de seven
Dyke Landen / soo is Pymegen onder de Geldersche daer d' eerste
en 't hooft/om welker oorsaeck sy dooz: liepser karel de vyfde/wan-
neer hy als heer van Nederlandt en Bourgondien / in 't jaer duy-
sent vyf hondert negen-en-beertigh / met de Kijck en kuerbooschen
een eeuwighe Verdragh soude sluyten / tot de selve bezegelingh ues-
sens hier van de hooghe naemste uyt de Geest lyeke / vier van de Doo-
sten en vier der booz:treffelijckste Steden/mede wierden beschreyen.

Pymegen wort niet alleen een Kijck/waer oock een Boog-graef-
schap geheeten / van sijn Slot of Burgh / om dat men in tyde van
noot sich daer op verseyken kan/ gelyck als Leuven/ Leyden/ Heu-
den/ Wijck / Buuren en andze Steden haer Booghten hebben / be-
woont by de Boogh-Graben/ die naest de Stadt-houder Cancellier/
Kaden en andze Kijckluyden/ d' opperste plaats heeft / dese Booght
wordt Dalk-Hof ghenoemt / 't is een over oudt Gebouw aen de
Kierckse zijde op die Hoeverbergh gelegen / dat naer gissingh van
Julius Caesar eerst gesicht is / die dese Stadt als een Dey van
Duytslandt en den Kijck-stroom met sijn knechten steets beset hiel /
hier wierden oock alle saken by de Kroomsehe Overste verhandelt /
andze willen de gront-beste van 't Dalk-Hof toefschryben aen de
Delt-Heer Dufus/ sommige om dat Pymegen eerst de naem doog
van Berout/ Stad aen d' oude Batavieren/ en andze wederom aen
karel de Groote / die oock de naem heeft van het Kiercken aldac:
't welck op de wijse van d' Heydensche Kiercken rondt/ en na gissingh
van Paulus Merula certijds den Afgod Janus / of soo andze
schryben/ Manibus was toege-egent/ dat Paus Leo ter eeren van
onse Saligmaker heeft doen inwopen: Na dat de Booz:mannen die
heerlijck suck wercks omgewoet en berwoest hadden/ is het dooz:
liepser Frederick Barbarossa ontrent het jaer elf-hondert vijf-en-
vijftig wederom opghericht / en naderhandt booz: 't laest dooz: Ca-
tharina van Kieck / Gemalin van Dooft Arnoldt / herstelt en wat
berholpen: dese hooghste geeft een vermaeckelijck uersicht over

de Stadt / verby loopende Stroomen en de rondtom ghelegene
Landen / Steden en Vlecken: op 't black van dese Wergh by 't
Dalk-Hof/ is een kleyn en altoos spjende Doeltjen / onlanghs
met eenighe Lienen van Schaduw beplant / dooz: 't belect van
Bo:germeester kalf ken/ en na sijn naem gheheeten kalfverbos:
oock is op de Wal / by een plaats / die weghens sijn ghenochelijck
uetsicht / dooz: d' Hertogh van Alba / of de Pijns van Parma /
bellivedeere is ghenoeint / een hoogh Speelhuys dooz: den Kacht
der Stadt beset te maeken / van waer men hier verseynde Stro-
men als Wael / Maes / Rhijn en Rysel / mach beschoutwen / men
vinde hier en daer / soo in als om de Stadt veel Graf-schijsten van
Romeyne / oock wordender dagelijcks noch meernichte van oude
Welden / Graben/ aerde Daken of Kijcken/ en andze Romeyne
se overblijffelen ghebonden / voornamentlijck aen de Waelkant /
wanneer d' Ooste Wint 't Water doet saken / insghelijck onder-
aerde vloeren / Dorscherben / Dymfsteen en berseynde maech-
sels van Kingen / en Gespen / oock gehartelde / en rondom de kane
ingesagde Penningen / met de namen van Octavianus / Claudius
en andze liepser.

De Stadt is een lustige heerlijcke/ streijbare/ en so van Volck als
Kijckdom overbloeyende plaats / gaende in sterckte en treffelijcke
Gebouwen/alle andze Geldersche Steden te boven. Pymegen leyt
bykans als een gespannen Boogh / wiens Pees is aen de Wael /
van waer het allenghskens met vyf Heubels opgaet / als den Hef-
senberg/ Marienberg/ Gynberg / Klockenberg/ en Voerenberg:
't heeft in 't Oosten en Zuyden veel spring-watren / aen 't Pooz:den
klepachige Benw neffens de Wael-stroom / uytgenomen dat hy
eenige groote en dzooge Santplaten opwerpt/ op sijn alderdiepste is/
en alderhande schoone visch (waer onder Picken en Salmen) gerst.
De Tooren op de Kroomse voet aen de Wael/ wort weghens sijn
maeksel de Kroomenburghs of Kroomen-tooren gheten / zijnde in 't
ront gebout van wonderlijcke nettigheyt en dichte / in 't midden als
oock boven met een overgankl vercieret / en dazgende op den top een
kroopere vergulde Kroom.

De kostelijckste en konstijgste van alle de Kiercken is de Stedens/
die dooz: Albert de Groote/ Bisschop van Liegensburgh/ eerst inge-
wijdt wiert/waer op een fraeye Tooren staet/die (na dat sy in 't jaer
duysent vyf hondert ses-en-istigh dooz: den Bisschop geschoonden
was/ en de Kierck daer binnen gesmolten/ en vooz: eenige jaeren in 't be-
leg een deel van 't waer Gesehut neer gestort) is namoets weder
opghemacelt: aldaer is 't Graf van Catharina van Bourbon/
Dochter van Karel van Valoys Hertogh van Bourbon/ in haer te-
ven

ben Gemalin van Adolf de lebende Hertogh van Gelder/ en J. Doeder van de Gelderſche Hercules/en leyt in 't koopert uyt-gebeelt met ſeventien wapens van Vaders als J. Doeders zinde tondom 't graf.
Hier wydt van daer/doch ſonder een Graef/ruft den onbezegde Krijgs-helt Maarten Schenck.

Nicht hier aen nae 't Zyde openbaert ſich de Schoof/ welke mitſ haer nette timmeragie en in pronck van uyt-gehouten beelden/wel een Hof of kerck gelijckit/en van tijdt tot tijdt beroemt/en van Leepelingen wel geſoſſeert is ghewerſt/ die in Grieks en Latijnsche Tale wel geoeſſent waren: Ja dat meer is/hier woort gheſegd dat Bruno/ die naderhandt op de Pauſelycke Stoel quam/en Gregorius toe-ghenaemt was/ die dierdelepe Talen ſpach/die hy hier geleert had.

Der Stadt-huys is deſtig/en beztoont aen zijn Gebel/ acht aſſerſels van Keyſeren/waer onder Karel de Grootē/ die boven andze 't gemeene beſt goede gunſt gedragen heeft: in de Glaſe Venſters is uyt-geſchildert 't lyden van d' heyl'ge Seiden/ die in de Paepſche tijden vooz een beſcheymer en voozſpreeck der Stadt wiert aengheſien/en in de Raedt-Kamer ſtaet een Beeltenis van Karel de Grootē te in zijn volle uytzuſting/om d' Obzighet hier mede indachtigh te maken/ dat dit is een byze Kijchſtadt/ in teyken van welcke waerdigheyt/en om te gelijck haer opper-macht uyt te dnycken/ de Stadt oock een dubbele woorten Krent is boerende/hebbende op zijn bozft een Gulde Leentw/en een Keyſers Kroon boven 't hooft.

Doch zijn hier in de Stadt bezſcheyde kercken/ Godſ-huysen en koſtelijcke Geſichten/die wy/ om den Leſer daer niet te langh me'e op te houden/ bezby ſullen gaen. Daer is oock een fraeye bequame Haven/ oock iſſer in 't Jaer ſeſien hondert acht/van de Waer aſtor in den Kijhn toe by Kienhem/door d' Ober-Vetuwſe Doopen Vort/ Elſt en Elden/ en Waert gegraben/ten minſten acht voert diep/en twee en dertig voet/tot behulp van de reypende Man.

Karel de Grootē plaecht zijn bezmoepde ſinne beeligt met ſaghen hier omtrent weder te bergaderen/en de volghende Keyſers oock daer ober hunne Vort-Veſters en Wont-Graben te hebben/hier op ſcheyden de Graben van Gelder en Cleve te ſien/ wanneer zy in het Jaer duyſent twee hondert ſes-en-tſefstigh onder een verbonden van dit Voſch noyt uyt te rojen/aſte houtwen/of tot bouwlant te ſullen maken/ behalven dat (gelijck Berchem ober twee hondert jaer heeft aengereyent) Graef Jan van Cleve daer binnen wel eer op de Jaecht een Hart heeft doozſteken/dragende om den hals de naem van Julius Ceſar/ waer van de Voorens Edulwaert van Cleef tot een bereyering wijzen geſonden.

De Voogers zijn nu doozgaens den Koophandel en in 't beſonder de Vrouweryen/ ſeer toegedaen/dieſe met heele laſten in d' onleggende plaerſe ſende/ ſy hebben in Sterghbaerheyt en Vanteringen van Wapenen van tijdt tot tijdt boven andze uytgemunt/en altoos aen den aenſtoot geſegen.

De Stadts Obzighet plaecht te beſtaen uyt vier-en-twintigh Leiden/maer zijn nu ſoo ſterck met/ zijnde een erf-raedt/daer onder twaelf Scheypenen/twee gebiedende Voogermeeſters/ 't Scheypen-amp mede bekleedende/ die van vier helbaerdierſ gebolghet worden/d' andze Burgermeeſters worden Raedts-banden of Raeden genoemt/ die buyten Gericht-faken in andze Stadt en Landts-betreffende/gelijck geſach hebben.

Pinnegen is deelachtigh aen alle de bygheden en boozdaten die de Stadt Kien epgen zijn/ welck nochtans/naeſt Komen/boven alle andze Kijch-ſeden is begiftigt. De Stadt heeft het recht van ſchattinghe/ als mede om-gelden op Wijn en Bier in te voeren/ ſkamp-gebrechten te gebieden of toe te laten/de quaet-doenders vooz althyt uyt het gantſche Koomſe Kijch te verbannen/ Aen-taſel-houders aen te ſiellen/ Goude of Silve Munte te ſlaen/ ſy ſtaet mede in 't Verbont met d' Anzer-Seden/de Voogers hebben beſondere bypdom van te viſſchen en van alderhande wilt te jaghen/ noch en mogen van geene Heeren epgen of dienſtbaer gemaectit/ noch nergens als vooz Pinnegen te recht getrocken worden.

In 't jaer duyſent byſ-hondert byſ-en-tachtig is de Stadt Pinnegen de Vereenighde Nederlanden/ dooz laghe van den Oberſche Schenck met eenige perſoonen van binnen/aſgeballen: deſe ruyden de Catholijcke op om de kercken te verſoeken/en byze Diſſe te moeghen doen/ 't geen ſtontelijck gheſchiede: waer ober de Graef van Meurs/Gouverneur van Gelderland/ geraden bont meer Guarniſoen in de Stadt te leggen: 't geen de Voogers gewaer woorden de/niet wilde toe-laten: hier dooz wierden de Catholijke ſtouter/en ontboode Schenck (die doornacks in Parmas dienſt was) om met Krijgs-volck by hun te komen/en meenden 't inleggende volck uyt te dnyben: derhalbe maecte ſy haer den ſeſiende Maert/ 's morgens broeg/maeſter van de Poorten/Munten/en 't Stadts Krijgs-Schwert/roepende dat de Graef van Meurs meer Krijgs-volck inbocht/om haer te wycken/en de Stadt te plonderen: die de Voogers ſo wijs gemaect zynde/ raccliten het Guarniſoen/ dooz hulp van Schenck/die 'er binne gekomen was/uyt de Stadt: daerna ſonden ſy aen Parma om reconciliatie/ 't geen dooz d' Heer van Houtijne verkregen wiert: Als Schenck weder aen de Staten gende gekomen/en de Graef van Meurs verſcheyde miſlukte aenſtangen

pen op d' Stadt inachtten/ so noemen de Vereenighde Landen booz/ Pymmen te dwingen / en vachten haer Leger in t Doop Den / en wyl sy de Stadt met vanden klooten beschooten / sonder yet nyt te schenken een acnslag op Pymmen / en was al binnen de Stadts Dooren / maer de Bozgers dreven hem weder te rug / so dat sy gemeynachte inbielen / datter veel / die niet s'winnen koste / moeste verdriuen / waer onder Schenck oock bleef / om dat hy niet van syn Parnas ontfast kon worden.

Vier dooz waren die van binne soo hooghmoedigh / dat se aen de Parnas van Parma hulpe verfochten / om de Schans van kinofsenburg / die haer ster quaden / te schand te maken / waer dooz de Parnas selfs met syn Leger na Pymmen quam / makende een Scherpschut over de Wacl / en roech by nacht over inde Druwe / en belegerde de boozsyde Schans / die hy te vercefs op eyfchen en beschoot / alsoe te selue hun op hoop van ontfen vromelich werden / waer op Parnas Maurits spoedigh in Drielande met syn Leger opbrack / en (eer men t vermoede) vernien gaam / slaende onderwegen eenige om de Schans te winnen / bont raet saem syn Leger op te vrecken / latende de Stadt Pymmen in noot / sonder achtervolgens de Stadts verfocht van die met meer volck te verfoegen / derhalve wierde by d' Heeren Staten goet gebonden / dat Parnas Maurits de stad souw belegeren / die sulx deed / en de Stadt dwong den een-en-twintigste October / duysent vijff hondert een-en-negentig / haer aende Staten op noede boozwaerde over te geben.

THIEL is een van d' oudste Steden van Gelderland / gelegen op de rechte zyde van de Scherpe-rycke Wacl-stroom / vier uren van Pymmen / en twee van Salt-Donniet / en Dypren / men acht haer voorspionckelyke naem te wesen van t woort Thyl of Tyl / dat in ouder tyege / booz die hondert jaer geboefte / te binden is / welke een Haven was / en datter om de bequame landingh een ryl of tal Pysen dooz / visschers of andze aen den Dyck langhs de Stroom rebouwt waren / tot boozsekeringh van de selue woort gegist / dat een Wuecht of sterckte souw opgeworpen zyn / die dooz de Dieren de tweedemaal in t jaer twaelf hondert verniet / en naderhandt dooz Hertogh Krenald d' eerste weer opgeaenekt / het Tolschuyt genaemt wierdt / dese plaets tot een Stadt geworpen / met steve Duuren en Coorings beset / heeft de naem van Steene-Tijl behouden / en als

sommige schyben / d' eer gehad van d' eerste hooft-stadt des Grafschaps van Ceysterbant / daer Donniet / Heus den / Duuren / Kuyslenburgh / en enige andze Steden onder hoozen / Op t Jaerhuys berust een Jaer-boeck / daer in aenght te eckent staet dat in t jaer ses hondert achten onder t Keeserryck van Heracles alhier gelant is Dagobert koningh van Danckrijck / die binnen Thiel een Wederhuys deed bouwen. Pa de berwoefinge der Dieren / hebben de Dytische Ridders in t jaer duysent drie hondert drie-en-dertigh alhier een vachting Pys tot hun behoef getouwt. Dese Stad heeft in oude tyde / als mede in de Nederlantse beroerten / veel onheyl / belegeringe / en andze swaargheden uptgeaen / en is ten lange laet veel vrylic / en van Keesers / koningen / Hertogen en Graven / en vryheden van Tollen / dooz Gelderland / Wtrecht / Oberyssel / en andze plaetsen meer / waer van in de Gelderlandse kronyck in t beede geschreuen is.

BOMMEL is in t afgaen en aen de stinker-boort van den stroom / twee mylen van t Hertogenbosch en oock schier soo ver van Thiel / gelegen in een Epland / ombangen van een gedeelte van den Rhyn / genaemt de Wacl / t samen met de Maes / t welck by sommige wert gehouden booz het oorspronckelyke en eygentlyke Databieren / vermits aen het begin van t selue Epland de Maes en Rhyn t samen komen / en strack haer schepdende en bysonder loopende / aen t eynde van t Epland (nu by Lobesteyn / doch in boorige tyden / so t schijnt / verbezt) sich al wederom vermengen / en gesamenet / want onder den naem van de Maes / na t booz / gaen van verscherde andere Eplanden van de Zee soeken / volgens de besthuyding van Julius Cesar in syn vierde Boeck van de Franse Oorloghen. Wozt oock dooz de bank en in oude Dantbesten Salt-bommel of de hang van Donniet geheeten / tot onderschept van Maes-bommel / t welck byfueren hooge aen de Maes sich boozdoet in t Ruyt tusschen Maes en Wacl / en stads gererchtigheyt / immers haer eygen gericht / heeft. Sy is het hooft van den Donnietel-weert / een heerlyken en groetsamen laestreck / welke van dese Stadt haer naem heeft ontfent / en sich van de Schansen Voorn en St. Andries uptstreck tot aen Wozkum / zinde aen de rechter zyd met de Wacl / en aen de luechter met de Maes / van boven tot beneden toe afgeslooten. Donniet is dooz Keeser Orho den derden / op het verfocht van Ansfrit Bisschop tot Wtrecht en laetsten Grave van Ceysterbant / eerst in t jaer negen hondert acht-en-negentigh / en daer na wederom in t jaer duysent dertien / dooz Keeser Henrick ober-ghedzackghen aen de kerck van Wtrecht / sulchs dat men leest / den aenwesenden Wozt van

van Gelber omtrent het jaer duysent een-en-twintigh als een leenman van Bisshop Abelbold en omtrent het jaer duysent twee hondert ses-en-tachtigh Graue Kerpnael / als smal-heer van den Hertog van Zabant / dese plaats in 't besit gehouden te hebben. Otho van Passouw / op de vpsibende Graue van Gelder / syn oogh werpende op haer boozdelige gelegentheit / heeft het Doorp van Bommel tot eene Stadt verhoogt / en met steene muuren omvangen; welcke by onsen tijt in aerde wallen ('t welck ver de beste en met een onkostenichste wyse is van te besten) zijn verandert / ende daer by veele andere werken van de nieuwe bond af-ghesceeken / om al soo pantskeringh te doen teghen den nabuurigen vyandt / die dese Stadt als een vreesende Aculw sieers beloerde om te verslinden.

Weshalven dat'er noch twee andere geweldighse Schantsen aen 't hooftse begin van den Bommeler-waert / daer het eyland een engte heeft / in 't jaer anderhalf duysent negen-en-megentigh zijn gebouwt / die de Stadt booz een vyantselicken aenbal en volkomen beleggh van die zijde beschutten / en soo wel de Waert van de Maes als van de Wael af repcken en beschieten konnen. Waer van de eene / na de geschickens van de Schants van Lutwerpen met vijf groote bol-werken en werken verzoeght / van den Cardinael van Oostenvrijck Sint Andries / mer d'andere van 't eyland 't welck sy besaet / ofte van haer rimmerman Jhans Maurits de Schans van de Voorn of Passouw woort gecommt. De Schans St. ANDRIES, welcke in 't volgende jaer na sijn stichtingh den vyant dooz de Stacten deser lande soo met gelt als met gewelt is upt de hant gebooken / leght omtrent het Doorp van Herwerden / twelck wel eer een Schependoom en sijn bysondere Heynraden placht te hebben / doch op den groent en gerecht van Oostenvrijck welcke blick een schouw boort / en alwaer noch een kerk staet / vermaert dooz het Graf van den Oversten Marten van Kosssem / die booz een Gelderssen Achilles en tweeden Hannibal van sijn ne vyanden was ontsien. En want de Maes en sijn by dese Beschutten t saemen bloeyen en haer monden tweemaal na mallander in een menigen; so is dit de rechte plaats / daer selfs booz de geboorte van des werelts Saligmaker onse booz-ouders de Visciers (na dat sy verlatende sijn leger / geweer en baendelen / dooz de Romeynsche Kirijgs-knechten van Julius Caesar / waren op de vlucht gedzeven) van boven neder in den stroom sijn gesprongen / en soo van bangigheyt en vernoghenis als dooz de kragt van 't water aldaer omgekomen. In de Stadt is een kerk / upt steekende in onthepde en noch mer in h'lder berster licht / zijnde van een ghelijck en eendrachtigh maeksel: also 't ghelck gebouwt uit een hand en dooz eenen werck-naegs vervolgens is begonnen en voltoopt: en de kerk

selve in 't jaer duysent vijc hondert en vier dooz Geeraert van Passouw Schar-meester des Stichts van Utrecht ende andere Donsheeren en Delkens ingeluyt. Op de kerk staet een Tooren te pponst die sijn gelijck in Gelderland niet en heeft / en noch hooger aen de wolken reycht dan de Martens Tooren tot Utrecht; hoewel de top daer aen onthrecht / welcke in 't jaer duysent vijf hondert acht-entertigh dooz hemels-bunt is verbrandt.

Bommel placht wel eer een Block-huyse binnen de besten te hebben / 't welck echter de burgers / als een toom en hals-bant van hunne byzheyt / in 't jaer duysent vijf hondert en seven tot den groent hebben neder gelwoyden. Weshalven 't gemak van de groote stroomen heeft dese Stadt oock een binnen-waert booz beschutten / loopende dooz den Chiler-waert naer de Stadt Kuylenburgh / ende by winterse ofte regenachtige tijden seer gersijfelijk booz den weghbaerigen in.

Salt-bommel is van onds boozsien gelweest met hooge gerechtigheyt / oock met een munt / bank / Tol en 't recht van burgerlijcke ongelden; gelijck as te neemen is upt de hand-besit van Kiepsse Oghden derden / van den saren negen hondert acht-en-megentigh / ende bebesting van Henrich den tweeden / van 't jaer duysent dertien / die beyde gevonden werden by Heda / in sijn werck van de Wrethse Bisschoppen.

SCHENKEN - SCHANS, Hend'uyterse hoeck van 't Betoulw-eyland / daer de sijn sijn in twee Hoorens ofte Strengen verdelpt / is op 's Graben-Waert een naemachtige Beschut / welcke van sijn eersten bouw-meester Schenken-Schans woort geheten / en den uytersten hoeck besaet van het Betoulw-eyland: daer de sijn sijn in 2. hoorens ofte strengen verdelpt / waer van d'ene de rechter hande liefende / sijn ouden naem behoudt / en d'andere den naem van de Wael aenmeent. Dit heerlijck suet werck is dooz Marten Schenken / een Edelmaan die in Gelderland in de wegh heeft gelegen / eerst begonnen en als gedoodberwt; vermits hy in 't jaer duysent vijf hondert ses-en-tachtigh / daer van sterft een kleyn begrip hadde gemaect / om de Spanjaerds / welcke vermoet werden met een dwars ooggh op dese plaats te micken / upt de Betoulw te houden. Van de doozluchtige Staten na sijn doode de welgelegentheit aldaer in bedenken nemende / hebben booz eerst den ouden Wael / die tussen Waelt en Wynen met een kleynen arm dwars naer het Tol-huyse placht te loopen / doen stoppen en verdroogen / om aen 't begin van de Schans een feller water-dijst te hebben / den Waeltant doozgaens met ongetalliche steenwerken; oock het hooft van de Schans met verscheide swaere krebben regen her swalpen van den stroom besogghen / daer

Die Kantschap was te booren een bype Heerlijckheit/ staende onder niemants bedwangh dan van t' Eriick en haer gheint-heren: wiens dochter Elizabeth getrouwt was met d' Heer Jan van Velhel/ die in t' jaer duysent vier- en dertig is ontfapen: Jaef Heerman/ die/ na t' betruggen van Divaux, is geschorben op t' jaer duysent acht- en tachtig: Hendrick van Kuynck/ hebbende geleest ontrent t' jaer duysent ses- en tnegentigh: Jaef Heerman op t' jaer duysent een hondert twee- en dertig/ en duysent een hondert vijf- en beertig/ met sijne kinderen Andries Bisschop tot Wyrecht/ Godefron Gave van

Zinnen dese Stede zijn in 't jaer duysent vier hondert drie en tse-
venhich Hertog Arnold van Gelder / en sijn broeder Heer Willelm
van Egmont 10. jaeren later begraven / oock haer nebe Voost Maerl
(duysent vier hondert twee-en-tseftig) op den Dazge aldaer geboe-
ren. Daer van geloeerde mannen sijn hier jong geweset Anton. Gys-
baba

Gaba ofte Gogabinus/ een kloech Guees-meester en Wig-honste-
naer in Italien die verscheide Griekse Schryvers in 't Latyn heeft
verkleedt: gelijck mede gedaen heeft Joachimus Nonius/Wet-
geleerde/Leerbaer van Philips Graue van Alam, en daer na on-
der de Pynen van Nederlandt staet van den Zee-handel/ die (dus-
sent vijft hondert ses) t Antwerpen is overleden. Schalben Gual-
terus Gzabius/ die sich vermomende onder den naem van Gode-
fredus Cusius Tarander/ober het sinck van de Ducht en 't vlees-
geeten tegen syn ghemeen samen biemt Graftius een weder-beruyt
heeft uitgegeven/ en Johannes A. perus/ wiens Boeken van de
blacuwe Schuyt (soo men se noemt) en de sieckte en heelinghe
van de gram/chap/als mede van de spoockerijen der boosce geesten.
Wp sullen hier/ volgens de Schryver van Gelderlandt, W. d. l. e.
Duerstede by-brengen: maer op haer tegenwoordige hoorende sie-
de onder Drecht/breder van spreken: Welke Stadt/Slot en Schepen-
dom met al haer aenkleben en gerechtigheyt/Sweez van Alhoude/
in 't jaer duysent drie hondert veertig eerst van Reynalt eersten hee-
tog te Aen heeft behouden/en daer voer plicht van manschap en ced
gedaen/ooch op 't selve pas voer den poozieren van Wyck tot-bys-
heyt te Abot bedongen. Tot dat de saest syner nasaten Jacob hee-
van Gaebeek/Putten en Strypen/een netelg en gyping man/die te-
gen de Wiffchoppen meermals heeft ingespannen/en in 't jaer duys-
ent vier hondert negen-en-vijftig of seftig wyte de werelt is weg-ge-
gaen/uy gebreck van wettige erben (hoewel hy anders een grooten
rey van speckinderen after-liet) een deels tot boete van synre roe-
kloof heyt en boorige gebangen/Wyck met syn Burgh van Al-
houde aen den Wiffchop van Drecht/die het so seer op synre misdaet
niet en hadt geladen als wel op synre macht en grootheyt/heest moe-
ten oversetten/ wannec hy te booren syn eenigen Soon (salich her
swygen of incident) die neffens hem te paert sat en in syn oog niet
genoeg na de kunst schen te ryden/ met een spits-roede onberhoets
op den dijn-eg van 't hooft hadt dootgeslagen/ van synen sinnen bez-
rucht en bedruffelt zynde doot oortuytinge van den bosse geest/ dien
hy/minners so de gemeyne roep gaet/wyt eene bedoemlyke en ober-
geloobige menis/gierigheyt van den of d'ander beswerder hadt
gekloft en in een doosjen by hem droeg. Doch hoe seer de Wrethse
Schryvers dese onrechtvaardigheyt soeken te verbloemen en te be-
winden/so kint d'ic nochtans aen alle hoeken wyte/welke het Recht
oock daer na duir heeft moeten boeten/en na Gaebeeks doot dit
Slot noch wel bymael/ dan van d'een/ dan van d'ander besitter/
boot groot gelt op menus by hoopen en inlossen/ doende alsoo wyte
bedwang 't geen de Tollenaer Zacharius wel eer in diergelijck geval

wyt liefde en berouw heeft gedaen. De stad is na haren kleyne om-
slagh nochtans neerachtig en dicht bevolkt/ en wel bewaert met
een sieckigh en ober-cerlyck Blockhuys/ staende als aen den voer
van de Leck/daer de Wiffchoppen/ en met namen Henrich van Dye-
reen/ die huys op haer eenigheyt hebben huys gehouden/ en wele-
kers muur-werk van vele en voadige groo/ deelt woert van roggem-
deeg te syn opgemeselt/om dat gemeenlyken een hoop duyben met
de becken daer op sitten en picken. De oude Jaerboeken hebben vele
le Delce:de met dit gheboelen inghenomen/ dat dese Stadt/ alcer
boog de poozmannen was onder de voer gestoten en emgheer/ in
rin:nte van staeten en beelheyt van kercken schiet op een tweed/
nomen heeft geleken. Onaengesien men nu geene lidenkens van
soo een groote Stadt kan vinden/ dan datter in de Doorn-rupen
aen de uoort-zyd' van de Wessen somwylen pyn van oude gebou-
wen hier en daer woert uitgevolben. De Paerde-merekt van Wyck
komt van ons op den dagh van Joris.

BUYREN ligt als op een dreefzongh tusschen Tiel/ Wyck en
Kunlenburg/ aen een waterken geheeren de Meulen-gast/ met
wyte van den Unge-stroom:पालende met een overschoonen Burgh/
groot duyfelt die hondert rjsting treeden in 't romt/ en boozsien met
hier toorens/ die-dobbele gascien/ en hondert siebentigh dunnere-
trecken. En wat soude men sterckey bewys van synre sieckte begre-
ren/ dan dat Adolf van Gelder wel eer geene betere plaats op den
Gelderse bodem heeft w. ten wyte te picken/ om syn gebangen Dae-
der Arnald daer op te betrouwen en weg te sluyten/ dan de muren
van dit machig Slot? Het heeft een goeden bybang lands/ en ge-
sach ober vele Dorpen/ waer onder wyte sake van synre oudt heyt en
groote/ de kroon spant/ Wofchem/ vermaert doot syn Paerde-
merkt/homende drie dagen boot Jans dagh in den Somer/ en syn
Slot zynde het oorsproncklyke Stam-huys en in den bekleeden tyt
de verblyf-plaets van de eerste Heeren van Kunlenburgh/ en om-
treent het jaer duyfent een hondert vijf en veertig by een Huw lijke
giste gekomen aen de Heeren van Dupren. De andere vleecken/als
Trecht/ Dupren-malssen/Sermondt/en Aft/syn van kleyner naem
en aensien. De eerste Jaer-marekt tot Dupren verschijnt op beloo-
ken Paes-maendag/en de tweede op Lamberts dagh.

KUYLENBURG. het hooft van syn Graefschap/is aen de luechey
zijt van den Leckstroom die tusschen Wyck en dese Stad syn begre-
sel neemt/schier in 't midden van Dommel/Wpanen/ Wyck en Wane-
ren/ gelegen/en als in drie blocken verdeelt/ waer van een pegelsijck
deel met bysonder muren en graven is afgeheynd/ gelijck mede de
Burgh/der Gzaken woon-stadt. Dese Stadt heeft syn naem ge-
troe

trocken van sijne lage gelegentheit (hoedane plaatsen door gaens werden geseght in een kuyt, gat ofte helder te leggen) en met gelijck de heer Pontanus gisf van den Databierst: n Delo-her Cibus / als wy voo: heen wylloopiger hebben aeng. roert. Dese Lantschap is in't jaer duysent vyf hondert vyf-en- vyftig inde tyden van Jlo- ris van Pallant den eerste dieg naems / voo: heere karel den 5. tot ene Graeffschap verheoght / t welck echter sommige zyn Soou Koningh Philips voo: mis verstant toefschynben.

De eerste Jaer merclit binen dese Stad is gestelt op Maendag voo: half Vasten; de tweede op den ses-en-twintigste / seven-en-twintigste en acht-en-twintigste Mey: en de derde op den vierde en twee volgende dagen van Jun-maent. Daer onder zyn begrepen / behalven de Noeder-stadt / vier Doepin / als Supping, belendende aen Hagelstyn in't Stricht van Drecht; Syderbelt; re: kenoe aen de Dyphert van Aerdaem / neffens Goevingen en Aedisthem.

Het Burgerlijck bewint van de Stadt staet aen den Doffaert / twee Burgermeesters / seven Schepenen en eenen Schout / welke alle / sonder eenige voo: gaende noeminge der burgeren / by den Gra- be met vyze en ongeboondene macht werden gekooften / en daer na de mindere bedieningen / so in de Stadt als over 't blacke Landt / onder d' eerlijckste Burgers updepleen.

ROERMOND, welck het plompe volck verkozender wyse ver- dyact: in Roermond / is onder de hier Gelderse Hooft-steden de twee- de in waerdigheit / en van omloop wel d' aldergrootste / leggende op de France bodem aen de Maes: die alhier de Schuim / als mede de Hoer up het Kant van Gulich afdalende na hem neemt: waer van de Stadt syn doopsel ook heeft ontfangen / eben gelijck Nagermont / Doymont / Cenermont / Kuyelmont / Gramont / Orlmont / Cramont; en in Engelant Wymouth / Plepmonth en ande meer hare namen van de voo: of langhe- loopende Stroomen ontleenen. De Stadt verstaet schier de uperste paelsteden van Gelderlandt / openen- de als een deur na de Landen van Luyck / Nammen en geheel Vrank- rijk; en is Oost- waerts van Eoln / Zuid- waerts van Luyck / West- waerts van 's Hertogen- Bosch / en Noord- waerts van Nij- megen vyfrien of seftien uren gaens af- staende.

De Voo: stadt wort eens deels van de Stadt afgesneden door de Ruer / bedeckt met een koestelike Brugge van de blaentoe Paense macht / en also de Maes / die diekwijls heftig kon opbuideren / een- ring in de neus te leggen. Vyt den Eol welke de Schippers en va- rende luyden alhier moeten opleggen / werdt des Hertoghs Schat- kist jaerlijcks merckelijcken gestyft.

Dooz is Guermont ene rijcke / lustige en lichte Stad / pza- lende so in Geestelike als Werelcke Gebouwen / en in meenigte van Burgerlijcke Huyen.

Wy heeft een eygen / doch nauw bepaelden Bisschop / door Phi- lips de tweede / Koning van Spanjen / in't geraes van den Jeroer- lantien Oolog aldac eerst ingedrongen: waer van d' alder- eerste is geweest Willem van Linden / gebooren tot Doozrecht, en nader hant geworpen Bisschop van Gent.

De Koning heeft hier mede / behalven een Leen en Eken- hamer / synen Stadt- houder / Cancellier en Raden / aen de welke de lagere Gerichten / volgens byeben van vergaeningh / sich mogen en oock moeten beroepen. De ghesienste kerck is die van den Oepighen Geest.

Voo: de Visten der Stadt heeft in't jaer 1224. Geraerd de derde (door de mildigheit van wiens Soou Etho den derden / Guermont daer na is geboert en beflooten) syn Burgt / de Pot gheheuen / in een Luffonwen klooster: verandert / en door Engelbert van den Berg / Bisschop van lieuen / doen inwyden / rein eber staen (gelijck ons de Schynbers hond doen) van Walter van Epl / Geraerd en Henrich van Baers donck / Geraerd van Kethym en Arent van Wachten- dunck. Wy heeft mede met syn Broeder Etho / Bisschop van De- recht / besiet te tinnen het karkhuys klooster / hoewel de Min- der- Broeders eerst door Gra- be Kephals den eerste daer zyn inge- boert. Maer in ouderdom en schooneit is noch mer af- schynen- de het klooster te Munster / in't jaer 1218. door ghebachten Gabe Geraerd ingelijcks gegront / die oock met syne Luyt- vrouwe Margriet van Zabans / op het jaer 1220. in de kerck aldac is ont- dergeleghet. Op 't jaer 1493. is by Hertogh karel het klooster Sa- mans afgebroken / t welck tot daer en toe voo: de Begynnen- poort op Gods- weerd had gestaan tuschen des stads Visten en de Hoer / daer nu eenige Lust- Hoven zyn / en / op de bede van den Stadt / en met toe- stemmen der Geest' licken / verplacst en tot meerdere beys- lighet binnen de Stadt over gebacht / mits dat het syn ouden naem en vrommen soude behouden.

VENLOO is naest Guermont de grootste en beste vande Steden / en 3. mylen daer van daen mede aen den Maes- kant binnen 't ge- biet van kirckenbeek gelegen / inden begin / so men vermoedet / Ven- los gheeten hebben na syn turfachtigen en eenigen gront / die des niet tegenstaende seer bet en groeyfaem is / gelijck door gaens alle es- sen en landen / welk in dien streck vande Maes werden aengewon- nen en met hooge wateren overspoelt. Alhier is groote neering van hooren- koopmanschap / en goede aentocht van schippers / die dage- 3

lijcks met hunne Zepfen den Stroom lebendigh maken/en aen dese Stadt van alle oude tyden Tol hebben moeten betalen. Behalven dat de Brabanders/ Hollanders en andere over buerighe Volcken daer mede t' samen votten eber de handelingh van Streuwerken; Krooper-aerdt en Smeek-hoelen/die in de Kuyliche Gewesten en daer omtrent dooz cene seltzame eygenschap des Lants/wt de diepe kelders der Weegen werden ghaelt en wyt-gegraven.

Denloe is eerst in 't Jaer duyfent drie hondert drie-en-beertigh dooz Reynald den tweede/ eerste Hertog/ beinnert/ en mit Stads gerechtigheyt en bezeyde bygheden beschoncken/welcke achter dese Geschiednissen staen/in-geboert/ en dooz Willem van Gulich in 't Jaer duyfent drie hondert seben-en-t' sebentigh/ daer nae duyfent vier hondert beertien dooz zijn Broeder Reynald/ en laetelijken in het Jaer duyfent vier hondert vijf-en-t' seftig dooz Wolt van Ezmont zijn standt gedaen. In de Kilaes-kerck/op 't Jaer duyfent drie hondert beertigh dooz het Schippers Gild gebouwt/ zijn de kruys-broeders in 't Jaer duyfent drie hondert negen-en-t' negentigh/ naer de doot/ en evenwel dooz beset van hun vorige opper-hoofd Fredrick van Putten/ in-gelept/ welck killooster in 't Jaer duyfent vier hondert een/mest is aengewassen en in 't Jaer duyfent vier hondert drie en dertig met een nieuwe kerck/ sien vermeerderet.

In den Nederlandseu kerrijg heeftse Alexander van Parma op den achtende van de Wiede-maend des jaers duyfent vijf hondert ses-en-tachtigh dooz den koningh bevestiget: en is (duyfent ses hondert ses) dooz prins Maurits te verzees gelwelaght/aengesien de eerste die de Doort al in hadden van hunne makers niet en wieden gebolgt ofte geholpen: soo dat de Burgerij middeler-wyl in 't ghewer komende de verlorene Doort wederom heeft bemachtigh/ en de Staetisse volcken met veslies achterwaerts ghedreven. Tot dat zy op den vierden der Somez-maend des jaers duyfent ses hondert twee-en-dertig na een beleg van weynige dagen/ onder de ongeroemde maght van zijne Hoogheit van Oranje heeft moeren bucken; en op den vierde Ogghst des Jaers duyfent ses hondert seben-en-dertigh dooz bevraderen en bloohept van den verbaftacden Stadhouder Nicolaes van Dederode aen den Cardinael Ferdinand is verhoft en weder ingeruynt; die onlangs daer na buyten de Vesten eene nieuwe Schantz tot des Stads bescekeznis heeft doen af-steken.

G E L D E R is niet van naem/ maer in 't begriyp van Mueren klepnder als Denloe/ en schept in zijne Gassen het Stroomtsen de Piers/ t' welck deel Kels en Palinghs wyt geest/ en aldaer de Wpe in-sichende/ dooz de Verlichthet en 't Slot van Piers/ en

doozs Soch en 't nieuwe killooster heen loopende/ sich omtrent Gemey in de Maes gaet vesticken. Het heeft een ober-oude Slot/ de mael-stadt van de wijlen Heeren van Pont/ Dooghden van Gelde/land/ eertyds buyten en nu staende binnen de Vesten der Stadt op een hoelen en gebroeken grond/ daer niet wel en is by te komen of Gescht dooz te vzeugen dan op Warden en Planchen. De Stadt werdt/ behalven de rondom bezeyde Palen/ oock ten munsten tegens een kleynen aenstoot/ versterkt dooz de Wateringh geheeten de Marien-Gist/ in 't Jaer duyfent ses hondert ses-en-twintigh dooz de sozgwildigheyt der Spanjaerden met grooter kosten dan doozdel op gemacelt/ diese van hier af langs het oude killooster van ter kamp hebben ghelept tot aen Kijnderel/ en aen d' ober-zyde dooz het Deen bezvolgens tot aen Denloe/ ende met steen-werken doozgaens aen de kant beset: In 't volerecken van welck werck zy nochtans diekwyls verzooring en grooten afbreuck hebben gheleiden van der Staten Kuyterp. Niet te min lydt zy van binnen weder dit ongerief/ dat de strope Dacken/ daer sy mede bezult is in tijden van aenberching al te veel boedfels geben aen den brand/ en tegen 't Gescht en in-gewozene Duz-Willen geen standt konnen houden; gelijck men in bezeyde belegeringen heeft onderbonden/ is/ nesses andze meerck teyckens van oudheyt/ daerom te heetelicheit/ dat zy (gelijck dooz heen is waer gemacelt) de eyghentlike Hoofst en Woon-plaets is gewest van de oude en lofliche Kellers/ en aen gheheel Gelde/land/ t' welck aller eerst binnen de Palen van het Ober-biedel ofte van dese Doogdy was bekent/ haer naem heeft mede gedeelt. De onderhoorige Dozpen zijn Pont/ het Stam-huis der Eder Heeren van Pont/ Kiderel/ Kijnderel/ Sint Thomas/ Werten/ Kappelen en Deyt.

Reynald eerste Hertogh heeft alhier in 't Jaer duyfent drie hondert twee-en-twintigh een deghelich Carmeliten killooster doen stichten.

In 't Jaer duyfent vijf hondert dertigh is de Stadt dooz een ramp-zalighen brandt in d' as gheracelt: naderhant (duyfent vijf hondert seben-en-tachtigh) ten tijde van Lepester dooz zijn wauvrouwen Stadt-waerder Patton/ een Schots-man/ sich op den Obersten Marten Schenck van Dredggen over een ontfanghen kinneback-slagh willende wecken/ aen Parma bevraderen/ die daeren-boven alle Paerden ende den onwaerdeelichen Hupsaet van Schenck/ als een loon van zijn schelm suck/ aen sich bechelde/ als mede de los-penningen van eenige Burgers/ welke hy na zijn be-lieben dede schatten. Zedert dien tijdt heeft 't den Dyant steeds tot een roof-gat gedient/ waer binnen sich de meeste Inwoonders met 't ver-

't verbaal van de buyt-ganghers hebben geneert en bezeycht; die in den laetsten krijg/ onder 't ghebede der Heeren Staten/ met namen in Gelderlandt en langs den Rijn- oever/ daghelijckse schade en bezwoesting plachten aen te richten/ en hun plundering en bangst daer binnen te bejagen.

S T R A L E N Jis/ soo wegen zijne gelegenheyt als waerde/ de tweede plaats naest Gelder/ en die met Gelder mede gemeen heeft den naem van een Vooght; zijnde andersins een doodse stad en sonderling gene Dooppen onder haer hebbende. Zij kent den Wap van Sigburg in Bergs-landt voor de helst tot eenen Pandt-heer/ die oock daer een bysonderen Schout in zijnen Ede heeft; hoewel zij in andze hoogte of hals-faken den Doffaert van 't Ambr Stralen is onderwoopen.

Da by het Stedecken bindt men een Vleek of houtwerf hay/ nu het Sand/ dan boozmaels by de stoncpnen/ soo men wil gissen/ Sablonen of Sabulones geneemt: en aldaer een klooster/ door d'echte luyden Jan van Doekhuyzen/ die op het jaer duyfent vier hondert twee-en-vijftigh in 't H. Landt is overleden/ en Anne van Stralen gestigt. Van stralen is ghesproten Johan van Stralen/ die van Crithemius onder de kiloclie beftanden mede wort gerekent. In het jaer duyfent drie hondert seven-en-tachtigh/ is Stralen door eenige Doogocnisse Ruyters in Zabantsen dienst zijnde over-ballen/ wutgerooft en aengefeken: en daer binnen vijftigh Engelse besettingen met hun Over-hoofst aen 't swaert geregen/ in 't jaer duyfent vier hondert acht-en-t' negentigh door de Hertogen van Gilsich en Saren booz kerser Marquillien/ na een sille bestrijding van drie weken/ daer na in den Hazde-maent des jaers duyfent vijfhondert acht-en-t' seuentig door den Spaenschen Mondeagon/ in 't jaer duyfent ses hondert twee-en-dertigh door de Heeren Staten/ en ten laetsten wederom door de Spanjaerden/ ingenomen.

Z U T V E E N.

Het derde op de rij/ en 't welck met Venhem en de Delouwen den Duyfelen Woden befaet/ is het Vier-deel en de Hoofst-Stadt des Graeffschaps Zutveen/ door Houtvelijck van Graef Otto van Nassouw met de erf-dochter des Graefes van Zutveen naderhandt aen 't Doogstendom vast gheschiet; waer van het niet alleen een lide en is/ maer oock onder de seventien Landschappen van Nederlant een Landtschap op zijn eygen handt: en weydeinde door den Ouden ende Nieuwen Rijn van de Delouwen/ en door de Schip-beek van Over-Rijn afgefondert. In 't jaer duyfent drie hondert ses-en-vijftigh heeft men met goeder- binden van Hertogh Reynald/ den degen van dien

naem/ by de Dis-poozt (om 't geweldt van den stroom van de selve Poozt/ de kercken 's Graefen-hof af te heeren) met het om-lepden van den Rijn nae de Zunder-zijt van de Stadt/ alhier een nieuwe Gyst aen-gehangen te maken/ streckende van Helbergen tot aen de steene-kamer/ en na verloop van eenighe jaren van daer wederom/ tot boogdel en boogt-ettinge vanden krooy-handel/ voor de Stadt heen geleyd tot aen Sinderen toe op de Delouwen/ aen welcke plaats 't Schependom met een Sluys en Bruggh wort vast ghemaeckt/ en alwaer nu noch d'oude strangh op menschen in den Rijn wort ghescheyt/ die dan boogders zijn Vloed langhs Deventer/ hatteren en kluypen in de Zunder Zee uyt-stort. Over welcken nu stil-staende en versto:ven stael geen ander over-gang en is dan aen d'Empere-bruggh. Dit deel van 's Stads gebiet reecht over den Rijn een stuck weeghs in de Delouwen/ en wort insgelijcks door een Bruggh (meer dan 360 stappen langh/ en in 't jaer duyfent ses hondert vijff/ tot laeten van de Stadt/ op palen en schepen gebest) aen de stad geboogt; belendende Oostwaerts aen de stalen/ Noordwaerts aen Over-Rijn/ Zuidwaerts aen den Rijn en 't Land van Cleve; dan wort naer 't Oosten en Noorden door de Brugghen van Zunderloa en Warns-Velt/ en aen de zijde van den Rijn door den Rijn bergh van het Schout-ampt af gestoten. Dat de Stadt/ vermits sijn Waerfichtige en Doelachtige groent/ sijn naem heeft ghehaelt van Zuydveen/ en niet van Zoet-veen/ ofte oock van de Drijetes/ hoewel de selve Doogfichters en Doogfaren des volcks sijn te houden/ en zich van oudts hier omtrent/ als Nabueren van de Sicambers/ hebben verhouden/ daer van geest seker en volkomen blijck een ander erf Noordwaerts van de Stadt af gelegen/ als noch Noogdveen geheten: als mede de dagelijckse uytspacch soo vanden vyeenden als ghemeyne man alhier/ die geen Zoetveen inder Zurbreen in den mont hebben. Hoewel anders het Doogstiel van Geropius Becanus soo ongeruynt niet en is/ dat dooggaens alle plaetsen/ epindigende of be-ginnende met het woordt Ven of Veen gelijk Venetien/ Zurbreen/ Venloer en meer andere/ of de Wateren sijn onderwoopen/ ofte geseten in een Veenige Landouwen.

Zurbreen is wel boogstien van Volck en van rijkdom/ en soo door sijne plaetselijck als aengemaecte sterckte/ en verscheide omleggende Hoornwercken/ welcke echter in tijden van noodt veel beset-ringh souden behoeben/ nae 't uytterlijck oogh seker onwinneelijck. Jis van Venhem afstaende vier kilopne mylen ende anderhal' van Doelburg/ en ses van Prinegen/ hebbende buyten en van binnen een onbenaeuwde en held're lucht/ en rondom soo wel koo:in-dzageude Velden/ als/ om alleley Dece te meste/ grag: ryeke klaber-wyden.

werpen. De Berckel (die in Westfalen boven Raesvelde by het Stedeken Bilder-beckel uyt den Haben-bergh is stralende / daer vele steenen tot den huys-bouw worden uyt-gehaelt) verliest al hier syn naem en loop in de Hiel / maecht dooz twee Wuzgen nusschen de Oude en Nieuwe Stadt een scheepdrif / en eenige Moolems gaende binnen 't begryp der Westen / als Kooren / Olie / Zems en Wol-Moolems. En dewyl men dooz erbaernis en besoecking was wys geworden / dat dit Sroomtje niet kleine moeyten bezeylaer was te maken / en bequaem om allerley vrachte wech en weder over te schepen / hebben de Heeren Staten op den Kant-dagh des jaers dussent ses hondert dertigh aen des Stadts Ouyghepre van Zureen toegefaen / soo een heylsacm en oegbaerlyk werck op haer kosten te volvoeren.

De Burgery is beleeft en spzacksaem / en daer onder meenighe van heerliche en ridder-matige Geslachten. Van haer ouden reek tot den Gods-dienst / konstschappen soo vele geselsche geslachten welke tot behoef soo van Vrouwen als Mannen hebben open geslaen / met namen in d' oude Stadt het Zoederen klooster booz d' Augustynen / Adams klooster / als mede het Spittaen en Honsdeel booz de Begynen / en in de Nieuwe Stadt behalven den Hensdooren / Heer Henricks Huys / van 't welck daer na het oude en nieuwe Gast-huys / gelych oock het West-huys syn gemaeckt / beha ven een Steek-huys / Wees en oude Manne Huys / die noch in weesen zijn. Dupten de Laerpoort aende kant van Westfalen placht wel eer ghesien te worden een Minne-boeders klooster booz de Franciscaners / Salteen genoemt / 't welck eerst dooz het geslachte van Kircinck is gesticht / en nu onder de voer licht. Onder andze Doulwels siet men hier de overblyfsels van het oude en nu / wegen spae assienlyche gestaltenis / afgebrokene Geven-hof / gelych men noch rechteboozt de plaets by de Wis-poor / die met een laen van aengename schaduw-boomen is beset / op des Geven-hof is noemende.

Niet wijt van daer staet als te pronck een vier-kantige en steple steen-Tooren / die van syn ouden bewoonder den naem bewaert van den Doogenaps-Tooren / van de welke men wijt en zyt de overblyfsels Landen kan ontdekken. Dese heeft in vooredene tyden een dooz-gangh verstrekt naer 't Bloek-Huys / 't welck Hertogh Karel van Gelder hadt doen op-worpen / wanneer hy / uyt wanhoop van wertige geboorte afte laten / den fraansen koningh syn erfgenaem en baes van dese Landen socht te maken / en daer toe een weg te banen dooz het wyl-landen van de hooft-steden.

De oude kerk is een statelyke en wyt affstekende kerk van een

over-ont en aerdygh Gebouw / krus-wyse toe-gemaeckt / welke wanneer in 't jaer dussent een hondert vyf / dooz Otho / Zoon van Godsfchalck / uyt d' as en vanden grondt nieuwelijcks was op-geslaen / by den aenwesenden Bisshop van Drecht Burchard / op het aenhouden van ghemelden Gzabe / wederom aen D. Peter en Alaburgh is toe-ge-eygent / uyt-wysens seckere Hantbesten / in houende / 't welck een onseylbaer teyken is van merckelyke oudheyt / dat hy Burchard over-ghelefen hebbende de Wygheden en seker byeen van die kerk / welke dooz langh-wyligheyt al van de woemen waren beknabelt / den Gzabe met de Geeselycheit en Dom-Heeren hadde ghebeeden om de oorspronckelyche doortreken op nieuw te bekrachten. 't Welck tot straf kan dienen te gene / die de gront-legginge van die kerk aen Otho van Nassou den eersten Gzabe van Gelder en Zutphen willen toe-passen. De Proost by en Dom-Heer-schap van Dalburghe / welke men gylt booz geuachten Gzabe Otho te zyn gesicht / wierdt certigt soo waerdigh en achtbaer gehouden / dat die by wylen van den Gzabe selve is oedient geworden. In 't hert van de kerk / onder een pfer vergulde kroon na de knast uyt-gehevercht en aen 't Gewelf met vier geschakelde ketentjes van pfer vast-hangende / daer in oude tyden de Dom-Heeren het Lof van de A. Vrouw te singen plagten / worden twee verhevene Gzafieden aengelwesen / waer in men oordeelt dat Otho van Nassou met syn gemael / ofte pemaent van de ouden Gzaben van Zutphen / soude rusten. In 't jaer dussent vier hondert ses-en-veertig / op Palindagh / is (vermogens het opschijf op de deuren ten toon staende) de Toon van dese kerk / die met syn top hoogh in de Wolken reykete / dooz een ysselych onweder aengetroffen / en daer dooz ses kloeken t'samen met de middel-kerck en de zuyd-zyt van de kerk af-gebrant / dan in 't jaer dussent vier hondert negen-en-megentigh zyn dese delen wederom opghenueft / en een steple tooren ghemaeckt / heele hondert vyftigh voeten en sefen bademen hooger als het steen-werck dat noch staet en gelyche hondert vyftigh voeten in de hooghte wort gerekent.

Doch op den negen-en-twintighste der Tente-maent des jaers dussent ses hondert is dit kostelyche spits dooz den af-guntigen blysem al wederom verniet tot aen het steenwerck toe / daer de blam op een leunen solder een spijt kreegh.

En laetsten is dese tooren in 't jaer dussent ses hondert sefen-entertigh dooz de kerk-meesters vrachtrigher dan te vooren tot hondert vyf-en-twintigh voeten in de hooghte / dooz luechtrigh met omme-gangen / herbouwt / en om alle leet van 't vuur op de beste wyse te schutten / met lepen en koper over-kleert. Gelych men oock bindt

aengeterkent / dat op het jaer duysent twee hondert vijf-en-tachtig oudt en nieuwt Zutveen / dooz noch swaerder ongeluuck / te gader is afgebrant.

Maer ick hadt by na bergeten aen te roeren / datter daer bencks fens in de boozsejde kerck een doop-bat van gegooten koper is / so staep soo g: oot en soo degelyck van stof / dat de ooggen van een pege-lyck daer dooz aengehouden en als betovert worden / 't welck oock dooz een sonderlinge konst van gewichte wert geopen. Men den dootshoek van de kerck is een gemeyne Doeken-kamer / en noch een andere op de staedtkamer / beyde met allehande ghescheyden van oude en nieuwe boecken tamelycker wyse gestoffeert / welcke dooz mildigheyt en eerlycke nieuwsgerigheyt van den adelycken Raede noch dagelycks in getal aengroepen.

Nicht hier by verneemt men het Stadthuyss / 't welck ruym en aensienlyck is / en met drie gebels opklimt / als of het drie verscheyde gebouwen waren / in 't uytterste van de welcke en na de kerck aen de Afgesanten van 't Graefschap gewoon zijn by een te schoolen : gelyck die van de gantsche Raetschap boden op de stidder-kamer / alwaer oock yeder Diebeel syn bysonder verricht heeft.

Elck en mach mede niet verswygen het Huyss van synen Genade van Bronckhorst / booz eerlycke jaren tot gebuyck van dit doozluch- tige Huyss getimmerd / ofte het wepts en yachtygh gebouwt van den Landdrost Bekeren daer naest aen / ofte het oude Hof van Wits / waer van nu eygenaer is de heer van Scherpezeel uyt het geslacht van de Westerbolten : noch het Wijnhuys aen de merck / 't welck in oudtheyt / en cieraet van een konstigen tooren / met weps- nigh uyt en tekenet.

De School was eertijts na by de kerck / welcke daer na in 't mid- den van de Stadt is verplacst / alwaer van ouds her Predikers Klooster was ghesicht by Margriet Dochter van Guido Graue van Vlaenderen / die op het jaer duysent drie hondert een en twintig is overleden / na dat sy niet vermits den eersten / eenige jaren in echt hadt geleest.

Der bebel ober de Stadt is in handen van twaelf Schepenen / die wel alle op de tongh van het gemeyne volck Burgemeesters he- ren / en te gelyck waernemen al watter in de gemeyne saeck mach boozballen / soo in 't stuck van den burgerlycken toefant als van de rechtsplegingh : maer in 't bysonder en eyghentliken de twee oudste / die daer behalven oock den naem draeghen van Ze- gelacks.

Desse dan bekliefen / na ouder wesse gewoonte en hun goet ge- ballen / sonder aen yemant raet te yagen of reden te geven / met

eenhellighe stemmen nieuwe Raeds-gemooten in plaets van de be- stozbene / soo dat de heer niet boozt en gaet als 'er slechts een stem te hoert konit / en sulcks (niet jaelycks / maer wannet sy het noo- digh binden) op bypdragh booz Peters dagh / komende in den Schickel maent / ten negen uren booz den middagh : want sy sich aen dien dagh en oogenblich soo naeluy verbinden / dat sy de kloek opschogen / indien booz die uur de t'amenlycke Raeds-ghe- noten op het Stader-huyss niet by de handt en ghy. En zyn de ober- gebleven Stoel-byoeders alle gehouden / buyten noot-sinnen en be- leggerigheyt / sich soo yzoegh op het Staedr-huyss te laten binden / 14. volle dagen booz Peters-dagh.

Dit ampt duurt altoos en eeuwelijken / ten ware het yemantde van selfs wilde afgaen / ofte vermits syne quade en oneerlycke zee- den hem dies onwaerdig machte. Op den geyetten dag loten sy jaer- lyks wie van haer de vierchaer by baren sullen bekleeden en booz aen sitten : waer toe twee / een uyt de oudste en een uyt de jongste Schepenen op gelycken gedeelte van 't jaer werden gemachtigt / die dan Richters in der tyt heeten / en den Raedt oock buyten tijts mo- gen doen laden.

Desse Oberigheyt kiest wyders uyt de Burgerp 12. Gemeents- luyden / waer van de twee eerste en oudste / zyn en worden genoot kerck-meesters / welker raet sy in swaer-wegende saken wel on- derbyaget / van effenwel niet en behoef te after-bolgen. Haer ge- sach is soo volkomen en onbesnoept / dat sy recht doen / sonder en- gen Schoutet / ofte anderen Doytschlycken Ampt-man te kennen / ge- lyck oock geen Schout of Richter / als met belieben en toe-doen der Schepenen / alhier woort aenghesiet / aen welcker handen mede de Raet-drost des Graefschaps eed moet doen / die dan dooz gemagtig- te van dese Stadt inde andze Steden syns Ampts woort ingeheert.

DOESBURG. Het woort by niemant in twyffel getrocken / of Doersburg heeft syn naem be-erst van Dufus Pero / Gemeynsen Raet-boozt en Delt-heer / en stief-soon van Keyser Augustus : die dese Stadt omtrent dertien jaren booz de geboorte van onsen Hys- laut eerst heeft ghebouwt / ofte ten minsten vernieuwt / en met cruen Burgh versterkt.

Streckende daer toe het berhael van Lucius Annus Florus / dat Dufus op de Maes / Elbe / Weser / en den Rhyn (daer van de boozmoende Gyst gewoeden was een arm) hadde geboet en bestelt meer dan vijftigh Burghen.

Zynde allenkens de R. bergeten / en in stede van Duesburgh / gebuyckt Does ofte Duesburgh / om dat ghemeenlyken de selve letter in het uytsprecken moespelyker balt als wel een van alle / en

om welcke dypdelijcken wyt te brenge de grootste swetser van Griecken-landt en boezman van de gemeente van Athenen / Demosthenes / geseght woort syne tongh qualijcken te hebben konnen ghe- winnen.

Gelijck oock Doersburgh van ouds her booz een wapen is boe- rende / eenen Burght; ende het is een waerschynlyck bewys / dat dese wapens / als wyt de naem der Stadt selve haer oorsprongh nemende / daerom seer oud moeten wesen: te meer / nadien dese Burght staet af- ghebeeldt op ghelijcke wyse als in de Romeynse legheers de toorens en poozen / welcke om haer merckelijcke grootte en sieuwig- heyt / Perimanen wieden ghenocmt; staende aen yeder egh van de poozt / als tot een sehem en bewaer / een bysonderen tooren / en tusschen dese toorens twee halve manen / tot blyck van haer oude achtbaerheyt. Effen eens als / volgens de insellingh van den twee- den Roomschen koningh Numa Pompilius / de staet s- heeren van Rome en hun af komelinge halve maentjes aen haer kleedere droe- gen: soo om te betuyge haer edelheyt / als om dat de geene diese droe- gen hondert sterck waren / van welck getal so een half maentje een repcken was: ofte gelijck de oude Aetadien haren beginfel afre- kenden van de Maen / en derhalven met den naem proncken van *Maen* / als of sy met de maen en wyt de lucht waren geboren / en haer eerste plantinge onbekent.

Soo wiert Saturnus (ich ghezuypel hier de woorden van Lact- tantius) wanneer hy van syn Soon verjaeght en in Italien was aengckomen / een soon van den hemel genocmt: om dat wy gewoon syn van de geene / welcker dencht wy verwonderen / te segghen dat sy wyt den hemel syn gevallen / en van die die onschere ofte onbeken- de Ouders hebben / dat het kinderen syn van de aerde. Hoewel de Turcken / met het vertonen van een Wassenae in hun velt-rephens een ander insicht syn hebbende / dat sy te weten met de halve werelt niet vernoght synde / oock het overige deel daer by soecken te kry- gen / en also een volle maen te maecten / waer dooz de werelt wort af- gebeelt. Die effenwel in dit stuck van de heb-gierigheyt van Alex- ander den Groeten / van siepster karel den vyfden en van syn Soon koning Philips werden over-wonne. Maer hola! hier van genog.

De Stadt is gelegen tusschen den Ouden en Nieuwen Pffel / waer van dese / dooz de beschickinge van Dufus en handen van syne rote- gesellen / van Pffel-doozt af tot aen Doersburgh is geleeydt in den Ou- den Pffel / die aldaer malkander met een kus welckom heeten / en boozt onder eenen naem t'samen loopen dooz by Zutbeen / en laney het gebiet van Over-Pffel in den boesen van de Zuyder Zee. De ou- de Pffel vloeyt wyt het oosten besyden Dorechem heen / repckende met

eenen arm tot boven de Stadt Wessel / en met den anderen dooz Doelsholt en andere plaetsen tot in 't Stiecht van Munster / daer men se noemt de Ra.

Wijders legh Doersburgh in eene stercke besingh / soo ten op- sichte van syne hooge wallen en doozgaende Bol-wercken / als van syne nederige landouwe / en t'samen-bloeyinge van twee stroomen / die den meisten tydt van 't jaer de Stadt rondom ofte booz een groot gedeelte in 't water setten. Het wierdt in oude tijden beschut met sie- le en sieculwighe Muren / alsins bekleet met Toorens / waer van de naemachtigste waeren de Bussen-tooren / de Kooode / de Klabus de Verkens en Katten-toorens. De Bussen-tooren heeft West- waerts gestaen omtrent den ouden Burght; daer in 't af-breckende in gebonden is een Boek ofte mure / becker / by de Oude Kries ge- noemt / neffens eenigh Oorsloghs-turgh / Romeynse penninghen en meer andere zeltsaemheeden / welcke dooz achteeloosheyt der booz- baderen syn verwaerloost / tot leetwesen van nieuws-gieriger natie- melingen.

Dese Burght / poehende op syn timmer-baes den Romeynse droes- placht te syn de maelstadt der Kiechereen van het Doersburgher am- baecht / en sich te verheffen aen de west sijt der Stadt; dan is in 't jaer 1522. dooz Hertogh karel van Gelder / die doen meer nieuwighe- den dan oudheden in 't hooft hadt / jammerlijcken ter aerde geslecht / en in syne plaets oostwaerts een ander Slot opgheworpen teghen over het Gasthuys; t welck in 't jaer 1537. (wanneer de ghedachte Doozt met onminne van de Staten des Lands den Franse koning dooz kromme wegen tot de heerschappyn van heel Gelderlandt socht op te krupen) in een op-loop van de Burghereen / die desen bzil op de neus niet en konden lijden / is neder gesmeeten / behalven den roo- den tooren.

Van de steene Muren der Stadt syn op het goet-duncken van d'algemeene Staten en Prins Maurits / in 't jaer duysent ses hon- deert seken / als een versleten en niet genoegh-deckent kleet / verwoest / om in fraeper en baster aerde Wallen verandert te worden.

Alleen syn de Toorens van de vier Poozen staende ghebleven / t'samen met den booznoenden rooden Tooren; die nu is om-gelieet in eene gevangenis van 't Kiechter-ampt van Doersburgh en eens- deels van het Landt-drost-ampt: gelijck de tooren van de oude Ops- poozt nu tot diergelijck een dienst wort ghezuypel van des Stadts weghen / in plaets van de oude Hamer-poozt die men nu de Maer- poozt is heetende.

Op het jaer duysent drie hondert vijfen-bijstigh is Doersburgh booz Hertog Kerpnaet / dooz hant-leeninge van Graaf Jan van Cleve / be-

be/bezoert / doch een hoort wijl daer nae wederom over gegaen
aen de zijde van zijn Broeder Eduard / met wien het in een Schip
was en heymelijck bestant onderhield.

En hoewel de Burgers / onder de rasperen en droevige scheutun-
gen van de Heere en Broederhoofden den jongen Willen van Su-
lich het beste recht tot de krackelinge ezels van Gelderland toe-
schreven / en hem in 't jaer duysent drie hondert twee en t'fientigh
dooz Landvoest aennamen : hebben zy echter haer wijsheiden
bypren se hoort en onzijdigh gehouden / zelfs oock met believen van
den wederzijden aenhangh. Dan de bezintenis welcke zy daer
na met Adolf van Gelder / by het leven en tot after-deel zyns Va-
ders hebben in-gegaen / en is hen so wel niet vergaen : nademaal op
den jongsten nacht des Jaers duysent vier hondert seven-en-t'fe-
stigh de Stad dooz inwendigh bezaet aen de Cleefse is geroep / en
dooz dese beindelingen leelijcken gehandelt en lang verzeeden.

Dan of schoon dese krijg niet alleen het leven van Hertogh Adolf
uyt geduyt / maer oock na hem en onder zijn Soon Karel heeft ge-
blaekt : dat mede Doef burgh meer dan eens onder het kruys van
Burgondien heeft moeten suchen / en in 't jaer duysent vyf hondert
vijsf sich over geven aen Philips Comingh van Castilien / oock in de
jaeren duysent vyf hondert vyf en tachtigh / en duysent vyf hondert
acht en t'negentigh wederom aen den tweeden Philips herf van
den brooggaenden : so hebben echter de Ingesetene so menichmael als
sy haer slag sagen / sich uyt de uyt-heemse dienstbaerheyt uyt-ge-
wickelt / en in den aenhang vande jongste Oorloghen in 't jaer duys-
sent vyf hondert sesentseventigh / het gemeen bezont der landen niet
alleen omhelst / maer zich oock onbeswijkelijck daer aen vast ghe-
houden / in meerder acht nemende de lieve byzheyt en den pligt van
haer eenmaal overgegeve trouw / dan het uiterste verderf en de me-
nigerley ellenden die haer dient halven zijn over-gekommen : gelijck
de Stenden van Gelderland in de Jaeren duysent vyf hondert cen-
ent t'negentigh en duysent vyf hondert vijsf en t'negentigh opentelij-
ken en na de waerheyt tot haer eer hebben beleeden.

G R O L, bykans soo wijdt als Aochem van Zutveen / is A-
chem van Grol affstaende / welck in oude handbecten dooz de banck
Grunlo of Grounlo na allen schijn / dat dese plaats wel eer met een
groen woudt is beset of omvangen gheweest / en nu hoortheys hal-
ben Grol woort gheeten.

Grol had in den begin niet alleen hooghe gerechtigheyt / maer
oock een munt en gruyt-tol / en is eerst in 't jaer duysent twee hon-
dert vijsf-en-dertigh dooz den grooten vergaerde en Landt-winner
Gabe Otho den derden ghehoft van Hendrick van Bozkeloe haer

voorigen grond-heer en voorsact der Graven van Bronckhooft / en
dooz Kiepnael den tweeden insgelijcks met besten beslooten.

En om dat het sich vertoont aen een bequame plaats en met een
oog siet na de paelsteden van Westfaelen : is het in 't Jaer duysent
vijsf hondert vyftigh dooz Kieper Karel / doen Hertog van Gelder /
met nieuwe Graften en wallen op-gepzonckt / die naderhandt by de
Koninghen van Spanjen / en na 't beswijcken van hune maght /
by de Hoogmogende Staten deser Landen met halve Manen ende
verschepe de Hoogen en bypten-werken zijn vergroot en verbeterd / so
dat dese Stadt nu als een vaste heyming en Sleutel is van 't gant-
sche Graefschap.

Daer na volgt de Graft / die dooz de booz-by bloepende beech de
Sling eens deels woort bewatert en verdiept.

Over de Graft is een verdeckte wegh tot behoefen verdeckt van
de Schutters / van gelijcken versoght met een doozgaenden Dyck
byprenwaerts na de kunst wat schuyning afloopende / en van so een
gematighde hoogte / dat dies onaegeffen de Koghels van de Wal
haer byre werelunghe konnen doen / en die vanden blacken naer de
Stadt werden gesonden / over-bliegghen / sonder de Westen of niet of
weynigh te bezeren.

A E R N H E M, sijnde de moeder-stadt van het vierde en
laeste Veroel van Gelderland / de Velouw / woort by sommigen in 't
boekstaben Aerenheym genoemt : uyt sake het ghelijck mede selker
oudt en ridderschick geslacht in 't Doofstendom van den selven naem)
een liepsterlycken Aerd in zijn Wapen is voerende.

Dan de oude Schrijvers, met namen Tacitus / noemen het Aere-
natum / en niet (gelijck andze oordeelen) Aerenatum ofte Aeren-
atum ; t welck ick achte van ons Aerenatum verseyden / en uytwij-
sens zijn naem en gelegentheyt / gheweest te zijn het Doop van He-
ringen / ofte eenige andze plaats boven Rijnwegen.

Hoewel eenige den naem van Aerenatum liever willen passen op
de blecke Arichum / tuschen Tiel en Bypren / en eenighe wederom
op Aencum by Wageningen ; t welck / indien men de letter A twee-
maal uyt laet / niet met allen van Aerenatum solide verseyden / en al-
waer men oock dooz geeft ettelijcke oude penningen te zijn ghebo-
den / en onder andze een / die aen d'ene kant een rouw menschen aen-
zicht / en aen de over-zijde het op-schijf van DORESTAT verzoonde.
Doch beyde met luttel schijn van waerheyt : nademaal dit Doop
certijns en in meest alle oude Hand-becten met den naem van Aere-
chem ofte Aedinechem / en niet van Aenhum / woort gedoopt.

Aernhem en is niet alleen de Hoofstade van de Velouw / maer
oock de stoel van 't opperste Hof / als mede bad de stecken-kant

en Leenhamer des Dorstendoms. Is als in 't hert van Gelderland / en schiet in 't midden van de twee and're Hoofsteden Nymegen en Zutvee gelegen / en maect een half uur van Nijssel-Doort, daer te sijn aen de rechter handt de Oostfaense grift van hem geest. Het heeft in alles vyf Poorten / waer van de Jans en Rijn-Poorten nae de Delouw / de Desper-Poort nae 't Graeffschap Zutvee / de Sabis ofte lieder Sabis Poort nae 't Landt van Nijleff / en de meulwe toegeslootene Water-Poort na den Rijn en de Betouw upr-sien; wesen de alle van steen t' sijnen gemerfelt / en teghens upr-heems ghelwelt wel bewaert. Van de kostelijckste is de Jans-Poort / welke in 't jaer duysent vyf hondert sechen-en-vertigh doot Hertogh Karel / wanneer hy voor d' aankomst van een ander en machtiger Karel / te weten den Kiezer / was beschroomt / met een upstekende Rondeel en steenwegh Bolwerck / op kosten van de Burgerij versterckt; op welke Poort nu de gevangens van 't Hof in hechtenis worden geset. Gelyck hy mede nae de Rijn-Poort de Wal hoogh heeft laeten op-trecken / en tusschen de Jans en Desper-Poorten den Gelderfse Tooren gebouwt, waer van de overblijfselen noch tegenwoordich bestaan.

Dan doot de voorszoggh en d'istigheyt van Ernest Casimier / Graef van Nassouw / sijn'er nae 't jaer duysent ses-hondert vier-en-twintigh / wanneer de Spachsche te hooren onder Graef Hendrick van den Bergh de Delouw waren ingebrooken / neffens de scene schuuren doorgaens Herde Wallen op-gelwoopen / en twee machtighe Voort-werken / een buyten de Desper / en een buyten de Sabis-Poort / af-gesteken; met by-voeginge van eenige Bolwerken en aen den boert van de Wal; behalven dat oock de Stadt aen den Rijn-ouder is upr-geset / en met een siepleen en schuyngs afgaende Maer op-geset.

Aerumen toont van buyten gierlijck in 't ooggh / en is vol van Burghers / en daer neffens van een seer ghesonde ende liefelijcke lucht; des te meer / om dat aen 't Poortdeer eynde de Bergen als een Bolwerck om haer hebbengeslagen en soo dicht daer ober hangen / dat de Poortder wint (die van Bloemen en Duchten niet alleen / maer van oude en zembosige Linden een geswooren Dpand is) over de laeghe Stadt heen waert / en sijne meeste bevigheyt op de naburige Betouw en Nymegen te werck stelt.

Is oock van oudes geschat voortgenoeghlijckste van de Hoofsteden / ende dienthalven gheloeft de ghewoonlijcke verblyfplaats van de Dorsten; soo weghen den Rijn-stroom die aen de Zuyder zijdt de Vesten bespoelt / als om sijne meeninghbuldige Deelen / heldere Spingh-Wateren / en groene Heemden / ende met

namen om sijn hoog en dicht Bosch / het welck te Noer aen de Poort ten placht te reykken / dan nader handt in het hardt beleggh van J. Philips van Oostenvryck / tot den woetel en grondt toe is af ghehaapt.

Daer mede by komen de vermaeckelijcke en heeldende soe om als binnen de Vesten gheliegene Speel - Thymen en Boom-hoeven / die noch daghelijcks in ghetal en frapigheyt toemen; en Oost-waerts de weeldighe Weyden van het Rijnhemse Bosck / welke de Wezen van den Raedt in 't jaer duysent drie hondert vier-en-estigh / wanneer de Stadt meerendeels doot den vrant was verongelucht / eensdeels aen de Burgerij / tot heelinghe van haer verlos / hebben upgedeylt.

De Woelenbeek / die up de byleggende Bergen hont schieten / en buyten met haer d'ist in plaats van Wint en Zeylen / verschept de Woelen doot om-gaen / loopt ten laetsten in de Stadt / en upr de Stadt in den Rijn / na dat sy aldaz misgelycks een klooren-Meulen / tot groot gerief der Inwoonderen / heeft om-gejaecht; maect heide doot haer eendrachighen Vloedt het deel sijn / en het Rijnhemse Wittebroodt hy de Nabueren aengenaem. Dese Beek waere / na 't oordel van sommighe lichtelicken te verleyden / om daer doot met genoegsaem Water te voorsien des Stadts Graefften / ene tusschen den Rijn en St. Jans-Poorten dooggh sijn / om dat de adez doot het diep graben sijn af ghesceken. Aen den Delouwhant op den wegh naer Drecht / sieten een verheven Sont-Beeg / waer van men de nederighe Betouw / niet sonder inwendigh vermaer en oogentlust / kan ober en doot kijcken; en wat dieper nae de Delouw en anderen Heubel / die pot of vul-aerde up den voersint voort-bringt. Voortwaerts sijn mede meeninghe van Heubelen en Dalen / met heyde en kruppende Boskens doorgaens beset / daer allerley / groten kleyn Wildt werdt gevangen. Op dat ick nu stil swijge van het nabuerigh Warandt / de Wild-baen / crichtts tot seker en bewaringh van 't ghediert met Graffen en Wallen besaeten; waer binnen de Dorsten sich met Jaghen (gelyck nu de Burgerij met wandelen) ghelwoon waeren te verlusten; en van de sehoone schaduw-Boomen / langhs de Wallen en buyten de Poorten ale leuthalven verpuyt; als mede van de over-aengename plaatsen van Monnick-huyzen en Hoofstadael. Aen 't Zuyde en ober Rijn (die eertijds doot loop van tijden wat afgewendt zijnde / doot 't beestel van Hertogh Karel wederom beside de Vesten is heen gelyet) heeft sy de Betouw op zijdt / die overvloet van Haber / Garst / Weyt Boonen / Hoppe en Erveten upr geest / en buyten de Rijn-Poort met een Schip-brygh als aen de Stadt woert vast ghehecht.

Aen

Nen 't Doozder eyndt van de Stadt vertoont sich benebens het beztreck van de wijlen Ridders van Rhodog en nu 't Dalkha/ de Jans kerck/ welke hoe wel dooz den brandt (die op het Jaer duysent vier hondert vijf-en-twintigh eene van de Coorens en schier de heele Stadt heeft verflonden) eenigsmits is geschonden/ nochtans in overhepdt wonderlicken uyt-tephent/en ten aenzien van zijn vzeemt maacksel en inwendighe gestaltenis/ selfs oock dooz het verschynen van de saligmakende leer/dooz heydense handen schijnt gedouwt te wesen. Maer is nu wederom dooz den blinden puer en groothertighepe van den edelen traect pzachtiger dan dooz heen op ghemackel/en/ gelijck van oudts met een tweeden Cooren vermeerderd. Sp heeft eertyts op 't Markt-daghen van alle uyt de Delouw hier binnen geboert waren/den Tol verbeurt/ welke dienstbaech. Et op het jaer duysent twee hondert veertigh dooz Graue Otho is af-geloft. De Duysse Ridders waren in de vergangene tijden alhier seer ontzagelijck/en met ontallighe booz-rechten bezetter.

Dooz de quade jaren was hier een aensienlijck Schild van Dom-Heeren/ dooz Walger Graue van Teysterban/ wel eer binnen Tel ingeselt/en op het Jaer duysent drie hondert acht-en-twintigh als naer een verpliger en vzeedfamer plaets hier heen over-gebracht/ die de heerlijcke en met twee Coorens op- klimmende Walburghe kerck aen de Wal op hunne kosten hebben gh-timmerd en tot haer wil hadden/ welke echter by onse tijden is ontceert/ en in een Wapen-huyjs en Gehangenis van Ruygss-luyden veranderd. Nen het Euyden van de Stadt staet de Woederen-kerck/ daer het heet van Hertog Karel van ongewoone grootte in een silber en kiofferen ligt gebalinct/ ghelijck mede Oostwaerts het ruym en ghemackelijck Ruygten kloofter ober de Beek dooz de Begijnen/ welke op het jaer duysent vier hondert vier hier eerst zijn ingesloopen/ en nu onlangs dooz haer uyt-sterben het gemeen inkomsten hebben vergroot. Onder de Godehuyjsen die dooz den gebzelielijken open staen/is als Koningin het Catharijnen Gast-huyjs/ van oudts vercoent onder den naem van Godef weerdt/en booz weynighe Jaren uyt de Wacker-stract na dit kloofter ober de Beek verplactst/ 't zy dat men aensichouw wil nemen op zijne ruymte en menichte van beztrecken/ ofte op den overvloet van middelen daer de oude behoeftighe Buregers/ ofte die onbezhoert dooz tegenspoet in armoede zijn vervalsen/als mede die met kerckelijckheyt geslagen zijn/en gegerust of vermincht Ruygss-bolsch/reijckelijcken werden versogt en onderhouden/en oock vele luyden/om alle leed van het ongeluckig nood-val by tijes dooz te komen de onbesogde kost booz een sekeren penning gaen kooopen. Schalken het oude/ is'er noch een ander Weeshuyjs/

waer van eerste en vernemste stichter is Hopman Jacob de Wilt/ daer de Vaderloose kinderen en Weduwen van Ruygss-luyden/ die in 's Rants dienst zijn gebleven/ en met kinderen dan goet afterlaste./ eerlijck werden geyijst en opgetrocken. De Hoofst-kerck/ eerste na 't Maeten/ maer sedert het jaer duysent vier hondert drie-en-vijftigh na den vernemden heylig Sebys genaemt (wiens overblijfselen doen uyt het kloofter van Prummen hier zijn heen gebracht en opgesloten) is een steentigh en verheben ghebouw/ poehende met een daken en eerlijcken Cooren/ die op het jaer duysent ses hondert vijftigh dooz eerste wel een-en-derigh boeten/ doch in 't nabvolgende jaer van duysent ses hondert een-en-vijftigh noch meerder is ghehoogt/en met een nieuwe muerwerk en konstelijck kloeken/spel/ met sonder/ ware onkosten van de menigheerige Burgerp/opgepoent. Hier binnen rust het Altham van den eerthides onrustigen Hertog Karel van Gelder/ onder een kostelijcken steen van wit Albaster/ waer op hy na 't leven ligt uyt-gehoulwen/ gelijck hy daer omkreent noch eens ober eyndt staet/en na 't Doozder-deel van de kerck r'kame met zijne Gemahel Elisabeth in een Glas is afgeteykent. Dese kerck is daer-en-boven behangen met eenighe Wapens van Grauen eensdeels herkomstigh uyt het huyjs van Passouw/daer echter geene stam-repeliens van mindere geslachten of bloote Edelluyden werden gevonden of geleeden/uyt-gefondert ettelijke graf-scheyten van Cancellers/ als Sasbout/Leonius en Martin Goris/ waer van eerste op den beertienden van de slacht-maent duysent vijfhondert ses-en-beertigh/ de tweede op het Jaer duysent vijfhondert acht-en-t' negentigh/ en Goris op den eersten Oogst duysent ses hondert twee-en-derigh/ nae dat hy beertigh jaren het Ampt van Raedshcer en seben Jaren van Cancellier hadt bedient/ daer heen zijn gegaen/ van waer men niemant wederom heeft sien komen.

Aen de oude Kerck staet het Hof van de wijlen Dooften/ nu gheten het Princen-Hof/ 't welck in 't Jaer duysent vijfhondert negen-en-tachtigh dooz het verwaerloosen van 't Dufkruyt ten deel is wegh gespronghen/ wanneer Graue Wols van Meurs/ reedtschap makende om het belegerde Rhynberck met koozn en andere behoeftigheyt te voorsien/de Duyswercken om de Poorten te openen eerste ginch beproeben/ van welke blam de Graue neffens ettelijcke omstanders daer na is om gekomen. Dan is/ op des landschaps kosten/ in 't Jaer duysent ses hondert negen-en-beertig wederom heel herstelt/ en met nieuwe gemacken/ en onder de Raedtsbaen met een groote Stal booz des Stadt-houders Paerden vergroot. Jongere maer netter en kostelijcker is 't nabuyrige Hof van Passouw/dooz Graue Geneft Casimier aller-eerst gebant/ 't welck

naderhand de Voortelliche Steden en Keereken-meesters tot hun be-
hoef hebben aen-gekost. Waer voer eene blacke is/het Sant ghe-
naemt/ beset met een laen Linde-boomen/ dienende tot eene verma-
kelijche en bepligte wandel-plaets in Sonnerse avond-tijden. Daer
omtrent is mede te vinden het huys van den wijlen Maerschalck
Martien van Rossum / t welck op zijn uytersten Gevel eenighe af-
schouwelijche Beelden/ als Veld-dupbels en andere snakerpen is/
vertoouende; gelyck oock zijn meester in zijn leven meer genueghen
en bequaem was om schrick en verders dan vrede ende liefde in de
Werelt te verwecken. Doo: de supberingh van den ouden Gods-
dienst hebben te buyten de Poorten/ en niet te min in t Schepen-
dom/ by na effen wyf van de Stadt/ op seer lustige plaetsen ghe-
staen drie Kloosters; van de welcke het eene/ Mariendal of Ma-
rien-bozn/ in t Jaer duysent drie hondert twee en negentigh ghe-
sticht op t berfock en op den gront van Wynand van Arnhem/ by
de Augustijner Woeders was bewoont/ en boven d' andere den ar-
men goet gunstigh. Het tweede/ Monnick-huyzen/ t welck nu het
erf-tael is van den Heer Rutger Huygen/ en omtrent ofte nae het
Jaer duysent drie hondert acht en twintigh doo: Kernald den twee-
den en zijne bedgeselle Leonore van Engelandt opgericht: daer vele
grootte Heeren/ Voosten en Voestinnen van Gelder/ als mede het
Ingewant van Hertogh Karel/ liggen begraven. Dit was praz-
tighe en van ontwerpiel het grootste/ en des te vermaerder/ om dat
Arnold en andere Voosten sich alhier veeltyds in eenighyde en in
een afghesondert verzeckel plachten te behouden. Ick lees by de
Kierffe Jarzschyvers/ dat Monnick-huyzen van Jan den twee-
den colby was gemaecht op den Rhyndoo: t Land van Cleef. Het
derde Werhanen/ was een Begijnen Klooster omtrent den Pissel-
stroom/ gheboult doo: de Augustijner Begijnen/ en in het Jaer
duysent vier hondert negentien op de begeerte van Hertog Kernald
doo: Frederich Bisschop van Treverth ingheluid en ghestelt onder
t Klooster van Windesheim. Van alle welcke de bloote pypn en
gront noch worden ghesien. Oosterbeek/ ofte liever Halsterbach/
gelyck de oude byiben het noemen/om de menighe van heysiers en
epcken strupcken/ en derfick mede niet voer by gaen/ onaengesien
het eene geringhe Vleek of boureschap is by de Stadt/ vermits daer
omtrent geboren is op een black Velt/ t welck men seght lange wyl
daer na den nufdadigers drie daghen tot eene byp-plaets te hebben
ghebient/ Kieper Hendrick de derde/ als in t bezolgh op t jaer duys-
sent ses-en-twintigh nader wort bezmeldt. Van welcke gheboorte
wanneer de Doo: Pae: Wernulfaen den Vader Kieper Coenraet/
die doen binnen Dreecht doende was met de heur van een nieuwen

Bisschop/ de eerste tijdingh over-doo:gh/ heeft hy op het selve
pas een goet boode-loon ontfanghen/ te wien den Bisschop stoel
van Dreecht.

HARDERWYCK, en is niet alleen onder de hier selve Ste-
den van de Welou de eerste en grootste/ maer oock onder de twee
Gelderse Zee-Steden de voornaemste.

Sommighe willen de oude Hardibones gaerne tot voer-bader-
stellen van dese Inwoonders/ andze halen den naem af van Har-
derswyck/ of van de hardigheyt van den gront die men meest soude
sporen ter plaetsen daer de Schepen op de Keede herbezgen/ of oock
van de naburige Weurshap Hierden. Van welcke benaminghen/
hoewel zy alle op warzschynelycke redenen gebouwt zijn/ nochtans
maer eene eenighe kan waer wesen/ soo daer maer eene van alle
waer is.

De Stad beslaet Oost-waerts den Welouwen Bodem/ en West-
waerts den Oever van de Zuider-Zee/ die npt de Keereken en op-
wellingen van t oude Dne allenghs is opgef woffen tot een ba-
re en middelmatighe Zee/ en jaerlycks doo: zyn in-bzeuch het vaste
Landt met de Mueren seer beknabbel/ met namen aen het Ooster-
eynd/ en wyder en wyder soude doo: dzinghen/ indien op grootte ho-
sten des Stadts Graften t' elckens met nieuwe bepedels en steene
werken met en wierden bezogt.

In stede van haer oude Wapen/ wessende een Kogge ofte Schip/
hoert zy nu een Passouwschen Lecuw/ doo: gummighe van wijlen
Githo den sebeden Gabe van Gelder: onder wiens heershap-
py/ omtrent ofte na het jaer duysent twee hondert de: tigh/ sp/ neffens
Kuermond/ Arnhem/ Dornick en andze Steden/ eerst met eenen
steenen Muer/ en laetselijken by ons gedennen in t begin van de
Nederlandsche onrusten met een fraeyen aerden Wal ende andze
Wuyten-werken is besloten. Weneffens twee Zee-Poorten/ die
met een langh-werpijge Dugh van palen een stuck weeghs in Zee
loopen/ zyn er noch drie andze Landt-Poorten/ waer van de koste-
lickste is de Lutticke-Poort/ die met drie steyle Coorens cirkeliken
op-gact. Verschalten den geduerigen aentocht van vrede en wegs-
bareidige luyden/ en een daghelijcks Dree/te schep op Amsterdam/
en met vragt-karren op Arnhem/ Zutphen en Deventer/ is hier oock
d' hoogste Munt van t Voestendom/ en de affslagh van alle Wisse-
die tusschen Muiden en Kampen na Gelderlandt werden verhoert/
welck aenstentlick/ voer de burgerij over-batelijck voer-recht Vo:st
Kernald op t jaer 1643. aen de Stadt heeft gesehonken.

Dat zy daer en boven een lid is van de Ruzer-steden/ heeft sy wel
gemeen met de meeste mindere Steden van Gelderlandt/ maer dat sy
tot

tot noch toe heeft gehouden een eegen Scherprichter/alleen gemeen met de hooft-steden. Hardevijck heeft van tyt tot tyt sietken handelen en zee-varende gepleeght/so by de nabuuren/ als in verre landen/en met namen omtrent het jaer duysent twee hondert tachtig op de Elbe/t welck oock een byze en eegene plaats te Schano; heeft bedongen/en ontallijcke andere bydommen verworven by de wijlen koningen van Denemarcken/ welke in het jongste verdragh tusschen dese kroon en de Heeren Staten gemaect/ in de zyn in-bedongen/en een/deels t'ependens dit werck te lefen.

Op het jaer duysent drie hondert acht-en-beertigh heeft Kiepnael den de Stadt verleen (behalven jaerlijcke en wechelijcke merchten/waer van geene op Oulfs dagh in den Sommer-maent en dese alle Saterdagen werden gehouden) gemeenschap van de Zutbeensse bygheden/en Arnold op het jaer duysent vier hondert vijf-en-dertig booz een verschoot van drie duysent drie hondert tighnse goud-gulden en haer bebandet het kommerloos gebuyck van alle Guldense tollē.

Het Juriaens-gilt is hier mede seer achtbaer / en met ruyme inkomsten en bygheden becert.

De huysen/booz al in de Donker-stract (waer van sommige maken de Jonker-stract) zyn/ ghelijck in de Kuzee-steden Lubbeck en Damburg/boogaens weets en van groote verdiepingh.

De Dieren moede-kerck ofte Doulwen-kerck/poncht met een hoogh-beheben en wijt afstreckenden Tooren van steen/gebuilt van binnen met schoone en steutelwige gewelfsels/die aen het Zee-varende boels als booz een baken dient/en van sulcke dichtē en breete is/dat men op sijn kruyn/ die vlack en effen is/ een wagen soude konnen omwanden. Behalven de Gast/ Wefen/ en oude Mannen huysen/waren hier ses geestelijcke vertrecken/die booz de mans en drie booz de vrouwen/ die nu soo tot Schoolen als andere gebuycken zyn ghecert. Het ouste onder de selve Heeren-loe/t welck Jan den Dooper was toegewijt/en buyten de Stadt stont in eene genoeghelike Landouw/ licht nu heel en al ter neder/ waer van laetste opstender was Joachim van Spende. Het tweede/altwaer nu eenige Katijne leerlingen hyn verblif en een/deels onderhouden hebben/ is het Hieronymus Woorders huys. Het derde en meest begistigde was het klooster van de Franciscaner Minder-Woorders/booz de byrige Eleanore/ Kijns-vrouw van Kiepnael den tweeden/reghden ober het Stadthuys opghericht/ met een schoone kerck en dubbel kerck-hof/ en naderhandt booz den Hertogh van Albe met eenighe nieuwe ghemacken vergroot/ tot dat het eyndelijcken van sijn eeghen buur aenghestecken en vergaen/ en d'acughe-

keeghen merck van sijn af-breuck is verbeert.

By de kroon-merck/die met de Dis-merck gemeen licht/stont het Agnieten klooster booz de Augustijner Juffrouwen/ ober t welcke doogaens een Alre wiert gestelt upt het klooster van Windaes hem by Swol/waer van het als eene dochter was.

Het tweede was het Catharynen klooster/ booz de Franciscaner Begijnen/ het derde van de Grauwe susteren/ daer men nu de Dunt siet.

Duyren den doypel van de stad en effen buyten de wallen plaght mede te staen de Nicolaes-kerck/gesticht/so men geloof/bp Hertog Kiepnael den eersten/en van wiens ruymte het kerckhof en de obergebleven piyn noch bewijs konnen geuen.

Upt de bygelegene beemden/ ghelijck mede alom op de Deloutw/ komen boozt blaetwe beesen/ anders gheheten krasse beesen/ klaphozzen/cher-beesen ofte bos-beesen/ een lecher en geen/ins berfinaelich tafel-gerecht.

Van waer sy wijders (also dese byucht niet over de 6. weken aen de streupken blifst hangen/en geploeken zijnde na 3. of 4. dag/en verwelck) naer Amsterdam en booz geheel Holland werden bezaght/ in sulke menigte/ dat in so korten tyt het bloote bzagt-loon/ na t berekenen van de Schippers/ kan klimmen tot 300. of 400. guldens. Op het jaer 1650/en oock 1651. is men hier ober besich gelveest/om met ongelooftijcke kosten een ruyme en verskerde Haven/ hebbende twee inganghen/ d'eene upstijende naer Holland en d'andere naer Driestant/ van steenwige en aen een geboeghde heu-palen tusschen de hooge en lage bruggen in Zee upt te rusten/en daer bezijden laurden Zee-kant een verheben kaepdyck/ tot vermaeck van de wandelaers. Hoewel dit werck booz den sellen water-blaet van t jaer duysent ses hondert vyftigh die eenige palen upt den grondt heeft weg-gevoelt ofte verbzooken/ merckelijcken is beleedigt en verastert. Het oude Block-huys is omtrent het jaer duysent drie hondert twee-en-beertig op den wytersten hoek van de wal getimmerd booz Kiepnael/ eersten Hertog/en met degelijcke grasten en muuren bezoght.

De Stad heeft selfs oock ten tijden van de Dorsijn Eleanore/gehad een gemeyne doch by de nabuuren seer bezmaerde School/ die booz omtrent 50. jaren booz de Ridderfchap en Steden van t Delouwe Diezdeel op een betez boert is verniculwt/ en welcke Pijns Maurits/om dat sy onder sijnne Stadthouderschap was opgericht/ sijn of Passouf School gewoon was te noemen/ gelijk mede eene andere doozluchtighe School/ die echter op den twaelfden van de Blaepmaent des jaers duysent ses hondert acht-en-beertig tot een e

DQ.

Doosfelijhe en algemeyne Academie is verhoogt / daer de Gelderfe soo wel als upthemse jeught in allerley spzaken en wetenschappen wiet ghescheept en onderwisen / selfs oock ta de Genes-honst en kennisse van kirupden / waer toe een wel-gestoffeerde Bloemen-hof is bereypt. De algemeyne Doeken-kamer is met meenige en treffelijcke stucken wel voorszien / waer onder mede eenige in de Sprije / Arabise en Sineese spzaken beschreuen.

WAGENINGEN is de derde Stadt in Delouwen / welcke naest Arnhem en Harderwijck / gemeenschap van stem en sit-plaets heeft / soo op Landt en Diezdeels dagen / als op de Landsgerechten van Delouwen beyde en Delouwen-zoom / en oock by beurten in de hooge vergaderingh van de algemeyne Staten van t byze Nederlandt.

Deze Stadt vertoont sich drie ruymme muren van Arnhem / en oock soo vele van Nymegen / op de uiterste eynden van Delouwen-zoom / en woerd in oude Hand-vesten Wagen-eynd en Wagen-wegen / maer van den doozluchtrighen en ghesouten Schijver van de Romeynse en Duytse oudheden Tacitus / dooz af-beydingh van woorszden / Vada ghechten / die Arnhem / Wageningen en Nijmegen verbolgens aen den Nijmegen-hant is stellende / als eertyts (doen in Duytslant / en hier geene Steden / uytghefondert Nymegen / wierden bewoont) tainelijcke Plecken ofte Doozschappen.

Hoewel t eer staet te gelooben dat het zyn gewest Romeynse leger-plaetsen / en bemunde / immers becupide ofte afghesabene Stercken en Vestingen / daer de gedachte Schijver ons als met de hant schijnt heen te leyden / wanneer hyse noemt Leger-steden van de beanden en ruiter-vleugelen / daer by voegende dat Wageningen dooz den West-heer en Dooz der Databieren Claudius Civilis met groot geweld wierdt aengegepen en bespongen / doch dooz Julius Briganicus / sijn Sisters-Zoon / die een bysonderen woock op sijn Coni / en onder den Romeynen dienst hadde / immers soo mannelijcken tegen gehouden : die oock in die heftige bestozming / nebens vele andere kilocke Damben / sijn leven te pande liet.

t Welck dooz een onbedriegelijck bewijs kan verstercken van de sonderlinge outheyt deser Stadt / behalven dat ick noch onderhouden heb / den naem van Wageningen mede gemeen te zyn aen sekere Plecken / ghelegen in de Graefschop en ontrent de Stadt van Doologne of Heimen in Dzanckrijck / waer upt men kan afnemen / dat d' oude volcken onse voorszaten (die het rappier dickwijls dooz hun richter en scheyts-man hielden) niet altoos in haer oude pael-steden zyn sitende gebleven / maer op de wijze van opgeswollene en machtige stroomen meezmaels buyten haer oever en besceek geloo-

pen. So hebben sich onse Dooz-ouders de Menapiers wel eer dooz een groot gedeelt in Engelandt verplaest / de Sicambers in Hongarijen en Vlaenderen / de Grieken in Dzanckrijck / de Franse wederom in Griekenlant / en de onstuyrige Doozmannen sich in alle hoeken van t Christendom met kracht ingedzongen.

H A T T E M, de vierde op de ry van de Delouwe Steden in Hattam, een mure gaens van Swol / niet wijt van den lichter boozt des Hissels gelegen / daer mede vier verscheide waterstroomen / van Appeltoorn en elders upt de Delouw af-homende / met namen de Gist / neffens de Nieuwe / Oude en Terwolse Wateringen / tsa men-bloepen / gerieffelijck om alle waeren met schuyten af en aen te voeren.

Dicht by de Stad zyn wel eer gesien twee hermaede kloosters / te weten Huls-bergen dooz het boorderfchap van Hieronymus / en kilac-waer / beyde ontrent het jaer duyfent vier hondert twee-entwintigh ten tijden van Reynald den vierden opghericht / en dooz Frederick van Blankenheym bisschop tot Wttricht ingeluyt. Aen dese hant van den Hissel-stroom staen meenighe soo steene als aerde schantskens / en aen de over-zijde naer Swol drie gzoote / de Berge schants / nieuwe schants en karte-schants / in de onlanghe Dooz foghen / tot versterkingh van den stroom en beyde Steden / alsoer gebouwt.

De Buergep is van alle tijden kilocke ter hant getweest en varedigh in de wapenen. De Stadt is op het jaer duyfent vyf hondert en vyf van den koningh van Castilien dooz verkilockingh / en daer na sijn Buergh / na eene bloedige belegeringh / getwouwen / maer den Buergh heeft Dooz Karel van Gelde in t jaer duyfent vyf hondert elf weder ingelockt. In het jaer als men schreef duyfent vyf hondert acht-en-twintigh hebben Graue Floris van Egmont en Juriac Schenck van wagen den liepse Hattam ongenadelijcken aenghetast / en met vijfen-twintigh stucken sonder ophouden daer op gesceelt. En hoewel de muren en wallen elders waren reddeloos en verplettert / dat oock de byandt de beften met stercke hoopen beklam / en meer dan eens den strom en aenbal vernieuwde / heeft hy nochtang / vermits den moedigen tegen-weer van die bannen / met ontallijcke groot verlies en bloedige hemdden moeten af-wijcken / tot dat den laetsten de Voerbers-poort omber is gheschooten / en de ingesetene (welcker deught nu langer de Stadt of haer selbe geen boozdeel konde doen) daer dooz ghedwongen met den byandt te verdzaghen. Van dit belegg en van de wackerhep der Inwoonderen sprecket seer breecht en heerlijck de Wrecheijse Jaer-schijver Lambertus Hortenhaus. Als wederom (duyfent vyf

heft

hondert tachtig) Hattem daer doenmaels niet over de bysien Sta-
tische knechten tot bewaer laghen doo: syn epgghen Dooft / Mont-
foort was berraeden / die in de nacht eenig byands volck inghenom-
men / en met derselver hulp sieh van de ene poozt der Stadt en van
Oversten Hegeinan daer binnen / hadt verseeckert / hebben de Bur-
gers / hoewel het verdersen de doot doo: oogden siende / de poozt niet
te min weder overweldicht / den byandt met den Dooft op het
Slot belegert / en eyndelycken / doo: handreplingh van de nabuy-
ren / de muren soo beschooten / dat hy den Burgh / t' saemen niet
den Dooft en syn soen / moest overgeeven / die beyde korts daer na
binnen Arnhem syn onthooft en gebierendect. Daer nae is dese
Stadt / doen Zutveen en Deventer konincklyc waeren / wel d'iemael
op ene winter van den Spaenjaert te vergeefs besprongen ofte be-
loert: als mede in 't laetst af-geloopen jaer van duyfent ses-hondert
neegen-en-twintigh doo: Gzave Hendrick van den Bergh / vergefel-
schapt komende met een grooten swerm van Duyfscers en bloet-
gierige Croaten.

Welcke byoomigheyt in de Nederlantse Jaer-boecken mede niet
en weert vergeten / maer doo: de lebendighe welpscheitheyte van
den heer Dyrnusius en andere na waerheyt geroemt.

ELBURGH. De laetste van de Delouwe Steden is Elburgh /
hier upren van Harderwijck en Kampen / en in 't midden van beyde
sieh doo: doende : van welcke: eerste stichtingh ick niet besten-
dighs en weert doo: te bzengen / als dat de wallen en huysen schijnen
te betuygen / dat het ondez alle Gelderse Steden het jongste kind is /
en na 't aenwysen van de Tyl-schijbbergs / eerst ondez Hertogh Wil-
lem den eersten / die dese plaats wegen synne goede gelegenis seer had-
de besint / doo: Arend van Bockhop stichter van Delouwen gevest
en beinunt: gelijck op het jaer duyfent drie hondert vijf-en-t'nege-
nigh breede: hier na werdt vertelt / hoewel het / neffens mee: andere
plaatsen des Dooftendoms / met de Ansee - Steden mede verbon-
den is.

De Stadt is van allerley lijf- tocht / en met naemen van Vis en
wilde Ent-voghels / die met meenighen in de kopen daer omtrent
betten berlocht en gevanghen / wel ghestoffert / liggende op een
betwaert met drie poozten / waer van de twee staen teghen over
malkander / en de derde nae: de Zee en het onlanx gegzaven verlaet
upstiet.

Dwaers doo: de Stadt loopt een beek / die ten wederzijden met
ren Burgh- wal is af- ghehepnt / en met vijf steene brugghen be-
staegen.

Sommige willen een naem af-treken van Edeleburgh / eenige
kuyder van 't spooz af-dwalende / van den Romeyn Elus Gzackis /
in de tijden van keiser Nero Dooght der Nederlanden; andere we-
derom van een lange straet Elle; en andere (die / mijns dunckens /
allerbest na 't wilschieten / waer onder de heer Jacobus Warne-
rius) van een polder ofte stuck Lants Elgheeten / op wiens rughe
de Stadt soude zyn gebouwt. De Wal is beset met eierlycke Schil-
der- Coorens / welcke Dins Daurits / op sekeren tijdt ober: de Des-
sten gaende / gemercht heeft alle van een bysonder maechsel te wesen.
Rechte doo: is de Stadt met Herde Wallen bekleert en van raine-
lycke stercke.

ERKELENS of ERKELANDT. Men oordeelt dese plaats
hy Ammianus Marcellinus beduyt te wozden / wanneer hy spreckt
van Herculis Castra; hoewel andere sulcks liever willen recken
op kistren in de Neder- Betouw; en andere / die sieh nochtans
mijns- rekenen / op het Landt van Erkel tusschen de Wael / Leek en
Lingh in-geslooten. Cock seghtmen / dat in 't begin de Heeren van
Erkelens / doo: gunst van eenen keiser Etho / Dom-Heeren heb-
ben gheweest tot Hecken / dan hy verbolgh van tijdt dit hun rechte
aen de Hertogen van Gelder over-gebragen. Erkelens is in 't jaer
duyfent vierhondert acht-en-t'neghentigh doo: den Dooft van Gu-
lich doo: keiser Maximiliaen; in 't jaer duyfent vijf-hondert acht-
en-t'neventigh doo: Mondragon doo: den Spaenjaert; en laetste-
lycken in 't jaer duyfent ses hondert seiven doo: Frederick Hendrick
van Nassouw / doen noch Oversten van der Staten Ruyterij ver-
meestert / daer neffens (om dat te booren de Inwoonder: wat woz-
delijcken met de onse hadden geleeft) verbyzant / en daer binnen / be-
halven een rijcken roof / in verseeckeringh genomen syn bloet-brient
Gzave Hendrick van s Heerenbergh / neffens drie Vandenbagers die
doo: de Overige goet-spraeken. Het Stedeken selve is Gelders /
on-aengesien het van alle kanten in den kringh van Gulickelandt
is begrepen: ghelijck oock doet het water-rijcke en ghenoechlycke
Nieuwstadt / staende mede ondez 't ghebiedt van dit Dooftendom:
't welck Hertogh Willem / in 't jaer duyfent drie hondert acht-en-
t'neghentigh / daer binnen / zijnde / en doo: de aenkomende macht der
Zabander: verbaert / om synes swachhepdr: wille self heeft in
den bzant gesteecken: daer na is het weder opghericht / en omtrent
het jaer duyfent vijf-hondert seiven-en-dertigh van synne muren en
Boltwercken ontbloot.

KESSEL, een vermaerde Stadt of Vestingh / in de Romeyn
sche tijden kenbaer onder den naem van Castellum Menapiorum ofte
Menadum; 't welck keiser Juliaen op 't jaer drie hondert seiven-en-
vijftigh-

bijstigh in 't haedste van den Winter / na een kommerlijck beleggh van vier-en-vijftigh daghen / dooz hongers-noodt en machteloosheyt van die van binnen / tot het ober gheben heeft ghenootsaecht. Kieftedoozt is het een trots Doop en Doost-ampt / een myl ofte meer van Kuermontde gelegen op een Bergh aen de Maes / en met een steruwigen Burghet bewaert. Kieffel heeft van ouds ghesaen onder 't Rys van Colen en sijne eygene Szaben ghehad; onder de welke Willem en Godescop op de jaren duyfent twee hondert vijfen-vijftigh en duyfent twee hondert negen-en-sibentigh als Szaben van Kieffel werden opgehaelt: tot dat onder de Geldersche Dozsten Kiepnael de tweede omtrent het jaer duyfent drie hondert seg-en-twintigh de Heerlijckheden van Kieffel en Kriekenbeek upt sijn eygen beurs heeft aengekocht. Dit Doost-ampt is verdelpt in de Dozpen van Kade / Helden / Sebenhem Kieffel / Dey / Dierick (by de Romeynsche Schryvers geseght Mariacum) Swolgem / Doeck-huyserfurst / Kueloe / Wanlum en Lorthum.

In 't jaer duyfent twee hondert twintigh heeft Enghelbert van den Bergh Oppor-Bischop tot Colen in de kerk van Kade / op kosten en verfoeck van Ernst Priesier te Suchtelen / een geselschap van vier Domherren ingestelt / in 't by-wesen van Gerard van Gelder en van Gerard Szabe van Hooren en Loon. Dit Kieffel moet onderkent worden van eenre andere Heerlijckheyt van Kieffel / vertonende sich mede / doch eenige mylen meer na beneden / aen de Maes teghen ober Werwarden / en toe-behoorende den tegenwoozdighen Szabe van Hoozin Bevelhebber van de Stadt Szabe / als oock van het Doop Kieffel tuschen Vier en Berentals.

't HUYS van MONTFOORT. Lept rontom in een Moerass / daer men alleen van een kant kan aen komen / versien met een Burghet / alwaer de Geldersche Dozsten wel eer plachten Hof te houden; dessels Doost-Ampt is eyndelijken aen den Prince van Oranje (dooz de Munsterseche Wyde-handel met Spanjen) geshoncken.

BORKELOO. Ofte becker Doekeloe / (als het welke van den dooz loopenden stroom de Verkel sijn naem te leen dyaeght) is een middel-matigh Stedeken omtrent twee upren gaens boven Rochem / daer verschepe de Vlecken en heerlijcke Habezaten onder staen.

Doekeloe placht eenre Munt te hebben / welke dooz de wijlen Heeren aen de Dozsten van Gelder is verbezeind.

Lichtedoozt is insghelycks een Stedeken met een Slot en een Doort bewaert / liggende als op de uyterste paelfteden van 't Szafschap / omtrent een halve myl van Wydedoozt en van Szol.

Doekeloe heeft van alle oude tijden gheschuypt onder de gehoozsaemheyt van sijne bysondere Heeren / daer tegenwoozdigh besitter van is Etho / Szabe tot Limburgh en Bronckhozst / Heer tot Strum / Wisc en Doekeloe / Wanner-heer des Dozstendoms Gelder en Szafschaps Zutveem.

't Landtschap H O L L A N D T.

Den hoogh-geleerde Marcus Zucrius Vorhormius seyt / nae dat hy alles / wat dit Landtschap aen mach gaen / doozsnefelt hadt; het is van gelooflijck / dat de Noozmannen dese Gheswesten dooz Oozlogre aengebochten en oberweloight hebben / eenige hondert jaeren / want den oprechten en waerachtighe tijdt en kan men niet t'eenemael verfeheren / voozd'oprechtinge van de Szafelijckheyt / en dat sommige van haer / die upt het Deensehe Hollandt gekomen / en Hollanders gheseght waren / dese plaats alderceerst ingenomen / en van haer eyghen naem Hollandt ghenoecht hebben; daer-en-teghen die upt Zailandt quamen / Zailanders ghenoecht werden / Zeelandt beseten en alsoo na haer selven normden / endat de voozschryven Noozmannen in volgende tijden van den koningen van Vanchrijck aengebochten zynde / van deselve somtijds verjaeght / oock de Victorie bebochten hebben / endat sy onder de Kegeringh van Oiderick den eersten van dien naem / Szabe van Wolant / met t'eenemael in route gelaeghen en zyn / ghelijck men tot noch toe gemeent heeft / maer dat sy in besittinghe van dit Landt ghebleven / en wy daer van af komstigh zyn / welke gissinghe of meyninghe den hoogh-Gheleerden en betrouden Petrus Schryverius seer wel aenghesaen heeft; Hollandt seyt de vooznoemde Vorhormius / licht van drie zyden aen drie Zeen / verschepe van naem en plaatsen / van 't Westen aen de Wytaensche Zee / van 't Noorden aen de Noorder Zee / en van 't Oosten aen de Zuyder Zee streckende: naer den middagh heeft sy de Sibiere de Mase genaemt / Zabant; nae het Zuyden paelt sy aen het Stricht van Vtrecht / en een deel van Gelderlandt: Mengende de groote van het Landt / ick soude lichtelijck ghelooven / dat sy van andje overtreft woort: want haer palen zyn kleyn / hoewel dat hier gheen groote woeste plaatsen en zyn / ghelijck in veel andere Landen; het Landt is doozgaens wel ghebouwt en verciert / vooz de meenichten der Menschen / en de groote der Heerlijckheyt des Lants / zyn de Paalen en Limiten te kleyn / want in 't ronde en telk sy niet meer als seftigh mylen / haer lenghte streckende met een rechte Linie langhs de Zeestrandt / wort uygespreyt van het Eylant der Schellingh genaemt / aen het Noorden geleghen / tot het Edel Eylant van Zeelandt

Zeelandt-Schouwen / de hzeette is heel enge / dewelcke in het alderwydste niet groter en is / als seven ofte acht mylen : men seght dat een reysende / dan in drie uren soude konnen gaen van het midden van Hollandt / soo aen d'een zijde tot de Zee / soo aen t'ander tot de uiterste Paelen des Landts / waer uyt af te meten is / dat Hollandt in haer ghelegghentheyt en ghedaente is ghelyck een Schalmierpe : Een Schalmierpe een speere van Trompet / is onderscheyden van een Trompet / dat de Schalmierpe wat hrom is / daer om sy oock een hromhooren genaemt wordt / want een Trompet is rechr.

De Steden van Hollandt / in rijkdom en Volekeren vermaert / zijn Dort / Haerlem / Delft / Leyden / Amsterdam / Gouda / Rotterdam / Gozeum / Schiedam / Schoonhoven / Briel / Geertruydenbergh / Heusden / Wozeum / Woerden / Oudewater / Hellesteyn / Asperen / Hoeckelum / Leerdam / Raerden / Woersp / Nuyden / Alckmaer / Hooren / Enckhuysen / Edam / Medenblick / Monnickendam / en Purmerend : Der Steden van Hollandt sommige worden grote / andere kleine gemeynlyck genaemt / vier groote werden in oude tyde geresent / als Dort / Haerlem / Delft en Leyden / d'welcke Jan van Leyden in syn eerste Boeck op t'eerste Capittel noemt / principaelste en gepuilligerde : maer hedendaeghs is haer ghetal vermeerderd / met Amsterdam en Gouda / om haere groote wille / in welck sy nu zijn : in eerlickheyt volgen de boognoemde / dese nabolghende Steden / te weten / Rotterdam / Schiedam / Schoonhoven / Briel / Alckmaer / Hooren / Enckhuysen / Edam / Monnickendam / Medenblick en Purmerend / en dese alle / senden haer Gedeputeerde tot de Generale Vergaderinge der Staten van Hollandt / die omtrent alle drie maenden ontboden worden / tot het gemeene besten / de andere Steden en worden hier niet toeghelaten / op dat Geertruydenbergh en Heusden / op den Bodem van Wyabandt ghelegen zynde / eereyds van de Ghaven van Hollandt met Wapenen overwelicht en gewonnen / en om dat Woerkum een weynigh bnyten de Paelen des Landts is geleghen / op de kant of oever van Wyanchryck / en om dat Hellesteyn in twyffel en Proces gestelt is tusschen de Hollanders en die van Utrecht : Maer Woerden / Oudewater / Asperen / Hoeckelum / Leerdam / Raerden Woersp en Nuyden / en konnen in de Vergaderinge der Generale Staten niet / soo om andere redenen / als om dat sy van soo groote importantie niet en zijn.

De Steden van Hollandt zijn soo naer d'een den anderen gelegen dat tusschen beyde van beele nauwelijcks drie of vier mylen en zijn / om welcke reden / de geene die hier en daer van d'een Stadt in d'ander willen reysen / konnen seer liechtelyck en gemakelyck den wegh

ober-breughen / met d'ordenarisse Deer-Schuyten / ghelyck sy die noemen / die op gesette dagen en uren gemeynlyck afsteken / en baren : want Hollandt heeft ober al seer breede en klare Waterlooppende Kibieren / die niet groote konst en neersigheyt / ober alle zyn de ghelyck en gekromt / sonder ophouden met riemen en Seplen der vaerende Scheyps-luyden gehanteert worden / door welcke oorsake de Hoophandel en oock den ghemeyne en een yeghelycks in het besonder ryckdom wonderlych gebojert en oock trefelyck vermeerderd wort.

In Hollandt worden veel Wyheden en Vlecken gesien / dewelcke / hoe wel sy met Muuren en Vesten niet gheslooten en zijn / hebben nochtans Stadts Privilegien / en zijn verclert met groote bynden der Ghaven van Hollandt / waer van dese de boognaemste zyn / s Ghabhage / Vlaedinghe / Delfshaven / s Ghabefand / Zeberwijck / Schagen en Picupoozt / tot welcke Sevenbergen van eenige bygevoeght wort / gelegen op de Bodem van Wyabandt / maer onder het recht van Hollandt / en den Clumbert rondom bemuyt van den Dooyluchtige Prins van Oranjen / wien de plaetse ten eygendom toe-komt.

Hollandt telde onder sich eenige schoone Eplanden / ghescheyden van het ander Lichaem der Zee / als Tessel / dat is aldermeest vermaert / om het aenbaren der Scheyen / Vlielandt / Schellingh / en Wieringen / gelegen aen het Noorden / ten Oosten hebt ghy Vek en Eng / ten zuyden Doorn / Goeree / Somerdijk / Corendijk en Vliet hyl.

Hollandt als een vruchtbare Moeder / omhelst in haer schoot omtrent vier hondert Doypen / dewelcke veel meer steden schynen te wesen als Doypen / het sy dooy haren ombanck / meenighe der gheschiedten en Menschen / als oock dooy haren rijkdom : in vermaertheyt overtreffen dese nabolghende alle andere / Egmont / Rynsburch / Valkenburgh / Ryswijck / Nooydwijck / Nooydburch / en Macflandst / luyt / Loschuypen / Gierblier / ende noch veel meer andere.

Ich ga boog by die Sloten en Kasteelen / dewelcke ghelyck onse Chronycke vermelden / die seer groot en vermaert certijts in dit gewest zyn geweest / nu of door Oorloghe verniet / of door ouderdom verwoest / niet anders en hebben behouden / als de ghemeyne naem. Weynigh van die zijn noch in wesen / der welcke de boognaemste / te weten Lobsteyn / geselt is aen het schepde der Mase en Wacl / tusschen Gozeum en Wozeum : Ick laet noch baren de heerlijcke Huysen / ober al op gebout in groot getal van d'Edelluyden / en machtyghste Hoghers / om dat / wanneer sy de Stede moede zijn / haer vermaech en gemuchte aldaer scheypen soude / en dit

dit is hebben daerghs de gebaente van ons Hollandt / door welcke als een eerbare en eerlyche Dronck / sy een ygelich treckt tot haer sijs de en verwonderinge: Het is klaer en secker upt d'oude Historien / dat hy over eenige hondert jaren al anders gestelt is geweest.

Gantsch Hollandt wort gescheiden in haer delen / en gemeenlijck na haer gestaltnisse in Zuyt en Noort-Hollandt / gelych den Aescr in het Concel van Hollandt byder binden kan / daer wy hem toe wijzen / also ons voornemen maer streckt in 't kout de Nederlantsche Stede / maer geen Landen te beschyben.

DORDRECHT.

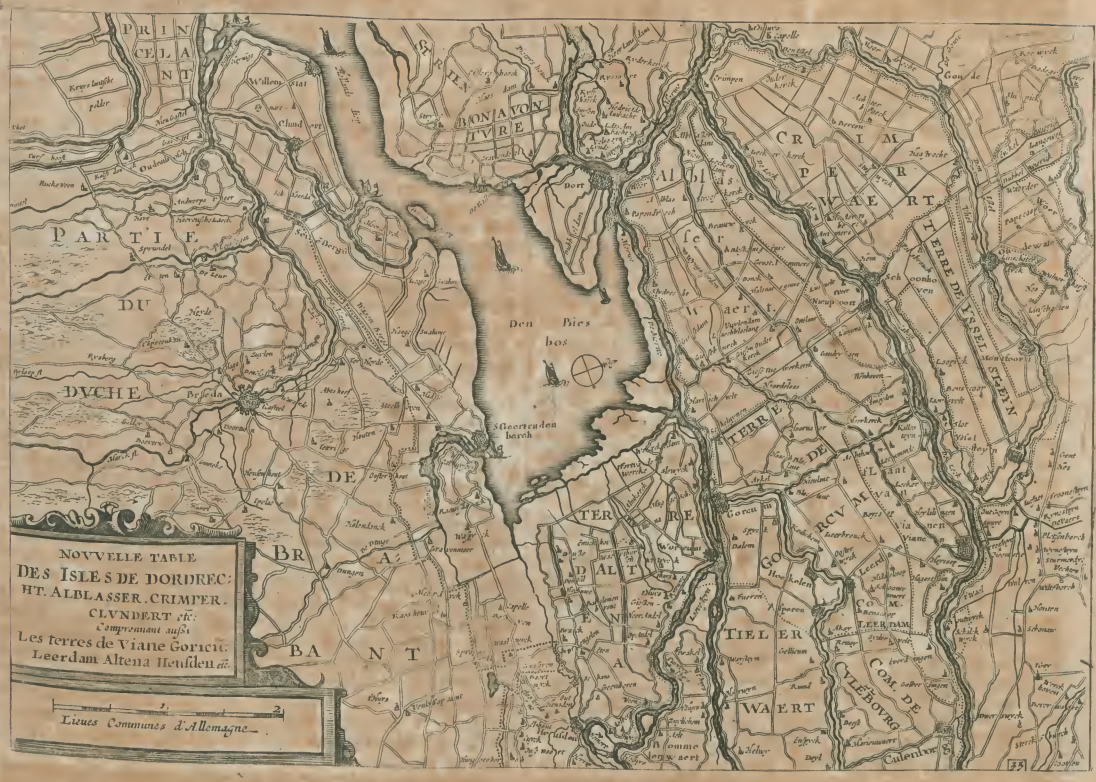
Dordrecht is d'Hoofst-Stadt van Hollandt / en wordet (alsoof d'eerste en d'oudste gereckent wort) hy beele de Dorsitu der Steden van dit Heerlyck Landtschap gnoemt: enige schyben dat sy van Antonius den Goedertieren kysser / die in 't jaer der verlossinge een hondert en veertigh 't Rooms kysser-ryck regeerde / ghesicht is.

Maer Zuerii Worhoym verhaelt in syn Concel van Hollandt / in de Beschryvingh van Dordrecht: Ich kom nu tot de meyning van Johannis Gerbrandus, die ons Petrus Scriverius upt de Schrybers ongedachte bladeren ter handt ghesiet heeft: De woorden luyden aldus: Veel Slavi hebben gegaen over de Mase, daer achter na de Stadt van Dordrecht met Zuydt-Hollandt is gheleghen: Ende dit Zuydt-Hollanders waeren ghenaeemt Wilti, ende sy hebben haer gevoet met Wey-beesten, Schapen, Koeyen, ende Paerden, ende sy zijn daer na soo vermeenighvuldicht, dat sy vermochten een sterck Leger voort te brengen, om te Oorlogen. Maer in dit Landt / voorseyt Worhoym / ick lees upt de Nederlantsche kronijck-schryber die dese dinghen van woort tot woort heeft uptgeschreven / Maer onder dese, met lanckheyt van tyden heeft gheweest een rijk en machti'g man met namen Dorotheus, te weten in 't jaer acht hondert en vijf, want van dese vermaerde Dorotheus. De Stadt Dordrecht heeft daer na getrocken haer beginsel en naem, alsoo dat geseit soude worden in de Duytsche sprake Dordetheldrecht, 't welk in het Latijn gheseydt wordet Dordracum, ende dese Stadt met Successe van tijdt is ghewassen in sulck solemniteyt, datter wondere dinghen gheseydt worden van de selve. Daer wordet gheseydt datter met lanckheyt van tyden een Maecht, genaemt in het Latijn Socheris, maer in 't Duytsch Zuwaert, soude in de selve Stadt de keele afgesteecken hebben geweest: Ende men seyt dat dese Maecht heeft gesticht de Kerck: van Dordt, kopende alle nootakelijckheden met drie penningen, en de selve altydt in haer Beurse weder vindende: Ende als drie werck-luyden de selve de keele

afgesteecken hadden, door hoope van geldt, 't welck sy meynden dat dese Maecht in overvloet hadde, en alleenlyck vonden drie penningen: liet daer is een Fonteyn upt de Aerde ghespronghen, goet zynde teghen krackheden en verscheide siekten: Dentyt van dese Maecht wordet niet gheweten van het Volck, maer de Fonteyn wort binnen Dordrecht gesien: dus verre van Geylandus; Maer Worhoym seyt van dien Dorotheus dan / een seer bezmaert: Maer gelych hy hem noemt / en hebben onse Chronijcken niet sekers / ick meyn dat het komt upt een fabel / gelych als dat Bato de gezondt-legger van Batavia is / Zelandus van Zeelandt / Metellus van Middelborgh / Vliet van Vlissingen / Syngus van Sittiche / Rotterus van Rotterdam son wesen.

Den Gelicde Hadrianus Junius schijnt oock van diergelijcke versieringe besmet te zijn / en meyn sonder schere kennisse / dat Dordrecht de Maecht zy geweest / niet van eenen Dorotheus / maer van eenen Dureus / eertydys een brunaert man onder syn Volk / waer van hy seyt in onse Historien gewach gemacht woort / maer seer duyscr: voorder meyn hy dat het woort Drecht by onse Doozouers soo veel souw geweest hebben / als hy d'oude en supberlyche spreckende Latijnsche Forum, dat is Maecht: niet soo veel om dat daer recht geseit en gedaen wort / gelych dat woort oock luyt / als om dat daer de Waren gedragen werden / als tot een Markt / daer alle dinghen verhocht werden / als of Drecht moest getrocken en genomen worden van dragen; Worhoym gelooft daer teghen dat Junius dit versiert heeft en niet bewysen kan: Philippus Claverus seyt / dat het woort Trajectum van de Romeynen aen een Stadt of Doozou gegeben / niet anders beteykent / dan een oprecht overgeschepen of overdragen der Gidieren / en dat het woordchen Drecht / ofte Drecht / of oock Drecht verdozben van Trajectum / is supber en oprecht luyt; Worhoym seyt van Trecken komt van Drecht / of om dat het beter souw luyden / d'eerste letter soetelijck verandert zijnde / komt Drecht / by de Latijne Trajectus: Maer Dordrecht is seer bequamelijck / niet dese naem getekent / om de seer gemakelijcke en lichte overtrekking / overboeringh / van d'een zyde voorder in Hollandt / van de andere in Zaband / Zeelandt / en alle omleggende Gewesten / door gelijcke maniere en reden noemen wy Drecht / van oudt en Drecht / gelych of men seydte Durecht / en wat sachter Drecht / waer upt besloten wort datmen Dordrecht en niet Durecht / als Junius seyt / maect schyben / hoewel verscheide andre meeninge over de naem zijn / so sullen wy 't hier by laten / en verder van Dordrecht spreken.

't Is seker dat dese Stadt seer oude is / van welcke / als oock van eenige omleggende Doozen / in 't Placraet van kysser Hendrick in 't jaer

NOUVELLE TABLE
DES ISLES DE DORDREC:
HT. ALBLASSER. CRUIJSTER.
CLVNDERT etc.
Comprenant aussi
Les terres de Viane Gorick.
Leerdam Altena Hensden etc.

1 2
Liesues Communes d'Allemagne.

jaer duysent vier-en-veertigh / aen Wilhelms Bistchoep van Drecht
verleent / gewaght gemaccht woort / met dese woorden: Wy be-
stigen aen de selve heylige kerck hier Manen (ofte wooninghen)
gelyken in Crumpen / van de Kibiere Abbas tot Merwede toe / en
van daer tot Merkenes drecht / bevestigen de helft van het gheheel
Landt met al het district. Item de Kiede / by Merwede tot Sly-
drecht / Item in Wael / van daer weder in Merwede tot in Doz-
drecht tot Cozdekens Hof-stadt / &c. Dyt het welcke men licht-
lych kan af-meten / de Stadt in die tijt vergzoot en vermeerderd
zynde / dat geen kleyn deel van het Merwedens Kintacht ofte Offi-
cien gelych sy als dan spzacken / met betalinge der Heeren van de-
selve plaetse / is in de Stadt en Munren begrepen geweest / en vooz-
waer de Sint Philips kerck / die gemeenlych de meulwe kerck ge-
noemt woort / was eertyts de Parochie - kerck van Merwede.
Nochtans alsoo dat d' Heeren van Merwede vooz sich eenige groo-
te Privilegien betwadden / die van haer Nakomelingen verlost
zynde met veel gelt / naderhandt in de macht van de Magistraet
zyn gekomen / gelych hier nae byder sal verklaert worden.

In 't jaer duysent twee hondert dertigh is dese Stadt omsingelt
met een Steene Muur / als de Duyckp / Snyss en de Omp / oude
en Waderlycke geslachten / Regeerders der Stadt waren.

Omtrent het jaer duysent twee hondert en twee-en-twintigh is
t Stapel-recht der Wolle / die met groot getal uyt Engelandt over-
gevoert werden / van Koningh Eduardt van Engelandt / (vooz
t verfoek van Floris de vyfde van dien naem / Graue van Hollandt)
aen de Doctenaers gegeven / maer een weynigh tijts daer na / is het
van deselve afgenomen / en te Mechelen gestelt: Daer en souw geen
ghedenckenis van dese saecke by de na-komelingen weesen / waer
t niet / dat de Hollandse Kijm-Kronycks-Schijvers / die in dien
tijt bloeyde / daer vermaen van maecte.

In 't jaer duysent twee hondert vier-en-veertigh / heeft Floris de
vyfde / aen Dozdrecht ghegeven en bevestighe eenighe Tollen van
Wijn en Cerwe / en niet langh daer na and're Privilegien meer.

In 't jaer duysent twee hondert negen-en-t'negentigh / heeft Jan
d'eerste aen Dozdrecht het kerck van 't Stapel / en Statuten van
alle vzeemde Coopmanschappen / die van de Kech en Merwede ge-
voert werden / vergunt / die volghende Grauen hebben daer nae de
voozgaende bygheden verhefpedemael bevestighe / gelych oock
Keijser Karel de vyfde / in 't jaer duysent vyf-hondert vijftigh ghe-
daen heeft.

Als in 't jaer duysent drie hondert acht-en-dertigh / de bozghers
vooz een schrickelycke byant seer groote schade gheleden hadden /

soo heeft haer Graef Willem dese briebe verleent: Wy Willem /
Graue van Hinnegonwe / Hollandt / Zeelant / en Heere van Drief-
landt / doen een pegelyck te kennen / dat Wy aen onse goede en be-
minde Inwoonders van Dozdrecht / om d'Officien en diensten die
sy ons diemael gedaen hebben / &c. En de goote schade / t welck
den onlancksten byant haer lieden heeft aengedaen / gegeven heb-
ben / en geven: Willende dat de Coggen en soo alle Scheypen / die in
de Mase uyt Oostlandt neder kommen / soude tot Dozdrecht / als tot
den opperste Markt / aenbaeren / en souden aldaer haer Coopman-
schappen verhoopen. Ghegeven tot Berghen in Hinnegonwe /
op den twee-en-twintighste Augusti / duysent drie hondert acht-en-
dertigh.

De selve Graef Willem heeft in 't jaer duysent drie hondert twee-
en-veertigh / aen die van Dozdrecht / het Stapel-recht der Wijnen
die uyt Hoogh-duyslandt gevoert werden / op dese manier gegeve.
Dat sulcke Wijnen souden tot Dozdrecht acht dagen langh blyben /
en verwaachten: het en waer dat sy ondertuschen vercocht werden
uytgesondert die Wijnen / die te Keulen / of elders vande Wyne Stre-
den gekocht waeren / d'welcke een pegelyck groozloost was te voe-
ren tot syn huys inde Stadt / hoewel sy niet voozgestelt hadt geweest
tot Dozdrecht: Wy beviel oock by sich selve de macht om die byghet
te geven aen alle die hy soude willen. Hy ordinerde daer en-bo-
ven / dat de Bozghers van Dozdrecht soude ghehouden syn aen het
selve recht: in desen deel als d'and're kooplynden: de Brieven syn
geschreven in s' Grauenhage op de feestdagh van Sinte Catharina /
in 't naef vooznoemde jaer.

Twee jaer daer na heeft hy wederom aen Dozdrecht bevestighe /
dat de Kogghen / Scheren / Hulcken / en andere Scheypen te Doz-
drecht soude Stapelen / uytgesondert die nae Vlaenderen soude wil-
len daeren: hy geruyghde daer-en-boven dat hy de Privilegien aen
die van Dozdrecht gaf te besitten in der eeuwigheyt / vooz hem en
syn Nakomelingen / en gaf last aen den Bailju / Ontfangher / en
and're Reethers van Zuyt - Hollandt / dat sy in dese deelen als het
noot waer die van Dozdrecht tegens de misdoenders te hulpe soude
komen: dese Brieven syn gegeven tot Dozdrecht / Vonderdaghs
na de feest-dagh der Geboorte Maria / de ghetuygen waeren Jan
van Henegonwe / Heer van Beaumont / Willem van Dubbe-vooz-
den / Heer van Oosterhout / Hendrick van Byderode / Daniel van
Merelwebe / Jan van Egmont / Jan van Polanen / Heere van Lock
Diderich van Byderode / Herbaert van Kiede / en Tielman van
Meulenae.

In 't jaer duysent drie hondert vijf-en-vijftigh heeft Willem hy
open

openbare Zieken betuygt/dat hy wilde dat de Schepen der koop-
luden/die op of neer vaeren in de Waile/Wael/Hffel/Neck en Woe-
rthede/ alder-eerst soude tot Doordrecht aen komen/ en haer koop-
manschappen voo. tsetten om te verkoopen/ nochtans sonder per af
te nemen van 't krecht eertydts den die van Middelborgh en Zie-
ren-zer/ Woeft- Steden van Zeelandt/ gegeven/maer al 't gene dat
die van Doordrecht tegens de misdoenders soude ghedaen worden/
dat soude hy voo. goet en aenghenaeu nemen/ en beloofden daer-
en veben hun niet al zyn macht en hulp in alles ghetrouwelijck by
te staen.

Doordrecht heeft noch de Stapel der Rhijnse Wijnen die de Maes
en Rhijn af komen/ als mede van Hfer/ Kalk/ Marmer en Woe-
le stenen/ oock van koolen uit Pannen en Lupck/ en Geynen en
andre Wa. en die dooz de Geldersche en Klerfche Schippers afge-
brent worden.

In 't jaer duysent drie hondert twee-en-dertigh verboot Willem
Graf van Hollandt/dat niemant te Doordrecht soude eenig Mes-
serscherp draghen/ nochtans van dese Wer waren de Ridders/
Graf/Wilhu van Zuyt-Hollant/ Schouten der Stadt en de stads-
kerchts by.

D' Inwoonders deser Stadt zijn oock met dit vooz-recht be-
gunstigt/ st dat eenig Doozer schuldig is van eenig schelmstuck/
hae onze eegelt dat soude mogen wesen/ datmen daer af in geen an-
dze plaats/als te Doordrecht/ van den Schout en Schepenen der sel-
be Stadt en ondersoeck/en straffe.

Doordrecht is oock een toevlucht vooz de geene die haer schulden
niet kunnen redder/ en vreesen aengetast te worden/dese mogen hier
homen en trachten met haer Schult-eyshers te verdragen/ als de
schulden daer niet gemacht en zijn/anders mach 't haer niet helpen.

In 't jaer dertien hondert negen-en-dertigh/ is de Woeft-Kerk/
gemeynlyck de groote Kerk genoeint/ gebout/ eertydts aen de Hey-
lige Maget gewijt/ 't is een treffelijck gebout/maer alsoofte/als vo-
ren geseyt is/ om drie penningen gheslicht is/ of niet/ sullen wy niet
verder van ondersoeken: Men leest in de Kerk aen de Tooren:ick
ben gesfundeert in 't jaer duysent drie hondert en negen-en-dertigh/
en een-en-t' seftigh jaer daer na verbrant.

In 't jaer dertien hondert drie-en-t' seftigh is dooz d' Hertog Al-
brecht van Deyeren alhier een vergaderingh van een Deyken en
twaelf kanonicken ingeselt/ de Kerk hadt toen ter tydt twee-en-
veertigh Lutaren: aen d' andze zyde van de Stadt/ omtrent de Kie-
dijk/ is de Nieuwe Kerk/ die eertydts Sint Nicolaes toe-gewijt
was.

In 't jaer twaelf hondert en twee/ wierdt hier 't Clooster der
Franciscanen gebout/ in 't selve wiert oock de vergaderingh van
d' Augustianen begoft te sichten/ die 23. jaer daer nae volmaect
was/ en in 't jaer duysent vyf hondert en twaelf verbrant.

In 't jaer duysent drie hondert ses-en-twintigh wierdt het Kloos-
ter van S. Agniet gesticht/ 't was onder 't Capittel van 't klooster
van Wyndeshem/ gelegghen in Over-Hffel/ 't welck Sint Agniet
Klooster is genoeg vermaect/ om d' Edle Macgden die 't selve cer-
tydts bewoonden/ de Kerk daer van is hertimmer in 't jaer duy-
sent vier hondert en twee-en-veertigh.

In 't jaer duysent drie hondert twee-en-tachtigh wierden de huy-
singe gebout/ die tegenwoordigh zijn in plaats van 't Stadhuys
ten gebuyck der koopluden/ die Brugghen verlaten hebbende/ met
groot ghetal tot Doordrecht waren aen-ghelcomen/ 't is een fraeye
plaats op een verweft water met een Tooren en Blaustene gebel.

Doordrecht heeft van oudts 't krecht van de Munt gehadt/ waer
van d' outste Zieken vermelden/ van out gelt/ als grooten of grof-
sen/ Florenen/ Placen en Wilhelmus Schilden/ alsoo genoeint om
datse geslagen zijn van Willem van Deyeren/ die in 't jaer duysent
drie hondert een-en-vijftig Oberste van Hollandt was: Graff
van Vontvelinghen/ gheboren van Doordrecht/ heeft een besonder
Boercken van dese en andere koopere/ Silbere en Goude penun-
gen/ eertydts te Doordrecht van de Grauen van Hollandt geslagen/
upgegeven: tot dese Munt heeft Doordrecht/ behalven andze vee-
schepde vercierselen/ doozluchte huyfinge gheschicht/ van Kieper
Karel de vyfde ghebout of vermaect/ ghelijck men uit het op-
schijft van de winkel der Munte sien kan.

M U N T E.

TER. EEREN. VAN. CAREL. DE. V. HEYLICH.
K E Y S E R.

DIT. IS. DE. MUNTE. DES. ROOMS. KEYSERS. &c.
ENDE. GRAEFELICKHEITS. VAN.
H O L L A N D T.

Mengaende de situatie van de Stadt Doordrecht/ En was in den
beginne heel anders als nu/ want al leyst op d' oude plaats/ so oist
evenwel dooz d' inbreyck van water/ verloop van Rivieren/ af en
aen was van Landen/ so verandert/ datse nu de selbe Stadt niet en
gelijck: aen de Noorde-zyde daer Doordrecht nu gansch op 't water
leyst/ plagtse ten meere deels aen 't baste lant baste te leggen/ so wane-
neer de Riviere de Waile/ nu de Meruwede/ noch synen loop van de
Stadt Noozt-waerts hadde/ en dan West-waerts af dooz 't Canael
noch

n^och met de naem van Wale bekent / met de twee vermaerde Damen / den Oosten en Heer Jans-Dam / omtrent het jaer duysent drie hondert een-en-dertigh toegedaant / dat oock alle 't upterste Oosterdeel van de Stadt Doordrecht aen de Poozt-zijde eertyts op 't water lach / dat is bekent / dooz dien hier in 't jaer seiven hondert eenige Dirschers-hutten op den hoogen dyck aen de stiber gemaeckt zijn / van de Sloe (die nu by den Doorn het schepfel van den Ridyck is) tot de Spew / gelijck d'Heer van Webezwink in syn Beschryving van Doordrecht getuygt: Men de Zuyt-zijde lach de s radi oock aen 't vaste Landt vast / gelijckse noch in d'oude Maerte vertoont word / gewest te zijn / also Johan Hertog van Zabant de Stadt in 't jaer beerien hondert en elf belegerd hadt.

In 't jaer duysent vier hondert een-en-twintig is dese Stadt dooz d'invreuch van de gzoote Wateren van 't vaste Landt gescheppen / en een Eplandt geworden / met groote schade / en verlies van twee-en-seventigh Doopen / veel Heeren Hupfen / en ober de hondert duysent Menschen / en heeft als een tweede Venetien op de baren van 't water leggen dypen / tot dat de gzoote bezzone ken Waert omtrent de Stadt allengskens heeft begonnen te verhoogen / en datter weder een gzoote hoech Landt is bedeckt geworden: Waer op de Ridders Hupgens seyt:

Sints heeft my eenen nacht Venetien gemaeckt,
En al myn wandelingh, in handeling getaect.

Eyndelick is Doordrecht dooz verscheppen vergrootinge tot soo heerlijck Stadt geworden / als tegenwoozdig gesien wort / met tien Poozen en heerlijck Schouwten versien.

In de Stadt wort grooten Handel gedreven met Salm en Stuur / die 'er in gzoote meeninge / in d'omleggende wateren gebangen / daer merckel komen / waer van wel somtijts omtrent de duysent stulps Salmen op eenen dagh verkocht zijn.

In Doordrecht nam den dertienden November duysent ses hondert archien 't Synodus Nationael alhier syn begin / en eyndighden 't jaer daer aen in Mey: Oock is 'er tegenwoozdig de Chambre mic partie tusschen den Koning van Spanjen en de Wyre Verreynghde Nederlanden.

Dese Stadt heeft maer een Officier die de Gzaben plachten te stellen / maer nu geschiet het by de Staten van den Lande: sy plachten sechters te heren / nu Schouten / 't is een aensienlijck Ampt / gaet ad instar Facium Romanorum. met Hellebaerdiers verselschap en brwaert / daer is oock niet meer als een Bozgermeester / welckers Ampt hier in seer gzoote aensien is: By gaet als de Schout met Hellebaerdiers / dat in geen andze steden van Hollandt meer en geschiet.

De Regearingh deser Stadt besaet in het Bozgerlijck / hoornaemelijck by een Bozgermeester / die alleen de bestiering heeft / soa wel in lijf als Bozgerlijck saecken / de welcke dooz negen Schepenen worden afgeschandelt: Edoch werden de lijf-saecten by den ooper-Officier / of Schout / wegens de Graeflijckheyt / gebozderd en upgeboert: Daer is oock een ouden Maet / en d'Heeren beertigen / en goeden luyden van den achten alsoo genoeint / bestaende wylt de vier deelen der Stadt.

Nemant en mach hier in 't Gerechte gestelt worden / of hy sy een ingebooren Poozter / of hy en heeft syn Poozterschap wettelijck beghelicht / of tien jaer te Doordrecht Poozter geweest.

Oben d'elendige water-bloet die Doordrecht soo hart treften / so heeft 'er in 't jaer duysent vier hondert ses-en-byftig / de Zant twee duysent Hupfen met de Hal / daer de kooptleden vergaderden / 't Gasthuys en d'Hoofst-kerck van d'Heilige Maget / vernielt.

In de doerbe tyden van Oorlogh / daer Doordrecht mede haer deel wel van ghadht heeft / gelijck de Historien getuygen / heeft sy haer soo dapperlijck gedragen / datse noot overwonnen wierdt / en de naem van Maecht verkreeg / die tot noch toe behoudt.

Gelijck Doordrecht dooz veel treffelijckeden vermaert is / so heeftse oock altydt in geleerde gebloeyt / wiens ghetal te veel is om hier byceder van te spreken.

H A R L E M.

D E tweede Stem onder d'Hollantse Steden / is Haerlem / gesicht omtrent het jaer onses Heeren drie hondert / van een Dofst genoeint Lemus / Soon van Dibbaldus / Koningh der Dycken / en is ghenoeint Heerlem / nu Haerlem / als of ghy septe de Stadt of woon-plaets van d'Heerlem: andze meynen dat Haerlem al'oo is genoeint geweest van d'overboeringe der Heruli / (een Volck in't Duytslant / die Jozmandus schryft / gereyft te wesen wylt Scandianavia) als of geseyt waer Heruleim / of van Eer en Lemmers, als Eerlem, om dat het Wapen des Lemmers of Swerdrts verkeegen sy geweest dooz deught en eer: 't is een scherpsinnigheyt van den geleerden Petrus Scriberius van Haerlem / seyt Boerho: mus / en doozder verhaelt hy / het dunct my dat Haerlem met eenige andze Steden van Hollandt is geweest een verhoerde wooning der Poozmannen / want daer is te vinden een Stadt / met namen Jerlem / gelijck blyckt aen de Caerten van dat Lantschap / maer de Jerlem: meers schynen alsoo genaeint te wesen van een kleyn Beersje / datter veel is / en d'Inwoonders gemepelijck noemen / Lemus / 't heeft 4. baken en de gzoote van een d'Nups / met verscheppen kolkuren /

het

het vernielt / ghelijck de Spinchhanen 't Gras op den Velde / ende 't sterft op sekeren tijdt met sulcken stanch dat het de Lucht besmet / en d' Inwoonders siechten en ongesontheden aenbrenghen / als d' aenjaeringe van 't Hoofst en Gelsiechten / ghelijck Petrus Martius verhaelt in zijn beschrijvingh der plaetsen van Sweeden en Noorwegen : 't is siechtelijck af te meten wanneer Haerlem gheboort is / ende naem en d' overboeringhe der Deenen ontfanghen heeft / te weten omtrent het Jaer acht hondert na de Geboorte van onsen Salighen ober gesonden hebben om dese Landen te bewoonen : in de Placfaert der Goederen van de kerke van Drecht onder Odibaldus / in 't Jaer acht hondert wort gewaght gemaeckt van Haerlem / daer wert meest alst geschreben in d' oude Parchimmente Brieven / Haerlem / Verlem / Verleim / Veraleim / waer by wy 't laten sullen en in ons boozemmen boozbaren.

In 't jaer duysent vier hondert twee-en-t'eventigh is Haerlem / Alclmaer en 't klooster en Egmont meest bezvander.

In 't jaer duysent een-en-twintigh heeft Floris / toegenaemt de vette / sijn Hof en wooning alhier gestelt / en sijn Dochter Hadewijdt wyt Petronella / de Suster van keiser Lotharius ghespyooren / in de groote kerck doer begraven.

In 't jaer duysent een hondert en t'neghentigh heeft de Stadt Haerlem groote eer verkreghen / dooz 't innemen van Damiaten in Egypten / met een wonderlijcke en nieuwe konst van Oorloghe : want het is waer / dat d' Haerlemmers met het Heer der Christenen onder 't beleyt van Frederick Barbarossa troonsch keiser / na 't heyligh Lande ghearen sijn / om Pelusien t'onderbrengen / gheschiedich d' Here kietenen / die ober de Haven tusschen de Castelen ghespannen waren / met hare Schepen / daer sekerre Here Sagen onder aen waren / dooz gesneden hebben / als hiu een stercke wint diende / en alsoo de Stadt bezmetsteden : Bozhoimus seyd / icht en twijffel niet aen de waerheyt der Historien / maer aen den tijdt van 't Jaer / dat sulcks souw geschiet sijn / dat wy niet naerder sullen ondesoeken. Junius getuygt :

De Haerlemmers houden alle Jar en op den eersten Januarij ghedachtenisse van dese Victorie / verkreghen tot Damiaten / de Kindren dragende in hare handen Palm-tacken / of yet d'gelijcks / ofte om dat zy op dien dagh de Victorie verkreghen hebben / ofte om dat sy gesont en voorspoedelijck als dan te Santvoort aen Landt sijn gekomen : Waer wort oock geseyt dat den keiser en Patriarchen van Jerusalem / tot eenwiger gedachtenis deser saek aen die van Haerlem gegeven hebben nieuwe wapenen der denge en eerlijckheyt / te weten / een Sweert met een kruys

en vier Steyren / by-boegende dit opschrift ; Vicit Vim Virtus : de deugt en kracht heeft de macht overwonnen ; Daer worden oock bewaert twee kiloches die gegoten sijn / van het alderbeste Metael van Constantinthen / die seer helder geluyt hebben / en tot eer der Stadt Damiaten genoot warden.

In 't jaer duysent twee hondert vijf-en-heetigh heeft Willem de tweede / Graef van Hollandt / aen die van Haerlem / Wypheden en Privilegien gegeven / ora dat hy / na sommige seggen / aldaer ghebooren en op-ghevoert was / en de plaets bequaem bondt tot de sacht en Vogelbangst / maer 't is seker / dat dese Graef tot Aepden / en niet te Haerlem geboren is.

In 't Jaer onse geboorten Saligheyt duysent twee hondert t'eventigh sijn de Boeders van d' ordje der Mager Maria / die men Carmeliten of Vrouwen-Boeders noemt / dooz ghesel Europa / ende insonderheyt in dese Landen verspreet : Symon van Haerlem heeft booz hare in dese Stadt een klooster ghesicht / en met veel inkomsten bezien / alwaer hy soo men seyd / begraven is.

Graef Floris de vijfde / Soon van keiser Willem / heeft in 't jaer duysent twee hondert twee-en-tachtigh tot Haerlem aen de Boeders der Prech-Heeren ordje / eenighe Wyphen en erben met Jaerlijcks inkomsten ver-cert.

In 't jaer duysent drie hondert en tien / sijn de Hospitaliers te Haerlem gekomen / die de groote Wyphingh van Jacob van Denemarken / Bisschop van Suda / etc. gegeven wiert ; ses jaer daer na wiert dooz den selve Jacob hier een Coninghlijck Hof gheboort / 't geen 't volgende jaer met een kerck verciert is.

In 't jaer duysent vier hondert is Haerlem vergroot aen de zijde van 't Sparen : 't is seker / dat het Sparen niet binnen / maer by de Stadt heeft geloopt.

Onder de Gebouwen deser Stadt munt upt de prachtighe hooftkerck / dooz d' Hertog Albrecht van Beieren in 't jaer dertien hondert twee-en-t'eventigh ghesicht / en dooz Paus Bonifacius de negenden Sint Babo toe-ghewijt : dese kerck is soo treffelijck / datse van veel Bouw-Meesters booz d'aenstienlijcke van Hollandt en Zeelandt gehouden word : zy wiert van Paus Paulus de vierde tot een Bisdom verhehen / ghebiedende ober twaelf Steden met de tusschen-legenden Doopen.

Duyten de geseyde kerck waren in Haerlem booz de laetste der derlandtse beroeften twintigh kloosters / elf kapellen / tien Gast-huysen.

Bozhoimus seyt in sijn Tonsel van Hollandt / omtrent het Jaer duysent vier hondert twintigh sijn d' eerste grontlegginge van d' alderedelste

edelste konst der Druckerij / begoft tot Haerlem geleert te worden van LAURENS COSTER IUS, dat dese konst eerst beproeft is geweest in 't jaer deses eeuwdes twintigh / niet dertigh of veertigh / gelyck men gemeenlyck meynt / leert ons Rabbi Joseph, die verhaelt in syn kronyck / dat het alder-ouste exemplaar is gedyckelt geweest te Venetien / in 't jaer der Joden vyf duysent een hondert acht-entwintigh / der Christenen veertien hondert acht-entwintigh: Ick en heb dat Boeck van Josephus niet konnen sien / hoewel ick het langh gesocht heb. Nu komende dan tot LAURENS COSTER, van den welcke men niet tierlycker spreken / als met de woorden van den wel-sprekende en geloof-waerdige Junius / die al te mael verdienen geschreven te worden.

Onse Stadt (HAERLEM) segge ick de eere van de bindinge der BOECK-DRUCKERY toe te komen / die haer oock toe te schryben is als haer eygen-geboorte: maer die beroude en inghebrande meeninghe verdwelmt hier onse ooghen / die sulcke dappere woorden heeft geschoten in de herten der menschen / dat sy niet geene gaben nochte verhevelen wy te roeden en is / waer doos sy vastelyck geloven en boos selter houden / dat de druck-letteren eerst te Ments / een oude en vermaerde Stadt in Dwyflant / souden gebonden zijn. Och! of ick niet wenschen verkriggen konde / die sonderlinge kragt van wel spreken / die men seyt in den Philosophooph Carneades geweest te zijn / die noyt pets boogham te verdedigen / ofte hy heeft het selfe bewesen / noyt iets bestede / dat hy niet te goede en heeft omgekeert; op dat ick de geblychte eere weder halen / en dit Segetepelen haer oprichten mochte / als een opsoecker en hersteller der waerheyt / dat ick tot geen ander eynde en soude begeeren / van op dat de waerheyt by den ouden Poet een Dochter van den tydt ten rechten genoeint / ofte een Aensegghster van den tyt / als ick se plaecht te noemen / mochte ontdeckt en te voorschyn gebracht worden / de welcke (op dat ick niet Democritus spreke) tot noch toe in eenen diepen Put heeft gesonken gelegen. Soo het die van Egypten en Phenicien niet verdozen en heeft / eenen eerlycken strejd van de bindinge der Letteren aen te nemen; desen doos beleyt van Godt de bindinge der selve sich toerekenende / wanneer sy de tafelen van Godt gescheven by sich boogaben: die andere daer-en-tegen roemende / dat sy die gebonden hebende / deselve in Griekenlant hebben gebracht / als Cadmus doos de blote van Phenicien overghevoert / her rouwe Griekische volck die konst aengewesen heeft. Wederom / soo die van Athenen hunnen Cecrops / en van Theben hunnen Amyn de selve eere geven / soo Tacitus en Philostratus den roem van de gebondene Letteren den Griekischen Palamedes op-

dzagen; ghelyck oock Hyginus de bindinge der Latijnsche Letteren Carmenta / de moeder van Evander / toeschyft. Indien derhalven / alle volken niet en hebben ontsien die twyffelachtige en twyfelige eere / als haer eygen tot sich te trecken / wat sal ons verhoorden / dat wy het besit der ontwyffeliche eere / waer van wy doos onser Doos-ouderen sloffigheyt versoten zijn / nu niet rechtelyck en soude weder-eyfchen? Gelwis / ick en worde doos nijdigheyt ofte quaetwilligheyt niet verrucht / dat ick het den eenen soude benemen / en den anderen geven. Ick en sal de onbeschaemptheyt van Crassus niet nabolgen / nu de heyligheyt en deftigheyt van Stabola nabootsende / nu niet stroken en strelen de gunste van menschen astroggelende. Ick en ben die man niet. Ick en hebbe niet voorgenomen den valschaert te spelen doos bedorben en bedorpe ghelycke seggs-luyden. Ick wil alleen / soo veel in my is / die klare waerheyt vertoonen / de welcke / als een Hemelsche Sonne / raec / geen nacht / geen duyternisse / hoe dick oock / kon verdonckeren / en dat met een eendoudige en ongeblanckete reden / de welcke sief heeft. Indien hy / naer het gheboelen van Plutarchus / de beste getunge is / die doos geen weldaet verplicht / nochte in eenen anderen ghehouden / by wytsprecht dat hy geboelt / soo laet dan myne ghewyghnisse met recht gelden / die den dooden / ofte syne Erben en Nakomelingen / in Bloede / nochte Maeghst haer / niet en besta / nochte eenighe gunste / nochte weldaet van hun en verwaachte / de welcke / wat ick hier in doe / alleen schult-tylichigh doe / ter eeren van den begabenen. Ick sal dan segghen wat ick van oude en aensienlycke Luyden en Magistraets-personen ghehoort hebbe / de welcke hier en hooghlyck betuyghden te hebben / van hunne Doos-ouderen alsoo verstaen en ontfanghen te hebben / welcker deftigheyt niet recht by ons ghelicht behoort te hebben / om ons des facitie te doen ghebooven. Daer heeft boos hondert en acht-en-twintigh jaeren binnen Haerlem in een heerlyck Huys (ghelyck het gheboou / dat noch tegenwoozdigh staet / upt-wyfen kan) aen het Marekbelc / teghen ober het Koninghe-lycke Paleys / een Laurens Janfen Koker ghelwoont (van welck het en eerlyck Ampt / dat gheslacht de naem droygh / en eerlycke besat) die selve / die nu den verballen lof van de gebondene konst der BOECK-DRUCKERY, van anderen schendigh gherooft / en beseten / met recht is achter-halende / en weder eyfchet / met allen waerdigh met de hooghste eere te bekroonen. Hy dan by ghelegentheyt in het Wofch / dicht onder de Stadt ghekegghen / wandelende / (ghelyck de Aenteniers en rycke Burghers nae de Macltydt / ofte op Feest-daghen pleghen)

gen) begon allereerst Boeck-schofen tot Letters te snijden/ dewelke hy segghels gewijs aberechts en omgekeert op Papier Gedrukt hebbende / also een regel of twee upt lust maecte tot nut en dienst van syn Swagers kinderen. Het welcke alst hem wel gelucht was/ begon hy grooter dingen te bestaen (ghelyck hy een man was van groot en diepsinnig verstant) en bedacht eerst met syn Swager Thomas Pieterzoon (de welcke vier kinderen naegelate heeft/ die meest alle van de Gade ofte Werhouders syn) gheweest / dat ick daerom segge / dat een yghelck verstant mach/ dat dese konste in eerlyck en waerdigh Ghelachte is ghebonden) een soorte van dieck en taper sijnck/ om dat hy bevoit dat de gemeene sijnck bloeyde en kladderde: waer mede hy oock gehele gebedde Tafelen en formen met byghes boeghde letteren gedrukt heeft. Op welcke wyse ick van hem ghesien hebbe eenige Doeben/ het beginsel van syn werck alleen op eene syde gedrukt: dat was een Nederduytsch Boeck van enen onbekenden Auctor beschreben/ geintituleert Spiegel onser Behoudnisse. Waer in dat waergenomen was onder dese eerste beginselen van dese konste (ghelyck dan gene te gelijck gebonden en voltrocken woert) dat de bladeren tegen malkanderen gepapt waren / op dat de ledigheyt der selve niet misstaen en soude. Dae nae heeft hy de Boeckstaben in Looft verandert/ en die oock wederom in Ein / op dat sy te min buyghsam / en te baster en geuueger soude wesen: upt welcke letteren oerblyffel noch huyden Wyntkamen gesien worden in de gemelde huyfinge van Laurens voornocint / aen de Maerck geleghen / naderhand van synen Naec-nebe Gerard Thomaszoon bewoont / dien ick om eere wille noeme / een vermaect Burgher / en oudt man / dooz weynighe jaren ghesloven. Als nu dese nientwe waer/ noyt te booren gesien/ van alle kante kooptuyden verwerkte / soo is dooz de oberbloedige winst de liefde tot de konste met eer aengelwassen/ de arbeit en 't werck oock / en daer zijn werck-gasten aengenomen / het welcke het eerste begin van het quaet is gewest / onder welcke gesellen een secker Jan is gheweest/ hy yd dat hy (als men vermoet) Faust was toeghecomt synen Meester: ontron en rampsaligh / of yemandt anders / mer dien naem / daer my met bysonters aen gelegen is / om dat ick de begaven dooden niet scooren en wil / in hume consciencie ongertwyffelt gheraecht zijnde / terwyl hy leefden. Dese Jan tot de Duckerpe onder Eede aengenomen / nae dat hy de konste van Lettersetten / en de wetenschap van het Letter-gieten / en wat meer tot die saecke behoort / nu meynde wel te weten / hebbende ghelegen tijdt verspiet / boven welcken hy gaenen bequamer en konde bekoomen / heeft op den Izo's nacht / in welken alle 't Huygse in het Schoorte-keest vierden / alle het Letter-

ter-tuygh en Secretschap tot dese konste dienende opgepacht / en is als een Dief ten huys upgestreken / eerst te Amsterdam geblucht / en daer na te Eulen / tot der tijdt dat hy te Meent is gekomen / als in eene verskerde plaetse / daer hy buyten schuts bepligh mochte woonen / en mer open winckel den rijcken vucht van syn dieverpe maeyen. Want het is secker / dat binnen 8 jaers / in den jaere duysent vier honderd twee-en-veertigh met die selve Letteren / die Laurens te Haerlem ghebuycht hadde / in 't licht gekomen is Alexander Galli Doctrinale, welcke Grammatica doeter tijdt in seer groot gebuyck was met Petri Hispania Tractatus: zijnde de eerste buycht. Dat zijn meest die dingen / die ick eerijders verstaen hebbe van seer bzandende rooysse in eene loopbane van handt tot handt ontfangen hadden / en hebbe oock anderen bevonden / die dat selve mede verhaelden / en betuygen.

My gedenckt oock noch / dat Nicolaes Gael / mijn School-meester in myne jonckheyt / een Man van pferre memorie / en aensienlyck dooz syne grauewe hayen / my placht te bechalen / dat hy jong zijnde / meer dan eens ghehoort hadde enen Cognelis Boeck-binder / enen ouden destigen Man / weynigh onder de rachtigh jaeren (die oock in Laurens Winckel dooz knecht gedient hadde) met sulcken yver en heftigheyt sijnis gemoets de gantsche gelegentheyt van de gheschiedenissen vertellen / de maniere van de Windinge / gheslyck hy het van syn Meester verstaen hadde) de verbeteringe en aenwas van de rontwe konste / en andere diegelycke dinghen / dat hem oock teghens synen danck van weghen de onwaerdigheyt van de daet de traenen uybersteden / soo dichtwils als van dese Dieverpe gewagh gemactit wierde / en dat de oude Man om dese ontfolen eere sich soo ontfelde en vergaende / dat oock schein / dat hy desen Dief wel hadde willen vernielen / indien hy in 't leven waere gheweest: dat hy oock desen eerloosen Pieleter Hellen toe verbloekte / en die nachten verfoeyde en verdoemde / dewelke hy te gelijck met desen Schelm in eene staephamer eentge maenden hadde overgebracht.

Welcke dinghen ober een stemmen met de woorden van den Burgermeester Quirinus taleius: die my verhaelde genoeftsam verstaen te hebben.

De lust en yver tot de bescheering der waerheyt heeft my gedouge dit te segge / of sy schoon gemeenlyck sich selve haet plegghet te baren: gereeder en bereyder zijnde dien haet te drage / dan mijn schuldige plicht in de bescheeringe der waerheyt te verklaren. Want alle die

die dese saecke billijk en bescheyden / als in Crotilaus weeg schale /
sullen oerwegen / sullen dien haer liechtelich afleggen : maer die de
bereddinge van de waerheyt / dewelcke het beeldt Gods is / met
gaerne aen en nemen / achte ick den naem van eenen mensche schier
onwaerdigh; boven welcker sojge en liefde niemant iets heyligher
nochte liever en behoort te wesen. Dooz het beschermen van de
waerheyt sal onse Stadt hare eere ghemeten / de eere van eene de al-
terheerliche bindinge weder-kriggende / die haren Burger ontno-
men was; en hunner trotz en hoogmoet sal te neder-sinken / die
sich niet gheschaemt en hebben in eens anders erfdeel vermetelich
te ballen / en de selve aen sich te trecken / de gherechtighde en ware
besitters bezootende. Maer ick byese / dat ick dit booz een doof
mans deure singe : hoe het dan noch uyt-ballen sal / soo sal my dit
niet-re-min goet doen / dat ick booz de ghedachtenisse van den Win-
der / en de eere van de Stad / naer mijn upterste bezinogen het be-
ste gedaen hebbe / terwyl dat by lichtbaerdighe menschen / en die na
de waerheyt niet en vragen / het booz-oordeel van hunne meyninge
meer geldt (als ick te vooren oock aengerocert hebbe) als alle reden
en aensieneliche lofwaerdigheyt. Welck ongelich de veroofde en
des r' onbezeden Burgers moeten in-kroppen / en verdouwen. Hoe
wel minder te beklagen soude wesen / dat dese lof tot eene wijt-ver-
maerde Stadt van Duytschlandt / als tot een ander Geslacht wa-
re over-gegaen / indien sulcx niet dooz diebreye / maer dooz rechte
wegen / ware geschiet geweest / &c.

Het Huys van Laurentius, staende in het midden der Stadt / is te-
genwoozdigh noch in wesen. En tot eenwighe memorie der salic en
Idams / de Adagistract en gemeente van Haerlem heeft dese wooz-
den geschreven booz het selve Huys :

T O T E E U W I G E M E M O R I E .

D E

D R V C K E R Y E -
K O N S T E , A L L E R K O N S T E N
B E W A E R S T E R S E .
I S H I E R E E R S T M A E L G E V O N D E N
O M T R E N T H E T J A E R C I O C C C X L .

In het Jaer duyfent vyfshondert negen-en-vijftigh is Haerlem
verciert geweest met een Bisschophlijken Stort / en Hoogheyt van

Paulus de vierde Paus van Romen. Paulus de vierde Paus, heeft Sint
Baefs Kerke verheven en in een Bisschopdom op-gherecht. En heeft haer
gegeven het Landtschap van twaelf Steeden, behalven de Dorpen tusschen
liggende, hebbende de lengde van der negentigh, andre t' seligh, de brede
van deugh duyfent gelijcke schreden. Het zyn de woorden van de Wul-
le of Blactact van Paulus de vierde ghegeven in het Jaer Christo
duysent vyfshondert negen-en-vijftigh / t welck geheel staet by den
seer vermaerden en mynen goeden vrient Aubertus Myraus, pag. 324.
Der Godthuytighen Donatien. Nicolaes van Niculandt is ver-
klaert geweest den eersten Bisschop / die geweest was Vicaris van
den Bisschop van Utrecht / en daer na den acht-en-dertighsten Abt
van Egmond. Het was een man die seer by van leven was; die
daer nae / met de toe-stemminghe des Paus / bywilligh zijn Bis-
schopdom heeft gegeven aen Godfridus Mirlous. Dese was geweest
Jdomich van Sint Dominicus Ouden / en Prior van Utrecht / een
seer wel-sprekende Man. Maer in 't Jaer duyfent vyfshondert
acht-en-t' seventigh de Stadt wederom Ingheseten zynde van het
Krijgshoek des Prince van Oranjen / hy is gedwongen gheeweest
van daer te verhuysen. Is gesloven te Deventer in 't Jaer duyfent
vyfshondert seiven-en-tachtigh. Dese heeft geweest den tweeden en
lesten Bisschop van Haerlem.

Haerlem is dan d' Hoofst-stadt van Kennemerlant, seer oberbloe-
digh in alle dingen / die uyt d' omleggende Landen daghelijcks hier
worden gebracht. Sy is toe-gemaccht met haer gelegentheid tot
alle traachheit en bereicfel. De Sparen / een seer klare Rivier / die
haer oorzponck uyt den Kijn reecht / bloeyende midden dooz de stad.
De Bozgers zyn vernuft / yn soecken den rijkdom tegenwoozdigh
met de Linde Webben / als sy eertyds deden met de Wolle : haer ex-
cellentie en wittigheyt is so groot / dat die niet alleenlych tot de na-
buyrige Landen / maer oock na Dyackryck / Engelandt / Italien /
Spanjen / en also dooz geheel Europa ghesonden worden aen booz-
treffeliche Mannen / tot besonde presenten en giften. Sy hebben
eertyds gebloeyt en vermaerd geweest / en zyn als noch om 't bier /
dat begeert woort niet alleen in Hollandt / maer oock in de Twent /
Drent / en geheel Ober-ffsel deure. Daer zyn veel Bontwerjen. De
Straten zyn seer ghehantert / en volckryck : veel Huysen zyn seer
hoogh / traep / en bequaem. De schoonsste van timmeragie zyn ge-
legghen op de Markt / of daer omtrent. Daer en zyn geen onbe-
timmerde plaatsen / of die zyn seer kleyn. De ghemeyne gesichten
verdien meer lofs.

De Bakens Torc / nae het oordeel der Werck-meesters / is uyt-
nemende kostelijck. Het Haet-huys is oock een treffelijck geboufel.
Duyfent

Wijten de Stadt sult gy sien een seer aengenaem en playsant hout-
ofte Bosch / o welck ghy met goede reden noemen meught / eenen
Boomgaert en Lust-hoff / tot groot vernaeck en wellustigheyt der
Dorckers. In dit Bosch zijn d'edelste gronden der D'uck-honst ge-
lept / van Laurentius Cokerus eenwiger memorien. Hier heeft Floris
den vijftien van dien naem / Grabe van Hollandt / een oprecht kro-
ninghlyck huys doen timmeren : dat hy om den soeten sangh der
Vogelen ghenaeemt heeft Vogel-sangh. Hier quam den Grabe also
dickmael / als hy achterlatende de gemeene sozge des Landts / sich
selve woude vernaecken.

De Stadt Haerlem heeft seuen Doozen / en twee Water-Doo-
zen : Haer Siegeringh bestaet in een Schout / vier Burgerme-
sters / en seuen Schepenen : en de Voetschap in twee-en-dertigh
Personen.

De campe van Zant en Oosloghe hebben dese heerlijcke Stadt
niet boozhy gegaen. In 't jaer duysent drie hondert seuen-en-veertigh
is Haerlem by na heel verbrandt : vier jaer daer na weer ont-
rent half / en 't jaer vijftienhondert ses-en-t'veentigh vernielden de
Wlam ontrent vier hondert en vijftigh huysen / Sint Goulfs
kerck / 't Gasthuys van Sint Elisabeth / 't klooster van Francis-
cus Susteren en Sint Maerens Hofstien.

In 't jaer duysent vier hondert ses-en-twintigh / als de verbitte-
ringh tusschen de Hoelische en Cabelausche aen 't handen was /
wierdt onder de Siegeringh van Dronw Jacoba / Grabin van Hol-
lant / Haerlem belegerd / maer Hertogh Philips van Bourgondien
quam met een sterck Legher om de Stadt t'ontsetten / waer ober de
plaets verlaten wierdt.

Genige tijdt daer nae hebbende de boozsede partye twee daghen
alhier op de Markt teghens malkanderen ghescreden / cymdelijck
kregen de Hoelische de Reberlaegh / en vlichten in 't huys van
elaes van Aduchem / alwaer se van de Cabelausche beset / na onder-
handelingsh upt de Stadt wierden gedreuen.

Worhoymus verhaelt van Haerlem aldus :

In 't jaer veertien hondert twee-en-t'negentigh is Haerlem dooz
't volck van 't laes en Doot / met hulpe van eenighe van binnen /
in de Stadt gekomen / plunderende de booznaemste huysen / en sloe-
gen de Schout laes van Kuyben en twee Schepenen doot / daer
na opende sy de Schat-kamer / en vercheurden de Registers en
Privilegien : eenige tijdt daer na quam Hertogh Albrecht van Sax-
en met kringhlyck / supberende 't Lant van 't sno geboefte / en ont-
nam de Haerlemmers hun geweer en Privilegien / en dede de Bo-
gers acht-en-twintigh duysent kroonen tot boete gheuen / die haer

hofsclicheden bercochten om 't gelt op te hzenghen / waer van den
Kester in de groote kerck de geschiedenis sien en lesen kan.

Daer na is ghevolghet de aldergroote Belegeringe der Spaens-
jaerden / daer het onsecker is / of sy meer cere als ardeyt ghehad
hebben. Daerom hebbe ick noodigh geacht d'oorfak en oorzaken
der selve een weynigh hooger te hernemen en te verhalen : daer geen
ander Stadt oyt ghesien heeft een bitterder Belegeringe als dese
was ; om de wechtheit der gheuechten / met de twyffelinghe der Die-
tozie / de Spaenjaerden van dese zyde / strydende booz het gheuecht /
d'ander zyde de Dorgers met geen minde gemoet booz de vryheyt.

In het jaer duysent vijfhondert twee-en-t'veentigh de Haerlem-
mers verdrict hebbende van de Spaensche Tyrannie / daer toe aen-
dybende Gerart Weichenrode / en Jan Kosterman / hebben om-
heest de partien van den Prince van Oraenien met eenighe andere
Steden van Hollandt. Welcke sake heeft so verstoort 't herte van den
Hertoge van Alba / dat hy terfont en sonder vercoeden ober geson-
den heeft naer Hollandt / synen Soone Frederick met een seer groot
Leghe / op dat hy met den selven soude dwingen / de nieuwe bercoe-
ten der gemoederen / en principaelijck de rebellige / gelijck hy spzack /
Haerlemmers tot dienst van haren Koningh. Middeltijdt zijn
vrieten ghegeuen aen die van Haerlem / van de Gouverneur van
Hollandt Maximiliaen van Dossu en van d'Amsterdamers / met
dewelcke de Magistraet en de Dorgers vernaeemt werden / dat se
derick met synen Leghe t'Amsterdam nu ghekomen was. Dat sy
in ten lesten souden laten vertoonen dat sy beter raedt ghehouden
hadden. Dat sy booz haer Gedepreerden souden begeren bergiffe-
nisse van haer misdact / terwyle noch den toeganch gheoyent was
tot de goedertierenheyt des Dorfs. De sommige hebben boozgemo-
ten te verdragen een Belegeringhe / of het gerne dat de Forcupne
sonde presentereen : geleert zijnde d'onrouwigheyt en wechtheit der
Spaenjaerden met het verlich exempel van die van Jaerden. d'An-
dere / en die de booznaemste der Stadt / voozhielden haer keranche-
heyt / en dat sy oock niet genoeghsaem waeren om desen kringh en
Belegeringe te verdragen / en upt te voeren. Dese sententie van de
se heeft aengenoemen geweest. Daer sijn ghesonden / sonder het ad-
vys der Dorgers / Gedepreerde tot Frederick / die met woorden
bol berouws / souden verbidden haer groot misdact. Wilhem Kuy-
perda / een ondt en eerbaer man / innemende in heyligheyt van
leuen en hoogheyt / en herst hier op synen toon niet konnen hou-
den. Die de Dorgers by een gherocpen hebbende / wat dat eeni-
ghe hant de Magistraet versinden / en in wat staet de saeken
der Stadt waren / heeft hy met groote welspreckenheyt ghes-
trackeret

reckteert en ghedistourceert: en heeft vermaent dat sy haer niet overgeven en souden aen den Spaenjaert/maer dat sy onbertsaght souden teghen syn booznemen stellen / leven en al haer Fortuyn. Daer is ontfangen een gamschap van d'ene / en een groote begeerte en versocht der andere: maer hebben al eendzachtelich toeghestemt met den vermaender / met haer geluckighe en bereyde toecopinghen tot een toecken van gonste. Kort daer na de Gedeputeerde weder ghekeert zijnde van Amsterdam / zijn vast ghebonden en nae Welft gevoert / om aldaer gherecht te worden. Nochtans isser een van de selver Amsterdam ghebleven / bezwaerende een volkomen der antwoorde van den Vader / den Hertogh van Alba / van de bezeggenisse te bekrighen. Die van Haerlem hebben daerentusschen haer boozzen / dat sy geen ghebreck souden hebben van Gynnsen der Soldaten / en dat eenige van de booznaemste Bozgers / de sommige tot Doorn / d'andere t' Enckhuyzen souden besoghen / dat men soude overboeren t' gene tot den Oorlogh en tot de Stadt nootdachtelich en dienstelich was. En sonder verroven / is Frederich met den Grave van Wostu aengeballen met al syn volck. En in den eersten heeft hy Spaendani van de Haerlemmers ingenomen, daer na het Gasthuys van Sint Lasarus / dat was in de Doorstadt van Haerlem / inghelegen: en heeft kort daer nae synen Leger naerde de Stadt gevoert. Hy heeft syn Schantsen en Wercken ghemaecht / alsoo seer als hy konde. En in de Stadt en werdt in alle dinghen geen minder geruyssch ghemaecht met alle kirighs-ghereetschap / en men bereyde de dingen die gebouwen zijn om de Steden te bewaren / en den Vyandt te keeren.

Ondertusschen de Loop- graeven ghemaecht / en de Werschan- singhen en Wateryen opgherecht zynde / de Spanjaerden hebben veertien groote stucken Gheschut aenghevoert / met de welcke de Mueren en Werten der Stadt / zijn niet sulck een macht en gewelst bestoort gheweest / datter in korten tijdt / een seer groote Wesse is ghemaecht gheweest. Daer is terstont een storm van de Spanjaerden aengevangen. Maer sy zijn van d'Inwoonderen der Stadt verdriven gheweest / met een groote en schandelicke nederlage van de haere / al t' same gestelt met so groote quellinge en berodiet der yde hope / dat som twee maanden tijds niet meer aenbieten op de Wallen der Stadt.

Op eenen tijdt is het geschiet / dat sy by nae de Stadt ingenomen hadden / omverende de Wacht / en hadt een Soldaet niet gewaer gheworden / die een gerucht verweckt hebbende / heeft de Bozgers tot de Wapenen gheroepen. Dese zijn niet sulck een moer op den Spanjaert gevallen / dat hy gedwongen is gheweest te rugh

te keeren / met zijn groot berlies en oneer. De kloekheyt der booznen heeft haer oock vertoont in dit gevecht / en onder de selve booznen nelych van een Kennaba Symone / een Weduwe met een mannelich heet / oudt wese / ses-en-veertigh Jaeren: die Kapiteyn wese van de andere / met haer vrome daden en volherdigheyt des ghemoeds / om den Vyandt te verdriven / en heeft niet alleen overwonnen haer Vrouweliche naetiere / maer oock de Wang. Ick binde geschreven / dat Frederich met dese nederlaghe der zyne / alsoo seer verbaest heeft gheweest / dat hy ernstelich dachte de Stadt te verlaten: en soude ongetwijfelt hebben verlaten / hadt hem de Vader niet vermaent met seer straffe woorden / dat het welbaren des Landts / en den gheheelen naem en faem des Konings / en oock den zinnen aen dese Belegeringhe hongh. Hier-en-tusschen is den moedr der Bozgers oock gewassen. De Wacht wiert wel besoght / ende de Offitien der Oorloghe gegeven aen de vromste en traepste kirighs-lynden. Sy zijn dickmaels uyt-geballen / booznelych om dese reden / op dat terwylde des Vyands ooghen ghe- went waren tot het bechten / permandt soude uyt de Stadt tot den Prince van Oranien / ofte eenighe Vode met Vrieten van den Prince in de Stadt door-blieden. Inghelichs hebben sy oock op t' Hooghuyscher Quartier ghestoort / en hebbender acht hondert t' eenemael ter neder geslaghen / en drie hondert Tenten in brandt ghestreken / bekommende de Vaendelen des Vyands / en seer grooten huut.

Maer terwylde dit alsoo geschiede/naer dat den Prince een Vode toe-gerust / en tegen den Vyandt in een Schip-steyt twaelfschepen verloren hadt / herst de fortune hem contrarie gebonden. Het is oock te verzees gheweest / dat Diderich Sonop / Dimerich ingenomen heeft / om de Dietalie van de Spanjaerden te benemen / het welcke haer van Amsterdam toe-gevoert wert / d'Amsterdammers hem uytgrypende niet lange daer na van de selve plaets. De andere aenslagen zijn oock te niet gekomen / alsoo dat het seken dat d'ellendige Bozgers mochtwillighelich bespot werden. In desen staet heeft de ghedaente der Stadt haer doebelich laten aensien / naer dat de fortune verlaten hadde haer boozgaende gorde hope. Den hongher / die nochtans beter was / als het Sweerdt des Vyands / heeft haer seer bedwongen / en daerom hebben de Soldaten ghenuytmaect / de Winckels der Bozgers geplumbert / en hebbender oock eenighe ge- door. Den vyant heeft oock gebreck gehadt van vele dingen / de Persilencie / die gemeynelich het ander gheselschap / heeft hem mede besonghen. Daer-en-tusschen vermaende den Prince de Haerlemmers geduerighelich met Vrieten / dat sy goets moets souden wesen

dat hy niet achter laten soude van't geene dat soude konnen dienen tot ontfang der Stad. Ten lesten dan Wilhelm van Vatenburg heeft een groot Leger dooz den dagh gebzacht. Daer waren veel Bozgers van Delft/ Leyden/ en Rotterdam/ de welke het inderlyden van haer nadunrige stad in wapenen getrocken hadde. Maer haer raedt en booznemen nu gesien wesende van den Dyandt/ alsoo sy te verre getreden waren/ syn altemael omringelt en bezmagt gewest met haer Kapiteynen. De duyfseheyt des nachts heeft'er seer weynig behouden. Als'er dan geen hope meer en was van hulpe te bekomen/ dooz noot gedwongen wesende/ hebben de Bozgers gehandelt en geparlementeert met den Spanjaert/ om de Stadt over te geven; maer sy en hebben niet konnen bekrighen/ dat sy fouden met haer Gewerz wyrt-tercken. Daerom hadden sy boozgenomen ondez haer de Stadt te bezaten/ doozhekende het Lege des Dyants/ daer het 't alderf' waerste was/ hadden de Wieben des Princes met gekomen/ met welke hy eensfelijck bezmaende/ dat sy de reste des Oozfogs fouden met een stantvastigh genoot behouden/ dat haer verlossinge hoers soude komen: Maer daer en is niet gedaen. Daerom lieeren sy wederom tot haer eersten raedt/ dat sy fouden achte laten/ also wel Wyfs- byouwen als hare kinderen/ om dat die niet soo ras en konden loopen als de Mans. Maer het siechten en lamentieren van de selve/ heeft den Dyant haer booznemen geopenbaert. Ten lesten/ sy ovelbeveren de Stadt aen Frederick/ bevoolen wesende te geven twee hondert en beertig duyfent guldens om de plunderinge te vergesen. Frederick ingetreden zynde/ heeft datelijck de Bozgers berooft van haer Wapenen: De Spanjaerts besponghen eenighc Wyfsen en Winkels: Daer zijn oock eenige Bozgers en Soldaten strengelijck ge-executeert met der doot. De Krelgie was oorsake des doots van dese/ gelijck het aenmeer andere geschiet is. Vele van de boozmaensie van de Stadt zijn uytgebanen: die bande Krepulijcke wel bedient hebbende/ hebben het verdziet des Wallingschey geleden/ in plaetse des loons van het Vadeplant bewaert te hebben. En dit is 't eynde ghelweest van die sware en strenge Belegeringe/ met de welke de macht des Hertogs van Alba is also gestoten/ datse alleenlijck niet en is 't eenenael bezmoest gewest: want die heeft hem seer verachtet in syn ander booznemen. Twaelf duyfent van syn Soldaten zijn dooz honger/ of dooz het swert gebleven/ gelijck de Chronijcken vermelden. Maer de Haerlemmers en konnen van dese Belegeringe niet gedenken sonder haer eeuwige cere: Want haer macht en heeft haer niet bezloten/ maer de Fortupne/ ofte gheluck. Sy hebben soo neerfich en scherp-sinnigh ghelweest/ teghen de bezporbungen van d'in-vaerende Dyanden/ dat de Spanjaerden nim-

mermeer gemineert hebben/ of eenige Vestinge op eenige Bollwercken opgherecht; noch oock eenighc listigheden en bedriegerpen verstaet/ in de welke sy met van de selve boozgekomen en bedrogen zijn geweest/ en sy en hebben niet alleen sozgvuldig en blytigh ghelweest/ om den Dyandt te bezdyben en weder-saen; maer waeren oock stout en seer manhaftigh/ om die te bespyngen en t'oberballen. Dese dese Manhafte helden/ mach Haerlem roemen op geleerde en konst-rijke Inboozlingen daer 't Concel van Hollandt wyrtluchtygh van spreect.

D'Haerlemmers in't jaer duyfent vijf hondert seven-en-tseventigh gedwongen zynde/ dooz de langhdunrige moettwilligheyt der Spanjaerden/ hebben haer weder gegeven in de bescheppinge des Prince van Oranjen.

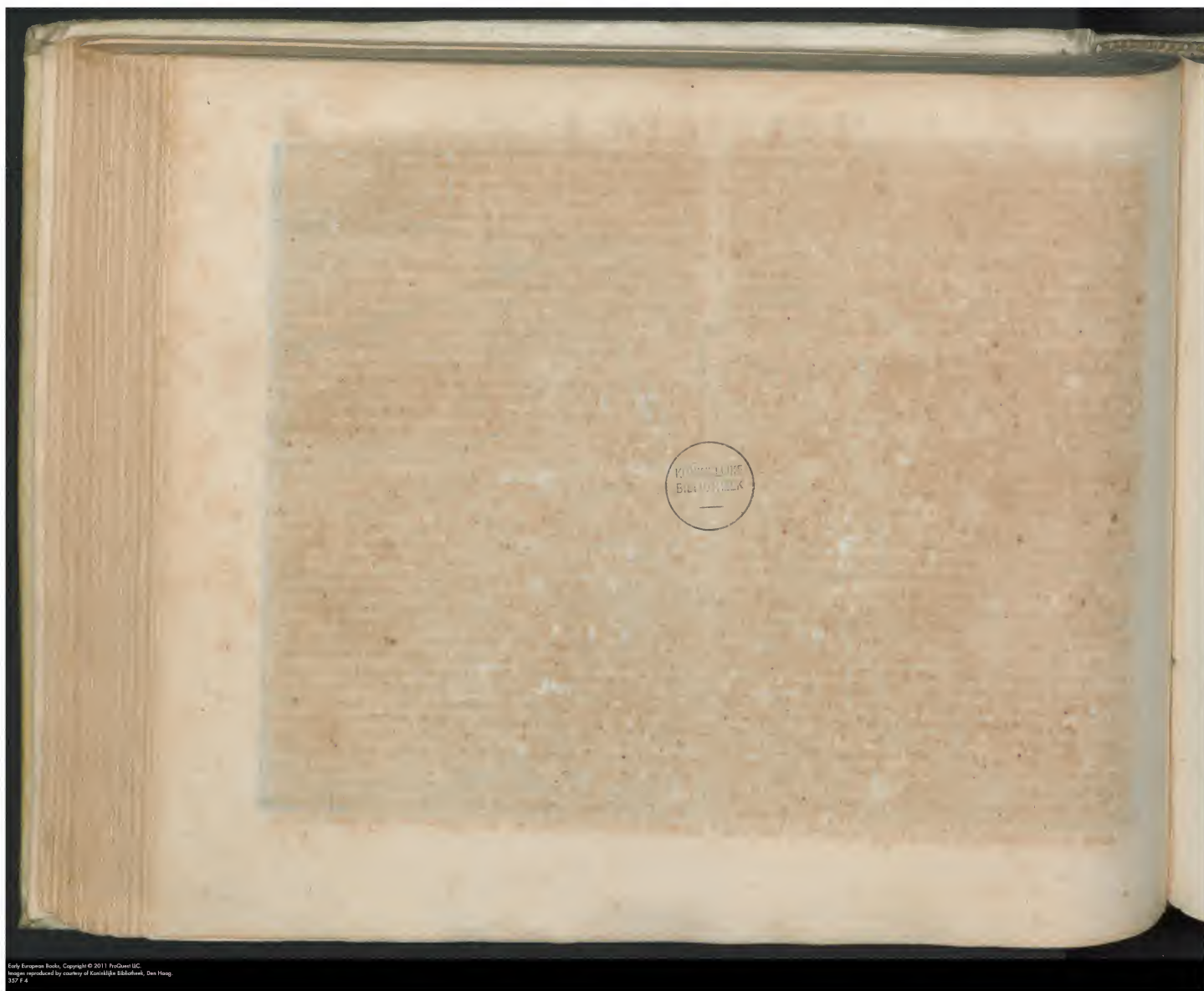
D E L F T en is de tweede niet/ als eenige seggen/ maer de derde Stadt van Hollandt/ waer dooz sy in de bezgadering der Heeren Staten van die Landen de plaets bekleet.

Sy is trefselijck en sterck van Godebaert de Bultrughe ontrent het jaer duyfent vijf-en-tseventigh/ na d'over-een-stemmingh der Histori-schrybers ghesicht: dese Godebaert stemmende op den Kijckdom van Wilm/ Bisschop van Utrecht/ heeft Kiozrecht de Wyfs/ booght van Diderich/ de Soon van Floris d'eerste verdzeyden/ en gantse Hollandt inghenomen/ daer na trock hy met syn Legher nae West-Dieslant/ om dat te dwingen/ en veroveren met gheluck en verdzaghy meest al die sieben/ de selve naeuwlijcks vier jaer geregeert hebbende/ wert dooz liste van Kiozrecht/ die een onversoenlijcken haet tot hem droeg/ als hy 't Antwerpen op een seereet syn gheboegh deed/ van achteren met een swaert/ ghe-noemt Claiue, dooz stercken; maer in wat jaer de Stadt gherintmeert is/ woort weynigh sterckerheyt ghebonden: De ghemeyne Chronijck-Schryber seyd/ datse ghesicht is vooz de Krijghs-togte teghens de West-Diesen/ te weten/ in't jaer duyfent een-en-tseventigh/ als hy Hollandt inghenomen hadt: andre seggen/ nae dat d'Oozlogh gheluckigh uytgheboert waeren/ in't jaer vijf-en-tseventigh/ daer in hy nae sommighe berhaelen/ gedoodt wierde. Borhormus seyd/ d'eerste meeningh dwicht ons waerscheijnlijck te wesen: want het is stercker/ dat Godebaert om geen andere reden de Stadt Delft geboutw/ dan om aldaer een seckere roevlucht te hebben/ soo dat het schijnt gheschiet te zijn/ als Kiozrecht verdzeyden was/ en de saeck noch in twissel stont: want d'eerste sozch der geene/ die andre Wyden heerlijckheden innamen/ plaecht te wesen/ stercken te maeken om haer selven te bezpyden tegen d'aenbal der Dyanden/ daerom heeft hy by Delft een sterck Slot gemaect/

dat

Table de
DELFLANDE, SCHIELANDE,
ET ISLES DE VOORN
ouerflacke Goeree Iseht.

daer hy in woonden. Jan van Leyden verholghet de saeck met dese
woorden: Godevaert Hertogh van Lothringe, begeerden nu ten eeuwi-
ghen daghen met sijn nakomende geslacht het gheele Hollandt te besit-
ten, heeft de Stadt van Delft gheslicht met het Casteel, ghevende haer Stads
rechten en Privilegien: Maer dese Stadt is na vele jaren grootelijcks ghe-
wallen.

't Schijnt dat de naem van Delft ghekomen is / van de Gracht
dieder dooz-loopt / want het woozdt Delven / of Volben dat eenig-
sins beteykent; of om dat het Dooz / daer de Stadt gebouwt is /
dat nae veelcr meeningh Delft genoemt was / van de Gracht van
Corballo / daer C. Tacitus in het een-en-twintigste Boeck der Chro-
nycken aldus van schryft.

Hier kan by-gehoeght worden de meeningh van Ph. Cluverus,
daer blyft seydt hy een Gracht, die van de Stadt Leyden loopt tot Delft, en
van daer tot het Dorp Maellandt, ten lesten aen het Sluys, daerle met de
Mase vereenigh, oock bewijst hy, dat het is ee Gracht van Corbullo, in den
eersten, om dat die gheleydt is tuschen de Mase en den Rhijn, daer nae om
dat die seer nae by de Zee is: Ten derden, om dat de lenghte met de twee-
den dertigh mylen van Tacitus wel dver een komt: Of in waer als an-
dere meynen / dattet dooz lueht g. slacht van Delft die naem gegeven
heeft / daer van in een oude Wapen / die in de Register van Rijn burg
te binden is / gesprooken woort.

Den voortreffelijcke Joannes Jsaac Pontanus / heeft eenighe
Jaeren geleden met sijn beschrijvingh van Amsterdam / een onde-
kende Historie / die vooz hondert Jaer geschreven was / uytgege-
ven / die van Delft dit volgende beschryft: Delft houdt de derde
plaats niet minder in ryckdom als de vooggaende Steden / ghe-
timmeret van Godevaert de Bultrugh / de cerrydts Hertogh van
Babandt / die Hollandt hadde ingenomen en beseten / ghevoert
hebbende aldaer een meenichte Volsch uyt Babandt / om die
plaats te bewoonen. Het is van alle kanten omeingelt met seer
overbloedige Weyden / om de Beesten te voeden / gheleghen een
myle van 's Gravenhaghe naer 't Zuyden / hebbende van We-
sten der Soude / van Zuyden drie mylen tot Rotterdam / van
Westen der Zee. Daer Inwoonders oeffenen sich meestendeel
met Bouwen ende Wolle-wreck: Maer Delft is een Stadt /
enge / gestreect in langheydt / van binnen overloedigh van wa-
teren / vercier met seer schoone timmeragien. Het Volsch is vo-
ben d' andere Hollanders beballigh ende delicact / ende aldes
naest gelijk met de manieren der Babanders / van de welcke /
gelijck geseydt is / haer oorspronck gekomen is. Sy heeft twee
schoone Prochie-Kercken / de oude ende de niculwe / ende veel

„ Kloosters der Minne-hoeders ende der Nonnen / en buypen de
„ muuren drie Kloosters / een van Nonnen / twee van Regulieren /
„ ende het derde van Carthusiers / gesondeert dooz den Grabe van
„ Oosterbant. Daer zijn nochtans eenige die geschreven hebben /
dat Delft niet en is gesicht geweest van Godevaert de Bultrugh-
de / maer dat het alleen van hem vermeerderd ende vergroot ghe-
weest is.

De Stadt is terstont daer nae seer vermeerderd / en heeft veel toe-
genomen. Wilhem den tweeden van die naem / Grabe van Hol-
landt / Koningh der Romeynen / heeft gegeven aen de Delftnaren /
gelijck als men bindt in eenige Chyonglien / de Vorgerlijcke rech-
ten en Privilegien met dese Conditie / dat sy aen hem en sijn nach-
elingen / om die groot benefice / souden jaerlijcks betaelen vijftigh
Hollandische ponden; maer als hy soude ofte sinder ghesaeght
worden / ofte een Huys-vrouwe trouwen / dat sy alleen souden be-
taelen twintigh ponden. Wat dat hier af zy / 't is blyckelijck dat
Delft nu in 't jaer duyfent twee hondert seftigh gebouwt heeft het
Stads recht uyt desen byes / die de Schepenen van Delft in die tijt
gegeven hebben.

Ick Wilhem, Sone van Ermengaert, begeere dat kennelijck zy alle dese
tegenwoordige Brieven sullen sien: dat ick gegeven hebbe aen het Klooster
van Rhijn burgh vijf Bunder Landts gelegen in Hodepille. tot oprechten
eyghendom: welck Landt ick nochtans ontfanghen hebbe van ghemelde
Klooster tot een tytel van leen te besitten ende aen myn oudste Sone te ko-
men: maer soo ick overlede sonder Soone, dat mijn oudste Dochter
't voorseyde leen met gemelde tytel soude besitten, ende altoo aen alle my-
ner Soonen d' een naer den anderen op de voorseyde maniere soude coe-
komen. Maer soo mijn oudste Soone ofte oudste Dochter sonder kin-
deren overleden, ofte soo ick geen kindt naer my achter en liets, dat de
helft van den voormelden leen soude aen den voorseyde Klooster toe be-
hooren, maer d' ander helft van het voornoemde leen wort bekend te weten
de duartie van Agneet myn Huys-vrouwe: maer soo het geviel dat sy over-
lede sonder kinders uyt my achter te laten, gheheel leen sal komen aen 't
ghemelde Klooster, sonder enigh teghen-sprecken: Maer tot meerder
bevestinghe deser saecke, wy Schepenen van Delft hebben voorghenomen
de teghenwoordighe Brieven met den zegel onser Stadt te bevestighen. Ge-
geven in het jaer ons Heeren Mccc tseftigh, op den dagh der Geboorte van
S. Janden Dooper.

Den selben Wilhem (gesicht Opmetus beschact) als tot desen tijdt
den Hollanders niet gheoorloft hadde ghewest / met ander Weyse
haer

het Bier te Zoutwen / als met dien / welken zy ghehoort hadden van den Graue / heeft aen die van Delft toe-ghelaten / dat zy oock de Hopppe van andere soude moghen koopen : alleen met dese conditie en booz- waerde / dat zy booz- t Graue recht / booz- elche tien Duten Diers fouden betalen eenen Hollandfchen fchuyder / ofte twaelf penningen. Met dese miltcheit des Princies is het in korten tyde dat het Bier ober al feer begeert werde. Aengemercht dat het booz- de goetheit der Hopppe / booz- den lichten en aenghenamen fmaech : feer gelijck was het Konings Bier der Engheleken / en het Hamburg- che der Chimbryfchen.

Foris de byfde heeft in 't Jaer duysent twee hondert ses- en- tfe- figh / de Boozters byz verclaert van Tollen / en eenige Jaeren daer nae verfehpe de Privilegien gegeven.

Daer heeft althit aen de Stadt gefaen een feer eerlich ofte Paleys / geficht / foo het fchijnt / van Wilhelm de tweede / gemeynlich gefeyt / de Konings- uyt- Hof / beneffens 't welck Richardis / Moer- pe van desen Wilhelm / heeft ghefondert een Klooster der Boederen / van d' Orden Premonftrant / Konings- veldt : in welck fch oock kortz daer na / gefeyt wort / begraven te wesen.

Onder Jan de tweede van Henegouwe / gelijck de Vlaminghen uyt gheheel Hollandt / alfoo zyn fy oock uyt Delft van Vius van Naemfede berdeben geweeft / byf hondert van de felve dootd bly- vende / en van die tyt af heeft de felve ftrate tot desen huydigen dagh genaemt geweeft / de Vlamingftrate.

In 't jaer duysent drie hondert en elf / heeft Hertogh Willem dese Privilegien aen die van Delft gegeven.

„Wy Willem Graue van Henegouwe / van Hollandt / van Zee- „lant / ende veece van Diefant / ontbieden u Tollenaers van Daz- „daerfoeten / dat ghy ons Boozters van Delft / laet baren in falken „rechte / als zy by des Graue Florens tyden voeren / en haer hand- „befen houden / ende des niet en laet. Gegeven in 't Jaer ons Vee- „ren dertien hondert en elve / des Wydaghs na onfer Zoutwen- „dage / te midden Goegft.

Terrigh jaeren daer nae heeft de Stadt feer met Zoutwen / van goede Bieren gefloreert / gelijck uyt desen Brief van de felve Graef Willem oogenfchijnlich blijct.

Hertogh Philips van Bourgondie / heeft in 't Jaer duysent vier hondert vyfen beertigh / die van Delft een Brief tot de Regereingh der Stadt verleent / luydende booz- een gedeelte aldus.

„Soos ist : dat wy willende in dase faken booz- fen / en onse booz- „Onderfaten houden in goeder rufe / vrede / ende eendachtinghejodt

„met mallanderen ten beften dat wy mogen / geconfentert / geooz- „loft en geozvmeert hebben / confenteren / ontloben en ozdineren met „desen onsen Briefve / onse booz- fcheiden Stede van Delft / dat die „Boozfchap en ftychdom van onfer booz- noemde Stede van Delft / „fullen mogen kiefen / by hoiren eede / die fy daer toe oirbaerlich doen „fullen / beertigh Boozfoonen / die ftychlic / Eerbaerfic / Notabelfic en „Bydelichfic van onfer booz- fcheiden Stede / van wat conditie of fteate dat „fy zyn / sonder yemant daer uyt te verfechen / om haer / uyt / ofte ee- „nigerhande ander faken / welke beertigh Boozfoonen tot thien Ja- „ren lanch geduerende / uytgaende opten datum des Briefs / ende „daer- en- tyei- den tot genereliche ende wederfegghen van ons ende „onfen nationelingen / fullen alle Jaer eenen dagh / booz- den dag die „gewoonlich in onse recht aldaer te vernieuwen / kiefen ende nemen „by gelijcken eede elfen twintigh Boozfoonen / uytten alder rijkfien / „Notabelfien / Eerbaerlichfien / ftychlichfien ende Bydelichfien „Namen der felver onfer Stede van den fteate of conditie en fonder „verfechen als booz- fcheiden / die den booz- noemde beertigh by hoiren „confentien duncken fullen / eerbaerlichfic / waerdelichfic en pfofite- „lichfic / om ons en onse booz- fcheiden Stede / en fullen die pfeentieren ende „oberleberen ons / of onse Becommutterden / om uytten felven elf- „en twintigh ghehooren te nemen te fellen en ozdineren vier „ge- meesters en feven Schepenen / Wiffulch als ons / of onse booz- „Becommutterden goedt- duncken fullen tot Gouverneement van „onfer booz- fcheiden Stede van Delft / dat Jaer fchaer dierende / en booz- „dat die booz- fcheiden / van nu booz- taen den booz- fcheiden tyd gedue- „rende / fullen gehouden beftend en geroepen wesen / in allen onsen „en onfer booz- fcheiden Stede faken / gelijck die andere van de Boozfchap „en ftychdom der felver onfer Stede. Te weten / in de materien / en „tot allen tyden gewoonlich de booz- fcheiden Boozfchap en ftychdom te „bezaderen / en oock fullen de booz- fcheiden eede doen / en fweeren „ons en onfer booz- fcheiden Stede goet en getrou te wesen / onsen recht / „Hooghheit en Heerlichheit / en oock der felver onse Stede ftych / „Privilegien en handbefen te bewaren en te onderhouden / ghe- „contwelijk te faden en te bozderen / ons en onfer booz- fcheiden „oirbaer en pfofyt en alles te doen / dat goede en ghetrouwe luyden „magende en fchuldig zyn te doen. En oft gebeurde dat eenigh van „den booz- fcheiden beertigh of lybigh woode / of hem ontvyde van zyn „Boozfchap van onfer booz- fcheiden Stede / binnen den tyde booz- fcheiden / „fullen dan die ander van den booz- fcheiden beertigh blijvende / in wesen „kiefen / by hoiren eede en confentie / andere notabele / ende eerbare „Perfoonen / zulke en in der manieren booz- fcheiden in die Stede van de „booz- noemde aflybige of ontvyde / welke doende den eed booz- „fcheiden

„hebben sullen / alsfaleke macht / ende sullen schuldigh wesen te
„doen / als die ander van den vtertigh vooznoemt. Ontvieden daer-
„om / en bevelen onsen lieben en ghereouwen Presidente en anderen
„onsen Eade in onse Raetkamer in den Haghe onsen Schoute van
„Delft / en allen onsen anderen Rechteren / Dicnaren en Ondersa-
„ten / wien 't aenkliden magh / nu zijnde of namacels wesende / en
„leken hoire bysonder / alsoo bezee als 't hem betaeint / dat sp 't m-
„houde van desen onsen Brie / van puncte te puncte onderhouden /
„sonder yet ter contrarien te doen ofte laten doen / in eenigher wijs /
„want wy 't alsoo gedaen willen hebben. In oirtonde van desen /
„hebben wy onsen zegel hier aen doen hangen. Gegeven in die Ste-
„de van Weezen opten Soom / even dagen in Septemb / in 't Jaer
„ons Heeren 1445.

De bestieringh der Stadt Delft / bestaet segghenwoordigh in een
Schout / vier Burgermeesteren / en sefen Schepenen / en een Voer-
schap van vtertigh Personen / die 't gantsch lichaem der Stad up-
beert / en een Pensionaer / en twee Secretarissen.

Kengaende de twee Doopen / Schipluden en Kijf wijk / niet van
hier te bezeeinden / heeft den selven Hertog een Brie bezeeint / die
den begereighen Uter in Boerhogimus Toael van Hollandt / met
verfhepde begun Brieven binden sal.

In 't Jaer duysent drie hondert een-en-vijftig / is de vooznoem-
ste Kerk binnen Delft gesticht / en aen Sint Hippolitus geweyd / na
dat / die / gelijckse seggen / dertigh Jaer lanch in de Nacht hadt gelien
geweeft / in haer cupste / onder andere vernaerde lichamen de wijdt-
beruchte Zee-herden / Pieter Pieterfen Weyn / en Marten Harpers
Cromp / met hosteliche Grafteden / ter gedachtenis van haer puer
en dienst aen den Landen bewesen / die zy niet haer doot bezegelt heb-
ben. De Andere is teghenwoordich de Nieuwe Kerk die S. Vsef
toe-geweyd is / die roemen mach op de koninklijke Graf-stebe-
opgerecht ter ghedachtenis van Willem van Nassouw / Prins van
Oranje / etc. Die in de Stad Delft in 't Jaer duysent vijft hondert
bier-en-tachtigh / den tienden Julij in zijn Hof doot / een moordenacer
genaemt Dalthasar Graerds doot / schoten wiert / dese Doofst was
de eerste grontlegger van de gewenste staet der Vrye Vereenighde
Nederlanden / die doot / de dapperheyt van 's Lands Kegeerders / en
zijn losseliche nasaten / met de Swaerde bezeeigen is / dese pzaet-
te Graf-ste is bereiert met hooper en marbze beelden.

In Delft is een Heerliche Maecht / tusschen 't Raet-hups en de
Nieuwe Kerk / die een schoone Tooren heeft / voozder zijn inde stad
wel trefseliche gebouwen / oock isser een deftighe School / ende een
Collegie van de Theologie.

Zy is wel befsen van Mueren / Wallen / Poorten en Grachten /
en heeft overbloet van alle noot-sakeijcke behoeftigheden / als ge-
gen in 't beste van Hollandt.

De Stadt Delft heeft veel roemwaerdighe Mannen voozt ghe-
braecht / maer wy sullen alleenlijck seggen / dat het is de gheboorte-
plaats van dien Grooten Fredrick Hendrick Prince van Oranje /
etc. daer de Heer Hooft aldus van spzeekt ;

Noyt Hollandt baerd 'een Heldt / soo goet / soo groot /
Als Delft ontfangh / eerst op / lelt in zijn schoot.

In 't jaer 1369. hebben die van Delft haer inde twist van Hoert
en Cabelhaufse / tegen d' Hertog van Zeperen / toen Kuwaert van
Hollandt gestelt / en queten haer soo manlijck / dat hun den Hertogh
met groote vrygheden begiftigden.

In 't jaer duysent vijft hondert ses-en-dertigh / den verden May /
is de Stadt 't eenemaal verbrant. Als daer een Opebaer zijn jonghe
niet en vernocht upt het Duyt te dragen / heeft zy haer selven in de
blam gewoopen / en gerachten met haer jonge tot as. Na dese viane
is de Stadt 't eenemaal vernieuwt / soo datse doot 't Duyt sup verdes
en Heerlijcker wiert als opt van te voeren.

Als in 't jaer duysent vijft hondert vier-en-veertig / eenige Frans-
sche en Spanjaerden die binnen 's Graven-Hage / en d' omleggen-
de plaatsen roofde / lage leyden om Delft in te krijgen / so wert haer
aenflagh ontdeckt / en op haer aenkomst soo gekoorcht / datse onber-
richter sacck / met weynigh schade de vlucht namen.

In 't Jaer duysent ses hondert vier-en-vijftig / den 12 October /
ontsprong smogens ten elf upren te Delft (de Wapen-Kamer van
Hollandt) de Buspoeder Tooren van die Provincie / staende op de
Gerewegh / maer tot noch onsecker waer doot het ongheluck ont-
staen is / op de selve tijdt was den Commies Soertingh daer bin-
nen ghegaen / seer wonderlijck nam dat krachtrigh a olypher zijn
meeste up-uerckingh in de Lucht / ende liet Kerk noch Dach on-
geschent.

Den kruyt-toren (omringt met een Water-gragt) was gantsch
wegh / en een Poel ghelworden ; Van twee Dockens saghmen niet
meer als eenige dicke stammen van Bomen / tot den gront als met
een Vijl afgeslaghen : De naeste twee hondert Huysen grunneert /
meest al de Glasen / Dozeleyn / etc. in de stad aen staeken : Weyde
kercken aen mupren / Pylaren / Wapens / Banderollen / etc. bescha-
digt. Daer 't getal der Dooden is eben soo veel geweest als men ja-
ren schreef / te weten vier-en-vijftig. De gequetten om de verdel-
hepdt bleef ontelbaer : Soetens is noyt ghebonden. Maer wel den

P

tref-

treffelijchen Schilder Carel Fabritius / die booz zijn Ezel doot lag / met noch een Persoon daer hy nae schilderde. En Jarigh kindt spelende met een Appelen in zijn kackstoeltje / is dooz een Walek en de neer stoztingh van boven gelijck een Luyf beleetende / lebendig onder de Pypn gesalveert : Soo heeft men oock twee stoek-onde / Dans en een Woutw onder de neer-gefozte huyfen lebendig gebonden; Als mede twee kinderchens in de Wiegj / doch de Moeder verpleetert.

De Glasen in den Haag wierden dooz dien slag gebroken : Geheel Hollandt boeldent als een Aerdtbevinge : Te Haerlem schudde de Duren en Wusters daer af : Ja men heeft tot Wageningen en te Amersfoort op de Deluwe den dullen swavel-donder van dat Dof-kruyt gehoort.

LEYDEN is een van de ses grootste / en oudste Steden van Hollandt / gelegen in 't Zuiden deel / Althynlandt genoemt / daerf de Hoofstade van is / twee duysent twee-hondert-en-t'f'igh roeden van de Noordt-Zee / en drie mijlen van Delft / byf van Haerlem der Soude ende Rotterdam / sefen van Dordrecht / Amsterdam en Utrecht / soo dat men hare rehent in 't midden van Hollandt / omheymt met hooge alderhande brucht-braghende Weyden / die dooz-fneden woerden van de Riviére de Rhijn / de Does / de Sijl / de Vliet en Maere / die men met Schepen gebuycken kan.

Aengaende haer herkomst en d'oude naem Lugdonum / waer ober de geleerde seer geklumbelt en gheschreven hebben / eerste tot de tegenwoordigh gebuyckelycke naem van Leyden ghekommen zijn / sullen wy over-slaen / en alleenlyck booz-bzingen de eygen woorden van Jan de Hout / eertydts Secretaris van Leyden / die aldus luyden.

Wy wien / ofte wanneer de beginselen van de Stadt Leyden mogen zijn geleert / ofte waer den oorzpiongh van den naem herkomt / en weet ick niet boozseker te stellen / als daer van niet 't alderminste onder de Boccken / stucken / of Papieren van de Stadt ghebonden hebbe : der welcker geloobe ick in desen alleen booz-genomen hebbe te volgen / sonder yets boozseker te stellen dan 't gheen daer mede sal konnen bewesen en staende gehouden werden. Geloobe oock wel / dat daer van alhier nemmermeer yet sekers ghebonden sal konnen weyden. Want / dat behalven d'eenboudige simpelijchheit onser Wdooz-ouderer / van ouden tijden aen soo groot ghelueft is / van weymigh geen by geschijft gestelt / en meer ghetracht hebben / naer eenen bozmen oprechten handel en wandel / dan hare daden / met schoone vrebloemde woerden / hunne af-komelingen naer te laten : soo was die

myns Oozdeels soo groot / datmen alhier weymigh luyden bonde die lefen ofte schryben konden : ja oock niemant anders sulcks en werde geleert / dan de geene die men naer 't gheboelen van die tydt Gode toe wyde ofte op-offerde / om Papen of Monniken te wreden. Welcke eenboudige s'ichthigheit van niet te konnen schryben / of onderteykenen / wel oozjaeck gegeven mach hebben / dat de Schepenen van oudts Segelkens hebben begonnen te gebuycken / daer van de gewoonte tot desen onse tijden toe / onverandert en gebleven is. Dat meer is / ick hebbe onder de stucken van de Stadt / eenen Brief gebonden / die by de hand van Hertog Albert van Beieren (hooger meynorie) geteykent was / niet anders onderteykent zynde / dan met een A hebbende een Lymie in 't ronde omghetrocken / het welck een twyffel / en achterdencken in my heeft veroorzaeckt / of hy oock zynen naem ten volken heeft konnen schryben : van ghelueken hebbe ick oude luyden bezyghdelijck hooren vermanen / datmen van oudts geen Wreken van eyghendomme / van eenighe verhoort ofte bezygende gronden / en plaech te maken / maer datmen de Schoolkinderen van de plaech te maken / maer datmen de selve te verhalen / dat soodangen stuck Landt / Wuyfinghe / Gronde ofte Erve / was verhoort aen sulcken een : en dat zy 't selve gedenden / en in hare oude dagen kennisse en geheugenisse daer van bragten souden. En om het self de te beter 't onthouden / was een ghelwoonte de Jongens / ten oorzonden van dien / by de ooren te grijpen / en rechte ten : andere gaben de kinderen Soete-melck ende Witte-broot 't eerste. Welcke maniere om best 't onthouden sy gewest / laet ick andere onder den anderen reden Cabelen : achte wel dat de eerste maniere d'oudeste is / naerder komende met d'oude Romeynsche manieren / volgende den welken / men de getuygen om oozkondschap te geven / ghelwoon was met aenraelinghe van 't Ooz in rechte te trecken : maer dat de tweede best ober een komt met onse oude Wolden Wandt van dien alderbast verbonden / ende verkinocht blijven. Soo is dan de eenboudige simpelijchheit van onse Wdooz-ouderen / van niet ofte weymigh / by Geschijft gestelt te hebben / oozjaeck / dat de waerheyt van de oudste saken en gheschiedenissen / diekwils niet te boozschijn en kan konnen / maer met een eenwighe duysterheit versmoort moeten blijven. Behalven 't welck alhier een bysonder tweede oozjaeck is / daer dooz weymigh kennisse te vinden is / van de beginselen van de Stadt / en meer onse geschiedenissen : Te weten / den val van den Tooren van de Sint Pieters kerke / geschiedt in den Jare duysent byf hondert twaelf / tusschen Donderdag en Wpvdagh / inder nacht / in 't begin van den byfden Maert : onder welcken

welcken Toorn in een Kamer daer toe bequaem gemaakt / en ghe-
eigent / beneffens 't groote Segel bewaert werden / alle desre Siede
Privilegien / Rechten / Harten / en principale Stricken / veelen vande
sels de waerfchynlijcken verplettert en te niet ghekomen zyn / sonder
dat de sels de in hare boorige gedaente herfelt hebben konnen wer-
den / met tegenslaende de naersingheyt en de vlist by die van der ge-
rechten in dier tydt / daer toe aengheluyt / de welcke / omme so veelen
mogelijck was / te moghen bewaren 't geen dooz den grooten val
mer gheheelycken verniet en was / alle pupen en ghebysselde steenen
sochbulbelijcken deden ondersoeken / daer toe ghebyssende het
geheele Ambacht van de Volderpe / maer is en moet de Stadt / het
welck te beklagen is / van de rest dooz eenwigh berooft blijven / son-
der eenighe hoop van die ynnemere te bekomen / als lyden in
dien deele / en onberwinnelijcke schade. Soo en isser dan / om rede-
nen dooz / hysen / geen hope om uit de Boeken / stricken ofte pam-
piereu desre Siede / by myn meer dan eens ghesien / herfien en dooz
lesen / hets sekers te binden / aengaeude 't begin ofte otheit der stad
Leyden / en omme daer op myn gheboelen te openen / achte ick / dat
het begin van dien ouder is dan van de Graven / namentlijcken dat
wefende dese Landen woest en weynigh bewoondt / en de Valen / en
de Laeghten / alle hooge bloeden / en Springvloeden / sonderlinghe
staumende uppen Zuidwesten / Westen / en Doozde-westen / metten
water overloopen wierden / dooz dien den Rijn doen ter endt by
Cartwyck noch in de Zee liep / enige Disschers / en gelijcke schame-
le lieden / soekende aen de Burgh-Graven in dier tijden / (het zy dan
d' Heeren van Wassenaer / of andere) hooft en rooost / onder de vlie-
gelen schut en scher in van de selvige / begonst hebben te schupen / en
sulcks doende (hebbende al vooren den grond / naemntlijcken ter
placsen daer nu den Blaculwen-sien leydt / hooger gemaakt / dan
eenighe Vloeden belooppen mochten) hare Hutten / kietten / Calkens
ofte Huyskens / by den andzen / dicht omtrent den Bergh te maken
en bouwen : niet alleen om maikanderen / segghens de opkomende
Roovers (het zy ghebueren / het zy bzeemde) te hulpe te staen : maer
noech de macht van de Burgh-Graven / en stercke van den Burgh te
hebben tot een Schut / Weckelaer en Voorswering. In boegen
dat den Burgh-Grave over de foodange / als zijne Burgh-faten / al-
lengskens Recht gebiedt heeft beklereghen : maer dat naderhandt /
de Graven met meerder macht de Kegeringe van 't geheele Landt
aen-gesien hebbende : 't selve begrip met bewillighen van beuden
(te weten de Grave en Burgh-Graven) haft en tot een kleyn Ste-
den ghemaeckt / en sulcks onder Stadts-rechten ghekoemen zy :
't welck met kleyn moeyten / en halve kosten (soo men seyt) te doen

was / te weten (als hebbende den Rijn / misgaders het beschut sel
van den Burgh aen de Doozt-zijde) met het graben van een gracht /
namentlijcken / het water van Steenschuyre en Kapenburgh / ter
langte van omtrent 276 Rooden / of zulc waer is / en by wien / of
wanneer zulc geschut zoude moghen zyn / weet de Heer / hooz wien
mer bezoggen en is / met ick / die in desen naechtelicken schijbe myn
geboelen / sonder daer van yet gebonden te hebben : daer dooz alleen
beweegt zijnde / mis het gespleten Rechts-gebiedt / binnen Leyden
van oudts geweest zijnde tusschen den Graven en Burgh-Graven /
van te stellen by gebruyten / een Schout en vier Schepenen : ende de
boeren en bzuken half te deelen. Ick bekenne / dat het oock wel
mogelijck soude konnen zyn / dat de Burgh-graven het Steden
van Leyden / dooz de tijden van de Graven al haft ghemaeckt had-
den / en dat de Graven met meerder macht des Lands regeeringhe
aennemende / den Burgh-grave genoodducht waer gheveest / sich
oock onder het beschut van de Graven te begeven / en in dier beeght
metten Grave bezogende / het recht gebiedt half te deelen. Van staet
daer tegens te letten / indien het beginsel van de Stadt / met autori-
teit van de Burgh-graven / dooz der Graven tijdt gelept waer : dat
men tegens de gemeene gewoonte / te weten : van het getal der Sches-
penen / om eben-stemmigheyt te myden / te nemen onessen / als vyff
seben / negen / minder of meerder / alhier 't selbe ghenomen te zyn / op
een effen getal / te weten acht : ick houde dooz seker / dat den Burgh-
grave sulcx nimmermeer gedaen soude hebben / en kan oock geen es-
denen bedencken / die hem tot acht Schepenen te stellen soude mo-
gen beweert hebben : 't welck myn sterckt in myn eerste geboelen /
latende in pegelijcks bysheyt te gelooven of niet.

De Stadt Leyden wert tegenwoordigh na de beste geschijften en
geheugenisse dooz de seste mael vergroot / d' eerste geschiede in 't jaer
duysent twee hondert vier-en-t'negentigh / de tweede in 't jaer der-
tien hondert vyf-en-vijftigh / de derde in 't jaer duysent drie hondert
negen-en-tachtigh.

Boxhornius seyt / dat in die tijdt de Stadt vergroot en vermeerderet
zy geweest / geest ghetuygenisse dat huys / 't welck heden ghenacut
wozdt Rooden tooren / en wozt gesien aen de Brugge getimmeret / die
gemeynlijck geseyt wozt der Wevers / met sulck een op-scheyt :

ANNO DERTIEN-HONDERT TACHTIG NEGEN;
IS LEYDEN VERGROOT DOOR CODES SEGEN.
STEEN-SCHUYR WAS DOEN VEST;
MYN NAEM ROODEN TOOREN:
DANCKT GODT DAER VOOREN.

De meyninge is dat die hupfinge geslaen hebben booz die tijden aen't eynde der Stadt/ maer de Stadt nu vergaet en beghypt wesfende dat die van alle kanten also omeingelt zijn gheueft met hupfen dat zy met reden mogen geseft worden/ gestelt wesen in het midden der Stadt. Vyt welke dingen men lichtelick kan afmeten dat Leyden in die tijdt seer toe-genomen heeft / en dat al het gene dat tegenwoozdigh genaemt wort Kapenburgh/ en Steenfehuer/ is ghebracht gewest binnen de Vesten der Stadt.

De vierde in't ier / seftien hondert twaelf / en booz de vijfde niet langh geleden / en nu is de sefte noch onder handen / soo datse naest Amsterdam de grootste en booznaemste Stadt van Hollandt is; zy is van binnen met schoone en treffelycke kercken en huysen gebout/ en met versche wateren en grachten tot omtrent de vyfingh Eplanden gedeelt/ die booz stercke Muren/ Wallen en Poozren omeingt zijn / buyten om de schoone grachten zijn so luftege beplante Engelen / als in eenige plaetse van Nederlandt: Nu sullen wy weder in de Stadt gaen en beginnen met Borchgoms/ daer hy aldus spreckt:

Maer den Burgh/ behalben andere dingen/ behoort de wonderlijckste Antiquiteyt/sooben menschen gedencken/de stad Leyden/ een treffelyck stuck werck/en dat die gesicht is geweest vande Romeynen / en wyselen wy niet. Hoe wel dat onse Chrouyck-schrybers denken dat die hier gh'timmeret is geweest van Engisthus/ Capiteyn van de Eng'sche- Sarsche / omtrent het jaer onser verlossinge / vie: hondert en vyfingh / t welck ick late aen mynen Leser te doosoccken. Eenen Burg berekent hy de laetste Schryvers een slot; daer upt is de naem geseft van Burghes/ booz d' Inwoonders van een Stadt. Maer het Casteel van Leyden/ dat van de gemeente qualich genoecht wort Burg/ is op-gerecht in het midden der Stadt/ op een hooge plaetse/ by S. Pancras/ of de Hooglandersche Kerck/ en begrypt in zyn omganch boden de vyf hondert Roeden; van alle kanten omeingelt met eenen stercken muur. Den Burgh heeft sulcke hoogte/datmen kan seer lichtelijck luyfieren/en bemerken al d'omliggende plaetfen. In het middel van dien is eenen seer diepen Put; en de gemeene meyninge is datmen in boozgaende tijden soude hebben konnen gaen van daer tot Carwyck. De plaetse is boozgaens met Boomen beplant / tot groote gelegentheyde en welckst de Boozers/ van den Burg worden de Burg-graben/ oft Castelleynen genaemt. Den eersten der welck in't Jaer duyfent negen hondert wort gemelt Adelmans Castelleyn/ dat is: Burg-grave getijck Joannes Gerbrandi spreckt / want de Burg-graben van Leyden hebben eerstmael geweest Castelleynen. Jacob heeft gheleest in het jaer duyfent twee hondert. Henrick/ onder Floris de vyfde. On-

der Wilhelm den Goeden/ Philips/ en andere meer zijn daer na ghevolgt: tot de tijden van Jan van Bourgondien / onder welcke hy zyn beroofte geweest van alle haer machte/ en de Burgers zyn verlost gheueft van haer groote oberlast/ welke saecke wy byeder tijden vervolgen in zyn plaetse en tijdt. Het Doo: luytliche geslachte van Wassenae heeft alreer bereert gheueft met het Burg-graefschap. Nochtans den zegel/ die de Burgh-graben eertijts gebuycht hebben/ heeft veel anders geweest/ als die t'gheslachte van Wassenae tegenwoozdig gebuycht. En boozwaer/aen den zegel/ t welck ghehecht is in het Jaer ons Heeren 1360. aen de Vriebe van Dieverich van Wassenae/ Burg-grave van Leyden/ zyn d'yn kleynen. Wannen/ met alsoo vele Zaken gheduycht. Maer ick hebbe op andere tijden mogen sien in de oude Vriebe des Cloofers van Kijnburg den zegel eens Burgh-graves/ die hoekelijck ghemaeckt/ daer vier halcken op geduycht waren. Van de Manen en was geen teken.

Op dat de hoogheyde der Castelleynen oft Burgh-graben van Leyden/ beter bekent wort/ het gelieft ons hier by te boegen t'gaene dat Jan Buzelin seer geleerdelijck heeft gescreven/ van den oorsproung der Castelleynen in het derde Boeck/ 20. Capittel van Walsch Vlaenderen.

Veel oude en nieuwe monumenten geben ons veel materie van de Castelleynen van Kijnst. Maer eer wy van dit in't bysonder handelen / men moet eerstelijck ondersoecken / wat daer beduyt wort met den naem van Castelleyn. Oft den Castelleyn is ghebruycht geweest/ tot de bedieninge en oordeelen der Republicke/ oft hy dien naem verheeren heeft/ bedienende zyn Offitie/ en daer naer buyten den dienst wesende/ heeft t' selve genooten booz benefitit der Princen. Daer en is geen twijffel dat den naem van Castelleyn gesprooten is van Casteel. Wat dat booz die naem berekent wort/ zyn verschepte meyningen. Men kan niet loochenen dat die begrepen worden met dien naem / om dat sommighe Castelleynen zyn/ Oberste van het Casteel gemaect / om de bescherminge der plaetse/ en om dat sy die besetten met Saarnisoen van Soldaten: datter sommighe alsoo genaemt worden / bewijfen de rechten der Leen-heeren/ die met t' benefitit van het Leen beittende Casteelen/ en niet om eerijds placht by te boegen de Castelleynen met de Vanden-heeren / op dat sy die souden aldernaest wesen in staet van Edeldom en Hoogheyde/ maer dat sy altemael alsoo ghenaeemt waren / die rechte hadden de Casteelen te besitten. Dat onder de treffelycke en booznaemste gheslachten van Vranckrijck/ principaelck mer die Tytel vermaert zijn gheueft / de Castelleynen du Puisset in Beaufie / de Cosny/

Cosijn/de Cozenay/de Monelheer/ die al dooz den hontwelijck ge-
 alneert zijn geweest/ met het koninglijck geslachte van Capet. Op
 dat penant soude moghen een Castelleyn/ oft Castelleyn oprechten/
 datter met een Placact verordneert is/ in Dancrich van den
 Raet des konings/ datter binnen haer palen moeste begrepen we-
 sen een Abdoye/ oft een Conventuelse Pioract/ een Ooven die schat-
 tinge moest opbrengen/ en meer andere dingen. Syndelich hy selve
 is van sulcke opme/ dat de Castelleynen eertijts niet anders en heb-
 ben geweest/ als Capiteynen van kleyne Steden/ die versterkt wa-
 ren dooz konst/ oft verstant; aengesien dat de Szaben de groote be-
 faten/ also dat zy de plaetse der Szaben bewaerden/ in de kleyne ste-
 den. Het is lichtelijck af te meten wyte den rechtegeleerden Specula-
 tor/ dat de Castelleynen en Burg-graben onderscheppen zijn/ alleen
 dooz de namen/ niet dooz d' Offitie. Want in den eersten/ hy segt/ dat
 die is een Burg-grabe/ aen de welcken den Wereldlijcken Heer beveelt
 d' executie van sijn jurisdictie, in eenige Castelen: Het welck in als ober-
 een komt met de Castelleynen. Hy leert daer nae/ dat den Castelleyn
 op geen andere maniere en wort in sijn possitie bevestigt/ als de
 Burgh-graben/ Florentius van der Haer, Canonijck en Tresorier van
 S. Pieters kercke tot Aijssel/ hanght t' eenemael aen Speculator, als
 hy handelt van de Castelleynen van Aijssel: en hy hout die meynin-
 ge/ dat de Castelleynen eertijds niet anders hebben gheweest/ als
 Burg-graben/ eerst stadhouders der Szaben/ die kennisse soudent
 nemen van Burgerlijcke/ en Criminele saken/ dat sy daerom plach-
 ten geseft te worden Castelleynen/ om dat zy in die steden rechter
 waren/ daer Castelen stonden. Hoewel dat die dingen wy niet en
 misshagen/ ick oordeele nochtans/ dat men wel daer op moet letten/
 het gene dat Waldicus/ bisschop van Poyon/ en Doozink/ schryft.
 Want als hy diekwils in sijn Chronijcke spreect van de Castelleyn-
 nen van Camerich/ en van haer wyrede seften/ hy vermeldt die din-
 gen/ die hy eensdeels heeft gesien/ en ontfangen van die getuyghen/
 die se gezien hadden/ hy verkondigt niet eenmael/ welck dat d' Offitie
 zy geweest van den Castelleyn der selve stad. Ick sal niet meer als
 twee plaetsen daer wy nemen/ in de welcke hy spreect van Wouter
 de tweede/ die alle dinghen binnen Camerich/ met zyne boose seften
 verderset. Da hy sijn seelicke stucken verhaelt had/ boecht hy dit hier
 by: De klachten der beschreyende Borghers, worden dickmaels met mal-
 kanderen geconferreert, dat sy geen Patroon en hadden, maer eenen boos-
 sen Rover. Op een ander plaetse verhalende/ dat den kersker Hendriek
 aen de Szaben gheboden hadde/ sy soudent den selven Castelleyn tot
 sich geleiden/ om naer sijn verdiensten gestraft te worden/ boegter
 dit by van den selven kersker/ boogwaer seer verwonderende/ dat

aengesien hy sich selve seide te wesen Castelleyn/ en Advocaet ofte
 Doozpreker der stad/ hy nochtans minneer en quam tot het
 kerskerlijck Hof. Wyt dese plaetsen trecke ick dit/ datter aen de stad
 van Camerich eenen Castelleyn gestelt is gheweest/ op dat hy dooz
 de macht die hy had van i en Wilschop/ soude de Doozgers en de stad
 beschermen: want dit wort becoemt met de namen van Patroon/ en
 Advocaet/ om dat in die tijden magtige mannen/ boerende de naem
 van Advocaet of Patroon/ beschermten seer boogfigtelijck de Ste-
 den/ kercken/ en Cloostere/ tegen de quellagien van andere/ ghech-
 wy hier naer sullen sien. En boogwaer den Canon Salvator, causa 1.
 quest. 3. als hy uytseft de Synode van Chalcedon/ hy seht te ne-
 men een Advocaet en Castelleyn/ boog: een dinghen/ als hy seht: De
 boogseide Synode verstaet dooz den naem van Procurator/ oft be-
 sooger/ een peggelijck Besooger der kerckelijcker saken/ als hy cre-
 pel/ een Proost/ Wemmesier/ Stadhouders/ dooz den naem van Bes-
 chermer verstaen zy een Advocaet/ of Castelleyn/ en een rechter.
 En Gualbertus Marianensis Monich in Politico. c. 16. meent/ dat een
 Advocaet en Castelleyn t' eenemael ghegelyc/ en het selve zijn/ als hy
 segt: De macht eens Castelleyns/ dat is/ eens Advocaets.

Laet ons nu hooren het gene dat Joannes Gerbrandi, gheboren tot
 Leyden/ schryft van d' eerste beginsel des Burghs/ en der Stad van
 Leyden.

Als de Sarsische en Driese/ segt hy/ weder gekomen waren met de
 Selabensche/ dat is, Hollanders/ d' ander daer ghesaten hebbende/ en
 nu geen werck boog handen hebbende/ niet en wisten wat sy soudent
 doen/ en waer sy haer soudent wenden/ sijn t' samen becrept naer een
 woest Wofsch/ met stercke hant/ en hebben daer gefondeert een groot
 Casteel by den Aijssin-stroom/ dat teghenwoordigh wort genoemt
 Leyden. Sy hebben dan in dat Casteel van Leyden geordneert wyte
 den Raet der Ouderlingen/ en hebben gestelt/ boog: de behoudnisse
 des Wofchs eenen Burgh-grabe/ oft Castelleyn/ en kilceck Veldt/
 met eenige couragieuze mannen. Om dat den Castelleyn/ oft Burg-
 grabe/ soude met die selve beschermen/ en soude sekerlijck geleyden/
 de kooplieden/ gaende en keerende van dat Casteel tot het Casteel
 Wiltensburgh/ en Slabensburgh/ en daerom werdt dit Slot gheseyt
 Leyden/ om dat het de menschen geleyde. Dese plaetse dan is na veel
 Jaren alsoo seer verbult geweest/ met menschen en huysen/ dat het
 een groote en schoone Stadt geworden is.

De Stadt Leyden heeft van de Szaben van Hollandt veel Pre-
 vilgien verkiegen/ en onder alle de dese.

Floris Grave van Hollandt, aen alle die dese tegenwoordighe Drie-
 ven sullen wisten/ Saluyt. En de waerheyt te kennen: begerende
 onse

onse beemide Wooghers van Leyden / om haer aenghename dien-
sten / die sy ons / en onse Dooz-ouders dielmals ghebaen hebben /
en noch sulken poogen te doen / te vergelden met gunste en besonde-
re gracie / wy hebben goet gebonden haer te vergunnen met het ingout
der tegenwoozdighen / dat elck een mensch van nu boozt aen / die sal
seheben Stadt van Leyden / die selve moet aengenomen en toegela-
ren wozen / daer toe dooz den Burgh-grave en Schepenen der ghe-
melde Stadt / en moet geven in tecken van sijn boozs aeneminghe
verrygh Hollandse ponden / en niet meer. Van de welcke de helft
sal toekomen / den Burgh-grave / en het overichot sal gegeven wo-
zen aen de gemelde Schepenen / en den boozscyde aenghenomen sal
gerupgenisse en verskeringe der selver sacche / hebben wy doen ver-
stercken dit tegenwoozdigh schrift met onsen zeghel / gegeven en
gedaen tot Leyden / Dins daegh naec d'Octave van de Suyverin-
ge der saliger Maria / in 't jaer ons Heeren duysent twee
hondert vier- en- t' sebtigh.

Van oude tyden was Leyden in drie Parochie verdeelt / en hadt
drie Parochie kercken / d'eerste was S. Pieters die in 't jaer duy-
sent een hondert een- en- twintigh van Godshaldus den 24 D'ischop
van Drecht gewijdt wier.

In 't jaer dertien hondert vijftien / is de tweede ter eeren Sint
Pancras gheplight / en wozt nu de Hooghlandsche kerck ghe-
noemt / om datse op hoger gront gesicht is.

De derde is in 't jaer 1363. gebout / en wierdt de Maget roeghe-
wydt / en de Marien kerck gheeten: en wozt nu de Vrouwe ofte
Wale kerck genoemd.

In 't jaer duysent ses hondert negen- en dertigh is d'eerste Steen
van de Nieuwe kerck ghelept / dooz Cornelis Daets / Soon van
Mr. Willem Daets / toenmalig Presideerende Woogmeester.

Oock waeren in oude tyde binnen Leyden veel treffelycke Kloos-
sters / als Sinte Barbara / 't welck nu het Prins Hof is: daer
sijn Hoogheyt Wilhelm Henrick / Gebooren Prince van Oranien
&c. om de Studie by te woonen / sijn Hof hout / 't Wagijn-Hof / dat
ontrent de vijftigh huysen met een kerck hadt / in ten deele tot een
duysche Lees- plaats / wozt oock tot d'Anatomie / daer so veel byem-
de dingen om te sien in sijn / dat niemant van Argus / die 't al sou-
der lijckheden / eenige Monie en doode Lichamen van sommige booz-
naemste van Egypten / oude Afgoden / byemde kledinge / verschey-
de soorten van gedierde / die leven in China / Egypten / America en

andere plaetsen / seer exelente ontledinghe / daer noch onlangs byge-
komen is / de geraemte kamer van Joncker de Wils / en ontsalliche
seycheden meer / die te langh soude valle / om te noemen / die ter sel-
ver plaats konnen gesien wozen. De Bibliotheque isser aldernaest /
die soo heerlich woosien is / van alderhande Boecken / als weynigh
andere in Christenryck.

't Klooster van Pieters Wagijn / is tot het Tucht huys gesticht
Sint Wils / ten deele tot het Welact- huys.

Sint Michiels / is tot gemeene huysen bebout.

Sint Corlien / tot Dolen Pesthuys.

Sint Angeneten / met noch vyf andere D'outwe Kloosters / sijn
mede met huysen betimmeret.

't Witte Ronce Klooster / is nu d'Academie / daer wy hier na van
sulken sprecken / soo dat 't seamen elf D'outwe Kloosters waeren /
en een booz Manne / die Selschaps gheenoemt wierden / daer nu
Theologianten op 's Laus siofen in wetenschappen onderwisen
wozen.

Men rekent onder de booznaemste Godts- huysen Sint Cathari-
naes Gasthuys / dat na 't oordeel van veel meer als drie hondert ja-
ren oud is / daer booz ontrent de twee hondert arme mensche plaats
is / om gerack te doen / daer by is een kerck / alwaer in Nederduyts
en Frans gepredicht wozt / 't selve huys wozt geregeert en onder-
houden upt sulcke middelen / als het Pest en Dofhuys doet.

Oock is in dese Stadt een rijck en aensienlijck Weefhuys / daer
wel ontrent de achthondert Weef- kinderen op een tijdt in gheweef
sijn / noch isser een Huys- sitent Huys / en verscheide Huyskens die
dooz besondere perfoonen op verscheide tijde ghesicht sijn / waer
van 't oudste Jerusalems Hof ken genoemd wozt / en de volgende Sion-
Sint Steven, Sint Joost, Sint Jans, Sint Anna, Betanien en Emaus, Tijn-
cobs, Jan du Laters, Sint Salvator, Bethlehem, Brouckho-
ver, Catharina Martens, alle woosien met een goet getal huyskens / die
jaerlijcke toemsten hebben tot onderhoudinghe / waer upt blyscit-
tighe Leydenaers.

Nu tot de Weerlse gebouten komende / soo staet oock te letten
op het heerlijck Stadthuys / dat booz een goet ghetal van sacren
herbout / en met een schoone Witte hart steene Gevel / heel eiers-
lijck vernieuwt is / aen den ingangh staet de gherechtigheyt en
Vrede in steen uytghebeelt / in het onderste deel sietmen de Vier-
scheeren van d'Oniversiteit / de Stadt / en van Rijnlande / de
Vleef- hal en Thesorien / in 't bovenste de Burgermeesters / Cu-
rateurs / Schepens / Rcecken - en Weefmeesters - kamers / de
Secre

ZEGEL DER INWOONDEREN ENDE GESWO-
RENS VAN DE GEMEYNTE VAN LEYDEN.

In gebuyche Leyden in haer Wapen twee Sleutels / d'een ober
d'ander gebonden en gekeert.

In 't jaer duysent drie hondert heeft Johan de tweede van die
naem / Graef van Hollandt en Zeelandt / aen de Leydenaers ver-
leent om groote verdienste aen hem en syn voozonderen gedaen een
brye Mart in te setten alle jaer op Sint Margariets dach.

De Stadt Leyden heeft te roemen op de geboorte en opboedingh
van Willem Graef van Hollandt / de tweede van die name; als mede
op Floris de vijfde syn Soon / Graef van Hollandt / en op veel vooz-
treffelycke geleerde / en groote konstenaren.

Jan van Leyden / die van syn ambacht een salernmaecker was /
heeft in 't jaer dertien hondert vier-en-dertigh in Duytslandt groo-
te beroerte verwecht / en ten lesten Munster d'Hoofst-Stradt van
West-phalen ingenomen / en hem selve tot koningh opghelwoopen /
gebruyckende veel wyetheiden / Godtloofheyt en Afsieringh / Go-
des / en wiert eyndelyck in 't jaer ses-en-dertigh tot Munster ghe-
doodt en in een Hye krou aen den Dom gehangen / ghelyck de kro-
nyckelie byeder melden.

Leyden is van de Voerck en Cabelausse berfcheyde mael ingeno-
men / en heeft verscheyde swarigheden uytergestaen / voornamentlyck
in hyn laetste Belegeringh.

A M S T E R D A M.

De Stadt Amsterdam / is de vijfde ter vergaderingh van d'E-
dele Grootmogende Staten van Hollandt en Westvrieslandt /
de Schryver Pontanus seyd / is eertyds een deel van de Noozder-
sche Menopp by Straboni bekent: 't heeft aen de West-zyde naer
't Supden / Syder-Hollandt / aen de Suwt-zyde 't Sticht Drecht /
aen d'Oost en Noozdyde Goerlandt: De Stadt leyt aen d'uyt-
ganc van d'Amstel in het H.

Ober de negentigh jaeren geleden / schreef Louys Guiciardijn /
beschryver der Nederlanden / sonder twyffel / de Stadt Amsterdam
is seer machtygh van Volck en ryckdom / sterck en onwinbaer om
haer gelegentheyt / want men kanse behendigh en gemackelyck seer
wijt en breed in 't water setten.

Als in 't jaer seften hondert en elf 't Bestant van de Nederlant-
sche Provincien getroffen was / schreef den Cardinael Guido Ven-
riboglio van de Vereenighde Provincien van Nederlandt / in syn
sevende Hoofstuck: Omrent haer macht ter Zee / sullen in ghelyck

genomen konnen werden bierderley opmerchingen: men sal mogen
acumercken de menighe van haer Schepen / de overvloet van de
nootfacelycke dingen om haer wyl te reden / het getal van 't Zee-
varend' Volck / en de erbaretheit van het varen.

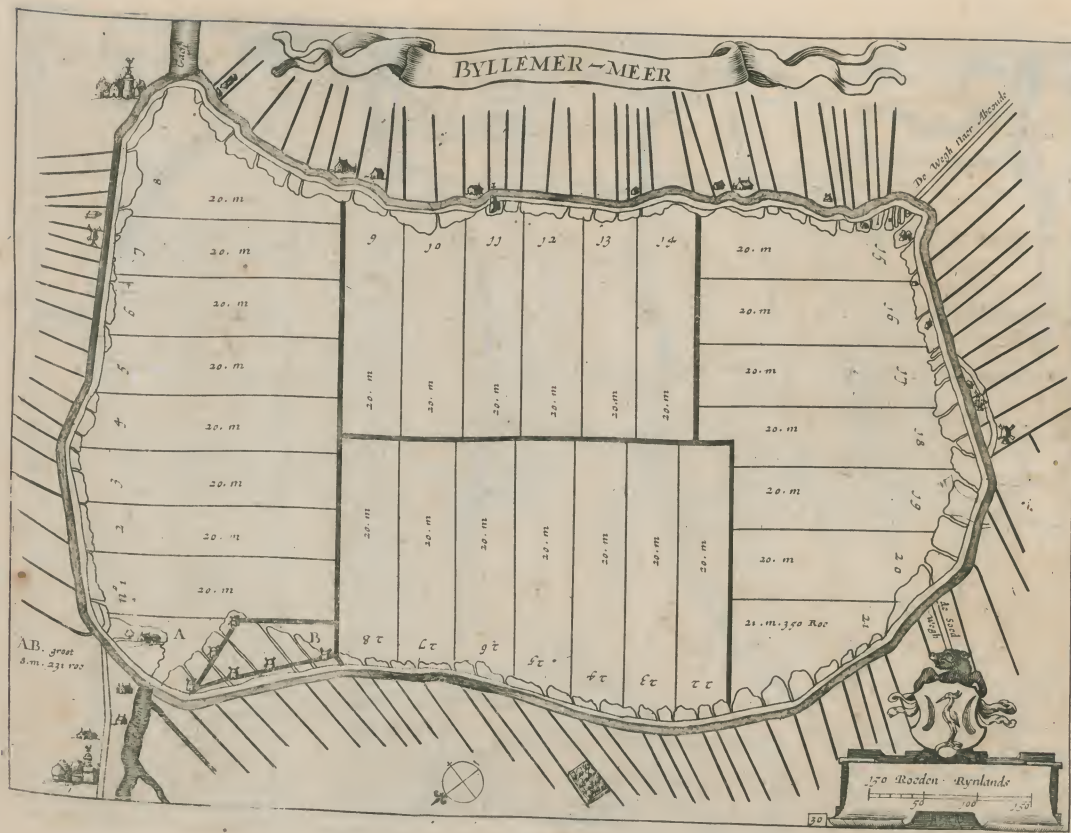
En beginnende van de menighe van de Schepen / naer gemeyn
geboelen / die is soo groot geschat / datse vergheliken kan wesen by
die / de welcke alle het overige van Europa gesamentlyck kan upe-
maecken.

De Schepen zijn by na onepndelyck / van dewelcke de armen die
inhammen / en de havenen van Hollandt verbult werden / als in ghe-
lycks van Zeelandt / en daer en-boven datter noch veel meer zyn in
het geweste naer de Zee van Vrieslandt.

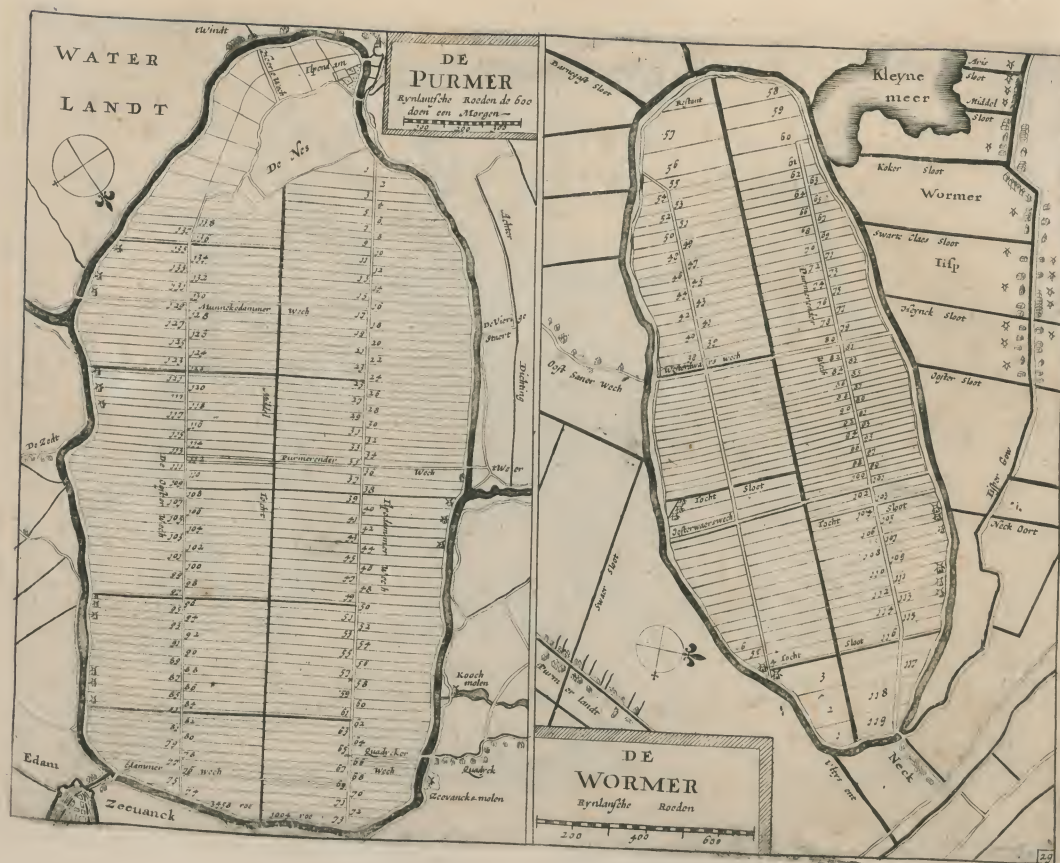
Het en sal niet buyten reden zyn / alhier kortelyck te verhalen eeni-
ge saecken in 't besonder van Amsterdam boven alle andere plaetsen
van deselve Provincie. De Zee / aen die zyde streckende meest naer
Noord-Hollandt / naer datse meer dan een hinderpael van de Werde
doozgewooken / en sich gheopent heeft meer dan enen toe-padt /
loopt op een menich Hollandt bevochtingen / in syn meest beslooten zy-
de / en inaeht in die plaetse een groote inham / dewelcke Syder-Zee
in haer tale / van de inwoonders genaemt werdt. Van desen groo-
ten inham / de Zee haer naderhant sluytende in andere klepnder in-
hammen / die alle te samen bequame en ghemackelycken toe-ganc
geven / selfs aen het aldergrootste Schip / komt haer eyndelyck toe-
te sluyten / en gelijck als sich te verbezgen onder de aerde in een die-
pe water-loope / op de kant van 't welcke de Stadt sich uytstreckt
in haer lenghte. En de Zee niet vergenoeght zynde / haere mueren
alleenlyck te bespelen / maer sich uytstreckende als een schoot naer
deselve Stadt / komst die te verbeplen en ghelyck als te klieven in
veele water-loopen / en dooz deselve macclisse openinge vooz de in-
delmatige en gemeyne schuyten / om met alderley groot ghemack te
konnen voeren van de hooge en groote Schepen alle de koopman-
schen / dewelcke daer konnen om gebrecht te werden in de Spye-
kers en Magazynen van de Stadt. Dooz in 't ghesichte van de
Stads mueren leggen gheanchert de groote Schepen / die soo veele
en dicht zyn / dat het dicke bosch van de Masten en van de Sprietten
het gesichte breekt en verduyfsteert aen de aenschouwer. Alle dese
Schepen konnen sich te versamen en te samen welen / om soo te
spreken / in Amsterdam / van alle de gewesten der werelt / en met al-
derhande forteringe van koopmanschap: in boegen / dat dese plaetse
se / op dees tydt / kan gehouden werden als vooz de meest begaenste
koop-stadt / niet alleenlyck van Europa / maer van de gantsche we-
relt. Dooz toe-doen van den Oozlogh / is dese Stadt ghekonnen tot
soodat

soodanige grootheydt en rijkdom/ al-hoewel dat al te vooren in de selfde/ de koop-handel seer bloeyden. Den Oorlogh heeft seer veel benomen van de koop-handelinge aen Antwerpen/ en heeft oorsake gegeven aen de Volckeren van Hollandt en van Zeelandt/ van haer te openen die van Indien/ om welker twee insichten/ zo voorsz. namentlijk in Amsterdam soo heeft toegenomen. In voorigen tijden pleeg Antwerpen te zijn het Magazijn van de koopmanschappen/ die Europa quam te verstrecken/ en Lissabon de plaetse van die gene die van Indien quamen. Als nu naer den Oorlogh/ bespeurt men dat Amsterdam schier tot zich ghetrocken heeft/ alle de koop-handelingen van Europa/ en van de Indien/ en dat het t' eenemael daer van berooft heeft/ Antwerpen en Lissabon. Door de gelegentheyt dan/ van zijne ober-groote handelinge/ is in t' gemeyn seer veel den toeloop van de Schepen in dese Stadt/ etc.

Du sullen wy in t' kort haer gelegentheydt en siegeringh ober loopen.

Ansterdam is d' eerste maal in t' Jaer duysent vier hondert twee en tachtigh/ ten tijde van Maria van Bourgondien/ Dochter van Hertogh Karel de Stoute/ die met Kers-Hertogh Maximiliaen van Oostenryck trouwde/ eerst beumeet: daer tegenwoedigh niet van oberigh is/ als alleensich de Scheypers hoeck/ en d' oude Sint Anthons Poozt.

Haer naem nam zijn oorspronck van de Riviere Aemstel/ ofte Amstel en den Dam/ en woode nu in t' gemeen Amsterdam ghe-noemt: den Dam-sluyt scheyt met haer deuren het P en d' Amstel van malhanderen. Haer binnen grondt/ en buyten hare Vesten/ is hoeckeligh en Moras-achtigh: soo dat/ als men kercken/ Toorens/ of swaere ghesichten wil bouwen/ Masten of Paelen tusschen de beeringh of vijftigh voeten diep/ in d' aerde moet hepen/ tot datse t' vaste zandt raccken/ waer op de Ridder Huyghens dese barenen past:

Averechte Masten Wout:
Wonder weelde van ons dagen,
Veen vol steene sack vol Gout.

De Stadt is in twee verdeelt/ d' een is d' Oude/ en d' andere de Nieuwe zijde.

t' Wapen en oude Zeghel van Amsterdam/ was eertijds een Scheypen dat een hogge genoemt woode/ daer twee Hollandsche Gabe gewapent in staen.

Du is t' Wapen een groot Delt/ hebbende drie Balschen/ de mid-

delse is swart met drie Silbye Mole-wiecken/ d' andere aen weder-zijde zijn roode/ gesamentlijk met een liepsters kroon verheerlijcht. t' Selbe Wapen woode van twee Keenwen gehouden. Wandneider Hals recht geschiet/ soo hebben Schout/ Burgemeesteren en Scheypen langhe Tabbaerts met een swart Fluwele stroock/ ten weder-zijde met een root kante vol Silbere Mole-wiecken/ drie en drie by een hangende ober haer sincker Schouder/ by na tot onder aen/ daer op yder stroock het Wapen der Stadt staet/ aen d' eenen zijde met de A, en d' ander een M genaept staet.

In t' Jaer duysent drie hondert tachtigh/ heeft Albrecht/ Hertog in Beieren/ die van Amsterdam toe-gefaen de stad te vergrooten.

In t' Jaer duysent vier hondert drie-en-tuigentigh/ begon men wederom de Stadt wyt te leggen aen de nieuwe zijde/ van de Haerlemmer-sluyt af tot de helft van de Singel/ die oock de Kronigh Gacht genoemt woode: en kort daer na tot aen de Reguliers Poozt/ de Wallen wierden gelept daer nu d' oude Heere Gacht is.

Onderzussen voer men aen d' Oude zijde met wytelegghen ende timmeren oock boozt/ soo datmen in weening Jaren volbouwt sag/ van de Geldersche Kap tot aen de Kolveniers Burgwal/ en van de Scheypers hoeck tot aen de Reguliers Poozt.

In t' Jaer duysent ses hondert en twaelf/ wierdt aen de Nieuwe zijde/ t' gheen men de nieuwe Stadt noemt/ Amsterdam vergroot: dat in sich begriipt d' eenen zijde van de Heeren/ en voorsz de liepsters en Prince Gachten/ met noch acht die recht tot de Vesting loopen/ en t' heel begrip van Diekers Eplandt/ en Sout-kerens: soo dat de Stadt in omtrent de dertigh Jaren/ door aen-bouwwingh in haer omkeering schier een kleine Werelt betoont.

Du wercken weder door d' Edl. Groot Aelthbare Magistract/ puer en trouwe voorszigh/ ten dienste van haer Stad en goede In-geseten/ een groot gital Menschen tot d' wyteleggingh van Amsterdam/ die verseypt van het P om Maattenburgh/ buyten om de Sint Anthons/ Reguliers/ en heyl gelweghs Poozten/ tot aen de Vesting achter de Prince-Gacht/ dat grooideelt woode/ by na de Steden Maeyden/ Weesp en Mupen te kunnen ombatten.

Soe verder van de gelegentheydt der Stadt gesproken woode/ sullen wy haer siegeringh voorsz. stellen.

Amsterdam woode gelijck meest al d' Hollandsche Steden bestiert by een Schout/ vier Burgemeesters/ negen Scheypen/ en ses onderigh Raden. De Schout is Stede-houder van d' Hooghe Overyghet en Gacelijckheyt van Hollandt/ en bekleet d' eerste plaetse in der Scheypen Bank: gelijck d' Heere Burgemeesteren in d' afstandt van de satsfactie deser Stede bedonghen/ ende by de Heere Staten

Staten toegefaen is. Volgens de Privilegien van Hertogh Melchior van Beieren in 't jaer duysent drie hondert vier-en-t'negentigh gegeven / soo kiesen de Ede: Burgermeesteren / nae Resolutien van de ses-en-dertigh Raden / een bequaem Persoon / die seiven jaer Dooyter is geweest / om 't Schout's ampt te bedienen voorsz den tijdt van drie jaeren / soo dat hy gehouden is in 't by-wesen der Burgermeesteren den Eedt aen de Presidentende Burgermeesteren te doen: sijn Ampt in 't maerken van Ordonnantie en Willekeuren met de Heere Burgermeesteren en Schepenen / sijn opinie te wyten / verhooren dinge der bevelen te verhoorden / en d'overtreeders te straffen naez 't Inhoud der selven: hy vermach mede de quaetdoenders en misdadigers binnen de Stadt en haere byzuyt te soeken / in heestemits te nemen / hier t'examinieren / hun bekentenis te doen aentepkenen / en op de seften daez sy mee beschuldicht zijn / t'informeren ghetuygenis te belegghe / en die voorsz den rechter te stellen / om hen te straffen nae hun verdienste / en d'uytghesproocken Sententie te executeren / de Civile vonnisse en soecken worden mede op sijn aennaemingh / of in sijn afwesen by de President der Schepenen gegeven.

't Getal der Burgermeesteren die de Burghezijliche sacche bestueren / bestaat in twaelf / en moeten veertigh jaer oudt zyn / eerste tot het Burgermeester Ampt gehooren worden.

Op den eersten February / worden alle jaer dooz de meeste stemme van alle de Burgermeesteren / die opt Schepenen geweest zyn / uyt deselve drie Mannen ghekoosen: en soo wanneer dooz 't afsterben van een of meer 't getal niet vol is / worden een ofte twee daer toe gekooren / welcke drie / uyt de drie die het boorige jaer aengenomen zyn / een tot sich nemen / die de drie niculwe den Eedt af-nemen / en d'eerste drie Maenden boozsit / soo dat'er vier Burgermeesteren jaerlycks regeren / d'andze acht / namentlych oudt Burgermeesteren / waer uyt gemeynlyck Thesoriers en Wees-meesteren gestelt worden: of oock een vooz drie jaeren in de vergaderingh van de Gecommitteerde Raden van Holland en West-Vrieslandt / en op haer beurtten een in de Vergaderingh der Staten Generael / oock in den Raedt van Staten / en in de Raedt ter Admiralliept / die t'Amsterdam resideert vooz drie jaeren.

By Burghemeesteren bestaat de Regeringh der Stadt / vooz 't geen de Politie aengaet / maer in gewichtige sacche / met Communicatie van de ses-en-dertigh Raden.

De Regerende Burgermeesteren kiesen Thesoriers / Wees-meesteren / Thesoriers extraordinaris / Reken-meesters / en Commissarissen van de Banck van Leeningh / de Wisselbancken an-

de / en op den vierden February met de Regerende Schepenen / Commissarissen van de Opper-Rechtbanken / als van de huytelyckhe sacchen / Assurantie / kleyne sacchen / Zee-sacchen / en Desolate Boedels.

Eertydts waeren t'Amsterdam seiven Schepenen / doch in 't jaer duysent vyf hondert seftigh / wiert het getal van 't Hof met twee vermeerderd / die jaerlyck op Dzyntwen-dagh verhooren worden / volgens de Privilegie van Doudw Maria / in 't jaer duysent vier hondert ses-en-seftigh / gegeven.

Van die tijdt wierden de namen der gekoorenen tegens den eersten February beslooten / aen de Schout deser Stadt gefonden / die de seiven gekooren daeghs daer na ontboudt / en den Eedt afnemen. Maer nu dit Landt sonder Gouverneur en Stadthouder is / hebbende Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt / in het jaer duysent ses hondert en vijftigh Octroy verkieghen / om self uyt het getal van / van veertien / de seiven Schepens te kiesen: en doen in 't schepden van den Raedt / sluytende de namen der selven in een Brief aen de Schout: maer soo ymant tot Schepenen gekooren is / die den Schout of de ghekooren Burgermeesteren te nae in bloede bestont / soo blijft de Burgermeester / en de gesepte Heeren kiesen / een ander Schepen uyt de laet gekooren veertien. De nieuwe en afgaende Burgermeesteren / met de nieuwe gekooren Schepenen kiesen dan by de meeste stemme / twee van de seiven die t'beert zyn: de Heere Schepenen moeten boven de vijf-en-twintigh jaeren oudt zyn.

Hier is oock een eeuwige Raedt van ses-en-dertigh Persoonen / die by aflyghigheyt van een of meer / den acht-en-twintighste February by deselve volghemackelt wort / doch gheen onder de vijf-en-twintigh jaeren oudt. 't Getal voltkooren zynde / kiest de veertien / daer de seiven Schepenen uytgekoooren worden. De voorsz de Raedt is ghehouden dooz oorde van de Regerende Burgermeesteren / op t'onboudt te verschynen / en op de punten van d'Heere Burgermeesteren voozgedraghen t'adviseren: helpen Raden ten beste vooz de welstant van 't Landt / en dese Stadt.

Amsterdam heeft twee Thesoriers ordinaris / dat meest altydt Oudt Burgermeesters zyn / die sozgedragen vooz 't Stars Geldt / en rekeningh houden van den ontfangh / en uytgaf: en bewaren alle Instrumenten die de staet der Stadt raeken.

De Wees-meesters / zyn in 't ghemeyn oudt Burghemeesters / oudt Schepens / of Eeders-Persoonen / bedienen de Dooghdy: van

Weesen die onmondigh van beyde haer Ouders berooft zijn / en ge-
noeg om van te Leven hebbe / schoon sy by Testamenten van Voog-
den versoght zijn / moeten ebenwel de Wede - kamer erkennen /
't en sy daer die cryps by Testament of Codicille worden upge-
slooten.

De Commissarissen van Huwelijcks-saeken zijn vijf / die over
de gheschillen van trouw - beloften / en waer aenlikeft ontsaen /
vonnissen en recht spreken. Al die haer in den Huwelijcken
staet begeben van wat ghesintheyt sy zijn / moeten voer haer ver-
schijne / om haer naemen en qualiteyt te laten aentepelen / om van
't haer-huys / of in d'openbare kercken / na hun verdoel afghes-
kondicht te worden : deselve offenen oock inurten.

Hier sijn oock twee Thesoriers extraordinaris / die d'achtste pen-
ningh of Verpondingh / en de extraordinaris Impositien / of lasten
ontfangen / en eenige van des Lants Renten betalen.

De twee Rekenmeesters oversien alle Rekeninge van ontfangh
en upgeeft der Stadt / en hebben de Consignatie die eertijds onder
de Heere Schepenen plagh te wesen.

In d'Assurantie-kamer / worden jaerlijck drie Mannen gestelt /
of eenige van d'oude gecontinueert / die alle saeken en geschillen uyt
d'handel van Assurantie / of versicherungh van Schepen en Goederen /
en abarien / geresen na de voorscheyde Wetten / examineren en
afdoen.

Daer sijn oock drie Commissarissen van de Wissel-banck / dat een
dienstige instellingh is voer de koop-handel / voornamentlyck voer
de Wissel-brieven / en and're saeken.

De Commissarissen van de Keyne saeken bestaen in 't geral van
seben / waer van ten minsten twee Oude Schepenen moeten sijn.
By haer dienen ter eerster Instantie / alle saeken tot ses hondert
gulden / en daer onder / behalve arresten / of die tot andere Ban-
ken behooren.

Voer d'Ed: Magistraet / is in 't jaer duyfent ses hondert en veer-
tien / een Banck van Leeningh opgericht : daer de Panden onder de
100 Guldens / teghen 16 ten hondert des jaers / en van hondert tot
500. seben gulden vier stupers / en boven de vijf hondert / ses ten
hondert des jaers verfaen / dat minder is als in eenige Banck van
Nederlant. Deselve wort bestuert door twee Commissarissen / die
veel tijds beyde of een uyt de Magistraet gehooren worden.

Oock synder vijf Commissarissen van de Zee-saeken / daer mede
in 't ghemeyn een of twee Oude Schepen onder sijn ; sy vonnissen
oock alle actien van Injurien.

In de kamer van Desolate Boedels / worden jaerlijck by d'Ed:

Heeren van de Grechten vijf aensienlijke / daer onder ten minste
twee Oude Schepenen en eenige die koop-handel verstaen / toege-
hooren worden. De Recht-bancken van alle de voorscheyde minder
of Subalterne Donnisse / mogen Parthypen aen d'Heere Schepenen /
binnen seckeren tijdt appellen.

De Stadt heeft twee Pensionarisse / negen of tien Secretarissen /
die door d'Ed: Heere Burgermeesteren gestelt worden : en vier min-
dere als van d'Huwelijcke / Assurantien / Water-rechten / en De-
solate Boedels.

De Krijghs-Kaedt bestaet uyt twee Colonelle / vier-en-vijftigh
Capiteynen / soo veel Leutenanten en Vaendighs / onder vijf Re-
gimenten / als 't Blaen / Oranje / Witte / Gele en Groene / waer
van alle Nachten twee Vaendelen waeken.

De Militie bestont eerst in drie / nu in vijf Compagnien Doct-
knechten in dienst en Eedt deser Stadt / waer van een ghedeelt alle
Nachten en op verscheide plaetsen waeken / de twee Compagnie
worden van 't Lant / en de drie dat Stadts sijn / van de Stadt betaelt.

De Majoor of Wacht-meester / neemt acht dat de Nachten wel
en behoorlyck besoght sijn.

Oock isser een Capiteyn over de Kattel-wacht van drie hondert
man / die van des abonts te neghen uren / tot in de morgenstont
met Zijdgelwee en halve Pieken door de Stadt gaen / die alle uwe-
slagen roepen / hoe laet het is / en voerder toefichte nemen dat gheen
oberlast aen Menschen / noch geweld aen Huysen gedaen wort.

De Stadt heeft vier Onder-schouten / die d'Heer Hooft-Officier
in sijn Ampt behulpsaem sijn.

Alle mind're Amptenaren / als Kerck-meesters / Almoestniers /
Regente van Godshuyfen / en ontallijcke andere meer worden by
d'Heere Burgermeesteren gestelt.

In Amsterdam is oock een Collegie van Raeden ter Admirali-
teyt / alwaer in Besideren / een Gecommitteerde uyt de Ridderstap
van Hollandt / en een uyt de Stede Haerlem / Leyden / Goude / en E-
dam / een uyt Gelderlandt / Zeclant / Vrecht en Vrieslandt. Huz
Ampt is soght te dragen / om de Zee soo veel 't mogelijk is van Ko-
pers en Panden te supberen / en de koopvaerdy-scheepen na haer
gedestineerde plaets te doen conboereen. Sy hebben onder haer
een Ontfanger / Secretaris / Fiscal / Geweldige / en andere Ampt-
tenaren meer.

De Stadt heeft oock een Ontfanger / die de ghemeene middelen
van Hollandt en West-Vrieslandt / onder Amsterdam sozterende /
ontfanght en upgeeft : die gehouden is aen de Ed: Heeren Staten
of haer Ge deputeerde Rekeningh te doen.

Ober d'omleggende Dorpen is een Balsin/die volgens de Privilegien van Hertog Albrecht van Beieren den eedt woer doen.
Laet ons nu met opmerkingh de Gheschiede en Verclorfe ghebouwen obye loopen.

Hier vooren is aen ghewesen / dat de Stadt in Oude en Nieuwe zijde verdeelt is. Sy heeft certijds twee Parochie kercken gehad: d'eerste was aen d'Oude zijde/ die nu /

D'OUDE-KERCK, genaemt wort / sy wiert nae datse ontrent twee hondert en vyftigh jaren te vooren begonnen was / eerst voltropt / en Sint Jan Baptist en Sint Nicolaes toe-ghewydt. Sy wiert in 't Jaer duysent vyf hondert met veel Kapelle vergroot: en ses-en-veftigh jaren daer na / is haer hooge konfinge en eieftliche Tooren uyt de grondt op-gebouwt. Na 't seggen van eenighe / waren eenijds in dese kerck drie-en-dertigh Altaren / een groot Ciborie / sefen boeten hoogh / van 't seftentigh Maerck silber swaer / en veel kosteliche Priesters lileederen: noch wasser een konfingher en waerdiger / die mer d'andze beuistelt is.

Het groot Ougel in dese kerck met gheschilderde deuren / doo: Heemfkercken gedaen / is soo heerlyck van geluyt als eenigh in heel Nede:landt.

Aen de eene zijde van 't Kooz is de Graef-stee van den Zee-heldt Jacob van Heemfkercken / boven de welcke in Warmer met Latijns op-schrijft zijn daden verbat zijn / met zijn Wapen en een goude Zee-kroon bezet.

Men leest in Boerhornius onder d'Inboozinghe van Amsterdam Jacob van Heemfkerck / een seer beuimact. Man om zijn aengenomen Schipbaert in bekende en onbekende Landen / verdient hier plaetse om zijn beuistelen. Dit opschrijft spreckt in 't kooz sijn beuistelen / gheschiedenissen en zijn cymde / 't welck de Vaders des Vaderlands gestelt hebben t' Amsterdam in de Oude kerck / ter eeren van den Manhaftighen Heldt / die seer veel beuient heeft van het Nede:landt in zijn leuen / en sterben.

Sy heeft gheleest beuigh Jaren / elf Maenden / ende twaelf daghen.

Heemkerck, die dwers door 't Ys in 't Yser dorste streuen, Liet d'eer aen 't Landt, hier 't Lijf, voor Gibraltar het leuen.

Aen d'andze zijde van 't Kooz siet men ter gedachtenis van Cornelis Jansen van Amsterdam / toe-genaemt het Haentje / boven het Graef van de selbe in 't Latijn / zijn Daden doo: de Professo: Casparus Barleus uyt-gebeelt.

Op d'oude heerlycke konfinge gheschilderde Glasen in dese kerck / zijn in 't Jaer duysent ses hondert sefen-en-vyftigh / noch in gestelt

onder meer andze / d'af beeldding van Philippus Koning van Spanjens krooning / en zijn sechelen van d'eulwige Wyde met de Wyde Vereenigde Nede:landen.

NI EUWE-KERCK. De tweede Parochie-kerck is aen de nieuwe zijde / sy is in 't Jaer duysent vier hondert acht / of so andze seftighden in 't Jaer 1414 begonnen / en ontrent hondert Jaer daer na op-gemaect / sy wiert de Maget Marie en Catharina toe-geluyt / en wort nu de Nieuwe kerck ghenocut: haer booy-naemste Stichtte was Willem Eggart van Gent gheboortigh / een koopman van Amsterdam / die kintmeester zijnde van Willem de vier-en-twintighste Graef van Hollandt / verseynde Privilegien doo: die van Amsterdaim bezkregen heeft. Daer wort verhaelt dat hy in 't Jaer duysent vier hondert en seftientien / op het Kasteel van Purmerent / dat hy self had laten maken overleden is / sijn lichaem wiert in dese kerck heerlych begraven / alwaer men noch tuschen twee Pilaren ghescheyden vindt: Anno duysent vier hondert seftientien, den vijftien den dagh in Julio stierf den Eerbaren Willem Eggart, Heer tot Putmerent, Fondateur van dese Capelle, gedoteert met twee Vicarien, mede Fondateur van dese kerck, die begraven is onder dese nieuwe Zerk.

Dese kerck is na 't oozdel van de Boumeesters / een der schoonste Gebouwe van Europa / sy heeft certijds vier-en-dertigh Altaren ghehad.

In 't Jaer duysent ses hondert vijfen beuigh den elfde Februarij / is doo: 't besuyen van eenige Kootmeesters / de Brant boven in 't Dach geraecht / die ontrent de Middagh begon / en ten drie upren aen vast was / so datter niet ober bleef als de Gevels / Mueren / Pilaren en eenige Glasen / die seer gescheut waren.

Den yder en genegenheit van d'Achtbare Magistraet der stad heeft de verbrande kerck in korten tijdt weer heerlyckheit ende kostelijckheit doen op-bouwen en beuieren / alsoe opt te vooren was: in 't Jaer duysent ses hondert en acht-en-beuigh / wasse weder soo verbracht / datte den tienden Junij / een algemeene dancksegginghe obye de eulwige Wyde tuschen den Coningh van Spanje / en d'Wyde Staten der Wyde Vereenigde Landen gedaen wiert.

In 't Jaer duysent ses hondert sefen-en-beuigh / wiert de Tooren aen dese kerck begonnen: daer den ses-en-twintighste Junij in 't selbe Jaer de eerste Steen van ghelept is / doo: Cornelis Warckher / Soon van d'Edl. Heer Willem Warckher / toe ter tijdt Presiderende Burgemeester.

Dese kerck praect nu met een Heerlycke ghesneden Predickstoel / daer boven een konfingh Tooren ghebouwt van hout op staet / en Koope:

hopere Tralien met deuren booz het Hoof/waer van men in Neder-landt geen waergera en fiet.

Oock is er een grooten Ougel/die op Marmer en Plaster Pila-ten rust.

Boven de twee ingangen van de Kerck / woonden in heerlycke geschilderde Glasen beztoont hoe Graef Willem de Stadt met een Wa-phen beschenckt/en Keijser Maximiliaen Rooms Koning/ haer met sijn Kroon vereert.

Achter de Predick-stoel is een heerlycke marbze Con-ve opgerecht/ booz 't lichaem van den manhafte Jan van Saalen/ met Latijnsche byschyften.

NIEUWE-ZYDS-CAPEL, Die men de Heylige-stede plag te noemen/is oock een fraeye Kerck/en met een Ougel verrijcht.De Rooms-geinde Schryvers seggen / datse haren ouden naem van een mirakel of wonder-werck/dat op die plaats aen de heylige Ho-sie sou ghebeurt zyn/ontfangen heeft/en datse booz d'offerhanden en aelmoessen der devote lieden/die hier bebeduerden deden/ gheboult is. Wat daer van zy/ sullen wy in sijn waerde laten/also her onder-foeck van die sacel tot dese beschryvingh niet behoort. De weg/die van dese Stadt naer den Overtoom streckt/ nu de Heylige-weg ge-naemt/is ten aensien van dese Kerck/en tot gerief van die van Am-sterveen/ Slooten/ en andere Doopen/ die hier mede ter bebeduert quamen/ ghenacckt: want die van Amsterveen eertijds niet dan langs het Hoop-belt naer de Stadt konden komen.

OUDE-ZYDTS-CAPEL wierdt eertijds in 't ghemeen S. Olofs-Capel ghenoeit/ en is booz eenighe jaren ver-groot en verbeterd. Dit is d'outse Kerck van Amsterdam/ by de welcke wel eer het Stadthuis was/ en een Poozt der Stadt stont/ welckers tooren noch by onse tijden tot een gebangens gebruyck is geweest. Sommige gelooven oock / dat het eerste bouwen en be-gin der Stadt ontrent dese plaats aengevangen is / en van daer al-lengs naer den Dam uytgebeert / tot dat naderhant eenige Luyden aen de West-zijde oock begonden huysen te stellen/waer uyt tusschen die van de Oude-zijde teghen die van de Nieuwe-zijde grooten haet ontstont/die lange jaren geduert heeft/en van welcke wy by onse tij-den noch eenighe lilepne overblyfselen gesien hebben.

Maer booz de laetste vergrootingen zyn hier drie nieuwe Kercken van de groot af opgebouwt. De eerste der selve /

De ZUYDER-KERCK ghenacmt / is in 't jaer duysent ses hondert aenghevangehn / en vier jaren daer na volmacckt/ gelijck het volgende opschyft/in de Kerck by de Toorendeur uitge-bouwen/ te besien geeft: tot oeffeninge van de Christelijcke Religie

is dese Zuyder-kerck gesticht, anno 1610 den XXI Augu-sti den eersten steen geleyt (t werck ruym 14 jaer stil gestaan) anno 1621 volmacckt, en op den pinxterdag d'eerste predicatie gedaen. De eerste steen van dit gheboult is booz Joen Bicker/ namaelg Schegen deser Stadt/ geleyt.

De WESTER-KERCK is hoogh en luchtigh / en meteen grooten Tooren verrijt/op wiens top een keijserlycke kroon/de gift van Keijser Maximiliaen/ gestelt is/om also de mildadigheyt en 't gunst bewijs van die Dozt/ uyt een danckbaer genoot/ ten hemel te ver-heffen. Willem de Wyre heeft de eerste steen van dese Kerck geleyt. De tydt is in de volgende letteren / boven de Tooren-deur uytghe-,, houlwen/aengewesen: Tot oeffeninge van de Christelijcke Religie,, is dese Wester-kerck gesticht/ Anno MDCXX den 11 September,, de eerste steen geleyt/ ende Anno MDCXXXI op Pinxterdagh de,, eerste Predicatie gedaen.

NOORDER-KERCK. De derde der; nieuwe Tempelen noemt men de Noorder-kerck, om datse in 't noozt-eyndt der Stadt staet / sommige noemen haer oock de kirups-kerck / om datse de gedaente van een kirups heeft: want sy is op een gelijckmatige wyse aen al-le zijden gebouwt / en derhalven seer bequaem tot de Godts dienst. Men geloofst / dat'er noyt sodanigh een Kerck in soo wepmigh tijt gebouwt is; want sy is in minder dan drie jaren gemacckt/ gelijck het volgende opschyft/ dat inde selve boven de een poot uytgehoun-,, wen staet/ getuyghet: Tot oeffening van de Christelijcke Religie,, is dese Noorder-kerck gesticht/ Anno 1620. den 15 Juni/den eer-,, sten steen geleyt/ Anno 1623. volmacckt / ende op Paeschdag de,, eerste Predicatie gedaen.

In 't jaer duysent ses hondert negen en vijftigh / zyn noch twee houte Koorsten om te Predicken gesticht / d'een by de Southeten of Bickers Eplant/en wort d'Eplants-kerck genoemt/en d'andere by Kaattenburgh/ mer de naem van Oost-kerck/ daer boozlede Kers-dag/ 1659. d'eerste Predicatie gedaen zyn.

Maer behalven de boozverhaelde / was hier S. pieters-Kerck of Capel,d'outse en eertijds de booznaemste deser Stad/so eenighe mees-nen:want het is waerschyndelijck/seggen sy/ dewijl d'eerste inwoon-ders bisschers waren/datse hun eerste Kerck na die Apostel/die oolt een bisscher was/genoeit hebben/hoewel andere/gelijck geseyt is/ S.Olofs-kapel booz d'outse bande gewijde gebouwen achten. Der benedenste deel is nu een Vlees-hal / t'opperste plagh de vergader-plaets der Bethorijckers/die men d'Oude Kamer noemde/ te zyn; maer is nu geschickt tot een Collegie booz de Medicyn-meesters/en heeft mede een Anatomie.

S. Jacobs Kerk, was aen de Nieuwe-zijde; doch is 't sedert aen Erben verhocht.

S. Joris Capel is aen de selve zijde. Secker onbekent Schijber segt dat het eerste 't Melackshuys was; en in zijn tijdt / dat is / omtrent het Jaer duysent vyf hondert / een Oude-mannen-huys. Nu noemt men dese plaats het Pandt / daer allerley kostelijck Schijntwerck te sien en te koop is.

Dier zijn soo vele kloosters geweest / dat het ten hoogsten te bezonderen is / na de kleynheyt der stad in die tijden: evenwel strekt het tot een kilac belwys van de Godthuchthegheyt onser Doozouderen: want aen d'Oude zijde waren 'er drie boozde mannen / ende dertien boozd houws-personen. Het klooster der Minderbroeders was / soo 't schijnt / het eerste / 't welck nu in wooningen veranderd is: de tweede waren de Broeders van den regel van S. Franciscus ofte Paulinians: de derde woonden in den Reg. Sommige van de selve Paulinians / die men Cerialen noemde / zijn in 't jaer duysent vier hondert seiven-en-vijftigh / nisschiet om datter hier te veel waren / na hoozn bezwoeken / daer zy een stuck Lands verkregen / en een nieuw klooster met een kerck bouwden / als Docto Delius in zijn Chronijck van hoozn getuycht. Van de dertien Houwe-kloosters / zijn 'er vyf van Nonnen der ordze van Sint Augustinus geweest. 't Erste de Oude / en het tweede waren de Nieuwe Nonnen / daer nu de Gasthuysen zijn; d'andere drie wierden Sinte Maria Magdalena / S. Agneta / nu de doozlichte Schoole / en S. Catharine genoemd. De Susters van den derden regel van S. Franciscus hadden ses Conventen of kloosters. 't Erste wiert S. Vrsel / of der elf duysent Maegden geheeten / dat nu het Spinhuys is / daer van wy hier na spreken sullen: het tweede / nu het Princen-Hof / noemde men S. Cecilia / het derde S. Barbara / het vierde S. Clara: 't vyfde S. Maria / en het sesste S. Margareta. Van alle soorten van bekeerde sondareffen was hier een klooster / van S. Augustijns ordze en Bethanien genoemd / 't welck nu de Latynsche Schoole aen de Oude zijde is. Het laetste was het Convent der Sorocellarium, die men oock de swarte Susters noemde / die de siecken / en insonderheyt de genen / die met de Pest besocht waren / dienden en besorghden: dit was op de Zedijck / daer 't sedert de Conboymester woonde / ende nu noch d'oude Conboym genoemd wort.

Aen de nieuwe zijde waren vier kloosters: het eerste van Nonnen der ordze van S. Augustinus / S. Geertruyd toe-ge-eigent / dat nu wooningen zijn: het tweede van den derden regel van S. Franciscus / ende Lucia toe-ge-wydt / 't welck nu het Weeshuys is: het derde der Magijnen / in wiens kerck d'Engelschen nu predie-

ken / en het vierde wiert genaemt der Clarissen / nu het Tuchtshuys. Duysen plagh een fracy Carthuyers-klooster te staen / 't welck als een secker Schijber segt / van Hertogh Albrecht van Beieren omtrent het jaer duysent vier hondert gebouwt is. Het is in de laetste Oozlogen bezwoeft / en mers daer van oberigh / van eenige oude muysen / het kerckhof / en een Doomgaert: welcken dooz de laetste vergrooting / als geseyt is / binnen de Wallen ghekomen zijn. Ondere lieden verhocht zijn / en nu betimmerd worden.

Aen d'ander zijde buyten de Stadt plagh een klooster der Regulierien te staen / niet wijt van de Doozt / die de selve naem heeft / twelke omtrent het jaer duysent vyf hondert ses verbrant is. Naer dit ongeval hebben de selve Monniken / buyten Alckmaer te Veplo / een ander gebouwt. Den Hof van dit klooster is tot een Hortus Medicus / of Geneesmeesters Tuyn / dooz de E. Heeren Magistralen verordent / en met vele heemde en medicinale kruppen beplant.

Laet ons komen tot de Gods-huysen / welcke hier vele en in goeder ordze zijn; soo dat Amsterdam daer in meest alle andere steden / soo men 't seggen der Uytheemischen gelooben mach / te boven gaet.

't WEE SHUYS bezient / om zijn oudtheydt / d'eerste plaats: want men bevindt dat seker eertliche Matrone / Daesje Claes Paderdags genaemt / in 't Jaer duysent vyf hondert drie-en-twintig / desse nutte en noodighe saeck begonnen heeft; delwijl zy seiven of aches twesliens / op haer kosten onderhield en opbracht; maer de Magistraet heeft dit goet begin met hare wijsheydt en beleyt ghevoordt / beymits sy ordze stelden / op wat wijse men 't selve bestieren sou. In 't jaer duysent vyf hondert een-en-seftigh / delwijl d'ouderloose kinderen seer vermeezderen / heeft men een grooter Weeshuys gemaect. Synodelich is het S. Lucie-klooster in 't Jaer duysent vyf hondert tachtigh tot het Weeshuys verordent / ende daer toe bequaem ghe-maect; om dat de arme kinderen / soo wel als de Inwoonders en de welvaert der Stadt / aengroeyden. Daer nae is 't noch met nieuwe gebouwen beziet / en de wooningen der Jonghens en meyskens van elckander / om besondere redenen / afgesondert. Dooz eenige Jaeren waren hier meer dan negen hondert kinderen; tot welckers onderhoude de Magistraet al d'inkomsten van dit en 't Carthuyers-klooster geschicht hebben. In 't huys zijn Meesters / om de jeught te onderwijsen / daer na doet men hen eenighe kunsten of hantwerck leeren.

't LEPROOSHUYS is opgerecht booz de geenen / die met de Acker-steckte of Melacksheydt besmet zijn: dese hebben yder hare besondere wooningen: en de heemden moghen in 't huys niet lang ger

ger dan drie daghen blijven / af-gescheyden zijnde van d'andere die hier een vaste woonplaats hebben.

Noch zijn in 't booznoemde huys verkehende simpele / en kranchsinnige Menschen / en eenighe kioft-gangers die der booz haer Leven in zijn.

S. JORIS HOF, is een plaets / daer sich de oude Burgheers alleen / of oock met hare Vrouwen / booz een seker sonne gelts / die zy eens booz haer geheel leven uyt-tellen / van tijdelijche nootdrift versorgen kunnen. Dit is een seer nutte instellingh booz de geenen / die wepnigh middelen hebben / en bezeeft zijn datse daer mede hare aersthe reyse niet sullen kunnen volbrengen: want die hebben gelegentheit om haer selven van het tydelijche in sekerheit (soo immers eenige sekerheit in het dal der ongestadighheyt te vinden is) te stellen / en sich booz d'winterse armoede te bezijden. Het is buyten alle twijffel / dat dit Ghebouw / met de nevenstaende kerk / welck de Fransche Gemeente nu tot haren Goddiens gebuykt / eertijds het klooster en de kerk der Pauliniane geweest is.

GASTHUYSEN (als de boozende onbekende Schryver / die omtrent het jaer duysent vijfhondert leefde / seght) is oock in de zelve Prochie, (verstaet hier booz d'Oude zijde) het vermaerste Hospitaal van heel Holland / hebbende meer dan duysent gulden Jaerlijche inkomsten / uyt twee Hospitalen S. Pieters en S. Elisabeths ghemaeckt / van de Nieuwe zijde daer by gebuykt. Daer also de vorige plaetsen te kleyn waren / zijn de kloosters van d'oude en nieuwe Nomen / de grootste in de Stadt / daer toe in 't jaer duysent vijfhondert twee-en-tachtigh geschickt. In dit en de volgende jaren is dit Godshuys / booz bezichende giften van ghemene en besondere liefden / seer verrijcht: inboegen / dat het nu te recht het vermaerste en rijckste mach ghenoeit worden. Pontanus seyt / dese Nieuwe kloosters hebben het Mannen en Vrouwen Gast-huys met een plaets en lange Galderp gescheyden / hebben oock twee ingangen / d'een op d'oude Turf-marckt / en d'andere op d'achterburghwal. Hier worden niet alleenlijck afghescheyden de siecke Mannen en Vrouwen / maer daer zijn oock nieuwe en seer groote gestichte bygevoeght: oock isser een Soldaten huys booz kringhs-ghewetste / te samen met eenige hondert beddens / Apoteeck en alle nootsaekelijcheden ten dienste der kranchen boozien. Daer is mede een plaets booz de arme vzeemde kleyers / die'er drie dagen en nachten mogen verblijven / den Wepert genaemt / met dit op-schijft:

Drie dagen langer niet huys vest ick die 't behoest,

De vierde jaegh ick uyt de Schoofstern en 't geboest.

OUDE-MANNEN-HUYSEN. daer oock d'oude Vrouwen

woonen / is mede een aensienlijck werck / 't welck in 't jaer duysent ses hondert elf ghebouwt is. Seker Schryver naemt het niet 't onrecht / na mijn oordeel / het Paleys der Armen: want het is soo cietlijck / vermaekelijck en heetlijck gemaecht / dat de vzeemdelingen daer ober verwondert staen. In 't ghemelde sac zijn d'armen (die eerste in 't jaer duysent vijfhondert vijftigh met twaelf / daer na vijf-en-twintigh / en in 't jaer duysent vijfhondert seiven-en-tweghenigh / tot vijf-en-veertigh becozdent waren) tot hondert personen / soo Mannen als Vrouwen vermeerderd: en drie jaeren daer na noch vijftigh by de vorige geboeght. Dit gebouw is byna vierkant / met een doorgangh en Galerien verciert / daer nebens de huyskens en kameren der oude lieden ghetimmerd zijn. In 't midden is eenen fraepen Tuyn / cietlijck beplant. Doers spijer twee goote cetzaelen / en andere ghemene verreckten. Dit huys heeft oock / als andere Godshuysen / booz bebel der Heere Staeten / byzhept van impositen. In het selve is een Boornput / die twee hondert twee-en-dertigh Doeten diep booz den sijclaghen grondt gheboozt is / en een ader van gheheel suyer en versck water gheeft: 't welck in dese Stadt seltsaem / en verwonderens waerdigh is.

DOLHUYSEN, is booz de kranchsinnighen in 't jaer duysent vijfhondert twee-en-veertigh / booz Hendrick Paulwels, en syn Wou / uyt het gheslacht der Woelens / ghesicht. Het bestaet uyt twee deelen / als het oude en nieuwe: in 't eerste sijn elf huyskens / by welcke in 't jaer duysent vijfhondert twee-en-tweentigh / festien en daer na tot de veertich bygeboeght zijn / War boozder is een deel van 't Godshuys afgebeelt / daer onder dese woorzden staen:

Die met kranchsinnigheyt sijn bezackt,
Worden hier gelpijlt ende gelackt.

WALEN-WEESHUYSEN. In 't jaer duysent ses hondert een-en-dertigh is hier oock een Walen-Weeshuys, booz d'Ouderlose kinderen van de Fransche Gemeente / opgericht en met noedighen ordze boozien: daer oock een tamelijck getal onmondige jonge lieden geboedt / opgebracht en onderweesen worden.

HUYSSITTENDE-HUYSEN. Behalven de boozhaelbe Godshuysen / heestmen hier oock bysonder opsicht op de Huys-sittende Armen: waer by verstaen worden / die self huyshouden / en booz quade tijden en elenden onderdracht / haer huysghesin niet gheheel kunnen onderhouden. De Regenten van de Nieuwe-zijde hebben onlanghs een cietlijck Huys / om te vergaderen en d'Armen oeffen uyt te deelen / doen bouwen. Oock is'er booz twee jaeren / booz de gemeene Huys-sittende Vaders / een fraep en groot Wdowenhof by de Car

de Carthuyfers gebouwt/met meer dan hondert wooningen voorsz. / daer d' arme Weduwen byre woonplaets hebben.

A E L M O E S S E N I E R S. Des Somers onderhouden d' Almoesseniers oock eenige huys-gefinnen / en besteden d' arme ouderloose kinderen / die in't Weeshuys / om dat hare Ouders geen Doorters deser stede gelveft zyn / niet mogen komen. Dese hebben oock opzigt / dat alle onbehoorlijke bedelerspen gelveft worden / waer toe sy een Schout en eenighe Proboosten onderhouden.

DI AK O N E N. De Diakonen hebben achtigh op d' azen van de Gereformeerde of Publijcke kerck/welken by hen bezoght worden / waer toe sy in alle Predicarien omgaen / om de almoessen der Gemeente te vergaderen; gelijck oock doen die van de Fransche en Engelsche kercken/en andere Gemeenten/als Lutherischen/ Remonstranten/ etc.

In't jaer duysent ses hondert vijf-en-vijftigh is'er een groot en heerlijck huys op de binnen Amstel gesticht / daer de ouderloose kinderen / die eersttijts by de Diakonen plachten besect te worden / nu na't loffelike voorszijft van d' Ede. Groot-Achtbare Magistraet deser Stede gehouden / en onderwosen worden.

Tot besuyt der Gods-huysen sullen wy hier byboegen de Werkhuisen voorsz. Mannen en Vrouwen; want de menigte van Landloopers en Bedelaers in Hollandt is oozsaek van't oprechten der selve.

TUCHT of RASPHUYS. 't Eerste is het rucht huys, dat in't jaer duysent vijf hondert vijf-en-tuigentigh / om de luye boeven en dieven te straffen en tot beteringh te brengen / bezondent is. Hier toe is het Clarissen-klooster gescheit / en met een fraeye Doort versiert / daer voorsz. een gelade wagen / die van Leeuwen / Depren / en wilde Schuyen voorszetrocken wort / upgehouwen is / met dit Latijns vers daer onder:

Virtutis est domare que cuncti pavent :

Dat is:

Het is een Deught van 't kloeck gemoedt,
te temmen dat elck schrieken doet.

SPIN-HUYS. Het Spinhuys is in't jaer duysent vijf hondert ses-en-tuigentigh inghestelt: hier toe is het klooster der Nonnen van S. Wiscel bezondent en bequaem gemaect / en men heeft te stont vele meysghens / die gingen bedelen / en sich tot quaet doen begaven / daer ingelacht / om de selve met eerlijcken arbeide besich te houden / en daer toe te wennen. Andere Doyngs personen / die in ontucht leefden / sijn up de eerloose plaetsen in dese stichtinghe ghes-

bracht / om / tot groote kosten der Stadt / dooz dese straffe en gheregheyt tot een beter leven te komen. Boven de doort of gemeene ingangh / is de Castigatio of tuchtingh in steen upgehouwen / waer onder de volgende regelen / soo gestelt als of sy die self sprack / van den meergemelden Heer P. C. Hooft te lesen zyn:

Schriekt niet. Ick wreec geen quaet, maer dwingh tot goet.
Straf is mijn hant, maer lieflijk mijn gemoedt.

Dooz eenige jaren berhazende het meesten-deel van dit ghebouw / doch wiert onlanghs daer naer weer heezijker / dan het te vooren was / vernieuwt.

't W E R C K - H U Y S. Wepnigh jaren gheleden is'er noch een derde rucht-huys toegerecht / daer alle luye Bedelaers en moerwillige ledigh gangers te werck gestelt worden / daer J. v. Dondel van seyt:

Het bezich Werck-huys kan de luye Koorts verjagen,
Die voor den arbeyt gruw, als 't Hooft van alle plagen.

Dit sal van kercken / kloosters en Gods-huysen ghenoech zyn. Laet ons komen tot de wereltijck gebouwen / daer onder d' eerste plaets verdient.

't O U D E S T A D H U Y S, 't Stont op de Marsit / en was ober de twee hondert jaren ondt / en daerom niet soo treffelijck / als wel in andere Steden / doch de sekerheyt van het jaer / waer na het ghebouw was / gingh niet te wis: 't Scheen waerscheijnijck / dat de Dierfchaer in't jaer duysent vier hondert en beertigh / van gebouwen steen gemaect was / om dat de beeltenisse van Willem de fester / seventiende Graef van Hollandt / sijn Dochter Jacoba / en Heertogh Philips de Goede / en noch een / wiens naem daer niet bekent was / boven de pferen tralien vande Dierfchaer te sien waren / tander deel geleek ouder te zyn / 't was oock vermeerderd met Sint Elifaeberth's Gast-huys / waer van de Straet dieder nebens liep / de naem hadt. 't Was met een redelijck hooge toorn versien / die in't jaer duysent ses hondert en een gerecht wiert / om datse wat ober-hingh / en daer na wierder een deel van genomen / om swarigheyt van omballen voorsz. te komen / alder-naest de Dierfchaer daer men na boven gingh / stont gescheit / Audi & alteram Partem, daer waren verscheide beztrecken voorsz. d' Ede. Achebare Heeren Voogdmeesteren / Schepenen / Thesoriers / Weers-meesteren / en andere vergaderingen.

In de Schepens-kamer stont een Schilderij / beztuonende de geschiedenis der nachloopers / en haer straffe. Als om de bouwbare ligheyt / daer niet als ongeluck wt te breeken stont / ten lange lesten by d' Ede. Achebare Magistraet beslooren was / een nieuwt waer d' huyt

Huyg te bouwen/en 't onde al booz een gedeelte afgeboochen was/ geraeckten 't overig/dat noch tot noot-hulp gebuycht wiert/buyten weten waer dooz in byant/ daer de trouwe Bozgeren so vlytigh by was/dat men 't gelt van de Wisselbank/stads Papieren en al les wat nootfaecklyck diende gebergh/uyt de schynckelijcke brandt behiel. Dat oock verwonderens waerdigh was/sp beschermiden 't nieuwt begomnen gebout/datter dieht achte aen quam/en al famelijck hoogh boven d'aerde was/ soo dappet/datter niet aengeblact noch gescheut wiert.

't Nieuwe Stadthuys, Dat nu buyten reden het achtste werelts wonder genoemd wordt; is onder de Regearinghe van de Bozgermeesteren Cornelis de Graef/ Waberen/ Maerfebeen/ en Geelbunck/ en Stadts ses-en dertigh Raden vast gestelt/en ten tijde der Regearinghe van Graef/ Pankras/ Valskenier en Schaep/ d'eerste steen/zijnde wirt alsoaf/ daer van gelept/ met dit opschrift: DEN EERSTEN FONDAMENTSTEEN IS GLEYT DOOR GERBRANT PANKRAS (van Erpecum) JACOB DE GRAEF, SYBRANT VALCKENIER, EN PIETER SCHAEP, DER HEEREN BORGERMEESTEREN SON EN NEVEN, DEN XXVIII. OCTOBER, M DC XLVIII.

't Selbe staet nu aen alle kanten van buyten en binnen in witgehouwen steene muren so volkomen na de bouwkunsts orden uptegwocht/dat het sechtyg byn berispsers angel is. Men sieter van buyten en van binnen/de drie upteghoren van de s. aeloude colommen/so aeydig verhoort/en net uytgewoicht/met gestreepte muurpilaers/hangende ffeutenen/kapiteelen/Friesen en Lysten/elsch om 't ruyck/die booz d' onde niet en swichten.

Het ooster boozhoofte bevoort in wit albast/een Dochter uytbeeldende Amsterdam/met een kipsers kroon tot hooftierraet/de Leu stur haren stoel/en waer aen elke zyde de water Goden slaen een ongetgh geluyt/en verbyzen haren sofde Zeegodinnen vereeren haer met Wier/kranen/Mosch/en Palmen: de kirokodie/de Swaen/en Zeehont dompelen in en uyt het water: de Tritons trompetten/de Dolfijnen/Merminnen/en Zee-gediezen van alle deelen der werelt/ slaen haer ten dienst.

De gebel sal in 't opboeren Doosichtighet en Drede/kechtbaezdigheyt bekleet de sincker haant/en weeght een yders recht.

Hoe heerlick dat den Tooren wesen sal/kan lichtelijck uyt het onderwerck geoordeelt worden.

De achter-gebel in 't Westen/beelt uyt de Stract/in de ghedaente

van een Dochter/dragende de hoet van Mercurius/en spiegelte sich/ omheyt van Gaetboogh/Compas/laer-boeck/laer en Stuer/kanastet/Wael/en kas slingerende booz haer voeten/ al Schatten die dooz wint de koopmans soogh besachten/van de bieze Werelde uyt verseynde lucht-offeren de Godinnen uyt eerbiedighet haer bychten/t Goutegels Amerijck/t wijt-heerscheut Asia/t Leeuwvoedent Afrika/en 't Burgerlijcke Europa ontbouwen dooz dien schat haer gunst/en dragen dese Stadt die alle kusten kent/nu zepte en bewandelt in haer schoot.

Drie beelden sullender vaden op staen/de Sterckheyt/ de Drede/en Arlas die den Hemel op sijn schouderen draeghe.

Den ingangh toont booz eerst de Dierschaet/ die om en tom Albast en Marmer is/daer Salomon in 't midden het duytere geschild in 't lebendige hant chept.

Ten rechter zyde laet Selenus sijn een oog uptrecken/om 't halve gesicht van sijn beklaghe Soen te sparen/en onderpooten en oprecht sich in 't kecht te toonen.

Ten sincker zyde opstet Brutus/hals-recht van sijn Soons/ die in 't hemelijck met Tarquijn ghereeden waren/ om Rome te verdraden.

Daer de Dierschaet ten oordeel sit/ beschejnen booz haer ooghen 't rechtbaezdige Gerecht/en boosichtighet/want alle Dierscharen doolen/daer dit paez Sufferen geschepten worden.

Men berde zyde daer verby gaende/ siet men twee vierkanten/daer het licht van boven tot d' onder-gzont valt/daer tusschen beyde metael gescheut sal rusten.

De noorder zyde hant de Gyselaers beslooten/en onder die sitten misdadigers/en die tot klinkh of steop ghedoemt worden/ naest de Gyselkammer is de Pynkamer met sijn toebehooren/en de huyghouding der Gypier: In 't weste woont de Concherge/in 't zuiden is de Wisselbank met alles wat daer aenklevende is/en de toets kammer van Goudt en Silber/aen d'ene zyde van de Dierschaet/zijn 's daegs de roedragende Boden/en 's nachts waken 'er de gemeene burgers/en d' ander zyde is daegs en 's nachts der Soldaten hooftwaght.

Van daer gaet men na boven op de goote Burgerael/en treet d' Hemel en Vertvloot met voeten/en sieter twee Werelde gebloert/de Sterren/Son en Maen/en twaelf teekenen/waer dooz de Son haer ronde voltreckt/ban haer tot jaer.

Langs de rupine en hooge Galdern/daer de sael en z. open plaetsen tussen leggen/kammen na d' Ampt-heeren gaen/en sien van buyten in Albast uytgebeelt/wat Ampten binnen bekleet worden.

De Hoogermeesters Saet bekleet met sijn betrek de Viersthaer
van omhoogh.

In de Justitie kamer treet men op wit albast gerechts swaer-
den/ alwaer de Gerechtigheyt in't koper boben de deur staet / daer
s nachts de Hoogers Adelbozzen waerken.

De groote Raedtsael van de ses-en-dertig Staden/ is aen de slin-
ker . 30e.

In't Supd-oost Pabijsoen is de Thesorie daer de Renten of
Burger-schappen of Huys-huur/ de Stadt rakende / betaelt wor-
den/ waer uyt Amptenaren/ Ambachts-meesters en Soldaten be-
saligh krijgen.

In't Supd-west is de Thesorie/Extraordinaris: tusschen beyde
de Secretarj/ten dienst van de Heeren en Volckeren.

In't Nooyd-oost worden de wesen dooz Wees-meesteren gehant-
haelt.

In't Westen is der Schepenen Saet/ daer boben d'ingangh met
goude letteren staet, Audi & alteram Partem daer elckig recht bewaert
wordt.

Der rechten boozprekers en pleyt-besozgers hebben hun plaets
aen elke zijde/om op hun plicht te letten/en de liepserlyke wetten en
keure booz te staen.

Daest daer aen vergaderen de Schepenen Extraordinaris.

En aen d'ander zijde de sicken-meesters / en hier by is desolate
Boedel en Asscurantie kamer. In de Galderpe boben de poozzen
daer men na boben tot de Commissarissen van Huwelijcks saken en
injurien / de Commissarissen van de Zee-rechten / en de Commissa-
rissen van de Middellantsche Zee gaet / als mede na de Wapen en
Arts-kamers/ siet men twee Schilderpen.

In't jaer 1655. den eerste van Ooght-maent/ wiert het Stadt-
huys ingeluyt/ onder de Regerende Hoogermeesteren/ C. de Graef/
Maerfeven/ Polen/ Spiegel/ en de Jaermarcht/ die men hier mis-
plagh te noemen / ter gedachtenis van die dach verlept / die noch
jaerlijcks op die tijt haer aenhangh neemt.

Geluck aen de E. E. Heeren Regeerders van
A M S T E R D A M
In haer nieuwt Raedthuys.

Doorluchte stichten van 's werelts achte Wonder,
Van soo veel steens om-hoogh, op soo veel houts van onder,
Van soo veel kostelicks, soo konstelijck gewrocht,
Van soo veel Heerlyckheyt tot soo veel nuts gebrocht;
Godt, die u macht en praecht met reden gaf te voegen;

Godt gev' u in't gebouw met reden en genoegen
Te toonen wie ghy zyt, en daer ick 't al in sluyt.
Heyl zy daer eeuwigh in, en onheyl eeuwigh uyt.
Is 't oock soo voorgeheick, dat dese Marmer muren
Des aerdrycks uyterste niet hebben te verduuren,
En wert het noodigh dat het negende verschyn',
Om 't achste Wonderwercksnakomeligh te zyn;
Godt uwer Vad ren Godt, Godt uwer kind' ren Vader,
Godt soo na by u, zy die kind' ren soo veel nader,
Dat hare welvaert noch een huys bouw' en besit',
Daer by dit Nieuwe staet, als 't Oude stont by dit.

CONSTANTER.

De W a e r c h, Op den Dam of Merckt / niet wijt van't
Raedthuys is in't jaer duyfent vijf hondert vijf-en-tseftigh / een
treffeliche Waergh van blaenwe steen ghesicht / dat booz waer een
seer konstigh ghevoout is / daer allezhande weeghbare kroonman-
schappen ghelwoghen worden / en dooz dien/tzedert die tijt de neer-
ringhe en welbaert der Stadt seer toe-namen / soo wierdt d' oude
Sint Anthonis Dooz/ waer van d' eerste steen in den jaer duyfent
bie; hondert acht-en-tachtigh / den acht en twintighste dagh in A-
pril geleyt was/ mede tot diergelijck geschicht / en wordte de meene
waergh genoemt / dese bzingen 's jaerlijcks aen't Lant en de Stadt
ontrent twee hondert duyfent guldens op.

Tot gerief en dienst van dese Waergh/ om Paerden en Slejen by
der handt te hebben / en alle kroonmanschappen aen en af te boe-
ren/ is boozlede Jacz/ booz de Slepers paerden/ dooz d' Ed: Ach-
baere Magistraten achte; het Stadthuys een stal gesicht/ die betz
een koninklijke kros/ als Slepers stal gelijck.

D o e l e n s. Amsterdam heft oock van oudts drie Doo-
lens of Schutters hoven ghehad/ d' een van d' handtboogh / d' an-
der van de boetboogh / en de derde van de handtbusse / diuers dooz
de twee eerste / zyn ober weynigh jaeren twee straten ghemacht /
die met schoone huysen betimmer zyn / de huysen der Doelens zyn
ruym en wijt / bezien met groote Schilderpen van d' oude en nieu-
we tijdt/ na 't leuen konstigh wegebeelt.

H E E R E L O G E M E N T E N. Wemigh jaeren gele-
den/ zyn hier twee Heere Logementen toegesiet / d' een aen d' oude /
en d' ander aen de nieuwe zijd / in't oude West-Indisch huys/ daer
de Stadt Doozen en Doostruimen / en Ghesanten / die Amsterdam
kamen besoecken / onthaelte / en huysen ende Schepenen verliocht
worden.

't Oost.

OOST-INDISCH-HUYS, Was eerstijts het Stadts Wapen-huys/waerom het noch soumtijts by eenige 't Bosch-huys genoemd wort: 't selve is bescheyde-mael niet groote aenbouwsels vermeerderd/om d'Indienschel koopmanschappen/ die schiel onwaerdebaer zijn/te bewaren/te supieren te verhoopen/en leberen: men siet in groote vergader Zalen/Wapenen/Schilderpen/en afbeeldinge der Oost-Indische Landen/ Steden en slooten. Dese Compagnie reedt de grootste Schepen toe/ die in Nederlandt ghepaecht worden/ neemt krijgs en Scheeps-volck aen op hare kosten/bzengt Legeren te velt/ en voert Oorlogh aen 't ander eynde der werelt: de selve Compagnie sal op Kattenburg/een Scheeps timmerwerf wiet alles watter toe-behoort/oprechten/die so ruym begrepen is/ dat ik geloof/ die gelijke in de werelt niet te sien sal zijn.

PRINCEN-HOF, Was eerstijts 't klooster van S. Cecilia/ nu is het ten dienst van de Kaden ter Admiraltijte alhier/ oock sitte de krijghs-raet deser Stadt: de voorgenelde Kaden ter Admiraltijte/die de Zee-faken besorgen/hebben op Kattenburg/een koninkliel Magasin doen bouwen/ leggende rondom in't waer/waer in alrehande Munitionen en Scheeps nootfakelijcheden zijn/ aldernaest is haer Scheeps Timmerwerf/ met al den aenlebe van dien.

De **BEURS** is een der uytmuntende ghebouwen deser Stadt/waer van de jonghste Soon van d'Heer Cornelis Pieterz, Hooft, in die tijdt eerste Bozgermeester t'Amsterdam/ d'eerste steen gheleptet heeft/ alwaer dit volgende opschijft te lesen is: Door Godes zegen is tot gerief van de Kooplyden, dese Borse gesticht, anno duysent ses hondert en acht, den neghen en-twintighsten May, den eersten steen geleyt, en den eersten Augusti, duysent ses hondert dertien, de eerste vergaderingh gheveest.

Oben dese Beurs/ is aen d'eenen zijde de Takenhal/en aen d'ander zijde zijn winkelz/ daer men alderhande fraeyghedte te koop vindt.

WEST-INDISCH-HUYS was boor desen op de Heren markt/in't gebouw/ dat tot een Vleeschhal gesticht was/ en is nu op d'oude Schang aen 't p.

Oock is'er een Groenlantische Compagnie/ die 's jaerlijchs schepen na de koutste gewesten der werelt sent/ om Walvisschen te vangen/daer se traen van hooften/die gemeenlych niet groote winst wekdereet.

In dese Stadt zijn noch bescheyde Stadts huysen/ die wy alleenlych niet de naem sullen booz-by gaen/te weten de Geschut-gietery/ Klock-gietery/ Beelthoutwerp/ Steenhoutwerp/ en Stetuynd/ daer de stads hout werken gemaecht worden; diez Vleeschhallen/een

Staal-hof en Spdhal/ Accijs en Silde-huysen/ en bescheyde andere plaatsen meer.

SCHOUBURGH. Hier waren eerstijts diez/ daer na twee kamers daer men Comedien of Tragedien speelde/ die nu dooz diez van de Magistrat tot een gelowden zijn/waer toe een heerlyke gebouw in't ronde op de wyse van de Roomsche Schouburg/ gesticht is/ genaemt 't Schouburgh/ met dit opschijft.

De werelt is een speel tonneel,

Elck speelt sijn rol en krijght sijn deel.

Diez werden gemeenlych tweemael 's weech/ 's maendachs en donderdachs Tragedien of Comedien vertoont/die tot stricking en onderwijsingh van deughden/ en schiel en afkeer van boosactige sepien strecken.

Lutherische en Remonstranche kerken, Mennonische Vergaderingh, en Joodische Synagoge.

Wypen de voorgaende Gereformeerde Kerken/ zijn hier noch twee van de Luterische Religie/ een van de Remonstranche/ en bescheyde Vergaderingen der Mennonisten/oock een Joodische Synagoge/ en twee huysen/ daer de Poolse en Wogduysche Joden haer Godts-dienst plegen.

JAER-MARCKTEN. De Stadt heeft diez Jaer-Marckten/ waer van de voornaemste in Septembe/ komt/ en by veel kermissen genoemd wordt/ d'andere is in h't midde van de Vasten/ en de derde omtrent Printeren.

De groote Wicth-mercht is des Maendags/ wanneer men wel op vijf en twintig plaatsen dooz de Stadt van alles op de stract te koop vindt/ en de mindere wort 't Wypdachs gehouden.

Stadts-en Week-marckten. In Amsterdam zijn bescheyde Marckten/ waer van den Dam/ de Nieuwe-marckt/ en de Wester-marckt/ daer nu de nieuwwe zijds Beschuyt marckt is/ de voornaemste zijn. 't Oude Kerk-hof wert nu tot d'oude zijds beschuytmarckt baerdigh gemaecht/ oock is'er een Hooren-marckt/die mede de Hoorenbeurs genoemd wort. Aen den Dam is een groote Vismarckt/ noch een tweede by de Haerlemmer-sluyt/op de Cingel.

Wypen de Kieckers-poorst/ binnen het bestek van de Stadts uytleggigh/ is een groote Offemarckt/ seer vermaechelijch/ met menighe van Boomen beplant/ en veel stallingen boozsien/ daer op in't booz-jaer magre/ en in't najaer vette Offe marckten zijn; des selve plaats is onlanghs met aenbouwingh van groote Stallen tot Paerde-marckten gesticht/ dieder in Maert en Augustus 's jaerlijchs ghehouden worden.

PEST-HUYS. Bynen de Heyligeweghs-Doort omtrent half-wegen den Overtroom/ is in 't jaer duysent ses hondert en deertig een groot aenstienlyck Pest-huys gesticht/ om de stadt van smetfelijcke siecken te ontfangen.

LATYNSCHE SCHOOLE. Tot besnypt der stads ghebouwen/ sullen wy met de Schoulen eyndigen: hier zijn twee ghe-meene Schoulen/ aen beyde de zyden een/ yder heeft een Recto/ en Conrecto/ en eenige onder-meesters na ordze der Schoulen/ en twee Schryf-meesters/ so datter gemeenlyck twintigh in 't getal zijn/ om de Jeugt in 't Latijn en Grieks t'onderwijzen/ die de stadt selfs be-ract. Over dese schoole zijn vyf achtbare Mannen dooz de Magistraet/ tot Scholarchen gestelt: waer toe drie uyt de Magistraet selfs/ en voorts een Professor/ en een Predikant behooren te orden.

DOORLUCHE SCHOOL. en Bibliotheek. In 't jaer 1632. heb-ben d' Achtbare Regeerders deser stad een doozlichtinge School op-gerecht/ in de kerck van t'oude S. Agneten Klooster/ daer in alle fa-culteyten dooz geleerde mannen gelesen woxt/ boven de Lees-plaet-se is de Bibliotheek of Boeck-kamer der Stadt/ die met vele treffelijcke Boecken versien is.

De boeder heerliche gemeene Hupfen/ meenigte van straten/ slup-sen/ steene en houten bruggen/ gragten en burgwallen/ die over al met boomen beplant zijn/ en welken Boschagie van 10000. boomen sou-den kunnen uyt maken/ zijn soo veel/ datse schier ontelbaer zijn.

STADS POORTEN. De Lant-zijde van Amsterdam heeft tot sluytingh van hare Vesten/ 4. Doorten/ de Haerlemmer/ Heylighe-weghs/ Regeliers en S. Anthons/ en 2. water Doorten/ bynten de Haerlemmer en Regeliers/ zijn soo veel Saegh-moolens/ dat men se schier machingh souw achten/ om heel Nederlandt niet deelen te kon-nen doozsien.

En sullen wy/ om niet te langh t' Amsterdam te blijven/ ons na her P. begeben/ sonder te vergeten aen te merken/ datter dooz de goe-de voorsorg van d' Ede/ Groot Achtbare Magistraeten/ groote Ma-gazijnen van Graen en andze behoefstigheden vooz eenighe jaren in vooz-raedt vol gevoopt zijn.

D' Kant verdoont en levert uyt/ de Sonthetens/ de Diekers en beschepe/ Eylanden/ Teertuynen/ ongelooftelijck veel houtuynen en Haring-packerpen/ die gesamenlyck van beyde zyde met Tim-mer-werben beset zijn/ daer men soo groote Schepen bouwt/ als uyt de Nederlanden nae eenighe deelen der Wereldt ghesonden worden.

Die nu het oogh gelieft te slaen op de Schepen die vooz de Stad ten Acker komen/ en af-baren/ sal verwondert staen over t' gesicht

van duysende Schepen/ die na alle Zeylbaere deelen der Werelt heen en weer baren.

Gelyck Amsterdam dooz Godes segen in grootheyt en machtige Ryckdom d' uytmanentste van de Dye Vereenighde Nederlandt-sche Steden is/ soo onthaeltse oock niet groote prycht en Maechty-den de natuerlycke koninghlycke gheleerde Hoofden/ Princen/ Princessen/ Gaven/ Savinnen en Gesanten/ die haer konen be-sichtigen/ als bleek in den jaere duysent ses hondert acht-en-de-rygh/ toen Maria de Medicis de dyne Koninge Moeder/ de Stede niet haer besoeck bereerde/ t' Gzof-gesicht vonderde van de Wal-len/ de Stads Kupreys-Ende haelden haer in/ en gheleydenst tot het Princen-Hof: de Woogheryp stonde van d' Haerlemmer Poort met dubbele ryen in 't Ghelweer/ daer de Koningin met haer by-hebbend geselschap russen dooz reedt: Op den Dam ende andere plaatsen waren Triumph-boogen op-gerecht/ daer Vertooningen uyt-beelden de Kupster van Spanckryck en Medicis. En ter an-dre wierde op 't Hoekin/ midden op her Water/ daer een ruer-zy-digh Concel kostelijck gemaccht was/ de Koningin dooz een schoone Maeght/ staende in een hogh-Schip/ gelyck t'oude Wapen der Stadt is/ verwelkomt.

Omrent vier Jaren daer naer soo wierdt haer Dochter Ver-ricte Marie/ Koningin van Engelandt/ op diergelijcke manie-re/ maer met veranderingh van Triumph-boogen en Vertoonin-ge ontfangen.

Doozede Jaer wierdt de Keurvorstin van Brandenburg/ en haer Vrouw Moeder de Princes Donariere van Orange/ met veel treffelijcke Personagen der Voorsielijcke Hupfen van Orange/ An-haldt en Passouw/ etc. alhier seer heerlyck in-gehaelt: Dooz de Stadt reden se stighen Steap-waghens/ die haer ozdentelich op de Marcht verthoonden toen d' Edele Groot Achtbare Heeren Wuz-germeesteren der Stadt Amsterdam hare Voorsielijcke Doozlicht-igheden op t' staede-huys vergasteden: daer naer wierden op het Schouwburg Vertooningen gedaen.

Beschrijvinge van de ZYPPE.

Hoe-wel wy in de Beschrijvinghe van Hollandt/ om des ver-maertheits wille/ byp wat langh zijn besig geweest/ en ongelijck meer van t' selbe lantschap geseyt hebden dan van eenighe ander in Nederlandt/ so en kunnen wy dan daer noch niet af-scheyden/ sonder eerst te verhalen twee sonderlinge wonder-werken den selven Lant-de betreffende/ en daer inne vooz-nemelijck aen te merken/ namljck het Bedrphen en bezlossen soo uyt den geweldigen Kercker der woer-der

dender Zee/ als uyt de diepte der binne-wateren/ van die twee wijd-
beroemde Polders/ by den Hollanders d' een de Zype gheten/ ende
d' ander de Weenstet/ dewelcke wy oock tot naerder en kilaerder be-
scheyt des nieuwigierigen Lesers goet gebonden hebben elck met een
besonder koperstuck af te beelden/ en nae 't leven (so men gemeenlick
spreekt) te beetoonen. Gehekerwijs van de Moeder der dingen
Natuere/ oft om beter te speyken/ de Vader en Scheppe/ der naturen/
Godde de Almachtige/ den lande van Sicilien/ in de eynghre der Zee/
die 't selve van Italien af-scheyt/ gegeven heeft de twee Monsters
Scylla en Charybdis/ die de Peeren jehyben met bevaerliche en
altijt daffende honden rond-om 't lichaem beest/ en dooz veel Schip-
breuken berugt te wesen: Schijck het Eplant Euboea/ nu ter tyt Pe-
groponte gheten/ den vreeselicken berg of steen-klip Caphtarus
heeft/ die soo fier van de Schippers ontsien is/ en gelijck Azbarien
of Libya zijne Synes of dzooghten heeft/ daer soo veel Schepen op
gebleven zyn: also heeft oock Hollandt zijn ontfachelijche Monster-
dier/ 't welck de Inwoonders/ so van wegen het rafende ghebul der
Zee-baren/ die aldaer nacht noch dag van synen/ stoten/ schijven/
en vernielen en rusten/ als oock van wegen het Pacl-werck/ teghen
de woedende upspringheyt des selven Monsters met onuytspreke-
lijke kosten op-gerecht/ gewoon zyn te noemen 't Hondf-bos. Dit
gewelt van palen en steenen/ hoewel het in groote en hoogte het top
van de Dypnen te boven gaet/ soude nochtans van kleynre teghen-
weer/ ten waer 't dooz stadigen arbeit en kosten dagelick onderhou-
den en bezmeerdert wierde tegen het minne-meer ophoudende ghe-
lunaeg des al-besindenden Oreaens. Ick heb gesten (schryft Ju-
nius) dat de golven ghelycke steenen van 200 ponden swaer als een
kierf bal opgenoemen en uytgewoopen hebben op 't strand daer dit
wonderlike werck aen gelegen is. De palen zyn met heyl-bloeken
wel diep en vast in de aerde gedreven/ liggende de tusschen-plaets
der selve vol groot en swaer steenen. De jaerlicksche arbeit van de
Eimmermans en ander werck luyden houet dit Paelwerck in zyn
kracht/ daer zyn treffelike mannen toe gheseldt die op alles goede
toesigt hebben/ en dit Hontf-bos booz gantsch Hollandt (wiens wel-
baten daer aen hangt) bezorgen. Het pacl-werck streckt langs den
oever der Zee drie gehele mylen beze/ dieneinde booz een strandt der
Zee/ also Hollandt/ aldaer met een buit uytstekende/ oever sulden d'
westen wint onderwoopen zijnde/ het goede beschut van de zand-
dypnen en stranden tegens den Oreaen/ minners soo schadelicken/ als
profytelicken nabuer/ begint te verliesen. Dit Hondf-bos is by
wijlen ingebrooken/ tot groote verdersseffse van heel Hollandt/ trots
alle de magt van palen en steenen om dat te behouden ghezupekt.

Daerom dat oock naderhant achter aen 't Paclwerck/ tot meerder
sekerheyt/ een Santsdijck gemaect is/ gheheeren de nieuwe Slaper/
gelijcker tusschen Groot en Kamp een andere Zantsdijck gelegen is/
die sy noemen de oude Slaper/ om dat Hollandt als op sulcken achter-
dijck schijnt te slapen en niet het hooft/ so men seyt/ in 't lausen te lig-
gen. Welcken loep/ na 't seggen van sommige Vieden/ nu des te ge-
rufter mach toegaen/ omezids het Hontf-bos tegenwoozdig so gro-
ten last niet en lyt/ de Zee allenghs heens wat ingesymt zijnde/ die so
nauwe niet en wilt betoont wesen/ maer wat speleus hebbende/ met
ter tyt haer selve met Sandt-bezgen beschanst.

Van Petten af/ 't welck een Dorp is drie mylen van Alknaer
gelegen/ daer 't boozsch Paclwerck op-hout/ begint het Zijplant/ also
genaemt van een Canael de Zype gheten/ dat dooz 't strandt by de
Zee gemaectt zijnde/ in 't wassen des waters dese streckt/ eer zy be-
dycht was/ plag te overbloepen. Dit Canael/ wanneer 't ebbet/ is te
voet en niet de wagen wel te gheuyphen/ maer als de vloet wat hoog
gaet/ woet het niet sonder perijckel bezogt/ so dat de wagen dzistigh
zijnde ('t is by wylen gebeurt) niet versten en menschen 't Zeewaert
in woert geslept. Het Zijplant is een aenwas en booz-landt uyt der
Zee/ die elders landt-griegh/ hier nochtans hare mishepde betoont
heeft. Ligt tusschen de Zee aen 't Westen/ ende de Zee-dijck/ die van
Medenblick af komende tot Petten uytloopt/ aen 't Oosten/ en het
Noozden heeft het al mede de Zee: het verdroonken Tynsen-lande
(daer nae Junius meeninghe de oude volckeren Tufij plachten te
woonen) en de Eplanden Wieringen/ Texel/ etc.

De groote van 't Zijplant van de Slieker-dijck/ die in 't noozden
seyt/ af tot den eynde toe/ is 9378. Moogen/ tot 600. roeden van 12.
voeten de Moogen/ hebbende in den oninloop negen mylen.

Desen hezuyken aenwas/ zijnde als een vergeldinge van de booz-
gaende schade by de zee gedaen/ heeft de Hollanders aengelocht die
met dyken te besingelen/ als een erfgoet/ tegen alle aenstoet der nae-
briessende baren/ aen den vasten groont van d' Hollandt te hegten/
dan het is qualick afgeloopen/ en dooz de selle wzeetheyt der Tem-
peesten verstoort gewoorden. Wy lesen in de Duple Chronycke van
Hollandt/ dat Willem/ eerste Heer van Schagen/ by de Zype ontrent
S. Martens Dorp een groot stuk lauts dede bedijcken/ dat noemde
hy het Pre-lant/ 't welck sonder twijfel verstaen moet worden van 't
Zijplant/ in de tegenwoozdige kraete betoont/ 1552. en 53. ist selve
lant weder van 't Sout water verlost en beverstet gewoorden by den
Heere Nicolaes Nicolai/ een Van met een Godlijsche geest begaest/
Noeder van den vermaerden Doet Joannes Secundus. Bedijckt
zijnde/ wert het tezient van veel menschen/ tot lantneringe geneen
bewoont

betwoont ende niet veel fraye huysen betrimmert / ouder welcke oock de Jonckheer van Buchholt / een vermaert Man dooz zijn deugden en afkomst / gelyck als Junius getuycht / eenige Southeten hadde doen stellen / om Sout te maachen in seckere Gachten daer toe ghesdolven. Van eplaes / een grouwelijck achter-jorigh temperst / opgeresen den eersten Nobembrys. Nuno vyftien-hondert tseventig heeft geheel dese strecke en heerlijcken aenwasch de zee weder toe gescheven / de Dycken aen veel kantten dooz-gezoocken / en veel menschen / beesten en huysen jammerlyck doen bezynken / welcke schade oock veel Hollandtsche / ja merst alle Nederlandtsche Steden aen de Zee gelegen gemeen is geweest / zijnde 't Jaer / den dagh en maent van desen inbreuck in de naerbolgende gemeene rijmken begrepen :

D'eerste de Ch Van 30 Vember Colvs opsta Ch /
Doen dooz het sel bLafende Zisp-dicck luyda Ch.

Hoe wel nu die schade ontweerdhaelbaer te wesen schien / ende dat hele niet en konden gelooven / dat dese Land-strecke opt meer bedijcht / oft rechte ghebracht soude konnen worden / soo isser nochzans vooz heel weynich jaren / dooz de hulpe van sommige reffelijcke Luyden / ende de goede voorszichtigheyt van d' Edele Mogende Heeren Staten des Lands / een nieuwe dycklagie gheproeft / die in hoer tydt soo verre gebacht is / dat het te hopen staet dat de Dycken voort aen de heacht der Zee ligelijck sulen konnen wederstaen. En wat aengaet de grondt / die is (soo veel men upt den oogst van de eerste jaren kan afnemen) soo upnemende bruchtbaer / dat hy vooz geene Hollandtsche Landt bouwe en heeft te wijcken.

Beschrijvinge van de BEEMSTER.

Het tweede befondere wonder-werck van Hollandt / daer mede wy de Beschryvinghe des selven Edele Gaeftchaps sulen besnyen / is de bedijckunghe van de Beemster / een groot en woest Meer / of binnenlandtsch water. Het Epland dat wy de Beemster noemen / is van alen tijden / tot den Jaer seftien-hondert acht toe / als wanneer de bedijckunghe eerstmael by der hande genomen wert / een Meer en binnen-water gheweest / het welcke niet de langheyt des tijds / by afspoelinghe van de omlyggende landen / ober de twaelf duysent Roeden / sijn landtsche mate / in de ronde groot gheworden / en met vyf / ses / seven / en in het diepste acht en neghen voeten waters beladen zijnde / een bequame deur-baert was van veel schepen / soo Wyssen als andere / selfs tot tseventich en tachtentich lasten groot / die daer omtrent binnen 's Lands ghebout zijnde / dooz de selve Meer' Zeewaerts gebacht wierden. In voerghen dat de bedijckunghe van de Beemster / ten aensien van de grootheyt des

wercks / by allen menschen schier onmogelijck werde ghewoont. Al het welcke niet regenscaende / zo eben-wel in den jaer seften hondert acht ter hande genomen is by eenige gegualificeerde Liefhebbers des Vaderlands / Onder de welcke / soo ten aensien van het groote part oft aendeel / dat hy van eersten af daer groote couragie / pber en neerstighheyt / by hem tot de voltrekkinge / ende (naer den eersten inbreuck) tot de reparatie van 't werck beroont / een van de voornemste gheweest is lofhyel er ghedahtenis Dierick van Os / een Man niet alleen van weghen zijne perfectien en groote gaven / maer oock insonderheyt dooz zijne goede diensten den gemeenen vaderlande gedaen / soo by oprehtunge nebens eenighe andere reffelijcke kooplieden van de Oost-Indische / Summeche ende andere vzeemde Schipbaerden / te boven hier te Lande onbekent / oft immers onbesocht / als oock by 't voozderen en upt-voeren deser voorsz reffelijck dycklagie / aller ere en een ewighe memorie waerdygh. Want nae dat hy sich van de apparente deucht en de qualiteyt des grondts / soo by rappoort van de Nabueren / als by boringe van dien en vergelijckunghe met andere te boven bedijchte Meeren / seer neerstelijck onbezrecht hadde / en 't selve niet eninge andere Liefhebbers gecommuniceert / hebben zy metten anderen gemaect een Compagnie oft Gheselschap / en van de Ed. Mogende Heeren Staten des Lands in Mayo sinnen hondert seven Centoy ghekeeghen om de voorsz. Meer te mogen bedijcken. Zijnde de gene die 't selve geboort niet en dit lofhyel werck metten anderen eerst begoft hebben / nebens den voorsz Dierick van Os / en Hendrick zijn ouder Broeder / de E. C. Heeren Meesters Gombout Hoogherberts / en Jan van Santen Raeds heeren in den Hooghen Raed / Meesters Nicolaes Kromhout / Jan Wyss en Adriaen Edding / Verchout Raeds heeren in den Provincialen Raed / Meesters Jan Walsius Raet en sicken-meester van Hollandt / en Elias van Olden-barnvelt Raet en Pensionaris der Stadt Rotterdam / de Heeren Pieter Woom / (in wiens placie namacs gesuceedeert is zijn soon de Heer Abraham Woom) en Barthel Kromhout Burgemeester der Stadt Amsterdam / de Heer Nicolaes Deen Burgemeester der Stadt Woon / de Heeren Jan ten Schout Grooten-huys en Jacob Poppe / Raet en Schepen der voorsz. stede Amsterdam / Arant ten Grootenhuys Capiteyn aldaer / en Belwinthebber van de Oost-Indische Compagnie / ende Jan Claesz Kroock / mede Burger ende Inwoonder der selver Stadt. De welcke eerst en al boren geaccordeert zijnde niet Lambert Wingaertsz van Dollenhobe / als hem segghende te hebben 't Recht en Kerie van de Gravinne van Arenberg in den voorsz noemden Beemster / hebben voorsz / nae dat renige onder haer een

goedt deel van hare aenpart aen andere Inwoonders deser Landen verkocht hadden / tot Dyck-graef ober dese bedijckinge gheko-
ren den boorz Lambert Wingaert van Dollenhove / en tot Heem-
raden dese negen personen / te weten : den boorz Jan Claesz Kroock /
Jan Hermanz (in wiens plaats namaels gesuccedeert is Meester
Thomas Blommaert van Haerlem) Nicolaes van Dambreck en
Cornelis Krentz van Amstredam / de Heer Jacob Kypersz ende
Frans Janz Molenwerf van Hoozn / Philips Kantschot van
Lejden / Cornelis Janz Melck-nap van Alkmaar / ende Dierick
Fransz van Douchdam. Tot Secretaris was gehoren Nieuwert
Claesz Allen / Secretaris der stede Dummerent / wiens bequaem-
heyt / getrouwigheyt / neestigheyt en goede dienst niet andt ghe-
noech en soude konnen wijzen / gelyck oock ober sulcx zijne doot by
alle bomen seer beklaecht is geweest / en in zijne plaats gesuccedeert
Symon Pieterz van Hpendam / die 't selve officie noch tegenwooz-
delijck / tot goet contentement van alle d' Ingelanden is bedienin-
de. Tot Penning-meester was in 't begin van de Dyckagie gestelt
Dierck Wengel van Alkmaar / en naer d' immutatie Michiel Pop-
pe van Amstredam / die noch tegenwoozdich in dienst is. Tot Land-
meters was aengenomen Meester Lucas Swick van Amstredam /
welcke namaels meest alle de werken / met en nebens Meester
Augustijn Was Land-meter van Alkmaar / heeft geroept en ghe-
streeken / en in 't selve metten selven / en noch een Land-meter Mees-
ter Jan Pieterz Douw van Lejden / alle de Landen (als in de
Caerten gesien kan worden) in Heeren-wegen / Sloten / en Cabelen
bedeelt.

Dit alles alsoo geordineert zijnde / hebben de Hoofs-ingelanden/
met addys van haren boorz Dyck-graef en Heemraden : nuchter-
ders bescheyden Timmerlieden en molen-meesters / booz eerste be-
steet ses-en-twintig Water-molens / van twee-en-dertig en vier en
dertig doeten stijls / en die gestelt op alsulke plaatsen als doernaels
tot de beste uyt-wateringe bevonden wierden bequaems te wesen.
Hebben boorz oock met de nabuerige Steden / Doopen / Epgenacers
van Landen / en andere geinteresseerde / nopende de bezgoedinge van
hare interessen ende relaxatie van de Landen die bezgraven moesten
worden / geaccordeert zijnde / ober al de Gaten en aenkomsten van
de Wateren / in de boorz Meer ballende / begonnen te stoppen / ende
het on-maerken van den King-dyck by der handt genomen.

't Welck in den Jare 1658 / en 1659 soo bezre gebzacht zijnde / dat
de Dycken rondsomme genoegsaem volvroeken waren / doch niet in
soodanige hoogte en toe-legh als men van meeninghe was de selve
noech naer de dyckmalinge uyt den eygen grondt van de Beemster

te beswaren : is in Januarij 1661 een soodanigen hoogen bloede
gehoen / dat de buyten-Dycken (gelyck als oock die van bescheyden
den andere Landen en Dolders tot bescheyden Plaetsen) door ge-
brooken zijnde / dese nieuwe ende soo gantsch onlangs op gemaecte
te provisionele Dycken medt tot bescheyden plaatsen op den twint-
tighen der boorz maent deur-ghetroken / de Beemster / die alreeds
tusshen de drie en vier doeten was uyt-ghemalen / wederomme vol
Waterz gelooopen / en meest alle de Dycken / insonderheyt de stop-
pingen en Dycken die deur 't Water gemaect waren / van het vut-
ten-water af-gespoelt en wech genomen zijn.

Waar mede dese soo treffelycke booz-genomen Dyckagie in dis-
orde / en niet enen in discreputatie gekomen zijnde / zijn evenwel soo
wel de boorz Hoofs-ingelanden / als andere gemene Ingelanden /
den moet niet verloren gebende / metten anderen verdragen de sake
wederom met een nieuwe lust en couragie by der handt te nemen. En
zijn tot beboozderinge der selve van meys tot Hoofs-ingelanden
beneffens d' eerste sijnen bekoren de Heer Laurens Janz Spiegel
Raedt ende Scheyen der Stadt Amstredam / Meester Tobias de
Roene Advocaet aldaer / ende tegenwoozdelijck Dyck-graef van de
Beemster (dien wy dese curieuse beschryvinghe des selven Meesters
en yuner Dyckagie goerne danck weten) Wybzant van Warwolk /
Jan Hellinx / Nicolaes van Dambreck / en Augustijn van Pepus
hooplynden ter boorz Stede / d' Heer Dierick Gerritz Meerman
Scheyen van Delft / Meester Jan Binnenblf Burgheermeester
van Hoozn (in wiens plaats naemaels is gesuccedeert d' Heer Bur-
germeester Willem Pieterz Hases) een van de Burgheermeesters
van Dummerent / Meester Thomas Blommaert van Haerlem / en
Jan Delticoz van Lejden. De welcke nebens den laetst genoem-
den Heer Dyckgraeft (die yn booz den tydt van twee jaren tot de be-
dieninghe van het selve officie bezwillicht hadden) tot Heemraden
hebben bezwillicht de booznoemde Cornelis Krentz / Frans Janz
Molenwerf en Dierick Fransz / mitsgaders noch Cornelis Kantschot
van Amstredam / mede Ingelande van de boorz Beemster.

Dese Heemraden hebben met hare gebuerige neestigheyt ende
goede toetsicht / sommaels oock van eenighe van de Hoofs-ingelan-
den / en insonderheyt van den boorz Sr. Dierick van Ossen Jan
Claesz Kroock / soo veel te wege gebzacht / dat alle de King-dycken
tot ober de twaelf duysent Roeden toe / Rhinlandsche maten / binnen
vier maenden tijts meest volmaecte en in behooflike orde gebzagt /
oock in elf maenden tyds / namelijck van den vier-en-twintighen
Junij een duysent ses hondert tien af (als wanneer de Seplen eerste
aen de Molens wierden geslagen) tot uytgaende May / of 't begin-
sel

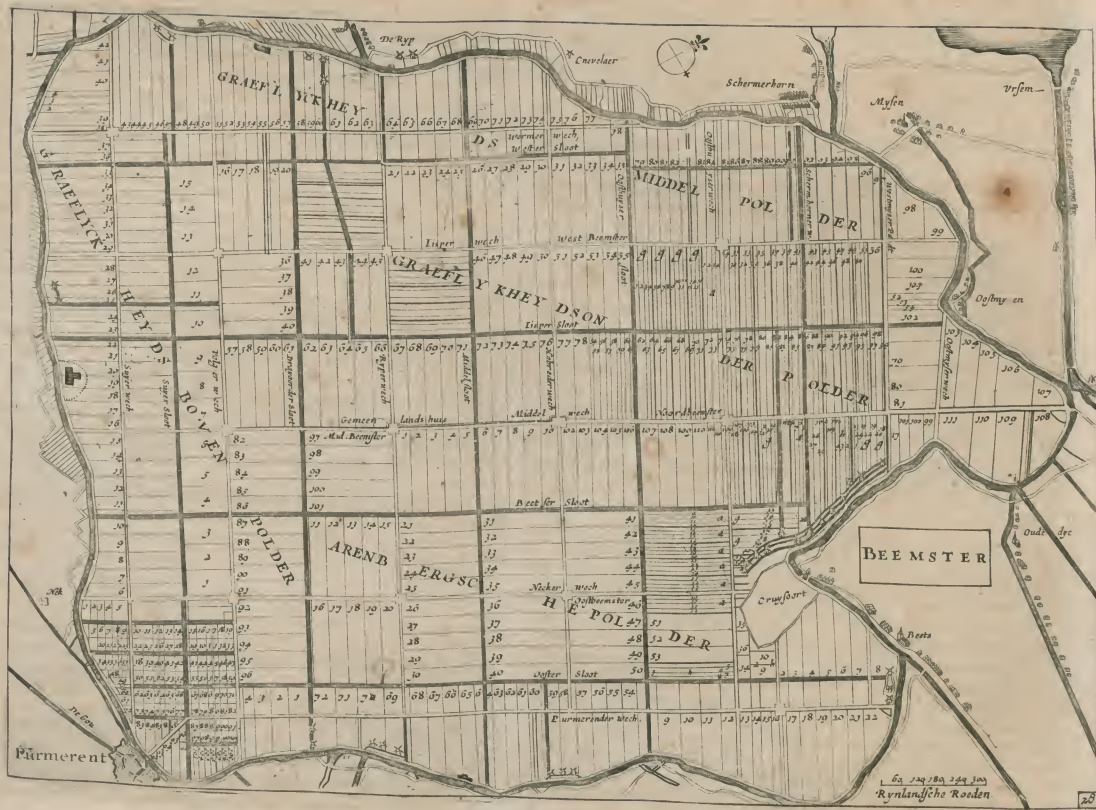
fel van Junius 1611. toe al het Water genoegsaem uyt-ghemalen/ en de facitie soo bevre gheboordert (buyten hope en opinie van meest alle de gene die 't sagen/ oft daer van hoorzen spreken/maer insonderheyt van de ongelovige by na-buynde Huyf-luyden) datte noch dat selve jaer seer veel Sloten zyn gemaectt wozden / ende 't geheele werck volcrocken hadde kunnen wozden / indien de weereheyt van den grondt en d' overvallende herfst en Winter 't selve niet en hadt belet : waer denz de laegste grondt wederom tot by de derde-halve voert onder Water gelaect is / maer de buyten-werken middele-rydt meer en meer befrwaert en gerepareert zynde / is boorts alle 't Water goetds tids in 't Boort-jaer 1612. boort de Moelens (die noch tot het ghetal van ses-en-dertigh waren berincepderd) wederomme daer uyt gebacht/ en de gantsche Beemster op den 19 May 1612 geheel droogh en waterloos bevonden.

Seckert welcken tijdt de binnen-werken (die denz 't water meest wederom toe-ghesocht waren) van nieuws by der handt genomen zynde/ alle de selve in min als vier maanden tijds zyn volmaectt gelaect/ en alle de Landen perfectelyck in hare Sloten/ Wegen/ Wateren en kabbelen geleydt/ soo dat op den 30 July de kabbelinghe op het Huyf te Putmerent tusschen alle d' ingelanden is ghedaen/ ende een yder zyn Lant by de kactere perfectelyck aen-gelwesen. Welcke Ingelanden boorts hunne Landen aenbeert / de selve niet Huyfen bi set/ ende ygelijck nae zyn singelijcheydt sulchs beplant / gebevestert ende gecultiveert hebben / datte alrede seer veel zacks in dese twee lest boortleden Jaren geteelt / veel duyfsenden Weesten gheluydet / en vele goede buchten uyt getrocken zyn / tot een sonderlinghe welcke van alle de Nachteren / die in plaetse van een soo verbaetlijche ende hare Landen jaerlijcks afflytende Meer/ nu so schoonen partje Lants / tot over de seven duyfsent vijfhondert moezen groot (behalven de Dijken / egalimenten / Sloten en wegen / t' samen over de duyfsent Moezen bedagende) boort hare jaerlijcks meer en meer verclitrende buyfen en wooningen hebben gelwegen / Daer van oock het ghemeene Landt hier nae een groote benefitte sal konnen reeken. Aengacende de gelegentheyt van dese Meer / nu tot een Eplandt gheluyden / als hebbende buyten rondtform een Sloot oft Gzacht van vier/vijff/seven/ende op sommige plaetsen van acht en thien Groeden wydt/ ende vijff/seven/ende voeten diep/ tot een boesem en uyt-wateringe soo wel van zyn eygen water/diens Molens daer op malen/ als oock van dat van de buyten-landen / en tot een denbaert van alle de Schepen en Schuyten / die te vooren denz de boortz. Meer plagten te baren : sal men weren/dar de Beemster gelegen is in een seer bequame en rondtform volckrijche plaetse/als na-

mentlijck in 't midden van seer veel groote treffelijche ende rijcke Dozpen / hebbende in 't Zuiden / nu met een brugge daer aen vast gemaectt / de Stadt van Putmerent / en niet bevre van daer de twee rijcke beynaerde Dozpen / Wiermer en Juyf / midtgeders het ghehachte van de k / in 't Oosten Goshuyfen / Quadijck en Obred / in 't Noorden de Beers / Somerdyck / het gehachte van Diehuyfen / Andendyck en Awenhoorn / in 't westen de twee groote maetinge Dozpen van Luyt en Gzacht / Zuidt en Noort Schepmer / Oost en West. Hifen / met het gehachte van de Volgers en vuple Gzacht.

Den toeleghe ofte grouw van den Dyck is gemaectt op de vrecere van acht Groeden sijhynlantse mate / daer op een dijck geformert is van twee Groeden gloyens / ander-half Groede krupps / en twee tot sommige steden derdehalf en drie Groeden duyffens / seven Zuyfse oft acht Hondtbofche voeten hoogh / hebbende een binnen ofte Doersloot / tot affsheydinghe van den Dyck en Landen / van twee Groeden / en tot sommige plaetsen van derde-half en drie Groeden breedte. Wincens-dijcks zyn ghemaccht thien groote en lini-reeftgaende wegen/op gelijcke distantie van den anderen afgeleyt/ elck breedte wescende drie Groeden/lang eenige 1900. eenige 2000. en 2100 doch de middel-wegh meer dan 2900 Groede. Dese wegen nu hebben aen weder-zyde een Sloot van ander-half Groedt wydt / daer uyt de wegen geformert zyn / behalven noch verseyden bywegen tot aenleypdinge op de nachuerighe Dozpen en bekoortinghe van andere wegen ghemaccht. Tusschen elken wegh zyn op gelijcke distantie geleydt acht groote deuggaende en den anderen kruppsende Water-tochten / op de breedte van twee Groeden / en vijff voeten diep / behalven eenige andere wateringen en molen-tochten / soo tot gervic van de Daert / en om bequamenlijck met de Schuyt aen alle de Landen te mogen baren / als oock insonderheyt om het reghen-water uyt de kabbel-slotten in de Molen-tochten / en soo boort aen de Moelens te brengen.

Tusschen dese wateringen en de wegen zyn alle de Landen in salcker boegen in vierkante Blocken van hondert Moezen geleyt / en wederom in stukken van twintigh Moezen op de leugte van 250 en de breedte van 50 Groeden afgedeelte / en niet schepd-slotten van 12 voeten breedte van den anderen ghesheypden / dat de hoofden oft de boort-eynden van alle de Landen aen eenighen wegh / en d' achter-landen aen een der boortz water-tochten of Daerten uyt-komen. En also alle de Landen niet en zyn van eenre hoogte / soo is de gantsche Beemster in vier Polders afgedeelte / en elcke Polder van soo veel Moelens versien / dat hy zyn water bequamenlijck en by tijds quyt mach wozden / tot welcken eynde het ghetal van de Moelens tot 45 tot

toe is bemeezder. De Arenberghsche Polder / wesen de omtrent 2000 Morgen groot / wort van twaelf Molens bemalen: de Wobben-polder / over de 1900 Morgen groot / van thien: de Middelpolder met den ondersten Polder van drie-en-dertig. Om de boorzaf-polderinge bequamelyk te doen / soo is de grond van de Beemster noch onder water wesen de tot twee maal toe perfectelyk over ys gepeylt en gediept / als oock geboort / en naemaels dzoogh en afgeroeyt zijnde / in alle de stücken tot verseyden plaatsen ghespit en gepoest geweest / om de Landen / so naer als doenlyk / met malkanderen te vergelycken / en de slegtste by de beste te voegen / gelyk als naerdey gesten kan worden uyt de condicien van de liabelinghe boordesen in d'uch daer van uyt-gegaen: Waer inne onder andere mede vyf plaatsen tot kercken en kerckhoven / ende voorts verseyden pleyen tot Marcht-plaetsen op de kuyf-wegen gheordineert zyn: Daerom wy ons voorts in dese en eenige andere / ter voltreelinghe en onderhoudinge van so loslycken werck geaprekeerde keuren en condicien / om der hooghheit wille tot de boorzaf gebuchte Woerkeus gedragen / en liever hebben den Kester tot de inspectie van een soo ongeloofelyk stuck te verseyden / als hem mer langer discouren op te houden / met twyffelende of hy sal 't selve stende / naer exempel verclanderen / also qualyck konn'n gheloooven dat het opt een soodanigh Meer en Water / gelyk hier voren geseyt is / ghelwest zy / als veel andere / en namentlyck alle de Daebueren / konden gelooven / dat het opt tot Landt gebacht / bedijkt en dzoogh ghelouden soude hebben konnen worden / 't welck men nochtans als nu door Godes gratie niet oogen kan sien.

Volgen nu oock booz de Curieuse aenschouwer coeyre te haertkens:

Van de {
Purmer,
Wumer,
Bylmer,
Hoer-Huygen-Weert,
en Diemer Meer.

Al te samen dzoogh gemacelit / daer wy om hooghheit geen besondere beschryvinge van maken sullen.

G O U D A Is de leste van de ses groote Hollantsche Steden / daer Reynerus Snoys aldus van schryft: in 't Jaer duysent twee hondert twee-en-tseventigh / is onder Floris de Vijfde / de Stadt Gouda in Hollandt / aen de kant van d'Wijde / gesticht / want doen den Khyjn by Leyden gestopt was / zyn de Kibiere uyt den selve Khyjn /

op een andere zyde ghebloden / loopen uyt d'Wijde en de Leek in de Moes. Als dan de Schipvaert niet open en d' uytgang soo by niet en was / als wel eerzys / so zyn de Kibieren om-gelept door Sloten en Gachten / en oock ter plaetse daer de Stadt nu is / wierdt een seer kromme Gacht gemacelit / loopende in den Khyjn by Klycken / daer se met een Sluys gesloten wiert / om dat d'Wijde-stroom de Landen niet overloopen soude / doen heeft de Vaden der Scheyen mer en mere toe-genomen / en men begon der eenige herberghen en huyzen te bouwen / die in hozen tydt soo toernamen / dat de geen die daer omtrent woonden / de Moraffen verlieten / en die verspreydt woonden by den Wijde-dyck / t'samen quamen / en meynden de kerck te verboeren / ofte veranderen / alsoo de plaats sechen Vaden te verseyden. Hier naer vermerckte de Graef van Slops / die dit getwiste toe behoorde / dat het getal der Inwoonderen jaerlycks aenwies / so wiert de se plaats op de maniere van een Stadt / met Vaden en Gachten gesloten / gelykmenste nu ziet / zy gemet een geduerigh gety / op en neer bloeyende van d'Wijde met soet klier water / soo bequaem en Wier te bloeyen / dat het in ons gantsche land / nopende de koleur en smach wepning gelyk heeft / dit wort daer mede bewesen / datter in de selve Stadt meer als drie hondert Wouwerpen zyn geweest / die haer vier d'ooz Hollandt / Zeelandt / en voornamentlyck in Vlaenderen bezietden. De Stadt wort vermaect by byemdelinghen en haer beleythepyt / en heeft een seer aengename en getemperde Lucht / en is wel bebonden / dat wanneer andere Steden met de Pest besmet waren / datse dan by was: de Wougeren zyn opregt en eenboudig / en de Magistraten wijs. Ontom de Stadt op de Singel zyn schier onpeyneliche veel oogst en bloem-tuynen / die in de Lent en 't begin des Somers over de heele Stadt een aengename reuck geben.

Worhoymus verhaelt in zyn Connel van Hollandt / dat in den jaere duysent twee hondert twee-en-tseventigh / Graef Floris de vyfde / en andere daer na / aen die van Gouda verseyde Privilegien ende Wrieten verleent hebben / die aldus luyden:

Floris Grave van Hollandt en Zeelandt / doen te kennen aen u ghehele Vergaderinge / dat wy uyt onse vrye wille en Sententie van onsen Raedt / gegeven hebben aen den Edelman Nicolaes Cats / om de besondere diensten / die hy ons gedaen heeft / en noch sal doen Onse Burghers van Gouda / van desen tijdt aen / van Schattinge onses Tols / ende mede de Goederen die zy leyden en voeren door ons geheel Landt. Wy hebben oock aen haer de selve Rechten toe gelaten / die de Leydenaren hebben. Item van wat saecke de Schepenen van Gouda sullen oordeelen / de welcke zy niet en verlaen / zy sullen gaen tot de Schepenen van Leyden / ende 't gene dat ly sullen Ordonneren uyt haer Sententie / sal vast ghehouden welen: ten anderen / de

Goude-

Goudenaers sullen ghehouden wesen ons te dienen in onsen Krijgh-tocht met vijf mannen tot haer eygen kost. Tot getuygenisse der Waerheyt is onsen Segel ghehangen aen de tegenwoordighe brieven. Gegeven in het Jaer duyfent twee hondert twee-en-t' seventigh, des Dijnslaegs nae S. Margriet. Wy Johan doar Godes genade Bisschop van Utrecht tot ghetuyghenisse der Waerheyt hebben doen hanghen onsen Segel aen dese Brieven, in het Jaer duyfent drie hondert vijf-en-dertigh, den naecten Donderdag naer den Feest-dagh der H. H. Petrus en Paulus.

In 't Jaer duyfent drie hondert vier-en-vijftig / heeft Johan van Hinnegouwe / Heere van Beaumont aen die van Gouda dit Placetaet van de Successie der Bastarden / in de Vaderlycke Goederen gegeven / 't gheen Albrecht van Beieren bevestight Jaer daer nae bevestigde.

Wy Johan van Hinnegouwe / Heere van Beaumont / doen eenen pegelijck te kennen / dat wy aen onse liebe en gheerouwe Burgheers van Gouda gegeven hebben / ende geven van desen tijdt aen ewelijck / dat alle de Bastards / alsoo veel alster daer tegenwoordigh woonen / oft in toekomende tijden komen te woonen / sullen mogen haer goederen Erben / als oft zy gheboren waren wy rechtevredigh en Echtyck houdeelijck / etc. Ghegeven tot Schoon-hove / in het Jaer ons Heeren duyfent drie hondert vier-en-vijftig.

In den Jaer dertien hondert twee-en-t' seventigh / heeft Johan van Blois / Hertogh van Gelderland / de selve Stadt byz gesproken van allerhande Tollen te betalen in Gelderland / en Zutphen-der-landt / gelijck dese Vriebe luyden :

Wy Johan van Blois / dooz Godes genade / Hertoge van Gelderland / Graue van Zutphen / ende Machtelt Hertoginne van Gelderland / en Grahinne van Zutphen / willen met dese Vriebe dat een pegelijck wete / dat wy de gunste ende onse goede Geneghenydt / die wy dzagen tot onse Liebe ende getrouwe Burgers van Gouda / om de besondere diensten / die zy ons bewesen hebben / ende oock noch bewijzen sullen / gegeven ende verleent hebben aen de selve / dat zy ewelijck sullen byz wesen van Tol en Schatringhe dooz alle onse Landen van Gelderland en Zutphen-landt / sonder eenigh teghen-sprecken / oft van ons / oft van onse nactomelingen. Daerom bevelen wy aen alle onse Tollenaren / dat zy de boozsepe Burgheers van Gouda souden byz ende byzant laeten gacen / sonder den Tol te betalen. 't Welck / aengesien wy booz ghenomen hebben bast ende te houden / Wy hebben doen hanghen aen dese Vriebe onsen Segel tot Arnhem / in 't Jaer duyfent drie hondert twee-en-t' seventigh / den 16. Maert.

In 't Jaer duyfent drie hondert acht-en-t'negentigh oberleed Johan / den leste Graue van Blois / van wien de Heerlijckheden van Gouda en Schoonhoven zijn gevallen aen de Graue van Hollandt. Sinojus leydt : Des Jaren booz de doot van Albrecht is ghesloven sonder lunders J. Graue van Blois / heerschende over Gouda en Schoonhove / den laersten van 't huys van Blois / die den zijn alsdan gevallen aen het Graffschap van Hollandt. Wy hadde booz-gereet een Bastard / Johan van Blois / Ridder / van den welcken die van het huys Creslongh af-komen.

In 't Jaer beertien hondert en seven / heeft Willem de seste aen die van der Gouda vele Privilegien gegeven / waer van de booz-nactste hier in begrepen zijn.

Wilhelm Palsgrave van den Rhijn / Hertog van Beieren / Graue van Hinnegouwe / Hollandt en Zeelandt / geben een pegelijck te kennen / dat wy gegeven hebben aen onse liebe en gheerouwe Burgers van Gouda / dat zy sullen byz en byzant wesen van alle mark-Tollen van Heusden ende Worem : dat den Schout ende Raad-Heeren deser Stede sullen bezemogen opsetten en lichten haer Erven / wanneer het hun goet sal duncken / en het gelt dat daer int-komen sal / sullen zy moghen besteden ten ghebruycke der Stadt / nochtrangs op sulcke conditie / dat sy ons booz sulck een benefite sullen Jaerlijcks op-bringen twee-en-tachtigh Fransche Kroonen. Ende om dat zy liberelijck quyt-ghecholden hebben de schuld / de welck mijn Vader / saligher memorie / haer schuldigh was / ick geve daer-en-hoven / dat alle de goederen die ghedraghen worden aen de Maerck / sullen byz wesen van alle Tollen / maer is 't dat die niet verkocht en worden / en wederom wy de Maerck gedraghen worden / zy sullen gehouden wesen den schuldighen Tol te betalen / behoudens nochtrangs het recht / d'welck ons toe-honre aen de Paerhonden / van welcke sy alle jaren plegghen twee solemnele Maerckten te geven / den eersten dach Mey / in 't Jaer 1407.

In 't Jaer 1381. zijn de 40. mannen by dese Vriebe in-geselt. Wy Marcelliaen en Maria / dooz Godes genade Hertoghen van Oostrenrich / Burgundien / Lotringen / Brabant / etc. Gaben van Hollandt en Zeelandt doen aen eenen pegelijck te weten : Dat de Bozgemeesters / Schepenen ende Raed-Heeren der Stadt van Gouda / ons verlaert hebben / hoe dat (saligher memorien) Philips / Hertogh van Burgundien / Graue van Hollandt / etc. Onsen Groot-Vader / gegeven en toe-gelaten heeft aen de stad van Gouda / om der Boz' ren rust en salheyt 't onderhouden / dat zy alre moghen hebben 40. eerlijcke Mannen / die vier dagen booz dien dag / in welck de

de Magistraet verandert woort / souden moghen hiesen en namen / met de meeste stemmen / 18. eerlijck en vreedsame mannen / uyt welcke beezighen souden gekosen worden / seuen Schepenen van den stadhouder en onsen Raedt / en uyt de andere vier twee Bozgemesters; Maer soo het gebiel datter yemant van die beertig oberleed / of nae een ander plaetse verhuysde / dat sy souden vermoghen een ander in zijn plaetse te setten. Dit niet teghenstaende onsen Vader heeft alle Jaren ingeset en bevestiget de Magistraet binnen Gouda nae zijn begeerte en belicste / maer als onse Landen aen ons gesuceedeert zijn geueest / wy hebben sulcke Brieuen doen maliken aen die van Gouda.

Wy Maria, door Godes genade, Hertoginne van Bourgondien, Gravinne van Hollandt en Zeelandt, willen dat een yegelijck wete; Dat Wy gesien en ghelesen hebben de Privilegien aen die van Gouda van onse Voor-ouders / ende voornamelijck van onsen Groot-vader Philips / van d'instellingen der beertigh Mannen gegeuen / de welcke Privilegien zijn naemael te niet gedaen van onsen lieben Heer en Vader / saliger memorien. Alsoo datter van dien tijdt af vele beroerten en ongemeyheden in onse voorszeyde Stadt van Gouda geseen zijn; ende te duchten en vreesen is / datter meer sullen oprijzen / het en zy daerom die voorszeyde. Om de ruste en stilheyt t'onderhouden van onse gemelde Stadt; Wy hebben voorszeyde ons en onse nakomelingen nu ende ewelichelijck toe-gelaten ende geconferreert / toe-laten en conferreert / dat die beertigh / die in 't leven zijn van de gene / die mijn Groot-vader ingeset heeft / sullen mogen andere personen bekieken in plaetse van de gene / die oft gestorben / of in andere plaetse zijn gaen woonen / tot dat het getal van beertigh compleet sal wesen / op dat sy aldaer den Magistraet vermenen / en dat sy sullen mogen bekieken twee-en-twintigh geleerde / eerlijcke en seer vreedsame Mannen / geboren in Hollandt / hoewel datter tot desen tijdt alleen achten bekeken zijn geweest / en die sullen aen ons / of aen onsen Raedt van Hollandt geben acht Mannen van beertigh jaren oudt / hoewel datter naer seuen tot desen tijt zijn bekeken geweest; wy laten toe aen onse voorszeyde Stadt / dat sy niet alleen twee / maer dat sy sullen eenwelichelijck hebben vier Bozgemesters / die uytghelesen sullen worden uyt die acht gekoren / uyt de voorszeyde twee-en-twintigh; en uyt de andere achten sullen uytghelesen worden van ons oft onsen Raedt seuen Schepenen / acht-en-twintigh Jaren ondt zijnde. Maer die beertigh Mannen sullen bysonderlijck dese sozge dazghen / dat alle dingen gerechtelijck bedient worden / ende dat de Republijcke geen schade en kome te liden.

Maer waer 't dat het gebiel / dat yemant van de voorszeyde beertigh Mannen daer niet tegenwoozdigh / of van zijn Bozgherschap

beroost ware / d'andere sullen een ander in zijn plaetse setten. Bevelende aen onse Raeds-Heeren / Officieren en Ridders / aen de welcke eenichsins dese sake sal toe-behooren / dat sy neersigheyt doen / op dat alle dese dingen scrictelijck onderhouden worden / ende niet ghedaen en werde ter contrarien. Gegeuen tot Gent / den drie-en-twintighsten van Maert / in het Jaer een duysent vier-hondert en ses-en-t' seventigh / de Hertoginne onderteekende in haer Raedt / in teghenwoozdighheyt van den Hertogh van Cleve / Bisschop van Luick / Hertogh van Bouillon / Adolphus van Cleve en Marek / Heere van Rabesteyn / Grabe van Wincesier / Heere van Guyp / huse / Meester Jan van Romerpe / Heere in Wyere / ende andere Edelen.

Maer nu is het gebeurt / dat naer dit Privilegie gegeuen / Godefridus Clapier / standt Hermansz. Wouter Maes / en andere hie compliceen / bezwecht hebbende groote beroerten / opgeroepet hebben de ghemeente teghen hien Wetelijcke Magistraten / alsoo dat de Magistraten / om hien leven te behouden / gedwongen zijn geweest uyt de Stadt te vertrecken / latende de voorszeyde Brieuen van onse Hertoginne / de welcke die twee Godefridus en Wouter Maes niet hien compliceen hebben geboochen en leelijck geseheurt; en hebben so vele van ons vercregen / dat wy hien gegeuen hebben nieuwe Patenten van andere beertigh-mannen te moghen bekieken / en op dese maniere is het gheschiedt / dat sy gheboozdert zijn ghelweest tot de Magistraten / en gehouden hebben de regeringhe / tot dat / het bedrog ontdekt zijnde / sy gebannen zijn / hien goederen geconfisqueert zijnde / maer is gebeurt dat die andere zijn herstelt in haer voozgaen / de hoogheyden en eere / de welcke / vreesende dat andere personen diezgelijck een twist souden mogen bezweken / hebben seer ootmoedelijck van ons begeert / dat de brieuen te niet gedaen zijnde / die wy aen die rebellen gegeuen hadden / souden willen bevestigen en voozgoet worden die andere Privilegien met nieuwe brieuen; wy alle dinghen in onsen Raedt overwoogen hebbende / als het kilac en blyckelijck was met seker en openbaer getuyghenissen / dat de nu bezhaede Brieuen gegeuen zijn geweest van de Hertoginne Maria / wy hebben die wederom bevestigt / geapprobeert / bevestigen en approberen voornemelijck met dese Brieuen / en ter contrarie te niet doende en casserende die andere / die wy gegeuen hadden aen Godefron Clapier / standt / en zijn aenhangers. Bevelende / etc. Gegeuen tot Brussel den thien den November, in 't Jaer 1481.

In 't Jaer beertien-hondert vier-en-tachtig hebben Maximiliaen en Philippus van Oostenrijck de Jurisdicte van de Magistraet der Stad / der Gouda een vierendeel van een inyl bezgoot.

Hi is de Regearingh aldaer by na als in andre steden van Hollandt/ bestaende in een Hoofst-Officier/ of Schout/ die niet de Schepenen recht doet/ hy als eyscher en uytvoerder/ en sy als oordeelers: vorder zynder vier Dorgemeesteren en seken Schepenen/ en een eenwige Raedt of Voetschap van beertigh personen/ als vooren geseyt is.

Gouda heeft om de negen jaren haer omgaende beurt inde Staten Generael/ om de een-en-twintigh in den Raede van Staten/ om de dertigh in de Generaliteits seken-kamer/ om de vyftien inde seken-kamer van Hollandt/ en gedurighlyck haer beurt inde Gemeenteerde Raeden ter Admiralteit te Amsterdam.

Haer Burgers sijn oprecht en trouw/ en beminnen de vyfheydt des Vaderlands/ waer van de Historien ghetuygen/ voornamentlyck in den jaere duyfent vyf hondert twee-en-tseventigh/ als sy haer met d'Hollandtsche Steden tegens de wreethout van d' Hertog van Alba sielden/ en den Spaenschen koninck af-vielen/ en den eedt aen prins Wilhelm van Oranje dedden/ daer de Heer Hoofst in 't sefte boec van syn Nederlantsche geschiedenisse dit volgende van schryft: Dit geschiede doo Heer Adrian van Swieten/ die niet een hand vol volcks/ de stede Oudewater den negentiende van Somer-maent in 't gemelte jaer/ ontfet/ en ten derden dage daer aen/ oock die van der Goude/ zijnde hem/ 's morgens vroegh/ doo eenighe goetgunstigen van binnen/ de kilaetwegh/ poort met gewelt geopent/ waer op/ hy sef voer aen/ bejegenschapt met Jonckeren/ uyt de Gheghe van Wrecht/ en Secklaes uyt den Haghe/ ghevolghe van schaers tsestigh mannen/ gerapt volck/ en oolijck gewapent/ sich seckels na de Maerck spoede. Een van de burgerwacht/ die op 't Raedhuys was/ spurende hem soo swaek/ bestont syn spits-broeder/ tot weerbedingh te vermanen/ en syn bus te vellen/ mae d'anderen beletten hem 't af-drielen/ en sagen het werck met goede oogen aen. Swieten/ reckende om 't Stadthuys/ kergh sulck een roeloop/ dat hy in 't kort ses of seken hondert mannen achter sich sleepte. En een weynigh daer na vervolgt hy: Thans riep Swieten de Voordtschap te gader/ en dede hen eest/ daer na de Schutterpen/ aen den koninck/ samt den Prince als Stadthouder/ eedt doen. Joncker Cornelis van der Nijle/ die bevel over 't Slot/ en beertigh mannen daer op hadt/ meende na Wrecht om bystant te senden. Van syn bode werdt ghehangen/ en hy mits dien benoedigt/ gelijck getal volcks van den Heer van Swieten boven te laten/ in sehin of het daer by blyben soude: Maer 't gacuw ruste niet/ eer het hem soo moede ghemaecht hadt/ dat hy beneden quam/ en syn huys in der stadt houden/ etc.

Twee jaer daer na dochten eenige bozgers de stad aen de Spaensche over te leveren/ doch d'aenlagh wiert ontdeckt/ en eenige daer over gestraft.

De stadt heeft drie jaerlijckse byse Paerde-marchen/ die elck drie achter een volgende dagen duuren: d'eerste gaet in donderdaghs/ dertien dagen doo de Vasten; de tweede/ Donderdagh te half Vasten/ en de derde den achtsten Julius/ doch soo de selve op een Sondagh komen/so begint de Maerck op Maendagh/ volgens de Privilegien van koninck Philippus d'eerste.

Adrianus Romanus secht in syn Conneel van de voornaemste steden der Werelt/ Goude is volck en schar-ryck/ gelegen aen de riviere d'Yssel: sy heeft schoone en aensienlycke Timmeragien/ de reeffeliche Parochie kerck/ die d'eengste der stad is/ eerthra twee-en-tseventigh Altaren hadt/ bezoot haer by na in 't midden van de stadt/ en is soo groot als eenighe in Hollandt/ uytghenomen de Haerlemse/ want sy gaet in grootheyt de Domkerck van Keulen eenige voeten te boven/ sy heeft soo konstige geschilderde Glazen/ als eenighe die in Hollandt gesien worden/ de selve kerck met haer poortgen Tooren/ is in 't jaer vyftien hondert twee-en-vijftigh/ den twaelfden Januarij doo 't Blichsem-vuut jammeelijck verbrant gelveest/ en wede tot haer tegenwoordige stant gebracht.

Eertzts warendet twee Parochie kercken/ ses kapellen binnen en twee buuten/ en elf kloosters in de stadt.

Du zynder noch beynaede Gods-huysen/ als 't Gasthuys/ boozhuys/ en Wees en Lepzoos en Almoesenters-huys. Daer is oock niet langh geleden/ een Eychhuys opgerecht.

Cent yde van Vrouw Jacoba was 'er een sterck kasteel/ daer de geseyde Jakobba opgewoont heeft/ daer d'onghemene papieren bewaert warden.

De Stadts-marekt is seer groot en heerlijck/ daer omtrent in de midden een seer cierlyck Raedthuys staet/ dat geloofst wort eertzts doo Vrouw Jacoba/ aende Stadt geschonken is: hier onder is de Vlees-hal seer konstigh op pylaren met een aerdygh berwelsel gemaecht/ daer achter plach de Vreeschae/ daer de Wyf-nisf-dadigere haer bonnis ontfingen/ te staen/ mae is ober eenige jaren afghetbroocken.

Gouda is by na ront/ mae niet seer sterck/ en heeft ses poorten/ en diep en wijde Grachten: haer Wapen is ses Sterren/ welcke Vrouw Jacoba/ Gravin van Hollandt/ als sy in haer swarigheyt daer woonde/ met een Doornie kroon omringht heeft.

Tot beslyt van Gouda/ schoon die jammeelijcke brandt in den

jaer

Jare duysent vier hondert acht-en-dertigh by na de gantsche stad vernielde/en datter maer omtrent de Haven bys huyfen overbleven/ soo is de plaets dooz Godes zegen weder opgebouwt en welbaren de gewoonden: met de Vlas handelingh/en 't supberen en op-maken van 't selve/generen haer vele menschen aldaer.

Omtrent Noerdracht een half myl van der Goude/zijn over eenige Jaren veel Sijbere Medaillen gebonden/ daer op stondt: H. LUDOVICUS IMP. en CHRISTIANA RELIGIO.

De Stadt besit verskeide onverskerfelyche Erf-leen Goederen van de Graef ychtheit van Holland/ als blyckt by 't Stads Boeckschaps Boeck.

Inullen wy met d' Hollandsehe Steden/ ghelijcke nae de ses grootste ter Vergaderinghe sitten boogt-gaen/ en d'andze die geen Stem en hebben doen volgen.

ROTTERDAM gelegen aen de Maes/ op de mondt van de Riviervan de Kotte/ een myl van Schiedam/ drie van der Goude/ twee van Delft/ en drie van 's Gavenhage/ voert de naem van de Riviervan de Kotte/ die dooz loopt. D' Holland sehe Jaer-boeken en melden niet onder wie/ noch wanneer zy haer oorspronck nam. 't Is wel gelooffelyck dat om de goede gelegentheit van de Riviervan de Schuyppers/ Visschers en Kooplieden tot haer begin eenige wooningen aldaer eerst gemaect hebben: maer seker dat Rotterdam in 't Jaer duysent twee hondert 'tsebentig met Wallen omringt wiert en Stads Privilegien verkregen heeft. In 't Jaer veertien hondert vier-en-veertigh isst een Klooster van Sinte Dominicus Ouden gesticht/en bys Jaren daer na de Tooren van de Grootte kerck in 't Jaer duysent vier hondert twee-en-tachtig is het Klooster der Susteren van de Carmeliten Ouden tot Rotterdam ingeselt.

De Hoofst-kerck een schoon en prachtigh Gebouw/met een diecke en volmaecte Tooren versiert/ is S. Laurens toe-gewijdt: van de andere nieuwe Gebouwen mint het Raedt-huys/ 't Admiraltieys Huys/ en de Beurs der Kooplieden upt.

Daer is oock een groote ruyme Mareit/ over het water verwulft/ wiens Wech-marckten veel Jaer-marckten van andere Steden overtreffen: op de selve Mareit staet het Weeldt van den grooten Desiderius Erasmus Rotterodamus, die ter Goude ontfangen en in 't Jaer 1477. alhier geboren is; in 't huys daer hy ter Werelt quam/ siemen op de Gevel dese woorden in drie derlepe Talen:

ÆDIBUS HIS ORTUS MUNDUM DECORAVIT
ERASMUS.
ARTIBUS INGENUIS, RELIGIONE, FIDE.

In dit Huys is ghebooren
Erasmus vermaert,
Die Gods Woort uytverkoozen
Ons wel heeft verklaert.

EN. ESTA. CASA. ES. NASCIDO
ERASMO. THEOLOGO. CELIBERADO
POR. DOCTRINA. SENNALADO. PURA.
FEE. NOS. A. REVELATO.

De Stadt is metter tijdt soo vergroot en verbeterd/ datse nu onder de beste Steden van Holland gerekent wort/en behoeft in koop-handelen maght dooz geen Hollandsehe Stadt als Amsterdam te wijcken: zy heeft veel schoone Havens daer de Schepen laden ende lossen/ en sulcken bezieringh en vermaecte naem van Vier datter gebouwen word/ als geen andre Stadt van geheel Nedeylant.

Eerste tot haer tegenwoordige Zegen gekomen is/ heeftse rampen en oorloghe ghelieden/ als in den Jare dertien hondert drie/ vierde van de Vlamingen inghenomen/ en in 't Jaer duysent vier hondert sebtien dooz list van Joen van Wyperen: en in 't Jaer veertien hondert acht-en-tachtig/ onder 't beleyt van Frans van Wyderode.

In 't Jaer vyfteen hondert een-en-sestigh ontstont dooz kuyper onachtfaemheyt een grooten Brand/ die dooz 't ghelwelot der Windt seer vermeerderde/ en over de negen hondert huyfen en eenige Schepen vernielde.

Omtrent die tijdt heeft Vtrecht en Rotterdam geoorloght/ ghelijck Kieperus in zijn negende Boeck met dese woorden verhaelt:

„In mynen tijdt hebbe ick die vyf-en-dertigh jaren oudt hem/ gesien dat wy met d' Vtrechtsche oorloge verweyret waren/ hoe sanger hoe kosteliker/ en niet langhe daer naer/ dat de Woerdenaers/ met de Rotterdammers gescreven hebben. In welke Oorloghen/ hoe vele Woogerlyck bloeds datter is gestort/ en is niemande die met my niet en weet/ en veel beschreyent oock tegenwoordigh.

GORCUM is ghelijck Johan van Leyden verhaelt/ in den Jare twaelf hondert dertigh dooz Johan d'achtste Heer van Arckel/ wiens eygen goet het was/ ghesicht. De woorden van Leyden huyden aldus:

Alsoo in die daghen was by Arckel een sterck Slot, toe-behoorende aen Johan den achtsten Heere van Arckel. Omtrent dit Slot woonden eenighe Visschers, om dat de Riviere Merwe begint daer te loopen en af te loopen, om het overvloeden der Water-stroomen Mase en Waal; welcke Waal heeft gestopt

gehoft geweest by riel, een stad van Gelderland, op dat het zijn ouden loop voortaan niet hebben en soude in de Linghen; maer naermaels zich af keerende in een dieper en meerder Gracht naer Bommel, ombelst en aenroert de Mals in de bovenste en onderste deelen van Bommaler-Waert. En om dat die Visschers woonende by Arckel, werden geleydt ellendighe oft arme Visschers, in het Duytsch Ghoskens (gelijck men noch hedensdaeghs zept van d'arme menschen / gor en dor) dat is de reden waarom de Stadt daer naer werdt geleydt Ghorkum, maer tegenwoordigh Gorichem. Den Heere van Arckel dan, heeft dan bevoolen aen de Dorp-luyden in Wolfaria, haer eygen Huysen te breecken, ende de selve op Stadts wijse te timmeren met haer hulpe om trent het voorseyde Slot. En dat Slot oft Sterekte is verandert en geheyliget geweest in eens Godts-huys, oft in een Parochie Kercke, en alle de Kerckelijcke Ornamenten met de Beelden der Kercke van Wolfaria zijn gebracht in de zelve Kercke van Gorichem, welcke Stadt de selve Heere van Arckel heeft bemuurt. Hy heeft oock getimmerd aen de Oost-zijde van die selve Nieuwe Stadt het sterckste Slot der gantcher heerschappye van Arckel, aldaer hy en zijn naerkomelingen, Heere van Arckel, louden van dien tijdt af haer woonplacete houden.

In het Jaer duysent vier hondert acht-en-t'negentig is de Kerck gebouwt/ende vier Jaer daer naer tot een Parochie gemaect/ban de Tooren siet men in de twintigh bemuurde Steden / en ontfelbaere Doorpen / Buurten en Heere-huysen.

In dese Stadt wordt grooten handel in Boter / Kaes / beelderhande Gebogelte en andere Eet-waeren ghedreven / alsoo de ontlezgende Rivieren / die oock veel Viscy uyt leveren / seer dienstig daer toe sijn.

Centrent het Jaer duysent drie hondert drie / heeft Johan Hertogh van Zabant/Goerum mer gewelt ingenomen.

In 't jaer duysent drie hondert acht-en-tachtigh / is by naer de geheele Stadt bezzant.

In 't jaer duysent vier hondert drie / is een swaren Oorlogh gerefen tusschen Johan van Arckel / en Albrecht van Deyeren. Den Heere van Arckel / Ontfanger van Hollandt / wengende harmetelich aen den Grave rekenschap te geven van zijn bedieninge: Wiens tooren hy om dese oorsaecke heeft tegen sich selve bezwecht; also dat hem van wegen den Grave den Oorlogh verhoondicht wierdt / Vastrecht / Vlist / en andere Doorpen in Hollandt gelegen / die onder het bevel van 't Huys Arckel waren / geconfisqueert zijnde. Den Heere van Arckel heeft dat seer onweerdighelich genomen / en heeft met listighen aengehangen Onelwaer / maer te vergeten / 't overwelddigen. Hy heeft in bzant gestelen Oysenburgh / Vlasterdam / en andere plaatsen van Tuyl-Hollandt.

Item in den selven tijt / de selve Heere van Arckel heeft oock doo: Wieken oorlogh verhoondicht aen Wilhelm Albrechts Soone / die op die tijt was by Philips toe-genaeint den Stouten / Vertog van Bourgondien. Welcke Wieken gelesen hebbende / heeft onbezwoort geantwoort / dat het enen pegelijck / oock een die geen couragie en hadde / toe-quam Oorlogen aen te segghen / maer die selve te volcypden was alleen gesteld in de macht en wille des bezwinners. Nochtans by een geroepen hebbende een groot Hezleger / oberbalende het Landt van Arckel / heeft liechtelijck ten gronde afghelwoort pen alle de Vestingen en Castelen / die buyten de Steden waren: ontermitschen de Heer van Arckel / begerende sich te wreken / heeft Picupoort ingenomen en bezzant. Drie Jaeren daer nae Albrecht sich verzoetende van de geduerige uyt-vallen van beyde parthyen / hy heeft mer zynen Soone het Heer neder-geleyt aen de Hoogdt-zijde der Stadt; Adolphus / Grave van Cleve / by den welcken het Kirijgsvolk van Utrecht geboort was / heeft de Oost-zijde belegerd en d'andere uyt Zeelandt / Driestlandt / Gelderlandt / Sulick / en van andere Contreyen geroepen / hebben haer quartier ghemouwen aen de ten van Geshut en Instrumenten van Oorloghe. Die van Goerum doende een uytval / hebben mer groote furie het Quartier der Zeelwien besprongen. En naer dat sy daer een groote nederlage gedaen hadden / hebben in de Stadt gevangen gebacht Floris van Wozel / Picolacs Remmerswaal / Philips Everingius / en andere Wel-hebbers / behalven een seer groote menighe van gemeyne Soldaten. Sy en hebben doe: na met anders gehandelt met die van Cleve / gevangen nemende Waltrabus van Wyderode / Billis Schenck / Hugo Post / en meer andere. Te wil dese dingen also geschieden / zee han beztoeren Bisschop van Lupel / Albrechts soon / heeft alle neersigheyt gedaen om een bezdragh te maken; en heeft so veel uyt-gerecht / dat Albrecht met zijn Legez in de stad gekomen wesende / den Heere van Arckel bezgiffenis heeft begeert van zijn bedrighen misdact / en dat des Hertoghs Vaendel uyt het Casteel heeft gehangen eenen geheel den dag / in teeken van de bezkrege Victorie.

Naet weynigh tijds daer nae / te weten / in het jaer duysent vier hondert acht / na dat Wilhelm de fesse van dien naem tot het Graefschap van Hollandt geboort was / is de Wyde wederom gebroten. Willem Tjendorius / doo het beleijt van Johan van Arckel / heeft Goerum doo arglistighen ingenomen en bezzant / al de goederen der Burchen geplundert hebbende. Den Grave / waerck daer over eysschende / by-gevooght hebbende de Wenden Kirijghslyden van Frederich

Frederick/ Bisschop van Utrecht/by zijn Venz-kracht/ heeft met geweld ingenomen en tot den grondt bedorven Gaspaen/ Vagasteyn/ Eversteyn/ en veel meer andere Sloten. Als die van Gorcum/ 't lant rondom heel bedorven zynde/ groot ghebreck hadden by na van alle dingen/ wel verstaende in wat plaetse en peryckel dat haer saecten stonden/ hun ontreckende van d' onderdanigheyt en gebiet van Johan van Arckel/ daer den Graef ghesworen hadt/ dat hy hem nimmermeer in syn gracie soude ontfangen/ hebben de stad en heerschappe geseldt van Wilhelm van Arckel/ Johans Sone/ die de Yede en gemeyne ruste seer beminde. Dese in de Stadt ghetreden zynde/ heeft terstondt afgheset van haer Offitie alle die van zijn Vader tot Hoogheindt en Staten geboort waren. Middeler tyt was Johan van Arckel in Selberlandt/ die van al dit bedryf niet en wiste; de welke van daer weder-kerende/ heeft de Poorten van Gorcum boort hem gestoren gebonden. Maer niet lange daer naer/ is so veel wtgeroeft doot/ de boospraeck der Vienden/ dat de Vader en den Soon wederom becrengt zijn. 't Welck die van Gorcum verstaende/ bresende haer leven met haer fortun te verliesen/ ende hebben noch den Vader noch den Soon in de Stadt willen ontfangen/ presentereende de Stadt aen den Graef Wilhelm. Dese heeft de stad bezet met een Guarnison van vyf hondert mannen/ heeft in de selve Philips van Doyz Ridder/ Gouverneur gesteldt. Het welck Wilhelm van Arckel seer ontweerdelyck en qualick genomen heeft: die doot het benefite van een doncker nacht/ d' onboosachtige Wachters overvallen/ ende de Stadt in syn gewelt genomen heeft. Maer terwyl men berepde het Casteel te belegeren/ heeft Wilhelm die selve terstont bedwoongen met eenen hoop krygsvolck de vlucht te nemen. En gekomen/ Graef van Gelder/ syn Oom/ is hien terstondt te hulp gheschomen/ syn Leger geleyt hebbende tot Daler/ doot oorsake der Dycken. Als Johan van Arckel daer een tijdt lang gerust hadde/ stende dat hy niet machtygh genoeg en was/ om teghen de Hollanders het hooft te bieden/ heeft aen Kernaldus de Stadt van Gorcum ghegeven/ om nimmermeer van het Hertoghdome van Gelder gesepareert te worden: Want Wilhelm van Arckel soude den eenigen Erfghenaeem wesen van Kernald/ wiens Dochter Johan van Arckel den Vader certijt hadt ten Huysvroude ghetrouwt/ om dat Kernald geen kinderen en hadde. En van die tijdt af isser een swaren oorlog ontstaen tusschen de Hollanders en Geldersche. Tot dat in het Jaer duysent vier hondert twaelf en vynde van beyde zyden wierdt gesloten/ met seltre conditien en booswaden: te weten/ dat Kernald soude Gorcum/ Woerum/ en het heel Lant van Arckel/ leveren aen Wilhelm Graef van Hollandt/ Wilhelm van Arckel daer toe consente-

rende; maer dat den Graef soude betalen aen Kernald boort de schade en liosten des Oorlogs/ hondert duysent Fransche kroonen/ maer de Graef van Hollandt heeft Johan van Arckel/ die hem teghen dit accoort stelde/ gevanghen wesende by Brussel/ cersmael ter Gouda in hechtenisse geleyt/ en daer na tot Sebenberge. Niet lange daer na heeft den Graef Wilhelm tot de grondt af ghesmeten het Slot van Gorcum/ en heeft een nieuw/ van seer schoon werck in een bequaemer plaetse op de kant van de Merwe/ doen maerken/ 't welck oock daer naer gebrooken is in 't jaer duysent vyf hondert acht en 't seventigh. Dit heeft gestaen in de selve plaetse/ in de welke tegenwoortdigh gesien wort het Col-huys/ getimmeret in het jaer duysent vyf hondert acht-en-e' negentigh.

In 't jaer duysent vier hondert sehtien/ eenige boortreffelijcke van de Cabelhaus/ principaelijck Johan van Arckel en Egmond/ steunende in den eersten op het krygsvolck van de Stadt van Dordrecht/ doot het beleyt van Johan van Weperen/ die nu oorlog had doen toeyen tegen Jacoba/ hebben Gorcum met ghelweldt ingenomen. Het welck als Jacoba heeft verstaen/ een groote vloot toegerust hebbende/ en Walrabus van Byderode Colonel Overste ghemacht zynde/ heeft haer begeven in het Casteel van Gorcum/ dat noch niet veroverd en was/ en heeft Victorie bezkregen/ na een groote en bloedigen slag met Johan van Arckel. Van de Cabelhaus zynder 1000 ghebleven/ en onder die Johan van Arckel/ de Graef van Weenenburg/ de Prince van Milendoyn/ Watenburg/ de Heere van Doyze/ de Heere van Buren/ Hendrick van Arckel/ Wastrecht/ Otto Gellieom/ Wilhelm Appeldoorn/ Johan van Oyen/ Arnoldt Helaus/ en meer andere. De doot van Walrabus van Byderode heeft aen Jacoba een droevige Victorie gemaect.

In 't Jaer duysent vier hondert negentien/ heeft Johan van Weperen de Stadt van Gorcum beseten/ en het gheheel Landt van Arckel. Maer na zijn doot/ die gewest heeft in het Jaer 1424. heeft zijn weduwe Elizabetha Hertoginne van Lupenburgh 't selve beseten. En in het jaer duysent vier hondert sehten-en-veertigh/ heeft Jacob van Abcond/ Heere van Putten en Strypen/ ober de Stadt en het Landt geheerscht. Dewelcke sonder kinderen overleden wesende/ is dit alles ghevallen aen 't Graeffschap van Hollandt. Maer Philips van Bourgondien heeft wederom het selve ghegeven aen Johan van Lanoy/ die hy Goubrenen/ van Hollandt gemaect had om zijn leven dagen te besitten en te genieten. Daer na is de Stadt en het boortse land gekomen in handen van Carel van Charloys/ Sone van Philips van Bourgondien/ die in het Jaer duysent vier hondert vier-en- 't seftig in disgracie wesende van synen Vader/ heeft

miz

met zijn Huysvrouw Isabella van Wouzhon tot zijn woonplacse gemacckt 't Casteel van Bozrum/ welck hy na gheballen wesende hy bezmaect heeft/ en twee Toorens by-geboeght hebbende/ heeft het selve veel grooter en heerlijcker ghemacckt. Hy hadde in wille/ van/ om Steene-bruggen over de Maes/ of Merwe te timmeren/ dezbaer werck hy met en heeft volbraght: naer dat hy wederom in de gratie zijns Vaders ontfanghen was/ is naer een ander Placse verrocken.

Het selve licht van 't Jaer duysent ses-hondert acht-en-vijftigh hadt eben uyt-geschenen/ wanneer het is met een ysliche kracht en op Danmen en hoeken over en op malikander dooz meer als ses placsen in den Dyck by Goznicheim heen dzingende/ als een onbezwaerter tweede Diluvie omtrent de seftigh duysent Mozen Lands onder water sette: Doch alsoo 't selve wat traegh quam/ salverden de Ingeestenen hun Goet en Weeten op de Dycken.

SCHIEDAM heeft haren naem van de Ribiere Scye. Het Ambacht van Scye woxt genoemt in het Placcaet van Floris de vijfde in 't Jaer een duysent twee hondert en twee-en-tachtigh. In welck onder andere dingen woxt alsoo gelesen:

Wy hebben toe-gelaten met raedt van wijse perfoonen, dat onse Mannen, woonende in sulcke Ambachten te weten in Zevenhuylen, Bleeswijk, Rortte, Scye, in het Ambacht van Heer Aldewin van Roderisen, Heer amelt van Wlven, &c.

En naer eenige dingen ondermencht van het bermaken der Dycken/ staen dese woorden:

„Alleenlijck ons Ambacht en Bailijfchap van Scye/ sal uyt dit „Privilegie profijt en gemack weder-bringen en gemeten.

De Schiedammers woorden vele ghenoecht in de Wieden der Graven van Hollandt/ Inwoonders van de Ribiere/ ofte Waterlooy.

In 't Jaer duysent vier hondert seben-en-dertigh/ heeft S. Adolff geleest tot Schiedam met eenen grooten naem van lydesaemheyt in het bezdagen van haer weedom. Albrecht en Isabella/ Princen des Nederlands/ hebben doen overboeren haer geboerten tot Wusfel. Van welcke translatie is eenen Brief van J. Mattheus Hobins/ Meers-Vischop van Mechelen/ en woxt gelesen by Albertus J. Myrcus/ Dag. 189. des Nedersants en Burgumfchen kalenders. Johan Wugmannus/ uyt-gegeven van Surus/ als oock Thomas van Kienpen heeft geschreven het leven van dese Adolff.

In 't Jaer duysent vier hondert acht-en-tachtigh/ hebben de

Soldaten die tot Schiedam in Guarnisoen gesteldt waren/ eenen grooten slag gelevert met Franciscus (andere noemen hem Jongs) van Wederode/ en hebben ten lesten de victorie verkreget: 't Welck ghedaen wesende/ die van Lepden/ Harlem/ Amsterdam/ Delft/ elck onder haer Vaendels/ die zyn t' samen tot Schiedam gekomen/ ick en weet de reden niet/ zy zyn seer gehaet gewest van het Guarnisoen/ daerom sy bezchepten malen teghen malikanderen oproengh hebben gewest. De Soldaten van het Guarnisoen hebben aen die van Rotterdam dagh ghesicht/ op dat zy aen de selve de Stadt van Schiedam souden overleveren. En zy hadden nu bespronghen met gewelt die Huysingen/ in welcken de Haerlemmers waren/ maer als Wilhelm van Dof huysde met eenighe andere aen die van Wierlem te hulpe quam/ vele van de selve zyn gedoot/ en eenige de Hoofden opgehoken hebbende/ zyn naer Rotterdam ghetrocken/ ende die Rotterdammers beschuldigt/ dat zy op den gesetten dagh haer niet en hadden te hulpe gekomen.

Schiedam floreert heden daegs met de Vischerij. De Inwoonders generen haer met Varen ende Vischers. Reiten te veyen/ tot den Haringh-vangst. Sy woxt geprezen meer om haer schoonheyt/ als om haer grootheyt. De Sloten van Matenisse/ Ribiere/ Spier/ rinchhoels/ Vodenpuy/ Spang/ Steen-huyfen en andere/ der welken oude mueren men tegenwoozigen alle ziet/ waren eertijds onder de Stadt van Schiedam.

SCHOONHOVEN een heel oude Stadt/ leydt aen de Ribiere de Leck/ als een Hollandtische Gents-plaets tegen Vrecht/ die men aen alle zyde in 't water kan setten: zy heeft haer naem verkreget van schoonheyt en lustigheyt der Hoben; maer aengheften dat het Paleys zens Princen oock genoemt woxt Hof. Peda heeft dese Stad genoemt in 't Latijn met den naem van Bella Cura. Sy werdt oock eertijds geheeten Schoonhaven, dooz de goede gelegentheyt der Haven/ gelijck soo geschreven woxt in oude geschrebe en ghedruckte Chronyken. En dit is de reden dat Coznelius van der Goute merstendeel haer noemt in het Latijn Bello-portus.

Omtrent het Jaer duysent twee hondert twee en dertigh/ heeft Floris de vierde/ om vriendfchap en gratie te bewyzen aen Otto de derde/ den ses-en-dertighste Vischop van Vrecht/ doen maken een Dyck aen de Ribiere de Leck/ van Amerongen tot Schoonhoven toe/ tot groot goet der inwoonderen en Landen.

Omtrent het Jaer duysent drie hondert twaelf/ heeft Johan van Henegoutwe/ Woeder van Wilhelm Gabe van Hollandt/ toe-genamt den Goeden/ het Slot van Schoonhoven/ dat van ouderdom verballen was/ in beter acuisen doen bermaken/ om zyn Hof aldaer

te houden: ghelijck Dyonw Jacoba in 't jaer dussent vier hondert achtien oock ghedaen heeft / doch 't is nu soo verballen dat men 'er maer op 't kiefser's Wol-werck een ronde Cooren van siet.

Schoonhoven heeft van de Graven van Hollandt en and're / verscheide Vysheden bezekregen. Haer groote kerck is S. Bartholomeus toe-ghewijdt; daer is mede een Gast / Pest / Melwoesseners / Wees / Oude Mannen / Oude Vrouwen en Leypoogs-huys / oock een Waegh.

De Stadt heeft vier Poorten / en verscheide Jaer-marchten / als van magh / te en Dette Weesten / Paerden en Kiecs / en twee Weck-marcht-dagen / als 's Woensdaghs en Saterdaghs.

Daer is overbloedigh Steur en Salin bangst, die vers / gerookit / beet versonden woerdt.

In 't jaer dussent drie hondert negen-en-vijftig / Johan van Arel / seven-en-beerighste Visscheij van Vrecht / bezgadert hebbende een groote Vepz-hracht / is na Schoonhoven ghetrocken; die van Schoonhoven zijn komste beynemende / zijn hem te gemoedt getrocken / en hebben aen weder-zijde slaghe geleverd / maer dat ghevecht is aen de Schoonhovens ongeluckigh geweest: want Jys beecht van Kangerack / Herperus van Liefvel / Coenraet van Oosterwijck / Ridder / en vele Bozgers / raectken gebangen.

In 't jaer dussent drie hondert vijf-en-t' seventigh / is de gantsche Stadt van Schoonhoven met het Carmeliten Clooster / t welck in 't jaer 1330. getimmet was / door een groot en snel Duur tot de gront toe bezband geweest. Dit getuyscht dit Latijns Alinck-gedicht / in die tijdt geschreven.

schoonhoven Inf Ign's CVM CLaVtro de Vorat Ign's.

Omtrent het Jaer dussent vier hondert vier-en-twintigh / heeft Jacoba die op die tijdt in Henegouwe was / bezstaen hebbende de huldinge en intree van Johan van Zabant door geheel Hollandt / ghelboden aen Floris van Kijfhoel / dat hy met den eersten soude Schoonhoven besozmen. De booznaemste Buzghers waren aen den. Al de swarigheyt was gelegen in 't Slot tot gehoozsaemheyt te dwingen. De Bevel-hebbers der selve waren Wilhelm Coustier en Albrecht Wepling / dese commandeerden over vijftigh kloecke en erbare Soldaten: hebben met groote blyt en neersigheyt alle dungen bezoght / die dienstigh schenen te wesen om het Slot te beschermen: maer ten lesten door gebreck van alle dungen gedwongen zijn / de hebben het Castel overgelevert / behoudens lijf en goet. Albrecht Wepling en heeft geen vergiffnisse bezekregen, desen tot Jacoba ge-

bracht weseude / eer men hem soude ter dood bezwijfen / heeft bezekregen een maendt tijds / om zijn Vrienden te besoecken / en om zijn goederen te besozgen; en den ghesetten tijdt door hy weseude / heeft sich door Jacoba gepresenteert / en wert met d'aerde bedekt noch lebend en asen gebende. Dese geschiedenisse is boozwaer weerdig geschreven ende onthouden te worden. De Hollanders hebben hier een mensch / die zy met Regulus bezgelycken / wiens ghewillighe wederkomste tot den Dyaer als hy wiste dat de doot des Arups hem nu toe-berept was / de Romeynsche Schrijvers soo seer pyssen. In het naeste jaer heeft Johan Hertogh van Zabant / in Hollandt getreden weseude / gesonden Jacob van Gae / beek met krijgghs-bolck om Schoonhoven te belegeren / welck stad hem weygerde t'ontfangen. Maer na dat hy de selve omtrent ses maenden belegerd hadde / is niet sonder schande van daer beztrocken / t Leger opghebrekender want die van Schoonhoven hebben haer wonderlyck kloekhe toont / dickmaels upvallende in 't Leger des Dyaers. Sy hebben onder andere dungen groote nederlage aen de Wotterdammers ghedaen / der welcker Daendels / met vele gevangenen zy binnen de stad gebracht hebben.

In 't jaer dussent vier hondert acht-en-tachtig / heeft Johan van Paeldwyl / Ridder / toe-gedaen aen de partye des Hoer / gherepft naer Schoonhoven om die te belegeren met een Vloot Schepen van dussent Soldaten: maer hy is niet sulck een moed van de Buzgers ontfangen / dat hy is gedwonghen geweest te rugge te keeren / vele Schepen en krijgghs-bolck achterlatende.

B R I E F heeft haren naem van het Gat des Rhijns / gesept Helium. Als of ghy seydte Breheele, om dat de Heele daer bzeet is. Dit is de meyninge van Philippus Claverus in het 11. cap. van de waterloopen des Rhijns ende haer Inwoonders. Ende men moet niet twyffelen / dat hier zy gheweest de stroom der Mase / die genaemt wort Helium. Daer is een Doyp / gelegen 1 V. M. schreden vanden Ziel / die ghenoeint wort Helvoet, soo dat het seker is / dat dit Doyp de naem heeft behouden van het Gat Helium.

De Stadt wort in d'oude Placcaten genoemt Brillis, werdte eerst tijds gereckent onder Zeelant. Dit is openbaer / door dien dat de Heeren van het Landt van Dooz / waer van den Ziel de Hoofstadt is / met sendelc zijn Durg-graben van Zeelant geweest.

In 't jaer dussent drie hondert vijftig / heeft Machtelt van Dooz verscheide Privilegien gegeven aen die van den Ziel. En heeft niet langhe daer naer in de selve Stadt ghesondeert een schoon Collegie van acht Canonicken.

Omtrent het jaer dussent vier hondert seventien / Johan van Depren

Deeren heeft den Ziel ingenomen; in welke Stadt Guaruisen gelept hebbende / heeft hy geheel Hollandt lechlyk dooz-loopen ende berooft.

In 't jaer duyfent vier hondert twee-en-t'fentig eenige Zee-rovers/binnen den Ziel inkoopmans habijt gekomen/zyn gebangen en in 's Ghaben-hage gebracht / en aldaer ter doot bezwefen.

In 't jaer duyfent vijf hondert twee-en-t'fentig sijn binnen den Ziel d'eerste fondamenten gelept der Hollantsche Wyheyt: want als den Spaenjaerd woerdelyck met de Nedelanders handelbe/ behalven vele van de voornamste Edel-lyden/ hebben vele Steden twijffelachtich geweeft/ en beginnen aelterwaerts te denken. Wilhelm van Turney/ gesproten uyt 't Edel gheslachte der Ghaben van der Marek/ heeft met d'authoriteyt van Wilhelm van Oranje toegelust een Vloot van eenige Schepen inde Ghaben van Douveren in Engelandt. Dese 't zeyl gegaeen zijnde/ terwijle hy met de Winden woerfelde/ is aen den Ziel ghekomen/ daer hy nochtans van menninge was naer Enckhuyfen te varen. Daer/ uyt de voozvallende sake raedt nemende / de Poorte der Stadt beechtende / die aen het Zuyden staet/ heeft hy de selve in brant gesieken. De Vooghers/ die met den haestigen bzant niet weynich beroert waren/ ende met wetende wat zy aenwenden souden/ hebben haer in Wyss ghehouden. De Soldaen daer-en-tusschen/ de Aeren aen de Vesten en Mueren der Stadt gelept hebbende/ zyn dooz de Poort-poort in de Stadt gevallen. Men zept dat den Hertogh van Alba gelacchen heeft/ om dat hy verachte zyn byanden die hy plach te winnen/ als hem verrele wiert dit oberballen van Turney/ en heeft alleen gefonden naer het Eylant van Doorn twee Daendelen Spaenjaerds/ die 't Vrecht in Guaruisen lagen. Daer de Spaenjaerds zyn met sulche couragie van d'onse oberballen/ dat zy anders niet en dachten als om haer selven met de blucht te salveren. Den Graef van Bossu is oock met elken Compagnien Spaenjaerds in het selve Eylant ghekomen. Daer de Schepen met welken hy ober- ghebaren was/ sijn in den bzandt gesteecken/ hy is in sulche benaetheyt gevallen/ dat den toegancle meestendeel gefloten wesende/ hy gedwongen is ghelweest de Riviere ober te swemmen. Dit zyn de Copiteynen geweeft van dit soo treffelijck werck / Wilhelm van Turney/ Wilhelm van Bloys/ Heere van Treflong/ Heere van Suet/ Lancelotus van Wederode/ Bartholomeus van Euten/ Jacob van Schoonwalde/ Anthois Wrenhoven/ Jacob Cabeljan/ Anthois Kerppe/ Pieters Kuyphaber/ Jacob Hennebart/ welckers namen ons weerdigh sijn/ om dat die gekent souden worden van de nakomelingen.

Den Ziel is gelegen aen het Gat van de Maes/ als wy nu gezeydt hebben / de Vooststadt van het Tant van Doorn. Sy floerec aldermeest in koopmanschap en Schipvaerden/ en is volck-ryck. De Aecht is een weynich hart. Het onliggende Tant is seer byghbaer/en drel goede Carwe voort-bzengende.

Daer dat den Ziel in 't Jaer 1585. met meer andere Steden aen Elisabeth koningin van Engelandt verpandt/ en met haer volck beset was/ isse ten tyde van koning Jacobs regering weder gelost/ en 't Engels kirijgsvolck daer uyt-getrochen.

A L C K M A E R is gelegen in 't Graefschap Hollandt en West-Flislandt/ in 't gewest van tiermerlant/ ruym een ure gaens van de Poort-Zee/ ende een seer aenghenamelic plaats/ oanhout van bychtebare Landen/ Plantagen/ Doongarden en Chuynen / toe onderhouding van 't menscheleke geslachte.

't Is een van de oudste Steden van Hollandt/ en woert hy somtijt gegehouden in den Jaere na Christi geboorte vijf hondert en vijftig van Ackerlyden/ oft Vischhers die haer daer onteent onthelven/ gesicht te zyn/ op een stuc Lands de Geseft genoot/ alwaer in het Jaer elf hondert d'eerste kerk ter eeren van d'Heydensche afgoden gebouwt wiert: Andere meenen dat Agildus Soon van Stadholt konink der Vriesen/ in 't jaer duyfent drie hondert seftigh/ als hy Christen geloof eers in dat ghelwest dooz de Predicaten van Sime Willeboerd begoft te schijnen/ d'eerste Christen kerk gebouwt ende S. Laurens toe-geluyt heeft.

Daer Naem woert gehouden dooz 't sekerste alder-eerste geweeft te zyn Al-meer/ om datter eertijts meichten van Aeren om de stad lagen/ die nu bedijkt zyn/ en in ons hoort dooz-nemen te langh souden vallen te verhalen.

't Wylcht altyt klacelijck/ uyt de dappere Oorloge die Alchmaer tegens de Vriesen eertijts geboert heeft/ dat de Stadt seer oudt is. De kronijcken schryben dat Alchmaer nae een strenghe geboert ten tyde van Oiderick de tweede/ van de Vriesen bezzandt is/ oock dat in 't Jaer twaelf-hondert en 'tseventigh wannier Godebaert den Zulfringger geheel West-Flisland dooz de Wapen onder zyn gebiet gebracht hadt/ zyn rijcke byt in de Stadt boerde/ daer op de Vriesen met een groot Hezleger Alchmaer twee maanden belegerden/ maer Godebaert nam daer na die van Utrecht te hulp/ en leze de de Vriesen slaght/ en sloeg acht duyfent van hun ter neder.

Paderhant hebben de Vriesen onder 't beleyt van Florentius Pioger/ of den Swarten/ de Soon van Oiderick de sefte/ met groeten hoogmoet dooz Dime en Swaert de Stadt tot de grout bedroeven.

Koorts daer na hebben de Vriesen Alchmaer wederom belegerd/ maer moesten afwycken met bezies van twee duyfent man. Die

Die gelijcke aenslagen zijnder naderhandt door de Vriesen verscheijde malen geschiet / maer haer geweldt wierdt by wat bedwongen / door dien Wilhelm Koninck der Romeynen by de Stadt een sterck Slot genacmt Chorenburg deed oprechten / en schonck Alckmaer veel Privilegien.

Florus de vyf de decb tot meerder verscherpt de Burgers met groote kosten een Dyck van Alckmaer tot de uyterste palen van West-Vrieslant maken / sichtigender op 't Kasteel van Nieuburg en Middelburg / om d'invreuch der Vriesen in Holland te wederstaen.

In 't jaer duysent vier hondert twee-en-t'negentig hebben de Casenboort-eters binnen Alckmaer groote beroerten bezweelt.

In 't jaer 1517 hebben de Geldersche met de Vriesen te samen gespannen / en overvielen de Stadt / plonderende acht dagen langh der Burgers goederen / niet lang daer na bekregen die van Alckmaer de macht / om nieuwe Wallen en bolwercken te mogen maken.

In 't jaer duysent vyf hondert drie-en-t'fentig hebben de Spanjaerden na 't innemen van Haerlem / Alckmaer sterck belegert / maer Fredrick van Toledo / siende hun vromheyt / stantvastigheyt / tegenweren en geweldt van die van binnen / beziet de Belegeringh / daer op vielen die van de Stadt uyt / en dedden groote schade in de sterck van 't Leger.

Oben dese voer verhaelde oorlogen / ellenden en andze swarigheden / heeft de Stadt evenwel toe-genomen / en is na haer eerste begrip tot vromheyt uyt-gelept of vergroot.

De eerste vergrooting was onder de Kegering van Graef Willem Koninck / tentijde als 't Kasteel Chorenburg ghesicht wierdt.

De tweede vergrooting rechte tijt en bint men niet beschreiben.

De derde gheschiede in 't Jaer duysent vyf hondert twee-en-t'fentig / doen dese Stadt met andze Steden de Prins van Oranjes zijde tegens den Spanjaerd gekooft had : de gemelde Prins daer binnen zijnde / ordinerde nieuwe stercke aen de Stadt te maken / daer Charles Bochot 't opsicht over had / die 't jaer daer aen tegens een belegering gereet waren.

De vierde en de lactste vergrootingh was / in 't Jaer duysent vyf hondert vyf-en-t'fentig / als mede in de Stadt getrocken wierdt de Voormeer / die in 't Jaer sesshien-hondert twaelf tot Landt ghemacelt / nu het Venetische Eyslandt of de Vierliap genocmt wordet / 't samen in sulcken gestalte besloten gelijck nu noch te sien is.

Onder de voornaemste Ghebouwen deser Stadt vertoont sich de seer nette en konstige gemacelte Kierck die in Nederlandt weynigh weerga heeft.

In dese Kierck is in 't Jaer duysent ses hondert vijf-en-beertigh een seer groot en bezmaerd Orgel gemacelt / wiens gelijck seer weynigh te vinden is. Oock is in dese Kierck boven 't Zuider portael de Stads Boeck-kamer met veel schoone Boeken.

Van outs was hier een Kapel d' Heilige Maget toe-geluyt / die nu vernieuwt / en met een Orgel beziet is / alwaer de Gereformeerde predicken.

Oock een Capelle d' Heiligen Gheest toe-geluyt / die tot een Daggherhout is.

't Oude Bagijn Hof is nu geschiet tot het Armhuys en Tucht-huys / 't Nieuwe Bagijn Hof tot het Weeshuys / alwaer in de Kapel de Latijnsche School is.

Oock was hier voer desen een Vrouwe Klooster van de Witte Susters dat verballen zijnde / by de Stads Magistraet verhocht is / en nu bewoont wort.

't Stadthuys van Alckmaer is beziet met onghemeene fraeye Zaelen en kamers / tot gebruyck van de Magistraten ende andere buyten Collegien / zy weyden oock menichmael ghebruyckt om de grootste van 't Landt 't onthalen.

Oock heeft de stad een naumen en vromden gasthuys / twee schutters Doelens en trefselijcke Poozten en diepe ruymme Gachten.

De Kegering bestaet in 't getal van vier-en-twintig / die Kieft-heeren of Voetschappen genocmt worden / vier Voegemee stercken / en sefen Schepenen / een Chesaurier / etc.

Alckmaer heeft mede haer Extraordinaris Gedeputeerde / als 't de Vergaderinge van de Generaliteyt / Raedt van Staten of Generaliteits Kienkamer / inde vergaderinge van d' Heere Staten van Holland en West-Vrieslant. Sy heeft oock in de Vergaderingh van d' Heere Gecommitteerde Raden van West-vrieslant en 't Poozderquartier / als wesen d' Hoofststadt van de selve / d' eerste plaats / als mede in de Kiecken-kamer der selve / ende te Admiraliteyt in 't selve quartier veriderende. De Stadt heeft oock haer Ordinaris Gedeputeerde in de kameren van d' Gost en West-Indische Compagnies / die by de Voetschap voer de gebruyckelijcke tijt gekooft worden.

Willem de Vierde Graef van Henegouwe en Holland heeft de stad by open brieven drie Jaermarchiten vergunt / waer op de Kioophuys den groote Wygheden aen de tolle genieten : d' eerste is Midvasten / de tweede op Jacobi / de derde op Bartholomei dagh / elck duerende drie weken / waer by Hertog Albrecht van Beieren / een vierde verzeert heeft / duert 3. daghen voer / en 4. na S. Matthens dagh : de selve Hertog Albrecht heeft de belooken Paesche / die op Paesch maendagh plagh te beginnen tot drie dagen na Paesche verzeert / gelijck noch

noch is. De booznoemde heeft Aelmaer nevens de meeste Steden van Hollandt ten eeuwigen dagen mede byz-ghesproten van Doz-berchts Stapel gelt.

In 't jaer beertien hondert heeft Keyser Maximiliaen aen Aelmaer bevestight alles wat de Gzaven van Hollandt aen de stad vergaunt hadden/en bekladerde daer en boven/dat alle koopmanschapschappen die na of van de Marchten geboert werden/tolbyz zijn.

De weckelijcke Marcht-dagh is 's Wydaghs na-middagh en Saterdaghs booz den noon / alwaer dan dickmaels ter Wage over de vyf hondert duyfent ponden staeg / die van rondom up het land komt/gelwogen wozt/daer mede is een Dismarcht en Dleer hal.

H O O R N heeft na de meening van Dorchonius die Velins daer in volcht / de naem bekeegen van de Haven / die d' eerste beginsel der Stadt geweest is / hebbende met zijn keering de gedaente van een Hoozn / of om dat de Stadt leydt aen den hoek / die d' Ende Aedelanders de Hozn der Zuyder Zee noemden.

Hier toe dient het gene Velins in zijn Chronyck van het beginsel en op-komen deser Stede/schryft: Daer was eerstijts (segt hy) in de Dyck een groote Sluyse met een Ober-room / aen d' Oost-zyde van de Hoode-seen / soo onse Marcht tegenwoozdelijch genoeint wert / dienende den Landtlieden / om het binnen-water up te lossen / ende oock dagelijchs booz een in en up-t baert tot de Zee. Binnen liep de Tocht daer op / die doen de Sou genoeint wierdt / en noch heben by de Hoer-poozt is / buyten lach wat Dooz-landts / meest Riet / zijnde een overblijfsel van 't Landt / daer eerstijds het af-ghespoelde Dozp Dampfen op plach te staen: en deur dit Dooz-landt liep in zee seckere kilt (welcke nu de Haven van de Nieuwe-dam is) redelijck diep / en schier gekromt in maniere van een Hoozn/daerom oock seer beplijch booz de Schepen/die daer quamen Havenen. 't Landt selts / daer nu de Stadt is / was laeg en Dorassich / vol kleyne Medren / en bequamer om Riet en Diefen booz te venghen / als yet anders: maer dat wat inwaerts lach/was seer goet en Duchtbaer / en beset met veel schoone Dozpen/die met haer ringh dese Sluyse besluytende / geen bequamer toe-weg tot de Zee hadden/dan haer. Daer deur als oock om het beplijch leggen quamen der dagelijchs veel vrende lieden / om van d' Inghesercken haer staesen / en ander Suppel te kooppen / en oock om bescheyden Handwercken (also 't Landt noch sonder Ambachts-lieden was) aen den selven up te styten. Onder anderen waren drie byorders / Hamburgers / en Doulwers van haer Reeringe / die daer veel mer Riet quamen handelen. Dese siende de goede gelegentheydt van de plaetse / midsgaders de groote toeloop van Menschen / die daer was / bonden goet daer elck een Huys te

setten/en dat tot Herbergen om daer deur (nae gewoonte der Doulwers die noch heden in gebruik is) den af-treck in haer Riet te beynederen. Dese drie Huysen waren d' eerste gheboulten van Hoozn / en werden geset in 't Jaer ons Heeren dertien hondert seftien / als Graef Willem de derde / diemen den Goeden noemt / het gebiedt over dese Landen had. Een van dien stondt noch by onse Onders tijt (ick meen) tot het jaer duyfent vyf hondert seftigh toe / zijnde van seer groot Ouderwese ghebacken Steenen / en hebbende booz aen de Gevel een steenen Lantaren / daerinnen by nacht licht in stelde / op dat de Schuyten en Schepen / die by doncher aen quamen haer Cours daer nae mochten richten. Toen 't booz is. Huys / om hertinnert te wozen / af-gebrooken werdt / en datmen yet daer by dolf / vandmen noch onder d' Herde de oude Schoeselen en de Palen / met welcke de Tocht wel eer aen weder-zyden op-gevoelen was gheweest / met noch een grondt en seckere over-blijfsel van een Ober-room / zijnde gewisse trecken / dat 't selve Huys eerstijts dicht aen de Tocht ghesaen hadde. Dese Herberghen waren groote oozsackli datter veel Schepen aen quamen / iac niet alleen de Bueren / maer (soo geset is) al te met oock vrende en ver-geset ne bestonden daer te bekieken / namelijk de Spderfchen en Dieren / die hier al van die tijt af de plaets begrepen van haer Oost-marcht / soo sy die 't sedert tot op desen tijdt toe ghehouden hebben. Dus duerdent weynich / oft daer wozen meerder Huysen by geset / en dat te met al meer en meer / met sulcken booz-ganck / nae dat het werck eens begonnen was / dat alleen in ses of seben jaren tijts / up sulcken kleynen beginsel / een goet en wel betruumert reffelijck Dozp wies.

De naem was van den eersten af Hoozn: up wat oozsackli oft herkomen / werdt verscheppelijck geboekt. Enige seggen / van het kerupt Dompshoozn genaeint / het welcke hier ter plaetse seer wel soult gewassen hebben / daer nu de stad is: het is waer / dat dit kerupt by den Herbaristen Coniza Helenius genoeint / als noch hier en daer wozt ghebonden aen de kanten van de Velden / booz: namelijk nae Berckhout en Deenen toe / en dat de holle piyp / dien het tot een stam heeft / een weynich beveden zijnde / den Huys-lynden kinderen sijn dienen booz een Hoozn om daer op te blasen / van waer het oock genoeint wozt. Daer ebenwel dunckt my dat wat ongerijmt / en sijn niet verstaen / hoe de Stadt daer van genoeint soude wesen. Andere segghen / dat de stad eerst een Hozn oft Wiert was van het Dozp Dampfen / het welcke eerstijts (naer 't gemeene ghevoelen) recht nebens haer in 't zuydwesten gelegen heeft / en nu van de Zee ingenomen is / en dat de naem / zijnde eerst Dampfen-hozn / daer na Damp-ten

tens name allenghens met hem uyt-sterbende/ alleenlijck Hoorn is gebleven. Dit hadde eenichsins schijn/ ten waer de naem selvs het tegen riep/ die niet met een enkelde (o) maer met een dubbeld moet uytgesproken worden/ als 't geluyt daer van klaerlijck mede blyngt. Andere/ onder welken is onsen Adrianus Junius trecken de naem van de kromheyt des eersten Habens/ die by-kans een Hoorn uyt-beeldende/ gelijck dat noch heden eenighsints te sien is: of van de voornaemste der drie vooz-gemelde Hezbezgen/ daer wel eerst een Hoorn tot een Trecken uyt-hijck: Ende dit leste is het waerfehjnlijckste gebouwen/ na mijn oogdeel: want dat dese dit trecken boeide/ wordte by al d' oude memorien bevestight/ en men vint meer Dueren/ soo elders/ als oock in dit Noorderlandt/ die in deser boeghen van een Berberge de naem bekomen hebben.

Daer zijn oock eenige/ die de naem Poëtischer wijse/ om de grootelijckheyt/ van den Hoorn des Overbloets wel hebben willen trecken/ 't welcke gelijck het niet onaedich en ongeestigh is/ soo is oock wel af te merken/ (aengesien de groote slechtheyt des tydes) dat de eerste Inwoonders in 't stellen des Raens den selven niet deel in haer ghebachten hadden. Dit is oock te houden van 't Wapen als dat zijnde zijnen naem gelijck/ een rooden Hoorn in een wit Veldt/ sonder twijffel/ niet uyt eenige diepe voozdachtigheyt/ maer alleenlijck uyt de selve naem gesproken is: Wat nu de geschiedenissen der eerster Taren aen-gaet/ is seer weynigh tot onser kennisse ghekomen/ soo (acht icht) om dat des Stads saccken als doen van haer selven kleyn waren/ als oock om dat zy/ deure de groote slechtheyt der tijden/ weynig ofte niet beschreyen zijn: doch wy sullen al by vryngem/ dat wy hebben konnen vinden/ volgende den tyt/ daer in yeder dinc geschiet is.

Ontrent het jaer duysent drie hondert drie-en-twintigh/ is d' eerste Prochie-kercke van hout getimmeret binnen Hoorn/ en gheheylijt ter eeren van S. Epriacus. Daer ses Taren daer na is sy doozden Wlcksem geheel verbrant.

In 't jaer duysent drie hondert een-en-veertig/ als de Coopmanschappen meer en meer toe-namen/ hebben die van Hoorn een Nieuwen Dijk geleydt/ van Marinus-Dijck/ tot het Gat oft Ingang van haer Haven/ aen den welcken de groote Schepen souden mogen aen-komen/ die in de Haven niet en konden geralen. In 't jaer duysent drie hondert ses-en-vijftigh/ heeft Wilhelm van Beyeren beschreyde Privilegien gegeven aen die van Hoorn/ om haer groote beredienissen/ en voornemelijck die gene die nu gegeven waren aen de Burgers van Nedenblich/ van Floris de vijfde/ in 't jaer 1288. die wy in de Beschryvinge van Nedenblich gestelt hebben.

In 't selve Jaer heeft den selven Wilhelm aen de Hoornmaers solennele Brieven gegeven/ met welcke hy/ onder andere dinghen/ geabsolueert en bezegden heeft de Burgers van alle bezeyden Feyten/ geduerende d' Oozloge tusschen hem en zijn Moeder.

In 't Jaer duysent drie hondert negen-en-sestigh/ is de Nieuwe kercke ter eeren van den H. V. Johan de Dooper en Epriacus seer heerlijck getimmeret/ met groote kosten der Inwoonders.

In 't jaer duysent drie hondert vijf-en-tachtigh/ zynder twee Kloosters gesicht/ d' een van de Boeders van S. Jeronimus oorden/ d' ander geseyt S. Agneet.

In 't Jaer duysent drie hondert acht-en-tachtigh/ is 't Klooster der Regulieren gebouwt by de Stadt: 't welck daer na soo seer vermeerderd is/ dat het wert geacht onder de schoenste en rijkste van heel Nedelandt.

Ontrent het Jaer duysent drie hondert negen-en-tachtigh/ heeft de Oost-marck/ die uyt Denemarchen en d' omlygende landtschapen groote toevoeer kreegh/ tot Hoorn beginnen te bloeyen.

In 't jaer duysent drie hondert acht-en-t'negentig heeft Albrecht van Beyeren aen die van Hoorn beschreyde Wyghden gegeven/ om de groote diensten die zy hem gedaen hadden/ teghen de Oost-Wijers; Onder andere heeft hy de selue by gesproken van den Tol/ tot Sparendam en tot Heusden te betaelen.

In 't Jaer duysent vier hondert/ en de twee naerbolghende/ zijn binnen Hoorn drie Cloosters getimmeret/ van de H. V. Catharina/ Cecilia/ en Beetrudis/ en acht Taren daer naer is op-gerecht het Clooster van de H. Maria.

In 't jaer duysent vier hondert en acht/ zijn eenige Dozpen/ ghemeynlijck geseydt Venhop, ontrocken van de macht des Bailhou van Nedenblich/ en ghestelt onder de Jurisdicte van den Magistraet van Hoorn/ dooz beneficie van Wilhelm van Beyeren/ die daer af brieven gegeven heeft. De namen der Dozpen zijn: Berckhout, de Gooren, Avenhorn, Mysen, Oudendijck, de Beets, Grolthuylen, Scharwoude, behalven vele Gebuerten.

In 't jaer duysent vier hondert ses-en-twintig/ hebben de Hoornmaers haer Stadt met Vesten versterckt/ alser Oozloge bezhoudigt was tegen Jacoba van Beyeren. En alsoo is Hoorn onder de Steden van West-Vrieslant d' eerste geweest naer Alckmaer/ die omringelt is geweest met een Bolwerk. Daer-en-tusschen die van Hermerlant volghende de partye van Jacoba/ hebben onder Capiteyn Willem van Nagel geheel West-Vrieslant gestroopt. En daer naer Hoorn beleegert. De Bozgers hebben eens of tweemael tegens hun gestreden/ nu met voozspoet/ dan met tegenspoet: tot dat den

Heere van Iseadarn binnen de Stadt met krijghs volck ghekomen is; en tot hem genomen hebben de besondere Dozgers/heest den Kienmeers een groot en swaer strijt gelevert; mer welck de Kienmeers gewonnen en in de blucht geslagen zijn.

Omtrent den selven tijdt is de Kiercke van de Heilige Maria begonnen op-gerecht te worden.

In 't Jaer duysent vier hondert ses-en-dertig/heest Philips van Bourgondien/ toe-genacint den Goeden/ die nu aen Jacoba gesucredeert was/ onder de Jurisdicte van Hoozn gestelt de Dozpen van Woggonom, Warweyde, Nuboxweyde, ende Oudeborwoude, om dat de Dozgers ster veel van hem en van de Republycke niet hare getrouwe diensten verdiend hadden/gedurende de betoegten onder Jacoba.

In 't Jaer duysent vier hondert een-en-veertig/ hebben de Hoozn naers en Enckhuysers een groote en sterke Vloot Schepen bekomen van d'Oosterslingen. En op sulcke maniere hebben zij de swaere Oozlage gecyndicht/ die gherefen was tusschen de Hollanders en Oosterslingen.

In 't Jaer duysent vier hondert ses-en-veertig/ hebben die van Hoozn bezworen haer dede Jaer-macelit om die te houden op S. Laurens dagh.

In 't Jaer duysent vier hondert twee-en-veertig/ heeft Philips van Bourgondien macht gegeven/ met open Dieven/ gezeget tot Dendermonde in Vlaenderen/ van den vierden Dozgermeester te mogen kiesen uit de drie/ die in het voozgaende jaer het selve Ampt bedient hadden.

In 't Jaer duysent vier hondert vier-en-tseftig/ is het Clooster/ geseyt S. Maria Magdalena/ gesonderet.

In 't Jaer duysent vier hondert acht-en-tseftig/ wiezde gheficht het klooster van S. Clara.

In 't Jaer duysent vier hondert een-en-tachtig/ is de Stadt van Hoozn dooz een grootten brant/ by na heel verniet geworpen.

Omtrent het Jaer duysent vijs hondert/ nae dat Philippus tot de regerunge des Lants aengenomen was/ en nae de tweede inwendige betoegten/ die zij eensoels van de Hoer en Cabelaus/ eensoels van de Gemeynen die d'Erpsen weygezde te betalen/ gelden hadde/heest de Stadt een weynigh haer aessen bezacht/ en veel nietwe Wercken soo heylige als onghelygde van de grondt opgerecht/ en die alreede begoft waren en besuynt dooz d'ongerechtighejde der tijden zijn volmaect.

In 't Jaer duysent vijs hondert drie-en-tseventig/ is het Collegie der Gedeputeerde der Staten van West-Vriesland tot Hoozn/ met beweging van d'andze steden en haer bequame gelegenheyt gheschilt.

In 't Jaer duysent vijs hondert ses-en-tachtig/ is de West-bijrsche Munte binnen Hoozn gestelt/ dooz gemeyne toe-stemning van allen; en daer zijn Penningen geslagen/ boerende van d'een zijde dit opschuift/ NIEUWE MUNTE DES HEERLICKHEIT VAN WESTVRIESLAND, en aen d'andze zijde/ GOD IS ONSE STERCKTE ENDE HOPE. Dese Munte gact om de sefen Jaeren na Enckhuysen/ en keert daer na wederom hier.

De Regeringe der Stad/en stellen der Magistraten/ is volghens dees by-gaende Privilegie:

Johan by der genaden Gods, Palensgrave op den Rhijn, Hertoge in Beyeren, Sone van Henegouwen, van Holland, van Zeelant, &c. doen kont allen luyden; want onse getrouwe Stede van Hoozn ons gunstelijk gegeven hebben sulcken bede, als wy op dese tijt van haer begeert hebben. Soo hebben wy daeromme, en om meenigen trouwen dienst, die sy ons gedaen hebben, en of Godt wil noch doen sullen, al haer gemeene poorteren, die in der tijt wesen sullen, geconsenteert ende gegeven, consent eeren ende geven met desen Brieue al sulcke privilegie ende rechten, als hier nae beschreven staen. Dat's te weten, dat alle de poorters die binnen onser stede van Hoozn woonachtich zijn, ende tien pont schots hebben of daer en boven: dat's te weten, dat sy tot derdchalf hondert Nobelen gegoet zijn, ofte daer-en-boven, die sullen te lere gaen op den heyligen goeden vrydag, ende niemant anders. Ende sullen loren negen mannen, welcke negen mannen kiesen sullen op den goeden vrydag voorschreven, drie Raden als costumelijk en gewoonlijk is. Ende selve negen mannen sullen kiesen binnen onser stede voornoemt op den selven dagh een-en-twintigh mannen by den meesten volgh: ende onse Schout van Hoozn, die in der tijt is, of de gene, dien wy't bevelen sullen, sal van onsen't wegen kiesen en eeden van den een-en-twintigh mannen voorschreven sefen Schepenen op den paesch-avond daer naeltvolgende, daer den Schout zijn recht mede plegen sal, ende met anders geen Schepenen, durende tot den anderen Paesch-avond daer naeltvolgende. ten ware, dat sy ont poortere oft aflijgh wieden, soo soude de Schout voorschreven, of de gene die wy't bevelen, kiesen en eeden enen anderen Schepen van den een-en-twintigh voorsz. dat jaer Schepen te wesen totten Paesch-avond toe voorschreven. En waert dat den Schout, of den genen, dien wy't bevelen mochten, van dese een-en-twintigh mannen voorsz. geen Schepenen kiesen noch eeden en woude, als voorsz. staet, soo soudende drie Raden, die op den goeden vrydag daer te vooren gekoren waren, by de meeste stemmen van hun driem van d'een-en-twintigh man voorsz. sefen Schepenen kiesen en eeden op den Paesch maendag daer naelt volgende, sonder eenige verbeurnisse tegen ons en onse Heetlijckheyt, en daer sal onse Schout voorschreven, die nu is, of hier namaels wesen zal, mede rechten en recht vorderen, als Costumelijk ende gewoonlijk is, ende met anders niemandt, &c. Gegeven tot Haerlem,

lem, op den vijftien dagh in Augusto, in 't Jaer ons Heeren duyfent en vier hondert en twee-entwintigh.

Voer seydte Borchgoms / de Stadt van Hoorn / gelijk die beschreuen wort van Doctor Delius / is aldus gelegen: Wy sullen tot volbrekkinge van onse Werck hier nu by voeghen een korte beschrijvinge van haer situatie / gelegenheyt / en staet so die nu tegenwoordigh bewonden wort. En eerst per sprecken van haer ouderdom / welcke ghereckent van 't jaer duyfent drie hondert seftien / dat de eerste drie Wyfen aen de plaats geset worden / tot op desen teghenwoordigen tijdt / beloopt niet drie hondert drie jaer. In welcke niet al te langen tijdt haer veel hoogs en laegs oer-komen is / doch zijnde de voorspoet door den banck grooten en gedueriger gewerft / van de tegenpoet / 't welck klazelyck blyckt aen haer groote aen-gewas en meest gestadige verbeteringhe / zijnde in dese selve tijdt in sulcken kleynen begijfel tot een seer frapen / aenstienlike / volck. Deeringrijcke Stadt gelwoeden. Haer eerste bevestinge geschiede (soo nu geseydt is) ten tijde van Vrouw Jacoba in 't Jaer duyfent vier hondert ses- en twintigh / als sy omtrent hondert thien jaren out was / en begreep wel het beste deel van de Stadt / maer was onghelyck kleynder / dan nu / en seer qualijck gefatsoeneert / als hebbende een groote uyt-hoek aen de Noord-zijde / daer deur de Vrouwen kerck niet de Noorde- Poort recht als van buyten aen-gelast stonden: in het Jaer duyfent vijfhondert acht / wierdt zy eerst vergroot / ende niet eenighe verbeteringhe / die aen 't Nicuwe Werck in 't jaer duyfent vijfhondert thien / noch gemaectt wierdt / bykans gebacht tot een langh ronde oft ovale forme / zijnde aen 't Oost-eynde breedst / en nae 't Westen te met smaller toe-loopende / doch onthack noch aen die fustoen / dat de Weste- Poort niet wel genoeg landwaerts in-gheroeken was / en wat te verder Zeewaerts uyterlyc. Desen kinck begreep buyten om ghemeten acht hondert en vier Roeden in den Ommeganch / dat is elc duyfent twee hondert ses en vijftigh hout-boeten: waer van de drie hondert Roeden aen de Zee lagen / de vijfhondert en vier aen 't Landt. In dese forme en groote is zy gebleven tot nae de beroepte: in het jaer duyfent vijfhondert ses en tseventigh / wierdt aen d' Oost-zijde een Nicuwe Haven met een goede stinck Lands aen-ghelack. En nu in 't jaer duyfent ses hondert acht / is weder een Haven aen de Supd-oost zijde nieuws gemaect / en 't voorszeden jaer duyfent ses hondert seftien / met inhalinge van een goet deel van de kleyn Oyster-dijck aen de Stad vast gesloten / en teghens de Supd-kant van 't Bolwerck by de Ooster-Poort aen-gehecht: zijnde dese twee vergrootingen (om in 't ruigh

te oegdeelen) in grond omtrent een gerechte dezde-deel van de gantsche Stadt: maer is een groot deel daer van gegaen tot de Wateringen en Habens / soo dat de plaats om Wyfen op te setten niet naer 't begrip vermeerdert is. Ick meen oock dat den omganch niet wel een dezden-deel met dit aenhalen vergroot is / als die ick acht tegenwoordigh te wesen / soo als voorszeden gemeten / omtrent van duyfent vijfhondert Roeden / dat is beeyntien duyfent seiven hondert Roeden / dat is beeyntien duyfent seiven hondert hout-boeten / zijnde 't selve een inddelmaetige en geen onbequame groote van een Stadt.

De gedaente soo van oudts / als nu tegenwoordigh / mit gaderen de gelegenheyt van de Stadt / sal den Leser best konnen afnemen / uyt het ontwerp des selven: Het welck klazelyck aenwijst / dat de Stadt deur dese twee laetie vergrootingen niet wepmigh beelaught is: oock soo / dat tegenwoordigh de langhte schier de helft grooter is dan de breedte / en streckt sich by de Zee langs / bykans Oost en West: alwaer de Dijk / die de Zee uyt weert / jaerlijcks met heel groote kosten / een deels by seckere Doopen / het meerendeel by de Stadt selfs / moet onderhouden worden.

De sterckheyt van de Stadt is redelijck. Sy is rondsom besloten met een Kercken Wal / behalven tusschen de Weste-poort en de noorde-poort / daer buyten de Wal oock een steenen Muur / en goede Grachten. Aen de Landt-zijde zijn ses Bolwercken / van welcken twee op de kant van de Zee leggen / en daer behalven na 't oude ghewelt / noch bevestigde steene Toorens: maer de meeste sterckte bestaat in het Zee water / daer mede zy in tijde van noot het gantsche Landt rondsom leggende / kan bedercken ende doen onderbloopen: Sy heeft vijfhooften / den inganch van 't Hooft voorszeden gereckent: Waer van eenighe heerlijck en besiens waerdigh zijn / als voornamentlijck de Nicuwe Ooster-Poort / en oock de Tooren aen 't Hooft.

Haer gelegenheyt oft stellinghe van binnen / hoe-wel sy niet tsefens ontwoopen / maer by kleynen stucken somtijds aen-getimmerd is / konit niet te min seer bequaem / en soo wel in proportie en orden / of alle dingh reetijds met verdachtheydt in sulcke voegen afgesteecken was.

Sy heeft seer frapen breede straten (dat een van de voornaemste eieraden van een Stadt is) waer van vier de principaelste / behalven twee andere die minder zijn / op de Markt of de Roedsteen uyt kommen / en drie daer van strecken oock aen drie van de Poorten / ende de vierde tot aen de Zee.

De Stadt is van binnen seer waterrijck / want behalven vier groote Habens / daer in menigte groote Schepen gehebergd kunnen worden /

den / heeft zy noch beresheyde kleynder gachten en wateringen / daer de Schuyten en binnen-schepen in legghen. Oock zijn veel van de straten verwelst / daer het water onder deur loopt / en kan ten tijde van brandt en anders / alst noot is / ghebruycht werden. En hoe wel 't Zee-water daer niet een vint binnen den is loopende / dat men later 't selve tot 't Hoofd in / en tot de Cuyt weder upt kan varen / soo komt niettemin oock 't bereshe water op drie plaatsen in de Stadt / tot gerijf van de Landtuyden / om daer den haer Waeren te geborghlijcker na de markt te brengen.

Door dese goede gelegentheit is de Stadt wel betwoont / en (upt genomen 't gene nieuws aengehaelt is) meest altemael dicht betimmeret. De huysen / die vooz heen plegghen te slecht te wesen / en nae de oude spaerfaemheyt / veel al met houten Gebels en met eiede Daercken / zijn nu in eenighe jaren tijds sonderlingh verbeteret / soo dat de Stadt tegenwoozdelijck haer selver niet gelijck. De Stads wercken zijn eenige eierlyck genoegh / als de Wage / de twee Poozten nu verhaelt / en dan noch de oude Ooster-Poozt / maer met namen de Pooft-Kierck / en de Dooren daer op : welcke Kierck seer ruym is / en eertijds een fracy en wel geproportioneert werck plagh te wesen / doch zy is nu deur 't menighvuldigh verhoogen van de Stadt wat verduicht / en upt haer stellinghe ghebruycht. Behalven dese zijnder noch twee andze fracye Kiercken / de Vrouwen-Kierck / en die van S. Jannis / en acht Kloosters / een eertijds (doen sy in haer fleur waren) van Mang-persoonen / en seben van Vrouwen / de welcke nu meest geslaert zijn tot een ander gebruyck / en is een ander daer van verduicht tot een Weef-huys / zijnde daer tot so wel geschikhten plaats / alsmen niet veel in andze Steden soude konnen vinden. Een ander tot een oude Vrouwenhuys / en is daer toe seer propoerlijck en bequaemlyck altemael op 't nieuw herbouwt. In het derde zijn de Schoolen : in een ander 't Cuyt-huys gemaeckt. Behalven dese acht / waren noch twee Kloosters huysen / ongebaerlijck een half ure gaens van de stad / de Reguliers / en Bethlehem / die in 't begin van den op-roer / upt vrees van den Wyandt / meest altemael afgebruycken zijn / zijnde de Reguliers (soo vooz heen al aen-gheroert is) eertijds een vooztreffelijck en seer heerlijck stuck wercks geweest : is oock noch huysen de Stadt de Capelle met het Lazarus-huys op lieren / dat nu tot een Probeniers-huys gebruyck wort.

Daer staet behalven al dese Kiercken en Gheselsche gheboonten nu gen oemt / noch aen de plaats het Pooften-huys van een oud en seer groot getimmeret / daer eertijds / als in de Pooft-stadt van 't land de Pooften van West-Vriesland plegen huys te houden. In welker plaats naderhandt de Deckerens gekomen zijn / en hebben gesta-

delijck haer residentie binnen onse Stadt gehouden / en haer Justitie ghescreet over dit heele Poozderlandt tot de laetste bereete. En daer na heeft het Collegie van de Gecommitteerde Raden van West-Vriesland haer residentie daer in gehouden / gelijck dat noch heden duert.

Wat de Situatie en d'uytterlijck ghelegentheid van de Stadt aengact / is seer bequaem en genoeghlyck : leyt noch niet haer grootste derde-paert teghens de Zuyder-Zee aen / met de twee kleynde derde-deelen tegens een goet Duerbaer Weplant / daer van nu by onsen tijdt een groot deel in Tuynen en Lusthoben berandert is / tot cieraet van de Stadt / en een bermack der Duerghers. Meest alle Duercken soo van 't gheboorte / als in / en by der aerden wassende / willen daer wel aeyden. Doch de Voorende Peen / of gele Woortelen / die in Zuyd-Hollandt en Zabandt soo benaemt zijn / en die onsen Jannis meent het Sijer der Krompen geweest te hebben / waeren wel hier en daer in de Warmoes-Hoben / waer niet in menighe / en die uptgeboert worden / komen meest upt de Jessen by. Wederlijck of wylt de Streck by Enckhuysen / en twijffel daerom / of den roem van de selve voozt te brengen onse Stadt met het naefte recht al tot loont. Zy heeft vonsom seer veel schoone en genoeghlycke Wandelingen met beresheyde Boomen beplant / die meest met Schelpsande bepaet zijn / die dierhalve soo wel des Winters als des Somers gebruyck konnen worden. Van de vruchtbaerheit des Landts / goven getuygenisse / eert de grootheyt en menighvuldigheyt der Duercken die rondsom de stad legghen / en voozt de rijkdom en welvaert van de gemeene Huysuyden / die sulck is / datse misschien op geen ander oorden te vinden soude zijn. Men herft / als vooz sebetien jaren de capitale Reeninge deur 't heele Landt ingesiet / wierdt allen ober d'ingesetenen / die hoven de drie duysent guldens gegoet waren / in een heel Doyp maer twee Huysuyden gebonden / die van dese Schattinge bezijdt waren : en wiert noch geseyt / dat 't goer van deselve twee niet veel beneden de Quote was. In meer andere Duercken / hoe wel daer eenige armen onder liepen / quamen 't meerendeel van d' Inwoonders onder dese Taer. De selve vruchtbaerheyt werdt oock eenighsins vertoont door de menichte van Cloosters / die wy een weynigh te vooren aengerocert hebben / want dese sochtten al veel bezere hockken / en souden haer selven niet op schrale magere plaatsen / met haer becken by malkanderen nedergelegen hebben. 't Wylt oock seer kenlijck upt de menighvuldigheyt van de Duercken / en dien volgens van 't Supbel / die van beydens tot verwonderens toe groot is. Dies hier oock tweemael ter werck / des Wydaeghs / vooznamelijck / en dan des Saterdaeghs / een seer groot Supbel-marche

marekt is/bysonder van Haes/ zijnde een van de Hoofst-neeringhen van de Stadt/ en noch insonder in de Pinghster en Sinte Laurens Jaer-marekten: Als is reytjds van eenighe vzeemde luyden onbezrecht/ dat zy op een van de principale Marekt-daghen haer uyt curieuus heyt beleedicht hadden/ om de Wagghens te tellen/ die op een dagh tot de Doorder-poort in en uyt reden/ en dat sy beboinden hadden/ de selve niet veel min als een duysent te bedragen. Alsinen daer by doet de Wagghens/ die doen tot van der Doorten in reden/ en dan noch de menichte Dupslynden/ die des selven daegs met Schuyten in de stad quamen/ so salmen eerst recht de duchtigheyt van de marekt/ en de menichte van 't Snybel konnen afnemen. 't Is oock bezwoonderens waert/ dat wat Snybel op de Marekt komt/ altyt zijn koop-luyden vint/ en niet behoefte weder afgeboert te worden/ als de verkoopers maer met de Marekt-gangh te vreden willen zijn. Veel kooplynden komen dagelijchs den d'ghen en de Maes af/ op d'ordinarise Weck-marekten/ om haer van Snybel te boozien/ en zijn oock veel onser Wuzghers/ die haer met de selve koopmanschap generen/ de Haesen berich van de Marekt koopende/ en op haer solders op staende/ en daer nae tegens de winter of in 't boozjaer de selve weder aen de vzeemde bezkoopende/ of selfs nae Spangien/ Italien/ en elders af-schepende/ want de Dupslynden so sterck in de Stadt komen/ en niet alleen Haes/ maer oock alle andere Eetbare Waren dagelijchs inbrengen/ soo is de selve seer lystoetich/ en heeft oberbloet van Wepelsch/ Ditsch/ Kooren/ Kront-fact/ Oost/ in 't hoort van al 't gene dat enigsin tot der menschen onderhont en oock bezmakinge kan dienen. 't Is oock uyt dese oofsaek verbult met alle soorten van Ambachten en handt-werken/ die tot de dagelijche huyf-houdinge van nooden zijn/ om de Dupslynden van te dienen. En dit zy in het hoort gesept van de vzeuchtbaerheyt des Lams/ en van de Neeringhe daer uyt/ in de Stadt ontsaende.

Aen de Zee-zijde leyt zy niet min bequaem/ aen een in-geboghen Schoot ofte Inham van de Zuyder-zee/ die van haer oock de naem boert/ want were veel het Hoorn-hop van de Zee-varende luyden genaemt/ en is altemael een bequame stee/ met een sachte gront/ soo dat de Schepen by laegh water sonder eenig hinder daer op mogen sitten. Hier van heeft zy/ behalven 't ghereys van de Ditsch/ een goede gelegentheyt tot de Zeebaert/ oock daer toe dienende de heerlijche Habens/ daer wy nu booven van gesproken hebben. Welcke Zee-baert oock soo groeffent werdt/ dat het merendeel van d'Inwoonders haer broodt daer by winnen/ en zijn van tweederley soorten/ eenige die de Schepen uyt-reeden/ eenige die om loon op de selve baeren. 't Ghetal van de Schepen selfs is booz ons qualijck te

begrooten/ want zy nimmermeer gelijk 't huyf zijn/ maer kan geenogh af-genomen worden/ dat zy niet weynigh zijn/ uyt eenighe dingen/ die wy booz bezhaelt hebben/ als dat zy in 't Jaer duysent ses hondert een/ behalven alle andere/ die nae Oost-landt/ Noorwegen/ Dancrigk/ Italien/ en oock elders voeren/ omtrent vijftigh Schepen testins op een tijdt in West-Indien hadde leggen/ om daer Sout te laden. Dat zy in 't Jaer duysent ses hondert twee/ in de tseventigh Schepen de waerts aen hadde/ doch meene/ dat eenige twee reysen binnen 's jaers debben/ en daerom tweemael in dit getal gerekent zijn. Dat zy in 't jaer duysent ses hondert seben/ aen de kant van tachtentich Schepen nae Italien deur de Straet alleen hadde/ behalven die (soo gesept is) evenwel op bescheyden ander oorden/ haer gewoonlijcke baert hielden. 't Merendeel van dese Schepen is gewoon de kooplieden om Vacht te dienen/ die zy veel tot Amsterdam/ dickwils oock elders/ als in Oostlant/ Dancrigk/ Engelandt/ Spangien/ Noortegael/ en Italien/ bekoemen. Die haer eygen koopmanschap doen/ baeren veel/ soo na Bouagie/ als na S. Ubes/ om Sout te halen. Maer 't merendeel houdt zijn baert op Noorwegen/ van waer zy een ongelooflijcke menigte van alderley hout 's jaerlic in de stad brengen/ dat van hier in andere Landen/ als in Zeelant/ Zabant/ Vlaenderen/ ende elders oock met Winne Schepen bezocht/ en so te met weder uytgesteten woort/ sy heeft oock (soo gesept is) haer gedeelte in de Compagnie van Oost-Indien/ in de Compagnie van de Walvis-bangers/ en behalven haer ordinarise baerwaters/ meest alle deelen des werelts met haer schepen besocht/ soo in Guinea en Angola/ als in West-Indien/ Brasiliën/ Canada/ en de Landen daer van Noorwaerts op gelegen.

ENCKHUYSEN, heeft nae 't segghen van sommighe/ de naem van de Enckele huysen der Ditsche die der reytjds aen den Ditsch stonden/ die metter tijdt soo toernamen/ dat het eyndelijck een stad gelwoorden is/ andze meppen/ datse van Harenckhuysen/ om de groote Varingbangst dieder placht te zijn/ met bezkorting van d'eerste syllabe/ hare benaminge genomen heeft. Daer woort van dese stad in de Kronijcke geschreben/ datse in den jare twaelf hondert negenen-tseventig dooz Johan van Brekel en Nicolaes van Putten/ gesonden om de weder-spinnighe Driesen tot gehoosfachtijde te brengen/ verbandt is.

Enckhuysen was toemaels niet seer sterck/ maer nam naderhant om de bequame Haben soo toe/ dat 'er in 't jaer duysent drie hondert vier-en-tseventigh drie duysent Schepen in de Haben laghen/ daer mede Hertog Melbrecht van Bepere/ Graef van Hollandt/ zijn Leger tegens d'Oost-Driesen overbracht.

In het jaer duysent vier hondert ses-en-twintigh is de Stadt in de macht der Kiermeijlanders ghekomen: in 't selve Jaer hebben de Soldaten van Houtw Jacoba / heel schielijck omtrent de middagh Enckhuyzen ovezballen / en hondert van de boognaemse Doygers die ober Tafel saen doodt geslagen.

In 't jaer vijftien hondert veertien / is op S. Hieronymus dagh / dooz een inzeuch der Zee een groot deel van de Stads Vesting met veel huyzen omgeworpen.

Als de Geldersche in 't jaer duysent vijfhondert seben-en-dertigh tegens d' Hollanders oozlogh voerden / hebben zy met eenige Schepen de Haven van Enckhuyzen soechen t' ovezballen / om de Stadt in te nemen / maer dooz dien haer 't water ontviel / bezdweden hun opset / waer van d' achter ghelate Ridders by die van de Stadt noch bezwaert worden.

In 't jaer duysent vijfhondert een en t' negentigh is Enckhuyzen seer begroot.

Deertien jaer daer na / wiert d' Offe-marcht der Drensche magre Ofsen / die tot die tijt te Hoozn geweest had / t' Enckhuyzen tot groot voordeel der Stadt bezpactst.

Enckhuyzen heeft twee Parochie Kercken / d' een is S. Pancratius / en d' ander S. Gomarus toe-gewijdt.

De Munt van West-Vriesland / die eerst tot Hoozn geweest is / komt om de seben Jaer hier / en na bezloop van seben Jaeren / licertse ober en weer.

De Stadt is dooz de natuer / kunnst en goede gelegentheydt seer sterck: zy is gelegen aen de Zee / tegens wiens gewelt zy niet stercke en vaste Dycken bezyjt wort.

De Stadt is seer welbarende dooz Sout-ketens / Haring-bangst en toruysing van Oozlogs en koopvaerdy Schepen.

In 't Jaer vijftien hondert twee-en-t' sebtentigh / is Enckhuyzen dooz de Prins van Oranje als Stadthouder des Konings / bezseerliert / daer de Chronycken byceder van schyben.

In 't Jaer daer aen had d' Overste Kables op Enckhuyzen met eenige Dreef-schepen daer Volck in lagh een aenflagh / welke dooz Sonoy ontdect wiert / soo dat de Spaensche onbezichter saken te rugh keerden.

E D A M of lieber Edam / heeft de naem van de Rivier H / tegen dewelcke hier een Dam of Dyck geleijt is.

In 't Jaer duysent vier hondert ses-en-twintigh / is Edam van de Kiermeijlanders ingenomen.

In 't Jaer veertien hondert dertigh is een Zee-vrouw van d' Edamsche Medyskens ghevanghen / daer Snoy's aldus van schryft:

„Da dar 't een groot ontweer geweest was / en eenige Dycken dooz gebrooken waren / en de Zuyder-Zee ovez 't Landt vloeyde / heeft haer een Water-vrouw / naecht / moys-achtigh en buyl wesen / in een ondiepte aen eenige Medyskens van Edam / die met een schuyt / ken de Puzmer ovezvoeren om hoepen te melcken / beztoont / die in 't eerst ober sulcks te sien seer bezbaest waren / maer namen daer na weder moct / en trocken de Vrouw in haer Schuyt / en bragte t'ense t' Edam / daerse geschuybert en gheleedt zijnde / onse spys ghebruychte / en leezde Spinnen: sy spack een onbekende spack / en kost geen Bedevuytsch beztaen / van daer wiegste na Haerlem gevoert / daer se eenige Jaeren leefde. Snoy's boeght 'er by / dat hy alle dese dingen verhaelde / wyt het geloofde der getuigen / die het gesien hadden. Ghy sult meer vinden van sulcke Zeesche Vrouwen by Scaliger op Aristoteles van de Gedierten / en by Vincencius Cerrarinus van de Beelden der Gooden / en by Wernardus de Wirt / in 't byfde Boeck van de Portugalsche Monarchie.

Dese Stadt leyt aen de Zuyder Zee / drie mijlen van Amsterdam en twee van Hoozn / alwaer veel groote Schepen gemaect worden / en is bezaemt dooz de goede haers diebter gemaect en in alle omleggende plaatsen getrocken wort.

MONNEKEDAM heeft den Naem van de waterloop / die midden dooz de Stadt vloeyt / gesept de Monick. De Chronycken melden / dat de Dycken in 't jaer duysent twee hondert seben-en-t' negentigh hier aen ghekomen zijn / om aen den Bisschop van Utrecht bystant van Wapenen te doen.

In het jaer veertien hondert ses-en-twintigh is de Stadt Monnedam van de Kiermeijlanders / die de partje van Jacoba volgden / ingenomen.

In het jaer duysent vier hondert negen-en-t' negentigh den tienden dagh Julij / is Monnedam dooz een onboosscienlijcken brand so verniet geweest / datter nauwelijcks tachtigh huyzen ober bleven.

In het jaer duysent vijfhondert vijftien heeft de Stadt de selve nederlage geleden / behoudende alleenlijck de Kerck / en der Cattedraelen klooster.

Monnedam leydt niet verre van Edam / omheymt van schoon Veylant. 't Is een kleine Stadt / en heeft in haer Ghebuerte een Eplant / genaemt Marcken.

M E D E M L E C K of Medenblich / is een seer oude Stadt / alwaer na de meyningh van veel / Raadbodt de vermaerde Doyt der Dycken zijn woonplaats gehonden heeft / waer van Doufa byder schryft. Merck alle de Historien melden dat Medenblich d' eerste Stadt van West-Vriesland is ghe geweest: zy heeft de naem van de

de Riviere Medemelacha, waer van altoewel der hedendaeghs geen tekenen van te vinden zijn/ in 't Placcet van Keeser Otto in het jaer negen hondert vijft en achtigh gegeven / en by Doufa in 't eynde van 't achtste boeck te lesen is/ gewach gemaeckt wort.

Medenblich wordt gemeldt in den Brieven van Godebaldus Bisschop van Utrecht / in de welke de Kerck van Medenblich aen de Canonicken van S. Marten tot Utrecht/ gegeven wort.

In den naem der Heylighe en onderscheydelycke Drieuldigheyt. De Regeerders der Heylige Kercke moeten seer daer toe arbeiden, en te hulpe komen den noodtdruft der Onderfaten met tydelijcke profyten, op dat zy fouden mogen neerstigh wesen in het Geestelijcke, &c. Om dese reden, ick Godevaldus, door Godes genade Bisschop van Utrecht, toefende aen de liefde der Broeders en begheerende haer profyt in de toekomende tyden te middelen, ick hebbe gegeven tot onse memorie, en tot nuttigheyt der Broeders Gode dienende in Sint Maertens Kercke, een Kercke in West-Vrielandt in de Stadt, die wordt ghenoemt Medenblich, met alle haer aenhackfelen, inkomen ende offerhanden, toe-behoorende aen de Bisschoppelycke Kamer, &c. Gegeven in 't jaer der Mensch-werdinghe ons Heeren duyfent een hondert achten, Indictie twaelfte.

In het Jaer duyfent twee hondert acht-en-achtigh / heeft Floris de bisschop de verscheyde Kercken en Wygheden aen die van Medenblich begunt.

In 't Jaer veertien hondert ses en twintigh is Medenblich van de Kerckmeesters ingenomen.

In 't Jaer duyfent vijfhondert en seventien hebben de Geldersche toemaets de Swarte Wende genoemt / Medenblich inghenomen en bezant / datter niet een huys over bleef / maer het kasteel daer Justus van Dueren over gebloodt / keerde de byandelycke stozmen en 't Duur af.

En en twintigh Jaer daer nae heeft een schizickelijcke byant een groot deel der Stadt vernielt.

Naderhandt heeft Medenblich zijn geleden ramppe overwonnen / en is een bezaemede Stadt geworden / die tegens de Zee soo machtighe sware en hooge Dycken heeft / dat het schizickelijck is / daer van om laegh te sien / aen de zijde van de Haven leyt het kasteel : inwendig heeft de Stadt een fraeye Kerck / Stadhuys / Waeg / Weefhuys / Probenhuys / Sicelhuys en Gasthuys.

Aen 't kasteel is de nieuwe vergrootingh met nieuwe treffelijcke Dabens / en Scheeps timmer werken.

De Stadt heeft drie Poozten / d' Ooster / Wester / en Baen-poozt / en van ouds groote Jurisdiccie gehad.

PURMEREND, d'achtienste ende leste stemmende stad van Holland / heeft haer naem / om datse aen 't eynde van de Purmer leydt / dat eerijds een binnenwater was / maer wierdt nader hant tot Lant gemaeckt : men oordeelt datse doot Willem Eggart / die een ryck koopman tot Amsterdam was / gesticht is / dese heeft aen Willem van Deyeren / die om sijns Vaders toorn geblugt was en sich by de Drenen onthiel / gelt verstreckt / waer ober hy Chzoforier des Lands gemaeckt zijnde / de Heerlijckheyt van Purmerend / met 't Doop Reck / en Spendam van Wilhelm / die na zijns Vaders doot Graef van Holland wierdt / tot een gift van danielbaerheyt ontvingh : dese Heer van Purmerend liet aldaer in den jaer duyfent vier hondert en thien een sterck Slot bouwen / zyn Soon Jan Eggart schulvende d' inlandtsche veroerte / verhocht Purmerend aen Geeraert van Zyl / en verbrocht na Vlaenderen / van Zyl verhocht her weder aen Johan Burghgraef van Montfoort / ende als zyn Reck beschuldigt wierdt van muiterij / soo wicdt Purmerend van Maximiliaen van Oostenryck geconfiscueert / en aen Balthasar van Dalckensteyn / Veldt-overste / in den jaer duyfent vier hondert ses-en-achtigh gegeven / die her weder verhocht aen d' eerste Graef van Egmond / soo dat dese plaats tot den jaer vijftien-hondert en negentigh aen 't geslacht van Egmond bleef / maer toen hebben haer Edele Groot Moghende de Heere Staten van Hollandt ende West-Vrielandt de Heerlijckheyt gekocht / en aen haer Provintien gecheert.

Purmerend is omtrent het jaer duyfent vijfhondert drie-en-tseventigh / wanneer d' Hollandtsche Steden zich tegen den Hertogh van Albaielden / met Gachten en Bollwerken versterckt.

Y S E L S T E Y N .

De Stadt Yselsteyn is gelegghen aen d' Ysel / heeft haer naem van de selve Riviere. De Chzongelen seggen van 't Slot Yselsteyn in 't jaer twaelf hondert vijftigh : Daer is altijd twist tusschen de Hollanders en die van Utrecht over de bezittinge van dese Stad geweest / waer ober verscheydenmael Oozloger geresen zijn / daer de Hollandtsche Historien wijtruchtig van schryben.

In 't jaer duyfent drie hondert 't negentigh / is dese plaats onder Arnold Heere van Yselsteyn en Egmont / met Dueren en Poozten versterckt / de selve liet omtrent die tijt op zyn koste aldaer een klooster der Regulieren van S. Augustijn oprichten.

Als Johan van Egmont / in den jaer duyfent vier hondert seventien / beschuldigt was van verract tegens den Graef van Hollandt / soo is hy 't Yselsteyn by zyn Doeder Wilhelm gheblucht / Graef Wilhelm

Wilhelm sulcks berstaende / quam de Stadt belegeren / maer dooz tusschen-syjaeck van Egmonts vrienden / wierden sy verenicht / mits dat Wylfstepn souw aen den Graef gelevert worden / en dat hy jaerlijcks aen Wilhelm van Wylfstepn twee duysent Schilben / en aen zyn Vrouw Moeder / ses hondert Franse kroonen moest wykeeren. Als de Graef overleden was / hebben sy alle vlijt aengheleent om de Stadt weder te krijgen / 't geen geschiede ; maer sy wierden 'er terstont van die van Vrecht weder wt gedreven / toen wierden de Duinen / 't Slot en Toorens neder geworpen / en de Stadt verbrant / behalven de kerk en 't klooster.

In 't Jaer veertien hondert ses-en-sestig hebben de Geldersche Wylfstepn verbrant / alsoo de Stadt verwoest ghelegen heeft tot ten tijde van Fredrick van Wylfstepn / die van Karel van Bourgondien verkregh / dat hy de Stadt sou mogen vernemen en vernemen. Wylfstepn is daer na aen 't werke wijtberucht Doozlichte huys van Ojanje gekomen / en erkent nu dooz haer Deer / zyn Hoogheyt den Prince van Ojanje / etc. Wiens boozaten het seer versterkt en verciert hebben.

WOERDEN is van Godefridus acht-en-twintighste Bisschop van Vrecht / in 't Jaer elf hondert sestigh tot een Stadt ghemaeckt / om sijn Onderfaten in gehoozsaemheyt te houden. Deha seyt : Den Bisschop Godefridus , heeft voor de ghedachtenisse sijns eeuwigen lofs , ter eeren van S. Marten ghemindert vier Forten of Stercken , te weten , Horst teghen het Graefschap van Gelder , Vullenho tegen d' Heerlijckheit van Vrielandt , Montford tegen het Graefschap van Holland , en Woerden tegen de rebellie en wederspannigheyt van sijn eygen stad. Dese Stadt heeft die maels oozsaek tot zware oozlogen tusschen d' Hollanders en Vrechtse gegeven.

Maer in 't Jaer twaelf hondert en seftien / als Harmen van Woerden met Geeraert van Delfen en Gysbrecht van Amstel tegens Graef Floris de vyfde opgestaen waren / is Woerden aen de Gaven van Holland gekomen.

In 't Jaer duysent drie hondert vier-en-tseventigh / hebben die van Vrecht de Stadt belegerd / en als die niet konden vermeersteren / staecten sy de boozstadt met verscheide schansen in de bzande.

In 't Jaer duysent vier hondert en tachtigh heeft Johan Burggraef van Montfoort / Woerden met lage en bystant van eenige der stads bozgers / ingenomen / waer van Snoys seyt : Den Burghgrabe / heeft op eenen nacht het Slot van Woerden inghenomen / als hy die met Leeren bekloppen hadde / oft 't welck meer waerachtigh is / dooz verciert. Dit Slot was de sterckste plaetse van Holland / geacht onwinnelijck / by so verre als 'er binnen Guarnison ware /

also dat die gemeneelijck geseyt worde / DE SLEUTEL VAN HOLLANDT. Maer de saeck hoerz daer na tusschen de Hollanders en den Burghgraf verdragen zynde / wierd de Stadt overgelevert.

Omtrent het jaer duysent vijf hondert een-en-tachtigh / is Woerden van Philippus Coningh van Spanje / en Ericus Hertogh van Brunswijck in pande gegeven.

De Stadt bloeyt tegenwoordigh in menighe van Bozgers / en heeft noch een kasteel daer eertijds de gestelde kasteelheyn Gouverneurs van plachten te zyn.

Het treffelijck Dooz Bodegrave hoozt onder Woerden / daer Johan Deha van seyt / omtrent den jaer duysent en seventien / een Theodoricus Bavi is by Bodengrave begunsticht geweest , die niet en heeft afgestaen Diderick Graef van Holland met dagelijcke oorloete bekomen. Coznelis van Gouda noemt die van Bodengrave Bagauden. Doozhoornus bekent de oozsaek daer van niet te weten / maer wel dat het woordt Bagauda by de Latijnen betekent oproeygen rebellighe menschen / en die gewoon zyn te roeben / etc.

OUDE-WATER. Indienmen op haer eerste beginselen siel / behoozt Oudewaerder te heeten / om datte omtrent verscheide waerden legghen / diemen hebben daerghs nieuwe Waerden is neemen de.

In 't Jaer deztien hondert negen-en-veertigh / heeft Johan van Aelhel Bisschop van Vrecht / met geweld Oudewater ingenomen / en 't meeste deel de Stadt verbrant / nemende veele bozgers gevangen / en beroovende haer van hunne goederen / doch dooz dien de bozgers hun soo mannelijck weerden / blevende meer Vrechtse als Oudewaters volkeren : als onder anderen Johan van Wylfstepn buigh / de broeder van Lichtenburgh / Jacob en Everd Diel.

In 't Jaer duysent vijf hondert vijf-en-tseventigh / hebben de Spaensche Oudewater belegerd / en so vreeselijck beschoten / dat de muurten deele tot ruym gherackten / eyndelijck wierden de beleggers na 't hevigh stormen / sehoon van binnen groote wedersstant gedaen wierd / meest van de Stadt : sy verinoozdeden de meeste bozgers / en brandden en verwoesteden dese plaets. Nadehant wierden de Wallen weder opghelouwt / en de Stadt van de Staten met veele bygheden begisticht.

Oudewater leydt aen d' Wyl / en is om end om rijck van schoone kieney-landen / en andere vruchtbare Lands-donwen.

HEUSDEN is een seer oude Stadt / soo men Johan van Aepden ghelooft wil / die haer oozszongh en beginsel in zyn negende Boeck aldus beschryft ; hy seyt : Omtrent den jaer twaelf hondert

hondert negen-en-tachtigh/ Klobrecht Graef van Teyfcrbant/ heeft tot een Wapen gehadt/ als de jongste Soon van 't Huys van Kleeft/ acht gonde Koninglijke Scepters in een blaenw Veldt. Naer het Graefschap van Teyfcrbandt begreep onder zich de Dommelerweert/ Tielserweert/ en de Landen van Arckel/ van Heusden/ Alzena/ Dyanen/ Cuylenburgh en Dueren/ tot aen de oude Maes: De gemelde Klobrecht ontfingh dit Graefschap van Teyfcrbandt van zijn Voeder Lodewijck (die het Kleeftse Landt van den Bisschop 't Vrecht te leen besat) tot een Leen en eygendom; ende nam tot zijn Eemalin Kinnegunda/ Dochter van den Graef van Hov/ daer hy drie Sonen by won: waer van d'eerste/ Lodewijck ghenoemt/ hem in 't bezit van 't Graefschap volghde: Klobrecht/ de tweede soon/ verkreegh Heusden en vecke Dopen/ die een bysonder Heerlijckheidt wierden/ en was alsoo d' eerste Heer van Heusden; in welken staet hy/ zijn oudste Voeder te gebal/ zijn Wapen verminderde en boezde de acht Scepters in zijn Schild/ die aen de rechte zyde roodt en aen de linker blaenw was: hy ontfingh dese Heerlijckheidt tot een leen van de Graef van Kleeft/ om dat hy de eerste/ en uyt dit Geslacht was. Dit is dan 't begin van de voorszefte Stam van Heusden geweest.

Johan/ Vertogh van Zabandt/ heeft in 't jaer duysent drie hondert beertigh/ het Slot van Heusden/ met eenen fraeyen en stercken Ooorn vercier/ doen bouwen.

Als de Geldersche met de Hollanders/ in 't jaer duysent vier hondert seiven/ om 't bezit van Gozum in twist waren/ rees tusschen hen een swaeren Oorlogh. De Gelderschen beroofden en bezochten de Heerlijckheden by Heusden gelegen. Als Joao van Kroonenburg Gouberneur van Heusden/ dat ghelwaer wierdt/ besaemde hy een goet getal onvertagge kriegs lieden; en viel onder de gunst van een duysere nacht/ met een groot getier op 't Leghe der Gelderschen; welcke doo/ d' onbezwachte aenval soo verchricht wierden/ dat zy niet dachten/ dan om sich doo/ de vlucht te bezyden: vecke van hen vreedzoncken in de Maes; en/ dat het wonderlyckste en der gedachten was/ die van Heusden namen meer van hare Dyanen gebangen/ dan zy self sterck waren.

Dese Stadt leght aen een Water/ dat uyt de Maes rondom de Demersche Waerdt/ en weder in de selve Rivier loopen is nu vooreen van de sterckste Plaetsen der Deyenigde Nederlanden vermaert en geacht: want zy is met dubbelde Grachten/ vecke Bollwerken/ halbe-manen en hoorn-werken omringht en verzooght. Het Slot oft Kasteel leght dicht aen de Wallen/ en is een tamelyck fraey en sterck gebouw.

Sint Geertruydenbergh, is een seer oude Stadt/ die de naem bezkreeghen heeft van Geertruydt/ Dochter van Pypin van Landen/ Hofmeester van den Koningh van Frankryck/ die overleden is/ in 't jaer ses hondert vier-en-tseftigh. Sy leefde/ en was seer vermaert in dit gewest/ als blijkt uyt een oude Brief van Wylfelwyd Grabin van Strepe by Doordrecht/ in 't jaer duysent drie hondert negen-en-t negentigh/ in d' Abdye van Choom in de kempen ghegeven/ die om d' doutheyt en waerdigh hier by geboegt word.

Ick heb gebracht aen de voorseyde Kerck mijn Erfgoedt, welck den heerlijcken Coningh Zuendebolchus hadde eertijts ghegeven in mijn Landt van Stryen, aen die Kerck die geheyliget is ter eeren van de Maghet Maria, den bergh des Oevers, daer de Heylige Geertruyt heeft lichamelijck verkeerdt, en heeft een Godts-huys gheheylighet van den Heylige Amandus, de Stede Baerle, met den Auaer van my oppgerecht ter eeren van den Heyligen belijder Remigius, het Casteel Sprundelheym met al het geene hem toebehoort, gelijk het staet op de Riviere Merbata.

Om te weten wat den Bergh des Oevers te seggen is/ moctmen verstaen dat het woort Bergh/ in d' Oude Nederlandtsche Spaeck beteckent heeft/ Oever of Haven/ voort beveligh legghen der scheepen/ de kracht daer van heelt noch uyt het woort Bergen.

Bergen wort genoemt in den Brief van Kerser Otto den tweede van die naem/ Erf goedt der selve uytverkoren Maghet, als by dit volgende bewesen word.

In een Dorp der Schelde, in de Stede van berghen met dry Eylanden, Sprange, Waterange, Steninge, met de Kercke en Tolhuys, in de Contreye van Stryen, in het Erf goet der selve uytverkoren Maget, den bergh met de aenhanghelen Ttemella, teghenwoordigh Drumelen, Stumahem, en al de Viischerye aen de Mase, &c.

In 't jaer dertien hondert een-en-twintigh/ is 't Slot van Geertruydenbergh/ dat altyt by de Casteleyns is geregeert/ op-gerecht.

In 't jaer duysent vier hondert twintigh/ op Sint Lambrechts abontt ten tijde der Oorloge van Johan van Beveren en Jacoba/ is d' heele Stadt met de Kerck verbrandt/ waer van de Koningliken aldus schryben: Didrick van Merelwede/ Bailliu van Eyndt-hollant regeerde 't Kasteel van Geertruydenbergh/ en vermaende sijn Voogers dat zy haer voort die van Doordrecht/ die de zijde van Joao van Beveren hielden/ soude wachten/ also die van mening waren de stad t' overballen: daer op volgde dat de Doordrechtenaers met hun leger quamen/ en de Stadt openfekten/ 't geen d' onvoorsichtighheyt der Voogers bezwilghde/ nochtans verweerde Didrick van Merelwede met moedt sijn Kasteel/ en schoot soo machtigh met vier pielen in de Stadt/ dat de plaets ten lesten in brandt raekte/ ende wierde eynde

epudlijck ghebwooghen 't kasteel behoudens lijf en goet ober te geven.

Johan van Naeldwijck bestoemde en nam de stad door dien hy geen tegenweer vondt in 't jaer duyfent vier hondert negen-en-tachtigh in / daer hy kortst daer na weer wyl trock.

In 't jaer vijftien hondert drie-en-tseventigh / wiert Geertruydenbergh door last van de Prins van Oranje by Poyet ingenomen / en 't Guarnisoen nedergehoulwen.

In 't Jaer duyfent vyf hondert acht-en-tachtentigh heeft het Guarnisoen van Geertruydenbergh de Stadt tegens dank van de Prins van Oranje / die der met krijghsvoelt tot ontfet quam / aen Parma overgegeven / daer Emanuel van Meteren de geschiedens in 't briede van beschrijft.

't Verlies was de Vereenighde Nederlanden seer schadelijck / die terfont niet oogloghs schepen de stromen besetten / om de Disscheppen en passagien te beeyen.

Vijf jaer daer na quam Prins Maurits Geertruydenbergh met een groote macht belegeren / en overwelghde haer op Sint Jans dagh / in 't gesicht der vyanden.

Na d'uytrocht liet de Prins drie Soldaten die de Stadt te vozen hadden helpen verraden / terfont ophangen.

Geertruydenbergh is gelegen op de Merwe of 't Black / dat de Rijn en Maes maechen van verboncken Landen / teghens ober Dordrecht. Dese stad hoort aen den Prins van Oranje / en is seer rijck van Steen / Salin en Elst-bisscherp / waer vander wel op eenen dagh achrien duyfent gebangen woorden.

De Stadt leydt op 't baste landt van Zabant / en woedt onder d'Hollantsehe Orens plaetsen gerekent.

De Zabanders hadden eerrijds vooz een gebuyck / dat als sy haer Hertogen aemamen / haer met ede deden beloben / alle middelen aen te wouden / om de stad / onder haer ghewelt te brengen / van gheleken deden d'Hollanders / op dat de Zabaten de selve souden behouden.

W O R C U M, gelijck 't hebdendaghs genoemt woedt / schijnt eerrijds de naem gehadt te hebben van Woudrichem, ghelyckmen verschepe mael in een oude bries geschreven bindt. Sy is de hoofstade van 't Landt Altena: dit landt heeft zijnen naem ontleent van een seer ondt kasteel / wiens oude en vervalle muuren noch hebdendaghs te sien zijn: het wiert eerrijds Holtena en Outena genoemt / misseghen om de menighe van 't hout en boomen.

In 't jaer duyfent drie hondert vijf-en-t'negentigh / zijn d'Edelen in dit Slot geblycht / welcken Aleida van Poelgeest, een vermaer-

de vrouwe / die van Albrecht van Beieren hierigh gemindt wierde / gedoodt hadden; 't welck door de bestieringh van Oosterbaan / ontfic Soon van Albrecht / gelijck vele schryben / geschiet is. Om die schelmstuckis wille / heeft Albrecht dit kasteel sterck belegerd / en met accoozt ingenomen / en heeft tot een teken van zijn overwinningh / twee toozens van 't selve doen af-brecken.

Dese stad en 't landt van Altena / heeft 't sedert het jaer duyfent een hondert vijftigh / de Heeren van Hoozn / die namaels tot Zabaten zijn gemaeckt / toebehoort: was mettemin een leen der Zabaten van kilcey, Maer Wilhelm de Goede / Graef van Hollandt / heeft d'Opperheerlijckheyt van dese plaets / in 't jaer duyfent drie hondert twee-en-dertigh / van Diderick Graef van Cleef ghehoect; en is van die tijdt afeen leen der Zabaten van Hollandt ghelwozen. Sy is tot een eygendom der Zabaten van Hoozn tot het jaer sesstien hondert ghebleven; want alsdoen heeft Walburgh (eerst weduwe van Philips van Montmorency / Graef van Hoozn / die in 't jaer duyfent vijf hondert acht-en-sestigh door last des Hertoghs van Alba onthooft is; en daer na van Graef Adolf van Nieuwre en Meurs) de Heerlijckheyt van Altena en dese Stadt / een werpigh vooz haer ober-lijden / aen de Heeren Staten van Hollandt vooz: 't negentigh duyfent guldens verhoect: alsoo datse nu de gemelde Staten volkomelijck toebehoort.

Eyndelijck in 't jaer duyfent vier hondert sestigh / is Woorn met Wallen en Doozen omringht.

In 't jaer duyfent vier hondert ses-en-sestigh / heeft Jacob Vreer van Hoozn en Altena aen die van Woorn verschepe Privilegien en Vypheden / in hondert seiven-en-twintigh Artichelen begrepen / gegeven. Maria Hartoginne van Bourgondien / heeft in 't selve jaer met open brieven verklaert / dat haer 't selve aengenaem was / en die alsoo bevestigt.

Omtrent het jaer duyfent vijfhondert en elf / hebben de Geldersche Woorn / by nacht de Vesten met ladders beklimmende / en door d'onachtsame wacht der Burgers / inghenomen / den Graef van Hoozn ghebaughen nemende / die een groote somme gelts / tot sijns en sijner onderfaten berloffingh / af ghebwoogen wiert.

Woorn is seer bequamelijck aen de Waal (welcke de stinckert aen des Rijn is / die sich by Schencken-schans in twee deelt) in een bruchbare landt-douwe / schuyng ober Gozeum / gelegen; en woedt hebdendaghs vooz seer sterck gehonden.

In 't Jaer duyfent vijfhondert vier-en-t'seventigh is sy van de Spaensche / na drie aengebachte stazmen / met tamelijck verlies haer volckeren / ingenomen: doch is daer na wederom onder 't gebiedt

Ghebedt der Ed: Grootmoogende Heere Staten ghehacht.

NAERDEN is de Hoofst-stadt van Goy-land of Goepland; welke Bauschap zijn naem heeft van Goedela, Abdisse van 't Klooster t'Altena/ als Wozhozius en andere gheboelen. Dese Stadt heeftmen in 't jaer duysent drie hondert sestig beginnen te bouwen/ gelijk sulchs genoegsaem is blijckende uit de brieven van Wilhelm de Goede/ in welken men nydzuckeligh siet/ dat men spreekt van een nieuwe Naerden te maecten/ na dat het eerste/ dat men nu 't oude noemt/ verbrandt en verwoest was. Dit oudt Naerden is aen de Zuyder Zee gelegen geweest/ dooz welkers gewelt en inbreuck alle de fondamenten nu uytghepoelt zyn; alsoo dat het water daer ober bloept; maer als 't selve af-loopt/ 't welck dielmaels gebeurt/ siemen de tekenen ende verscheyde oude overblijfselen der Straten en insonderheyt der Kercke. Maer wanneer of van wien de stad verwoest is/ is onseker. Sommige meenen/ dat het Johan van Aichel/ Bisshop van Utrecht/ die een sellen en zwaren oorslogh tegen Willem van Deperen boerde/ in 't jaer duysent drie hondert acht-en-veertigh/ ontrent die tijdt gedaen heeft: dit is waerschijnelyck/ maer onseker. Oudt Naerden is 't selve/ dat Naerdinc genaemt wort in den tijt van Gysbrecht van Amstel/ in 't jaer duysent twee hondert drie-en-veertigh/ aen 't klooster te Kienburgh gegeven; want daer leefsten: Gegeven in Naerdinc in het jaer ons Heeren M CCC XXXI. den thiende dagh Februarii: welke Brief/ tescout in de bestyrbingh van Dese volgen sal. De oude Naerders hebben veel lof verkreogen/ als sy haer/ in 't jaer duysent twee hondert ses-en-t'negentigh/ tot bystant en verlossingh van Graef Floris de vijfde/ die op haere aankomst van Seeraet van Welsen doozstrecken wiert/ dapper en kleeckmoedigh toonden.

In 't Jaer duysent drie hondert vijf-en-vijftigh/ als de fondamenten van dit nieuwe Naerden begonnen waren/ heeft Wilhelm van Deperen die van Naerden met verscheyde Wyheden en Doozrechten beschoncken/ om haer volckrijck te maken. In 't selve jaer bevestigde hy de kapel der Disscherpe/ die hen dooz Graef Willem van Henegouwen gegeven was.

In 't jaer drie hondert ses-en-vijftigh hebben de Naerders/ een veltslagh tegen die van Amersfoort gelevert hebbende/ een heerlycke victorie bevochten.

In 't jaer duysent drie hondert tachtigh/ heeft men de kerck begonnen te bouwen/ en in 't jaer duysent vier hondert drie gaf haer Albrecht van Deperen verlos/ om een nieuwe haven te maecten. Vier jaren daer aen verkregeuse van Johan van Deperen byghet van alle rollen en krieghs-torchten.

Philips Hertogh van Bourgondien heeft in 't jaer duysent vier hondert negen-en-vijftigh in-gesield/ dat de Burger-meesters en Schepenen van Naerden alle jaren twaelf notabele Mannen/ uyt de voornaemste der Stadt soude kiezen/ om sozge te vraghen/ dat de Stadt geen hinder ontfingh van de menichte der byenden/ die dagelijcks van alle kanten toe-bloeyden. 't Jaer daer aen zyn de Nonnen der H. Maria van 't kerck-hof aen de zuydt-zijde der Stad ghebracht/ als blijkt uit de brieven van de Magistraet.

In 't jaer duysent vier hondert twee en t'fingh heeft Carel van Bourgondien brieven aen de Naerders vergunt/ dat hy haer/ noch geheel Goplant/noyt van Hollandt soude afscheyden.

Als in 't jaer duysent vier hondert een-en-tachtigh/ de Utrechtsehe een groote overwinning op d' Hollanders bekomen hadden/hebben zy hare listen op dese Stad aengelept/ welken haren kragt bequamen: want zy senden 's morgens vroegh enige gewapende Soldaten in Vrouwe klederen/ die/ met hoeben in de hand/ beynsden haer goet te willen verlospen. De Poozzen nu geoyent zijnde/ quamen zy in de Stad/sloegen eenighe doot van die haer ontmoeteden/ en de loos gegeven hebbende/ zyn/ die buyten verborghen laghen/ binnen gekomen. Vijftigh Wozgers bleven op de plaats/ en de Stad wierd geplunderd: doch als d'innemers geen meer hinh kregen/ begosten zy te vreesen; dies zy beslooten de Stadt te phanderen/ in brandt te steecken/ en alsoo te verlaten. Het brand-stichten kochten de Wozgers af; Maer in 't selve jaer hebben de Naerders/ met de macht harer Bondt-geuoeten/ 't Land van Utrecht ingenomen/ en de stercke Castelen van Emmenese en Westbroeck tot de grond toe afgehoeken/ en in een slagh ontrent de vijftigh hondert Utrechtsehe doot geslagen. Van den buyt/ die si seer rijckelijck bequamen/ lieten zy een Tooren maken/ aen den welken dese twee woorden/ tot een ewige gedachtenis van dese overwinnigh ghestelt zyn: SWYGH UTRECHT.

In 't jaer duysent vier hondert ses-en-tachtigh/ is by nae de gantsche Stad dooz een schielijcke brand/ in d'asche gelept.

In 't jaer duysent vier hondert een en 't negentigh/ wizezen eenige Wozpen ontrent Naerden volliementlijck belast/ de Stads Muezen/ die soo dooz den Oorsog/ als anderzints by wat verballen waren/ ten halven kosten te helpen opmaecten/ waer van de redenen naeder uytgedrukt worden/ in den Brief/ van woort tot woort byghebracht dooz den geleerden Wozhozius in zijn Concl van Holandt.

In 't jaer duysent vijf hondert twee-en-t'fentigh/ heeft dese stad een schielijcke slag dooz Frederick van Toledo ontfangen: wan

als

gespeelt/als of die van Diana asquam; Doch andere meenen/datse also na twee Douthen/d' eene Ey en d' ander Jana geheeten/ genoemt is; dat oock onseker is.

D' eerste Fondamenten zijn begonnen gelept te worden/ omtrent het jaer onser Saligheyde/ duysent twee hondert 't negentigh/ doo: Swederus/ Broeder van Johan de derde van die naem/ Heer van Kuylenburg/aen wie dit gewest/als Vaderlyck erf-goet/ toequam. Men seyt dat het Kasteel/behalven andere Ghebouwen/in die tijdt gemaect is. Swederus is in 't jaer duysent twee hondert vier-en-t' negentigh in een slag tegen de Heydenen by Drenen gebleven: hy hadd' tot zijn Gemalin/de Dochter van den Heer van Ade/daer hy twee Soonen/Gijs heecht en Hendrick van Vianen/by won.

In 't jaer duysent drie hondert veertig/heest Swederus/Heer van Vianen/de Capelle/die onder het Doop Vagesceyn was/tot een Parochie-Kerck opgericht.

In 't jaer duysent drie hondert twee-en-t' sebtentigh/ heeft Gijs beecht van Vianen een schoonen Tooren van de grondt af/by 't Casteel/dat eertijds Vagesceyn genoemt wic/de/opgericht/mer 't gelt/ 't welck de Soon van den Graef van S. Paul hem schuldigh was/die in 't vorige jaer in 't lant van Gulick was gebangen geweest.

In 't jaer duysent vier hondert en acht/ is Valtrabus van Zederode/die daer na te Sozrum gedoot is/mer Leonora/eenige dochter en Erffghenaem van Hendrick/Heer van Vianen en Ameyde/in de hulwelijck staet getreden/en van die tijt af zijn dese heerlijkheden geballen en gebleven aen 't geslacht van Zederode/dat men 't edelste onder den Hollandschen Adel acht/en heeft nu Joan Wolphard van Zederode/Heer van Zederode/Vianen en Ameyde/Veldmaerschalck van de Vereenigde Nederlanden tot zijnen Heer gehad.

De Stad van Vianen legt aen des sluckers zijde van de Acker/twee mijlen van Schoonhoven/en in een aengename Land-strecke/ met veel geboomte en een boozreffelijck Casteel beziet.

L E E R D A M heeft de naem van de Riviervling/ worden: de also genoemt doo: bezettingh/door Lingerdam. Maer de Linge wo: dus ghenaemt van haer langhte/ welcke de reden is/waerom Johan Gerbants van Leyden deselve dielwils Linge noemt. Dese Stad is een leen der Heeren van Arckel: want omtrent het jaer duysent een hondert en vijftig/heest Joan de vierde van dien naem/Heer van Arckel/dit ghewest van Leerdam aen zijn Soon folpart Gegeven; die gelijck 't gerucht gact/sebentien jaren daer na/ met sijn Soon Pelgrom/van den dunvel wegh gheboert is; Dese overleden zijnde/ is dit Landeken wederom in handen van de Heeren van Arckel gekomen.

In 't jaer duysent vier hondert twee-en-t' negentigh/wierde Frederick van Egmont/Wilhelms Soon/tot d' eerste Graef van Leerdam gemaect: want als Johan van Egmont/ omtrent het Jaer duysent vier hondert tien/ten hulwelijck nam Maria/Dochter van Johan van Arckel: is dese Stad aen zijn Soon Wilhelm van Egmont en zijne nakomelingen gekomen. Van welck edel huys sy/ doo: hulwelijck/ aen d' aensienlijckste telgh van 't huys van Nassou/ die 't Prinsoom van Oranje besit/geheet is: want als de gemelde Frederick/ eerste Graef van Leerdam/ in 't jaer duysent vijf hondert drie overleden was: is sijn soon Floris hem gevolgt/ die in het jaer duysent vijf hondert negen-en-dertig stoff/ en liet Maximhaen tot zijn nasact; wiens eenige dochter en erfgenaem Anna van Egmont in 't jaer duysent vijf hondert een en vijftig met Prins Wilhem van Oranje ghetrouwt is/by wie sy won Philips/ nae sijn Vaders doot Prins van Oranje en besitter van sijn 's Moeders Graefschappen Bueren en Leerdam. Als dese in 't jaer 1618. overleden was/is hem sijn oudste broeder Maurits/ en daer na de jongste Frederick Verriek gevolgt: die haer sijn eenighen soon Wilhelm/in 't jaer duysent ses hondert vijftig gesturben/en dese zijn eenige erfgenaem Wilhem Hendrick/tegenwoozdig Prins van Oranje/ nagelaten heest.

Alffer omtrent het jaer 1496. tusschen de Geldersche en Hollanders een Oorlogh ontsaen was/heest den Heer van Hisselheyn veele en verscheide uytballen in Gelderland ghedaen/ende een slaghelevert hebbende/ brachte vele der Rimmegers om 't leven: waer op de Gelderse so geweldig begramt zijn gewozen/ datse/ om haer te wreken/ het Casteel en de Strade innamen: uyt 't welck sy by nae doo: geheel Holland liepen/ stroopende en hare Vpanden met Dupp en Swaertt bezamelende. Albrecht Hertogh van Soren dit teeroen gekomen zijnde/ is met een sterck Leger tot Sozrum ghekomen/ Alperen en Heuchelum/by Leerdam gelegen/ versterkende/ met een goetd getal van krijghs volck ernstigh besttende; mer lang daer nae deede hy een seer sterck Casteel by Leerdam bouwen/ om het uyt-loopen der Soldaten te beletten: waer doo: de Geldersche eyndelijck ghedwonghen wierden/ haer/behoudens Vijfen Goet/ ober te geven.

Leerdam is een soet en bermackelijck Stedeken/ aen de Riviervling/ een half mijl van Alperen/ en Heuchelum/ met de selve als op een drie-sprongh geleghen. Het heeft boozdefen een seer schoon Casteel ghadt/dat nu 't eenemael bezwoest is.

Den Marquis van Cetona/genaemt Chiappin Vitelli,die in dienst van den Koningh van Spanje was/ heeft dese plaats met vijftien vaendelen Switfers en andere omtrent het jaer duysent vijf hondert negen

negen-en-t'feventigh ingenomen/ behoudens nochtans dat de Soldaten met hun goet en geweer souden wytrecken/ en de Burghers aen lyf en goet onbeschiedigt blyben.

A S P E R E N heeft eerstzins een Teen der Heeren van Arckel geweest. Guido van Asperen/ Doeder van Johan de tweede/ Heer van Heukelum/ is van de Diefen/ gelijck verhaelt wort/ in 't Jaer duyfent drie hondert vier-en-vijftig/ by Staboren verslagen. Zijn eenige Dochter heeft ten huwelyck ghenomen Oiderick van Polanen/ by wie zy won Otto van Polanen/ Heer van Asperen. De dochter van Otto/ genaemt Alferadis/ Vrouw van Polanen/ heeft Johan van Langerack een Dochter ontfangen. Elvrigis genaemt/ welcke met Rutger van Woetselaer getrouwt is/ en Asperen aen hem ten huwelyck gebracht heeft. Waer dese is in 't Jaer duyfent vier hondert een-en-tseftig/ in zijn Slot met een kogel doot/ Arnost Dieck doot/ schoten/ ghelijck de Cronijcken in de gheschiedenissen van dat Jaer byerder verhalen: 't sedert is dese Stadt aen 't geslagt van Woetselaer gebleven.

Dese Stadt leghet een half mijl van Heukelum/ op de Rivièr Winge/ welcke sacht en lieflyck doot/ by haer loopt/ datse/ als Onclardin schryft/ hier de Liefde genoemt wort.

In 't jaer duyfent vyf hondert sesien/ ten tijden van Hertog Carel van Gelder/ is zy in een wyrteste noot geweest/ want de Geldeysche met sommige wederstaenighe Hollanders de Stadt hebbende belegeret/ niet tegenstaende d' Ingesetenen haer mannelijck en dapperelijck weerden/ en een ongelooftelijken wederstant booden/ zijn eyndelijck daer van meester geworden/ die sulke gruwelijckhe wreedheden niet moogden en byanden/ self in de kercken/ daer de Vrouwen met hare klepne kinderliens geblijct waren/ bedraben/ dat de raesende Turcken niet schandelijcker hadden kunnen wytwerken.

Chiappin Vitelli heeft haer oock na Amsterdam/ 't welck in de beschijvingh van die Stadt verhaelt is/ doot den Koning van Spanje ingenomen. Doch zy is daer nae weder onder de Staten en hare besondere Heeren gekomen.

H E U C K E L U M, heeft oock zijn begin wyrt het Duys van Arckel genomen. Dae outheyt kinnen bespeuren in 't kasteel/ 't welck/ als sommige seggen/ in 't Jaer duyfent twee hondert ghelouwt is. Otto van Arckel/ jongste soon van Johan d' achtste/ is in 't jaer duyfent twee hondert twee en t'feventigh d' eerste Heer van Heukelum geworden/ wiens Nakomelingen 't selve tot in 't Jaer 1595. beseten hebben: want de dochter en eenighe erfgenaem van Otto van Arckel/ in 't Jaer 1567. overleden/ is ongehuwt ghestorben; waer doot de heetlyckheydt van Heukelum aen Elizabeth

van Arckel/ Weduwe van den Heer van Castres/ gekomen is. Beginns een goet en geloofwaardig Schryver/ noemt dese Stadt Hercules/ en seyt/ datse gebouwt is/ omtrent het Jaer duyfent twee hondert vier-en-tachtigh.

Het oudt Slot of Kasteel/ dat nu t'eenemael verwoest en neer ghewoyzen is/ is gesicht/ gelijck Onclardin verhaelt/ doot Hercules van Allemannen: also datter neer Herculeffen/ wyrtter-maten sterck van naturen/ geweest zijn/ als oock eenzins is blijkende.

De Cronijcken verhalen in 't jaer duyfent vier hondert twee-en-tseftigh/ dat Johan van Heukelum Delt het slaen/ niet met zijn eygen/ 't welck hy vermoecht/ maer tegen alle siecht en reden/ niet des Graefs naem en opschryft. Philips/ Hertog van Bourgonden heeft hem verseyde malen verniaent/ dat hy van sulck een boos werck soude affstant doen/ doch 't was te vergeefs: dies hy van den Hoogen Raedt van Holland gebannen wier, maer heeft niet langh daer nae weder vergiffenis verkregen. Zijn soon Otto/ met hulp van Graeract van Kuypenburgh/ zijn Oom/ heeft met ghelwapender hand Heukelum ingenomen/ en sijn Vader/ die sulck een onheyl in 't vants niet verwachtende was/ aen Kuypenburgh gevanghen gelevert: want het seken/ dat Otto dese Stadt aen zijn Oom verhaelt had. De saech aldus geselt zijnde/ heeft Kuypenburgh metter haest een goet getal Soldaten in Heukelum gebracht/ die gheheel Holland doot/ roovende en vernielende alles watter doot de buys quam/ Johan van Charlois/ Heer van Arckel/ heeft dit seer onwederelijck genomen/ bevelende aen den Gouverneur van 't Landt van Arckel/ dat hy dese Stadt met hulp der Burgers van Gozrum soude innemen/ 't welck geschiede. Eyndelijck wiert 'er besloten/ dat de Heer van Kuypenburgh en Otto aen de gemelde Charlois dese plaets soude overgeben; en op dese wijs zijn Vader en Soon/ om haer ongetrouwheyt/ van hare heerlijckheydt berooft. Doch Otto heeft niet lang daer na vergiffenis van dese zijne misdact/ benevens de bestetingh van Heukelum verkregen.

Heukelum leghet/ gelijck als Amsterdam/ en Asperen/ aen de Winge/ omtrent een half mijl van Amsterdam/ en drie en een half van Schoonhooven.

GRAVESANDE is gelegen in 't West-landt/ twee mijlen van Delt en den Haag. Dese plaets is over vier hondert Jaeren een bewalde Stadt geweest/ en had een Haven/ die in de Maes liep/ ende 't sedert/ doot den anwas van stich en modder gesloopt is: soa dat 't nu wel drie duyfent schreeden van de Maes leghet/ zijnde tegenwoertigh een schoon Vleek/ waer meest Landt-nering gedreven wort/ en verniaert doot de kassen/ die der gemaect worden/ die in sinack hy de

by de Parmesaenschen bezeeleken woorden. 't Landt datter om ende
e' om leght / is seer schoon Teel-landt / en brengt schoone Peulen en
Ervieren boort / waer van een grooten handel valt.

Tot Gravesande is noch een seer hoogen Tooren / die in boort-ty-
den een Baken geweest is / den ingaangh van den Haven aenwysen-
de / en noch den Schippers streckende tot een ken-teecken in de Zee /
daer zy dickwils op stueren.

Voort den Jaer duysent twee hondert vijftigh / alcer het Palley's
in den Haegh gebouwt was / hadden de oude Graven van Hollandt
hier een Slot / daer zy des Somers hen vermaerken / en oock som-
tijts op 't huys Vogelsaen / dat eenijts buyten Haerlem ghesaen
heest. Alstien de fondamenten van dit Slot omtrent het Jaer duys-
sent vijfhondert ses-en-beertigh met Graven ondeckte / wierden
daer eenige oude en geestige aerde Paetkens gebonden / die meer als
duysent vier hondert Jaeren oudt waren / en van die tydt dat de Ro-
menen in dit Landt woonde.

De ghebedachtenis van dit Palley's ofte Hof / behout noch de Hof-
laen / en het Hof-landt / in 's Gravesande seer wel bekent: en 't huys /
daer voort den Oorlogh de Passioo woonde / plagt eenijts de lieue-
ken te zijn van 's Gravenhof / dat men 's Gravesande noemt.

Niet verre van hier is d' oude heerlijckheyt van Naeldwijck en
Honselaerdijck / hebbende een seer groot / oudt en sterck Slot / daer
eenijts d' oude Heeren van Naeldwijck plachten te woonen / welcke
vanouden tyden erfelijck Naerschalcken van de Graven van Hol-
landt waren / en als opperste Stal-meesters gesagh hadden ober de
Paerden. Heer Willem van Naeldwijck Ridder / die in 't Jaer duys-
sent drie hondert vijf-en-beertigh in den strijdt te Staboren in Vri-
slande mede doot bleef / heeft hier omtrent het jaer duysent drie hon-
dert acht / een Collegie van derthien Canonicken gestigt.

Omtrent 's Gravesande / by het Dorp Monster / is eenijts ghe-
weest het huys te Polanen / daer de Heeren van Polanen op woon-
den / welcken Monster mede toe-behoorden / en plagt te staen / daer
nu de hoebe van Polanen legt / en werdt (gelijck de Cronijcken van
Hollant verhalen) van die van Delft / in 't jaer duysent drie hondert
negen-en-vijftigh / met meer andere Sloten verbrant. Dan het landt
of het inkommen behoort den huys van Passouls toe / sedert het jaer
duysent vier hondert vier / en nu zijn Hoogheydt den Prins van Or-
ranje / Grave van Passou / Soon van Prins Willem / en Keef vande
grootte Frederick Hendrick / Prinzen van Oranje / etc.

Niet verre van hier is Wateringe / daer voort drie hondert en eeni-
ge Jaeren een Slot plagt te staen / toe-behoorende besondere Heeren /
welcken oock haren toenaem daer van boerden; en is namaels van

dit Slot een klooster ghemaect boort de Monicken van de Orden
der Cisterciën / 't welck in de lactie Oorlogh / in 't Jaer duysent vijf
hondert twee-en-t' seventig / nevens vele andere bezwoest is.

VLAERDINGEN woort geacht onder een der oudste Steden of
Bygheden van Hollandt. Sy woort meest in d' oude bevel-brieven
Flerdijne genoemt; haren naem heeft zy van een water-loop / die al-
soo gelheeten woort / waer van niets ober gebleven is / dan een nach-
te melding of gewagh in d' oude Brieven van Egimont. Vlaerdin-
gen is eenijds de sterckste Stadt van geheel Hollant geweest / vol-
gens het gevoelen eeniger Schryvers. Lambrecht van Schnaas-
burg / sprekent daer van / in 't Jaer duysent seven-en-beertigh aldus:

„De liepser Hendrick heeft een kuyg-hop; te Water geleijt doot
„den Rijn in Vlaerlandt tegen Godefridus en zijn hulper Dieder-
„rich / en heeft daer twee seer sterke steden ingenomen. R I N E S B U R G
„en F L E E R D I N G E N. Wat wil men klaerder? hier komt noch by /

dat / Contractus. Diederich de vierde / Graef van Hollandt / wijdzuc-
kelijck in zijne Schyften noemt / Marck-grave van Vlaerdingen. Die
hier van meerder begeerigh is te weten / die leese Vorhoenius in 't
eerste Capittel van zijn Concl van Hollandt / en Janus Doufa / die
seer geleerdelijck hier van gheschreven heeft in 't sesste Boeck zijner
Hollandische Cronijcken; en Godefridus Monich van S. Pantar-
con / die in de selfde tijt geleest heeft als Graef Willem d' eerste van
die naem / in 't Jaer duysent twee hondert seventien / wylt de haben
van Vlaerdingen met een groote vloot en sterck legheer / naer het
„Heylige Landt gevaeren is; sijn woorden luyden aldus: Item: Wil-
„helm Grave van Hollandt ende Joris Grave van Wiede / met an-
„dere kuyg-baerders van Duytschlandt / begheerende te schep te
„veyen naer 't Heylig Landt / sijn vergadert tot F L E E R D I N G E op
„een van d' edelste Rivieren des Lands / de Maes.

Vlaerdingen is 't sedert soo veranderd / dat het nu maer een ghe-
ring en s' lecht Dorp is / wesende alleen een seer kleyn deel van 't oude
daer wy nu van gesproken hebben. Sy is tegenwoordig een Dorp /
die eenijds Trojen was; en desen haren d' overblijven ondergaen / heeft
zy van niemand / dan van haren schadelijcken gebuur / d' uylwelgen-
de Maes / met zijn Golven en vloeden / ontfangen.

DE L F S - H A V E N is eygentijck soo veel te seggen / als Haven
der burgers van Delft. Welzucht van Weeren heeft / omtrent het jaer
duysent vier hondert vier / aen die van Delft / om datse hem broem-
lijck en kloetelijck by gestaen en geholpen hadden / 't vermogen ge-
geven / om een Haven van Over-schie tot in de Maes te leyden: en
dit is d' eerste oorzoon en begin deser plaats.

In 't jaer duysent vier hondert acht-en-tachtig / zijn de ballingen
van

van de Hoefstche onder 't beleydt van Frans van Nederode / hier geloomen / hebben Rotterdam ingenomen / en daer na Delfs-haven niet eenighe Haring-Buysen bezbandt.

Deze Wyphende is besieret met vele huysen / en bloeyt meest dooz de Schipbaert. Sy heeft een seer gemachelijche en bequame Haven tot in de Maes. Vele Haring-Buysen Waren 's jaerlijx hier van daen in Zee / welken een besondere haben hebben / 't Buysse-gat ghe-naemt. Hier is een fraey en schoon Stadthuis en kerck / naet wylt van elckander gebouwt. Deze plaats is besieret met drie dieke en sware Dycken aen de Landt-zijde / van welcke de eerste de Haven-dyck, de tweede de Zee-dyck, en de derde die van Mathenes ghenacmt wort.

G O E R E E, in een Eylandt gelegen / is alsoo ghenacmt / om dat de Schepen / die de Maes in-geloopt waren / hier een seer Goede Reede, tusschen Doozin en dit Eylandt / hadden: want Reeden en bereckent anders niet by 't oude Nedelanders / als de Schepen tot de Maert wel te bereyden.

Deze Stadt heeft eertijds soo ghebloeyt in Schipbaert en koop-handel / datse van andere steden benijdt wierde. Sy heeft nu veel van haer oude welstandt verloren: want haer Haven is gestopt / en daer beneven moet zo regen het gewelt der Zee woestelen. Als ick / seyde de Geleerde Wyphomus / de Papieren van 't Klooster te Nienburg ober sagh / vond ick een plaats / daer van den Heer van Goutee gemelt wort; of dese plaats daer dooz verstaen moet worden / verick niet verstaen. Maer dit Goeree heeft eertijds onder Zeelant gerekent geweest.

's GRAVEN-HAGE, alsoo genaemt / om dat 't schijnt geweest te zijn de lust-plaets / Bosch oft Hage van de Graven in dier tijdt / is wel eys-gentlijck geen bemerde Stad / maer ebenwel met Stads en State-lijcke Wyheden van tijdt tot tijdt bezeert / en van onds by de Prin-cen van den Lande / soo in lasten als in boozdeelen gestelt / gerekent geweest onder de beslore Steden. Is met vele gerechtigheden / soo wel als andere steden / begifticht: soodanigh oock / als dat wannec na de Cronblen oft Verooten de regering van den Lande een wep-nigh in beteren Staet wierde gebracht / en dat in plaetse / daer te vo-ren alleentijck / neffens de Gidde-schap en de Edelen / ter dachbaert waeren bescheyden geweest de ses groote Steden / tot de Regeringhe mede ingelaten zijn geworzen verseyden andere Steden van Hol-landt; ten selven tijde die van 's Graven-hage van gelijken dibe-rsche reysen ter dachbaert neffens d' andere steden bescheyden zijn ge-weest / ende daer booz erkent: doch hare plaetse dooz den overlast en bezuyckinge der Spanjaerden seer bezwoest ghelaten zijnde en ont-

bloot / dooz 't betreckt van de meeste en machtigste harer Inwoon-ders / zijn tot sulcken onbegintgheyt gebracht geweest / dat sy den selven in hare boozs. gerechtigheyt niet wel en konden mainteneren nocht dzagen de koften van de Vergaderingen / die meesten tijt alse doen in andere steden wierden gehouden / tot datse in den Jare duy-sent vyf hondert vyf en tachtigh / tot een beteren standt gheloomen / wederom begost zijn gekent te werden / volgens d' erpessie resolutie van de Ed. Groot-Mog: Heeren Staten van Hollandt en West Vrielandt. Staets gewyse genomen op den vier en twintigste December des selven jaers, gelyck dien volgende vele jaren langh, soo menighmael eenighe conlenten van geld-middelen over de Steden van Hollandt om te slaen gedagen moe-sten werden, die van 's Graven-hage, beneffens andere Stede, mede behoort-lyck zijn beschreven geweest: als by de missiven van beschryvinghen, onder anderen van den dertighsten October duyfent vyf hondert ses en tachtigh, van den drie en twintigste January duyfent vyf hondert seven en tachtigh, den vierde Februarj duyfent vyf hondert acht en tachtigh, vanden seventiende Juny en thienenden July des selven jaers, en van den thienenden Juny duyfent vyf hondert negen en 't negentigh.

Maer op boozs van tijdt tot tijdt / so in vergrooting en boozspoot als in sonderlinge beymerdere van Wuzgers en inwoonders op-geklommen zijnde berec boven hare oude en vorige welstant / contri-bueren althans in alle lasten en contributien / tot de sentie van de ge-meene saccken / daer benevens de boozmaensche leden van de Reger-inge.

De gelegentheyt en situatie / is soo van nature als by artifice en dooz industrie van de Regerenten / by nae incomparabel in yonck en beymack / zijnde binnen zijne Gachten en aerde Wallen bezeert en betimmeret met een seer groote menichte van huysen of woonplacsen / daer van een groot deel meer Hoben en Paleysen gelijcken / als huysen booz particuliere Inwoonders; te meer also den grootsten Adel van 't Landt aldaer hebben gehadt hare huysinghen / 't seere dat Graef Willem van Hollandt / de tweede van dien naem / Roomsch Koningh geworzen / en upt Duytschlandt in Hollandt weder ghe-komen zijnde / in den Jare duyfent twee hondert acht en beertigh in den Haegh zijn Hof doen boutwen / en de residentie van de Prin-cen die te voeren tot 's Gravenhage / Vlaedinghen / Hoerlem en Ape-den ghelueest was / in den Daegh vast gestelt had. Doch heeft den Haegh verseyde spacieuse en opene pleynen / tot cieraet en beymack met Linden en ande Woomen na de konst beplant. Weder-om buyten de Gachten bint men dichte Boschagien / kostelijcke Weiden / hooge en Konijn-eyke Wynnen / die in een half uur / de palse-antien geleeyden tot aen de groote Zee / verseydene gegraven Can-nalen

naelen tot gemack en eieraet van de plaetse / waer op ende omtrent gelegen zijn heerlycke huysen van playsance. In somma alles dat ofte tot bezmaeck / ofte tot verwonderingh dient / bevindt zich daer en daer omtrent.

In den Haegh houden oock hare ordinarise Vergaderingen niet alleen alle Hooge en Sonberaine Collegien van Holland / so in Politie als Justitie / maer hebben oock hier haer aensienelichste byeen-komsten de Gedeputeerde van alle de Gemeneerde Provincien / met de Eytel van Staten Generael: in dier voegen / dat binnen den ommetreck van dese plaets en stadt van allen tijden gesmet zijn / en noch dageliker volstroeken worden al die grootmoedige deliberationen en dapper resolutien / die den Staet der Wyse Degeemide Nederlanden / doo: Godes genadigen zegen / hebben gedaen en noch doen beslaen tegens alle Opstand.

De Regeeringh van 's Graven-Haghe bestaet uyt een Bailhu en Schout/die Burghezmeesters/seben Schepenen/ een Pensionaris en Secretaris.

Aen-hangzel.

's Graven-Haghe, dat men oock enichelijck den Haghe noemt / is West-waerts by de Noord-zee/een groote mijl van Delft/twee van Leyden / en drie van Rotterdam ghelegghen: het welcke niet doo: de heerlycke huysen / noch besierching / maer doo: de menichte der Inwoonders en hare Wysheden / tot een Stadt gewo:den is.

De oude Inwoonders van 's GRAVEN - HAGHE wilden, uyt enkele grootmoedighedyt, dit heerlyck Vleck met gheen Mueren ofte Vesten beslyuten: want het dacht hen roemwaerdiger (gelijck Julius Caesar en andere treffelijcke mannen eertijds zeyden): Heeren van het schoonste en machtighste Dorp van EUROPA te zijn, dan van een Stadt, die, schoon met Wallen en Grachten voorsien, onder de minste mocht getelt worden: maer dese groothertighedyt, is hen qualijck vergaen, en zy hebbense ten diersten betaelt, als Marten van Roslen, Krijgs-Overste des Hertogs van Gelder, (die wel wist, hoe lichtelijck zy in te nemen was, ende door der inwoonders rijckdom beweeght) met weynigh Volck, en groot gevaer, in het Jaer ons Heeren duycent vijf hondert acht en twintigh, haer deerlijck uytplunderde en verwoetede: 't welck hy, soo het bewalt of bemuerd hadde geweest, noyt en had durven beslaen: want soo men hem weynigh tijds gestut had, al het Volck van Hollandt soude hem op 't lijf ghevalen en verniet hebben.

Sp is doo: eenighe jaren vergroot / met een genoeghsame breeide Gracht omringht/en met veel nieuwe en heerlycke Wyssen aen alle zijden bezaemert / en insonderheyt aen de West-zijde / daer een

frapre gracht / de Prince gracht genoemt / gemaect / en alree ten deel met beele aensienelijcke wooningen bevrinnert is. Rechter 't Hof / aen d' ander zijde van de Wyber / is een nieuwe Doelen / daer Prins Wilhem van Oranje/soon van Fredrik Hendrick / d' eerste siem van gelept heeft / gelijck 't opschijft aen de gebel te kennen geeft. Oock is 't Oude hof, gelijck men 't gemeenelijck noemt / doo: de gemelde Doo:sten veel schoonder en heerlijcker vernieuwt.

Sp heeft een frapre kerck / die in 't jaer duycent drie hondert negenen- en- negentigh doo: Hertogh Velbrecht van Beieren gebouwt is / welcke met ontelbare Wapenen van Graven / Riddersen en Edelen beziet is; Sijn tweede Gemalin Margaretha van Kicef liet van den grondt af het klooster en de kerck / nu noch de klooster-kerck geheeten / doo: de Monichen die men Predick-heeren oft Dominicanen noemt / in 't Doo:hout bouwen.

Het Stadts-huys is een frapre ghebouwt / en was eertijds / als sommighe schryben / het Hof van den Heer Wederode.

Omtrent den nieuwen ingangh van 't Hof / en aen 't eynde van de Wyber / heeft Graef Maurits van Nassou / eertijds Gouverneur in Brasil / een heerlyck gebouwt doen maken / daer in alle de regelen der Bou-wonst soo wel waergenomen zijn / dat 'er niets aen schijnt t'ontbreken. Op de zijde nevens den Wyber / in 't opperdeel van de gebel / is een geveche der wilde Indianen / op een berchebene wyse gemaect / ter gedachtenis van 't gene de Graef in Brasil gewonen heeft. 't Inwendigh deel van dit aensienelijck paleys is vol treffelijcke schilderpen / en allerley kostelijckheden / die meest alle van y / doo: / edelen / Brasilien en ebben-hout gemaect zijn.

Hier wierde oock de Koninghlijcke Bibliotheeck bewaert / bezgaderd doo: den vermaerde Joannes Varius; die altyt een Beso:ger of Opziender / diemen Bibliothecarius noemt / had / welck ampt oock doo: den President Viglius Zwichemus bedient is; in wiens tijdt sy doo: Koningh Philips de tweede / met beele en verscheide / so Latijnsche als Fransche boeken doo: vrou Margaretha / Doog van Keijser Carol de vijfde / en Goubernanthe der Nederlanden / nagelaten) vermeerderd is.

Hier moet niet vergeten worden 't Haeghsche Bosch, ghelijck het in 't gemeen genoemt wo:dt / daer in een yder / sich soo volijck verlustighet. Het begint dieht aen de laetste huysen van den Haegh / en is met schoone epken / beuken / essen / elsen: en andere groote boom beciert / waer van sommighe in goede o:nde op een ey gheplant zijn / en des somers met sulck een menigte van allerley kleine vogelen voo:sen / dat liefstijck gesangh der selve niet alleen d' o:zen / maer self het herte raecht / en de zwacmoedighste geesten kan verlichten. Hier

maghmen gecruft en sonder hinder in 't gras of op de stuyplacten slapen / daermen in andere bosschen nauwelijcks waeker en sonder geselschap durft zijn: want de wilde beesten zijn hier onbekent / en men vint'er niet dan herten / honden / hansen en konijnen. De Grooten en Edelieden verlusten sich hier met de jacht: ja alle menschen vogten sich hier van alle moeyelijcheden / met een eerlyck vernaeck t'ontlasten en adem te scheppen / om daer na te bequame hun beroep wyl te voeren.

Alhier zijn gebooren verscheide geleerde en vermaerde mannen / die wyl om de hoortheit voorgeen: doch en konnen geensints ongeroert laten / hoe dat alhier gebooren is in den jaer duyfent ses hondert ses-en-twintigh / den sefen-en-twintighste May / Wilhelm van Nassouw-Oranje, soon van de groote Fredrick Hendrick, en na sijn vaders doot / Prins van Oranje / Graef van Nassouw / en in 't jaer duyfent ses hondert vijftigh / den sefen November overleden. Op den beziende des gemelde inact / acht dagen na sijn afsteyben / is sijn enigsten Soon en erfgenaem Wilhelm Hendrick, nu Prins van Oranje / etc. hier oock te werelt gekomen.

't Hof van HOLLANDT. 's Graven-Hage woort met recht voorgeen der schoonste en vermakelijckste plaatsen van de Nederlanden ghehouden / en heeft met alleen de ghedaente / maer oock alle rieraden van een stad: want sy is met vele aensienlycke wechken / als wy tezfont in hare beschryvinge verhaelt hebben / verrijcht.

Maer onder alle de heerlycke gebouwen is niets uytseckender dan 't koninglyck Paleys / dat men hedendaeghs / 't Hof van Hollandt noemt: het is in de daert koninklyck / want Wilhelm de tweede van die naem / en d'achtende Graef van Hollandt en Zeelandt / welcke in 't jaer duyfent twee hondert sefen-en-veertigh / om sijn ongemeene deugden en groote dapperheit / door d'endzachtige stemmen der kienzoosten tot koninklyck koning gekozen / en d'eerste November van 't volgende jaer gekroont is / heeft het in 't jaer duyfent twee hondert negen-en-veertigh gesticht / ghelyck d'oude Hollandsehe koninklyken / ende Snyus in sijn sefende boeck met dese woorden te siemen geeft: Hy / namentlyck koning Wilhelm / heeft in den Hage een schoon heerlyck Paleys gebouwt / waer in hy de vreeschacht en het pleghof van Hollandt / dat te 's Sabesande was / overgebracht heeft: doch 't is meer schoon en vermakelijck / als ick geseyt hebbe / dan sterck ghevaect / en is met een groote vijbe / en een groene eijgel met eycken-boomen beplant / verrijt / en heeft niet wyl van daer een bosch / bequaem om te wandelen en te jagen. Dit Hof seght / als een kasteel / rondom in 't water / en heeft drie poorten met opreckende bruggen voorgeen / daer gedurigh eenige

Soldaten by bemten de wacht zijn houdende.

Verzoght Albrecht van Beieren / de ses-en-twintigste Graef van Hollandt en Zeelandt / heeft aen 't Hof een kappel gebouwt / daer hy een Deken en vergaderingh van Canoniken in seide. De gemelde Albrecht en sijn eerste gemalin Margaretha / dochter van den Verzoght van Vortheringen / en sijn soons dochter / Vrouw Jacoba van Beieren / sijn in de selve / benevens noch eenige andere Graeven / begraven.

Aen de Noord-zijde van 't Hof is een groote Vijver / daer nevens een verheben plaetse is / de Dyverbergh genaemt / die met eenige rypen linde-boomen beplant is / 't welck des soners / om de hitte der Sonne te bezuyden / een vermakelijck wandelplaetse is.

Dit Paleys is / sedert eenige eeuwen / de woonplaats van d'ouden Graven van Hollandt gheweest: en daer na van de drie laetste Princken van Oranje / en Gouverneurs van verheende Provinciën / als Maurits, Fredrick Hendrick, en sijn soon Wilhelm, die alle in 't selve overleden sijn.

Oock is het plaetse / die aen 't heyligh recht en de wetten geent is: want het hof van Justitie / oft Provincialen Raet / die de Processen en gebingen ondersoekt en oordeelt / en in een President en veertien Raets-heeren besaet / is de koninklycke keningh Wilhelms / als voorgeen verhaelt is / hier verordent.

In 't jaer duyfent vijfhondert twee-en-tachtigh / is hier noch een andere vergadering / die men den Hoogen-raet noemt / in plaetse van die van Mechelen opgerecht: dit is als 't Opperhof der Justitie / by welcke alle saken / die tot hare kennis gestelt sijn / en andere die door beroep van 't Hof Provincialt tot haer komen / afgeschandelt en geboont worden / van wiens bonnis men niet appelleren kan: doch men mach een revisie oft overzien van 't proces verfaen / waer toe van eenige van de vermaerde rechts-geleerden gestelt worden / die het geboont de proces nasien / om te verstaen / of daer in gedooft is oft niet / en na dese uytspack / woort geen vorder verfaen / appel oft beroep toegelaten.

Hier is oock eenen Raet van arabant gestelt / voorgeen saken / die van de steden oft dorpen van die Provincie / onder de Staten gebiedt staende / voorgeen. Dese Raet verrijt sijn handelingen met veronder bevel en oorde van de Staten Generael / op de selve wys en manier / als de Cancellarie en de Leenhoeden van Brabant gewoon sijn / op dat een yder sijn rechten en vryheden behoude / en uytkecht en na eyfch der selve bestiet woort.

In 't meer gemelde Hof vergaderen oock de Heeren Staten Generael der Verzenighde Nederlanden / den Raet van Staten / de Staten

Staten van Holland en West-Vrieslandt / en hare Gecommitteerde Raden / de Raden van de Rieken-hamez / de kreygsgaet en andere: die pder een besondere verreckt / om alleen te vergaderen / hebben.

De plaetse van 't Binnen-Hof is ruym en wydt / aen d'een zyde met boommen beciert / aen twee andere zyden / siemmen galerijen of wandel-plaetsen. Van hier kommen langhs eenige trappen op de groote Zael / die aen de beyde zyden gemeenlyk met wincels van Boeken / Schilderijen en Kramers / daerinnen by na alles te koop vint / boozsien is. Maer de grootste eieradje van dese plaets zijn de Wapen-rocken / Cozzetten / Daendelen / en Standarzen / die in de bevelagen van Nieuwoort en Turnhout / en elders in den laetsten langdurigen oorlogh / gewonnen en veroverd zijn. Dit zijn de zegen-kenen van soo veel overwinningen / die hier tot een eeuwig gedachtenis van de heerlyke daden en de dapperheyt der Passoufche helden / dooz wiens kloek belopt de selve verhegghen zijn / ten toon hangen.

In dese groote Zael van 't Hof van Hollandt / is in 't jaer duysent ses hondert een-en-vijftigh / een aensienlyke en ongemeene groote vergaderingh van de Bondtgenoten der Vereenighde Nederlanden gehouden / welsche in 't selfde jaer den een-en-twintighsten Augusti met volkomen genoegen van alle de Bondtgenooten seer gheluckelijck haer eynde genomen heeft.

SCHAGEN is een edele en vermaerde Hollantsche Wyghent oft Dieck. Het was eertijds / als sommige geboeten / een woon-plaets der Deenen / die up haer landt van de plaets / die de selve naem boert / welsche sy aen dit gewest gegeven hebben / gekomen zijn. Sy is gelegen in 't nypperste Noordsch gewest van Hollandt / drie mijlen van Alckmaer / en soo veel van Medemblick.

De Heeren van Schagen zijn gesproten van Adelbertus of Albrecht van Deyeren / soon van Kieper Lodewijk / mit Margaretha van Henegouwen / Graef van Henegouwen / Hollandt en Zeelant / die zijnen natuurlycken soon Wilhelm / dooz Paus Nicolaus wetigh bezwaert / tot Heer van Schagen maecte / daer hy vier naest selegen doozpen / als Verninghorn, Hamichuylen, Colhorren en Burchoren, byvoegghde. Het landeken van Wureho:en is op d'epge kisten van de gemelde Wilhelm / eerste Heer van Schagen / beghijet / worde nu Nieuwlandt ghenoemt / en leght by S. Martens dozp in 't eylandt de Rijpe.

Schagen heeft Stadts-rechten en byscheiden van Willem van Henegouwe / in 't jaer duysent vier hondert vijftien verhegghen. Daer Heere ghebyucken en ghenieten hooge heerlyckheyt in haer gebiedt / en werden nu noch / gelyck eertijds / tot de vergaderingh

der Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt / onder d'edele en Ridderfchap gheroepen. Dit geslacht heeft verhegghde vermaerde mannen boozgeteelt. D'invwoonders deser plaets zijn in 't gemeen seer vernuftigh en verstandigh. Sy woort booz een van de schoonste en vermakelijckste plaetsen van Hollandt gehouden / en heeft veel gemeene en besondere huysen. De kerck / daer 't graf der Heeren van Schagen gesien wort / is een fraey en schoon ghebouw. Hier is een groote marckt / waer nevens het Stadt-huys staet / dat niet te verachten is. Oock is 'er een Wees-huys / daer d'arme vaderen moederloose kinderen opgevoert worden.

't Slot oft Huys / dat der Heeren van Schagen woonplaets is / is seer sterck / hier dicht by / en in een aengename plaets ghelegen. 't Omleggende landt is het vruchtbareste / niet alleen van Hollandt / maer bykans van geheel Europa: want een morgen landts wort hier / om zijn betrugghent en vruchtbareheyt / eens soo veel bezocht / als in d'andere deelen van Hollandt. Op dat dit kilaet magh blyken / soo en kan noch en machmen geenints booz by gaen / dat 'er in dese plaets een boom gheveest is / daer d'eyghenaez op een jaer soo veel vruchten van kreegh / dat hyse booz hondert gulden kon verkoopen. Oock is hier een schayp geteelt en opgevoert / wiens waerd by na tot de gemelde prijs geresen is / welck Dier / om zijne besondere uytmuntentheyt / en tot een eeuwig gedachtenis / afgeveest is / en in 't Vleesch-huys tot Amstredam vercoort wort.

BEVERWYCK heeft eertijds de naem geboert van S. Agathen-Kerck, als den Neder-landsche Kronich-schryver en Heda leeren: het overblijffel van die naem is noch te bemerken in de straet / die S. Agathen-wegh ghenoemt wort. Daer benevens wort dese plaets oock Agathen-Kerck genoeint / in den brief van Vrecht / in 't jaer duysent drie-en-sestigh geschreben / daer men dese navolgende woorden leest:

Maer sy waren met ghewelt ingenomen van Diederick Grave, en zijn Soon Diederick, oock van zijn Broeder Floris, (te weten Flardinghe, Kirckwerwe, Vellemeburgh, Heylegelo, Petthen, van welsche hy te voren gesproken had / haer noemde Moeders der Kercken, waer up men haer onthepdt en hoogheyt kan bespeuren) en door de gedurige beroerte der oorloogen, alle Bischoppelijck recht verluymt zijnde, waren wederom ghebrocht in de macht des Bischops, door d'authoriteyt der Synode, met d'onderghelcheven Capellen; Harago, Schia, Rinesburgh, Warmonde, Liethemuthen, Rinsaterwald, Aflekerwald, Agathen-kirck, Hemozenkirck, mit Hermasierck / Alcmannedelf, mit Alssendelf / Spenerewald, mit Sparnewoude / Sloten, Ecmunde, Alcmare, Scitmerc, Malifen; Eartiverius, Wogginge, Aldendorp, Vronlo, &c. Maer i e
n e m /

naem / welken dese plaats tegenwoordigh boert / heeftse gekregen van de menighe der Belgrimagien ofte reyse van devotie / die daer eerstijds vele gedaen wierden / en in onse tael gemeenlijck Bevaerden genoot wozden.

In 't jaer duysent twee hondert acht-en-t'negentigh / heeft Johan d'eerste van die naem / Graef van Hollandt / op S. Martens dagh / aen de Wuygers van Beberwijck verschepte rechten en vryheden / begrepen in twee-en-seventigh punten / gegeven op 't verzoek van Wolphardus van Bossele / Heer van Sondreburch / die in dese tijdt / soo 't schijnt / oock Heer van dese plaats gheweest is : want hem wozt in bekeertelijcken her derde deel der boeren toegegent.

Omtrent het Jaer duysent twee hondert drie / heeft Ludovicus Tessensis / die tot sin gemalin getrouwt hadde de Gravin Ida van Hollandt / eenige dochter van Graef Diederick / Beberwijck bezand.

Omtrent den jaer duysent vier hondert vijf-en-achtigh / heeft Albrecht / Hertogh van Saren / treckende met zyn Leger teghen d'opreiger Kienemers / dese plaats nevens eenighe andere doopen en Slooten met den vuure verniet.

Beberwijck is gheleghen twee mijlen van Haerlem / en heeft een bequame haven aen de Wycker-meer ; doch nu seer ondiep. Het is een schoone en bevruchtelijke plaats / daer vele aenschijnelijke lieden / soo van Amsterdam / als andere Steden en Plaetsen / haere Hof-steden en Thuynen hebben / om haer in de Somerse dagen te verlustigen / en den dagelijckeliken last der sozghen en moeyelijckheden te verlichten.

CLUNDERT Is een Stedeken / ofte 't sommighe eigenlijcke dunckt / een Wyheyt / in 't Eplandt van den Ruygen-hil gelegen. Het heeft eerstijds de naem gheboert van Nieuwen-vaert , en welvaernde in Schip-baert geweest ; maer hare welvaert heeft begonnen ofte nemen / en is byna tot niet gegaan doot / t'overbloeyen van den Souten-waert / 't welck geschiet is in 't jaer 1421. Want hier doot op een andere plaats een ingangh ghemaecht zijnde / soo hebben de Schepen niet meer van mooden ghadt / doot Nieuwen-vaert te zeylen. Omtrent dese tijdt raeccliken 'ereen groote brandt / alsoo dat de stad byna tot asch verniet wierde. Maer den Prins van Oranje / d'heerlijckheyt deses plaats toe-ghewallen zijnde / heeft haer in 't jaer 1583. met een Val doen besnyten ; daer men namaels vaste Wolwerken en andere versterckingen by geboeght heeft. Sy is nu met een schoone kerk en Tooren verciert.

WILLEM-STADT, ghebouwt doot Prins Willem van O-

ranje / om 't uytloopen der byanden te beletten / en met zyn naem verciert is in 't selve Eplandt / daer de Clundert leyt / aen de Groo-vaert / ontrent het Hollandes-diep gelegen. Den Hoogh-geboeren gemelden Prins / heeft oock 't gebiedt over dese Stadt ghadt / tot erkenenis van zyne groote weldaden / welke hy aen den Staat der Vereenighde Nederlanden betoont heeft ; 't welck sijne nakomelingen oock ghadt hebben ; inboegen / dat noch tegenwoordigh den jongen Prins van Oranje / Wilhelm de derde , in zyne tielen / Heer van Willem-stadt genoot wozdt.

Sy is gesierck met seben bolwerken / een rabelijn / en een kant / alle met gheschut voorsien. Oock is hier een kerk / Raedt-huis / Marckt / Wapen-huis / een huys doot den Prins / en een bequamen haven. De lucht is hier / van weghen de nabijheyt der Zee / swaer en niet seer gesont ; voerders is Willem-stadt in een tamelijcken goeden staet.

Om een besnyt van 't Landtschap Hollant te maken / soo konnen wy niet nalaten / oft een weynigh te spreken van d'oude en seer vermaerde plaats van

E G M O N D T, wiens Heeren / die men plagt te reechenen voot de rijckste van Hollandt / ten laetsten verciert zyn gheworden met den tytlen en waerdigheyt van Graven / soo dat dese plaats geweest is een Graefschap in een Graefschap / en onder haer ghelacht heeft vele goede Hollandtsche plaetsen / als het Stedeken Purmerend en Purmerlandt, de heerlijckheden van Neck, Ipendam, Hooghwoude, Aertsouwde, en meer andere / behalven noch / dat de laetste Graven beseten hebben / het Prinschap van Gavere in Vlaenderen / ende verschepte heerlijcke goederen gheheel Nederslandt doot / zijnde voorts ghewest Ridders van 't Gulde vlies / en Gouverneurs van de voornaemste Landtschappen onder den Koningh Philippus de tweede van Spanje. Egmont dan / leggende by de Zee / west-waerts van Alekmaer anderhalf myl / ende van Beberwijck twee myl / is een schoon en lustigh Doorp / oft om better te spreken twee Doopen / 't een ghenaemt Egmont binnen, oft op de Hoeve, 't ander Egmont op zee. Doch is Egmont binnen verciert principaelste / verciert zijnde met een treffelich oudt kasteel / gesicht by Hadthout / Koningh der Drieten / en eerstijds ghadt behende een heerlijcke Abdye / eerst gebouwt / soo Treumens schijnt / van Adalbertus / eerste Neds-Dialen van Drecht / die te dese plaetse / doen ter tijdt Halam ghenoot / in de Christelijke kerk onderwesen heeft den voors. Hadthout / soon van Adgillus / Koningh der Drieten. Andere schijben d'eerste stichtinghe des kloosters toe / den Graef Diederick d'eerste van Hollandt / den welken

Junius

Junius stelt/ gesloven te zijn/ omrent 878. En wederom andere maken de grondlegginge van 't Kasteel tot Egmont veel jongher/ de selve trekkende tot den Jare 1140. oft daer omrent/ als Beroldius/ een van der Drieste Koningen afkomst/ overmits zijn sonderlinge trouwicheit/ van de Abt des Kloosters met ses hoeven Landts begifticht zijnde/ d' eerste gront-vesten des Kasteels gelepdt/ en zynen nakomelingen den naem en Eytsel van Egmont achter-gelaten/ oude hebben. Doch en duncken dese beuselingen den geleerden Junio niet wel samen te hangen/ die derhalven sich vergenoegt te segghen/ dat het wapen van dit oude geslacht is een schild met ses vergulde/ ende ses roode winckel-haercken/ beduydende de ses boornaemste deughden/ die in een boom en dapper krijgs-heldt vereyscht worden/ als Gerechtigheyt, Dapperheyt, Matigheyt, Beraetsamheyt, en sagmoedigheyt.

Het Klooster t' Egmont, is staende de boozleden tyden uptnemende rijk en machtygh geweest.

LANDTSCAP
ZEELANDT.

Het Landtschap Zeelandt/ (gelijck sommige schryven) begreijpt de Eylanden die binnen de Stroomen van de Scheldt gelegghen zijn/ en heeft zynen tegenwoozigen naem/ na vele gheboelen/ gheleggen van de Deenen/ dewelcke eerst ingenomen hebbende het Eylandt van Walcheren/ t' selve Zeelandt gheheten hebben/ na de naem van 't boornaemste Eylandt van Denemarchen/ waer af alle d' andere omleggende Eylanden alsoo genoemt zijn geworden.

Urbinius Lemnius/ een vermaect. Medecijn-meester/ geboortigh van Zierichzee/ brenghet den naem af van Zee en Lan, om dat het een Landt is rontom met de Zee betingelt/ wiens meeninge veel waerachtiger is/ als wel de boozgaende/ want der Deenen Eylanden alsoo niet genoemt worden in hare Tael/ als wy de selve noemen. Ende in dese meeninge volgt hem Louys Guicciardijn/ die hem nochzans niet toe en staet/ ghelijck 't niet heel verrent is/ dat de Zeensche Eylanden certijts souden bewoont geweest hebben by de volckeren die Cornelius Tacitus in zijn Boeck van de Zeden der Duytschen Mattiacen noemt: overmits (seggt hy) de Mattiaci in Hoogduyslant en over den Rhijn gewoont hebben/ gelijck de ghemelde Tacitus selve mede geruyghet.

Andere willen segghen/ dat dese Eylanden eerst by de Toxandros soude bewoont zijn/ doch is dit eben onseker. Nijns beduinkens/ segt Joannes Isaacus Pontanus wel beter/ als al de rest/ dewelcke

he meent/ dat de Zeelanders/ of ten minsten een deel der selve/ mede zijn oorspronckelijck van de Catten gekomen/ gelijck hy byceder bewijst in zijn Doereken van de drie Monden des Rhijns: Doch wat hier in der waerheyt van zij/ laten wy de Gheleerde onder malckanderen betwist-redenen/ ons genoeggende/ also wy na korthet en klaccheys trachten/ in 't gemeen te segghen/ dat de Deenen en Roozmanns niet alleen dese Zeensche Eylanden noyt beseten hebben/ als booz een weck d'ic of vier/ ende Hollandt mede booz een hoizen tijdt/ alsoo sy daer weder upt-gesmeten wiezden.

Oft nu den Graef Diederick de Zeensche Eylanden gesamentlick met Hollandt bezeggen heeft/ en op een selbige tijdt tot een Graefschap verheven zijn geworden/ dan of Zeelandt te voren zyne besondere Gaven gehad heeft/ en wanneer het eygentlick met Hollandt bezeght sijt geworden/ kan men booz vast niet stellen. Het is te gelooben/ so Jan Keyser berge Kronijck-schryber van Zeelandt en andere Auteurs bewijzen/ dat een deel van dese Eylanden/ als Walcheren en Zuyd-Bevelandt/ certijts vast gheweest zijn aen Vlaenderen/ en dat by ghebal en tempest der Zee/ de Water-vloet Schelde een nieuwen stroom oft loop tusschen beyden genomen/ en die van Vlaenderen afgescheyden heeft. Gelijck oock Cornelius Battus schryft/ een oudt Schryft ghesien te hebben/ waer in stont/ dat/ omrent de tijdt van de Gheboorte des Verlossers van 't Menschelijck geslacht/ dese Eylanden niet dan met sekere enghe Slooten en Water-loopen van malckanderen afgescheyden waren. Andere geloven dat omrent de selve tijdt de Schelde dese Eylanden niet alleen van Vlaenderen/ maer oock van malckanderen afgescheydende/ aldaer in de Maes geloopt heeft/ en dat het immers ten deele/ die Eylanden zijn/ die (na Caesars schryven) de Rhijn maect/ loopende dooz veel plaatsen in de groote Zee.

Het is schier onmogelijck alle de Zeensche Eylanden/ soo groote als kleyne/ eyghentlick en volkomenlijck te beschryven/ want een deel der selve zijn dickwils dooz onweder/ en overvloet der Zee verandert/ en nu kleinder en dan wederom grooter geworden/ nu vergaen/ en dan weder op-gekomen. Daerom wy alleenlijck sullen beschryven de geene/ die bedeykt zijn/ namentlick Schouwen, Duyvelant, Tolon, en Orelant (welcke/ ten aensien van de Schelde/ C o s t w a e r t s gelegen zijnde/ daerom genoemt worden Zeelandt be-ooster-scheld) mit gaders Walcheren, Zuyd Bevelandt, Noordt Bevelandt en Wolfeldijk, die onder den naem van Zeelandt be-wester-scheldt gerckent en begrepen worden.

Zeelandt is in 't Westen en Zuyd-westen/ maer in sonderheyt in 't Noordt-westen en Noordt gelegghen/ ende woort bespoelt met de

wil de Zee / doch teghen de selve wel versien en bewaert met beegh-
liens en heubellien van wit zand / door de natuer ofte Zee op- ghe-
woopen / en gemeenlyck geheeten Dypnen / welke allen in Walche-
ren en Schoutwen / als wesen de twee uytterste Eplanden / zyn in't
Oosten Doord-oosten scheidende het sekere stroomen / als het Goere-
sche Gat / Placke en Volckerack / van't Graesschap Hollant : zyn-
waert heeft 'et de slincker / en Zuyd-oostwaert den rechter arm van
de Schelde / die het van Vlaenderen en Brabant scheidt / en doort / so
geseyt is / in twee principale deelen af deelt.

Van daer de Dypnen op- houden / zyn Walcheren en Schoutwen
en d' andere Eplanden rontom / met vaste en sterke Dycken beset
van sulcker hoogte / dat de Zee daer niet overbloeyen kan; en boven
gemeenlyck so hiet / datter twee wagens neffens den anderen kon-
nen op- ryden ; maer beneden aen den boert wel vyf- en- twintig ellen
breed. Dese Dycken worden gemaect van goede klep of pot- aerde.
Van binten loopense allengs liens blacker af / en zyn boven op / soo
beere als 't water gewoonlyck daer tegen spoelt / merder dan twee
vingeren dick met stroo oft glijp wel dicht door- woelt / het welcke
wonderlyck sterck en geduerigh maect. De kosten die daghelijck
aen de bezetting / onderhouding en verscherping van dese Dycken
gedaen worden / zyn seer groot / de arbeijt en moeyte niet minder.

Emanuel van Meteren in 't sestiende Boeck zijner Commentarien
verhaelt / uit het getuygenisse der Zeeuse Dyck- Graven / dat den om-
vang der Landen van Zeeland / so beere die met Dycken beset en be-
schermt is / wel gemeten wesen de bedraegt veertigh mylen weeghs /
elcke myl van veertigh hondert roeden / en dat elcke roede Dyck
d' een door d' ander wel gekost heeft elken ponden blaens; so dat alle
huyten- dycken / te samen komen te staen by de vier- en- dertig tonnen
Gouds / d' Ordinare kosten tot d' onderhouding der selver / kan hier
uit ten deele af ghenomen worden / dat in 't Landt van Schoutwen
pder gemet / of half Moogen Hollands / alle Jaers te gelde heeft
soo aen schot als Dyck- gelt / tusschen de drie en vier guldens / welke
penningen eenighlyck beset worden tot de reparatie der Dycken.

Maer alle dese ober groote kosten worden overbloedelyck ver-
goedert door de uytmenende vruchtbaerheijt des Lands / het welke
op dat ick andere Geymen / als Geyste / Vaber / en wat des meer is /
door by gae / insonderheijt heeft groote menichte van seer schoone en
uytgelesen Tarwe / die in de omleggende Landen wel bekent en oock
grootelyck begeert is. Daer benevens waer veel Kool- zaet / waer
van Olie wort geslaghen ; die men besigt om in de Lampen te bran-
den / Zeyp ofte zieden / en tot andere dingen meer. Mede oft krapp-
pe / die de Werwers ghebruycken / datter uytmenende veel en goet.

Daer wasen oock / met name in het Landt van Schoutwen / eenighe
Laurier- boomen met haer rype en volkomen Bessen / of Walclact /
een salie / segge Guiciardijn / die in d' andere Nederlanden niet ghe-
beurt. Gelyck mede verschepten soorten van Medicinale kruiden / die
elck niet te binden en zyn. De Zeeuse Weyden zyn wonderlyck
goet en bet door het Dec / en sels op de buyten- dijckse scheyden / of
door landen / die nochtans alle getyden met de soute Zeebaren over-
loopen worden / dwalen ontelbare kudden Schapen / de beste ende
snaakelijckste van alle de Nederlanden. De Dypnen zynder gelyck
in Hollandt vol Koninginnen / ende op de Koozn- ackers onthouden sich
een groote menichte Varen / Veldt- hoenderen en Patrysen.

Wat aengact de Lucht van Zeelandt / daer van sullen wy Aem-
nium hooren spreken / wiens woorden nae den zin vertaelt / aldus
lyden : Van de soetigheijt des Zeeuschen lichts en derick met
veel toe- seggen / als die op sommige plaetsen wat straf- achtigh is /
en ongesonderd in de naest- gelegene Landen / voornemelyck
des Somers / en dat door de sterke dampen der Doelen en moer-
schen / als oock door dien het Land weynigh met Boomen beplant
is. Doch heeft dit voordel dat zy niet haest van Pest besmet wort
maer de besmettinge eens ontfangen hebbende / valt den menschen
seer weerd / ende is niet haest te versieten oft te stillen. Dese haer-
dighheijt van de Lucht heeft het spreckwoort beoosfaect / waer men
de men ghemeycklyck wenst om Brabandsche Lucht en Zeeulche reuten
hoevel nochtans het Eplandt van Schoutwen een tamelycken ende
wel ghetemperden Hemel heeft / en in dien deele alle d' andere Zee-
sche Eplanden te boven gaet.

De Zeelanders zyn seer scherpfinnigh / beymftrigh / in haer huy-
ghouden soo net en puntigh / dat de Koningh van Spanje Philippus
de tweede / en zijne Hobelingen / in Zeelandt aen gekomen zijnde / sig
daer grootelyck in verwonderden. Men vinder kloetke Zeeuyden
en generen sig de Zeeuwen in 't gemeen meest by de Landwinninge
en Vischerpe / op welke sy haer besonderlyck wel verstaen. Door
den banden zyn d' Inwoonders hier niet soo grof en groot van
gestalte als in Hollandt. Doch verhaelt de Zeeusche Koningh / dat
Graef Willem de vierde van die naem van Hollant en Zeelandt / toe-
genact de Goede / op de Wyloft van Karel de Schoone / Koning
van Brankrich / een Zeelandsche vrouwe gebragt heeft / die so groot
was / dat sels de aldergrootste mannen / maer dwergs liens by haer
scheenen te wesen. Haer krachten waren soodanigh / dat zy in elcke
handt / een volle Eonne Wiers honde draghen / ende een Balck / die
acht mannen niet en konden op tillen / haelde en sleepte waer zy be-
geerde en wilde.

In Zeelandt zijn/maer ses beuurde Steden/die hare Gedeputeerden en Stemmen ter Vergaderinghe van de Staten des selben Lands hebben/en zijn/Middelburgh, Zierixzee, Goes, Tolen, Vlissinghen en Veer. Daer benevens zijnder noch S. Martensdijk, Arduyden, ende Brouwers-haven, welke wel mede goede bestooren Vlecken zijn /ende Stads Wygheden hebben/maer eigentlijck onder de Steden niet getelt worden. Roemers, oft Reymers-wale legt nu meestendeel ontmantelt/hoewel het mede zijn Duygermeesters heeft. Doopen oft open Vlecken tellen in Zeelandt ober de hondert/waer onder sommige uytnemende groot zijn/als Domburgh, certijds een Stadt/ende als noch Stads Privilegien hebbende: Haemsteede, een oude Baronij; Scherpenisse, Cruningen, en meer andere.

De Staten des Lands en Graefschijpts van Zeelandt bestaen uit d'eerste Edelen/ welken den gantschen Adel representeeret / namelijk de Marquis van der Veere en Vlissingen/ plaetsen teghenwoordigh toe behoorende den Prins van Oranje / Wilhelm de derde/en de ses voorgenomde Steden. Dus verre van Zeelandt in het gemeen / sulen nu treden tot de besondere Beschryvingh harer Plaetsen en Steden.

W A L C H E R E N .

VAlcheren is het voornaemste / en als het Hoofd van geheel Zeelandt/ niet soo seer om zijn grootheit / (want Zuyd-zeelandt is van meerderen omme-loop/) als van wegen zijne bequame gelegenheyt/ rijkdommen/ menighe van Inwoonders/ schoonheyt/ghetal van Steden/ende meer andere hoedanigheden. Het begrijet in 't ronde thien mielen/en telt vier beforte Steden/ namelijk/Middelburgh, Vlissingen, Veer en Arduyden: behalven noch d'oude Steden Domburgh, Soutelandt en Westkappel, dewelken/ hoewel nu open Vlecken zijn/ nochtans hare voorige Privilegien en Stads-rechten genieten. De naem van Walcheren brengen sommige af van de Walen, andere van de Walvisschen, welkers meeningh schijnt bevestight te worden met het Wapen des Eylands / welck een Walvisch is.

MIDDELBURGH, dat de Hoofstadt is / niet alleen de Werscher-Scheldt/maer oock van gantsch Zeelandt/wozt dus genoemt/om dat 'er in 't midden tusschen de Oevers der Zee/daer nu Vlissingen enter Veer leggen/gebout is/als of men seide Midden of Middelscheldt; want Burgh betekent een Solt / kasteel oft sterke Stadt: 't welck noch heden aen de namen Burgh-Grach, Burgemeester en Burger blijft. Sommige Latijnsche Schryvers van de naest voorgenomde eeuwe noemen haer derhalven Medinburgum, en Medium Castrum:

want d'oude seggen / dat hier certijds een Burg of Kasteel gestaan heeft; tot bewys daer van dient/dat 'er heben noch een straat is/den Burgh genaemt. Oock is het Wapen deser Stadt een Gouden Burg in een roodt Veldt. Maer dat sommige haer Metello-burgum, na den vermaerden Roomschen Metellus noemen/dunct my te verghaelt/en verdoont meer aensienlichheyt dooz onderdom/ dan schijn van waerheyt.

Hare eerste beginselen zijn onbekent: doch soo 't op vaste gronden geooft is / pers te gissen/ soo soumen durven stellen; datse oft in 't Jaer acht hondert ses en dertigh/ als Eggart/ Graef van Walcheren was/ tegen de Noymannen gebout is: oft ten jongsten in het Jaer duyfent/tegen de Vlaminghen/die toen Walcheren begonden te bestrijden. Alchdt dit is seker en onweder-spjekelijck / dat in het Jaer duyfent een hondert ses/te Middelburgh een Klooster stont/dat daer na in een Abdye veranderd is: ende dat hare inwoonders booz het jaer duyfent twee hondert drie en twintigh Duereren genoemt zijn/en Stads-rechten van hare Pincen verkreghen hadden: want Graef Floris de vierde/ Vader van Koningh Willem / seght uytduckelijck in d'oude Keuren of Wetten in 't gemelde Jaer gegeven/dat hy die van West-kappel als sulcke Privilegien en Handvesten geeft/ als die van Middelburgh eertijds ontfangen hadden: dat men van d'oozshonck en onthepdt deser Stadt niet meerder noch sekerder kan boozt-brenghen/heeft de groote bzandt/ die haer twee maal ten hoogsten beschadigde/veroorzaekt: want dooz d'eerste bzande het Stadthuyss / daer veel oude Zieken / die kennis van de oude saken konden geven/ betwaert werden: benevens een deel der Stadt: in de tweede de vermaerde Abdye/ daer in d'oudste Bibliothecke was/ mer een derde deel der Stadt.

Sp is oock met verscheide Wygheden en Privilegien van tijdt tot tijdt beschoncken gheworden. D'oudste Stads-keur oft Wet / nu noch oberig/ is in 't jaer duyfent twee hondert sebtien dooz Graef Willem d'eerste/ Vader van de ghemelde Floris de vierde/gegeven/waer in/na veel wetten/ dese vzhheyt te bemerken staet: dat niemant die van Middelburgh beynach te arresteren / ten zy om haer eygen mis daer in de 2 Graefschappen van Vlaenderen en Zeelandt.

In 't jaer duyfent twee hondert drie-en-vijftigh/ heeft Koningh Willem/soon van de voorgesende Graef Floris/aen d'inwoonders deser Stadt verscheide wetten/ rechten en vzheden gegeven en bevestight/waer van de voornaemste zijn/dat hy alle Poozters van Middelburgh waer zy hun pozen/met hunne goederen in zijn gelycke en beschermingh neemt. Dat zy hare goederen buyten de Pooz gheleggen / soo hen daer in onrecht ghedaen wozt/ met hare Vrienden 'er Wapenen

Wapenen mogen bezijden. Oock dat alle saken / die binnen Arnemuiden op den diel voorsz. vonden in de stad / volgens hare keuren / of de Wetten / afgedaen worden ; en meer andere te langh te behalen.

In 't jaer duysent drie hondert veertigh / gaf het Graef Willem de vierde de byzondere / dat sy voorsz. Tolby varen souden voorsz. de Tollen van Hollandt en Zeelandt.

Als in 't jaer duysent drie hondert seiven-en-veertigh / Von Mar-griete / weduwe van Kersse Rodewijck / met haren Soon Willem de vijfde / om 't besit van Hollandt en Zeelandt / in twist geraecht is / (want sy den Graef tegen zijn moeder te hulp quamen) vergunt / dat geen Ambachts-Heer Schepen de stad mocht worden. Acht heyd / datse / om alle gewelt van voorsz. aerdige menschen af te weeren en 't outgaen / lanzen oft lange messen mochten dragen ; 't welk seer wepnigh personen / buyten 's Graven Hof gesien / toegelaten was.

Omtrent die tijdt quamen in dese stad vele lieden / die sich mer 't maeken en bereyden van Lakenen geneerden / oock maecten hier d'Engelsche kooplieden de stapel van Wolle van 't selve Eylandt / waer oer Hertogh Kelsrecht van Weyeren in 't jaer duysent drie hondert drie-en-tachtigh / indien tusschen den Koningh van Engelandt en hem een oorlogh ontstondt / haer die maenden tijts vergunde / om hare goederen / sonder hinder / of bekommernisse te moghen verhoeren. Den koophandel nam van die tijdt af / hier soo dapper toe / dat d'Inwoonders van d'uyterste rijken van Europa sich hier waerts begaven : en wiezden alle byende kooplieden door gezegelede brieven / in de Graven en steden van Zeelandt bescheyningh genomen : en met vele andere byheden van Tollen / 't behouden van hunne ghescrende Schepen en Goederen / (die volgens 't gebruik des Graven verbaal waren) en andere gunstbewijzen / beschoncken. De volgende Graven / als Willem de seste / Hertogh Philips van Bourgondien / ende den Kersse-Hertogh Maximiliaen / hebben dese stad en de kooplieden / oock hunne mildheyt / in 't vergunnen bescheyde Privilegien en giften / tot veranderingh van de koophandel / behoort. Dit selve deedt oock Kersse Karel de vijfde ; want hy hen roefstondt / dat alle Wynen / van Weiten komende / hier reest gheloft moesten worden / eer men die eldeys mocht verhoeren. De Magistraet heeft oock 't allen tijden alle neestighen aen-geluent / om den koophandel hier te houden en vermeerderen / door 't maken van nieuwe Wabens en andere plaatsen tot gerief der kooplieden ;

't koopen van Ambachts-herzlijchheden omtrent hare Stad ; en 't verhoeren tegen die van Arnemuiden / die ten Hoobe oer hen geklaecht / en verzocht hadden / datse voorsz. niet meer onder die van Middelburgh souden sielen / belovende den Kersse voorsz. dese en andere byheden een groote somme gels ; doch die van Arnemuiden lieden niet bezwezen ; want die van Middelburgh door den Kersse / na haer begeeren / gehant-haest wiezden : die hen belaste de stad (tot versterkingh der kooplieden en hare goederen /) boven de meute stercken ; en sond hen een model of patroon / om volgens 't selve / die te beten wyl te voeren.

Dese stad aldus opgeschonken / geliefst koop van soo veel Doffen / met soo veel aenschynlike privilegien en byheden boven andere steden besien / hebbende soo veel gesach buyten hare muren / gestijft van alle noodige goede wetten / besocht van so veel byende Volckeren / oerbloepende van alle neeringh en welvaert / boede in desen haren ouderdom een groene en bloepende jeught / en mocht in oer sulen onder de grachtste kooplieden van geheel Europa gerechene worden. Doch na dat in 't jaer duysent vyf hondert seiven-en-veertigh / de burgerlijke oorlogen tusschen d'Ingesetenen en Spanjaards ontstaen waren / heeft dese stad / neffens vele andere / haer deel van elenden daer in ghehad / waer door haren koophandel en welbaren by na te niet ging. Maar sedert datse onder de macht der Staten gebracht is / hebben sy alle vlyt ghedaen / om hare voorige welstant te herstellen / te handhaben en vermeerderen.

Dese stad besit d'eerste plaats onder de steden / als die Straetwysse vergaderen ; waerom haer Kersse Karel de vijfde in sijn brieven aldus noemde : de Hoofst-adt van Zeelandt ; het Comptoir van sijne voornaemste Domeynen ; en de hewarster van des Landts ghehe-menisse.

Sy is gelegen een mijl van Vlissingen en ter Dee / in 't midden tusschen beyde de steden / een half mijl van Arnemuiden / naer welcke een enge en kromme haven van dese stad af / plagh te lopen / en aldaer by de Stads-kietens in zee te vallen ; waer 't sedert het jaer duysent vyf hondert twee-en-veertigh / heeft de Magistraet een schoone en byende nieuwe haven / van de Dampoort af tot aen de Zee rechte uyt en seer diep doen graven ; soo dat 'er met hoogh water / schepen van vijfen ses hondert last bequaemelijc konnen in komen.

Sy is sedert seftigh en eenige jaren rucmael uytgeleydt / en wel de helft vergroot : oock met nieuwe stercke rondom voorsz. / die met bescheyde Bolwerken en punten sich uytstrecken.

De Grachten om de Wallen zijn seer diep en breed / met soet water bezwilt

verbuult / waer in veel Sibier-bijeh / tot geriesder Ingesetenen / gebangen worden.

Deze Stadt is van haer selven net en schoon / bequaem tot den koop-handel / hebbende alle gelegentheden / die een koop-stadt noodigh zijn / met twee habens / om een menighe van Scheyen te brengen / oock heeft eenen grooten houtwer oft stilstaende water / daer alle groote Scheyen t' allen tijden blot konnen zijn / soo om met haer ladingh daer te blijven leggen / als om overgehaelt en vermaccht te worden. Soo dat dese koopstadt nu noch heeft haren handel / en Schip-baert op Oost-en-West-Indien / Brasil / Guinea / Angola / Levant / Italien / Spanje / Dancrick / Engeland / Cosilant / in de Zondt / en mee andere Koninkrijcken en Landen ; want si leydt op 't best inkomsten van de Wielingen / ende reede van 't Placke. Hier over is hi alleen begiffight met een Stapel-recht / als boven een deel geseyt is / van alle Wynen / Olyen / Spijzen / en andere natte koopmanschappen / die van westen / t'zyt uit Italien / Dancrick / en Spanjen / in Nederlandt ter zee gebzacht worden.

In dese Stadt zijn oock vercheide heerlycke gebouwen / onder welken insonderheyt uytmunt d' Abdye van onser Vrouwen / die noch regenwoordigh de Zetel is der hooghste machten van dit lantschap. Sommige schryven dat dit gebou door Godebald Bischof van Utrecht / omtrent het jaer duysent een hondert ses / begonnen is / om daer in op te boeden en bequaem te maken de kerckelycke personen / diemen tot het leeren van andere wilde gebzuyken. In 't begyn hebben hier Regulier-Canonicken gewoont / doch dese zijn om d' ongeschicktheit haers levens hier uyt gedreven / en in haer plaats geset enige Religieusen van S. Michiels Abdye t' Antwerpen / om daer den Keyhel der Premonstreyten t' onderhouden. Willem de tweede / Graef van Hollandt en Roomsche Koningh / heeft dese Abdye / omtrent 't jaer duysent twee hondert ses-en-vijftigh seer rijckelyck begiffight / en haer gebou een heerlycke aensien gegeven. Op en zijn gemalin de Koningin Isabella / en voer hem Vrouw Ada / gemalin van Graef Floris de derde / zijn hier begraven.

Enighe zijn van geboelen / dat hier eenijts maer een Klooster gesaen heeft / en dat te namaels tot een Abdye is verheven. Maer men bevindt dat de Abten in 't jaer 1126. by d' oude Schryvers bekennt zijn. d' Eerste was Albad / en de laetste / Nicolaes de Calstro / die oock d' eerste Bischof van Middelsburgh wierdt / want in 't jaer duysent vijfhondert negen-en-vijftigh / is de Collegiale kerck van S. Pieter / (die in 't jaer duysent drie hondert dertien van Graef Willem de derde ghesicht is) door Paus Paulus de derde / ende Philips de tweede Koningh van Spanje / tot een Cathedrale kerck

gemaccht / en met de Bischoffelycke stoel bezet. Tot des Bischofs onderhoude wierden alle d' inkomsten der Abdye gheschickt / mids dat de Monicken daer uyt een redelycke nootdrift soude genieten. Onder 't geestelyck gebiedt van 't Bisdom Middelsburgh / warden alle de kercken / en Conventen van dese Stadt / Vlissingen / Dordrecht / Goes / Zierichzee / Romers-wael / ter Colen / ende het onlegghende platte Landt van d' Eplanden Over-Placke en Dooze / geset.

De Kijchdom deser Abdye is allenghskens soo gegroept / dat niemant in Zeelant meer der Landt-goederen besat / oock is den Abt en Prelact in macht en gesach / self in 't wereltlyck / soo hoogh geset / dat hy 't eerste Lich van de Staten van Zeelandt gewoorden is : hy nam oock den Prince van 't Landt / als hy gehuldigt wierdt / den Eed af.

En gelijck dese Abdye in boorige tijden in een treflick aensien geweest is / alsoo isse oock noch hedendaeghs : want alle de hooghste Collegien der Staten en Raden van 't Landt houden hier / als gheseyt is / hunne Vergaderinghen : waer van d' eerste plaats toe-hout den Heeren Staten van Zeelandt / die bestaen uyt d' eerste Seke / die nu is Willem de derde / Prins van Oranje / &c. als Marguis van der Deere en Vlissingen / (welcke plaats uyt zijn Hooghheit's naem / van een daer toe bezordent / bekleedt wordt) ende de Gecommitteerde der Steden Middelsburgh / Zierichzee / Goes / Tholen / Vlissinghen / en Deer. Oock vergaerden hier / de Gecommitteerde Raden van State der Graefschijheyt van Zeelandt : de Gecommitteerde Raden der Admiralteyt : de Ricken / Meesters van de Graefschijheyt's Ricken-kamer : de Staten van 't Eplandt Walcheren / met de Gecommitteerde van de breede ge-erfde van 't selve Eplandt / en de Provinciale Raedt van Vlaenderen. Oock is hier de Graefschijheyt's Muur in 't Jaer duysent vijfhondert tachtigh bezordent.

Der Stadhuys is een seer aensienlyck gebou / waer vande fondamenten in 't Jaer duysent vier hondert acht-en-tseftigh / gheleydt zijn. Den Tooren / te vooren door 't Muur beschadicht / is op nieuwe heerlyck op-gebouwt / waer in een nieuwe kloek en konstig staende Vuerwerck met bezwonderingh gehoozt wordt / aen 't welck in alles omtrent hondert en vijftigh duysent guldens besteedt zijn. Nebens 't boozende Stadhuys is soo een schoone Markt-pleyn / dat dierghelijck in Nederlandt weynigh te vinden is : de Dooz-gebel is met enige der ouder Graven en Grabinnen gehouden Welken konstelyck befrist : soo dat 't een treflick werck is / dat van de Bouwmeesters gracht en gheprezen wort. Hier gaen de Magistraten d' gelijcke te Raet / wiens wijsheyt en erbaretheit de welstant en de rust der Stadt bezorgt : welcke denghden in boorige tijden menighmael bezoorjaerck hebben / dat d' andere stemmende Steden hen als

leen haer aller plaetsen in de Grootte Vergaderinghen der Staten vertroutw den/en versochten te bewaren.

De Regereingh deser Stadt bestaat uyt twee Burgermeesters/ elf Schepenen en twaelf Raden; welke byf en-twintig personen te samen 't geheele Collegie oft 't Liehaem van de gantsche Magistraet vervatten. Dooz de selve Burgermeesters en de Schepenen woort de Justitie bedient; en met de Raets-lieden alle sware saken; die de stad in 't besonde/of de Staet van 't Land in 't gemeen betrefsen/afgehandelt. De Raets-lieden worden by de Burgermeesters en Schepenen gekoren: doch dese genomineert oft booz gestelt dooz vier-en-twintigh mannen/waer van twaelf de Raets-lieden/en de d'andere twaelf/aensienlycke burghers en byzondelinghen zyn/die derhalven na geen van dese ampten moghen staen/en weghens dese Bediening Kiezers, om datse de hooghste Magistraet helpen kiezen/genoemt worden;welcke waerdigheyt zy niet/dan met hun leven/afleggen. Dese wet oft ozdrē streckt tot een helder voozbeeldt van een volbronde en bescheyden heerschappyy; waer in de byzondelinghen/dooz de wetten van de hooghe ampten uytgeslooten/nochtans/volgens de Wetten/tot het noemen en kiezen der Magistraet/die haer regereen sal/geroepen worden. Dese vier-en-twintig hoemen jaerlier op 't Stadthuyss/en kiezen derthien personen/welckers namen aen de Stadhouder van het Land/die nu is Willem de derde/Prins van Oranje/plaecten gesonden te worden/die daer uyt het eene jaer segt/'t ander seben personen koos/die dan met d'aengeblevenen een jaer regereen. Oock is hier een Baljuw/wiens jurisdictie streckt over dese Stadt en Haven/Dijken en 't Arcnemunden op den Dyck/en, over bescheyde heerlijckheden/die onder de Ambachten deser stad behooren; d'andere Officiers en Amptenaers zyn/gelyck in meest alle aensienlycke Steden/de Thesauriers/de Weefmeesters/de Commissarissen van de Asserantie-kamer/van de Wissel-banck/van de bank van leening/van de leepne saken/van het Landt-recht; oock vier Colonnellen/en vier-en-twintigh Capiteynen over de Burgerp.

Noch zyn hier bescheyde gemeene gebouwen/als de Hupfen van de Oost en de West-Indische Compagnien/de Latijnsche School vooz de seught/die Schutters Hoben oft Doelens/het Weefhuys/Gasthuys/Oude-mannen-huys/Tucht-huys met het Spinhuys/en andere.

Hier hebben eertijts drie Parochie of Hoofst-kercken geweest/als Noordmonster/of S. Pieters-kerck/Westmonster/of S. Martens-kerck/gebout in 't jaer duysent drie honderd 't negentig/die nu afgebrooken en de plaets daer van tot een Marcht gemaect is; de derde en ouste Hoofstkerck was die van de Abdij/die men gemeenlick het

Klooster noemde. Nu woort de Godts-dienst in Nederduitsch in byf kercken gedaen; oock hebben de Franschen en Engelschen elck hare besondere kerck.

De bescheyde Kloosters en menighte van ge-ozdende personen/die hier eertijds/onder 't gebiedt des Paus van Rome/gesicht/geluyt en ingestelt zyn/kommen van de genegentheit tot den Godsdienst/en de mildheyt der Kiegenten en Burgers deser stad tegens de selve/onsemlbare ghetuygen strecken; want daer waren 't Baegyn-hof/d'Augustijne/Monicken/Bogarden/het Klooster Nachtsgravenhobe genoemt/Hospitaal/Templieren/Cetianen/Minneboeders/het convent der Celleboeders/de zwarte Susters in 't jaer duysent byf hondert acht-en-twintig gesicht/S. Aechtenhuys/en het huys der Heeren van de duysche ozdrē. Doch dese Kloosters zyn meest met de opgekome veranderingen/so in de stad/als kercke/tot andere gebuycken geozdmeert.

Den Godts-dienst woort hier geoeffent dooz negen Predicanten/en de kerckelycke saken worden in de kercken-raet dooz hare en-twintigh Onderlingen afgehandelt: doch over sommige worden de twintigh Diaconen/wien de sozge over den armen eygentlick toe komt/oock geroepen. De Predicanten worden verkozen by de gemelde kercken-raet/en overtraen van byf uyt de Magistraet/lysmaten der Gemeente/die oock hare stemmen hebben; waer op men dan de goet-kemning van de Classis befoelt/die bekregeen zynde/woort de gekoene drie Sondagen achte; een de Gemeente voorgeselt/en/so niets tegen hem ingebraecht woort/bevesticht. d'Onderlingen worden by na op de selve manier gekoosen/doch in dobbel getal; waer uyt de Gemeente/met inbyzegen hunner stemmen in gescheyft/een enkel kiest. De Diaconen worden by den gantschen kercken-raet in dobbel getal verkoosen/waer uyt de Magistraet een enkel kiest. Van d'Onderlingen en Diaconen woort jaerlicks de helft vernieuwt/soo dat elck twee jaren zyn ampt bedient.

De kloekheyt der Burgeren heeft eertijds gebleven aen de oozlogen/die sy soo langh en dapper tegen hare oude vyanden de Mooringen/booz hare byzuyt/geboert hebben; in welke sy dieckwilt overwinners zyn geweest. Maer in de lactse Nederlandtsche oozlogen; heeft hare manhaftigheyt/en die van alle Zeelanders in 't gemeen/booznamentlick te water/so heerlick uyt gesteken/datse van hare vyanden self ten hooghten geprezen zyn: waerom sy niet 't onrecht Zee-leeuwen en Water-leeuwen genoemt worden; 't welck geestigh op 't Wapen van Zeelandt/zynde een Leeuw in de zee-wa-baren/gespeelt is.

Dese stad heeft in de jonghste oozlogen/maer een/doch gedentwaardige

waerdige belegeringh geleiden; want in 't jaer duysent vijfhondert twee-en-seventigh / na 't overgaen van Vlissingen / is hy door de Staten macht benouwen belegerd geweest; welke den Hertogh van Alba verscheyde reysen vergeten getracht heeft van 't beleghe te verlossen: en na hem de groote Commandeur van Castilien ober de Ridderlike Oude van S. Jacob / die met een Vloot van 60 schepen / die hy in twee-en-deelde / en onder zijne dapperste krijghs-Obersten derwaerts souden / de stad poogde te spyken en 't ontfangen: doch 't een deel deser Vloot onder 't beleyt van den Heer van Glimes / is door 't besiet des Princen van Oranje / van den Admirael Dopsot geslaegen en byna verniet / des Konings Die-Admirael liet er het leven / en ontrent twaelf honderd mannen. Dese Scheyps-strijde / waer in het Zeerische Voors-bosch treffelijke proeben van hare manhaftigheyt toonde / is in 't gesicht van de groote Commandeur ende de Princen van Oranje uyt-gehoert: op welke nederlaghe der Spaensche Vloot / de stad hoerz daer na met verdrag in de macht der Heeren Staeten ghelcomen is / na dat sy langer / dan alle d'andere Zeerise steden des Konings zide gehouden en beele zwaarigheden uytgestaen had: want sy quam in sulken en hongers-noot / dat sy alle hare Heerden / Honden / en katten mosten eten: sy backten koecken van Heut en Linsae / en die gelijcke ongewoone spijzen / soo dat hare elenden soo groot wierden / dat er alleen in de laetste twee maanden van 't beleghe / na 't schryven der Spaenschen duysent vyf honderd ses-en-seftig menschen gestorven zijn. Waer over den Gou-berneur Mondragon ensofackerh wierde / den Princen Oranje dese stad en Armeuypden aen te bieden / op voorwaerde / dat men hem en al sijn volck / met hun goet / wapenen en vliegende vaendels liet uyttecken: met al de burgers / die 't begeerden / op een veilige plaats / onder de Koning staendes bragt. De Princen weigerde hen te ontfangen / 't en waer: sy sich als de Haerlemmers / op gena en ongena wilden overgeven: Waer Mondragon antwoorde / dat hy en zijne Soldaten de stad veel te rot twintigh plaatsen in de brandt souden steken / en daer na in eenen uytdal sich bechtende aen stukken laeren hacken. Princen Willen / die hen niet berwijffelt woude maeken / en oock bree / dat sy den kostelijken buyt / die 't landt berwaachte en ten hoogsten van nooden had / souden verniet / gaf hen de volgende draegelijck-ker boogwaerden: Mondragon en sijn Regiment souden 't Eylant Walcheren verlaten / en hun vaendels / geweer en al het hare mee-dragen: doch laten alle de Fortificatien / ammunitie oft Oorloghs-gereetschappen / Schepen en andere goederen onbeschadicht. Oock souden alle Soetelaers en anderen sleep der oorloghe vry uyt gaen: doch de Geestelijckheyt niet dan hunne kleederen mee-nemen. Die reghen most Mondragon op zijn trouw

belooven / weder in 's Princen handen te komen / oft binnen twee maanden dese vijfhondbangen Heeren op hure doeten doen stellen / te weten / Philips van Marnix / Heer van S. Aldegonde / Capiteyn Jacob Symonsloot / de Sijer-Admirael van ter Veer / een Italiaensche Ingenieur Citadella by-genaemt / den Lijutenant Capiteyn Wilken van Angeren en Capiteyn Joan Pettijn. Met de Burgermeesters en Burgeer wiert een besonder verdragh ghemaect / waer van 't voornacinst was: dat de Stadt drie hondert duysent guldens aen den Princen loude betalen: (waer van hy hen daer na / om harten te winnen / twee derde-deelen bereerde) en dat de gemelde Princen uyt d'ingefetenen / die den eed aen hem weygerden te doen / thien mannen vermoet te kiesen en 't arresteren / tot dat sy de verlossingh van soo veel Magistraten en burgers van Haerlem te weegh brachten. Dese en andere punten geacordeert zijnde / trock Mondragon / na dat hy de stad by na twee jaren kloetkelijck bezedicht had / in Februario des jaers duysent vyf honderd vier-en-seventigh / met sijn volck / zwart van honger en ongemack / uyt de twee plaatsen / en wierde ter Heuse aen landt geset. De groote Commandeur was / soo 't scheen / langh in twyffel of hy de gebangen Heeren ontsaen sou / want de Heer van S. Aldegonde wiert eerst acht maanden daer na verlost / na dat Mondragon sijn misnoegen op 't heftigste getoont had: 't welck de Commandeur de resolberen. So dat dit een groote Victorie boog den Princen van Oranje was: want Strada voeght er by / dat hy / boven de gemelde sommen / thien hondert duysent guldens van de koopmanschappen der byemdelingen tot buyt bekomen heeft. Sedert die tydt is dese stad aen der Staten zide gebleven.

V L I S S I N G E N is de tweede stad van Walcheren / en heeft in de vergaderingh der Staten van Zeelandt / onder de stemmende Steden / de vyfde plaats. Dat sommige haer naem afbrengen van de Flessche van S. Willebord / oft van Uylis / is meer belachgelijck dan waer-schijnlijck; want men kan dese beuselingen niet recht by den Roomschen Metellus te Middelburgh en den Helt Zicrius te Zierikzee / daer van die steden haer naem soude hebben / gelijcken: dewyl Vles by d'oude Deenen de veranderingh van het wassende en afnemende zee-water betekent / kan men niet ongegront gissen / dat de naem Vlissingen oft Vlissingen daer uyt gesproten is. 't Is waer / dat in haer Wapen een gekroonde Flessche heeft: maer den goetgunstigen Heer / sal gelieven te letten op 't geen in 't begin der Beschrijvingh van ter Goes sal aenghelwesen worden / waer wy van 't aennemen der Wapenen door de Nederlandtse Steden / een wep-nigh spreken sullen.

De plaats deser stad / uyttermaten wel aen de zee gelegen / heeft

erft

eerst eenighe arme visschers aen-gelockt / gelijck meest alle groote dinghen klepne beginsels hebben ; daer na / om de bequame Schip-baert / die van daer op Vlaenderen / Engghelandt / Vlaenderen konde gedaen worden / ondertusschen zijn 'er veel andere en rijcker Vieden / die sich met den koophandel op de ghenoemde Landen geneerden / konen woonen.

Van Vlissingen wort in de Koninghen omtrent den Jaer duysent twee hondert seiven-en-twintigh gewach ghemaect / als Floris de derde van die naem / Graef van Hollandt en Zeelandt was / en men heeft / datse Graef Willem de Verde, de Goede ghelycmaect / in 't Jaer duysent drie hondert vijftien met beschepde Stads keuren beschonken / en aldaer een nieuwe Haven heeft doen maken. Onder andere keuren en Vypheden / toen geschonken / zijn de volghende de voorsz. naemst: dat niemant vermogh de Poorters deser Stadt in recht te be-trecken, dan voor hare Vietschaer ; Soo wie een Poorter deser Stadt buyten hare Vryheyt yets misdoet, 't zy aen sijn eer, lyf oft leven, die sal dat boeten, gelijck of hy 't selve aen een Edelman van Zeelandt gedaen had: niemant sal in 't gebiedt des Graef's een Poorter deser Stadt moghen arresteren, dan voor sijn eygen schult: en eyndelijck / nae beschepde Werten / vergaen den Graef hare / dat zy door alle zyne Landen van Hollandt, Zeelandt en Vriesland, met alle hare Goederen, tol-vry mogen varen, tot sijn wederleggen daerende. Prins Willem van Oranje heeft in 't Jaer duysent vijf hondert twee-en-t' seiventigh / nae dat dese Stadt zich tegen den Her-rogh van Alba en de Spaenschen gestelt had / alle hare oude Privi-legien en Vypheden / als Stadthouder des Konincks / bevestight / en die met vele nieuwe / te lang om te bezhalen / grootelijck bezmeerd heeft.

D' eerste Inwoonders van dit Nieuw-Vlissinghen waren die van Oude-Vlissingen : want het blyckt uyt de keuren van dese stad aen den Hertog van Alba gevonden / dat men 't oude alle neeringe af nam / om die / met d' Ingesetenen / in 't Nieuwe te brengen: so dat den onderganch en het verlaten van Oude-Vlissingen / d' ophomst van 't Nieuwe geweest is. D' eerste ingesetenen waren meest Schippers / Scheep-reeders / Visschers en Boots-gesellen / die zich geneerden met vissch en Haring te dzoogen en te natten, met kuypen en pakken / Seylen / Petten / Couwen en dierzelijche dinghen te maeken. De Koopmanschap was verschen oft gesouren Vissch / Langen en Stapel oft Dzoogen-Vissch / Ton-en kiof-haringh en sout. Oock qua-men hier veel Schippers en Koopheden uyt andere Landen / soo dat dese Haven meest alre verbul was met Wyssen / Voort / Woerpe en ander slaghe van Schepen / niet alleen van d' Inwoonders / maer oock Vtlanders. Doch boven alle neeringen bloepde en nam toe de

Haring-bangst hier mede waren d' Ingesetenen soo besig / dat saerlijck sekerere vacantie van reghes-pleging / de vacantie van der reghes oft Haring-vaert genaemt / onderhouden wierdt. Maer gelijck alle wereliche dinghen de verandering onderwoopen zijn / also is hen dese neeringh in 't begin der Nederlandsche beroerte / als Middelenz belegert was / ontgaen : want die van Vlissingen in die tijt niet alleen de Sacken van hare kerk / maer oock hare Wyssen en Boots den Prins van Oranje gewilligh toefonden / om hier ende daer / tot stuttingh der Spaensche vloot / gesonden te worden.

Tegenwoordigh bloept dese Stadt dooz haren Koophandel / so op Vlaenderen / Engghelandt / Spanje / als andere ghelwesten / ende woort Vlaenderen van alle Vyt-en Julandsche Koopmanschappen van haer boozsien. Dooz weening Jaen heeft men hier oock de Groenlandse Dact / en het maken van Crac / aen-gevangen. Soo dat dese Stadt onder de neeringh-rijckste van Zeelandt wel mach gerekent worden.

Vlissingen is nu een van de sterckste Steden / en heeft een van d' alderbequaemste en gereeste Havens van Zeelandt / ende is een goede uure gaens van Middelburgh / en twee van ter Deer / aen de Zuydwest-zijde van Walcheren / en gelijck als in de mond van de Zee / gelegen : dooz de Haven steekt uyt een lang en machtig fwaer hoef / dat met groote kosten tegen d' aenstooten der holle en verstantende Zee moet bewaert worden.

't Sedert het Jaer duysent vijf hondert ses / is dese Stadt seer verbeteret / en heeft in gebouwen / Boozen / neeringh en rijckte om so veel toe-genomen / dat Prins Maurits van Oranje / in 't Jaer duysent ses hondert negen / goet vondt de selve te vergrooten ; soo dat 'er daer nae een groot stuck Landts Oostwaerts in-getrocken / en een grooten Haven uyt-gegraven wierdt / die in 't Jaer duysent ses hondert vermaectt wierdt.

Behalven hare treffelijck gelegentheyt aen de Zee / is sy nu / te gen alle byandelijck aenballen / aen beyde de zijden met Gronden / Krijgswercken / diepe en wyde Grachten / hooge Wallen / Bozsweringen / Bollwercken / Toorens en alle andere noordwysige stercken / rontom genoegsaem boozsien en versterket.

Onder de gemeene Gebouwen / andere booz- by-gaende / minnins sonderheyt uyt het nieuwe Stadthuys / in 't Jaer duysent vijf hondert vier en 't negentigh begonnen / en / na de gedaente van het Antwerpsche / doch klepnder / gebouwt by de groote Markt / ter plaetse daer eerijds twee kloosters / 't een der Carmeliten en 't ander der Preck-Heeren gestaen hebben.

De Oude Parochie kerk is na de gelegentheyt van de Stadt / een

ten groot en schoon gebouwt / met een tamelijcken hoogen tooren en goet muerwerk bereict.

Deze stad wo:dt geregeert van een Walsluw / twee Burgermeesters / negen Schepenen / en derthien Raden: de mindere Ampten naers zijn / een Pensionaris / een Secretaris / twee Weesmeesters / vier Thesauriers / drie Commissarissen / en een Schout van't Landrecht / en andere.

In het begin sel stont dese stad onder de Heerlijckheyt der Graeven van Zeclant / mae: is nammaels / het sy by koope / geschenke / oft anders / gekomen aen den huyse van Dosselen / diese gesamentlyk met ter Dier ettelijcke jaren beseten hebben / tot dat eyndelijck Willem van Passouw / Prins van Oranje / etc. deselve twee steden en 't March-Graeffschap van dien / met consent der Staten van Zeclant booz een groote somme gelts gekocht heeft; wiens Soonen / Prins Maurits van Passouw / en Prins Fredrick Hendrick / haer bezvolgens / onder den tytel van Marquis van der Vere en Vlissingen beseten hebben / gelijck oock Willem de tweede / Prins van Oranje / onlanghs in 't jaer 1650. ghestorven; en tegenwoozigh zijn enigen erfgenaem Willem de derde / Prins van Oranje.

Hoe wonderlijck en dooz welke oorsaken dese stad / in 't jaer duysent vyf hondert twee-en-tseventigh / sich tegen den Hertogh van Alba stelde / en onder 't gebiedt van Oranje begaf; oock hoe sy / derthien jaren daer na / nevens andere plaetsen / aen den Koningin van Engclant / Elizabeth verpant / en in 't jaer duysent ses hondert sehtien wedez geloft is / kan men by meest alle Nederlantsche Historyschrijvers nasoecken en lesen.

V E R E, ter Veer, oft van der Veere, wo:dt oock Camp-vere ghe-noemt / om datmen in booztyden van hier op Campen, (certydts een vermaert Doo: in Doo:z-bevelandt / nu vergaen) plagh oboz te varen; so dat Camp-vere niet anders / dan een Meer oft obozbaezt op Campen berekent.

Sy is de derde bemuerde stad van't Eplant Walcheren / gelegen in 't noozd-oosten op den oever der Zee: een uure gaens van Mid-delburgh en twee van Vlissingen / d'Inwoonders deser drie steden konnen malstanderen langhs een goede bestracte wegh / streckende van d'ene stad tot d'andere / bequamelijck besoecken. Sy belacet de seste plaets in de vergaderingh der Staten van Zeclant / onder de stemmende Steden / alsse staetsche wijs vergadert zijn.

Het schijnt dat dese plaets eerst van eenige arnie Dier-lieden en Dierliens / tot gerief van de reysende lieden / bewoont is: 't welck reysen buet oft gehucht / daer na een schoon Doo:z wiert: en stads-rechten bekomen hebbende / in 't jaer duysent drie hondert acht-en-

seftigh bemuert is / en ten laetsten tot de naem en eer van een Marquisaet verheben.

De eerste Markgraeft was Maximiliaen van Bourgondien / die oock de laetste van dit geslacht geweest is. Te boozen (gelijck in de Beschrybingh van Vlissingen verhaelt is) hebben de Heeren van Dosselen dese stad / met den naem van Heeren van der Vere beseten; van wien sy op de spruyten van Bourgondien ghelkomen is. Ten laetsten na bescheyde verhoopinghen / is dit Markgraeftschap aen't geslacht van Nassau-Oranje verhocht / soo dat 't Willem de derde / Prins van Oranje / nu noch / met den tijtel van Marquis van der Vere en Vlissinge, besit.

Dese stad heeft van Graef Willem de derde / gebynaemt de Goede / in 't jaer duysent drie hondert acht-en-dertigh / bescheyde vysheden verhegen. Ednaerd de vierde Koningh van Engclant / vergunde haer in 't jaer duysent vier hondert vyf-en-seventigh / een heerlijcke Privilegie / streckende om den koo:phandel / tuschen syn onderdanen en dese stad / te verkeerlen en vermeerderen. Koningh Christiaens van Denmarcken bereede haer vysheden van alle Tollen in syn Koninghrijck / soo langh Adolf van Bourgondien / haeren Heer / leefde. Maer in 't jaer duysent vyf hondert vier-en-seventigh / nae datse haer te boozen onder de beschermingh van den Prins van Oranje begheben had / heeft die Doo:z / als Stad / houder des Koninghs / haer met beele werten / vysheden en besondere gunst-bewijzen boozien / hier te langh om te verhalen.

Vere wo:zt bestiert dooz een Walsluw / twee Burgermeesters / negen Schepenen / en vier-en-twintigh Raden / die de Doo:tschap oft her Lichaem der stad verthoonen / beneffens een Pensionaris / en een Secretaris. De mindere Amptenaren zijn / vier Fortificatie-meesters / drie Wees-meesters / vier Commissarissen van't Landrecht / vier arm-meesters en andere.

Dese stad leydt aen d'een zijde black aen de Zee / waer dooz sy sedert haer begin / altydt een bequame diepte / om met schepen aen te komen / ghadht heeft: daer na is de haven / tot behoederingh van den koo:phandel / allenghskens dieper en wyder ghemaect; soo datse nu een van de beste in Zeclant is / daer groote schepen konnen up en in komen.

D'Inwoonders geneerden sich in 't eerst met den Landt-bouwt; maer omtrent het jaer duysent drie hondert acht-en-beertigh / zijn sy meest Zeeboulwers gewo:den / en sedert heeft de schipbaert allenghskens toegenomen; want haren Heer Hendrik van Dosselen / heeft in 't jaer duysent vier hondert dertig / self bescheyde groote schepen doen maecten / die hy na Oosten en Westen sin koo:pmanschap foud;

fond; waer doo; zijne middelen en de welvaert deser stad grootelijc vermeerderd zijn. Doo; 't Koninklyck van zyn Soon Wolsaert met Maria Stuart/ dochter van Jacob d' eerste/ Koningh van Schotland/ hebben de Schotten hier een begin gemaect van den koophandel / die zy hier noch drijven / want dit is den stapel van hare koopmanschap / en om die te bebozderen / zijn op besondre tijden bescheyde Contracten gemaect. De Magistraet heeft oock de Schotse herenatie een staep huys / tot gebuyck van haren handel / en de oude Parochie kerck tot haren Godsdienst / berozdineert. Dese kerck is in 't jaer duysent drie hondert acht en veertigh gebouwt; waer de Heeren uyt den Hupse van Dozscien hebben West-waerts daer een groote en schoone kerck van witten harden Ardwyn-steen doen bouwen / van binnen met konstige galderpen / steene oerwelselen / pilaren / trappen / en huyten met twee Coorens versiet; alsoo dat 't een werck aenmerckens waerdig is / van wegen zijne boozreslickheyt. Men de West-zijde van de Maerck / die ruym en luchtigh is / staet een schoon en heezigh Stadt-huys / begonnen in 't jaer duysent vier hondert seventigh uyt harden witten Ardwyn-steen gebouwt. Hier staen de Heeren van dese plaets met hare Gemalinnen konstigh in steen afgebeeld. In 't jaer duysent vijf hondert negen en 't negentigh is by dit Maerck-huys een staepen en uytrenemende schoone Cooren gebouwt / op wiens spits een bezgult Schip / als een teken van haren ouden en geduerigen handel ter Zee ten toon staet.

In booztyden heeft oock alhier gewest de residentie van de Amiraelen / en de Raden ter Admiralcie der gemeene Nederlanden en is over sulcks in den Jaer duysent vijf hondert veertigh in dese Stadt een Ammunition oft Wapen-huys booz; dese Provincie ghehouwt; 't welck in 't Jaer duysent vijf hondert vier-en-tsestigh doo; Philips de tweede / Koningh van Spanje / vergroot is.

In 't jaer duysent vijf hondert vier-en-'t uegentigh / is hier oock een treffelijck huys met een Cooren booz; arme Weesen / oude Mannen en Vrouwen / leersinnighe en andere onmachtighe menschen gebouwt. Twee Jaren hier na een nieuwe Vleesch-hal / boven met schoone kamers / daer sommige Gilden vergaderen. Hier zijn oock drie Schutters Hoben; boozden is dese Stad / so aen de zee als landzijde machtigh kerck / boozden met alle nootwendigheden; hier zijn mede twee bequame Schuyfen / om het zee water / na noot en gelegentheyt uyt en in te laten. Landwaerts zijn drie Doozen / aen de zee kant een daer alle Scheyen van Doz; Zierichzee ende meer andere plaetsen / aen-komen.

D' oude Heeren van dese Stadt / plachten haer woonplaats buyten de Stadt te hebben / op een seer schoon en wel gebouwt huys / ge-

naemt het Hof van Zandenburgh, nu doo; den Oozlogh 't eenemaet vernielt / alsoo dat 'er nauwelijcks eenighe overblyfselen van overigh zijn.

ARNEMUYDEN, woort tweesints by de Schrijbers aenghemerckt / als 't Oude en Nieuwe; het Oude dat nu geheel bezgaen is / machmen so noemen / met alleen ten aensien van 't nieuwe / dat noch staet; waer oock om zijne aenzienlijcke oudtheyt; want wy lesen in een Brief / die Jan / Hertogh van Lotheringen / Wabandt en Arnhemburgh / in 't Jaer duysent twee hondert acht-en-tachtigh / ter liefde van Graef Floris de vijfde / zyn Bloedverdwant / heeft gegheven; dat hy de Inwoonders van Arnhemuyden in Walcheren en oock van Breda in Schouwen / verheft van Tollen in alle zijne Landen geschoncken heeft. Oock heeft Daquin / Koningh van Dooz; wegen / hen vele Privilegien / tot bebozderingh van den koophandel / in het Jaer duysent drie hondert 't seventigh gegeven.

De plaets daer 't oude Arnhemuyden ghesaen heeft / en is niet verre van daer nu 't nieuwe staet / gelegen. Het was een schoon en heeringrijck Doo; met een kasteel / de wooningh der oude Heeren van Arnhemuyden / booz; sien. Het heeft zyn naem van de Arne, een bequame water / dat van Middelburgh na dese plaets loopt / en het booz; noemt de kasteel; want Muiden d' oude Hollandsche / Zeuysche en Oemsche Talen / een Stercke / Slot oft Burgh betekent. Doo; de gelegentheyt van 't selve water Arne, diende het tot een Haven / stede en Doo;burgh van Middelburgh / waer doo; vele / die sich mer den koophandel geneerden hier quamen woonen; daer plaghten oock een groote menighe van Scheyen uyt bescheyde ghewesten / met koopmanschappen gheladen aen te komen / en van daer wederom 't zeyl te gaen na andere Landen. En omreent dese tijde bloeyde het meer; de in koopmanschap / als Middelburgh.

Het gemelde oude Arnhemuyden, tusschen d' oude Haven van Middelburgh en het nieuwe Arnhemuyden, op de Zee-plaet leggende / tusschen Sint Joost-volder en de rechte diepte oft Canael van 't booz; scheyde Arnhemuyden, doo; het geweld der water-stroomen gheheel onder gelwozen zijnde / namentlich in den Jaer duysent vier hondert acht-en-dertigh / ten tijde van Gillis van Arnhemuyden, zynen lantsen / waren en natuerlijcken Heer / so heeft de selve zijne inwoonders by tijds doen bezchuyfen / en hare wooningh stellen op den Dijk / daer nu 't nieuwe Arnhemuyden staet / welcke Dijk / hoe welst eegentlich en meest Oost-hoek genaemt woort / so behouden nochtans de Hupsen / daer op en onder-staende / de naem van Arnhemuyden.

Nieu Arnhemuyden heeft 't sedert / doo; de bequaemheyt der zijne diepe reede en goede gelegentheyt aen de Zee / langen tijdt behouden goeden

Goeden handel en Daert van groote Schepen / dewelcke daer met gehele vloren teffens uyt de gantsche Christenheyt aen plegen te komen met allerley soorten van koopmanschap / van de welcke een deel aldaer geconsumeert en geleeften wierden / en de rest geboert na andere Steden der Nederlanden: blyvende als noch daer ter plaats een goede menighe van grof Sout / dat van Spanje / Danczyk / West-Indien en andere gewesten gebacht woort: Gelyck dan ten selven eynde / 't sedert dat men in Zeelandt begonnen heeft Sout te zieden en rafineren / bezchepte Sout-ketens aldaer oppgerecht zyn / in de welcke het grove Sout wit gemaect woort tot dienst en nuttigheyt der ontleghende Landen.

En hoewel 't boogsepe de nieuwe Arnhemuyden boog den Jare duysent vyf hondert twee en t'seventigh een open plaats was / heeft het nochtans van eersten af seer vermaect geweest / ende boog een Stadt bekent / in Spanje / Portugael / Danczyk en andere gewesten meer / uyt oorsaeck van den grooten handel die der ghedreben wierdt / en de Schipvaert van alle gewesten. Waerom / en boognamentlick om zyne goede gelegentheyt ter Zee / den Graef van Zeelandt / alhier een tydts een Tol-huys zynes Oorscheppings op-gheericht heeft / 't welcke noch tegenwoortigh staet / als hebbende gheweest en noch zijnde de boognaemste macht van de Tol van Zeelandt.

Het was oock seer wel bebouwt en volckrijck soo van Burghers als byzindelinghen / dewelcken in alle dingen genoeten de Privilegien en bygheden der Stadt Middelburgh / als Burgers der selve / en als hanghende aen de Jurisdicte van dien tot den Jare duysent vyf hondert twee-en-t'seventigh boognoemt. Op welcken tydt de Burghers en Inwoonders van Arnhemuyden, ter oorsaeck van de trouwen en ooploogen als doen opgestaen / haer begeven hebben onder 't gebiedt en Gouvernement van den Prins van Oranje / zijnde weynig dagen daer na schielijck van de Spanjaerds overvallen / die veel der selven van hare goederen beroofden / en veel ellendelijck om het leven brachten. Van Middelburgh in den Jare duysent vyf hondert vier-en-t'seventigh over-gegaen zijnde aen den Prins / heeft hy / siende den jammerlijcken staet der Burgers van Arnhemuyden / om haer te meer tot 't opbouwen van hare hupfen te bemoeuighen / en boognamentlick ten aensien van de goede en getrouwe diensten en hare Inwoonders / het contract met die van Middelburgh ghemaeckt sulcks toe-latende / ontslagen en byghemaeckt van de subsectie der selver Stadt Middelburgh / haer bezieenende Stads recht en bygheden / ende plaats vast maectende met Block-hupfen / Wallen / Doffen en Poorten.

Waer doo: zy moedt grypde hare bezballen hupfen herbouwt hebben / soo dat Arnhemuyden, 't sedert een Stadt ghebleven is / onder haer eyghene Obezeden en siechters / ghehadt hebbende noch boog weynigh Jaren een Haven / die doo: gantsch Europa vermaectt was / van wegen het onepudelijck ghetal der Schepen van alle Partien / die daer daghelijcks aen-quamen en af boeren: soo datmen 'er dickwils vier of vyf hondert groote Schepen teffens sagh legghen. Waer het diep allengs hengs verloopen zijnde / is tegenwoortigh in soo sobren staet geraecht / datter de hupfen verballen / ende de plaats nauwelijcks de waerdigheyt van een Doorp kan bescheymen.

De Regeerders deser plaats zyn / een Baljuw ende twee Burmeesters.

De Kierck is een schoon gebou / gemaect in die tijt / als dese Stad met Wallen besloten is: oock is 'er een aensienlick Stadthuys.

Z E E B U R G H oft R A M M E K E N S, Als Arnhemuyden onder 't gebiedt van Middelburgh stont / en oock te voeren / was tusschen die Steden en Vlissingen hier een goede en bequame Kreeck / Rammekens genoemt / die seer vermaectt was / om dat men daer alle groote Schepen in sekerheyt lion bzingen.

Om dese Haven en Schepen te beter te beschermen / heeft Maria Koningin van Ongerren / Gouvernante der Nederlanden / uyt den naem van haer Broeder Keyser Karel de vyfde / aen de strandt van Walcheren / tusschen Middelburgh en Vlissingen / een stercke oft Knaest / Zeeburg oft Blanckershoek genaemt / doen bouwen. Men d' een zijde heeft 'er de Zee / aen d' andere de schoone landerpen van 't gemelde Walcheren: soo dat het op een vermakelyke plaats leght. In de groote stormen leggen hier de Schepen dicht onder de mueren / daer zy boog: 't woedende onweer en vreeselijcke stormen bezyjt zyn.

In 't jaer duysent vyf hondert drie-en-t' seventigh / is Rammekens boog de Prins van Oranje / doo: Karel van Boisot / met schieten tot een goet bezdagh gedwongen en ingenomen. Twaelf Jaren daer na / is het nabens Vlissingen en den Ziel / in 't Jaer 1585. aen Elisabeth / Koningin van Engelandt / bezpandt / die oock hare besetting daer in hadt / tot dat de Heeren Verreynigde Staten / dese plaats en de gemelde Steden / wederom in 't Jaer duysent ses hondert seftien losten oft bezynden / ten tijden van Jacobus Koningh van Groot-Brittanye / die zyn Volk daer weder uyt-nam. Ds wierdt die Knaest weder in de macht der Hoogh-Moghende Heeren Staten gestelt.

S C H O U W E N is het grootste Eplandt be-ooster Scheldt / de Latinisten noemen het Scaldia, nae de Schelde / die 't selve met de andere Oostersche Eplanden van be-Westen-Scheldt onderscheydet.

Het is eertijds grooter geweest / en placht Nooꝛd-belandt soo na te leggen / dat d' inwoonders van 't een en 't ander eplandt te samen konde sprake houden / daer sy nu met een wyde water van den anderen afgescheiden zijn. d' Oorsack van dese afscheidinge is geweest het geweld der zee / en onachtzaamheyt / oft liever onberaenheyt der inwoonders / die niet gewoon waren / haere dijcken soo hoogh en geweldigh te maken / als men naderhandt uyt hooghdingende noodt heeft moeten doen.

Du begriyp't et in zijnen omlooy / behalven de aengehechte Polders van Dreyfchor, Sonnemac, Noodtgowen, en meer andere tusschen de seven en acht Zeeusche mijlen; maer die de Zee-strant volgen wilde / en den ring van d'aenhoorige Polders / moest alwel ter been wesen / als hy 't in een Somersche dagh soude omgaen.

Men houdt et / sonder de Polders / binnen dijckis groot te wesen over de achtienduyfent gemeeten / oft negen duysent morgen; waer onder veel moeren oft half verzonke landen zijn / die nochtans dooz de neerstigheyt der Nooꝛd-Hollanders / aldaer sedert eenige jaren herwaerts / nedergeflagen / nu al mede gebuycht woꝛden / en met menighe van melck-rjcke koeven beslagen zijn / behalven dat sy uyt de poelen en slooten oberbloedig veel Palings trecken / die uytneemende goet en vet zijn / gelijck van de Water-vogelen daer mede in grooten getale gebangen woꝛde. Al het welcke geen lilepne verbullinge en neeringe betoofsaecht in Zierickzee.

ZIERICKZEE, de Hoofst-stadt / niet alleen van 't Eplandt Schouwen / maer oock van Groofter-Schelde / en de tweede stad van Zeelandt / na 't geboelen der fabuleuse Historij-schryvers / gesticht in 't jaer acht hondert negen-en-veertigh / dooz een Ziringus, oft Zierick, van den welcken sy haeren naem sonde hebben / oft van Cires, ofte van Cires: wat hier van sy / dit in der daer eerde houdende dooz een versterking / vermits het onsecker is / van wie oft wanneer deselve gebouwt is; soo is 't ebenwel buyten twijffel / dat sy een der oudste steden van Zeelandt is; want dat haeren oorsprong onseker is; is sels een teken en klac bewijs van hare ontheyt.

Sy plagh wel eertijds vermaert te zijn dooz den grooten handel dierder geschiede; maer naderhandt het diep verloopen zijnde / is sy de zee-haert allenghskens gunt ghelwoꝛden / en bestaet nu meest by de visscherpe en layd-bouwingh; doch wort hier noch tamelijcke handel van Zout gedreven / dat hier uytneemende wit en syn gemaecht wort: en van mede / die in dit Eplant oberbloedig en seer goet is.

Dese stad leyd 5 mijlen en een half van Krenemunden / en 6 van Middelburgh / eendom met steene muiren besloten / uytgenomen in 't aenkomen van de nieuwe haven: een heerlijck werck / dat de Magi-

straet booz eenighe jaeren met groote kosten heeft doen graben / op hooye van den handel weder te loeken / dan tot noch toe met klepne buicht. Dese haven is ontrent een half mijl lang / en valt op 't einde in dien arm van de Schelde / die Zeelandt / (soo geseght is) in twee-en-deelt.

Sy is beciert met een bequaem Stadt-huyjs / redelijck staeyn blaenwen en witten Arduyn-sten opgemaecht: waer nevens een tooren / die met een doozlichtige Spits opwaerts rijst / op welckers top een Reptuins / een teken van de kroophandel ter zee / te zien is. Hare Regering bestaet uyt twee Burgermeesters / elck elf Schepenen / vier Chesniers en vier-en-twintig Raden: dese Collegien vertoonen het gehele lichaem der Stadt / en wat sy goet vinden / is geresolveert en onberaenderlijck / uytgeseyt in groote en ongemeene saken / als het verhoopen van renten / inbreuck van hune bygheden / en diergelijcke: waer over sy noch twintigh oft vier-en-twintigh van de wijste / rijckste aensienlijcke inwoonders moghen roepen: dooz oorde en gunst van Keijser Karel de vyfde / in 't jaer duysent vyf hondert twee-en-twintigh gegeven.

De stad van Zierickzee heeft oock een wijt uytstreckende jurisdictie / oft rechts-gebiert / niet alleen over 't platte land van Schouwen / wiens Dozen altemael booz hare Vierfchaer te rechte staen / hebbende voorts hare Gemeente Burgermeester, met sijn seven Heemraden / en het volkomen gesegh in saken van dykagie: maer oock over Ouybelandt / booz weynige jaren aen Schouwen gecheert / als waer haere Regeerders / by rechte van krooye / Ambachts Heeren zijn van de vier Dannen.

Sy is oock van hare oude Lants-Heeren begaest met veel schoone bygheden / en met name / dat haere Burgers het ongheluck hebbende van ymant nedergeleyt te hebben, uyt hare goederen niet meer mogen verbeuren, als vyf ponden vlaems. Dat sy en hare goederen tolrvy zijn in Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt en Henegouwe, en meer andere.

Onder andere openbare ghebouwen / mint insonderheyt uyt de Hoofst-kerck / genaemt S. Lievens Monster, overmits sy eersinael gewijdt is ter eeren van den selven Apostel; in geheel Zeelandt en heeft de kerck haers gelijck niet / nochtans meenmen / datse noch veel schoonder geweest is / eerse jammerlijck van den Whiren aengescheken en verbrant wierdt / in 't jaer / als dit versien mede brenghet 't welck noch te lesen is boven aensienlijcke yfere Tralieu booz de glasfen-bensters van de kerck-meesters kamer luydende als volghet:

Cras Cane TERRIBILIS, non posSUM. CUR? Cadis Ignis.

Om dit te versien / moet men weten / dat de bzant (daer wy van spreken)

spreeken) gheviel op een kerck-mis abondt. Nu soo is men in de Roomsche kerck op den dagh der kerck-wyninge onder andere gewoon te singen de woorden die de Patriarch Jacob sprack/ als hy/ uyt syn droom oft gesichte ontspringende/ seydte/dese plaets is schrickelijck, en in't lathin/terribilis est locus iste. Het versken dan is een t'samen/pselingh/ tusschen pemandt uyt den volcke ende een Priester: Singht, seght d' eerste/ morgen, terribilis. Ick en kan niet, antwoort de Priester. Waerom? om dat er vout valt, te weten uyt den hemel. Nu komen wy weder ten propooste/ en seggen/dat aen't west eynd van dese kerck ghebouwt is een uytnemende schoone Tooren/ van sonderlinge dichte/ maer niet hoogh naer overeenkomst/ overmitsse maer een derden-deel is opghemaeckt; wasse voltrocken volghens 't model dat noch te sien is/ soude buppen twissel de Nederlandtsche toorens overtreffen/ en een sonderlingh baken voor de Schepen in zee zijn.

In dese Stadt sijn oock geweest beele kloosters soo van mannen als vrouwen/ diem ten deel verwoest/ ten deel tot andere gebuysken veranderd sijn.

Hier is mede een Oude-mannen-huys/in 't jaer duysent vyf hondert seiven-en-veertigh/ door Adriaen Franz van Brouwershaven ghesicht/ waer toe hy de twee derde-deelen van alle zyne goederen by uytreesse wil omdineerde. In 't jaer duysent ses hondert ses/ is 't door Mr. Daniel Jacobi seer verrijcht. Hier is oock een Wees-huys/ in 't jaer duysent vyf hondert ses-en-tuegentigh seer vergroot; een Gast-huys: Keysoos-huys: S. Jacobs en S. Anthons/ ofe Oude-mannen en Vrouwen-huysen: S. Rochus-huys: en 't Oude-vrouwen-visschers-huys/ waer toe het huys van Adolph van Cleve/ daer hy hier in woonde/ verodineert is.

Zierickzee heeft oock eenige lot wisselingen/ in de laetste oorlogen geleden/want in 't jaer duysent vyf hondert twee-en-tseventigh/als wissigen zich self in byzheyt gesiet had/ met dappere kirghs-oversten/ Soldaten en Boots-volck versien/ en niet den buyt/ de Spaensche afgewonnen/ verrijcht was/ heeft men daer voorgenomen dese Stadt te vermeerderen. Den Ammirael Symon de Rijck wiert'er gesonden met eenige Compagnien Soldaten/ en bracht'er sodanigh een schrick in/dat hy de Stadt in weynigh dagen voor den Prins van Oranje/ als Stadhouder des konings over Hollandt en Zeelandt/ vermeersterde.

Doch den grooten Commandeur liet dese Stadt in 't jaer duysent vyf hondert 75. na 't innemen van Bommene/ door Mondragon sterck belegeren/ maer siende dat alle ghevelte afgheslaghen en verwoest was/ pooghe die uyt te hongeren. De Prins van Oranje

daer tegen trachte met beele schepen/ omtrent Bergen-op-Zoom gelegen/ den Spaenschen de toevoer te belemmen; op dat sy/ gelijck als self belegerd/ door honger van daer gedreven mochten worden/ en alsoo 't beleg verlaeren; maer 't was hem onmoghelijk dit sijn voornemen uyt te wercken/ hoewel hy door veel aenslagen daer na trachte. Spindeligh begon 't ghebeek van allerley nootduft in de Stadt: soo datse/ na een beleg van negen maenden/ genootsaecht wierden de Stadt mer verdzaght oft goet accoozt/ in Junio des jaers duysent vyf hondert ses-en-seventigh/ in handen der Spaensche te stellen/ die den gemelden tijdt al hunne macht aen dit beleg bestelt hadden/ soo datse elders gantsch niets bezichten konden: waer over Strada seydte dat dit beleg den Koningschen meer eere dan voordeel toebreacht: de waerheyt van dit seggen heeft te klaerder gheblecken/ als het Spaensche kirghs-volck onlanghs na 't overgaen begonden te muymieren/ en naer Zaband treckende/ dese Stadt/ die sy met soo veel arbeits gewonnen hadden/ onbedacht verlieten: waer door hen de Victorie/ als uyt de handen gevallen/ ende dese Stadt niet alleen/ maer oock geheel Schouwen, Duyvelandt en S. Anne-lant, uytgeseydt ter Tholen, met weynigh moeyte/ in 't selve jaer weder in de macht der Staten en des Prinzen van Oranje gekomen en se-dert gebleven is.

BROUWERSHAVEN, is in 't selve eylandt van Schouwen oock gelegen: sy placht certijdes een open bleek te zijn/ maer gedurende den Oorlogh is se met aerde wallen beschanst. Hier generen sich de Burgeys/ behalven de Landt-winningh/ veel met den Haringh-baet/ en reeden jaertijer ettelijcke Buisen uyt ter Zee. De naem van dese plaets schijnt hier uyt sijn oorsprongh genomen te hebben/ dat naemtelijck/ hier de Diez-schepen uyt Hollandt aen quamen/ van waer dan het hier met schuyten gehackt en na andere Zeensche gewesten gevoert plaet te worden.

ZUYDBEVELAND, is het naeste Zeeuweker-Scheldsche eylandt aen Walcheren/ hebbende ten Zuiden het Oerffschap Vlaenderen/ waer van het gescheyden is door den tusschen beyden loopende slincker arm van de Schelde/ ghemeyntelijck ghenacmt de Hondt. Sommige hengen den naem des Eplants af/ vande woordens Zuyd en Beven, om dat 't eer 't ingedijcht was/ beelde/ als of het niet vast gegrondt oft onderst en hadde geweest.

Maer de welgeleerde Petrus Bertius segt/dat de naem van de Zeeuwerse komst/ welker Maniere oft Veldt-teken in des Landts wapen gesien wort. Dit Epland is het grootste van alle de Zeensche/ en heeft voortijds twintigh mijlen in 't ronde gehabt/ maer nu/ mits de groote tempersten der zee/ als oock de gedurige woede, de ebbe

van de Schelde / die tusschen Romers-walen en Bergen-op-Zoom
gelveliglyck en doozgaens loopt / is het byna de helft geminderet.
Het heeft eertijds drie sieben gehad / waer af de booznaemste /
Borselen ghenamt / in 't jaer duyfent vyf hondert twee-en-dertigh /
met alle de omleggende Landen / geheten de Heerlijckheyt van Borselen,
verdoonken is / en sedert nogt weder beduyckt.

G O E S oft / soo men ghemeenlyck spreckt ter Goes / oft van der
Goes, is alleen van de Zuyd-bevelantsche Steden geheel gebleven /
zijnde de derde in de vergaderingh der Staten van Zeelandt.

D' Oorsaeck en heerkomst van haren naem is onseker. Sommige
meenen / dat ter plaetse / daer nu de Stadt leydt / namenlyck / in een
lage moerasfighe plaetse / aen de Boozd-zijde van 't Eplandt / op een
arm van de Schelde / ghenamt Schenge / eertijds een schoo was /
daer veel Gansen op waren; en in d'oude duyfsche taal wiert een
Goes genoemt. Hier uyt volghet / na haer geboelen / dat Goes de naem
heeft van een Gans / die noch in 't Wapen deser Stadt te sien is.
Daer het is buuten twyffel / dat 't vooren van besondere Wapenen
seer laet dooz de Nederlandsche steden begonnen is; en dat veel so-
danige / die sy geloofden dat met d'oorzyng haers naems ober een
quamen / aengenomen hebben / uytgeseyt eenige Steden / die van
de Dooften des Landts met een Wapen begifticht zijn. Die geboe-
len / dat Goes in d'ober-oude Deensche en Nederlandsche talen / een
seer welige en byzuchtbare aerde betekent / en dat also dese Stadt / als
in een soodanige lands-douwe gelegen / haren naem daer van ont-
fangen heeft / soude ick liever toescenmen / als d'eerste; want hier-
om wert sy ghemeenlyck / als nu gheseght is / niet enckeligh Goes,
maer ter Goes, oft van der Goes, dat is een Stadt die in een wellustigen
acker leydt / genaemt.

Op de plaets desder Stadt stondt eertijds een Slot / na zijne ge-
gentheyt Oude genoemt / waer van noch ter Goes de plaetse en ee-
nige overblyfselen getoont worden. Rondtom dit Slot hebben sich
eenige Lant-lieden / die haer met den acker-bouw generden / neder-
geslagen: uyt dese versamelingh is allenghsliens een aensienlyck
Dorp / dat men het Dorp ter Goes noemde / en daer 't Slot in 't mid-
den stondt / vooztgekomen.

Na dat dit Dorp in volck en huysen toegenomen hadt / heeft byzon-
Jacoba van Bepere / Gabin van Hollandt en Zeelant in het jaer
duyfsent vier hondert sebtien / die van der Goes de byzheyt gegeven /
dat sy dese plaets mochten stercken en tot een vaste Stadt maken / en
met Dooften en Brachten bezorgen / om alle ghebaer en zwarighe-
den / die d'open Oercken onderwoyzen zijn / daer dooz 't ontgaen.

Te voozen en hier na is dese Stadt van hare Landts-Heeren / met

verfchepde Privilegien en byzeden beschoncken / welcken alle uyt
om de koozheyt booz-by gaen; doch kunnen niet ongheroert laten /
hoe dat liepser Karel de V. in 't Jaer duyfsent vyf hondert vier-en-
vijftig / dese Stadt veele befondere gunsten en byzeden verleent heeft /
om haren ondergangh / die soo 't seken nae by was / te beletten ende
verhoeden. Welcke ellenden ten deel beroozsacht zijn dooz stercken
verbycindingh / die in 't Jaer duyfsent vyf hondert negen en dertig
soo groot was / dat 't niet genoegh bequame mannen tot de regere-
ringh te binden waren. Oock hadden de inbycuden der wateren de
ingesetenen soo bez-armet / dat de beste sich dooz armoede onbeguamen
vonden om de Stadts-aemten met behoorzlycken luyf te te beder-
nen: waer dooz sommige / om het regereen 't ontgaen / de Stadt ver-
lieten: het welck heroozsaekte / dat de Koningin Maria / suster van
liepser Karel de V. en Gouvernante der Nedezlanden / een gheboort
uyt-gaf; dat niemant mocht weygeren de Aemten 't aenbaerden /
op de verbeurte van vyf-en-twintigh gulden. Daer na in 't Jaer
duyfsent vyf hondert acht-en-beertig / begon de Sont-neeringh dooz
het bezloop van de stroom / waer dooz men de Stadt niet van met
grootte moeyte kon naderen / by na geheel te bezgaen; te meer / dewyl
het Hoofst / daer de Scheyen aen-leggen / dooz verfchepde stroomen /
gehoelen was / dat men 't niet ghebuycken kon: soo dat de Schips-
pers booz-by dese Stadt na andere plaetsen / om Sont te halen / se-
den. Doch zijn dese werken / neffens de toorens / mueren / straten / be-
Stadt en bebycpingh van de Haven / kooz daer nae / met de neeringhe
herstelt; soo dat se weder begon te bloeyen. Daer d'ene ramp volge-
de d'ander: want in 't Jaer duyfsent vyf hondert vier-en-vijftich
terste haer oock een schyckelijken brandt / soo dat het seken / dat het
water en vuur / de twee nydighste hoofst-stoffen / berecmight waren /
om dese gemelde Stadt te verdelgen / en hare Ingesetenen in d'uyt-
terste armoede te byngen. Doch liepser Karel de vyfde / als boven
geseyt is / heeft zijne mildheyt soo heerlijck betoont / dat sy daer dooz /
en dooz de goede sozge van hare lieggeders / in wesen bleef.

Dese Stadt heeft ses Dooften / en veele schoone Gebouwen / waer
onder d'zie beymakelighche Schutterg-dorlen / en een Latijnsche Schoo-
le is: daer zijn drie Werckli-belden / ende de Koozen-marckte is de
booznaemste.

Sy heeft een groote Kerkel ghedat / die in 't Jaer duyfsent ses hon-
dert achten afgebyant is; maer is / d'zie Taren daer nae / veel groo-
ter en heerlijcker / tot groote kosten der Inwoonderen / opgeboort:
Oock is hier een Wees-huys / ende een Oude-mannen ende Doo-
wen-huys.

De Wallen en Singels rondtom dese Stad zijn met nieu geplante
boomen

boomen booz ettelijke jaren verciert; de lucht boven dese stad / is meer / dan in andere Zeutwische Steden / gesont en liefsticht.

De scegeringh bestaat in een Baljuw / twee Burgermeesters en negen Schepenen; die op den vier-en-twintighden Junij / op den feest-dag van S. Jan Wapsticht gekozen worden. Daer veranderen der Magistraet / worden hier nieuwe Wees-meesters / en drie Commissarissen van 't Landt-recht gekozen; waer van de laetste alle saken / die tusschen de Landt-saten van 't geheele Eplandt boozvallen / oordeelen.

De Magistraet van dese stad zijn oock Heeren van de Heerlijckheyt en 't landt van Bozscelen: waer oer hy hooge / laege en middelle jurisdictie oft rechts-gebiedt hebben. Dese Heerlijckheyt hebben sy van Charles van Lalaingh / Graef van Hooghstraten / in 't jaer duysent ses hondert vijftien gekocht.

Dese stad woort bewoont van goede en haer Magistraet onderdanige Ingeheten / vreedsaem en minnelijk met malkanderen levende / en altijd willich zynde in 't opbrengen van de gemeene lasten / die tot den oozlogh en andere saken van nooden zijn. Deele neeren haer met de Landt-bouwerij / meede-en-sout-neeringh / oock Hoop-handel van Gzanen / die hier / dooz de groote en vuchtbaerheyt van dit Eplandt / met menighe gebaecht en verhandelt worden / soo dat allerley lijf-recht hier booz een redelijcken prijs te bekomen is.

In 't jaer duysent vyf hondert twee-en-sebentigh / is dese Stad rucmeels dooz rloeracts, upt de naem des Prinzen van Oranje belegerd; doch 't clekens dooz de dapperheyt van Mondragon ontfet. Maer vyf jaren daer na / is sy dooz een bezetdagh oft voldoeningh onder der Staten gebiedt gekomen / daer onder sy sedert gebleven is / en tot dien eynde / in 't jaer duysent vyf hondert vyf-en-tachtigh / tegen alle vbandijcke aenlagen / sterck gemaecht; want behalven verscheyden Bollwerken en stabelynen / die men rondom de stad maecte / wiezden twee stercke forten aen de mond van de Haven gelepdt.

THOLEN. Dit Eplandt is soo groot niet als Zuyd-bevelandt, hoewel 't nochtans vermeerderd is met dat van S. Martens Dijk, waer van het wel eer plach afgescheyden te wesen met een tusschen beyden loopend water / maer niettemin seer van gelijcker aerdt en vuchtbaerheyt. Hier op leydt

TER THOLEN een van de groote Steden van Zeelandt / hebende de vierde plaats in de bergaderingh van dese Provincie. Men hare oudheyt is niet te twijffelen / schoon haren oozsprongh nu niet te vinden is. Haren naem / soo 't schijnt / heeftse van de Tol / die

men aldaer den Gzaben van Zeelandt plagh te betalen. Sy is gelegen twee mylen van Bergen-op-Zoom / en booz eenighe jaren seer sterck gemaecht / so datse onder de verskerste grensen van Zeelandt / tegen alle vbandijcke aenlagen / wel mach gereckent worden: sy woort oock van foodanige Burgeren bewoont / die / als 't de noodt vereyscht / vaerdigh en kloekmoedigh zijn / om de Wapenen in de handt te nemen / en die / tot beschermingh van hare vzyheyt / met lof en eere te gebruiken. De Ingeheten generen sich meestendeel met de landtbouwerij.

Dese stad woort geregeert van een Baljuw / twee Burgermeesters en acht Schepenen; de negende is d'ene Burgermeester. De minder Amptenaren zijn / een Pensionaris / een Secretaris / een Thesaurier / drie Wees-meesters / en een Giffier.

Hier is oock een kint-meester van de Domeynen oer Tholen en Vollemac, en daer onrent 't welck gemeentlijk aen 't Baljuwschap dependert; doch is een besonder Officie: oock woont hier de Super-intendent van de landt-waachen oer het geheele Eplandt / die twee Onder-Majoorz / een tot S. Martens-dijk, en een tot Poortvliet heeft.

In 't Wapen deser stad zijn oock vier Leenwen / gelijck in dat van Henegouwen: Maer of de Stedelingen dit aengenomen hebben / ter gedachtenis van de Gzaben upt dat geslacht / oft dat het hen van deselve verciert is / kan men niet seker seggen.

In 't jaer duysent vyf hondert drie-en-sebentigh hebben de Zeenwen / die de Passonsche partije toegedaen waren / en moedigh op hun geluck en woospoer in verscheyde Schreps-strijden / ghebracht dese stad en 't Eplandt booz de Prins van Oranje / als Stadthouder des Konings te vermeerderen: 't welck sy geloofden / dat hen / om dat de besettingh soo onsterck was / en de Stadt lichtelijck af te sijnden / niet missen kon. Maer Mondragon quam hen haest besprunghen / en trof hen soo dapper / datter verscheyde Officiers en een deel van 't volck 't leven lieten. Doch in 't jaer duysent vyf hondert seiven-en-sebentigh in April / is sy met de Prins van Oranje / by na op gelijcke wooswaerden / als die van Schoonhoven / genceerdeert.

Den Hertog van Parma heeft ter Tholen in het jaer duysent vyf hondert acht-en-tachtigh / twee-mael met groote dapperheyt doen besprunghen: want hy sonde daer den Heer van Montignij / de Marquis van Benti en Graef Octavius van Mansvelt / met 7 oft 8 hondert mannen / die / met een ebbe / dooz het water Volmeerghe naemt / upt Zabande in dit Eplandt pooghden te komen. Graef Georgh Everhard van Solms was toen hier met hondert en vijftigh mannen: waer mede hy / dooz 't behulp van den dijck / die daer

met

met boest-weeringen bezpdt waer / sijne vyanden te rugh dreef. Het krijghs-volck van Parma / beschacnt ober 't berhes / is ten tweeden-mael met meer voozdeel aengheballen / maer Capiteyn de Groo trock hem met versck volck te gemoet / en deed' de Spaenschen wijcken / doch konden / om datse dooz 't veel schieren krupt gebreck hadden / hen niet genoegh na haer begeeren beschadigen; hoewel daer omtrent vier hondert mannen / daer onder twee Capiteynen / bleven / Graef Octavio van Mansvelt en de Marquis van Sienit kommen nauwelijck met spieffen uyt het sijck trecken. De Graef van Solins so langh de Spaenschen hier omtrent waren / was des daeghs in de stadt / en des nachts met zijn volck op de dijcken / daer hy / in groote sozghbuldigheyt / meer tijdt met waken dan slapen toezacht. Dus bleef dese Stadt en het Eplandt in de macht der Staten.

S. MARTENS-DYCK, is de tweede bemuurde stadt / doch klepnder als ter Tholen, in dit Eplandt. Het is een kleyn / doch verinaeckelijck Stedeken / is een schoone Lands-doutwe en midden in 't geboonte gelegen / toebehoozende / met de by gelegene heerlijckheyt van Scherpenisse, den Prins van Oranje / als erfgenacm van den hupse van Dueren / die derhalven aldaer synen Dooft en andere Officieren heeft / om de stadt te bezorgen en in synen naem te bestieren.

Ken 't selve Eplant zijn metter tijdt oock aengedijckit gelwozen / de Polders van Poortvliet, Vollemear en Stavenisse, elck met een Dooz van gelijcken naem beset.

DUYVELAND, alsoo gheheeten nae de groote menighe de Duijven / sich aldaer ondeghoude / is het eerste Eplandt van de Wooster-Scheldsche / groot 4 mijlen in 't rond / maer sonder eenige stadt oft beslooten plaats. De Doozen daer in ghelegen zijn sefen in 't ghetal / waer van de vier / als / Nieuwer-kerck, Ouder-kerck, Vyanden en Capelle, die men gemeenlijck noemt de vier Bannen, in epgendam toebehoozen den stede van Zierichzee / diese by hoope bezkregen heeft van 't sterck-hups des laetsten Heer van Beveren / gesprooten uyt den Doozuchtigen Hups van Bourgondien / en sonder wettelijcke oir ghestozben. De voozsejde Stadt heeft heel onlangs dit Eplant met een middelbijck aen den lande van Schouwe vast gemaccht.

ORESAND, is het vierde en laetste Eplandeken van de Wooster-Scheldsche / oft / soo andere schijven / Merezand, ghelegen tusschen Schouwen en Noord-beveland. Dese gozsingh (want te vooren en hadde het noyt landt ghelweest / maer altydt met de Zee gemeen ghelegen) is vooz wepningh jaren / ten meestendeel bedijckit

ghelwozen dooz de Burgers van Zierichzee. 't Was met den eersten ober de sefen hondert gemeten / dat is vierde-half hondert moezgen groot / maer neemt dooz 't ghelwelt van de stroomen allenghshens wederom af / ende schijnt tot zijn boorigen staet te willen keeren. Ondertusschen is de gronde opnemende byzichtbaer / ende heeft haer bedijckers hunne upgeleide penningen ober lange betsoerdt.

NOORD-BEVELAND, is het derde Eplandt van de Wooster-Scheldsche / en is certijts soo byzichtbaer en lustigh gewest / dat men 't plach te houden vooz den Lust-hof van Zeelant. Maer de hooghe bloet van 't jaer duijsent byf hondert twee-en-dertigh / heeft 't gantschelijck verdozen / waer naer het wel seftigh jaeren met de Zee gemeen heeft ghelegen / doch metter tijdt weder aengewassen wesende / zijnde vooz eenige jaeren omtrent vier duijsent gemeten van bedijckit / en twee nieuwe Doozen daer op ghebouwt / 't vooznaemste gheheeten Colijns plaats, ende het ander Cats-hoek. 't Landt gaf d' eerste jaeren oberbloedigh veel byzichten / doch heeft naemaels wel ses oft acht jaeren niet veel ghedaghen / maer vele hups-heden byster gemaccht / is nu veel ten besten verandert.

WOLFERS-DYCK, Het vierde en laetste Eplandt van de Wooster-Scheld / is oock 't kleynste van alle / en begriipt niet meer dan drie mijlen in 't rond / beset zijnde met twee Doozen. Het pleeg aen de west-zijde na Walcheren / teghen ober Nieuwmpden / wel noch soo veel voozlandts te hebben / als het nu groot is / en daer stont een stedeken op / genaemt Pier, met twee Doozen / te weten / Tarmuyen en Zabbinge, maer zijn ober langh wegh ghespoelt. Aen d'oost-zijde heeft Johan van Beveren een groote aenghegroepde schoo; doen bedijcken / doch die lijdt weder veel afbreuck / en is te breefen / dat men dit gheheele Landeken qualijck konnen houden / uyt oozsaerle / dat het de twee wateringen Zuyl-vliet ende Scherpe gheduurige afknagen; waer van gemaccht zijn dese gemeene beerskens:

Zuyl-vliet en Schenge
Loopen beyde om strenge:
En hebben heur vermeten
Wolfers-dijck op te eeten.

Aengaende de regereingh van alle dese voozbeschreben Zeerische Eplanden / daer zijn / behalven de Staten des Landts / en de besondere Magistraten der steden en blecken / twee Graeflycke Officieren / ghenoeint Sient-meesters / die elck na ghelijcke portie / een groot aensien en bewindt hebben / residerende d' een vooz Wooster-Scheld binnen Zierichzee / en d' ander vooz Welvester-Scheld te Middich.

Middelburg. Dese zijn als Stad-houders van de Graefschijp in saken van leenen/en ontfangen daer benevens alle de Domeynen en ordinare inkomsten des gantschen Graefschijps / daer sy rechte-ningh en bewijs van doen ter Keiken-kamer van Zeelandt. Heb- ben voorts macht op alle Doopen/en ten platten lande/alle quact- doenders ende landloopers te doen vanghen / die sy dan in de twee voorsz. hoofsteden ten rechte moesten stellen.

STICHT
UTRECHT.

Onder Barabias / certijds onder zijne befondere en eyge Heeren machtygh ghelweest hebbende / is inder tye / in vele deelen gscheyden / en onder d'aentwoonders van d' Hsffel / de Bisschoppen van Utrecht / de Graaven Hollandt / en de Hertogen van Geldeplant bezet. Het deel den Bisschop van Utrecht toegeballen / is gehee- ren ghelwoeden het Sticht oft Biskdom van Utrecht: en heeft tot zijnen eersten Bisschop gehad Willebord, een Engelsman / die te Konen van Paus Sergius selfs ghelwydt en Clemens genoemt is / en als den eerwaerdigen Schotanus schryft in zijn Friesche Historien / in 't jaer seben hondert ses-en-beetig gestorven is. Dese is in Dries- landt gefonden zijnde / om den Koningh Radboudt en syn ondesaten tot den geloof te bekeeren / en aldaz niet konnende vorderen / uyt voorsaeck vandeselven Koninghs hertoeckighende / keerde weder nae Oost-Franker-landt / (van welck het Sticht van Utrecht doen een gedeelte / en van waer Radboudt bezet was) welck landt hy geheel tot et Chyristen geloof bracht / en bouwde weder van nieuws op / de kerck van S. Thomas, die Dagobert Koningh van Bauch- rijk gefondeert hadde / daer hy een Donte liet stellen om te doopen. Daz na t Utrecht in t best van syn Biskdom komende / heeft aldaz doen bouwen een kerck / ter eeren van S. Marten, Aerts-Bisschop van Tours/en in de selve zijnen Bisschoppelycken Stoel geset vooz hem en syne nakomelingen.

Naer hem volghde S. Bonifacius, die tot Doekinga in Drieslandt met 52 geesteliche Personen bezwoort wierdt / waer dooz de Bis- schoppelycke hoogheyt mits bezwillinge der kercken selve (doen te- tye van de Doormans see bezocht en verdooven zijnde) tot lie- len is overgebragen. Doch naderhand hebben de Koningen / Pe- pyn en Karel de Groot / de stad Utrecht / niet alleentlich de Bis- schoppelycke weerdieheyt weder gegeven / maer den Bisschop oock be- leent de wereltliche macht en heerschappij over t gantsche Sticht, t welck alsdoen veel wijde strecke / dan nu tegenwoordigh en by-

lians geheel Out Barabias / immer so eenige schrijven / begreep. Naer wat hie van sy oft niet / dit gaet seker / dat niet alleen t land / dat men nu t Sticht van Utrecht noemt maer oock Over-Hsffel en Goe- ningen / makende t samen drie Landtschappen van de seventien / so in t geestelich / als wereltlich / onder de Bisschoppen van Utrecht gesaen hebben / tot den jaer 1527. toe / wanneer den Bisschop Hen- rich van Weperen / daer toe beweercht / ja genootsaecht zijnde dooz de grootte oproerigheyt en moerwilligheyt van de Burgheers van Utrecht die hem veel spijt en leers gedaen hadden / in den arm ge- nomen heeft Kieper Karel de V / en syner Majesteit overgegeven het gantsche wereltliche regiment van de Landen en Steden van Utrecht en Over-Hsffel / (Goeningen / soo wy hie na hooren / was al eenige jaren te vooren v t Biskdom verbruyt) om dooz sulken behulp de geesteliche jurisdictie / of rechtsgebiedt weder te krijgen. Welcke opzacht niet vele ceremonien toeghegaen zijnde / is den Graef van Hoogh-Straten / als Kintwart van Hollandt / by ordonan- tie van Don Margriete / des Kiepers Moeder / en als doen Sou- vernante der Nederlanden / getrocken na Utrecht / alwaer hy uyt den naem des Hoog-gemelten Kiepers / als Hertog van Brabant en Graef van Hollandt / genomen heeft het best van de twee vooz- schrebe Landtschappen en hare steden / mitsgaders van de rechten en pteentien den stoel van Utrecht competerende in den Lande van Goeningen. Hie op is in den jaer 1534. gevolgt een tractaet van vereenige tusschen de Steden en Landen van Utrecht en Over-Hs- sel / met alle haere toe-behooren ter eener / en die van Hollandt te andere zijden / waer by deselve van Utrecht onder andere met die van Hollandt vereenicht wierden / soo datse voortaen souden gere- geert worden by een selvige Staot-houder / en op de selve gagie die een Staot-houder van Hollandt placht te ghenieten : Oock dat die van Hollandt en de Staten van Utrecht altoos gelijckelijck souden vergaderen : dat de Staot-houder jaerlijck in alle de steden van beyde de lande de Magistraet soude vernieuwen / dat alle de Wal- lingen van Hollandt t Utrecht niet by en souden zyn / en ter con- trarie / dat civile sententien in Utrecht gelwesen by letteren regni- toir / in Utrecht gecontereert souden worden : dat alle beleeninghen en inbestituren gheschieden souden met de substantiale woorden / te honden van den Graef van Hollandt / ende Heer van Utrecht / en dat de voorsz. unie by beyde parteyen soude bezwooren worden / blij- vende alsoo den treyn van de Justitie / in Hollandt en t Utrecht op den ouden voet. Mengaende nu de Geesteliche hoogheyt ende de Jurisdictie / die is den Bisschop van Utrecht ghebleven tot den tijden toe van Frederich van Cautenburgh / laetste Bisschop / oft /

(om beter te spreken) Keers-Bisschop der selver stad; want by zynen tijdt is Utrecht tot een Keers-Bisdom ghelwozen / commandereude over de Bisdommen van Holland / Zeelandt en Vriesslandt. Maer dese in den jare duysent vyfshondert tachtigh overleeden zijnde / hebben de Staten des Landts van Utrecht het gantsche regiment en gebiedt van dien / aen haer getrocken / boven haer geen Over-heer kennende / in bezondt staende met d'andere Bezeeringh der Nederlanden.

Het Sticht Utrecht, is in 't zuiden / noozden en westen / rondom becirngelt met het Graefschap van Holland / in 't oosten met 't Dozstendom van Gelberlant. De Landsdoulwe is seer goet en vruchtbaer / en meer bebouwt en bezacht / oock hooger en drooger / dan die van Hollandt. Verschillen de Hoofst-stadt Utrecht, telken in die Landtschap noch vier bemuurde Steden / naemtelijck / Amersfoort, Wijk te Duersede, Rhenen en Montfoort.

UTRECHT, de Hoofst-stadt deses Landtschaps / meent Hadrianus Junius dat haren naem gekregen heeft van een seker opschijft by den Romeynen ghebruyck / om haere Garnisoen / die se laughts den Rhijn hadden leggende / te onderscheyden. Want te plaetse daer nu de stadt leyt / was gelegert het vyf-en-dertighste Legioen / 't welck met dese beziogte Latijnsche woorden / te kennen gegeven wort / naemtelijck V. TRI. C. LEG. STAT. beuydende in 't lang / Quinta tricesima Legionis Statio: dat is / de leger plaets van het vyf-en-dertighste Legioen. Maer dooz onzverantheyt in de latijnsche taal / hebben sommige lezers dese halve woorden / dooz heele gelesen en aen malshanderen gekoppelt / meenende datse soo veel te seggen waren / als Vtrictat, de drie letteren Leg. allenghskens bezgleden en uytgegeen zijnde / en van dit Vtrictat, is namaels de naem Utrecht gekomen. Het welck niemant byzemt moet duncken / dewijl oock sommige meynen / dat de stadt Cantat in Swaben-landt / soo veel den naem belanget / anders geen oorzongh en heeft / als uyt dit oude opschijft / LEG. ANT. STAT. 't welck in 't laught te seggen is: Legionis Antonianae Statio, dat is: de leger plaets van Antonius Legioen. Andere schryven dat de stadt Utrecht in 't begin ghenaeint is gewest Antonina, van eenen Antonius Keers-heer van Rome / die / van wegen de Opranp van Keiser Nero uyt Rome bluchende / herwaerts soude overgekomen zyn / en dese stadt gefondeert hebben; die daer nae van de Wilten is verwoest ghelwozen / dewelcken ter selver plaetse een sterck Slot ghemaect en na haren naem Wiltenburgh geheeten hebben. Dit Slot heeft koning Dagobert van Franckrijck namaels met gewelt ingenomen / en veel stercker dan te vooren opgebouwt / 't selve met eenen gebende de naem van 't rajeum, 't welck

overtocht oft doorgangh te seggen is / vermits hier van alle kanten een groote passagie oft dooztocht viel / van verscheyde reysende lieden.

De Bisschop Balderijck / die Utrecht ombanghen heeft met de muuren / die se tegenwoozdigh heeft / was toegenaeint van Cleve / en heeft oock de Domkerck grootelijc verbeterd: dooz welcke sijne wercken men leest / dat hy van Keiser Karel de Caluwe vercreet is ghelwozen met de steden Deventer en Zier / en de jurisdictie der selve. Dat de stad na haer meeningh van onts Antonina geheeten heeft / seggen sy te bliken uyt 't getuygenis van veel oude schryvers / en verscheyde oude medalen oft gemunte penningen hier te plaetse gevonden; doch daer zijnde die houden / datse eerst gesticht / en altoo genaemt is van Marcus Antonius / de Stadthouder van Julius Cesar in Franckrijck. Andere schryven / datse de naem heeft van Keiser Marcus Antonius Pius / die se bezogden zijnde / wech opgebouwt soude hebben. Doch alle dese opinien hebben eenen veel waerschijnelijckheyt. Ick soude my lieft by die gene voegen / die meynen / dat dese stad tot onderscheydt van Maestricht / genaemt is Ouericht, nadien se de selve in ontheit overwon.

Dit sy evenwel soo 't wil / de stad Utrecht is gelegen aen een anderen arm van den Rhijn / welcke / eer hy sinen loop in de Aelt nam / alhier passeerde / en voorts na Zee liep. Soo dat noch de waerheit / die den selven wegh / die den Rhijn plagh te houden / den naem van den Rhijn dragen.

De muuren der stadt wozen van de ribiere Vecht bespoelt / van welcke de Magistraten der stad een gracht / die men ghemeenlijck de Vaert noemt / tot in de Aelt hebben doen maken / die dooz de Stad van dit Landtschap in 't jaer 1604. dieper gemaect is / om den loophandel te bebozderen dooz her bequaemelijck bezoceren van alle leyen waren.

De stadt wort van twee wateren doozsieden / die 'er dwars dooz loopen / waer van d'ene oock de Vaert / en d'andere die de Oerfelheer heyt en Adel op sinne kosten hebben doen maken / de Nieuwe-gracht genaemt woze.

Maer dat de gelegentheyt van dese Stadt boven al recommandeert en verwonderens waerdigh maect / is / dat men van daer in eenen dagh kan reysen / tot welcken men wil van vijftigh bestoeten steden / rondom gelijcke ber van hier leggende. Daer benevens is 't seker / dat een man 's mozhens 't Utrecht uytgaende / mach gaen wandelen tot een van 26 steden / die 't hem beliest / en aldaer sin noemnael ghehouden hebbende / des avonts wederom 't huzs sijn avont-mael kinnen eten.

Utrecht

Dreacht is eene groote / schoone machtige stad / hebbende heerlijcke kercken / huysen en straten. Dooz de trouwelen heeft sy oock een sterck kasteel gehad / genaemt Vredenburg, gesicht dooz kiepsz karel de D. / maer het is namaels afgebroken met consent van Don Johan van Oostenryck / welcke vreesde / dat den Prins van Orange daer in soude mogen nestelen.

Onder de kercken / die veele in getale zijn / munten insonderheyt uyt de vyf Capittel kercken / dat oock Canoniken zijn / welkers Canonicken 't eerste lit der Staten van dit Landtschap zijn / als die van S. Marten, S. Salvator, eertydts S. Bonifacius genoot / S. Pieter, S. Joannes, en de H. Maget Maria; dese laetste is een uytneimende welghebouwd kerck / dooz kiepsz Fredrick Barbarossa gesicht / tot een boete en beteringh / hem van den Paus opgelegde / om dat hy de heerlijcke stad Milanen mer al hare kercken en heylighe plaatsen verwoest had. In 't sonderen der selve vernam men in de gront een scher open gat oft well / daer men niet op bouwen / noch 't selve met steenen oft peters anders stoppen kon / so datmen 't werck soude hebben moeten staken / ten hadde gheweest / een scher wech-man / die raet gaf / datmen 't met Ossen-huyden beleggen soude / 't welck gedaen zijnde / wiert de gront vast / en 't begonnen gebouw allengskens voltoert; waer op de volgende vaersjens gerijnt zijn:

Accipe posteritas, quod post tua secula narres,
Taurinus cutibus fundo solidata columna est.

Dat is:

Nakomer, neem het wonder aen,
De plaats, daer dese pylaers staen,
(Vertel het vry aen jongh en out,)
Op Ossen-huyden zijn gebouwt.

Daer van al de ghemeelde kercken is den Dom oft Bisschoppelijcke Stoel van S. Marten de kostelijckste en uytmuntenste; daer kiepsz karel in 't jaer 1556. het seef de oorde van 't Gulden Vlies gehouden heeft. Dese kerck heeft Adelsboldt Bisschop van Dreacht eertydts doen afbreken / om dat se hem veel te kleyn docht te wesen / en daer na seer groot / en uytneimende schoon doen opmaecken / in sulcker voegen als menschen noch siet; en wierde van twaelf Bisschoppen / in 't bywesen van kiepsz Hendrick de tweede / in 't jaer 1623. gewijdt.

Dese kerck is met een heerlijcken schoonen hoogen tooren / die men oock den Dom oft Doms-tooren noemt / en wepmigh zijn 's gheleijcken in Nederlant heeft verciert.

Die zijn oock twee aensienelijcke conventen / 't een van de Maltheysers / en 't ander der Duytsche Ridders / met fraye kercken en uytneimende schoone wooninghen boozien. Sy hebben yder haer ovezien / d' een wort genaemt de Balju van S. Catharine / en d' ander de Commandeur des Landts: want sy hebben veele Commanderyen en andere goederen in vele plaatsen van 't omleggende land; daer zy een aensienlijcken staet op houden / en heerlijck leven / ten beste van de gene die hare mildheyt deelachtigh zijn.

Oock was hie een rijke en treffelijke Abdy van S. Paulus / daer eertydts Monicken van S. Benedictus oorde woonden. Behalven vele andere kloosters van verscheide oorde / soo van mannen als vrouwen: onder de welcke twee uytmuntende van edele Jonghenvrouwen en d' aensienelijckste dochters waren / d' ene van S. Bernaerts / en d' andere van de Premonstrijten oorde. Bupten dese stad waren noch drie andere conventen van geschickte edele Maegden / t een genoot ten Dale, van S. Bernaerts; en d' ander Oude-wijk, S. Benedictus oorde; en het derde van de selve oorde; wierdt het Vrouwen Klooster geheeten / gelegen in een vermakelijck bosch / waer in de Maegden soet en vreedsaem / vol pver tot sichtiging van andere / leefden. Niet wijdt van daer is een ander bosch; waer in de geote Abdy van S. Laurens was / oock van S. Benedictus oorde / daer de Monicken soo streng en eenfaem leefden / dat men dit Convent / gelijck een scher Ruyter schijft / eertydts de Gevangenis der Benedictinen noemde; 't welck oock Dofbroeck geheeten was. Een vierde deel van een mijs bupten de Waert-poozt / daer men na Amsterdam reys / was een vermaert en rijck Carthuyser klooster / daer men dagelijck vele aelmoessen uyt deelde.

In dese stad is het Hof of Raedt van dese Provincie / daer alle d' andere plaatsen / als aen d' opperste recht-banch / sich op konnen beroepen. Sy bestaet uyt een President / negen Raets heren / een Rent-meester / een Griffier / en andere mindere Amptenaers.

Wat belangt de Burgers van Dreacht / die sijn beleeft de en sekerzinnighe luyden; maer wat wezeligh en wat hooghmoedigh / uyt al te groote werelde en voorspoet: gelijck dan dese stad / als de Besteelijckheyt in haer fleur was / een van de bloeyenste steden geweest is der Nederlanden.

In dese stad zijn gebooren verscheide geleerde mannen / onder welcken d' eerste en grootste plaats verdient Paus Adrianus de VI. die den Pauslijcken stoel bekleet heeft / mer dan booz de honderd en dertig jaren: een man van ongemeene dencken en overgrote geleertheit / die den Preceptor oft Leermester van kiepsz karel de D. geweest is / en het Gesantschap aen den Catholijcken Koningh

A a 2

van

van Spanje bekleet heeft/ van welken hy/ om zijne verdiensten/ het Bisdom van Tortosa verkreeg: hier na dooz keijser Maximiliaen d' eerste/ den Paus booz gesteldt en aen- gheprijst zynde/ is hy tot Cardinael der Roomsche kerkhe ghemaeckt: en heeft daer na/ dooz t' afsterben van Ferdinand/ en Philips/ d' eerste/ Koninghen van Spanje/ eenighe Jaren het Goubernement ober dat Keyck gehadt. Ghyndelick is hy/ in t' Jaer 1522. met eendrachtighe stemmen van de ghehele Vergaderingh der Cardinalen/ tot Paus van Rome verkooren/ en leefde daer twintigh maanden en eenige dagen in desen hooghen staet.

De Regeringh der Stadt Utrecht/ d' oude booz- hy gaende/ om kortheyds wille/ bestaet teghenwoozdigh/ behalven de Schout/ uyt twee Burgez- meesters/ twaelf Schepenen/ die de gedinghen wijzen/ en recht spreken/ vier- en- twintigh Raed- heeren en twee Onsfangers/ waer van eenighe booz/ desen jaerlijcks bezandert wierden/ in wiens plaets d' oude Magistraten een dubbel getal verhoogt/ daer de Staten en den Goubernecur der Provincie dan een enkel uyt- namen. Oock was hier een vergaderingh van acht mannen/ die men den Rijgsraet noemde/ die als Capiteynen ober de gewapende burgers geboden/ en eertijds meer macht hadden/ welke in tyden van oproey/ somtijds misbruylt wierdt/ waer dooz het te moeyelijcker was/ terwyl men d' eerste Burgezmeester/ uyt de Ridderfchap nam/ t' welck oock bezoozsaecte/ dat de Magistraten toen een boozstaender uyt een andze omdre namen. Hier ober/ kregen sommighe nadenecken/ dat de Raad en de Gemente den Adel te seer teghen was/ waer uyt eenigh geschil en misnoegen tusschen hen boozt- quam/ dies heeft men/ om de Stadt booztaen in vrede te houden/ na t' boozbeelde van andere Steden/ een eeuwighe Raedt/ die gemeenlick de Voedschap genoemt wort/ ingestelt/ en t' sedert heeft men de Burger- meesters niet meer uyt den Adel verkooren. Desen Raedt bestaet uyt veertigh mannen/ waer uyt Jaerlijck/ den eersten October/ twee Burgezmeesters/ en uyt d' oude Heeren en booznaemste Burgers twaelf Schepenen verkooren worden. Men noemt een dubbel getal/ waer uyt de Prins van Oranje/ als Stadhouder van dit Landfchap/ een enkel bediening. Hier zyn oock twee onsfangers/ die men Kamelaers noemt/ waer van d' een de stads penningen van d' Imposten/ en andze saeken ontfangt en uyt- geeft/ en d' andere gemeene gebouwen besozgt.

De acht Capiteynen der Burger- vaendelen worden uyt den Heeren oft eeuwighe Raedt verkooren/ om alle twisten en beroceren booz te koomen. Eenighe der Gemelde Burgez waken des nachts/ om de Stadt te bewaren en wozen/ als in vele andere Steden/ in t' ghe-

meen Schutters genoeint. Dooz is hier een Schout/ die t' hoogste ampt in dese Stadt bedient/ en in t' gemeen uyt den Adel ghekooren wordet. De Voedschap vergadert ghemeenlick alle maanden eenmael met de Magistraten/ doch wort oock wel op andere tijden/ als t' de noodt beeyerscht/ dooz de Burgezmeesters t' samen ghekooren/ om met hen ober t' gemeene beste te raeds- plegen.

De Staten van dese Provincie/ ghelijck ten deele aen- geroert is/ bestaen in drie leden/ waer van de Ghesluchtheit of de vijf Canonissen het eerste lidt is/ den Adel het tweede/ en de Steden het derde.

In t' Jaer 1635. is in dese Stadt een Academie oft Hooge School opgerecht/ en de selve met verscheide treffeliche Hoogh- ghelerde Professoren in alle faculteyten en wetenschappen boozsien. Oock is ter tot bezmaeck van den jongen Adel en Studenten/ een fraeye en lange Pallemailhe- baen gemaeckt/ aen elcke zijde met vier ofte vijf repen Rinde- boomen seer playfserigh beplant.

De Stadt Utrecht is seer sterck/ want zy heeft hooge mueren met Kerde Wallen van binnen gestreke/ byede en diepe Grachten/ vier groote Bolwerken met steene mueren/ en vijf andere alleen van Kerde. Zy heeft vier Doozen/ en so veel boozsteden: waer van d' eenen/ de Waer ghenaeint/ met een muer omringt en bestooren is/ doch niet seer sterck.

A M E S F O O R T, Is de tweede Hoofst- stad van t' Sticht/ schijnt van de Eemstroom zyn naem ontfangen te hebben/ want men eerst Emersfort placht te seggen/ het welck soo veel is/ als de marck aen den Eem. Op wat tijdt/ en dooz welke Strichters dese Stad gebouwt zy/ en ghedendien de Tijdt- boecken niet: dat het echter een oude Stadt zy/ blyckt daer uyt selfs/ om dat van de selve gewagh gemaeckt wort/ in de Jaer- boecken/ omtrent het Jaer 1006. Dese Stadt is redelijck groot/ placht eertijts wel so groot niet te zyn/ als blyckt uyt d' Oude Vesten en Grachten.

De Landf- douthue rondom dese Stadt is soo playfserigh/ dat men geloof in de Nederlanden nauwelijcks beter te koomen ghevoonden worden: want in t' Oosten en Zuiden heeft t' seer vruchtbare land den van allerley koooren/ en t' sedert eenighe Jaren herwaerts oock van Toeback/ onderschenden met dieht geplante Eycken en geneugelijche Hoben: Ten Westen Berghen/ Heyde/ Deemden en Vachboschen: Ten Doozen seer vruchtbare Weyden/ welke een milt oft twee van de Stadt dooz een Arm der Zuider- zee bespoelt worden. Uyt dese Zee wozen langs d' Eem- stroom allerley Waren in de Stadt geboort.

Dese stad is wel met een Wal en muer omringt/ doch is van naturen en gelegentheyte der plaets s' waer genoeig. De Burghers/ die hier

hiez woonen/leben/ oft van haer inkomsten/ oft oeffenen den Klerck-
bouw/ oft generen haer met Wolle-weben oft den koop-handel.

Wendrich/Wisschop van Vrecht heeft haer in 't jaer 1529. Stads-
rechten begunt/en omtrent 39. jaren daer na. Heeft Willem in ge-
siet/ dat die van Amersfort eben het selfde recht/ als die van Vrecht
souden genieten. Daer na omtrent het Jaer 1563. is 'er tusschen die
van Vrecht en dese Stadt een onderling verbond van bescherming
gemaect/ met gelijcke boozwaerde en bypheyte/ tegen een yder/ die in
dit Stricht woonde/ en een ban beyden in de ghemeene sacck quetse.
Oock waren dese twee Steden leden van dit Landtschap/ als er lang
daer na noch andere besondere kleynder waren/ yder haer heer on-
derwoyen/ t welck de Byschop van 't Verdragh/ certijts met de Over-
sichtschen aen-gegaen/ te kennen geeft: Wy Steden Utrecht en Amersfort
van dese kanten wy Steden Deventer, Campen, Swol, van de andere kant,
als Steden van 't gebiedt des Ysels. Onder welcken/ nae 't gerupgenis
van oude gedencschijfsten/ oock Spoeningen/ Coerberden en Drent
begrepen geweest sijn.

Amersfort heeft Jaer-markten dooz gantsch Nederlant beymaect/
van welcke hien twee begunt sijn dooz Bisschop Guido/ in 't Jaer
1331. Hier sijn oock twee kercken/ behalven de andere Kapellen/
d' ene groot en heyligh ghebouwt/ de andere kleynder/ doch niet
een reffelycke Tooren beziet.

Dese Stadt is een koop-stadt van Appelen/ Druyben/ Dooten/
Yoning/Wasch/ Medde/Wout/Wol/ en insonderheyt van koozen/ so-
danig als in geenige andere Stadt der Verzenigde Provincien/ het
welck sy lichtelijck gelooven sullen/ die weten/ dat hier Burghers
sijn/ die booz sich alleen en besouder/ diekwils soo veel Tarw/ Rogh/
en Doerckweyt in-koopen/ als 'er op omtrent hondert en tachtigh
wagens in-gebracht wort. In dese sijn oock/ 't geen men nergheens
anders vindt/ twee Meulens/ om Laken te maken/ die dooz 't wa-
ter om-gebreven worden/ seer ongemeen en kostelijck gebouwt/ daer
benkens sijn hier oock/ tot groot profijt en boozdeel van de Stadt/
over de 180. Laken-makers Winckels.

D' inwoonders van dese Stad worden gepresen om haer matig-
heyt/ boozsichtigheyt/ mildadigheyt tot de armen/herbergzaamheyt
tot de vromdelingen/ getrouwighheyt tot de Dorsten/ en dapperheyt
in den Oorlogh/ waer van de wapenen van dese Stadt alleen in 't
gantsche Stricht/ certijds met een goude kroon vereert waren. Sy
hebben de Bisschoppen van Vrecht/ van haer Onderdanen bezee-
ven/ diekwils en mildelijck ontfangen/ en weder in haer stoelen her-
siet. De macht der Hollanders en Gelderschen hebben sy diekwils
tegen gehouwen/ Vrecht hier-mael ingengemen/ 't App van Hertog

Philips van Bourgondien/ tweemaal van hare Vesten gezeven.
Hier sijn/ behalven de boozgenoemde kercken/ een Oude-man-
nen-huyjs/ Wess-huyjs/ en Gast-huyjs/ welcken meesten-deel dooz
uytterste-wil-makingen en beginstingh der Burgers ghesicht sijn.
Dooz is hier oock een School/ waer in de Jeught/ soo de Latyn-
sche/ als Griekische Taal geleerd en onderwesen wordt.

Dese Stadt heeft mede van de Oorlogs rampen sijn deel gehad/
in 't jaer 1543. heeft Marten van Kossen/ als in dienst van den Her-
togh van Kileef/ de selve met geweldt ingenomen/ doch wiert metter
haest wederom over-gegeven/ vermits 'er een Verdragh tot Venla
getroffen wierdt/ tusschen den Keyser en den boozsyden Hertogh.

In 't jaer 1595. heeft dese Stadt oock groote schade gheleden van
het Sueni-water den Rhyjn afkomende/ dat Dycken en Dammen
dooz-brack.

In 't Jaer 1629. is oock dese Stadt van de Spaensche en Keyse-
sche te gelijck met de grootste schrick van de nabuerige Steden/ on-
der 't beleyd van den Graef Monteculi bebochten/ aen wien se
eyndelijck gedwongen wiert haer over te geven/ vermits haer swac-
ke muer van selfs nederstort: terwyl dit geschiede druckte den booz-
lichtighen Dofse van Oranje 's Hertogen-bosch met een wonder-
waerdige Belegeringh/ en kort daer na Wesel dooz een sonderlin-
ge Krigs-list in der Staten handen ghekomen zijnde/ wierdt den
Opandt gedwongen van selfs de Stadt te bezeten/ ende is alsoo
't sedert onder d' Ed. Groot-Mogende Staten ghehoofsaemheyt
gebleven.

WYCK TE DUERSTEDEN, Het welcke by de Romeynen
Batavodurum genoemt wort/ is een van de outste steden van gantsch
Batavien/ certijts (so men seyt) so groot en machigh geweest/ dat se
wel 500 Tempelen had; de Boozmannen hebben haer eertijds ver-
woest/ is daer na in 't herbouwen/ veel kleynder gemaect/ doch om
haer goede en bequame gelegentheyt isse meest altyt een ramselijcke
vermogende Stadt gheweest/ en nu noch in een goeden staet zijnde.

Hier is oock een redelijck sterck kasteel/ daer de Bisschoppen van
Vrecht wel certijts haer verblijfsplaats gehad hebben/ niet alleen
om haer aengename en liefelijcke Lands-boutwe; Maer oock om
dat het een seer dienstige verreck-plaets was/ om sich in eenfaem-
heyt/ en afgesondert van 't onmatig gelwoel des volcks/ te verlusti-
gen/ en tot Godtzychtige oeffeningen of de studien te begeven.

Dese Stadt is geleghen op de Leck/ een arm van den Rhyjn/ een
mijl van Kunenburgh/ en drie van Vrecht.

R H E N E N, Legt op den selven arm van den Rhyjn twee mij-
len van Wyck te Duersteden en vijf van Vrecht/ en is oock mede
een

een seer oude Stadt / Cornelius Tacitus / (soo 't schijnt) Grinnes geheeten. In 't onleggende landt / dat nae Utrecht strecht / is een goet Deen om Turben te steeken: dies heeft men / voer omtrent hondert en eenige Jaren / een myl van dese Stadt / een nieuw Doorp / Venedael genoot / meer om Turf / dan om iets anders te winnen / ghebouwt / 't welck 't sedert vergroot en verbeterd is. Thomas Gramaye / en Jan de Calne hebben den eersten steen van 't fondament deser kerck / gewijdt ter eeren van den Heiligen Salvator / gelept.

MONTFOORT, is aen de Water-vloedt / een myl van Woerden / Gude-water en Hielstepn gelegen. Het heeft eertijds een tamelijcke sterke Stadt geweest / gebouwt tot een Gents-plaets tegen d' Hollanders / door Goderidus / Bisschop van Utrecht.

Van dese Stadt is geboortigh Lambertus Hortensius, die een geleert en beernaemt Histori-Schryver en Poet gheweest is / ghelijck zijne na-gelate Doctoren getuygen. Hy was Rectoer der School te Raerden / als dat Stedeken van de Spaensche in 't Jaer 1572 inghenomen en jammerlijck beziecht wierde / welke verwoesting hy ghelijck sonninghe segghen / beschreven heeft: doch is / nevens meer andere vruchten van zijn kloock verstant / noch niet gedrukt.

Hier is een oudt en groot kasteel / maer vervalt eenighsints / om dat 't niet wel onderhouden wort. Het meeste der Inwoonders geeneeren sich met de Landbouw. Ook heeft die Stedeken veel fwaarigheden geleden / in een van de selve is de kerck met meer dan seventigh befondere Hupfen bezand / en oock veel andere seer beschadicht.

De voornaemste Dorpen en Heerlijckheden van 't Sticht Utrecht.

Onder de Dorpen en Heerlijckheden van 't Sticht Utrecht zijn der veel treffelijcke / maer alsoo onse hooghheit niet en leydt / die alle te beschrijven / soo sullen wy tot meerder kennis van den Lezer hooghelijck eenige der befonderste booz-stellen.

In den Jaer 1536, zijn de nachvolgende door de drie Staten van 's Lands Utrecht booz Ridderlijcke Hofsteden verclaert / als Venedael / Zuylenstepn / Radelwis / Zuylenburg / en Hardenboock.

In den jaer vijftien hondert twee en drie-en-tachtigh zijn de volgende in questie geweest / offe mede van alle lasten / ghelijck de Ridder's Hofsteden / souden bezijdt zijn / doch de Ed. Heeren Staten hebben gheoordeent / dat den Hupsman / op de selven woonende van alle finiscale lasten soude ge-crimereet zijn / en desen zijn Sterckenboogh / Rijzenboogh / Weerwerck / 't Hups te Zylst / Wulben / Schonauwen / Schalkwijk / Kenouwen / Hemstede / 't Hups te Zutphaes / oft 't Hups te Rijn / 't Geyn / Rijnboog / Zutphaes / oft het Hups te Rijnstepn / Rookboog / de Haer / Pleuten / 't Hups te Ri-

vel / den Eng / Hermelen / Ter Hoofst / Ter Ma / Rielwenrode / 't Hups te Maer / Maers / 't Hups te Zuylen / Zuylenstepn / Geresstepn / Rijn / woude / 't Hups te Doorn / Reger: Actum in 't Huys van mijn Heer den Stadhouder, in den jaer als boven, in tegenwoordigheit van vijftien getuygen.

Hier staet te letten / dat 't Hups ter Hoofst / omtrent Rijn en gelegen / als oock 't Slot Zeelandt / ghebouwt in 't Jaer 1276, vervallen zijn: maer 't Hups ter Geyn / 't Hups te Rijn / en het Hups te Rijn / te Duersiede / zijn noch alle drie in wesen / onder 't Sticht behoorende.

Tot Dachten in een kleyn buerschap / niet ver van Utrecht / heeft booz desen gelegen de sterckte van Wittenborgh, alwaer men eertijds menighre van Medalen en Antiquiteiten ghebonden heeft / met 't opschijft van d' oude Roomsche Koningen.

't Kasteel te Goye is in den Jaer 1318, door Guido / Bisschop van Utrecht tot den gronde toe afgebroken en geslecht: men gewoelt dat den Graef van Goye, om sin rebellie 's halven / door last des ghemelden Bisschops onthalt / en in de kerck van S. Maria binnen Utrecht begraven is / welckers contersepsel onder 't Graef van de Domkerck met een rooden geschederde hals-bandt te sien is.

Maer op dat wy den Lezer met alle de Stichtse onderhoorighe Heerlijckheden niet te lang op en houden / so sullen wy met de Heerlijckheit van Maersseveen eyndighen / ende ons boorders tot de beschrijvingh van d' overige Landtschappen en Steden begeben.

d'HEERLYCKHEYD

van

MAERSSEVEEN,

Het welck gelegen is aen de Rivier de Drecht / tusschen Maersse Breuckelen, is om haer regentwoozdige gelegentheit / wonderens waerdigh / 't sy om d' aenghenamen Landdoutwen / hare vlietende stroomen / als heerlijcke ghebouwen / schoone Boongaeveden / Dischste Wijkers / weeldig groepende Laenen en Woffhagen / alles / door den Ed. Heer Johan Huydekooper, Ridder, Heer van Maersseveen, &c. Burger-meester en Raet, t' Amsterdam, ter centwigher gaderenis / in weynigh Jaren door zijn oorde / kosten en puer / na den eynde het sijne gegeven.

't Verloop der eeuwen / heeft d' oude herkomst deser Heerlijckheit ten deele verduysert, maer wy vinden evenwel een verlichtende fackel van haer Aloudheit / by Jonckier Matthijs van der Houwe, in zijn Handvest Chronijck van Out Batavien, Out Vriesland, Out-frank-kenland.

kenland, dat nu de seven Dye Dezemighde Provincien zijn daer hy in zijn Verdeelinge van 't Neder-Sticht aldus zeygt: Maerlen, hier meymmen / dat d' oude Maer / eertijds nachteren der Catti den Rhijn-stroom afgedaelt zijnde / het kasteel Maersenburg gebouwt hebben / en dat Caesar Germanicus eenige anderen op den Rhijn-stroom leggende / vernietigt heeft / Maersse-been / Maersse-boeck / Dichte-Wecht / Dickoep / Oostbeem / Overbeem en Nederhoest / Oudthuyzen / Poortengem / Papendoop / Keverstrop / Spengen / ter Aa / 't Neder-eynde Jutphaes / en 't Gemact.

Op andere binnmen / dat Ortho / Bisschop van Utrecht / die ontrent den Jare 1200 regeerde / een gedeelte van Maersse-been / genaemt riehoven tot een pille-garf wegh geschoncken heeft.

Die hondert Jaren daer na / is tusschen die van Utrecht en Maersse-been, met begunstingh van 's keisers Brief en Zegel / een Water-gangh Wyck en Weteringh gemaeckt / waer van de woorden aldus luyden:

Kaerle by der gratien Gods Keyser van Romen, alijt vermeerderd 's Rijx, Koningh van Germanen / van Castilien / van Leon / van Spanaden / van Aragon / van Navarre / van Naples / van Sicilien / van Majorque / van Sardaigne / van de Eylanden Indien en vaster aerde Occaene / Certe / Hertogh van Oosterrich / Hertoge van Bourgongen / van Aertje / van Babande / van Lemburgh / van Lutzenburgh / Gabe van Vlaenderen / van Aertys / van Bourgoigne / Paltsgrave ende van Henegouwen / van Holland / van Zeeland / van Fretre / van Hagenaut / van Namen / &c. Prince van Swaben / Markgrave des H. Rijck / Heere van Vriesland / van Salijns / van Mechelen / van Drieth / van Ober-Pfals / ende Dominateur in Afsien en Afsien. Allen den genen die dese onse tegenwoordige sien sullen / saluyt. Alsoo die Eerwaerdige Dierchenen en Capittulen van Oude-munster en S. Jans Abdissen ende Conventen van Oudewijck bupren / S. Serbaes binnen onser Stadt Utrecht / de Hupsmeesteren van S. Bartholomeus en Elisabethen Gasthuyzen binnen Utrecht / met andere gemeen ge-ersden ende ingelanden / in den Oeber ende Nederlanden gelegen in Maersse-been / Onsen lieben en getrouwen stad-honder den eersten Raet en andere luyden van onsen Raede 't Vericht by seckere hare supplicatie vertoont en te kennen gegeven hebben / dat zy in den Jare twee en dertigh laetst leden den xxii dagh in Martio / onderlinge en mindelijck accoord ende over-een-komst gemaeckt hadden tot ghemeen profijt van haren goeden / Landen ende Deenen aldacer gelegen / om een water-gangh Wyck / ende Weteringe te maecten / ende daer beneffens een kaa ofte wegh / en dat noodlijck wagh / dat de selve water-gangh Wyck oft Weteringhe gechoest-

slaecht / gerepareert ende pghelijck banden Inghelanden zijn part toe-gedeelt werde / ende een Schou daer op te ordonneren met Voeten ende Breucken tot onderhoudenisse van dien diene / van welken accoord ende Concept de tenenren hier nae volgen. Wy Dekenen ende Capittulen van Oude-munster en S. Jans Kercken bin-nen Utrecht / Abdissen ende Conventen tot Oudewijck bupren ende S. Serbaes binnen Utrecht / die Hupsmeesteren van S. Bartholomeus en S. Elisabeths Gast-huyzen oock binnen Utrecht / met allen den gemeenen geerf den en gegooden in den Oeber-laan en Neder-laan van Maersse-been / doen konde eenen pghelijken dient behoort / dat wy booz onsen Erfgenamen en nakomelingen eendzachtelijck / gesamenderhant met malanderen mindelijck ober-dragen en ober-ghelomen zijn met boozgaende communicaten ende behoortlycke deliberaten daer op ghelouden tot ghemeen profijt van onse goeden en onse geerfden / aldacer eenen water-gangh wyck ofte Weteringhe te malcken / beginnende aen de Voedijck / daer de kapel van Tienhoven op staet / streckende van Tienhoven tot aen West-bouck toe / Ende die Water-gangh wyck oft daer streckende van de Voedijck naer Maerssen / die selve ter eerster reyse maecten ende grabben up die kercklaen bupren kosten der Hoeben / daer Jan Gijbsbrechten op woont aen de wyck gelegen / ende des selven langes die wyck of die Daert en kaa op het Landt daer naest gelegen leggen / die voer bcedt ende een voer hoogh / en die kaa salmen malcken en onderhouden ende mede ober-schouwen elck zijn slaghe naer addenant ende groote zyns Landts / ende daer 't van nooden is eenen Tuyn te slaen om die kaa te onderhouden : ende waer 't sake dat die gront-Heeren of Wuyt-her des Landts / daer die kaa op leydt / daer inne eenigh ghebreck hy hadden van 't malcken der kaa ende Tuynen / sullen sy die schouwinge mogen op-houden en steuten ter tijdt toe / dat die kaaede en tuynen gemaeckt zijn alst behooren sal / en die aerde daer men de kaaede mede malcken ende onderhouden sal / sal een pghelijken nemen en halen up die Weteringe ofte een pghelijken van zyn selfs gronde / sonder den eygen / daer die kaaede op leydt te roeten en te beschadighen / ende den selven waer-gange Wyck oft Weteringe van nu voortraen ghesamen-derhandt te onderhouden en doen onderhouden onse wegen daer toe dienende metten Water-gangen en Wycken / Wuggen / Slupfen / op-stallen : Water-schuttinghen en Dammen / oock voort van alle dat ons van noode wesen mach tot nutschap ende profijt van ons / onsen gemeyne Landen en Deenen en Velden / die wy geerfden ende gegooden aldacer op Maersse-been leggende hebben / ende dat al gesamenlijck helpen up-dragen op ghelijcke kosten naer quantiteit en grootheit zyns erfs eygens of grondts aldacer in Maersse-been gelegen /

gelegen/die een over den anderen te waeren/te tijden/ te keeren ende te bezietten/by daghe/ by nacht/ een yegelyck van onsen huyt te behelpen ende te generen/alsinen boden ende beneden doen mach/ ende datmen den Schouw daer op leggen en onderhouden sal by consent/ anthoriceyt der Keyserlycke Majesteit/ als Erf-heere deser landen/ gelycke/ wijs alsinen op andere Heerstraten/wegen/water-gangen/ wijcken/byggen/sluysen/opstallen/water-schuttingen/dycken oft dammen by den Heer Burgermeester geordonneert en doet onderhouden naer gewoonte en profijt van den Lande; en om dat Wy Gerekenen en Capitulen/ Abissen en Conventen en de Hups-meesteren vooz-genocint/ alles des voozs. staet/ gantschelyck onderhouden en onderzichelyck achtervolgen willen/ en in goede trouwen nagaan: Soo hebben wy onse Zegelen aen desen onsen Briebe van accoordt gehanghen/ en alsoo wy andere gemeen Landt-geuootten/ ge-erfden en ge-goeden in Maerse-veen voozs. geen Generael Zegel en ghebyucken: soo hebben wy gebeden eendzichelyck den Edeelen Heeren/ Heere Gerrit van Lockhorst, Ridder/ desen Briebe over ons allen te besegelen met sinen Zegele: dat Ick Gerrit van Lockhorst vooz-genocint tez brede voozs. gerne gedaen hebbe. En oirhonde deses Briebs zijn twee alleens sprekende gegeven/ in 't Jaer ons Heeren 1532. den twee-en-twintigsten dagh in Martio.

In gebolgh hier van/ zijn dooz zijn Keyserlycke Majesteit/ in den Jaer 1535. aen de Heerlyckheyt van Maerse-veen Schoudbrieven en Wysheden bezgunst/ die tez deser tijdt/ onder 't gericht van Maerse-veen beruften.

Dooz bezuymentis en Oorloghs-beroeften/ daer dit gewest zijn deel van gehadt heeft/ zijn veel Papieren bezumst en bezumelt: so datmen de Heeren/die Maerse-veen toe-behoort hebben/niet bezvolgens kan stellen: 't is altyt secker/ dat eertzydts Maersen, onder den Wel Ed: Voog-geboren Heer van Arckel, van Gaesbeeck, Abkoude, Maerse-veen geweest is; welcken ghemelden Heer/ oock Heer van Putten, en van Geervliet gheweest is/ alwaer hy met zijn Gemalin begraven/ ende op haer Graf-stede in steen wyt-gheloutwen/ noch heden te sien zijn.

Den Gemelden Heer/ op een sekeren tijt tegen zijn eenigen Soon met toozn ontsien en in de Stal by een zynde/ heeft den selven met een Toom/ welcke hy by ghebal in de handt kreegh/ niet denckende het soo hardt aen-komen sou/ op zijn Hoofst geslaghen/waer van hy hoers daer aen overleden is. Dit tez ooren van den Bisschop van Drecht gekomen zynde/ heeft zijne goederen bezeynt gemacckt/ en alsoo is dese Heerlyckheyt/benebens andere goederen/aen den Bisschop/ en daer na aen de Staten des Lants Drecht gekomen. Gepu-

delijck in den Jaer seftien hondert ses-en-beertigh/ is de Heerlyckheyt van Maerse-veen, dooz de Ed: Heeren Staten van 't Sticht Utrecht, aen den Ed. Heer Johan Huyckkoopet, etc. op-gedragen; die de selbe/ als nu geseght is/ seer wytmuntende en vermaeligh ghemacckt heeft/ also dat mijn bedunckens/ om een wel-lustiger plaets in ons Nederlant te soeken/ geen heerlijcker oft vermaecklicker kan gebonden worden; waerom oock dien kloetken Heer Constantijn Huygens in dese woozden wyt-brecht:

Ick heb zoo swaren strijdt met dese Vecht te Vechten,
Haer schoonheyt Maerse-Veen, talt my zoo vriend'lijk aen:
Dat ick moet vluchten, niet voor d'eer van u Gerechten;
Maer om u zoete Vechts aenvechtingen t' ontgaen.

Nu weet ick 't Maerse-Veen, en 't is licht om verzinnen;
Waerom U Goude-steyn, van veelen wert bemint:
Twee lieve dingen doen 't en diem 'er altoos vint,
De zoete Vecht voor deur, de zoete vocht van binnen.

Ick doe recht Maerse-Veen, als stoute kind'ren plechten,
Die m' aen de Les op 't School moet houden met een wenck:
Ick zit op Hof-Wijck staegh aen Goude-Steyn en denck,
En vliede van mijn Vliet, om voor uw' Vecht te Vechten.

Het Voor-burgh komt in roer om tegens my te Rechten,
Voor d'eere van de Plaets, die 't volck segt dat ick krenck,
Als ick U Maerse-Veen te langen Loff-dicht schenck,
En voor de Vecht alleen te veel Lauw'riers wil vlechten.

Maer ick heb haest gedaen met Pleyten, zy zijn 't quijt,
Eerz' om-zien, goet of quaet, zy moeten 't my wel geven,
Daer ickse met geweld van redenen verbijt;
En roeme Maerse-Veens, Palleyfen, Buurigh-leven,
De liefelijcke Lucht, in alderhande Weer,
De klaerheyt van de Stroom, en 't black-hert van den Heer.

't LANDT.

t LANDT L S C H A P V R I E S L A N D T.
t LANDTSCHAP VRIESLANDT,
OOSTERGOE WESTERGOE,

E N
Z E V E N - W O L D E .

Vrieslandt/oft (soo d' Inwoonders spreken) Frieslant/twelck met 'et Latijnsche woordt Frisia naest ober een komt / meenen sommige dat sijnen naem heeft gekregen van Phrygia, een Landtschap in Asien/daer eerstijns de Stadt Trojen gheslaen heeft / ende dat den Trojaen Grunius, na de destructie alhier neder-geslagen zijnde/niet alleen het gehele Landtschap de naem van sijn Vaderlandt gegeven/maer oock de Stadt Groeningen ghesicht / en nae hem selven soude genocint hebben. Andere schryven / dat het landt desen naem heeft van Fritius, soone van Manius/zoeder van Mesa en van Sen/ende dat dese Vriesen haren naem niet van Phrygia ontleendt/maer aen Phrygia selfs gegheven hebben. Daer zijnder oock die den selven naem afbrengen van het Duytsche woort Vriesen, oecijndts het in dit Landtschap dooz de bittere koude sterck en langduerigh vrieset. De Abt van Spanheym/daer in volgende Humbaldus/bericht dat hy komt van eenen Fritius/soone des Konings Clovis van Franckryck. Doch alle dese opinien zijn niet dan ydele droomen/met waerdigh om het papier mede te vullen. Deel beter seght Adrianus Junius / dat men den oorspronck des naems moet toeschryven de bypheit/die d' inwoonders des landtschaps altyt seer bemindt ende booz-gefaen hebben. Watter van zy / oft niet/de naem is seer oudt/en den President Diglius / een gheboren Vries / ober een komende met veel goede schryvers/seggt dat de Vriesen haren naem langher behouden hebben/dan meest alle ondz volkeren van Duytschlant:want onder dit landtschap worden zy by d' oude Romeynsche Auteurs gerekent. So dat na dit seggen/de Vriesen Aborigines souden sin/dat is: volck die van aen-beginne haren oorspronckelijken Naem sonder verandering behouden hebben/en soo oudt zijn/dat men haeren eerste oorspronck niet en weet. Cornelius Tacitus in sijn Boeckken van de Leeden der Duytschen/deelt de Vriesen in majores en minores, dat is: meerdere en mindere. De meerdere bewoonden 't landt daer nu in gelegen zijn de Steden van Staberem/Sneek/franchet/Harlingen/en Aemwaerden. De mindere/die (ten aensien van d' andere) West-Vriesen ghenocint worden / oft oock Cis-rhenani, dat is: Deefzid-rhymsche/besitten de Steden/Hoozin/Enckhuyfen/Edam en andere daer omtrent gelegen.

Plinius noemt een deel van dese Vriesche Volkeren groote en kley-

ne Chauchos; maer Ptolomaeus geefte in het ghemeen de Naem van Vriesen. En dese landen wierden ten tijde dat 'et Romeynsche Ryck in fleur was/booz Vriesen erkent,doch als naderhant het Romeynsche Ryck van de Duytsche bezwoest wierd/hebben zy mede allengskens hare peilen bezwoest/soo dat men in de jaren/ses/seben/acht/negen/en thien hondert/de gehele zee-kant nae 't Oosten/tot de Jever toe/Vriesen geweest te zijn/sal bevinden uyt de oude Handt-besten en Historien. Wederom na het Westen niet alleen van Hollandt,nae dat de selbige in een eeuwiglych verbondt met de Vriesen getreden waren/maer oock Urrecht/ja geheel oudt Dataria/en dat deel van Zeelandt/het welcke aen dese zijde van de Schelde ghelegghen is/waren onder den naem van Vrieslant bekent. Doch naderhant de Vreede gebroeken zijnde/heeft byna elck Land weder een besonderen naem aengesomen/so dat alleen die geene den naem van Vriesen behouden hebben/die van de Jaden af/tot Waterlant in Hollandt toe / de tusschen-gelegene Landen bewoonen. Het deel van Vrieslandt,dat nu nu booz-nemens sijn te beschryven/hoewel het ten aensien van de boben bezhaelde West-Vriesen,den naem van Oost-Vrieslant behoort te draghen/en dien den Graeffschappe van Embden / als onder Vrieslandt begrepen zijnde/met recht soude mogen ontnemen /wordt nochtans gemeenlijck West-Vrieslant gheeten / en 't rechte West-Vrieslandt draegden naem van Noort-Hollandt. Inners dit Vrieslant is in 't noozden en westen bepact met de groote Zee: in 't Zuyder-deel van de Zuyder-zee / en boozs met het Landt van Ober-Pfals: in 't Oosten met de Riviére Ems en het Graeffschap van Embden. Dooz Vrieslant als een beschut tegen de groote Zee / leggen de Eylanden Vrieslant/Schelling/en Amelandt/waer van de twee eerste staen onder 't Graeffschap Hollandt. Amelandt heeft sijnen eygenen byen en erf-veer/gesproten uyt den wel-edelen huyse Camminga.

Het Landtschap van Vrieslandt / (delwijl Groeningen met de Om-melanden een landtschap besonder is) wort ghedeelt in drie Staten/namentlyck/Oostergoe,Westergoe, en de seven Wolden. Welcke onder haer hebben verscheide Steden/Dozpen en Lant-ghebieden/soo dat in geheel Vrieslandt gheteelt worden elf besloten Steden/als Aem-waerden/Doekum/franchet/Wolfwaert/Sneek/Pfals/Sloten/Harlingen/Wozum/Vindeloopen en Staberem / met omtrent vyf hondert Dozpen / (doch die van Groeningerlandt mede daer onder gerekent) eenige van de welke seer volckrijck/groot/en machtygh zijn/daerom met verscheide goede Privilegien en bygheden beziet.

Het Collegie der Staten van Vrieslant bestaet uyt negen personen / waer van datter twee ghekoren worden uyt Ooster-goe/twee uyt Wester-goe/twee uyt de seven Wolden/en drie uyt de steden.

26

Ende

Ende beschijnt in dit Collegie mede een besondere Gouverneur van Vriesland en Goenningen / welke tegenwoordigh is Wilhelm Fredrick / furst tot Nassou / Grave tot Carzenellebogen / etc.

Men heeft hier te Lande geen andere levende water-bloeden / als de Gins en Lauwers: maer uyt de selve en uyt andere binne-watereen zijn over al seer groote grachten en slooten afgelept / soo om de hoopmanschappen van d'een plaats tot den anderen te brengen / als ooc om het overvullige water van het landt te doen af loopen; want het selve is doorgaens poelachtigh en seer broeckigh / en derhalven op vele plaatsen onbequaem om besaet te worden / overmits de overvloedige wateren / die gemeenlyck vloedigh beginnen aen te komen / en spade vertrecken / het gezaepde merst over al soude verderben. Maer daer tegen is 't boben maten gras-rijck / en vol schoone beemden om bestien te worden / zijnde 't selve een neering waer in de meeste ryckdom van dese landen bestaat. Want de Vriesche Ossen zijn niet alleenlyck de grootste / maer oock de beste van dese Nederlanden. De hoeyen gebeder niet alleenlyck overvloedig veel melks / maer zynder oock uytmenende vruchtbaer / soo datse dickwils twee halveren werpen t'eender dacht / en de Schapen twee / ja dickwils drie of vier Lammeren. De Paerden zijn hier ooc besonderlyk goet en schoon / en beneffens dit al / heeft Vriesland menigte van Deenen / ofe gronden om Trefsup te graben / welke redelyk goet valt / maer nochtans by den Hollantsche niet en is te gelijcken. Het landt is 'er soolacgh / voornamentlyck omtrent de zee-kant / dat men van 't beginfel des Herstes af tot de Lenten oft vooz-zomer toe / het selve niet bereyden en kan dan te water. Daerom oock de Steden en Dorpen dooz een sonderlingen behendigheyt der inwoonderen / so wat hoog en verheben leggen / inboegen / dat men wel seggen mach / dat men 't een deel van den jaere het alhier bouwt / en 't ander niet de scheepen daer over haert. Dehalven dat het den vzeemden man wonder geeft / in den voozomer soo veel landes onder water te sien / dat 't schijnt een arm van de Zee te wesen / en daer-en-tusschen de Steden en Dorpen dzoogh leggen / en 't hooft uyt de wateren opstecken. Maer laet ons nu komen tot de besondere beschijving van Steden in dit Vriesland / het welke men vooz de grootste en beste Heerlijckheyt van Christen-rijck rekent / gelegen.

LEEUWAERDEN. in het Landtschap Vrieslandt gelegen / is een groote / vermaerde en volck-rijcke stadt; soo datse boven alle andere van dese Provincie / uytsteekt / en niet reden het hooft der selve genoemt wort. Sy is tamelyck out; want men geloof / datse in 't jaer duysent een hondert t'negentigh tot een stadt geworden is. Den doozpoggh des naems van dese Stadt willen sommige hier

uyt halen / als dat aldaer eerst sonde een Waert gewoon hebben die den Leeuw uyt hingh / waer van / (na dat de plaats groeyde / de selve Leeuwert genoemt soude zijn. Dese Herbergier hadde syne wooninge staende dicht aen de middel-zee / en gemeenlyck logeerden de kooplieden aldaer / die over de selve zee quamen ghebaeren. Dese middel-zee was een afscheydel tusschen West- en Oostzee / en hadde haeren oorsprongh uyt een ader van d'Wiel omtrent Eerckweert / loopende dicht onder Weerdom / naderhant Monicken-huys genaemt / ter tijde toe / dat de Noord-zee / dooz behulp van storm en onwedert / de Zuid-see plaats maecte / dewelcke voozt so geweldig wiert / dat vele landen uytholckten en affspoelden / die dan weder na de middel-zee toedryvende / allengskens eenige ondiepten maecten; en tot schoone landen wierden / natuur wonderlyck speulende. Andere brengen den naem der stadt Leenwaerden af van een ondt huys / Leenwaerden Stings / ofe Leenwenburgh gheben; maer de geenen die van beter oordeel zijn / halen den selveren niet beter verstant van een Leeuwius. Heer der selbige plaats / en het voozden Weert / het welke een hooghe betekent / oft na sommiger meening / welke niet vzeint is / een Eylandt tusschen de armen van eenighe stromen. Ende men vindt oock veel plaatsen in Vrieslandt / die dit voozden behoudende / het eerste deel haers naems van hare meesters hebben / en by alden pemaunt luyfgh is het selbige te ondersoeken / die kan Vbbo Ennius in zijne beschijvingh van Leenwaerden hier van nasien.

Als men dese stadt eerst begon te bouwen / waren de twee Dorpen Oudenhooven en Voock dicht by haer in 't west en 't oost ghelegen / welke daer na binnen de muren besloten zijn / doch behielden hare voorige namen / en de kercken haer recht en gebiet. Aen de Zuid-zijde is seer vermeerdeert / soo datse nu omtrent duysent en ses hondert treden in haer omringh groot is: hare straten zijn ruym ghevoegh / met allerley geestelijcke en wereltijcke geboutwen / en vele schoone huysen van besondere sieden dicht beset.

Sy heeft seker privilegie oft recht / in 't jaer duysent vier hondert twee-en-dertig tot Wolfwaert / daer de Staten van Ooster en Westergoe toen vergadert waren / gegeven / by het welck de twee gemelde dorpen Oudenhooven en Voock aen de Stadt gecheft / en hare gebiet onderwoopen worden / niet alleen 't gene dat 'er van binnen de muren / maer oock dat buyten deselbige leghe / 't welck gelijck 't gemelde Privilegie seght / tot nut van 't gemeene beste gedaen is; en aen de sieden en Ampt-lieden geboden dese orde te gehoozamen; die / eenighe jaren daer na / dooz den Hertogh van Saren / en in 't jaer duysent vyf hondert en seftien / dooz Karel Prins van Spanje en

se ende van Bourgondien / ende namaels kieper bevestigt is.

Dele onde Adelijcke gheslachten hebben hier schoone huysen la-
ten bouwen/om in tyden van oorlogh/als 't platte landt plach ver-
dozben te worden/en anders/als hen gheschiede in de stad te woonen/
als dat van Camminga, Unia, Camstra, Minnema, Martena en Burmana;
het ouste van dese huysen is Camminga: want op hare landerpen en
gronden is aen d'ooft zijde een groot deel der stad gheboort/waer
omtrent sy oock een schoon kasteel en een Doop / die haren naem
voerden/hadden. Eyndelijck nae 't voort-vollen der Jaeren/zijn dese
Gheslachten so machigh in de stad gewoorden/dar d'oude byghed
bezyucht wierdt; soo dat de Raet / in saken van belang en gewicht/
niet sonder hun toetsaen durfde beslypen. Doch 't sedert het Jaer
duysent vier hondert twee-en-dertigh heeft de Magistraet der stad/
dooz last van de Staten van Drieland / de oorde en wyse van gebrue-
den ober alle d'Inwoonders ontfangen.

Leeuwarden wiert certijds na beelerhande en besondere Wetten
bestaet / die in 't Jaer duysent ses hondert vijftien besamst / d'over-
tollige afschafft/en tot de volgende gebracht zijn/te weten/dat nie-
mand tot Raet noch Ghesworene verkooren sal worden / die geen
openbare oeffeningh en belydenis doet van de Religie / die nu in de
openbare kercken geleert woort; noch niemant die geen vaste Goe-
deren in de stad oft haer gebied heeft: sy moeten oock Wyanden van
al de gheene zijn / die desen Raet willen bestrijden / oft eenigh leed
doen; van een byoom en onbetrefelijck leven: en 't eenemael gene-
gen om de bydom te handhaben en bescheemen. Darde Raet op
den laetsten December / als zy hare Ampten een Jaer bedient heb-
ben / twaelf van de voornaemste Burgers/en den eerste Januarij
vier andere/die geen Ghesworene noch Bevel-hebbers ober de Bur-
gers/voendels gheueft zijn/noemen sal / daer na sullen zy op 't Stad-
huys alle de ghemele Ghesworene/bestaende in dertien mannen/en
de ghespede Bevelhebbers besamelen/aen wie sy bevelen/datse dooz
't lot vier uyt pder vergadering sullen kiesse/buyten 't getal der gee-
ne/die te vooren dooz de Raet genoemt zijn/en so 't Lot by geval op
een van hen viel/dat men voort-ga/tot dat men een verkrygt die niet
genoemt is: dan sal men noch ses andere uyt d'aenstelijckste Bur-
gers kiesse/om het getal van achteen te bezullen / van dese salmen
de helft dooz het Lot afsonderen/om de stad als Overheden te be-
stieren/waer van jaerlijc drie afgaen/als een Burgemeester en twee
andere / in de plaats der genen die afgaen / ghenomen uyt de twaelf
die de Raet genoemt had/sullen stellen. Dat alle d'afgaende mogen
tot Gheswore mannen gemaect worden.

Dat niemant stem sal hebben om te kiesse/die eenigh ander ampt
in dese Provincie heeft / oft het Ontfangerschap oft eenige diegher-
lycke bedieningh bekleedt. Dat de gene / die nu een der verkiesers
gewest is/'t selve in 't volgende Jaer niet wesen mach. Dat de Raet
jaerlijc eedt doen sal / op de selve wyse/als men in d'andere Steden
doet. Dat de Raet alle Proceessen oft Gedingen sal donhissen nae
't gemeen gebuyck / 't welck men in 't hooge Hof en andere Rechts-
banken van Drieland onderhout. Dat 'er jaerlijcks / als de nieu-
we Heeren hunne ampten beginnen te bedienen/ een amnelie oft ver-
gadering van alle saken sal afgekondicht worden: en eyndelijck / soo
pennant tegens dese Wetten en bevelen sondigt / dat men hem straf-
baer/en als een byandt van de ghemeene rust sal oordeelen. Dit zijn
meest al de wetten/maer noch noot gebuyck. Van de Ghesworenen
heb ick gesproken/maer ick bind niet dat 'er iets in verandert is/ of
ick heb 't alreede aengewezen/te weten/dat de drie die van den Raet
jaerlijcks afgaen/onder de Ghesworenen ghesick worden/'t welck
oock tot noch toe niet gheschied is:in voegen dat volghens dese oorde/
jaerlijcks drie andere uyt de ghemele Raet afgaen/so dat men d'ou-
de ghewoonte onderhout/niet alleen in de wyse van bekiesse/maer
oock in de bedieningh der ampten.

In 't Jaer duysent ses hondert sesten/ heeft men eenige van d'eer-
ste der voort-gehaelde Wetten wat verandert/te weten/dat 'er maer
de helft van de Raet en der Ghesworenen/op wien 't lot valt/ jaerlijc
sal afgaen/dewelcke/na haer belieben/ op den eerste Januarij/ an-
dere in haer plaats noemen sullen. En nademaal datter twee Bur-
germeesteren in 't eerste half Jaer gestorven waren/en dat d'overge-
bleve om dese eer loren moesten/lossen de gene / die dese oorde/maecte-
ren/behalven drie Schepenen en een Bouwmeester / oock drie nietuwe
Burgemeesteren uyt de genen/die dit ampt meer bedient hadden.
In de overige Wetten bonden zy niet noodigh iets te veranderen.
Dit gheschiede na 't raeds-beslyp van 't Jaer duysent ses hondert
vijftien/daerom wy raetsaem geacht hebben / dit hier by te voegen.

De twee ghemele Collegien oft vergaderinghen zijn van groot
aensien/en hebben oock hare Achtbaerheyt in de gemeene saken van
dit Landschap / als de Staten by elckander zijn: want gelijck het
vermogen deser Stadt dooz 't onderhouden der Wetten kracht ver-
krijcht/soo heeftse oock/als de voornaemste / wiens oorde en beske-
ringh boven d'andere sieden uptrunt/een groot ghesach onder hen/
waer dooz hare meeningh dickwils op de Landt-dagen der Staten
gebolght wort. Doet hier by/haren ryckdom/en d'achtiching van wijs
belent/datse by al haer naburen verworben heeft/welcke oorsaeck
sijn/dat ghesel Drieland dickwils 't voortdeel van hare voorsichtige

raden geniet. De Raet g e b i e d t o b e r d e g e h e e l e S t a d t / e n a l d e l e d e n v a n d i t l i c h a e m h e b b e n e e n g e l y c k v e r m o g h e n i n h a r e m e e n i n g h e n b o o r t t e b r e n g h e n / e n h a r e s t e m m e n t e n t e g e b e n : D o c h i n a n d e r e s a l i e n g a e t h e t g e s a f d e r B u r g e r m e e s t e r e n o b e r a l l e a n d e r e M a g i s t r a t e n : w a n t / p o d e r v i e r d e - d e e l v a n ' t J a e r h e e f t e e n v a n h e t b o o r t s i t t e n i n d e n g a n t s c h e n R a e d t / d i e d a n o o c k h e t Z e g e l e n d e S t e n t e l e n d e S t a d t b e w a e r t / z e g h e l t e n o n d e r s c h y f t a l l e b r i e b e n e n b e s c h e p d e n / h e e f t a c h t d a t d e W a c h t - m e e s t e r d e P o o r t e n o p z y n b e h o o r t l y c k e n r y t d o e t s l u p t e n e n o p e n e n / e n g e e f t s e l f h e t w a c h t - w o o r t . H y h e e f t o o c k ' t v e r m o g h e n o m a l l e s a l i e n e n p e r s o o n e n b o o r t g e r e c h t t e r o c k p e n / d e q u a e t d o e n d e r s i n h e c h t e n i s t e d o e n s t e l l e n / e n d o o r d e D i e n a e r s a l l e W e t t e n / b e v e l e n e n b o m m i s s e n v a n d e n R a e d t t e d o e n u y t - b o r e n . D e S c h e p e n e n h a d d e n e e r t y d s s i t - p l a e t s i n d e R a e d t s - k a m e r / d a e r z y d e g e d i n g h e n d e r t w i f e n d e p a r t h y e n a e n h o o r d e n e n d e s c h e p d e n / m a e r n u g e s c h i e t h e t o p e e n a n d e r e w y s t . D e A m p t l i e d e n / d i e a l s B o u w - m e e s t e r s z y n / h a n d e l e n g e m e e n l y c k v a n d e S t a d t s p e n n i n g h e n / d e g h e m e e n e e n b e s o n d e r e g e b o u w e n / h e t b e d i e n e n d e K i e r k e n / e n d i e r g e l y c k e s a l i e n / a l s v a n d e s t r a t e n / w e g e n / b r u g g e n / d y c k e n / e n m e e r a n d e r e : S y z y n a l s O p s i e n d e r s e n H o o f d e n d e r O n t f a n g e r s / d i e g e h o n d e n z y n a e n h e n r e k e n i n g t e d o e n / o p w e l c h e z y a c h t h e b b e n / d a r f e d ' A m p t n a e r s d e r S t a d t w e l b e r a l e n / e n g h e t o n w e l g e l y c k d e g e m e e n e s c h a t t e n o n t f a n g e n e n u y t - g e b e n .

D e R a e t p l a c h e e r t y d s m a e r e e n K e r k l y f - g e l e e r d e t e h e b b e n / m a e r z y h e e f t ' e r n u d i e / a l l e D o c t o r e n i n d e K e r k e n / e n m e t g o e d e j a e r - g e l d e n b o o r t s i e n / d i e ' t a m p t v a n P e n s i o n a r i s b e d i e n e n : z y s y n d ' O b e r h e y t d i e n s t i g h / o m a l l e P o r t e f s i e n o f t g e d i n g e n v a n g r o o t b e l a n g r u s s e n d ' i n w o o n d e r s t e b e s l e c h t e n . E e n v a n h e n i s a l s S e c r e t a r i s / e n b e w a e r t a l l e a c t e n / b e s c h e p d e n e n a n d e r e P a p i e r e n d e r s t a d : h y h e e f t e e n m e d e h u l p e r / d i e o n d e r h e m i s / e n a n d e r e m i n d e r e s c h y z b e r s t o t z y n d i e n s t .

D e S t a d t h e e f t v i e r T h e s a u r i e r s o f t S c h a t m e e s t e r s / w a e r v a n d ' e e r s t e d e b e d i e n i n g h v a n a l l e h a r e i n k o m s t e n h e e f t : w a n t h y o n t - f a n g t / g e e f t u y t e n b e s t i e r t h e t s t a d s g e l t / v o l g h e n s d ' o r d e v a n d e n R a e t / i n s o n d e r h e y t d e r t w e e B o u w - m e e s t e r s / d i e d a e r t o e v a n d e n R a e t g e s t e l t z y n / b o o r t w e l c h e e n b o o r t d e B u r g e r m e e s t e r e n h y r e k e - n i n g h d o e t v a n a l l e z y n e h a n d e l i n g e n . D e R a e t s t e l t p m a n t d i e h a e r b e h a e g t i n d i t a m p t / e n h o e w e l ' t m a e r b o o r t e e n J a e r i s / z y h e b b e n ' t v e r m o g e n o m h e m ' t s e l f e l a n g e r t e d o e n h o u d e n . D e t w e e d e T h e - s a u r i e r h e e f t l a s t a l l e p e n a n g e n / d i e v a n d e g e e f t l y c k e g o e d e r e n k o m e n / t e b e d i e n e n : h y b e t a c h t d a e r v a n d e P r e d i c a n t e n / d e n K e r t o r e n a n d e r e o p s i e n d e r s d e r S c h o l e : h y b e s o r g t o o c k d ' a r m e S t u d e n t e n / d i e i n d e s t a d t g h e b o r e n z y n / e n g e e f t d e m i n d e r e A m p t - l i e d e n d e r

K i e r k e n h a r e j a e r - g e l d e n : e n i s o o c k / o p d a t m e n g e r u f t z y i n z y n e b e d i e n i n g / g e h o u d e n r e k e n i n g h v a n z y n e h a n d e l i n g e n a e n d e B o u - m e e s t e r s t e d o e n : e e n v a n d e K o s t e r s d e r K i e r k e n i s g e h o u d e n h e n t e n d i e n s t t e s t a e n . H e t a m p t v a n d e n d e r d e i s / a l l e d i e m a e n d e n d e i n k o m s t e n i n t e b o r d e r e n v a n a l d e l a n d e n / d i e b u p t e n d e P o o r t e n e n i n ' t g e b i e d t d e r S t a d t z y n : E n d e v i e r d e o n t f a n g t a l d e A m p t l i e d e n / d i e o p a l l e w a r e n / w e l c h e i n d e S t a d t g e h e b z u p t e k t w o r d e n / g e s t e l d e z y n : h y m o e t o o c k d ' a r m e n b e z o r g e n / s o n d e r e e n i g h j a e r - g e l d o f t v e r g e l d i n g . D e s e t w e e l a c t i e n / a l s o w e l a l s d e t w e e v o o r t i g e a m p t - l i e d e n / s t a e n g e h e e l o n d e r d e n R a e t / d o o r w i e n s o r d e z y i n h a r e b e - d i e n i n g e n g e s t e l t o f t a f g e s e t w o r d e n .

K e n t w a e r d e n i s e e r t y d s i n d i e o n d e r s c h e p d e n P a r o c h i e n g e - d e e l t g e w e e f t / d i e p d e r h a e r K i e r k e n e n P r e s t e r s / d i e w e l o n d e r s c h o n - d e n w o r d e n / h a d d e n .

D e h a l v e n d e P a r o c h i e n w a r e n h i e r n o c h v i e r K l o o f t e r s / a l s t w e e v a n m a n n e n / ' t e e n v a n d ' o r d e v a n S . F r a n c i s c u s / e n d e ' t a n d e r v a n S . D o m i n i c u s / d ' a n d e r t w e e v a n b o n w o r d e n / v a n S . C a t h a r i n e / d a e r i n s e e r g e s c h i e l t e e n b e v o t e D o c h t e r s m e t g r o o t e s i c h t i n g i n d i e r y t l e e f d e n .

D i e r s y n o o c k r y c k e G a s t - h u s e n / a l s s a l a e r - b l y c k e n d e t r e e k e n n v a n d e G o d t r i n c h t i g h e y d d e r P o o r t - o u d e r e n / d i e s e m e t g r o o t e k o s - t e n h e b b e n d o e n b o u w e n / e n m e t g o e d e i n k o m s t e n b o o r t s i e n . A l l e d e s e b e w y s s e n v a n G o d s d i e n s t i g h e y t w a r e n o o r s a c k d a t J h a n n i s d e t w e e d e / k e n i n g h v a n S p a n j e / a l s h y b e z e f c h e p d e B i s c h o p p e n i n d e P e d e r l a n d e n s i e l d e / d e s e s t a d t o o c k t o t e e n B i s c h o p p e l y c k e S t o e l m a c k t e / d ' e e r s t e / d i e d i t A m p t b e d i e n d e / w a s P e t r u s C u n e r u s , e e n G o d s g e l e e r d e v a n L e u b e n , d o c h h y i s i n ' t s e l f e v o o r t d ' o v e r h o m e n d e s t w a r i g h e d e n / e n d e v e r a n d e r i n g e n i n K i e r k e l y c k e e n P o l t y c k e s a l i e n / m e t b o o r t p o e d i g h g e w e e f t . D e b e d i e n i n g d e r g e m e e d e G a s t - h u s e n / o p g e r e c h t b o o r t b e r e i n d e / a r m e e n s i e c k e l i e d e n / i s h y n a e d e s e l f e a l s d e D i a c o n e / w e l c h e b e t e e e n a n d e r e n a e m v e r d i e n t . I n d e s e S t a d t z y n ' e r t w e e : ' t e e n / h e t G a s t - h u s e n v a n S . A n t h o n y v e r - n a e m t / i s i n ' t m i d d e n d e r S t a d t / w a e r i n g h e m e e n l y c k h o n d e r t a r m e m e n s c h e n / s o o m a n n e n a l s b o u w e n / e e r l y c k o n d e r h o u d e n w o r - d e n : h e t i s i n d i e d e e l e n a f g e s c h e p d e n / e n b e g r y p t o o c k h e t s i c k l y h u s e n e n O u d e - m a n n e n - h u s e n / ' t e e r s t e d e e l i s v a n e e n s c h e r e n B o l o n v e r - s t i c h t / w i e n s n a e m h e t n o c h b o r t / w a e r i n ' t k l e y n s t e g h e t a l d e r a r m e n z y n : i n d i t e n d ' a n d e r e d e e l e n z y n d ' a r m e l i e d e n m i l d e l y c k e e n b e g a n n e l y c k i n b e s o n d e r e L i a m e r i c u s g e h u y f t / s o m m i g h e a l l e n u y t h i e f d e / a n d e r e b o o r t e e n s o m m e g e l t s / d i e s p e e n s b o o r t a l b e r a l e n / a l s s y d a e r i n h a e r g a n t s c h e l e v e n w i l l e n b l y b e n / e n d a t s y o f t h a e r P r i e n d e n ' t v e r m o g e n h e b b e n : d i e n i e t s h e b b e n / e n u y t C h r y s t e l y c k e m e d e

inbedogentheit ingenomen worden / zijn / sonder onderschept / soo wel vreemden / als inwoonders dese Stad en van die Landtschap ; en soo wel siecke en gekwonde Soldaten / als andere siecken / krankes / sinigen en oude menschen / die alle ghespyst / met genees-middelen en alle nootdust versoght worden.

Wat haren tegenwoozigen staet belanght / 't is seker / datse noyt heerlijcker geuwest is : want het is een bloeyende stad / met aensienlycke gebouwen / soo ghemeene als besondere / versiert / waer van de uytsteckenste zijn / het Hof van Vrieslandt , en van de Gouverneur : oock zijn hier vele huysen der Heeren en Edelen / die hier haren ghewoonelicken verblijf-plaets houden.

De kercken zijn schoon en wel gebouwt / de straten net en supber / en doozsieden met vele grachten / daer siene en houte Wagghe overlegghen ; waer dooz men / tot groot ghemack der inwoonders / met kleyne Schepen kan vaeren / en alle Waeren af en aen-bzingen. Sp heeft oock / soo binnen als buyten / vele fraeye Thymen / die tot een aengenamen bezmaeck / niet sonder voozdeel / dienen. Sp is met een hooge en breede Kerck-Wal / en met een diepe gracht omringht / en met vyf aerde Bollwercken / waer van 4. seer groot zijn / gesticht. Ware groote is om trent 1600. treden in d' onging : de gedaente by na vierkant / maer ongelijck aen de zijden. Sp heeft vier Doozen / yder met een Bollwerck voozien / die aen de Zuyd- zijde is / noemt men s. Jacobs oft oock de Widruiner-pooz ; die naer het westen streckt / de Liebe-vrouwe-pooz ; en de derde / die aen d' Oost-zijde is / de s. Catharine-pooz.

Hier zijn vier besondere wateren / die in en uyt de stad loopen / en seer dienstigh zijn tot de koop-handel / die d' Inwoonders met de vreemden doen. Daer is maer een Dooz-stadt aen d' Oost-zijde / die vele fraeye huysen en thymen heeft / en hier genacint wordet nae een gracht van de selbe naem / die daer dooz loopt / en als een haven vooz de Schepen is. De Maerit / waer op de Waegh en een besondere plaets vooz de koop-lieden is / streckt sich uyt nebens een Gracht / doch meer in de lenghte / dan in de breedte.

De Stedelingen zijn zedigh / beleef / neersigh en sinlijck over hare lichamen en huysen / waer in hare nettigheyt uyt-blinkt : voozts zijns volijck / geestigh en vernijstigh / gheneghen tot allerley koopmanschappen en andere eerlijcke oeffningen : zy handelen niet alleen met mallanderen / en hare nabueren van geheel Vrieslandt / en andere Landtschappen van Nederlandt / als Zabant / Gelderlandt / Vlaenderen / Hollandt / en Zeelandt : maer oock met Franckrijck / Spaenje / Engelandt / Denemarchen / Sweden / Pruysen / Poolen / Anrouw en Russen.

Leeuwarden is een aengename en seer byzichtbare Landts-douwe gelegen / insonderheyt in 't noorden / waer dat et met vele kleyne Rivieren bespoeyt wordet : oock in 't westen soo schoone Doolanden zijn / als men wenschen kan / die allerley ghewas voozt-bzingen.

Het grootste water / dat in de stad komt / is 't gene dat na Dorekum streckt / 't welck twee mijlen van hier leght / en een myl vooz by deselbe in zee loopt / die hare vloet tusschen d' Eplanden en 't vaste landt in een plaets sodanigh stut en ophoudt / dat 'er van de selve tot in de stad diepte genoegh is vooz kleyne schepen : 't welck de koop-handel van d' inwoonders met die van Westum / Hamburg / Bremen / Embden en Goeningen seer dienstigh en vozerlijck is. Dandere rivier / die aen de Oost-zijde der stad is / daerse vliet genacint wort / na datse recht naer 't oosten gelopen heeft / keert sich allengskens naer 't zuiden en gaet met vele draeyen en keeren sich eyndelijck in een Meer-staeten / daer sy sich in vele armen verdeelt / waer langs men na Sneek / Milt / Doornum / Hinderloopen / en Vols-waert / met kleyne Schuyten kan vaeren ; eyndelijck looptse vooz twee grachten / waer van d' ene sich te Stavieren met de Zuyder-zee vermenght / d' andere vloeyt dwers dooz Sloten / komt vooz Thesyl oock in de selve zee / en dient tot een bequame doozvaert aen alle schepen / die gaen en komen van en naer Amsterdamm / Munkenendam / Edam / Voorn / Enchuyzen / Medemick / Deventer / Zwol / Kampen / Hasselt / Harderwyck / Elburgh en andere steden : doch eez sy sich met het gemelde Meer vermengt / ontfanghtse aen de stutier-hant eenige kleyne wateren / die men bevaeren kan : soo dat men dooz de selve bequamelijck in de stad kan bzinghen / alles wat by gelegen landt van Oost- goe voozt-bzinght / als koren / boter / kaes / hout turf / en ander diergelijcke koopmanschappen / tot groot gerief / so der Burgers als der inwoonders van 't Landt : sy dient oock tot een wegh / om in den winter na Goeningen te reysen : want het is niet mogelijck / om de quade wegen / in die tijdt / te lande derwaerts te komen. De derde arm / na datse dooz Franckrijck en Harlingen gelopen is / stoot sich oock eyndelijck in de zee.

In den jare duysent vier hondert drie-en-tachtigh leedt dese stad een over groote schaepe van brandt / die uyt een Pot-bachery ontfondt / en om trent de twee hondert huysen wegh nam. Maer na dat dese stad wederom in zijn fleur geraecht was / en heeft haer geen vanden onthouwen : want die jaren na den vooznoemde brandt / hebben de Schieringers deselbe met gheweldt ingenomen / uytgheplundert / ende veel andere verscheide Wuzgers ghevanghen ghenomen en gherantformiert : daer nae met den buyt bezrekkende /

ende hebben aldaer tot Gouverneur gestelt Worp Lieuwes Juckema.

In den Jaer duysent vier hondert vyf-en-t'negentigh / meende de Schieringers / versterckt met een goet getal krijgs volck / Aenwaerden wederom t' overballen / maer quamten tot haer booznemen niet / dooz dien hare ladders / waer mede zy de Stadt meende te beklimmen / te hoeg waren.

In den Jaer duysent vier hondert acht-en-t'negentigh / als dooz toetsaen der Schieringers in Westergoe den Hertogh van Saren groot gebiedt in Vrieslant bekomen had / onder wien de Aenwaerden haer niet wisten begheben / wierde de Stadt sterck belegghet / waer dooz zy ghenootsaecht wierden / tot Stads boozdeel / met den Heer Wileboud / Gecommitteerde des Hertoghs te acqzderen / ende haer op seker boozwaerden over te geven. De gemelde Heer Wileboud binnen dese Stadt een seker sterck huys gekocht / en met eenighe ammittie van oozloge boozsien hebbende / gaf de Burgeren oozsaecht te gevoelen / dat sulcks tot veyraderp soude strecken / alsoo dat hier dooz een groot oproet ontfondt en eenige der volckieren van den gemelden Heer doot geslaghen wierden. Dit ter ooren van den Heer Wileboud gekomen zijnde / begon op nieuwe de Stadt te belegeren : de stedelingen bezweerden haer dapper / te meer / alsoo die van Groeningen haer met volck by stonden / maer eyndelijck den Doffaert van Embden over-gheloomen zijnde / vzaecht te weghen / dat de Vrede tusschen de Stadt en den gemelden Heer getroffen wierdt / haer beghebene onder de gehoosfaemheyt des Hertoghs / die haer aenname / mids conditie / dat in de Stadt een sterck Wolkwerk soude gemaecht worden / het welck in het Jaer duysent vier hondert negen-en-t'negentigh begonnen wiert.

Eyndelijck na veel ellenden / is dese Stadt / ghelijck heel Vrieslandt / doen de Pacificatie tot Gent gheslooten wierdt / in den Jaer duysent vyf hondert acht-en-t'seventigh / onder de Unie der Staten Generael geraecht / op welken rijt oock de Burgeren goet bonden / dat 't boozmoende Wolkwerk oft kraffel / dat tot dwangh van de Stadt was / onder haer gewelt mocht gebzagt worden / die het derhalven deden op eysschen / en in haer macht kregen / t' selve tot de grondt ruinerende en ghelijck makende. t' Sedert heeft haer dese Stadt met d' andere naebuere Steden der Gemieerde Landen stille en boozspoedelijck gehouden.

BOLSWAERT, is een der oudste Steden van Vrieslant / in 't Landt van Westergoe / en gebaer een groote myl van de Zee / op een bezheben plaets / gelegen / rontom van blacke Velden / en vruchtebaare Akkers omringt. Sy heeft haer naem / (veeler meeninghe booz-bygaende) ghelijck t' seer waerschyndelijck is / van Bolone, oft Bodelone,

den Woulwer der Stad / oft Heer van de Plaets daerf gebouwt is / welcke eerst by na niet anders dan water was / dat int een arm der Zee / die tusschen Westergoe ende Oostergoe dooz liep / herwaerts quam en ober 't Landt bloepde / doch niet verloop der tyden allengskens af liep en verdoogde : waer dooz dit gewest / vernids de slyck die ober bleef / een der vruchtebaare plaecten van dit Landtschap wiert : d' overgeblevene reiken der Dycken / die men genootsaecht was te maeken / om 't Water buyten te houden / verstercken tot een genoegsaem bewys van 't booz verhaelde.

Bolswaert leghet een myl van Sneek / die van Aenwaerden / twee van Daelingen en Francker / en van Staderen twee en een half. Sy staet in Verbondt met de Hanse Steden / in geheel Vrieslant en zijn geen Steden / die dese eer genieten / als zy / en Staderen.

Sy heeft omtrent twee duysent reiden in haer omring / soo dat men 't in een half uur rondom kan gaen. Zys certijds met een muir besloten gewest / doch tegenwoozdigh met Kerde wallen en een diepe gracht omringt. Sy is rijck van volck na haer groote / en met schoone huysen / nette straten en veel Ghachten versiert.

Haer Stadt-huys is aenmerckelijcker om zijn ouderdom / als groote : de kerck is niet uytseliende / daer een fraey kerck-hof by gelegen is.

Dooz twee Predicanten worden hier de Geestelijcke saecken bedient / en de Gemeente besiert.

Vier zijn certijds drie kloosters ghelweest / t' een van d' ozde van S. Franciscus / ghelbouwt in 't Jaer duysent twee hondert een-en-dertigh : t' ander van S. Jan / dat buyten de Stadt was / maer in 't Jaer duysent vyf hondert negen / zijn de Noncken binnen gheloomen / dewijlse buyten met d' onderbloeyningen geplaege waren : het derde was de Heylige Geest genoemt / dooz arme Nonnen bewoont / van wiens begin en Woulwer men geen kennis kan bekomen.

Hier is oock ghelweest een fraey Gast-huys / op de selve plaets / t' welck namaels S. Jans klooster ghelweest is / als de Noncken in de Stadt hun woon-plaets / en een ramelijcken kerck / in 't Jaer duysent vier hondert vier-en-t' seventigh / dooz last van den Paus Paulus de tweede / bekeegen.

Hier is oock een Arm-huys / daer alle bejaerde Burgers / so mannen als vrouwen / dooz een redelijcken prijs / eerlijck kunnen onderhouden worden. In dit selve huys worden oock alle stedelingen / die arm / ondt / sinneloos / oft met eenigh ander gebreke beset zijn / van woon-plaets / spijse / dranch / kleederen / ende allezlep noodzuyftheden bezorght.

Oock is 't een Wees-huys / in 't Jaer duysent vyf hondert en twee.

twee-en-beertigh gebout en rijchelijck begiftigt/ door de Duzgez-
 mectste; Nannon Keyns en zijn Wuyf vrouw Hilde Heeren.

De Inwoonders van dese Stadt/ zijn goet-aerdigh/ groote lief-
 hebbers van de Wyfheyt en geneeren sich niet den koop-handel/met
 handt-werken/ oft met Deste te Weyden.

Hare tegenwoozdige Kegeringh/ (v'oude booz-hy gaende) be-
 staet uyt Duzgezmetsteren/ ses Scheynen/ die 't recht aen yder be-
 dienen/en twee Koets-Heeren en Bouw-metsteren/die alle gemene
 gebouwen befozen/ en alle quaedt-doenders booz Recht roepen/en
 hare straf beboederen. Zy worden jaerlijcks van hun dienst en eedt
 ontslagen/en andere in hare plaetsen bekooren. De bezieningh der
 Obergerichten/ is op de selve wyse/ als die van d'andere steden uyt-ge-
 seft Leenwaerden en Francker: alleen is 't die in 't besondez/ als
 d'oude Magistralen hun ampt beylaten/ kiesen zy andere/doch niet
 buyten den Raedt der Geswoorenen/ die dan 't selve bezmoghen/ als
 d'Oberheyt in andere steden hebben.

In den Jaer duysent drie hondert ses-en-beertigh/ zijn in dese stad
 af gebant hondert ses-en-beertigh huysen/ en wederom in den Jaer
 duysent vier hondert vyf-en-t' sebtentigh/ op den vyf-en-twintigsten
 April wel twee hondert/waer door de stad elendig en deezlich mis-
 machte wierde.

Behalven 't onghenadigh element des Wyrs heeft zy noch bez-
 sehepde andere rampen uyt-ghesact/ want teghwl/ datse met hare
 naburen in twist was/ en dat 't om haer heerschappij ghevochten
 wierdt/ heeft sy veel van de genen geleiden/ die haer booz hun eyghen
 eyndten en begerden/ en met Sarisfchen en Gelderschen bestreden:
 want als Lubbo Luwings met Goslens/ sijn voederz Zoon/
 ober 't gebiedt der stad in gheschil was/ wierdt zy door de Sarisfche
 Wapenen/ die tot dienst van Goslens in Dierlant quamen/ bez-
 ducht/ en eyndelijck de twist der Heeren ge-eyndicht.

In 't jaer duysent vyf hondert twee en twintigh/ is sy nae beele
 elenden en swarigheden/ onder 't ghebeet van 't huys van Bour-
 gondien oft Oostentijck ghekomen/ waer onder datse begon een soe-
 ter lucht van een gunstiger Lot en geluckiger staet te genieten: also/
 datse niet alleen tot haren boorigen staet en luyfstez geraekte; maer
 boven haer eerste boozspoot beheben wierdt.

FRANEKER, heeft sijn naem van het Veldt/daer de kerck op
 staet: dit Veldt is tot een Stadt bezoydent/eez dese gebout wierd:
 van het welck de deelen Fraen-acker, Gods-acker ende Dijl-acker ghe-
 naemt waren. De kerck is in 't eerste deel/daer de Stadt de naem af
 heeft/gebout. De namen van d'andere deelen bespeurt men oock
 noch in twee Wijcken. De kerck staet by nae in 't midden van de

Stadt. Francker is van middelbare groote/ en streckt sich in 't
 langh. Sy is met een hooghe en breede wal beslooten/ en van een
 diepe en breede gracht omvangen/ hebbende drie poozten waer door
 men in en uyt kan gaen/ en vershepde andere water-poozten: Sy
 woort oock van twee grachten doorszeden/ welke een groote net-
 tighet beroofsaeken/ en seer bequaem zijn om alle waren en koop-
 maetschappen te verhooren.

Dicht by de poozt/ waer door men naez Harlingen reys/ die de
 Wester-poozt ghenoeint woort/ is een kasteel/ met een gracht om-
 vanghen Siacredema Slot gheheeten: het heeft steene toorens aen de
 hoeken/ die soo sterck zijn/ datse door de Diefen/ als sy Wendrick
 van Saren/ Soen van Helbrecht/ daer in belegherden/ niet gheen
 grof geschut konden ter nedergelwoyen worden.

Als de boozseide Hertogh Helbrecht van Saren in Dierlant
 quam/ boit hy geen gelegener plaets/om d'Obersten en booznaem-
 sten der Schieringers te huysbieten/ dan dit kasteel.

Hier is mede een Parochie-kerck van rebelijcke groote/ met een
 hooghen en dieken Tooren verciert. Sy is eertijds aen S. Mar-
 ten gheuydt/ en woort nu by de Gereformeerde tot haren Godts-
 dienst gheuyt.

Francker gelegen in Westergoe/ twee mijlen van Leenwaerden/
 en een van Harlingen/ en plagh eertijds wel van den Adelen booz-
 naemste lieden bewoont te worden/ ghelijck sulcx de huysen/ die sy
 gebout hebben/ genoegsaem uytwijzen.

Men gevoelt dat dese stad in 't jaer duysent een hondert een-en-
 tnegentigh gebout is/ als Kieper Wendrick de seite/ soon van Fre-
 derick d' eerste/ in Dierlant en Italic heerschte.

In 't eynde van 't jaer 1645. en in 't begin van 't volgende/ is van
 dese stad tot Harlingen en Leenwaerden toe/ een bequame wech-
 wegh gemaect/ seer bequaem booz de reysende lieden.

De inwoonders van Francker zijn beleeft en van kloekmoedi-
 gen aert/ ghelijck sulcx oberbloedijcken gebleken heeft in den jaer
 duysent vier hondert ses-en-tnegentig/ wantse aldoen tot spijt ball
 Goeningen gewapenderhand te velt quamen/ d'rene stad na den
 anderen bestozmende en veroverende/ en boozs met den huys ver-
 treckende. Sy hebben de Leenwaerders/ tegens de welcken sy ge-
 oozlaght hebben/ vershepde malen in de blucht gheslagen en beele
 der Goeningers verslaghen: en als de Geldersche de Seben-wol-
 den/ Geesterlandt/ Staveren/ Sloten/ en Sneek veroveret en inge-
 nomen/ en Francker daer aen belegerd hadden/ zijne soo ontmoet
 gewoorden van dese inwoonders/ datse met groote schande hebben
 moeten opbrecken en de stad verlaten. Hare dapperheyt hebben se
 oock

oock getoont aen Verdzick / soon van Hertogh Melchior van Saren / die in 't jaer duyfent vyf hondert van al de Driefen belegerd was / waerom haer den gemelken Hertogh met twee hondert bunderen Landts / tot een loon van hare dapperheyt en ghetrouwigheyt / beschonck.

De Stadt heeft het vermoghen om selfs hare Magistraten / als Burgermeesters en gezworen Raedt te kiezen; 't welck geen steden in Drielandt / als haer en Aculwaerden toegelaten is.

De Magistraet van Francker bestaet in ses Burgermeesters / die een Secretaris tot hun dienst hebben. Dese maken de geheele Raedt / bestieren 't gemeene best en bedienen recht aen 't volck.

De kerkelycke regeringh wordet hier bestiert door twee Predicanten / die vier Ouderlingen tot hun mede-hulpers hebben / te samen de geheele kerkelike raedt vertoonende.

Hier is oock een fraey Wees-huus / door verschepte giften en geschenken der Edelen opgerecht / waer in ghemenlijck dertigh vader en moederloose kinderen eerlijcken opgevoert worden.

Hier is mede een treffelijcke Latijnsche School door de jonckheerde.

Behalven al't boosseyde is hier een Academie oft hooge School / in 't jaer duyfent vyf hondert vyf-en-tachtig opgerecht / en met verschepte geleerde mannen boozsien / waer door dese stad in de geheele werelt vermaect is.

Hier is oock een Wees opgherecht / door de Staten van Drielandt / door de Studenten / waer op dat'er 's namiddaghs en 's avonds sestig ter maeltijdt komen / mits betalende jaerlijer yde 72 guldens boos; sijn kost / waer toe het landt oock soo veel geeft / alsoo datse niet meer als de helft betalen: sommige arme Studenten hebende de kost door niet / dat meest inlanders / en geen byzondere zinnen.

SNEECK, leghet drie mijlen van Aculwaerden / een van Wols waert / en een halve mijl van Wist / in 't landt van Westergoe / en in moerassighe landerven / bequaem tot weyden / als tot kooeren-aekers; want hier ontrent is een gebroken landt / vol poelen moerassen / soo dat men dese stad met dijcken aen beyde zijden genootsaekt is te beschermen.

Dese stad heeft in 't jaer duyfent vier hondert seventien een groote slaghe geleden door 't ongenadigh en al verflindende vuur / want alsdoen het grootste deel der selbe afbzande; en men geloofte / dat d'onginele oft oorspronckelijcke Drief van Karel de Groote / daer de Privilegien oft Door-rechten van Drielandt in verbat waren / toen oock verbzandt is.

In 't jaer duyfent vier hondert twee-en-tweentig / lieten de Sneekers haer stad met menwe Gachten en Wolkereken ombanghen / ten eynde sy haer tegens hume vyanden mochten beschermen / van d'Ooster tot de Noorder-poort toe. Daer na trocken sy uyt regen de de Goemingers; maer kregen ontrent Barra-huys de nederlaghe; dies sy met hare vyanden beyde maectten. Niet langh na dit boosviel / wiert dese stad / nebens verschepte anderen in Drielandt van de Gelderschen inghenomen: waer over sy / in 't jaer duyfent vyf hondert seventien van de Bourgonesche oft Oostersche belegerd wiert / die haer / om dat 'et begon te dopen / moesten beclaren en de belegeringh opbrecken.

De Graef van Meurs / Stadthouder van Drielandt uyt de naem van den Hertogh van Gelderlandt / bondt raedtsaem / tot verscheppingh der stad / een sterckte te bouwen / om alsoo byzende Soldaten / in de selve te brengen / en sijn booznemen uyt te werken. Als de Fabortgen oft gunstelingen der Bourgonesche die gheleue warden / liepen sy op 't staet-huys / verjoegen den Raedt / naem de sleutelen der stad en lieten de slooten veranderen. De ghemeinde Graef van Meurs quam in de stad / om kennis van desen oproet te nemen; hy vermaende haer tot ghehoorsamenheyt / en eyfde de sleutels weder. Waer op sy antwoorden / datse sijn begeerte wilden doen / op boozwaerde / dat hy de vier-en-twintigh duyfent gulden die de Geldersche hen schuldigh waeren / eerst soude weder gheven; oft minderingh der ghemeinde somme / bystigh lasten kooeren beclalen / dewyl de Wuzgers door de dierte en gebreck van gelt / van hooger vergaen moesten; oft dat hy middelen aenwijzen sou / waer door sy sich konden gheneren en onderhouden. Op dese boozsijeligh kreegh hy weynigh tijdt om sich te beraden / waer door hy vol sijn en byes / in alle stilheyt / verbleet zijnde / de stad verliet / en reysde na Sloten. Toen nam Joncker Michiel Hertsteyn volck aen / dat hem van den Graef van Meurs / als Gouverneur van Drielandt / verboden wiert: waer door de Capiteyn en eenige Soldaten / bezeugant en met een dioncken hoofte op 't Raet-huys liepen / roepende slaedoodt / slaedoodt. Hier over quam men in de wapens / Hertsteyn bluchte met de sijne in de kerk / daer hy den volgende dagh yntreackte / en eenige gevangen warden. Dus wiert de verbeeringh noch grooter / en quam tot sulck een heftigheyt / dat de Staten van Drielandt de gemoderen niet konden neersetten en beclagen: waer over een ghebode uyt quam / dat men die van Sneek niet soude toevoeren / nochte met hen handelen. Maer als Kersker Karel de vijfde / in 't jaer duyfent vyf hondert twee-en-twintigh self in 't landt quam / en als Landts-heer ghelude wierdt / daer hy de Geldersche

Gelderfche uyt 't Landt bluchten / en soo quam sy in een langh-ge-
wenschte rust en vrede. In 't jaer duysent vyf hondert twee-en-tse-
ventigh zijn de Geusen / (so noemde men toen de gene / die sich tegen
de strenge Heerschappij des Hertoghs van Alba stelden) met toe-
staen der inwoonders / in Sineck gekomen: waer dooz sy de gulde
vyppheyt stelde / nebens andere steden der Vereenighde Nederlanden /
verkegen heeft / en sedert gelukkig genooten en behouden.

Sineck is een volck-rijcke stad / verciert met schoone huysen en
stercke wallen / en heeft sedert eenige jaren herwaerts soo toegene-
men / datse nu booz geen steden van heel Diezlant en wycht. Deele
inwoonders geneeren sich niet de visschery / andere niet den koop-
handel en eenige niet met handtwercken.

Diez is mede een schoone kerck / en Latijnsche School / waer uyt
verscheyde Ghelcerde mannen ghesprooten zijn / onder welke uyt-
munt en d'eerste plaats verdient de treffeliche Joachimus Hopperus,
die met grooter eer veel boecken geschreeven heeft: hy was een man
van groote geleertheit / waerom hy oock Raets-Heer in den fere-
ren Raedt des Konings in de Nederlanden gekoooren wierdt / van
waer hy in Spanje gheroepen / om eerste President van den Raedt
van Staete te zijn / welck ampt hy met groote eer eenighe jaren be-
dient heeft / en niet dan met sijn leven afgelept.

De Regteringh van Sineck bestaat uyt vier Burgemeesters / en
soo veel Schepenen / twee Raets-heeren / die mede Bouw-meesters
zijn. De Burgemeesters verhandelen de zwaerste saken / die 't ge-
meen betreffen: de Schepenen wijzen de bonnissen over de gedingen:
De Raets-heeren / die oock Chesauriers zijn / ontfangen de gemeen-
ne penningen / en besozgen de Stadts gebouwen / gelijck in andere
steden. Diez zijn oock ten besten van de Gemeente ses-en-twintigh
gezworenen / die 't volck boozstaen / en hare rechten te beschermen.
't Verkiefen der Magistraten geschiet op de selve wijs / als te Wolf-
waert en Hartinghen. Hier is oock een Secretaris / die sijn ampt
booz al sijn leven bekleedt.

Dockum; is een band d'outse steden van Diezlant / gelegen in 't
landt van Ooster-goe / vyf groote mylen van Groeningen en acht
van Francker / rondom met gras-rijcke weyden omringht.

Van dese stad wo:dt gewach gemacelt in 't leven van den Vep-
ligen Bonifacius / eerste Aerts-Bischop van Ments / die met sijn
bloet de straten der selve besproeyde / als hy hier van d'ongeloovige
Hepdenen / die hy / dooz de verlonduingh van 't H. Euangelium / tot
het ware geloof en 't leven poogde te brengen / de doot verkegen en
de martel-kroon berwoef: 't welck in 't jaer seven hondert vyf-en-
vyftigh geschiede / als Pepijn / Vader van Kaysar Karol de groote /

vyf jaren te booren / dooz de gemelde Bonifacius / in de stad Soif-
sion / koning van Byzandrych gekroont was. In dese tydt was
Dockum maer een Doorp / en genaemt Dockinga, als af te nemen is
uyt 't tweede boeck van de Frieleche Historien, beschreeven dooz den wel
geleerden Christianus Schotanus, en de History-Schrybers van 't Hye-
den van S. Bonifacius / en de Geschiedenissen der Bisschoppen van
Drecht; d'inwoonders dooz verscheyde pberige geleerde mannen
onderwesen en d'Agoderpe der Hepdenen berlaten en de Christelij-
ke Religie omhelst hebbende / soo is dese Stadt soo gezegent gewor-
den / datse van een Doorp tot een tamelycke stad is gheworden; en
daer na / ghelyck 't niet onwaerschynnelijck is / in de burgerliche
tuissen tusschen de Schieringers en Wet-koopers / eerst gesterckt
is tegen een overval.

Dese Stadt / (na dat hare versterkingh verscheyde mael / en ne-
der-geworpen en wederom opgebouwt / en daer na wederom ghe-
slecht dooz Kaysar Karol de vyfde) in de laetste beroeten en twee-
dacht / tusschen den Koningh van Spanje en de Staten der Vereen-
ighde Nederlanden / van de meerghemelde Staten niet een aerde
wal / ses bolwerken / en een diepe gracht / in 't jaer duysent vyf hon-
dert twee-en-tachtigh / versterckt en versiert.

Den omringh der stad is niet seer groot / doch is daer-en-tegen
soo bequamelijck gelegen / als men wenschen kan. De riviere Ee,
die dwars dooz de stad loopt en haer met een breede en diepe haven
dooz-sijt / en groote schepen draeght / vermeerderet hare goede ge-
legentheyt / en vermits deselve Rivier in de groote Noord-Zee sijn
loop neemt / soo hebben d'inwoonders gelegentheyt tot de Schip-
vaert en koop-handel met Hollandt / Zeelandt / Engeland / Deen-
marcken / en andere plaatsen meer.

Hoevel dese stad klein is / soo is se ebenwel niet / met frappe stra-
ten en huysen / doch niet kostelijck / maer sijnlijck / so buiden als buy-
ten / boozsien. Het Stadthuys is geen van de sterckste werken. De
kerck is een redelijck fraey gebouw aen S. Marten gebouwt. Hier
is oock een Huys der Admiraliteyt / Waegh / en andere gebouwen /
die haer aensienlijck maken.

Dockum heeft vier landt-en eenige water-poorten: Sy is oock
verdeelt in vier wijcken / die pder een vaendel Buzgers / tot versche-
mingh van de Stadt / uytkeeren.

Eertijts heeft hier een klooster gewest / dat ter gedachtenis van
S. Bonifacius gebouwt / wiens gebouw en de kerck groot en heez-
lijck waren / met een tooren / hooger als die van S. Martens kerck /
verciert / waer van nu niets meer / dan de gemelde tooren / over-
gebleven is.

Hier zijn oock drie Godts-huysen / om de stecken / oude lieden / en Wedes-kinderen van alle noodtdruft te besorgen.

Alle eet-waren / dienstigh tot 's menschen onderhoudt / zijn hier vooz een klepne prijs te bekomen : van aerdt-en boombychten is hier oock geen gebreck.

De Regearingh van Doekum bestaet uyt ses Burge-meesters / die 't selve vermogen / als die van andere steden hebben / uytgheleyt dat haer gebied wat meer bepaelt is / en dat van de gezworenen wat breeder / die nu maer twaelf in 't getal zijn ; doch behouden ebenwel haer oude naem / en worden noch de Seshien gheuoemt / sonder wiens toestaen de Burge-meesters / in de gewichtigste saken niets kunnen bevrachten oft mogen beslupen.

Hier is eerijds oock ghewest de woonplaats van de Zee-Raet / die men d'Admiraliteyt noemt / en d'oorloge te Zee besoght / die sedert eenige jaeren / om dat de haven soo goet niet is / alsse wel plagh / te Harlingen verplacst is.

HARLINGEN, is nu / na Aculwaerden / de grootste / machtigste en volck-rijckste Stadt van Vrieslandt. Haer eerste begin waren eenige huysen / tusschen twee adeltiche wooningen gebouwt / wiens Heeren Harliga en Hams genoemt wierden : dat was oorsach / dat men dese plaats / die allengshens tot de gedaente van een Doop acigroepde : nu d'een en dan d'andere naem deser edele Heeren gaf / en somtijts in twyffel was / welke van beyde sy behoorde te hebben : tot dat de Monicken van Ludingkercke 't huys van Harliga deden afbreken / op wiens gront dit Doop uytgestrekt en grooter gemaakt wiert / waer dooz de naem Harliga merst begon gebuyt te worden / in boegen / datse die eyndelich gheheel behiet / welke sedert in Harlingen verandert is.

Doez wordt van een seker Auteurs verhaelt / dat Harliga in 't jaer duysent twee hondert vier-en-dertigh verwoest is ; maer 't is ghe-looflijcher / dat de Zee allengshens in dit Doop ingezoken is / en sommige huysen ingezwolgen heeft / waer dooz het diepe in 't landt oostwaerts / niet wydt van Almenum / 't welck toen onder 't gebied van Francker was / verplacst is. Sedert heeft het gheburch toe genomen ; en de huysen en inwoonders zijn vermeerder.

In den jaere duysent vier hondert ses-en-negentigh / hebben de Ooringers hier een kasteel met een wal en gracht besoten / ghe-bouwt. Om trent vier jaeren daer na is hier een tweede stercker als 't eerste / dat t'eenmael ober de kust gheboode / dooz den Soon van Albrecht van Saren / gebouwt : wannec datse eerst gestrekt is / han men niet wecten / van dit is het sterckste / datse niet seer oudt en is.

Sy is in 't jaer duysent vyf hondert drie-en-beertig vergrout / om dat er een groote menigte volcks van verscheide plaatsen toelocpde ; daer na wederom in 't jaer duysent vyf hondert negen-en-seventigh en volgens / dooz den Prins/Willem van Oranje / die haer met een aerde wal en breede gracht omringt heeft : achten jaeren daer na is sy vooz de derde maal vergrout / en gebacht in foodamigen staet / alsoe tegenwoozdig noch is ; de zee besoght om trent het vierde-deel der staet / welck aldaer niet steene wallen / dijcken en andere werken voozsien en besoght is / op dat het woedende zee-water haer niet beschadige en afbreuck en doe.

Haer gedaente is bphans vierkantigh / en haer omring een weynigh minder dan die van Aculwaerden. De wallen zijn niet acht groote bollwerken versterkt / die soo konstig gelept zijn / datse elckander soo wel als de stad kunnen beschermen.

Haer gelegentheyte is te stercker / om datse rondom laege landen heeft / die men dooz de Slupen onder water kan setten / alsoo datse niet wel te belegeren is. Het landt rondom dese stad is seer vruchtbaer / daer verscheide groote doopen in leggen / die niet sterck dijcken / welcken aen de noozd-zijde leggen / tegen de buyfende zee de waert woorden.

Winnen en buyten de stad zijn veel klepne wateren / die seer dienstigh zijn / om alle koopmanse happen naer alle omleggende steden en doopen / die tusschen 't Die en de Lauwers leggen / te verhoeren. Dese stad is seer vermaect van wegen de goede gelegentheyte haer haven / die seer breedt is / en waer in een groot getal schepen kunnen leggen. Men siet hier veel koop-lieden / Schepers-volck / en allerley waren in overbloet.

Dooz enige jaeren hebben haer d'inwoonders tot de Ooringh-banght begeben / maer / na veel moeyten en onkosten / en konden sy nae hun voornemen niet gheen voozdeel uyboeren. Die gheen koophandel en doen / begeben haer tot verscheide handt-werken / soo datse meest alle koop-lieden ofte Ambachts-lieden zijn. Hier zijn veel Sout-heetens / daer men 't sout wit machet / 't welck in groote meenighe gesoden / ende met goede winst verboert wordt. Oock zijn buyten de Stadt op de klepne waters verscheide Papiere Molens / en in d'omleggende landen een groote menigte van steenen kalk-obens.

De straten binnen dese Stadt zijn seer net en groot / en veel met wateren doozseden. Sy heeft vier poorten aen de laut-zijde / de vyfde is by de haven. De Markt en 't Raed-huys zijn niet seer groot na de gelegentheyte van dese stad. Hier is maer een kerck gebant op de plaats / daer eerijds het doop Almenum was / welke in de stad getrockt

getrocken wierdt / toen Prins Willem van Oranje deselve booz de tweedemaal uytlegde.

De Regering van Harlingen bestaet uyt acht Burgermeesters / die maect een jaer regeren / na 't welck sy so veel andere uyt de booz-naemste Burgers / insonderheyt uyt de gezwoeren / kies / wiens namen sy met hare naer 't hooge Hof van Vrieslandt senden / het welck terstont uyt zijn eygen en des Gouverneurs naem / een van hare leden als Afgesant na Harlingen sendt / om heimis te nemen van 't eerlyck leven en goede zeden der verhoeren : dit gedaen hebende / keert hy na Leentwaerden / daer hy syn wederbaren verhaelt. Dan kiest de Gouverneur in den volen Raed acht uyt de boozgheskelde sesten / die het aenstaende jaer regeren ; doch niet die byzheyt / dat hy van d'oude / die onlaugh's 't selve ampt bedient hebben / oft van de nieuwe boozgheskelde / so veel magh kies / als hy goet vint ; maect in 't gemeen neemt hy uyt yder de helft / oft vier oude en vier nieuwe Heeren ; hoewel het oock wel ghebeurt / dat men al d'oude doet blijven / sonderdyt neemt men oock wel al de nieuwe / oock wel van d'een meer / als van d'ander / na gelegentheyt. Als de verkiefsingh gedaen is / gaet de boozseide Raeds-Heer / die te voren afgesonden was / tegen de rechte tydt weder na Harlingen / om / in te genwoozdigheyt van 't volk / de nieuwe gekore Heeren in hare ampten te bevestigen : die hare regering beginnen met het verkiefsen van 8 nieuwe Wijk-meesters uyt d'oude Magistraten oft booznaemste burgers / wiens ampt en vermogen is / 't selve als te Leentwaerden en Francker. Sy hebben mede een Secretaris / die 't selve ampt booz syn leven bekleedt.

De Stadt is gedeelt in acht wijcken / waer van yder een Compagnie Burgers uytkeert / die 's nachts waken en de Stadt booz alle onheyl beschermen.

Sy heeft oock haer Thesauriers / die de gemene Penningen ontfanght en uitgeeft / en een Wouw-meester / die ober de gemeene gebouwen gestelt is.

In dese Stadt woort mede de jeught in de Griekische en Latijnse tael onderwesen / ten welcken eynde hier een Grecto / en drie Meesters zyn.

Sedert eenige jaren hertwaerts heeft de Raet / met hulp van bersehepde Godbzuchtige burgers / twee Gods-huyfen doen bouwen / op de plaets / daer eerijds 't kasteel geweest is / die dagelijcs toenemen en verbeterd woorden booz de mildheyt en mededooghfacinheyt der vrome lieden.

STAVAREN, oft Stavoren, woort ghehouden booz de alderoudste Stadt van Vrieslandt / dewelcke sonninghe niemen ghe-

sicht te zyn in 't Jaer na de scheppinghe der Werelt drie duysent negen hondert 't seventigh / dat is een Jaer nae de gheboorte onses Heeren Jesu Christi / booz Azinga Aefon / in die tijdt Prins van het Landt / en met treffelycke diepe Gzachten / hooghe Wallen en Toren booz sien.

Den oozhyzongh van haren naem woort by sommige toe-gescheben Stavo, een afgodt der Inwoonders te dier tydt / den welken zy aenbaden / en by de Vriesen / gelyck eenige meenen / als Jupiter ghe-eert wierde. Dese Stavo oft Afgodt was een onbeschaefde stock oft tronck / die men in 't gemeen de Staf van Friso noemde / en hier 313. Jaren booz Christi gheboorte een groote godt gestelt is / tot wie een yder uyt bezre Landen / als tot een Straf der repende Vieden / om raedt quamen.

Sy was in die eht niet bezre van de Ribiere 't Vlie genacmt / waer toe sich hare Haven streckte / gelegen. De Vliet / die booz by Kampen / de Kuynder en Sloten liep / quam in die tijdt aen d' Oost-zijde deset Stadt / en van daer in de Boozd-see / daer se haer naem verloor / ende had oock een ader die in de Middell-see uyt-gingh. Sy is allenghs liens seer machtygh en volck-rijck gheworden / en tot een groot aen-sien en heerlijckheyt geklommen : soo dat alle gemeene saecken / die men met de Romeinen / Franschen / Deenen / en Databieren / te bezre handelen had / hier af-gedaen wierden. In 't hoort zy wiert een koninglijcken Stoel / daer in negen Vriesche koningen haer Hoff ghehouden hebben.

Vier hebben oock de seben Princen en Hertogen / die / booz de koningen / Vrieslandt regerden / haer Hoff ghehouden ; soo dat se in alle eer en hoogheyt bezre hebben was. 't Schijnt dat d' oude inwoonders dese Stadt de selve zyn / die van Plinius Scurios woorden ghe-noemt.

Als sy van beele Zee-barende luyden betwoont / en daer booz seer bezmaect wiert / is sy onder de Hanze-steden getelt gheworden ; zyn de hare Inwoonders d'rezste gheweest / die met Schepen booz de Sondt in d' Oost-see ghebaren zyn : waer booz hun by den Deenen dit Privilegie gegunt is ghelworden / dat de Schepen van Stavaren van dien tijt af daer ter plaetse aller-eet ft mogen vertellen. Sy heeft een schoone / bezmaecte en wyde-besochte koopstadt gheweest tot den Jare 1200. toe / oft daer omrent / en lefden over-sulck hare Inwoonders in alle weelden en dezelheyt / selfs tot hare Stocpen en Leuninghen booz de Deuren toe bezguldende / daerom sy oock by beele ghenacmt wierden / de weeldige oft verweende kinderen van Stavaren. Maer als sy nu tot den oppersten graet gekomen waren / zyn sy oock haer gheballen / het welcke toe-gescheben woort de boozd-dronckenheyt van

rijcke wedulwe / welckse een Schip op Dantzick bevracht hadde / met bevel / dat de Schipper tot sijn last aldaer soude innemen de beste waren / die hy konde bekomen. Als nu de Schipper geen beter waren en wiste mede te brengen als Tarwe / heeft sulcx dese Wedulwe ten hooghsten misaght / die derhalven tot hem geseydt heeft; hadde hy 't hooren te back-boort ingehomen / hy soude 't staer boort haer ongen weder te staer-boort uyt werpen. Het welcke geschiedt zijnde / is 'er te stont mirakuleuslyck een hoogh zandte boort 't diep der stadt opghewelt / soo datte na dien tydt geen ghelade Schepen meer met volle vracht aen en konde kinnen. En aldus is de stads koophandel en schipbaert seer verballen / (het boortscheyden zandte noch ter tydt den naem dragende van 't Vrouwe-zandt,) doch heeft noch een redelyck welbaeren behouden / zijnde met de boortscheyde Hanse-steden als noch in verbondt. Sy is gelegen op den ingangh van den Bossem der Zuyder-zee / een halfmyl van Hindeloopen / en omtrent drie van Enchuyssen in Noord-Hollandt. Hoewel dit vrachael van de gemelde wedulwe / etc. my een praetse schijnt / heb her merckem hiez willen in voegen; yder zyn oogdeel by latende / daer van te gelooven / soo veel hem gheeft.

Omtrent het jaer 1250. konnen noch met een pols of spring-stok van Staberen na Enchuyssen over 't Landt / doot het Bosch Kreyt, gaen: maer onlanghs daer nae begon de Noord-zee de gaten van Terel en 't Die wyder te maken: soo dat omtrent het jaer 1400. een byp vaert van deselve Noord-zee boort by Staberen / aen den Enchuyssen tot in de Zuyder-zee liep / dat te vooren alleen een kleyne sloot plach te zyn.

Staberen heeft verscheide maelen groote schade van het al verflindende element / het vuur / geleden / waer doot geschiedt is / dat 'er veel kleyn der ghewoonden is / als 't wel eertijds plach te zyn. Het strekt sich tegenwoordig meer uyt de lengte / als in de breedte / langs een wijde gracht / de Delt genoemt / die daer dootloopt / wiens beyde zijden met schoone huysen bereijet / en met verscheide byggen aen een geborght zyn. Aen de eynden der gemelde gracht zyn sterke Sluysen / die 't water uyt en in laten.

Die van Staberen zyn kleefke Zee-luyden / ende schijnen tot de Schip-baert geboren te zyn; want het meestendeel van d'Inwoonders generen sich by de zee / varen selfs / oft reden aen de Schepen: het grootste deel van 't ghemeen volck leeft by de visscherij / die hier vrantent / om de menighe der wateren / die aen alle zyden rond om de stadt zyn / seer goet is.

De Regeeringh van dese stadt bestaet uyt acht Burgemeesters / die 't gemeene best besorgen en jaerlijcx verandert worden.

In 't Jaer duysent ses hondert acht / heeft men / met toetsaen van de Gouverneur en het hooge Hof van Dries-landt / en op 't verzoek van de Gemeente / hier een stadt van Des woren ghemaect / die jaerlijchs doot de Overheyt uyt de bequaemste Burgers / ten besten van de stadt / gekooen worden.

SLOTEN, is een kleyne stadt / doch is hy na soo wel gestreelt / als een groote: want zy is met Grachten / Wallen en Bollwercken boort. Sy is de eenigste stadt in de Seben-wouden / legt anderhalf myl van Staberen / niet wijdt van de Zuyder-zee / in een Watergh Landt. Boort by haer wallen loopt een beert water / dat uyt 't Slotter-meyt komt / wiens oningangh een duysche myl groot is. Dit water is seer dienstigh boort dese stadt / om daer doot met de gebuersteden te koopmanschappen: oock loopt het doot de stadt na Calke-zyl / daer het sich in de Zuyder-zee ontfloet.

Sy heeft maer twee Poorten / en hoewel dese stadt kleyn is / sy is ebenwel volck-rijck / de huysen sijn in tamelijck goet ghetael / maer laegh en slecht gebouwt / uyt-geseyt eenighe wooninghen der boort naemste Burgers.

Hier is een staet-huys dat redelijck staet is: maer een kerck / en een Predicant: wepnighe staeten zinder / doch net ende wel gheschickt.

Overbloet van alle dinghen / die tot 's menschen onderhoudt verseyt worden / en is hier geen gebreke / als kooen / Voer / waers / en andere eet-waeren / die tot een redelycke prijs te bekomen zyn.

De Regeeringh bestaet uyt vier Burgemeesters en drie staeten; sonder Des woren oft diergelijcke Amptenaers van 't volck. De meeste inwoonders generen sich met de schipbaert en handel over Zee. Den staet heeft oock zyn Secretaris / de stadt haer Thesaurier / en hare Burgers in Vacndelen verdeelt / die met Capiteyns en andere Schel-hebbers boort zyn.

WORCUM, legt aen de Zuyder-zee / een myl van Delft / waert Hindeloopen en Maerum / en twee van Harlingen. Het lande hier rontom is soo vruchtbaer in alle dinghen / als men wenschen magh: doch dat geluck is niet een ongemack vergeselt / want de Zuyder-zee in nootdruft winden haer getwelt / en waerhen uyt-bloes. Het is een Vaden / doch kleyn / die hoewel 't inkomsten moeyelijck genoegh is / nochtans d' inwoonders dienstigh is tot haren koophandel. Sy hebben veel kleyne wateren / die over al landt waers in loopen en tot d' on-geleghen binne-meyren strecken / daer sy water van ontfanghen; waer doot men seer gheboeghlyck van hier met kleyne Schepen na Maerum / Delft / Hindeloopen / Staberen en Sloten vaert.

baren. Daer-en-hoben zijnse seer vifch-rijck/ en strecken d' inwoon- ders daer doot tot groot boozdeel.

Deſe Stadt heeft / 't ſedert veelc Jaren / open en ſonder mueren geweeſt / waer dooſſe diehmaal ghepluindert is : maer daer nae heeft men eenige kleynre wercken / tot haer beſcheyningh / gemaect. Die van 't geſlacht van Hottinga / die hier omtrent haer meſſie Goederen hebben / leten 'er een Slot oft Kasteel bouwen.

Hier is maer een kerk / daer twee Predicanten hunnen dienſt bezichten / en op de ſelbe wijs / als die van Doffwaert / Suerck en Harthagen / de Gemeente beſtieren.

Hare Regeeringh beſtaet teghenwoozdigh mit acht Burgemeſters / die de ſtad regeeren. Oock is 'er een Raedt van vier-en-twintig mannen / die onder de Heerſchappij en met toſtaen van Kieſer Raegel de vifke , doozden Raede en 't ghesagh van den Gouverneur Goozgh Schenck van Tantenburgh en 't hooge Hof / op 't verſoek van den Raet der ſtadt / ingeſtelt zijn / die ſich daer doot van 't kriegel volck / dat ſich ſelf tot de kennis der geneene ſaken indringen wilde / pooghet 't ontſlaen : in voegen dat de Raedt jaerlijcks de ghemelde vier-en-twintig mannen kieſt / die d' eedt van getrouweit aen hen doen / waer by zy belooven 't ghemene nut te beſorgen / en niet tot nadeel des volcks te doen ; 't welck niet de volgende oorde geſchiedt : als de vier-en-twintig gekoren zijn / ſend men hare namen aen het Hooge Hof van Diefelandt / om de bekieſingh te beſtegen.

Oock menen men jaerlijcks vier van hen / die / als 't de Wuzghermeſters bekieſt / in de Raedt geroepen worden / en ſien daer in hebbē : maer men is niet gewoon hen alle in de Vergaderingh te roepen / om dat de Wuzghermeſters het ſelbe booz 't ghemene beſt ontſienſich achten.

Deſe ſtadt wiezde eerrijdts Waldrichum , oock Wolderckum ghe- naemt / als eenige oude Dieben noch kunnen getuygen ; ſelf om het zegel des ſtadt Raet Wolderckum : in voeghen dat men daer nae / doot bekieſingh / 't gemelde woort in Worckum , gelyck ſp nu noch ghe- noemt wort ; bezandert heeft.

Y l s t , is oock een kleyn ſtadt / gelegen in 't midden van Welte- goe / gebaelſt een half myl van Suerck / en van Sloten een myl ; zy is ſeer ſmal / ſich upſtreckende in de lengte / en beſtaet in een laughe gracht / aen elke zyde met een rye huſſe en boomen van 't oofien tot 't weſten beſet / wiens waer : van Suerck komt / en haer in 't midden dootſnijt / in 't up-gaen des ſtadt deelt het ſich in beſcheyde tacken / die alle bequaem zijn om ſchepen te dragen / en doottochten aen d' in- woonders geben / om naer alle d' omleggende plaetſen te vaeren.

Y l s t heeft / gelyck Wozeum en Hindeloopen / geen Wallen noch

mueren / maer alleen een graecht / die haer omringt en beſcheemt. Sij leght in een dzooge lands-douwe. De huſſen zijn redelijck wel ghe- bouwt / en in het kleyn der ſelbe / worden noch eenighe aenſienlycke ghebonden ; als onder andere / het Stadt-huſſe / 't welck niet groot / maer ſchoon en fraey is. Hier is maer een kerk / die eerrijdts aen 't klooster der Carmeliten / dat in de laetſte Oozlogen verwoeft is / be- hoort. Over de boozſeyde Gracht zijn beſcheyde Bruggen / ende 't gherief van 't water is ootſaek / dat de ſtraten aen alle zyden niet en ſuyber zijn.

Men ſeyt dat Y l s t eerrijdts veel grooter en rijcker / als Suerck ge- weest is / en de naem en ghesdachte van een Stadt had / als d' ander noch maer een geringh Doot was ; doch daer na allengkens ver- groot en verbeterd is / te wyl dat Y l s t of nam : of dit ſecker en vaſt gaet / kan ich niet beſcheyden ; want my dunckt dat de Schybbet / die dat ſeyt / niet ſeer geloof waerdigh is.

D' inwoonders geneeren ſich meſt met de Landt-bouwey / en het Scheyps-timmeren : want hier woonden ſoo veel Schepen ghe- maect / als in eenige andere Stadt van Diefelandt.

Dit Stedchen wort van vijf Wuzghermeſters beſtiet / die recht ſpreken en 't gemeene beſte beſorgen / ſonder eenige Gefworenen.

H I N D E L O O P E N , oft Hinloopen , is oock aen de Zuyder-zee / een half myl beneden Wozeum / en wat minder dan een myl boven Staveren / gelegen.

Hare Haven is kleyn / en wort weynigh beſogt / haer gheluck is niet ſeer groot ; alſoo hare meſte Inwoonders van geringhen ſtaet zijn / die ſich doot de Landt-bouw / Viſſcherij / en het timmeren on- derhouden : weynige van hen doen koophandel.

Hier zijn oock vijf Wuzghermeſters / die Jaerlijcks berandert worden / en 't ſelbe bezunogen / als die van andere Steden hebben. Op 't verſoek van 't volck zijn hen ſes Ghesworenen by-gevoeght / die ſp ſelf tot hare hulpe bekieſen.

Hindeloopen heeft zijn naem van 't loopen der Hinden , die hier up het Boſch van Kiepl / daer nu de Zee overvloeydt / quamen / waer doot de Diefſche Koninghen hier omtrent ghemeyenlyck ter Nacht gingen.

Daer na zijn hier / in 't Jaer negen hondert tien / d'eerſte Huſſen gebouwt ; doch in 't Jaer vyſſchien hondert vier-en-twintigh / is zy tot een Stadt ghelworden. De Bourgheſche oft Ooſtenrijckſche hebben namaels deſe plaets beſtercht tegens 't beſpringen der Gel- derſchen ; maer Lange Pier heeft het ewenwel / in den naem van den Hertogh van Gelder / met geweld ingenomen.

Het geheele Vrieslandt/soo wel van 't gene wy nu beschreeven hebben/als oock Groeninger-landt/ is seer volck-ryck/ ende de Inwoonders zijn van ouds- hez wonderlyck frydbaer/ straf/ en al- tijt dappere boozstandes van hare vytheit geweest. Weghen haer nu tez tijdt veel tot den koophandel en Zeebaerdt/ waer toe sy een menichre Schepen uyt-reeden/ zijn behalven dien groote Visscherz/ daer by sy mede veel gelts verdienen. Dit volck heeft een ghewoendi- gen afkeer en groutwel van overspel en allezhande onkuysheyt. Der halven sy oock den geestelijken peysonen lange tijdt niet en hebben willen toe-laten onghewilt te blijven/ op datse haer te betez daer van onthielden/ want hun docht dat sy soude vromen niet wel en konden leven. Ende heeft dese wet by haer gheduer tot den tijdt toe van Paus Pius de II. die (gelijck by schryft) selfs in peyson aldaz geweest is/en 't gene wy hiez seggen/gesien heeft. Sy beminnen seer haere vytheit/ en om die te bescheymen/ achtense selfs haer leven kilen: In voegen dat/ als sy van eenighe nieuwe Weeren 't onder ghebzaecht/ oft van hare eygene qualijck zijn getraectert gheweest/ hebben se 't allen tijden het Hoof op-gestecken/ en niet geweldt van wapenen haer van dienstbaerheyt ontfaghen. D' eerste dier onder 't joek der Romeynen gebzaecht heeft/ is geweest Drusus Germanicus/ ende met den afgangh des Roomse Rijers/ zijns niet gekomen on- der de heersthappy der Francken/ maer maectten sich enen Lant- Doest van haer eygen volck/den welcken sy somtijts Koningh/ som- tijts Heztogh noemden. Daz nae begosten zy te komen tot de ken- nis des Christelijken Geloofs/door de Predicatie van S. Clemens te vooren ghenamt S. Willeboz/ ten tijde van Karel Magtel/ en door verloop des tijts is 't ghebruyt/ dat de selvighe met de Hollan- ders (al-hoe wel die naem doen noch in geen gebruyck en was/maer mede Vriessen gheheten wierden) 't samen-spannende/cenen Doest verhooren/ onder den Titel van Graef/ dien zy alsuelken macht gaven/ols byre volckieren leyden konden: so dat de Vriessen van dien tijdt af/ wel gesien hebben onder een ghebiedt met de Hollanderz/ maer zijn diekwils weder-spannigh geweest/ende hebben selfs haren Landts-heer/ den Roomschen Koningh Willem de Tweede, van die naem/ als hy haer over-wonnen hebende/ weder keerende/ in het ja geballen was/ beslagen/ in 't Jaer 1255. Doch eyndelijck zijn sy met Henegouw/ Hollandt en Zelandt/ onder den Heztogh Phi- lips van Bourgondien/ by-genaemt de Goederieren getaecht/ van wiens huyse sy by Houwlijck over-ghedaen zijn aen dat van Os- ten-ryck. Nu tez tijdt leventse beneffens de andere Dezeenigde De- derlanden in volkomen vytheit.

't LANDTSCHAP
OVER-YSEL.

Den IJsel/ een arm van den Rhijn/ ende den deiden uyt-gangh daer hy zijn Water pleegh te lossen/heeft den Staet en 't Land- schap Over-IJsel/ welck wy nu booznemenz zijn te beschrijven/ den naem gegeven: want de selve daer over geleghen is/en daerom oock by de Latijnsen Trans-IJulana genoemt wort. Om dit te betez te ver- staen/ en te weten wat dese IJsel eyghentlijck is/ salmen weten/ dat ontreut twee dypfent schreeden weeghs boven de stadt Arnhem in Gelderlandt/ een nieuwe achter- een-volghende Graecht begint/ die met on-uytspreeckelijcken oghedt en kosten van Drusus Germanicus/ stief-soon van Tiberius/derde Keijser van Rome/door de handt sij- ner Krijgs-lieden gemaect is/ op dat hare dapperheyt door ledig- heyt niet en soude besfappen. Dese Graecht nu/ werdt nae zijner naem gheeten Fossa Drusiana, de Graecht van Drusus, en door de sel- ve is Germanicus Caesar zijn Soon/ om de belofte/ die hy zyn Vader gedaen had/te volbzngen/ (soo Cornelius Tacitus ghetuygh) met een Vloot van 1000. kielen boozspoedelijck in de Meer des Rhins/ en des Oreaens/ nu de Zuyder-Zee gheeten/ ende van daer voort met een rechte Daert ofte Graecht/ in de Eems ghekomen. De selve Daert oft Graecht duert tusschen twee en drie mylen/ en brenghet den Rhijn boozby het Stedeken Doest buzgh/ gelegen in 't Graeff-schap Zutphen/ dat misschien van Drusus zyn naem gekregen heeft: als waer hy d' oude IJsel/ een Rivier uyt Westphalen komende/ ont- fangt/en den naem IJsel van haer ontleent. Daer na boozby Zutphen/ hoft en Zutphen blietende/ komt hy tot Debenter/ de Voost-stade des Landt-schaps van Over-IJsel/en van daer voort tot Hatten en Kampen/ welcke laetste Stadt/ door de veranderingh des Water- strooms/ nu aen deers zijde van de IJsel geleghen is/ maer noch nae mede behoorende onder het selve Landtschap. Van daer/ nae dat hy sommighe Eplandkens gemaect/ en het Swarte-Water inghehe- men heeft/ stoot hy sich in het IJel/ dat hem boorts in de Zee brenghet/ latende Vrek en Ems/ twee kleyne Eplandtjes/ ter linker-handt/ maer eer hy daer toe komt/wozt van de Schippers met haer klee- ten en boommen van de Schippers een steenen weg becnomen/ waer uyt sijckel/ (O bycanden heer van alle aerdsche dingen!) dat de viss- schen nu/wemmen daer de Menschen eertijds plegghen te woonen. Soo dat dese Graecht van Drusus/ geholpen zijnde van eenige me- ren/ en met name van het boozschrebe IJel/ allengkens de Zuyder- Zee gemaect heeft. Het welcke boozwaer de Landen van Drie- landt.

landt en Ober-ſſel groote ſchade ghebaen heeft / als die daer dooz / ſeer bezwindert en tot kleyne Landſchappen / ten aenſten van hars boozleden grootheyt / gewoorden zyn. Waer by de ſelbe Gzacht oft nieuwe ſſel oock wepnigh boozdeels gedaen heeft / want zy nu van de Zuyder-zee bezwaacht is / en zynen ouden loop / die tuſſchen de Gyl-landkens / Whelandt en Schellingh plagh upt te kon.en / niet la-ger en kan toonen.

Om nu te konnen tot de Beſchrybingh van het teghenwoozdighe Ober-ſſel. Dit Landſchap is in 't Noorden oſſlot in met Diefſlant en in 't Zuyden met het Hertoghdome van Gelderlande en 't Gzachtſchap Zutphen / in 't Ooſten met Weſſphalen / in 't Weſten met de Zuyder-zee / en met de booz-geſcheyde ſſel.

Het woort gedelt in drie goede Staten / namentlyck Yſelandt oft Zallandt, Drente en Twente. 't Scheyle landt is ſeer eſſen / goet ende vruchtbaer / gebende onder anderen veel goede Gzachen of kooen. Hetſt oock veel luſinge en poffytelycke / hoe wel kleyne ende onder-naemde Doſſchen / en begrypt acht beſlooten Steden / als Deventer / Campen / Swol / Vollenhoben / Steenwyck / Haſſelt / Gormaren en Oldenſeel / met thien treffelycke plaetſen / die ſeer groote privilegien en bydommen hebben / als Middel / Geelmuypden / Coeboorden / Vardenberge / Omme / Almeloo / Dooz / Diepenhynt / Velden en Eriſchede. Daer-en-boven zynder meer dan twee hondert Dozpen / en onder de ſelbe ſommige ſeer groot en ſchoon. De Staten des Lants beſtaen upt twee Leeden / het eene maken d' Officieren en den Edel-dom / het tweede de drie hooft-ſteden / als Deventer / Campen ende Swol.

D E V E N T E R, is gelegen op de rechte zyde van d' ſſel / vier mylen van Swol / en is een goede / redelycke groote / maer booz al ſtercke en wel-befette ſtadt / vol ſchoone huſen en publycke wooningen / oock wel bewoont en machtygh van volck. Ten Noorden-weſten leght zy aen een Sandtberghſche plaets / en is booz omringht met lage Beemden en Weypden / die met hooge opper-wateren overvloepen. D' ſſel loopt neffens de Werf van der Stadt / haer aen die zyde verſtreckende in plaets van een Gzacht. D' andere zyden zyn ten deele met diepe Water-Gzachten / ten deele met een byede Haven beſet. De mueren ſyn alles intz hoogh en met goede Torens wel dicht beſtreken / hebbende met te myn dicke Wallen daer achter aen / behalven noch het ſeer groote aerden Rondeel / dat booz de Wynchpoozt leght / beneden met een laegh muertken omcingelt / en 't groote Wolwerk van den grondt op met ſteen bekledt / 't welck leght op den hoek booz d' ſſels-buigh / ende beſchermt de Waterſchuttinge der Gzachten. Tuſſehen dit Wolwerk en de booz-beſchey-

de Wynchpoozt ſtaet de Neurenburgſche Tooren / zijnde wel achtien boeten dick van muur / en daer beneffens ſeer groot en hoogh / ſo darmen daer af de rondtem gelegene plaetſen heel wel ontdeckt en beſchieten kan. Behalven den wyterſien muur en wal / iſſer bin-nen allenthalven een ring-muur / die oock met torens beſtreken is / maer ſonder Gzacht. In ſomma / Deventer is in aller manieren een ſtercke Stadt / in de welken oock grooten koop-hand el ghedze-ben woort / derhalven ſy al van ouds her / beneffens de twee andere hooft-ſteden des Landſchaps / met de Hanze-ſteden in verbondt ſtaet / zijnde daer-en-boven alle drie deſe Steden in den Jaer duyſent vier hondert vijf-en-t negentigh in 't ghetal der byde krepſerlycke Ryckſ-ſteden opgeſchreven / om het Ryck te verſtercken : want alſoo de Roomſche Koningh Maximilian d' eerſte / op de Dag-baert tot Woorms boozghel de ſwachheyt des Ryck / ſoo wierde den Rycke toe-gevoeght / noch een-en-t negentigh Steden / die men giffinghe machte / dat den ſelbe Rycke ghetroouwelyckſt en ſtandſtelckſt ſouden mogen in alle boozvallende ſaken byſtaen : onder die een-en-t negentigh nu wierden oock deſe drie ſteden verſlooren / en met ſon-derlinge Privilegien beneffens andere Ryck-ſteden begaſt.

Deventer heeft een groote en upt-ſtreckende Markt / daer een huys is / tot gemeen gebuyck dienſtigh / waer in de Burgers alle nachten en oock ſonitjts des daegs wackken. Het Raet-huys ſtaet dicht by de groote kerck / en heeft behalven zyn groote / niets aen-merckelijck als ſyne ontheydt.

Sy heeft het recht van Goude en Silbere Munt te ſlaen / en die met haer Wapen te verſieren.

't Sedert eenige Jaeren hebben de Heeren Staten van Ober-ſſel hier een Hooge School op gherecht / om de jeught in alle Facultey-ten en wetenſchappen te onderwyſen.

Sy heeft behalven hare weck-marckten / noch vijf Jaer-marck-ten / daer men van alle zyden allerley koopmanſchappen byenght : d' eerſte woort omtrent midden-baſſen ghelouden / d' andere vier te S. Jan / S. Jacob / S. Lieben en S. Maerten.

De hooft-kerck is aen S. Leuwinus gewijdt / en in 't jaer duyſent vijfhondert negen-en-vijftigh / als Pans Paulus de derde de nieuwe Wiſſchoppelycke Stoel gemaect / een andere kleynere aen de ſtine-ker zyde daer neven / is na de Mager Maria genoemt / de derde / die men de Bergh-kerck noemt / is op de hoogſte plaets der Stadt ge-bouwt / en aen S. Pieters gewijdt.

Hier waren eerſt vijf Kloosters / vijf Gaſt-huſen / ende een be-ſonder huys booz d' arme Weſen.

De Stad heeft ſes Poozten / waer van eenige ſeer ſtray gebouwt

kin / als de Zint-poozt / in wiens gebel een Zinne-beelt / te weten den Kijer-Krent / dooz kiepse Otto de derde tot hun wapen gheschouwen / uyt-gehouwen is.

De gedaente deser Stadt is rondt / uyt-gepdyt datse sich van de Zintch-poozt tot aende Deegh-poozt een weynigh in de lengte uyt-strekt.

De Regteringh oft Burgerlijke bestieringh van Deventer bestaat in vier-en-twintigh Burgheemesters / Schepenen en Raden / die Jaerlijchs verandert worden / en daghelijc vergaderen / om over alle saken raet te houden en 't Kerck te bedienen. Oock zijn hier noch ses-en-t' negentigh mannen / die 't ghehele lichaem der Stadt verzoenen / en vier of vyf-mael des Jaers vergaderen / oft so diechtwilts als het de Magistraet noodigh acht / te weten / als men van Wyde / Oorlogh / schattingh / oft veranderingh der Wetten / en dierghelycke saken / handelen sal. Dese verkiefsen Jaerlijchs / op de Feestdagh van S. Pieters stoel de Magistraet. De verkiefsing gheschiet op de volgende manier : In een groote Zael diebt hy 't Raedt-huys sijn stiplaetsen booztwaels per soenen / die uyt de acht Wycken der Stadt genomen zijn / dese acht Collegien looten elck uyt een Voedt / daer acht witte en vier swarte Doonen in zijn ; die de swarte krijghen / moghen dat Jaer niet kiesfen / en konnen nochtrants bekhooeren worden. D'oberige kiesfen eerst twee Weydegrenen , dat is Ouersten van de Weyde / die de Stadt herft / te weten / twee aen dese zijde / en twee aen gheene zijde van d' Hsael ; daer nae kiesfse drie Schepenen ende Raets-heeren booztwaels wijck / te samen vier-en-twintigh mannen. Indien dese acht Collegien / die elck maer een stem hebben / niet oeveren-komen / en pder vier oft gelycke stemmen uyt-brengen / soo bezegheket d'oude Magistraet / die in de naefse kamer sit / dit ghesil / en heeft de negende stem. Als de Magistraet bus gekooften is / so sweerense eyndelijc op 't Stadth-huys / in tegenwoozdigheyt van al de Burgers / die daer by willen zijn / datse haer ampt ghetrouwlijck sullen bedienen. Acht dagen daer na woorden de mindere stads-diensten aen bequame personen gegeven.

Hier zijn vier Secretarissen / die hun ampt boozt al haer leven bekliden. 't Sedert eenige Jaeren is in 't ghetal en de manier van bekiefsen eenige veranderingh boozt-geballen : want eerst is 't ghetal van vier-en-t' negentigh mannen op vier-en-estigh / en daer nae op acht-en-beertigh gekoomen. De Magistraet die uyt vier-en-twintigh mannen bestont / is tot seftien gebzacht / 't sedert dat de Stadt boozt de Vereenigde Staten gewonnen is : oock woert 't nu maer een / doozt de swarte Doon / in pder vergaderingh / uyt het ghetal der kiesers geslooten.

D' Inwoonders van Deventer / die 't hollse Burger-recht hebben / moghen op de Stads weyden / een Stier / drie koeppen ende een Paerdt om niet weyden.

Als de Graef van Kennenbergh / in 't jaer duysent vijfhondert acht-en-t' sebtentigh dese Stadt / uyt de naem der Vereenigde Heere Staten / ingenomen had / heeft hy daer besettinge in gelept / welcken de Burgers grooten overlast deden / dies zy soo veel te weeg brachten / dat de gemelde Kennenbergh met zyn volck daer uyt trockte / doozt was in de Stadt van krijgh-volck ontbloot / waer oever de Staten bekonnen waren / te meer / dewyl Parma daer omtrent was / en de Burgers wepgheden Soldaten in te nemen. Doch de Graef van Byester vondt eyndelijc middel / om daer volck in te brengen / en alsoo de Stadt boozt hem te bekekeren / waer oever hy Willem Standley tot Gouverneur selde : welcke met Paris handelde / en gaf Deventer / dat hem bezetwout was te bewaren / in 't jaer duysent vijfhondert seften-en-tachtigh / aen de Spaensche oever.

Maer in 't Jaer duysent vijfhondert een-en-t' negentigh / na dat Prins Maurits Zuyphen op den dertighsten May beovert had / heeft hy noch den selven abondt de Stadt doen berennen en boozts belegert / en met acht-en-twintigh schucken doen beschieten / en eyndelijc de selve opge-eycht / maer die van binnen wilden daer na niet uytstrecken. Waer op de Prins binnen korten tijdt omtrent ses-en-beertigh hondert schooten op de Stadt liet doen / waer doozt een groot deel van een dubbelde muur / daer aerde tusschen lagh / ter neker geschooten wierd / waer op gereetschap gemaekt wierde om te stormen / dies de belegerden om verdragh riepen / dat den tienden Junij ghesloten wierdt ; en trock het krijghs-volck met haer geweer en gaderen uyt de Stadt. Aldus is dese geweldige stercke Stadt / met gaderen oock de Stadt Zutphen / in soo korten tijdt gedwongen / datmen hi hiens soo haest van 't innemen / als van 't beleggh hooede ; daer van naest de Goddelijcke bestieringh : het booztsichtrigh beleydt der Opper-hoofden / en menighe van krijghs-gereetschappen / en de gewilligheyt der Soldaten / de booztsnaemste oorzaken waren.

CAMPEN, soo wy hier vooren gesecht hebben / woze mede begrepen onder 't Landtschap Ouer-Hsael / maer seyd nochtrants op dees zijde van d' Hsael / verft hy den ingangh des selven bloeds / vijft mylen van Deventer. Der is een seer treffelijcke groote en schoone Stadt / nocht ter tijdt wel-barende / maer in boozt-tiden / eer het diep verlopen was / is sy veel beter en neeringh-rijcker getweest.

Dese Stadt is met een hooge en dicke muur / daer berfcheide kloene toorens / naer d'oude wijse / opstaen / beslooten. Sy heeft seepoorten / en byrede grachten / doch niet seer diep : en is sonder waleken en

ken en Zolwercken gheweest / tot dat de Prins van Oranje haer op het nieuws bezetzelte.

Op heeft oock het recht van geld te munten / en d' Inwoonders gemeten bezetzelde andere treffelijke Privilegien. Hier zijn veel rijcke Burgeers / geschickte en kloetche lieden / en seer beleeft teghen de veynden. Op segt / als geseyt is / in de laegte acn den Oeber van de Hiel / in de gedaente van een Handboogh / daer van de Ribier als de Pees is / zynde daer tez plaatsen seer bzeedt en teghen het midden der Stade met een schoone bugh obel / de welcke niet alleen op ghewelbige Walchen / die in den groit geheyt zijn / gefondeert is : maer wiens jucken oock tot gemak der Schipdaert / en om de koften van den anderen staen / met sulcken konst gebouwt / ende met paelen inde hoogte soo t' samen gespijst en gewelst / dat het geheele werck schijnt als upt de lucht te hanghen / ende soo vast leydt / of er jucken onder stonden. Men t' rymde deser bugh / op d' ander zyde van de Vloet / leyt een fozt / met vier Zolwercken / om de selve te beschezen.

Campen is met veel fraye / soo gemeene als besondere ghebouwen / booghen. Onder alle de kercken / steekt de grootste kerck / genaemt de Boven-Kerck / in ruynte en heerselijckheid boven d' anderen upt. Het Raedhuys is niet wijdt van de groote bugh / en hier ontrent / op den Oeber / de gemelde Ribier / is het Tolhuys / daer men de grootste Heeren / als sy hier komen / herbergt / t' welck soo wel gebouwt is / dat de bzeemdelingen daer over verwondert zijn.

De Regearing van dese stadt bestaet upt thien Schepenen (waer van twee alle thien weken als Burge-meesters het boozsitten hebben) en in die tijdt oock soo genoemt worden) vier Raets-heeren / en 28. Gemeentes-luyden.

Geertjens zijn hier vier en twintigh Raedts-heeren / en acht en veertigh upt de Gemeente oft Gemeentes-luyden gheweest / maer in t' jaer duyfent vijf hondert een en achtigh / is t' getal der Raedts-heeren tot vier / en der Gemeente tot ses- en-vertigh ghebracht. Die ghehal der Raeden is noch t' selve / doch de Gemeentes-luyden zijn eerst tot dertigh en daer na tot acht-en-twintigh gekomen: dese gesworen mannen / oft de Gesworen Gemeente zijn in vier beinden / dese Espelen noemen / bezdeest / en worden alleen in den Raedt ghevoepen / als men ende diergelijcke handelt. Hier zijn twee Recht-bancken / de laege en de hooghe : in de laeghe worden de kleyne saeken booz twee Burge-meesters van die tijdt af gedaen en ghewesen. De hooghe banck bestaet upt de geheele Magistraet : te weten / de twee Burge-meesters van die tijdt / d' andere Schepenen ende oock vier

Raeds-heeren / van welcke de groote ende beele swacke saeken ghebonnist worden / van wiens upt-spraeck geen appel is tot andere Rechters.

Als dese Stadt in t' Jaer 1578. met een goet getal Hoogduytsche Soldaten van den Obersten Polwijter / die Don Jan van Oostenrijck aen-hingen / beset was / hebben de Staten ghepooght de selve onder haer ghehoosamenheyt te brengen. Sy maecten in die tijt den Graef van Rennenbergh tot Gouverneur van Ober-Hiel / welck ampt hy ober Hielant alreede bekleede : dese meende Campen met een deel Kirijf-bolck / onder t' deelsel van Hooplieden en Pantwerckers / in te nemen / maer dat mislukte / en wiet de den aenflagh ondeckt / dooz een / die zijn bolck in t' dooz Herde hadde ghesien : dies ging men de stadt belegeren / en / na dat men acht Kartouwen daer booz ghebracht had / dapper beschieten / waer dooz een stuck van de muur nebez geworpen wiert / dat de gracht ten deele vulde / en een oeningh van omtrent 33 schreeden maecte. De Stadt had in die tijdt geen Zolwercken / om de bespringers van ter zyden te beschedigen. Oock quam er een gerucht dat Casimier met veel bolcks tot hulpe der belegghers aenquam ende niet wijdt van hier was. Men haelde in de stadt dooz noodt t' Silberwerck upt de kercken en Klosters / daer men stucken van 42 stumbers van loegh / waer op stont Extremum Subsidium / dat is / d' uytterste noodthulp. Don Jan vertrooste hen met ontfet / doch de booden wietden merst alle ondzesehept. Dies waeren sy cyndelijck genoodtsaecht in handeligh te treden / en bezoegeen / dat de besettingh niet haer volle gewer / sack en pack / maer ghebouwe Daendels en doobe Fonten / fouden uptrecken / en veplygh in t' Graefschap Bentheim ghebracht worden / onder belofte van nimmer eenighe betalingh te eysschen / ende in ses maanden tegen d' Algemene Staten niet te dienen : de stedelingen moesten de selve Staten getrouwheyt zwoeren / t' verbondt aenemen / en sulcke besettinge ontfangen als de Gouverneur goet vond. Dus gingh de stadt den 20 Julij over / en is t' sedert onder t' gebied der Vereenighde Staten gebleven.

In t' jaer 1579 den 17 October raekt er een groote beroerte in de stadt / want sommige de Gerefomeerde Predicanten boozstonden / en andere wedezom de Monniken / waer dooz geschiede / alsoof de wapenen tegens elckanderen in de handt ghenomen hadden / datte eenighe doot bleven / doch dese beroerte en duerde niet langh / maer wietde met t' haest gestelt.

SWOLLE, is eertijts gheheeten gewest Middellwijk, om dat het klooster / genaemt Bethlehem / in de Dourfchap Middellwijk gelegen / een boozsprongh gewest is / dat de selve Dourfchap eertie een

een Doorp gelwozen is: zijnde namaels in plaats van Middelwijk, Swolle genaemt: het schijnt om dese redenen / vernuuts de koop en alle ander vee aldier weydende / gemeentlijk met veele ghezwellen geplaght waren.

In 't jaer duysent twee hondert dertigh / heeft de byf-en-dertighste Bisschop van Drecht / ghenacint Wilhelms / d' inwoonders van 't Doorp Swolle, met alle Stadts Privilegien en Vypheden beschoncken / van wegen hare goede en getrouwe diensten / en deucht / in den oorlogh / die hy tegens de Drenten uytgevoert hadt / aen hem getoont en bewesen.

Dooz dese stadt bloeyt een seer aengenaem rivierken / genaemt de Aa, voortkomende uyt verscheide wateringen / en woort / na dat 't de stadt doorgeloopt heeft / het Swarte-water gheeten; omtrent een nure gaens buyten de stadt vermengt het sich met de riviere de Vecht, het is / van weghen de nabijgelegenheid der Zee / ebbe en vloedt ouderwoopen: dit veroorzaekt / dat de steaten van dese stadt meestendeel sikker en reyn bevonden worden: daer benevens is die rivierken seer bequaem om alle noodwendigheden te scheep in de stadt te voeren. Rondom dese stadt zijn verscheide eierlijke boomgaerden / gras-rijcke weyden: sy is oock / insonderheit / in dese eerste jaren van vrede / binnen om de wallen / en buyten om de grachten / met de plantagie van epeke en andere soorten van boomen bereiert.

Sp heeft oock drie groote Dooz-sieden / buyten de drie Aant-pooz-ten / welcke poozten uytnemende hoogh en voortreffelycke gebouwen zijn / op de wyjs / als stercke kasteelen ghewilt / tot bescherming / der stadt bequaem gemaeckt: behalven de drie gemelde pooz-ten / zynder noch andere / als oock sommige mindere tot op de stadts wallen leydende: hier benevens is de muur rondom de stadt gaende / met omtrent drie oft vier-en-twintig steene toorens versterckt / zijnde van een ongemeene dichte en hooghte / doch sommige der selven zijn nu bykans heel verfallen. Dooz eenige jaeren herwaerts isse / boven de gemelde muur / met elf voortreffelycke Wolwercken versterckt / en met een vrede en diepe gracht ombangen, alsoo daer te genwoozdigh een uyttermaten sterke stadt is.

Sp is ghelegen twee mylen van Campen en drie van Deventer. Hare goede gelegenheit van Ossen te weyden rondom de stadt en besonderlych in Maesbroeck, woort dooz een de sonderlinghe mid- delen ghouden van haer ophouft en welbaren; daer benevens oock de Hoopmans hay van eycken-hout / Denthemer-steen / wolfe / koo- ren / ende andere vuychten / alhier in groote overvloedigheyt was- sende.

D' inwoonders van Zwol zijn seer misdadigh seggens d' arme en

verdelingen / daer benevens deughdelijck en de byze konsten son- derlingh toegedaen.

Binnen dese stadt zijn oock veel treffelycke gebouwen / soo gester- lijcke / als werclijcke / behalven andere burgers huysen / die oock doozgaens seer wel opgetimmerd zijn. Onder de gebouwen der ker- ken verdient met recht d' eerste plaats / die van S. Michiel, dicht aen de marck gelegen / zijnde soo van binnen als van buyten seer kon- stig gebout en met een uytnemende hofelijcke Bydli-stoel verciert / in de tooren van dese kerck / hanght oock een seer kilochen-spel / welcke tooren van een buyten-gemeene hoogte is / niet een aensien- lijcke spits opgetrocken. De tweede kerck woort genoemt / onse l. Vrouwen Kerck, die mede met een hooghe / doch stompe tooren uyt- munt. Daer benevens sander noch andere voortreffelycke kloofter- kercken / genaemt Beihlehem en der Broeten-kercke, in 't jaer duysent vier hondert acht-en-seftigh gebouwt.

Het Kact-huys is nu soo schoon wel niet / als 't wel eertijds ge- weest is / met te min nochtans aenmerckens waerdigh. Behalven alle dese gebouwen / zynder noch in dese stad verscheiden andere / als het Wees-huys / Oude-mannen-huys / d. Oeffens Gasthuys / Dief- huys / Soldaten-Gast-huys / voorts Ammunitie en koren-huys.

In 't begin dat dese stadt begon te bloeyen / is hier oock een A- tijnsche School opgericht / en een Frater-huys / tot dienst der kate- lien / waer in de selve gemeentlych haer woonplaats hadden.

Het Wapen van dese stadt plagh eertijds den Engel Michael te zijn / staende op een Dack / houdende een schilt / met een leeuw daer op geschildert / vooz hem; doch is nu alleen maar een wit kruys op een blaende belt.

Zwol is oock van outz / so wel van de kersers als Bisschoppen van Drecht / met verscheide treffelycke vypheden beschoncken: als hebbende 't recht om by arrest in alle saken te bonnissen / sonder eenigh appel: het hooge gerecht van leven en doot: 't recht om alle- hande kersers tijck-munte te laten slaen: het recht van hant-sie- den / van by geley / zijnde des selfs burgers in geene andere sieden arrestabel / ten waere sy ter selver plaetse eenige fouten begaen ha- den: en daer benevens woort aen dese stadt van verscheide andere kleyne sieden van dese Provincie geappelleert / als van Steenwijck / Hardenbergh / en andere vypheden meer.

Het gouvernement van dese stadt woort bestiert dooz twee leden: de acht Schepenen en soo veel kaden maaken het eerste lid / dewel- ken alle stadts saken berichten / soo wel Byzertijcke als Crimi- nele in bediening van Justitie: 't ander lid bestaat in acht-en-ve- tig Gemeenites-huyden / sonder de welken de Schepenen en kaden niet is

niet's mogen resolveren in zaken van nieuwe schattingen/ bezwaren-
dingen van stadts domeynen/ nieuwe wetten/ en diergelijke zaken
mee. De Schepenen en Raden regeren maer een jaer/ die op S.
Paulus dagh haer bedieningh aenbeëden/ en op den selven weder-
om opndigen.

Deze Stadt heeft altydt een Gecommitteerde in 't Collegie van de
Gedeputeerde Staeten binnen dese Provincie/ zijnde Schepenen oft
Raedt. Hier benevens is oock altydt ymant uyt 't getal der Sche-
penen en Raden/ in alle andere Collegien byten de Provincie/ die
de generale regeringe der Vereenighde Nederlanden/ de welbaert
ter zee/ en te lande besorgen/ residerende.

Haer Rechts-gebiet strekt sich tamelyck ver van alle zijden byn-
ten de drie landt-poogeten; en heeft mede onder haer 't Schout-ampt
Swolle, bestaende in achtien wel bewoonde Dierfchappen/ onder
welcken Malle-broeck mede vooz een begrepen wort.

De Schout wort by ontzelingh mede geklooren van Schepe-
nen en Raden/ uyt haer eygen Collegie/ by overstemminge.

Van de Sententien en decreten vande Schout wort geapelleert
aen de Schepenen en Raedt.

In 't Schout-ampt Swolle, zijn eertijds twee treffelijcke Kloos-
sters geweest/ als te Winssen een/ en 't ander tot Berchum/ ge-
naemt S. Agniete, in welck laetste Thomas Kempis gestorven en begraven
is/ hebbende 't selve Klooster seer bekendt gemaect/ insonder-
heyt dooz zijn Boeckjen van de Navolgingh Christi.

H A S S E L T, is gelegen aen de riviere/ die genoemt wort/ het
Swarte-water, die zijn oorsprong neemt uyt 't Graefschap Bentheim/
vloeyende dooz Twente en Zalland in de Zuider-zee. Waer van
dat dese Stadt syn naem heeft/ is onbekent. Sy leydt rondom in
groene en gras-rijcke weyden/ seer playfant en bermakelijck/ om-
treent twee mylen van Vollenhove.

Hare Regering bestaet in acht Burgermeesters: waer van vier
Schepenen/ en vier Raden genoemt worden: die de byzheyte hebben
van hoogh en laeg rechts-gebiet/ en wijsen haer bonnis by arrest.
Hier is mede een Schout/ die in de Stadt niet anders heeft/ als
arresten aen breende personen/ wegens civile actien. Byten de
Stadt/ in Hasseler-ampt, oeffent de Schout oock hoogh en laeg rechts-
gebiet.

In 't jaer duysent twee hondert twee-en-vijftigh/ heeft de Bis-
schop van Drecht/ als heer van Over-Isel/ dese Stadt gegeven ge-
lijcke byzheyde/ recht en macht/ als die van Deventer/ Campen/
Swol/ en hebben de Regeerders der Stadt/ dese byzheyte/ van de vol-
gende Bisschoppen/ tot op Keyser Karel V. toe/ by d' inhuldigh

sooghbuldiglyck laten bevestigen. Middeler-tyt hebben d' inwoon-
ders noch van de Bisschoppen bekomen verchepte Privilegien; en
insenderheyt in 't jaer duysent vier hondert elwaelf/ van een Bis-
schop/ genaemt Frederick van Blanckenheim/ bequaamen sy byz-
heyde van tollen: als mede dat geen Schout binnen Hasselt sal ghe-
stelt worden/ by sy een burger en aldaer woonachtigh.

In 't jaer duysent byf hondert een-en-twintigh was dese Stadt
sterck belegerd dooz den Hertogh van Gelder/maer moeste de gemel-
de Hertogh de belegering opbecken/ en met groot verlies en schande
vertrecken.

In 't jaer duysent byf hondert byf-en-tachtigh/ heeft sich Hasselt
onder de Unie van de Vereenighde Nederlanden begeben. En wort
nu in dese Stadt groote koopmanschap van Speken-hout ghebaen.
De natuer en situatie geeft dese Stadt groote stercke teghen haer
byanden/ en is daer benevens/ ghedurende den laetsten oorlogh/
met Wolwerken versterkt/ en met amunitie van oorlogh/ en ghe-
schut wel voorzien.

Wethalben de Kerck/ die aen S. Stephen gelijdt is/ is hier oock
een Wees-huys/ Pest-huys en Siecken-huys/ na proportie en ver-
eyfder inwoonders.

V O L L E N H O V E, leggende op den boesem van de Zuider-
zee/ twee mylen van Steenwijck/ is een goede Stadt/ en wel gele-
gen tot lijf-neeringe/ die daer van alle kanten te water en te lande
seer gerieflyck kan ghebracht worden. Als sy noch onder 't gebiedt
van den Koningh van Spanje stont/ was hier den raedt Provin-
cial van dit geheele Landtschap/ van wiens bonnissen geen voorde-
appel en viel/ doch niet met oorde/ dat men geen uytzacke dede/ dan
in de tegenwoordighheyt van den Gouverneur/ die daerom in 't ge-
meen in dese Stadt syn residentie had/ en met een de Provincien van
Vrieslandt en Groeninghen regeerde. Maer desen Raedt/ is in 't
jaer duysent byf hondert acht-en-tseventigh dooz Georogh Alain/
Graef van Rennenbergh/ afgeselt.

Dese Stadt is sulcke een lustige en bermakelijcke plaats/ dat een
groot deel van den Adel des Landts/ aldaer hare wooninge heeft.

In 't jaer duysent een hondert tseventigh liet Godfrey van Rie-
nen/ de 8 Bisschop van Drecht/ hier een kasteel maken/ om 't stro-
pen der Driessen te beletten/ die dickwils gepooght hebben 't selve te
verdelgen/ maer zijn noyt tot haer voornemen gekomen.

In 't jaer duysent byf hondert een-en-tachtigh/ is de Stadt en 't
kasteel dooz Sonoy vooz de Staten ingenomen.

Dicht by dese Stadt is het Slot raubenburgh gelegen/ 't welck dooz
twee siner Broeren/ die de naem van 't selve geboort hebben/ seer be-
roemts gheworden.

STEENWYCK, 't welcke wel schijnt een oude Stadt te zijn/ leght in 't ronder reghen 't Ribercken Aa, oock Blockzijl ghenoeint / 't welck een uure gaens van Meppel in de Zuyder-zee loopt. Sy is kleyn van begriyp / en heeft omtrent duysent ses hondert treden in d'omringh. Omleggende lands-douwe is seer hooren-rijck / en lebert eensdeels oock veel Turfuyt / waer dooz de stadt tamelijche neering heeft. Eertijts plag het een zwache stadt te wesen / maer is staende den oozlog uytmeentelijck seer versterckt / en heeft drie kercken / waer van d'eerste S. Clemens, of de groote Kerck, met een hoogen vierkanten Tooren beziet / genaemt wozt / de tweede S. Marie-Kerck, en de derde de Gasthuys-kerck.

Hier is oock wel een kasteel geweest / dat Geoorg Schenck gebout had; en in 't jaer duysent vijfhondert drie-en-twintigh afgevochten is.

In 't jaer duysent vijfhondert twee-en-twintigh is Steenwijck dooz den Graef van Meurs / uyt de naem van den Hertogh van Gelder / beslozint / maer hy wiert afgeslagen. Evenwel quam sy onlanghs daer na onder 't gebiedt der Gelbeschen / doeh die verlieten haer / als de Bourgouische hen wilde bevelchten. In onse Nedersaetsche bevoerten heeft sy oock een ruym gedeelte der oorlogs-rampen gehad: want in 't jaer duysent vijfhondert een-en-tachtigh / als de Graef van Kennenbergh / Roebeyden / Oldenzeel / Ootmarfen en Enschede bezocht had / quam hy dese stadt belegeren: maer 't legte der Heere Staten dede alle bligt om haer 't ontfeten / 't welck oock naer vele gheleede zwaerigheden in een belegh van vijftien maanden / gheschiede. Doch twee jaren daer na is sy van de Spaensche troepen onder Taxis overballen / te eerder / om dat sommige Capiteynen en Soldaten uyt waren; waer dooz d'Inwoonders / die te vooren soo een zwaer belegh uytgestaen hadden / in een oogenblich vermeerstet / en te genade van d'overwinnaers gestelt wierden / die / na 't plonderen hunner goederen / hen dwongen hare Lichamen / en die van hare wijben en kinderen / met los gelt / 't welck men boven haer bezmogen eyschte / vry te koopen.

De Heere Staten der Deyenigde Nederlanden / de gelegentheyte hy 't hant grijpende / dat Pacina in den Franschen Oozlogh was / plegghden raedt om Steenwijck weder onder haer gehoozsaemheyt te brengen; op datse Wyelande daer dooz in meerder rust souden stellen. Ten dien eynde gingh de belegeringh aen / en quam na een belegh van seben-en-dertigh dagen / in 't jaer duysent vijfhondert twee-en-tweentigh / onder 't beleyt van Prins Maurits van Nassou / inder Staten gebiedt / waer onder sy sedert gebleven is.

OLDENZEELE, is een van de kleyne Steden in 't Landtschap

Ober-Byssel / 't welck eertijds / soo men geloof / van d'oude Salu. of Saliers bewoont was / en zinnen naem ontfangen heeft.

Hare gedaente is hy na geheel roudt. Sy leydt omtrent een myl van Ootmarfen / vijfhieyne mijlen van Roebeyden / en ses van Dventz.

Het heeft eertijds een tamelijck sterck stedeken geweest / met een hoogen muur en toorens versien / op d'oude maniere / en een gracht daer roudom; buyten deselve was noch een andere wal / met ugen Doolwercken / en een tweede gracht gestrekt; so datse redelijck vast was / doch had geen bruggen / en al 't water van de gracht wiert met dammen geschut / 't welck men kon afgraven.

Oldenzeel is / als vele andere / dooz de laetste Oozlogen seer vermaert ghelwozden: want als Prins Willem van Oranje in 't jaer 1580. besigh was om gheheel Ober-Byssel onder de gehoozsaemheyt der Staten te brengen / sond hy den Graef van Hohenlo dooz dese stadt / die haer op goede boozwaren innam. Seventien jaren daer na quam Prins Maurits van Nassou booz dese plaets / die haer op eyschte; maer aflaenend airtwoozdt verkieghen hebende / liet haer terstont belegeren en met eenige stucken beschieten / maer alsoo de Burgerz groote schade dooz 't schieten leden / ende booz meerder vreesden / begerden dat men accoederen sou / 't welck oock gheschiede / en bezocht den volgende dagh / zijnde den twintighsten October van 't jaer duysent vijfhondert seben-en-tweentigh / de besetting daer uyt.

Den Marquis Spinola / in 't jaer duysent ses hondert vijftien legte in Wyelande getrocken zijnde / quam in de maent van Augustus booz dese stadt / zijnde alsdoen omtrent drie hondert mannen daer binnen: hy begon terstont de stadt te naderen / quam tot aen de grachten / en liet met elf stucken daer op schieten; waer dooz de belegerde soo beverst wierden / datse sich op goede boozwaren overgaven.

Eyndelijck / in 't jaer 1626 / herfste Prins Hendrick Frederick van Oranje booz de Staten inghenomen / die haer van wallen en alle sterckte ontbloot hebben: op datse den Soldaeten niet meer tot een schuyt-plaets sou dienen / om daer uyt d'omleggende landen met roverpen te quellen: nochte oock soo vele veranderingen van Heeren voortaen sou onderwozpen zijn.

OOTMARSEN, leydt drie mijlen van Almelo: is een kleyne / maer oude Stadt / eertijds met een wal een dubbele grachten boozsien / die dooz de tijdt ghebult en verniet zijn. Sy is / soo Ertchennius schijft / van Ootmar / Koningh van Brachrijck / daer het de naem af heeft / gebout / en dat op de selve plaets / daer sinnen grooten

Grooten vriendt Dechtan begraven was. Daer sijn Schijvers die verhaelen dat de boozsejde koningh Oetmarcken oock te Ootmarcken begraven is.

Enighe anderen achten / dat dese plaats haer naem heeft van de volkeren Martii, die daer in eertijds soude gewoont hebben / en dat daer na die naem in Ootmarcken veranderd is.

GEELMUYDEN, zijnde een goet en sterck Slot oft Kasteel / leght op demont van 't ribierken de Vecht, dat de Latijnsche Schijvers Viduus, noemen / en omtrent een mijs gacns van Hasselt en Volenhobe / in 't midden tusschen dese twee steden.

Sp is met hac gebiedt dooz Joao van Passou aen den Bisschop van Brecht met stadts rechten vererert.

COEVERDEN, is een seer stercke en hermaerde plaats / leggende een mijs van Hardenbergh / zijnde een gemeene dooztocht oft passagie van alle die te landt upr Driestlant / de Onmelanden / Driethe en Ober-Pfelf / na Driestlant willen reysen: want d'ander passagie van Wedden ober de Dooztange / een Heyde alsoo ghenacint / is den meesten tijdt des jaers onbeguacem om te bereysen. Coeverden heeft in 't noozd-oosten een geduurigh morasch tot Wedden toe: in 't westen een staende water tot boozby Hasselt en Swarte-sluis: in 't noozden het Dooz Daelhem / en een ha:de heyde na Groeningen toe: in 't oosten het Graefschap van Lingen; in 't zuiden het Graefschap van Benthem / ende Hardenbergh in 't zuid-westen. Leght vijftinijlen van 't stedeken Lingen / vijf van Eldenzel / negen van Deventer / vijf van Swolle / ses van Steenwijck / en seuen mijs van Groeningen.

In 't jaer duysent vijfhondert een-en-tachtigh / heeft den Graef van Kemmenbergh / Coeverden beneffens Delfzijl booz den koningh van Spanje inghenomen: in 't selfde jaer dwongh den Graef van Hohenlo dese plaats weder tot overgevingh booz de Heere Staten: maer de gemelde Graef dooz den Graef van Kemmenbergh omtrent Wedden geslagen zijnde / gaf oozsack / dat hy daer op Coeverden / Eldenzel / Ootmarcken en Enschede weder beroverde.

Als de Staten in 't jaer duysent vijfhondert twee-en-tuigentigh Steenwijck ghelwonnen hadden / beractslaeghden zy / wat plaats 't leger eerst aentasten sou / en na verscheide overlegginge bondense goet / om Coeverden te belegeren / 't welck geschiede den seshienden Julij / en geraecte na 't beleggh van eenige weken onder der Staten gebiedt / zijnde sedert daer onder gebleven.

HARDENBERGH, is dooz den Bisschop Joao van Arkel / in 't jaer duysent drie hondert vijf-en-vijftig / met n-muren omringt; en in 't jaer duysent drie hondert vijf-en-tachtig heeft den Bisschop /

Florentius van Wevelinckhoven hier een Kasteel / en een stal booz 200 paerden / doen bouwen. Sp leght omtrent gebaerlijck een mijs van Coeverden en vier mijs van Swolle / op de Vecht / welcke upr et Graefschap Benthem komende: en een half mijs gacns boven Hardenbergh / by het hups te Gramsberge / de Aa van Coeverden met sich nemende / loopt dooz Ginnen boozby Swolle / ende van daer voort met het Swarte-water boozby Hasselt in de Zuyder-zee.

BLOCKZYL, Is geen van de minste forten / die in de laetste Nederlantse oozlogen / dooz de Vereenighde Staten / om 't groot vermoghen des koninghs van Spanje te wederstaen / ghenacchte zijn. Het is aen de groeten arm der Noozd-zee / die by de Zuyder-zee noemen / seer bequacelijck gelegen. 't Was te boozen maer een slechte en geringe plaats / daer weynig hupsen en inwoonders waren: maer sedert soo verandert / dat het na sijn boorige gestalte niet meer gelijck: want het is nu volk-rijcker en bloeyender in koop-handel / van sommige steden / het welck aen de menighe der sehepen bijecht / die / behalve beele kleene schuipjens / hier meer dan 2000 hups horen; waer doozse dagelijcks toemenen en haeren staet verbeterren.

SWARTE-SLUYS, heeft sijn naem / gelijck 't schijnt / van de Sluis / en het Swarte-water / daer het by na omringht woort. Het is een klepne plaats / seer bequacelijck gelegen: want men moer die wegh nemen / om na Groeningen / Embden / en andere naburige plaatsen / te reysen / als men upr Hollandt komt. Al de Turf die te Meppel / en een deel van die te Meppel / ende een deel van die te Griethoyn / en daer omtrent gegraven woort / brengh men tescheep dooz dese plaats / om die na Hollandt oft elders te voeren en verhoopen. De gelegentheyt en de wercken maken het tot een sterck fort / waer in al de hupsen van Swarte-sluis / uptgeferdt eenige weynige en geringe / begrepen zijn: en is / gelijck beele andere Schanssen / dienstigh / die dit Landtschap te versiercken / en tegen alle gewelt te behuyden.

Et volck van desen Lande / gelijck sy tusschen de Geldersche en Driese gelege zijn / also deelense oock mede aen den aert en zee-den van beyde die volkeren. Maer dat byzant is / en by na onge-loofselijck schijnt / den geleerden Hadrianus Junius haelt upr dit Ober-Pfelf als upr den Put van Democritus, de oude Francken boozt / die Gallia beltrachticht / en na haeren naem Franckrijck, genoemt hebben: daer nochtans de gemeene opinie houdt / dat het landt te Francken, ghelegghen in Hoogh-duyts-lande / de rechte moeder sy van de selve Francken oft Franken. Hy bewijst sijn segghen met de namen van Salii ende van Ansauii, volkeren daer de Francken in verdeckt waren

waren / welke in dese Landtstreek noch geen onbekende voetschappen en hebben na-gelaten. Want de Salij zijn van oudts geweest de by-woonders van den Hiel / daer oock Zallondt af-homt / en het doop Zallick, aen de zijde des Hiel's daer kampen leght. De Anfuarij zijn die van Debenter / daer (gelijck hy seght) oock van over gebleven is de naem van Anse oft Hantle-stadt / alsoo An een Hoofst oft Heer be-rekent; ghelijck wy dan noch de treffelijcke luyden groote Hansen noemen. Daer over oock de Lex Salica, by den Franzen Ley Salique genoemt / van wiens oorspronck soo seer getwist woedt onder de ge-leerden / van dese Landen oft Volckeren haren rechten naem behout met een sonderlinge glorie booz ons Over-Hiel / dat wy haer gheloo-men is / een soo be-mae:de Ratir / als de Franschen zijn / die so schoo-nen Koningrijck met de Over-Hiel'sche Wetten regeren. Hier bene-fens de oude Tencheteri zijn Inwoonders geweest van Drenthe: de Tubantes van Twente; en de Chanavis van de Landen omtrent Cam-pen. Wat hier nu van zy oft niet / Claudianus, een seer treffelijck oud Doet / gheloeft hebbende ten tijde des Keyseren Honorij, en Arcadij, maect met name gewag van de Salij, opentlijck te kennen geve-nde / dat zy hare woonplaetsen aen den Rijn ghelacht hebben. De Wet Salica, daer wy afgheroert hebben / bracht en brenghet noch in Drentsrijck sommerlijck mede / dat de Vrouwen gesloten zijn by ten de successie des Rijcs / en luyden hare woorden uydruckelijck aldus: Nulla hereditatis portio de lege Salica ad mulierem venit; ofte: In terra Salica mulieres ne succedant; dat is: datter volgens de Salijcke wet geen deel van erffenis en kome tot de vrouwen: dat in het Salijcke Landt-schap geene Vrouwen en succederen.

t LANDTSCAP
G R O E N I N G E N
E N
d' O M M E L A N D E N.

Groeninghen heeft dien naem / oft van de groene Weyden / die grontom dese Stadt gelegen zijn / oft van de geneugelijcke situa-tie oft gelegentheit. Hoewel dese Stadt met hare om-gelegen Do-pen en Landen / een deel van Drieflandt schijnt te zijn / nochtans maectse op haer selven een van de seventhiën Provincien der Ne-derlanden. Sy heeft langen tijt haer uyphoyt na haer eegen statuy-ten en Wetten beschermt: van aen den Bisschop van Utrecht / dan aen den Graef van Hollandt / als hare Bescherm-Heeren / en iaer-lijcks pen/soen oft bereeringe gevende. Opdelijck / als de factien

der Schieringers en Verhoopers in Drieflandt op rees / heeft Kei-ser Maximiliaen d'eyse / den Staet van Groeninghen en Drief-lant / t welck over de Eems gelegen is / aen Hertogh Albrecht van Saren / als een Vicario des Rijcs (sonder welcks gebiedt dese Pro-vincien stonden) tot een erf-leen gegeven. Waer toe / als de Driefen niet wilden verstaen, heeft hy de Edelen van de Schieringsche factie op zijn handt gekregen / dooz wiens hulpe hy een swaeren oorslogh tegens de Verhoopers / (met welke die van Groeninghen haer ghes-boeght hadden) dooz sijnen Overste Sachs geboert heeft / soo dat die van Groeninghen moesten reuincieren alle hare actien / die sy hadden aen Oostergoe, Westergoe, en de Sevenwolden, ende iaerlijcks aen den Hertogh betalen dertigh duysent kroonen.

D' andere Steden / onder welke Leeuwarden het Hoofst was / onderscheiden oock dese conditien / doch namaels berouwdt krijghen-de / vielen van hem af / tot dat de Sax wederom met ghewapende handt haer daer toe gedwonghen heeft. De Groeningers vreefende in ghelijck voegen getraectert te worden / hebben / dooz tusschen-tien des Bisschops van Utrecht / een besandt ghemaeckt. Als de Driefen naderhandt ten derden maal rebellcerden / is men wederom in den Oorslogh geraect / tot op het overhuden des Hertogs Albre-rt / die zijn Soon tot een erfghenaem nae-liet. Als doen meenden de Driefen van alle gevaerlijckheit en perijckel verlost te zijn / grepen de halven eenen moer / ende belegerden de Stadt Damme / die Graef Edsard van Embden / van wegen den Sax in hadde / daer en tegen belegerde den Graef Hugo van Lausnitz de Stadt Groeninghen: doch / dooz intercessie des Bisschops van Utrecht / wieze een besant van vier Jaeren ghemaeckt / welke verstreken zijnde / als die van Groeninghen des Keyser's bevelen niet wilden ghehoorsamen / heb-ben Graef Edsard van Embden / ende Dijt van Drakenbosch / als Opper-veldt-heeren van Hertogh Hendrich van Saren / de Stadt Groeninghen wederom belegerd / twee forten op ghewoopen / en den geheelen Winter benaunt.

De Stadt / de toe-gecyde hulpe van de Over-Hiel'sche steden ont-brekende / stonde om in aecoozt te treden met de Sarische / t en ware de Overste Dijt van Drakenbosch eenige gebangen Burgers / die haer rantsen niet en konden opbrengen / neus en ooren hadde doen af-snijden / en wederom na Groeninghen ghesonden: waer dooz de Burgers verstoort / met hem en de Sarische gants niet te doen wil-den hebben / boden derhalven de Stad aen den Graef van Embden / met conditie / dat hy die nummermeer soude laten komen in handen van de Sarische. Rae dat accoozt is den Graef in de Stadt gekomen / met volle machte en autoriteyt / anno duysent vijf hondert ses / dat

dat de Burghezen hem den eedt van getrouwigheyt ghedaen hebben/ heeft hy daer een kasteel gebouwt. Hertogh Georgh van Saren/ broeder van Hertogh Hendrick/ heeft sulcks seer qualijcken ghenomen/ en is doot hulpe van Hertogh Erich van Dinswigh/ met een groote macht in Oost-Prusenlandt gevallen; soo dat den Graef ghedwongen wierdt upt Goenningen te verrecken/ en zyn eygen ciste nissen te beschermen/ ende doot dien hy van het krieg in de Acht oft van ghedaen wierdt/ daer doot hy oock de stadt Dammme verloor/ moeste hy de beschermingh van Goenningen t' eenmael verlaten. Die van Goenningen haer alsoo verlaten stende/ sonden Ghelanten aen den Hertogh van Saren/ om niet hem te accorderen/ behoudens hare Privilegien/ en dat sy souden het kasteel mogen afbreken. Hertogh Georgh van Saren dese conditien niet wilkende accepteren/ als komende van hoogerzide en hoogerzide huyden/ die t' elckemael tot den afbaal genegen waren/ begreede sonder eenighe reserue oft exceptie/ de stadt in zyn handen te hebben: de Ghelanten seyden hem/ dat noch hy/ noch niemant van zyne nakomelingen/ nu/ oft minnezmeer/ der stadt meer soude worden: en soo haest sy weder gekeert waren/ begondenmen te raedtslagen van eenen anderen Beschermheer te kiezen/ en wierde goet gevonden de stadt te presenteren aen Carel van Egmont/ Hertogh van Gelder/ die haer in zyn bescherming ontfingh/ en testont de besittinghe daer van nam/ doot Wilhelm van Oyen/ en Wemey Spiegel. Het kasteel wierde testont afgebrocken/ en deden de Burghezen den eedt aen den Hertogh/ en de kroon van Brancrijck/ na dien de voorszende Hertogh/ altydt de partne van de Franssen gehouden had/ om sich te mainteneren teghens t' gewelot de Bourgonsche.

Uyt dese oorsaeck is langen tijdt oorlogh gheboert tusschen beyde de Hertogen/ soo dat ten laetsten den Hertogh van Saren/ des Oorloghs moede/ al zyn recht/ dat hy aen Prusenlandt hadde/ verlorcht en opgedragen heeft aen Carolus Prins van Spanje/ doot twee hondert duysent kroonen. Van die tijdt af/ rees de oorlogh tusschen de Geldersche en Bourgonsche; Floris van Hesselstern de Oosterrijckse/ en den Graef van Embden de Geldersche partje voorsz. staende. Doch ten laetsten als de Goenningers by de twintigh Jaeren onder de gehoorzaamheyt der Gelderschen gheweest waren/ en Jaerlijchs derigh duysent guldens aen den Hertogh tot een schattinge betaelt hadden/ stende geen upt-komste van desen Oorlogh/ naer dien des Kiepers macht dagelijck meer en meer toenam/ hebben se des Hertogs van Gelders wache protectie en bescherming verlaten/ en haeren toeblijft genomen tot de Gouvernante der Nederlanden/ bouw Magarita/ s Kiepers Moeder/ die testont derwaerts ghelonden

heeft Georgh Schenck van Tautenburgh/ soo dat den eedt van getrouwigheyt in t' Jaer duysent vijfhondert ses-en-dertigh den achtsten Junij gedaen wierdt/ aen haren Heer den Kieper. In diez voegen is dese Stad eyndelijck onder t' huyt van Bourgondien oft Oosterrijck geraeckt.

In t' Jaer duysent vijfhondert vier-en-t'negentig in de maendt van Julius/ heeft Prins Adriaens dese stad seer hardt belegerd/ en tot overgevingh gedwongen/ en geboegt in de Unie der Vereenigde Nederlanden.

GOENNINGEN, t' hooft des selbigen Landtschaps/ is een seer oude stad/ en ghelijck Munster schijft/ dier hondert acht-en-t' seventigh Jaeren voort Christen geboorte/ van een Trojaner Grunio gebouwt. Sy leydt ses goede wijlen van Leenwaerden in een wittermaten schoone Lands-douwe/ zijnde oncinghelt met vijfhien Landtschappen/ als t' Wester quartier, Hunslegoo, Fivelegoo, Oldamp-ten en Reyderlant, welcken gemeenlyk de Ommelanden genoemt worden/ die haer edelen oock hebben/ maekende het tweede Lid van het Landtschap Goenningen: want de stad selvs met de Magistraet alsoo daer worden voort t' eerste Lid gerekent.

Van binnen heeft se veel vloeyende en staende wateren/ een deels met menschen handen ghemaect/ midts het leyden van seer groote Grachten. Sy is van een goede groote/ zijnde in voort-rijden veel klepender gewest/ alsoe reghenwoordigh is: daer benevens isse wel bebouwt/ en met heerlijcke huyzen van rijcke Burghezen bezet. Sy is na verseyde vergrootingen/ in t' Jaer duysent ses hondert verzeften/ en de volgende Jaeren voort de laetste maal vergroot en niet seventien ronden/ daer benevens een wijde ende seer diepe Gracht versterckt: alsoo dat dese stad nu onder de voornamste Vestingen van Europa gerekent mach worden.

Sy heeft tegenwoordigh seven Doozen. Doozers isse ghecleet in twee Kerspelen/ van S. Marten, en van der A, ende vier kluften/ als Ebbinga-kluft, Gaddinga-kluft, A-kluft, en Buttinga-kluft. Hier benevens/ zijnder drie groote Markten/ als de Bree-markt, de Fisch-markt, en d' Olle-markt, behalven noch eenige mindere/ en andere ruime plaatsen en straten.

Winnen de stad zyn elf Kercken/ en daer onder twee Hoofstkercken/ d' eerste is gewydt ter eeren van S. Marten/ nae wien sy ghesnoemt wort: heeft eerijdes onder de Bisschop van Munster ghesaen/ maer in t' Jaer duysent vijfhondert ses-en-sestigh/ van Philippus de tweede/ Koningh van Spanje/ tot een Bisdom verheven: haer eerste Bisschop was Ioannes Knijf, een van de twaelf nieuwe Bisschoppen/ die de gemelde Koningh voort zyne Nederlanden ge-
hooren/

kooren / en de Paus bevestigt had. In deselve kerk is noch een schoon Oigel / gemaect met d'eyge handen van den seer geleerden Rudolphus Agricola, een burger van Groeninghen. Sy is oock verciert met een gracieuse kleine Tooren van drie tranen / hoogh 327 boeten / en daer in een grof kloekspel. De tweede kerk noemt men vander A, oock met een tooren twee hondert acht-en-tachtigh boeten hoogh / en een kloekspel verciert. D'v-en-boven zijnder bys klooster-en vier Gast-huys-kerken / makende t samen t getal van elf. De grootste onder de klooster-kerken zijn de franciscanen / nu de Academie oft fransche kerk, de Jacobijnen / nu arme kinderhuys; Geestelike Maeghden / nu t Weers-huys; en de Praterhuys-kerk / nu Stadt-houders-hof; en onder de Gast-huys-kerken de V. Geest / en S. Geertruid / nu beyde seer aerdig opgemaect / en tot den Godsdienst gebuicht: behalven alle dese zijnder noch wel negentien groote en kleine Kerken oft Gast-huysen van mannen en vrouwen alomte door bestraft.

Groeninghen woort volckrijck gemaect / (behalven de gewoontelike haeteringe van alle Steden) insonderheyt door de Regeringh: den handel van Zoutwerpe; Zouter-kooopen; Offe-weyden en Paerde-handel: waer by onlangs is gekomen de Academie / in t Jaer duyfent ses hondert veertien opgericht / en de Schipvaert van groote Schepen / insonderheyt de West-Indische Compagnie.

De Burgez van dese Stadt die neering doen / zijn verdeelt in sekerre Gilden / geregert by een Ouderman ende twee Hobelinghen / (bestien met een Gilden-bode) alle Jaeren niculuss ghekoren / die in haer Gilde-saken haer vergadering hebben in een seker huys / in het Geestelike Maeghden-klooster / (by onds t Spreeck-huys) nu het Rechter ghenamt: zijnde nu in t getal ses-en-deertigh / waer van achttien / (geeneenlijck genamt de achttien Gilden) in haer Gilde-saken te eerste instantie staen onder haer Ouderman en Hobelingen; en voer de tweede instantie onder twee Zoutw-meesters / van de samenlijcke achttien Oudermannen ghekooren / blijvende de derde instantie aen den Raet: dewelcke Zoutw-meesters en Oudermannen mede sitten ober de Stadts rekeningen / en stellen mede een peesoon in de stadts Roudt-kamer; en woerden de andere achttien ghe-naemt de Raets-gilden / staende ter eerste instantie onder de Raet / waer onder het Zoutw-gilde het voornaemste is / en eegentlijck de Raets-gilde genaemt / zijnde by outs / de hooft-neeringh van dese stad gelveest / daerom oock vele peesoonen van treffeliken en edelen geslachte / insonderheyt na de Raets en andere hooghe ampten staende / het recht van dese Gilden hebben aen-ghewonnen / en ten deel oock de selve handt-reeringhe / volgende t pooz-beelt van haest alle

Edelen in de Dorpen van Duytsch-landt / laten doen.

Het voornaemste dat dese Stadt neeringh maect / is dat wyt de selve en van de Vergaderinghen / die alhier geregeert / als eerselick van de Staten dese Provincie / Landt-daghs-wijse in het Provincie-huys vergaderende / bestaende in twee leden / Burgezmeesters en Raet der Stadt; en Jonckeren / Hobelingen / Eysgen-erfden / en vol-machten der Ommelanden; ten tweeden / de hooghe Justitie-kamer der vier Hoofst-mannen: ten derden / het Collegie Justitie-kamer en acht Gedeputeerde Staten: ten vierden / de Raeten-kamer van ses Raeten-meesters: ten vyfden / het krijgs-gerecht / van een Gericht-schout / twee Wylfitters / en de Hoofst-Officieren van het Regiment: ten seften / behalven de kamer van beertthien Delwint-hebbers van de West-Indische Compagnie: ten sebenden / de Academie / Raet van de Magnificen / vier Curatoren / en drie Wylfitters: waer van de Raet noemt de helft van alle de voorszede en andere Provinciale ampten / en de onbehoorige Politieke / Kerckelike en Militaire Officieren / so binnen / als buyten de Provincie / als Stad-houder / en Capiteyn Generael / Gecommitteerde in vergaderinghen van de Staten Generael / Raden van Staten / Generaalkreys Raeten-kamer / Admiralen tot Amsterdam / Middelburgh / en Haghe: en andere Officieren / als mede alleene alle Stadts-dienaers / Syndics / Rentmeester / Secretarissen / Stadts-Adoract / Zoutw-meester / Wacht-meester / Stadts-Schout / wyf-geferde / dat de afgaende Raet het Gild-recht bestelt / oft mogelijk by onds afgaende / in t selve een Jaer heeft geseten: de Delwint-hebbers van de West-Indische Compagnie woerden gekooren by de Hoofst-participanten: en de Raet van de Magnificen geschiedt by nominatie van de Profsoren / en approbatie der wel-gemelde Staten van de Provincie.

De Peesoonen die in dese / als oock stads hooge Regeringe gemeentelick woerden gebuicht / zijn vier en twintigh / oft ses en twintigh in t getal / om dat alle Jaeren acht Raetsmannen wyt den Raet afgaen / genaemt de Oude Raet / en acht weder aengaeen / by de acht Raet-mannen die een jaer hebben gheseten / te samen seften: zijnde dese seften zittende en regerende Raet / waer onder zijn vier Wylf-gemeesters en twaelf Raet-heeren / alle te samen zittende rondomme de Raet-kamer op hooghe bancken / soo hoogh verheven / dat de vier en twintigh Gesworenen daer beneden komen sitten / en de ses eerst aen-gegaen sitten t eerste Jaer aen de West-zijde / en t tweede jaer aen d'ooft-zijde van t Raet-huys / en t derde jaer afgaende / en t vierde jaer na ghelwoonte door de Raet weder aen-gaen; t zy dan dat

dat om groote redenen deselve niet wederom mochten worden ghehooren / sulchs dat sy te saemen twee jaeren in den Raedt sitten / de Burgermeesters gemeenlyck twee jaeren / ende de Raedts-heeren een jaer wyf den Raedt / en d'oude Raedt blyben / bezien met andere hooge / binnen oft byuten 's Landts / Stadts / en Provincialen Ampten.

In zwaere saeken neemt de sittende Raedt diekwyls het advies van den ouden Raedt / ende van de vier-en-twintigh gezworene Gemeente / ende geset hiet sulchs in saeken / daer mede de Stadts midelen bezwaert worden / ende meer andere groote bezieringen. En heeft de Raedt van dese Stadt den boozgangh / boozst / ende boozteekeningh in alle Provinciale / vergaderingen / handelungen ende commissien / booz Jonckeren / Hobelingen / Eysen-erfden ende de Volmachten der Ommelanden. Dehalven 't booznoemde hooge Collegie van den regeerende Raedt / als mede van de boozsejpe gezworene Gemeente / ende de boozverhaelde seken Provinciale vergadering hen en collegien / zyn noch in dese Stadt vercthen andere Collegien en laege banckelste samen bezien met Secretarisse / Schyrs / vers / ende Dienaers : ende merendeels oordeelende ter eerster instantie / blyvende hi tappel aen den Raedt / alles nae seckere boezken / Wetten ende Instructien. I. de vier Burgermeesters over de versegelinge / Kercken / ende andere Conventen reekeninghen / ende de jaerlycke leue van de Gast-huyzen Vooghden / op het Raedt-huyjs oft Kecken-kamer. I. I. het nedergherichte / van een Burgermeester ende drie Raedts-heeren / over kleyne saeken / alle nae-middaghs op 't Raedt-huyjs. I. I. de Stadts Kecken-meesters / van een Burgermeester / drie Raedts-heeren / den Syndica / Reutenmeester ende Secretaris over de Stadts werckelycke reekeninghen / Ondonantien / ende financien van de Stadt / ordinaris alle Saterdaghen / ende boozts na ghelegentheydt op de Kecken-kamer. I. D. de Kercken-raedt van ses Predicanten ende twee Onderlinghen / over Kerckelycke ende arme saeken / alle Woensdaghen in de Confissorie. D. het Oherrecht van Selwers oft van het Goo-recht / van een Amptman / ende twee / oft na ghelegentheydt vantiden en saeken / acht Gezworenen / over de quetsien oft geschillen van de Ingesetenen van 't Goo-recht / alle Dypbagen en Saterdaghen / op 't Kecht-huyjs. D. I. het Gild-recht van een Oiderman / twee Bus-heeren en vyf Gildrechtens over het Stapel-recht en Water-recht / alle Saterdaghen op de Oidremang-kamer. D. I. I. het Kluft-recht / van acht Kluft-meesters / over de rijnmeringen / straten / wegen / brant-gereetschap / en de generale opsicht op 't leuen de Burgerpe / tweemaal des jaers / in S. Martens

choor zyn onthoudende / en boozts vergaderende na bereytsch van saeken. D. I. I. het Burgerlycke Kuyghs-recht van twaelf personen / over wacht-saken / maet en gewicht / booz-hoop / reyninge van de straten / en opsicht op de Mullers / op het Kecht-huyjs. I. I. de drie Wees-heeren / over de goederen der onmondige kinderen / alle daghen op de Wees-kamer. I. De Bou-meesters van de achrien Gilden / over der selver Gilde saeken / in 't Spzeck-huyjs oft Kecken-ter. I. I. de Kerckvoogden van drie Kercken / over saeken van graben en sit-plaetsen / in 't Confissorium. I. I. twee Scholarchen over de Latynsche en alle Duytsche Scholen. I. I. I. en drie Greijs-meesters van de stadts Pont-kamer. I. I. D. de stadts Advocat / Geweldige en andere Officiers / tot aenklagh en straffe van de onghoosamen. Dehalven de veelvoudighe publycke so Provinciale als stadts Commissarissen / in 't Provincie-huyjs / op de stadts Nieuwe-kamer / en de Wees-kamer. Dehalven ook noch een groot getal Collegien van twee / drie / en vier Voogden over elck van de boozsejpe negentien Arm-huyzen en andere Conventen / hare Conventen vergaderende.

Groeningen is in booztijden met groote Privilegien en Wydommen van haere Voysen beschoncken geweest / alsoo datse selva civilyck ende criminelyck recht doet / na haer eygen wille-keuren ende stadts-rechten / sonder eenighe bozder appellatie. En is daer benevens van groot bezmoghen / hebbende trefselijcke heerschappyn so binnen als byuten. Oost-waerts en West-waerts streckt haer gebiedt seer ver / heeft veel vrychtbare Ackeren / ende groote niemigte van Doypen. Noord-waerts heeft sy bondrghenoodtschap niet alle het landt dat sich laugh en bzeedt wyf-streckt / tot aen de zee toe / vol van goede Doypen / niet een vrychtbare Land-douwe en schoone Wyden.

Het wapen van dese stad is eerst en eygentlyck een groene Valk / elcker zijds in een wir belt / by 't welcke daer nae is ghekommen een Kerck / eyndelyck twee Aenden in malkanderen geboegt / genaemt een dubbelden Aend.

D A M M E. Leght omtrent twee mijlen van Groeningen welck certijts een goet stedeken gheweest is / maer hare muuren en vestien sijn afgewoepen / in 't jaer duyfent vyf hondert ses-en-dertigh / als sy van de Geldersche beschermt / en van des Keijfers volck niet ghevelt in genomen was / op welken rydt beslooten wierdt datse niet meer mochte bemuurt worden / soo datse tot eenen armen en soberen staet gebracht is.

D E L F Z Y L. leght aen de riviere Eems / een miyl boven Damme / van Groeningen en Embden by na even ver / se wesen drie miyl / en heeft

en heeft een haben / die noch beter is / als die van Embden. Gzaf / Gzaf van Golt-Vrieslandt / heeft haer / in 't jaer 1500 / begonnen sterck te maken: daer na Hertogh Karel van Gelderlandt. Oock had den Hertogh van Alba / in 't begin der Nederlantse beroerten / 't voornemen om hier een stad te bouwen / en die Marsburgh te noemen / inae de veranderingen der tyden en saken / en de koozheyt sijner heerechapp / hebben 't selve beset.

Door seker verdragh / tuschen den keiser en die van Groeningen gemaect / is dit fort geslecht: maer door d'oorlogen / die onlangs daer na ontfonden / weder opgehoubt: doch andermael neergevoeren: ende eyndelijck weder herstelt / op de wijs / ghelijck nu noch is.

De Spaensche hebben 't selve / in 't jaer duysent vijf hondert een-en-tachtigh / na dat de Gzaf van Hohenlo by Hardenbergh geslagen was / ingenomen.

Gzaf Willem van Nassou / Gouverneur van Vrieslandt / poogde / in 't jaer duysent vijf hondert acht-en-tachtigh / alle middelen aen te wenden / om Groeningen te benauwen / en eyndelijck onder de Staten en syn Gouvernement te brengen: en dewijl hy vreesde dat die hun Leger in Vrieslandt niet souden senden / soo besloot hy met syn Regiment Vriesen pels door te nemen: en de Groeningers / na syn vermogen / de neering / de toehoer van alle noodduft / het offeren / de contributien / en ander boogdeel van 't platte landt af te snijden / of te bekemmeren en verhinderen / ghelijck de Prins van Parma de grootste steden in Zaband en Vlaanderen / sonder merckelijcke belegeringh / met diergelijcke middelen afgemat / en eyndelijck bemestert had. Maer aenghesien Delfzyl de voornaemste plaats was / daer door sy ter zee na Embden looy-handel dreeven / gelyk si werden / en de Scheybaert van Vrieslandt naer die en andere Oostersche steden onbeghlyc maectten / vout hy raedtsaen dese plaats met krijgshs-list te verrassen: hier toe had hy deselve by eerbare en getrouwe krijgshs-lieden des nachts verscheyde mael laten besien / die bevonden datmen / sonder eenige verandering van water / aen een klippe poort kon komen / ende die mer een petard doen springen. Doch om die van Delfzyl alle nadanken te benemen / het hy eerst de Schans van Ementil / op de West-zijde van Groeningen gelogen / bespringen / om aldaer eenen halfblinden alarm te maken / en des koninghs volck derwaerts te loeken. Doch eer dat wytevoert was / sond hy Michiel Vage / een van d'outse kapiteyns / met drie Vaendelen te Scheyp wyt Vrieslandt voorge Delfzyl nae Otterdum / onder schijn van daer in Graensfacen te gaen / en d'oude besettingh te verlossen: maer de gemelde Vage quam met syn volck /

en 't gene hy te Otterdum hondt / met noch eenige andere Soldaeten des nachts door Delfzyl te lande / en in alle stilheyt door de poort die een seker Frans Soldaet / met een petard / ghelijck hy aengene men hadt / son doen springen: dese / om d'er alleen te hebben / begheerde gheen hulp: doch hy was de man niet: want hy bespilde meer dan twee uren aen de poort / sonder syn werck te verrichten. Gzaf Willem had hem wydzuckelijck verbooden / de tweede petard aen de binnen-poort te brengen / eer d'eerste aen de hamey aengesteken en gesprongen son zyn: op dat die van binnen hen niet ghevoerde souden worden / en alsoo den aenflagh outdecht zyn: maer hy ghehoosacnde dat bebel niet: want als hy d'eerste sonder outdecht aen de hamey geplant had / wou hy oock de tweede aenhangen: die hy geboeghlyck / na 't springen van d'eerste / met seker instrumenten aen de binnen poort had konnen setten en aensteecken: dus besich zijnde word hem de Macht gewaer / en roep. De Soldaten van Gzaf Willem tot den aenflagh / die sich dus langh wil gehouden hadden / en van koude beelden / hoorende datse outdecht waren / begonden de hamey met handen te vrien / en de wal opte loopen: maer Vage bond geraden / dewijl de petard gemist had / de Soldaten weder af te voeren / en soo is desen aenflagh / gelyck meest altydt gebeurt / mislukt.

In 't jaer duysent vijf hondert een-en-twentigh / quam der Staten Leger door Delfzyl / daer twee Vaendelen / ontrent drie hondert mannen sterck / die de Magistrat van Groeningen op hunne kosten aengenomen hadden en betaelden / in besettingh laghen: de grachten waren seer diep en meer dan hondert voeten wijd: de walen hoogh en sterck / oock was het met vier Bollwerken / dach waer te kleyn / voorszien. Soo haest het geschut te lande gebacht / en noch niet gestelt / ich laet staen een schoot gedaen was / zyn die van binnen / soo haest sy opgherepscht waeren / met Prins Maurits van Nassou veraccordeert / en trocken den een-en-twintighsten Julij daer wyt / met haeren vaendels / volle geweer / goet en reys-tuyg / na Groeningen haer kouds nemende. Als sy daer quamen / ontfinghen sich de kapiteynen met d'ongchoosacmheden der gemene Soldaten / die om aersort riepen: de Soldaeten wierden onrechtelijck beklact / en sonder gelt en paspoort afgedancit / ontrent twaelf van hen steldemen in de gevangens / om met hun leven te betalen. De kapiteynen wierden oock betwaert / om sich self naerder door 't siecht te verantwoorden.

Delfzyl aldus bevoert zijnde / heeft Gzaf Willem / als Gouverneur van d'Ommelanden raed gehouden met verscheyde Ingenieurs / om deselve plaats stercker te maken: en alsoo tot dit werck

een goede somme gelts van nooden was / soo wiert ober d'Onmelanden een contributie van 50000 guldens verordent / waer mede den gemelden Graef tot syn boozegenomen deseyn quam.

In 't jaer duysent vyf honder vier-en-negentigh had Verbugo een aenslagh op dese serecke plaets / die byna ghelucke was / maer alsoo de besetringh desen aenslagh gewaert wierd / hebben terfonde haer dapper te weer gestelt / also dat Verbugo eyndelijck met schande most ruymen.

Eyndelijck dese plaets is van groot belangh en als een bolwerck booz Ost-Drieslandt / Groeningen / en d'Ommelanden; waerom de Princen en Heeren altydt gepooght hebben / tot versterkingh dez gemelde landen / dese plaets te verstercken en wel te bewaren.

EMBDEN, is een seer oude stadt / ghelegen aen de mondt van de riviere Ems / de hoofdstadt van dit geheele Lantschap / in ryckdom / vryheyt / meeninghe van volck / grootheyt van haer handelingh / en bequaeme ghelegentheydt / alle d'andere steden van Ost-Drieslandt verre overtreffende / waerom sy oock niet alleenlijck 't oogh van dit Lantschap / maer oock van geheel Drieslandt wel maen genacmt worden. Sy heeft eertyds de natin geboert van Emetha, gheschikmen in een oude geschreben Boeck / volgens 't seggen van Ubbo Emmius, bindt; en was doemael eene kleine stadt / in enghen en zwake wallen beslooten / en had ehter haer plaets en burgerlijck recht.

Beschalven verschepte schoone ghebouwen soo der Burgers als van den Adel / syn wel de besonderste / het kostelijcke Palays van den Graef / de heerlijcke Kerck / het Raedt-huys. In 't Raedt-huys dat aenmerckens waerdigh is / is een kunst-kamer te sien / waer in een groot getal van wapenen bewaert worden / om / soo 't de noot vereyscht / terfonde eenighe duysent mannen met wapenen te versien.

Dese stadt heeft oock in grootte / ryckdom / en treffelijckheyt seer toegenomen / gedurende de groote Tyranny van den Hertog van Alba in de Nederlanden; want een onghelooftelijck getal van Nederlanders haren toevlucht na dese stadt namen / also de oeffeningh hares Gheloofts en Godes dienst aldaer by toegelaten wiert. Het heeft de Spaensche diechtwils verdooten / dat se moeste lyden / dat aldaer de Gereformeerde Religie openlijck gheleert en gehandhaeft wiert / en daerom verschepte maelen getracht / de stadt in haer gewelt te krijgen / oft ten minsten de neringe oft Zeevaert te beneemen: maer Godt heeftse bewaert.

De Staten van de Vereenighde Provincien hebben altydt goede byzandtschap en nabuurschap met dese stadt gehouden / sap wel om

de eenigheyt in de Religie / als oock om de goede gelegentheydt des Hoophandels met haer.

In den jaer duysent vyf honder vijs-en-negentigh / raechten'er eenige oneenigheyt tusschen den Graef en de stadt / 't welck al lang te vooren had leggen sinoocken / en nu eerst begoft te bzanden. Sy verston den / dat de Graef haer afbzuck in de Religie socht te doen / dewyl (hy Luthers zynde) de Collecten / die men in de stadt en kercken dede booz de armen / in syne handen socht te h'bben / ende haere Privilegien te verminderen; dit gaf haer vermoeden / dat hy met den Koningh van Spanje correspondentie had / ende haer met syn macht socht te overballe / vermits hy guaratiseen op syn Slot en meest op alle syne huyzen bzacht / en volk aennam / verbiedende alle byeenkomsten der Burgheers en huyzen-liden binnen oft buyten de Steden / oock de kerckelijcke by-een-komsten oft Consistorien. De Burgers / op dat hiez in ordje mocht ghesiet worden / vergaderden in de groote kerck by een / die onder malkanderen besloten de Magistract te veranderen / alsoose meer den Graef / als de Ghemeente boozonden / en des Graefs Volmachtigen des Stadts Sleutelen te beneemen / als oock geselschede / waer op se het Kanon na't huyzen van den Graef sielden. De Graef de tyding hier van bekomen hebbende / sonde terfonde syne Ghesanten na de stadt / liet haer d'oofsaek van die werck af-bzagen; die tot antwoort kregchen het beben verhaelde / beloovende gelyckelijck niemant te beschadigen / maer aliea hare Privilegien te beschermen / erkennende middelertwyl / den Keysser en syn Genade / oock booz hare Opper-Heeren in alle billikheyt. Ondernusschen maechten de Burgers een nieuwen Magistract / bestaende uyt vier Burgezmeesters en acht Raedts-Heeren.

De Ghesanten die den Graef geboodtschap hebbende / sonden terfonde syn Caneelier met brieven na den Haegh / waer in hy aen de Staten syn beklagh dede over de Burgers van Embden / verforcken de te gelyck hulp en krijghs-volck op syne kosten / om syne rebellen te dwingen. De Staten het gebaer van dit werck booz oogen stende / vermaenden den Graef tot vrede en verdragh / beloovende met eenen / dat se die van de stadt oock daer toe soude vermanen / presentereende daer benevens haer tot Middelaers te laten ghebyucken / maer ez dit alles konde gerapportiert worden / soo hebben de Burgers haer meest ghemaccht van des Graven Slot / dat binnen de stadt leyde / en 't selve ontwaentelt aen de zijde tegen de stadt / en hant syne Wallen ontbloot. Oock hebbense met opene placacten gelast / dat alle d'Inwoonders van 't platte Landt / het krijghs-volck / 't welck den Graef hiez en daer bergade / soude bezetroyen / oft bzeppense met het openen der Sluyfen rondom hare stadt in 't water se setten.

te fetten. Doch 't quam eyndelyck soo vez / dat die van de Stadt / soo wel als den Graef om hulp en raet by de Staeten besochten: die de saeck by der handt namen / en eyndelyck soo vez byachten / datter tot Delfzyl een verdragh gheoopen wierdt / tusschen den Graef en de Stadt / het welcke oock noch het Delfzylsche verdragh ghenaemt wort: na't overgheden van den gemelde Graef / zinder noch wel eenige onrusten tusschen Graef Enno, ouste Soon van hem / ontsaen; maer zyn eyndelyck / dooz de goede voozorge der Verzemighde Staeten / bygeleydt geworpen.

Maer tegenwoozdighe sleggeringh bestaet uyt diez Zugemeefters / en eens soo veel Raedts-heeren / die / als 't hoost van de Stadt / saetlycks van veertig mannen verhoosen worden: dese veertig mannen zyn in de trouwen / waer van het besondere aengheluefen is / opperecht: om d'obergebleve deelen der byzuyt tegen den Graef te bescheemen / en om 't gene alreede verbaalen was / wez op te richten / vooz / soo veel de saeck toeliet / maer sonder beroerte van de gemeente en dooz wettelijcke wegen van 't recht.

In dese Stadt is oock een Pensionaris / dat gemeenlyck mede een Raedts-gheler; de is / welkers wysheydt en kennis de Raedten meesten deel in de ghemeene en besondere saecken ghebruycke. Dese Raedt heeft / behalven desen Pensionaris / noch twee Secretarissen / die oock onder haer eenige Schrybers hebben. Behalven dese vooznoemde / zinder noch verseyde mindere Amptenaren te lang om verhalen.

Diez sijn mede twee Thesauriers die al 't Stadts gelt handelen / en saetlyck oft inzeemael daer van rekeningh doen aen de diez mannen / die de siecken-meesters genoeint worden / in dese naeste jaeren met believen en wil van den Raet uyt de vergaderingh van de veertig mannen / en uyt der selve Raedt voozgetrokken. Hunne ampte spreyt sich wydt en byziet uyt; want sy zyn gehouden dit ampt met byzete te bedienen / en eenigh deel van 't gemeene geldt handelen. Sy vergaderen drie mael 's weechs des naemdaghs / oft soo dickwils / als de saeck sulx verseyt / en ter plaets / die in 't Raet-huys tot dese saeck gesicht is / en besoggen daer 't gene / dat hun ampte aengact.

Het Doulw-meesterschap is oock een der vooznaemste ampten in dese Gemeente / en de gene / die dit bedient / heeft de toetsicht ober al de ghemeene wercken ende ghekonten; en beboezt dat het gene / 't welck getimmer wort / gelyckelijck tot nuttigheyt en betamelijckheyt van de Stadt streckt.

De Burgerp van dese Stadt is gedeelt in 21 Waendelen / van de welke dertien in d'oude / en acht in de nieuwe Stadt gerelt worden. Over Waendel heeft sijn Kapiteyn / Luytenant / en Waendzager / alle

uyt d'eerlijckste staet der Burgerz verhoosen / ende tot dese ampten bequacm / en behalven dese noch andere amptenacers / tot de munte toe / gelyck in de kirghys-waendelen / die met Soldy aengenomen worden. Daer zyn behalven dese Kapiteynen / noch diez mannen / die Wijk-meesters genoeint worden / twee tot besoggingh in d'oude en twee tot de nieuwe Stadt / die ongelijck getal van Waendelen onder sich hebben.

Diez is mede een Wacht-meester / die het waech-woozdt van de voozstrende Burgermeester haelt / vengende dat aen de Wachte / wijfende haer met eenen aen hare plaetsen / die hen by loomigh ten deel gevallen zyn: hy besichtigt oock met anderen dickwils de wachte / ontfanght de sleutels der Poozten van deselve Burgermeester / en van twee dienars en diez Soldaten verseyt / sluyt en onsluyt de Poozten / en venght de sleutels wez by deselve Burgermeester.

Daer zyn oock diez mannen / Ovezien der Schutterz / dat sy gelyck eenighe meenen / hiezom dus noemen / die sy / dooz 't handelen met de Voogh / oft met minde kirghys-rusting / de jongheyt plaetsen te oeffenen. Hun vooznaemste ampt is toetsicht te hebben op de gemeene plaetsen / marckten / straten / havens / grachten / en andere diegelycke dingen / die dienstigh zyn om de Stadt van alle slyck en vuyghheyt te ontfassen.

Behalven alle dese / zinder noch tien mannen / Brant-meesters genaemt / om de byant te weeren / en te deimpen / van de welke twee en twee in yder bysde deel van de Stadt woenen. Men vint oock Haben-meester; Besoggers van de dagelijckse toevoez / die in de Stadt ingevoezt en op de Wacht te koop gestelt worden / en toetsicht ober 't gewicht en de maten hebben.

't Gemeen volck is oock / na de ghewoonte van andere steden / in verseyde Gilden onderseyden / gelyck dat van de koop-lieden / Scheeps-lieden / en van allerhande Ambachts-lieden / die yder in 't besondeer hun insettingen / wetten / t'amen-komsten / en voozstinders hebben / die Oldermannen genoeint worden.

Om te besluyten / in die Landtschap zyn verseyde treffelijcke Slooten en Doeken: het ghetal der Doeken is soo groot / dat d'een v'ander dickwils genaccht / van welken het meest deel / alsoo wy muntende is eensdeels in lustighheyt van huysen en straten / eensdeels oock in veelheyt der inwoonderen / soo ingebooren / als v'remdelighen / datse teghen vele der Duytsche steden van wegen haer weerdigheyt mogen strijden.

Kort verhael van het Leven, de Zeden en Daden der
HERTOGHEN van BRABANDT, HOUTVESTERS
Ende GRAVEN VAN VLAENDEREN.

Het Landt van Brabant / heeft syn naem van een secker Sil-
vius Brabo, die al vijftich jaeren vooz de Gheboorte onses Sa-
lichmaeckerz / het goubernement daer van aen syn Soon Carlo Brabo
overgaf: omtrent die tijdt doen sich die van Merz / die van Crier
ende Tul sich onder het Kroonliche Rijck hebben begheben. Dese
hadt een Soon met name Titus / die hem overleefde / ende die
met schande van syn Goubernement afgheset wierde ende in bal-
linghschap gevonden: om dies wille dat hy een Maeghd van de
Goddinne Vesta in den Tempel bezocht ende gescheut hadde. De
Brabanderz stelde syn Doeder Julius in syn plaats / die soo wel de
Heerlijckheyt van Brabant heeft wete te goubernieren / dat hy van
syn onderfaren seer bemint ende ghelief kooft wierde: ende om sich
sels een eeuwige naem te verwerven / heeft hy tusschen de Maes
ende de Rijn de Stad van Gutsich laeten bouwen. Dyt hem woorden
een Soon geboren / met name Octavius die hem in 't jaer ons Heeren
101 in 't goubernement succederde. Dese om sich des te meer te ver-
keren / heeft sich met de Romainen in aliance begeben / ende dooz hy
stant deselbige de Saren bestreden ende verlaecht. De Keysers Tra-
janus heeft hem Heer gestelt over Walsch-nederlant / ende syn onder-
zyn goubernement soo wel dese volckeren als oock die van Ceulen /
dooz de heilsame leere en beymanninge van Materuus / tot het Chri-
stelijck geloof bekeert. Hy stierf in 't jaer 140 ende liet een Soon ach-
ter / genaemt Godard / die het Casteel van Huis op den oever van de
Maes liet bouwen. Naer syn doot quam syn Soon Godefray tot
d'administratie van syn Vaderslijck goubernement; dit was hy die
Marcus Anthonius Vetus bystandt dede tegens de Saren ende
Hoochduytsche. Hy quatteerde syn alliancie met de Romaine / doen hy
den Peef van den Keysers Commodus hadde ghedoot / ende viel op
de Romainen ende sougse van de mont van de Rijn / van de Schel-
de / de Maes / ende de Sambr. Hy stierf in 't jaer onses Heeren 132
ende syn Soon Vercutus succederde in syn plaats. Dese bezeemighde
ende verfoende sich weder met de Romainen / dien hy bestonde / om
allesins byzantschap met hun te houden / ende in alle voozballen die
het mochte bereytsen. Hy stierf int jaer 289 ende Ksard syn Soon
quam in syn plaats / dese dede Constantio de Vader van Constantin
de Groot / bystant teghens de Duytsche. Hy stierf int jaer 335 ende
syn Soon Martian succederde nae hem: dese sterckte Constantin
met syn macht tegens Lucinius ende Marceus. Hy was so dapper

ende kloec in de wapenen dat hy Hongaren bemachtigden / ende die
van Artois ende hare nabueren de Picarden onder syn subiectie en
contributie bochte. Hy stierf in 't jaer 373 en liet na hem een succesor.

1. TASSANDRE, de Soon van Martian / quam nae syns
Vaders overlijden tot het Hertogdom van Brabant / ende wort ge-
houden vooz de eerste Hertogh / om dat hy in syn digniteyt een abso-
luter goubernement heeft gheboort dan syn voorszacten / en dat hy de
eerste van hun was die professie van het Christendom heeft gedaen.
De Keysers Valerianus dooch hem een onbesoetelicheit pect roech /
om sich daer tegens te versecieren / ende om sich vooz syn leghen te
houden / dat hy in syn handen niet verbielen / heeft hy Eugenius Ge-
manicus ende Herbogastes syn toeblycht te wegen ghebracht. Hy
helde nae de Keysers Maximianus die hem oock grootelijck de handt
baten het hooft hiel ende beschuttede om dat grote toevertrouwen
dat hy op hem hadde. Hy stierf in 't jaer 406.

11. Ansigius de Soon van Tassandre succederde nae syn Vaders
overlijden in 't Hertogdom van Brabant. In de regeringe synde /
is hy in faueur van den Keysers Honorius ten oorloch getrocken te-
gens de Gothen / Visigothen ende Dandalen / die hy by Arles ghe-
slaghen heeft / misgaders oock haren Koninck Bostis / waer over
hem Honorius in syn Hertogdom bevestighde. Hy regneerde 30
jaeren ende liet tot succesor syn Soon / Karel genaemt.

111. Karel, genaemt de schoone / wierde naer Ansigius syn Va-
der tot Hertogh van Brabant. De Keysers Valentinianus mach-
ten hem tot hooft van de Ridderchap ende daer beneffens gaf hem
oock zyn Suster ten Houwelijck / ende hiel hem by zyn Adijestept.
Daer nae weder in Brabant komende / ende 24 jaer geregeert heb-
bende / is hy in 't jaer 460 gestorven.

IV. Landus succederde nae Karel syn Vader in 't Hertogdom
van Brabant. Dese verliet de Romeynen ende begaf sich aen de
zijde van Childerie Koninck van Frankryck / die veel van hem
hield / om dat hy de getrouwigheyt in eefte hadde / die hy 't syn-
waerts op verscheyde occasie bewesen hadde. Hy regneerde sijn
jaeren.

V. Austrasius de Soon van Landus / wierde nae hem vooz een-
drachtige bezwilligheit bepe van de Heeren ende het volck van 't
Land tot Hertogh van Brabant. Dae was niemant soo mach-
tig die gedurende zyn regeringe / sich tegens hem dozt verheffen.
De Dieben ende de Roovers wierden seckerlijck gestraft / de Justi-
tie ghehand-haest: de Lands-saechen wierden gheplecht ende
verricht dooz uprkeren Mannen die tijt de alderwiste ende
voorzichtigste uptgelesen woorden. De lief de hadt de overhant om

den behoefsten te hulp te komen / waer upt hy niet alleen by de zijne / maer oock by byzende volckeren een groote reputatie ghewan. Sommige schryvers houden het booz wazachtigh dat van hem de naem van Austrasia syn oorzprough soude hebben. Hy storf in 't jaer 504 / na dat hy 24 jaren geregeert hadde ende liet een Soon tot successor.

VI. Karel Nalo, nae het overlijden van zijn Vader Austrasius / die hem blighlyck had laten onderwijfen in alles wat een mensch behoort te weten die over andere auctoriteyt ende heerschappye sal voeren / wierde tot Hertogh van Zabandt. Syn onderfaren wierde by hem geregeert als by Austrasius / om dat hy geen andere voetschappen en volghden / als die hem van den selven boogegaen ende ghewezen waeren. Hy heeft tot zijn Vrouw gehad Valeria de dochter van Marcius Prins van Turingh / ende kreeg een soon / Karel Hasbanus genaemt / die hem succederde. Hy storf in 't jaer 536 / na dat hy 32 jaren geregeert hadde.

VII. Karel Hasbanus, na de doot van zijn vader Nalo / succederde in 't Hertogdom van Zabandt: en was seer groot by Theoderich / Koningh van Austrasia / de welck hem booz Ambassadeuren den Keyser Justiano / om syn hulp ende bystant tegens Childerich ende Clotaire / van synen wegen ghesonden heeft. Hy storf in 't jaer 589 / na dat hy 50 jaren geregeert hadde.

VIII. Karloman succederde nae syn vader Hasbanus. De Koningh Childerich was hem seer toeghedien om syn kloekheides wille ende om de sepe dabien die hy in den kriegh van Lombardye had bezien: Daer nae dede hy bystandt aen Clotaire de tweede van dien naem / Koningh van Francryck / tegens synen Vyanden / ende verjaegde Brunehilde upt Austrasia. Hy storf in 't jaer 620 / ende regereerde 24 jaren. Hy liet Pepin Landyn / ghenaeemt de Oude / tot successor.

IX. Pepin, Soon van Karloman / de eerste Hertogh van Zabandt alsoo ghenaeemt / trouwden een vrouw van Guenne / by den welcken hy drie Soonen kreeg / waer van de eerste Grimald ghenaeemt / hem succederde. Oock kreeg hy by haer twee Dochters / Beggue ende Gertruyd ghenaeemt. De eerste / mitsgaders haer Dan Ansegise (na de doot van Grimald die van syn vyanden geslagen worde) zyn tot het Hertogdom gekomen. Daer Gertruyd is geranomiseert gheweest. Enige schryvers noemen hem Pepin Landyn ende stellen hem tot Hertogh in 't jaer 620.

X. Grimaldus de oudste Soon van Pepin / worde na zijns Vaders doot Hertogh ghehult. Nebens dit voerden hy oock de tytelt van Majeur des Konings Palus van Austrasia / Sieberten / die

hem oock persuadeerde het Graeffschap van Ardenne ende van Negouwe weder booz de kinderen van Blunulfus / die daer upt gestoren waren / in te ruymen. Hy kreeg eenige pretensie op het Koninghryck van Austrasia / het welck hem in een rencontre niet wel en lukte. Hy stier zijn hooft tegens enige trouppen die Greembald booz de Koning van Francryck Clouis de tweede was voerde: want die selve sloegen syn volck ende brochten zyn persoon oock gevangen binnen Parijs / alwaer hy gestorven is.

XI. Ansegisus Maguis van 't Kijck by de Riviere de Schelde troude tot zyn huyshoude de dochter van Pepin Landyn / Beggue genaemt / ende Suster van Grimald / ende verkregh sich daer mit de tytelt van Hertogh van Zabandt. Childerich de tweede van dien naem / Koningh van Francryck / machten hem tot syn Viceroy tenant ober Austrasia.

XII. Pepin de tweede succederde in 't Hertogdom van Zabandt nae Ansegisus ende Beggue zyn vader ende moeder. Hy kreeg syn toenaem van Herisel oft Herstal van een plaets tusschen Auph ende Maestricht gelegen / alwaer hy tot syn bezmaech op de Dalse een kasteel hadt doen bouwen. Syn vader was groot tot de Catholique Kerk. Hy had een Vrouw Gertruyd genaemt / van ghelyke pley ende Goddychticheit als hy / by den welcken hy een gheluckige zaet ende nakomeling verwekte / te weten drie Soonen: Grago / Grimald die om de naem Jesu Christi binnen Luick ghemaetsteert is gheweest / alwaer hy noch in S. Jacques Kerk is leggende. Silbus / die om syn straffe ende religieus leven in 't getal der Veyligen is gestelt gheweest. Oock had hy een Dochter: Burgue genaemt / die seer heylighlyck heeft geleest / ende is na hare doot te Ceulen begraven. Alle dese kinderen stozden al booz: Pepin. Hy boerde kriegh teghens de Diefen / ende ghewan van hun Dalsenburgh / tegenwoordigh Drecht genaemt: Doen hyse overwoonen had / liet hyse booz Gultboord een wijs en heyligh mensche in de Catholique Kerk onderwijfen. Hy was soo seer ingenomen van de schoonheyt eens Justrouw Alpiade genaemt / dat hy Pleertruyd beviel om haer ten houwelijck te nemen. By dese Alpiade kreeg hy Karel Martellus die hy noch booz syn doot in plaets liet hullen. De tijdt zijner regeringe was 24 jaren.

XIII. Karel Martellus worde Hertogh van Zabandt na Pepin / ende Majeur van't Palais onder de Koningen Dagobert II. Clotaire 4. ende Childerich II. ghenaeemt Daniel. Hy kreeg Ooslog teghens Radbod Hertogh van Dicslandt / ende soeere de Popon syn Soon zich tot de Catholique Kerk te begeven. Hy bemachtighde de Saken en de Sorten / ende dreef de Sarazynen upt ganse Langue.

Languedoch ende Provence. Sijn Ridderlijck gemoot ende kloekheyt hebben hem desen heerlijcken toenaem van Martel verkregen. De Staten van Vranckrijck wilden hem tot Koninck maectien; maer men seide dat hy sich des bedankende tot airtwoot gaf. Dat hy liever hadde ober koninghen te ghebieiden / als Koninck te zyn. De Heylige Stoel kreeg van hem groote assistentie tegens Luitprandus Koninck der Lombarden. Hy stierf den twee-en-twintichsten van October in 't jaer 741. hy was genaemt de Pius der Fransoyen. Twee Soonen ende eene Dochter liet hy na / ende leght begraven tot S. Denis.

XIV. Pepin de Goete ende derde van dien naem / Soon van Karel Martellus / was beyde Koninck van Vranckrijck ende Hertogh van Zabandt. Dese Castijde de rebellie van de Saken: ende troock doot Italien om te gaen weccken het onrecht dat Astulphus Koninck der Lombarden den Paus hadde aengheduen: het welck hem oock gheluckelijck succederde. Oock wederstont hy den moctwil van syne Steden af / oock syn Moeder Suster ende Nichten / ende bracht hem afzo tot rede: ende alsoo hy hem weder op de been meende te maecten / leverden hy hem slach by Perigozt / alwaer hy de rest van zijn fornyen ende leven t'eenemael verloor / ende alsoo quam weder Aquitania onder de Croone van Vranckrijck. Naec beel victorien is hy eyndelijck van sieckte tot Tours gestorven den 24 Septemder des jaers 768. naec het 54 jaer syner regeringhe / ende leght tot S. Denis begraven.

XV. Carel de Groote / Koninck van Vranckrijck ende Hertogh van Zabandt: dese / op het verfoeck van de Paus Adrianus boerden krijgh tegens Didier Koninck der Lombarden / ende nam hem gebangen binnen Pabie: ende alsoewel hy zijn Dochter Hermingarde getrou hadde / sonde hem niet te min in ballingschap te Nijck. Hy hadt nevens haer oock Galien / Villedegarde / Faftrade / ende Luithegarde tot Wijben. Hy overwon de Wyrons / verjaegde de Sarazijnen uyt Pampelone in Spagne / als oock uyt Saragose ende brocht beel Koninckrijcken ende Heerschappijen onder contributie / hy vermeercede de Selabons ende Dadalen die het land van Zandenburgh in hadden. Hy ontnam de Pius ende de Hvarois het gantsche Land van Panonia. Ende om zijn naem noch groter ende onsterfelijck te maecten / fondeerde hy de Vniversiteyten van Paris / Boulogne ende Pabie. Hy stierf den 28 Januaty des jaers 814. wesende ouder twee en t'seventigh jaren / in het 46 jaer syner regeringhe. Hy leght tot Aken in de Capelle.

XVI. Louys de Goetardighe / Soon van Karel de Groote / Keiser van Romen / Koninck van Vranckrijck ende Hertogh van Zabandt: dese heeft twee Vrouwen gehat Armenius uyt het luyck van Saken / ende Judith Dochter van Welfon / Graef van Altoz. Hy brocht weder onder zijn ghehoosachtheit de Selabons / Sorabes ende Bastons / die sich tegens hem gerebelleert hadden. Hy overwon de Wyrons / ende hebbende Murmenio haer Koninck in den slach gebangen gekregen / dede hem dooden. Sijn eygen kinderen hebbe hem bezochte / maer is eyndelijck in 't jaer 834 doot de Fransche Pincen die hem getrou waren / uyt haer handen verlost geword. Hy stierf in 't 60 jaer sijn ouderdooms / ende in 27 van sijn regeringe / in een Plant of de Kein / ende leyt tot Metz begraven.

XVII. Lotharius / Keiser / Koninck van Italien / van Austraasia ende Hertogh van Zabandt / heeft met sijn broederen Louys ende Carel / om haer erfdeels wille / groote strijt gehad eyndelijck broede tegens malkanderen een weeden Ooglog / ende sijn in verheghe de Slachten die sy gedaen hebben / veel volck gebleben ende heeft den Franschen Adel grootten afbreuck geleden. Eyndelijck uyt noot meer als uyt overwicht van rede sijn sy tot acoort ghekomen / vermiddels dat Karel Vranckrijck / Louys Duytschland / ende Lothario / de tijtel van Keiser gegeven werde / mitsgaders Italie / Provence en Austraasia dat hy naec sijn naem Lotharingia / dat is Lotaringe / wilde genaemt hebben. Eenige tydt daer naec gaf Lotharius het rijck aen sijn Soon ober / sich in een Clooster begebende in d'Abdy van Prume ghelegen in d'Ardennes / alwaer hy doot als een Monnik leefde / naec dat hy seven en dertigh jaren gheregeert hadde.

XVIII. Karel de Cale / Keiser / Coninck van Vranckrijck ende Hertogh van Zabandt: dese overwon de Noormannen ende sloegse in route: hy kreegh weder Angers / ende leverde Slach by Fontenay in Poitou aen sijn broeder Lothario. Ende naec daer hy veel schoone expedien hadde gedaen tot herstellinge ende vermeerderinge van sijn staet / is hy naec Italien getrocken om aldaer het hoozenemen van sijn broeders Soonen te stuten: maer synde te Mantua met een koozse gebangen / wierde aldaer sijn doot doot sijn Medecijn / die een Jode was / doot vengn dat hy hem in sijn Medecijn dranchen ingaf / beboert. Twee vrouwen heeft hy gehad: Hermingarde / van dewelcke Louis de Stamelace / Lotharius ende Karel Carloman geboren werde: ende Richilde suster van Wison Coninck van Bourgoune / by den welcken hy twee Soonen kreegh die maer een jaer en leefden / ende eene dochter Judith ghenaeemt. Hy stierf den 6 October in 't jaer 877 en leyt tot S. Denis in Vranckrijck begraven.

XIX. Louys

XLX. Louys, de stamelacz genaemt / succedeerde in de regeringe van syn Vaders / hy wiezde van d'Italianen ende Duytschen om het ryck veel geguollen. De Roemmannen heeft hy gekostyt om de robery die sy in Picardie / Vlaenderen ende Brabant ende selfs oock by Cuelen geplecht hadden. Hy hadt twee vrouwen Aysgarde ofte Aysgarde ende Richseult. Suster van de Coninck van Engelandt / by welcke hy Karel de simpel kreeg: oock hadt hy by een bysit Louys ende Carloman. Hy sturfte te Campiegne op den 10 April des jaers 879.

XX. Carel de simpel, Coninck van Branchryck ende Hertogh van Brabant / geduerende syn regeringe woude een pder als eygen behouden / daer hy van Conincks weghen ober gheselt was. De gooste Heren ende Gouverneurs van Provincien maectten sich sulck veel wijs. Daer ontfont in Branchryck gooste beroerte doo: de Monopolen van Hermes Herdes-bischof van Kerpins / die terwyle dat Karel in Lotteringe was / Endes ofte Odon tot Coninck tusschen hem en Gobbert de broeder van Odon geschiet was / verviel hy in dysgracie / ende willende weder in Branchryck komen / wierde doo: Graef Heribert gebangen genomen; ende nae dat hy hen lang tot S. Martin hadt gehouden / heeft hy hem na 't Casteel Clerp ten nae syn hechtenisse is gheschoven. Syn Hups-vrouwe was Ogine ofte Agine / Dochter van Eduart Coninck van Engelandt.

XXI. Louys de simpel, Coninck van Branchryck ende Hertogh van Brabant / wierde doo: persuaie van Hugues de witte van de Franck Princen uyt Engelandt wederomme gherocpen: cenich tydt daer nae / siende dat de Coninginne syn hoope verghenoeghe / verliet hy syn party: ende om sich des te stercker teghens hem te maectten allieerde sich met den Kiezer Othou / nemende syn Suster ten houwelick. Daer de Kiezer quam ten lesten te vernemen / dat de assistentie syner Wapenen niet rechtvaardich en was: ende derhalven begost weder de Coninck t'onderstuten / die daer nae van een breemde sieclite is gheschoven op den 12 November des jaers 954. Hy kreeg tot Hups-vrouwe Geberge dochter van Hendrick Coninck van Saren.

XXII. Carel de Dicke, Coninck van Branchryck ende Hertogh van Brabant / nae het overlijden van Louys Soon van Lotharius syn broeder Coninck van Branchryck. Hugues Capet trock met een machinich leger tegens hem / ende wierde de slach van weder sijde met gooste contragie ghetrossen: in de twee eerste Chargen was Karel victorieus / maer in de derde viel hem de soetuyt

teghen ende is gestorben seer ellendich in een Doyp Suauwe genaemt.

XXIII. Othou, een van de Soonen van Karel de Dicke / kreeg het Hertoghdome van Brabant ende was ghenoodtsacht het Coninckryck van Branchryck / daer hy in hadt behooren te succederen / te verlaten / om dat hy niet machinich ghenoech en was ende dat syn Vaders saligers soetuyt hem verachtelijck maecte: nochtans en lieten syn onderfaten niet hem eer ende liefde toe te draghen om dat hyse seer vreedtsamelijck Sondeverde. De doot hem uyt de werelt nemende sonder ghetrouwe te hebben / gaf plaats aen Hendrick Hertogh van Bepren om tot het Hertoghdome van Brabant te komen. Dese also hy tot Kiezer verhooren werde / gaf het een deel / te weten / dot men Frans Brabant noemt aen Godefron Graef van Ardene ende Lotteringen / ende versterckte daer van Geberge de Suster van Othou. Naese Gobeert succedeerde Godefron syn broeder uyt den welcke Frans steben elfste Gobeert syn successor geboren worden: midtsgaders Ede die ghetrouwe worden aen Lambert die het Graefschap van Leuven beset. Naese Gobeert quam Gobeert de derde / syn Soon ghenaemt de Dultenaer die Brabant ende Lotteringe beset / ende die daer en boben noch niet kracht van Wapenen sich tot meeste ende heer over Hollandt en Vrieslandt maecte. Van syn Suster Ide ghenaemt die met Eustachius Graef van Boulogne getrouwe was / quamen Gobeert de vierde ende Bondevijn derde Coningen van Jerusalem. Dese vier / alsoo sy meer Hirsparceus als werelliche Hertogen ghewest syn / worden oock van Bondevijn dus onder de Hertoghen met ghereckent / aenghesien hy in syn historie niet als van de Hertoghen van Brabant heeft ghedacht te spreken.

XXIV. Lambert troude Geberge / de Suster van Othou / die te onrecht van haer broeder eerst hap / te weten / het Hertoghdome van Brabant verloten werde: niet te min ghenoodtsacht noch het Graefschap van Loben ende Brussel / als oock het Marquisaetchap van 't Heplighe Ryck / die sy van haer Vaders tot een houwelick giste hadt ghegeven. Lambert hare Man niet konnende verdragen die onrecht daerom haer dede / van haer het Hertoghdome van Brabant niet te laten genieten / selde sich te wege tegens Gobeert van Ardene: maer hy sturfte in een slach die hy leverde / achterlatende een Soon Hendrick de Gude genaemt / Graef van Loben ende Brussel. Dese hadt by syn Wyf Gertruyt / dochter van Gobbert de Wyck Graef van Vlaenderen / Lambert / oock Graef die hem succedeerde / ende Ide / die aen Bondevijn Graef van Vlaenderen ende Bondevijn troude / ende d'Arthilde die met Eustachius Graef van Boulogne

kogne ghetrouwt wierde. Hiet dit houtwelck quam voort Gobert de Gebaerde / die doot syn kloeck ende martiale daden Zabant ende Loteringe weder verobert heeft.

XXV. Geoffroy ofte Gobert / Soon van Hendrick de derde / de Soons Soon van Lambert / quam weder tot het boozs Hertoghdom dat de Princen van Ardenues van de rechte ende wettelijcke erfgenamen onthouden hadden. Hy kreegh van wegghen syn dapperheyt groot ontsach / ende liet op veel plaatsen nae de teekenen van syn mannelijcke daden. Hy wierde genaemt de ghebaerde; om dat hy (als de oudste van syn broeders) aen syn Vader belofte ghebaen hadde / dat hy noyt syn baet en soude laeten scheeren booz als eer hy Lotharinghe ende Zabant wederom soude gewonnen hebben: het welck hem oock lichte: hy was generael / kloeck / en goet aerdigh tegen syn ondersaten en anderen: oock deboot ende religieus. Na syn doode werden hy begraven tot Affligim het welck een Abdij is tusschen Brussel ende Aelft.

XXVI. Geoffroy de tweede / soon van Gobert de gebaerde / quam daer nae tot het Hertoghdom van Zabant / waer regens Hendrick van Luxembourgh gesint was te contereinen: maer hy rechteen een groot legheer aen / met dewelcke hy de stadt van Tindan / alwaer de Inwoonders de party van Hendrick waren toegedaen / ginch besleggen. Dese Inwoonders het ysterste booz oogen siende / quamen tot compositie ende swoeren hem houw ende trouw te zijn: waer ovez hy hen oock pardon gaf: maer hy vervolghde den boozs Hendrick al booz: hy Aken de Capelle ende sloech hem. Daer nae met syn legheer victorieux weder in Zabant komende / ginch hy valle op de Prins van Gymburgue / alwaer hem de kans leede: want in dien Oorloch won de byant weer alles wat hy te boren verloren hadde. Na dat hy 3 jaren ende ettelijcke maenden in Loben was geweest / is hy gestorve / en lecht syn licham aldaer in S. Pieters kerck begraven.

XXVII. Geoffroy de derde was maer 1 jaer oudt doen hy aen syn Vaders Geoffroy de tweede / in 't Hertoghdom van Zabant succedee: ende worde doot / 't Leger van den Prins van Gymburgue / doot byant van zijn Groot-vader ende Vaders salige / seer berooft ende beanght. Den Adel van Zabant riechten op een machtelijc leger / troock te belc ende tase de byant aen: ende om de Soldaten moct te geven / dede haer jonge Prins in een wieggh booz int dzagen. Dit dede veel goets / want de soldaten dat jonge bloet in sulcken perijckel siende / woonden doot medelijden beyde in haer couragie ende wapenen so gestreelt / dat si het heele Leger van Gymburgue in route sloegen ende een groote bloetsotringe onder haer deden. Doen int Geoffroy tot zijn vyf en twintichste jaer ghekommen was / nam hy ten

houtwelck Margeriete Dochter van Hendrick van Limburgh / hy dewelcken hy 2 Soonen kreegh / Hendrick die nae hem Hertogh van Zabant worde / en Albert die het Bisschopdom van Luch kreeg / ende een Dochter Alepde genaemt / die aen den Coninc van Engellant getrouwt wierde. Van een tweede byon die hy hadt kreeg hy een Soon Willem genaemt. Seduerende syn goubernement gebeurden veel wonder-rekenen: men sach onder anderen 3 Maenen en 3 Sonnen inde lucht. Syn licham leyt te Loben in de kerck van Mariane.

XXVIII. Hendrick de eerste succedee nae syn Vaders Geoffroy de derde in 't Hertoghdom van Zabant. Syn Ghemalme was Mathilde / Gzabinne van Boulogne / hy den welcken hy 2 Soonen kreegh / te weten / Hendrick die na hem regneerde ende Gobert. Hy had oock 4 Dochters: waer van de oudste met Kieper Echan de 14 quam te trouwen: de andere 3 zijn op goede plaatsen beleet. Dese Hendrick met den Aertsch-bisschop van Aerts op de reyse zynde na 't heyligh Lant / wierde gemaecht tot Oberste der Christenen regens de Turcken. Hy was eenichs gheluckigh in den oorlogh ende in veel van zijn entreprijzen. Hy was de Francken toegedaen en verjoeg de Sarazinen: daer nae stierf hy tot Ceulen nae hy 48 jaren het Hertoghdom geregeert hadde. syn licham leyt tot Aken in S. pieters kerck.

XXIX. Hendrick de tweede / nae de doot van syn Vaders Hertogh van Zabant / troude Maria de Dochter van Philippus Koninkse Konink / hy den welcke hy een Soon kreegh Hendrick genaemt en 4 Dochters: Mathilde / die de Soon des Koninkes van Brancien / Marien / die den Hertogh van Beperen / Deatire die den Lantgzaef van Thuringen troude / ende Margriet die sich tot een geestelijck leven begaf / in een Clooster in 't Hertogendael. Na de doot van syn eerste byon troude hy weer een ander van grooten huyse Sophie ghenaemt / van den welcken hy een Soon hadt. Veel oorlogen heeft hy ghedaet die syn staet seer getroubleert hebben. De Paus Innocentius 14. hem hebbende afgeset van 't Rijk / heeft daer nae Frederick 11. hem tot Kieper willen maeken: maer hy heeft het geweyger aen te nemen / en dede d' affectie van syn heylighent op syn Neef Willem Gzaef van Holland wonden / die welcke oock nae de doot van Lantgzaef Hendrick die na Frederick de tweede ghesuccedee was / tot Konink der Romainen verkiact wierde. Hy stierf in het 22 jaer sijn regeringe: syn licham wierde begraven in een Clooster Wilres genaemt.

XXX. Hendrick de derde / nae het overlijden van zijn Vaders Hertogh van Zabant / hy kreegh hy Alepde Dochter des Hertoghs van Bourgogne 3 Soonen Hendrick / Jan en Gobert / als oock een dochter: Marie genaemt / die met Philippo 111 Konink van Brancien

rijck getrouwt wierde. Dese Prins leefde in yede / ende was vzedtsaem ende goedertieren tegens syn ondersaten. Ende nae dat hy 16 jaren alsoo geregeert hadde / is hy ghestorven ende tot Loben in het Convent van de Predick-broeders met syn huys-vrou begraven.

xxx i. Jan, Soon van Hendrick de derde / wierde ontrent 8 jaren na syn Vaders doot / om eenich mangel dat hy Hendrick syn outse Broeder was / booz hem aen 't Hertoghdom van Brabant gepretereert: niet sonder groote moeyte ende veel wederstrydts van die gene die syn broeders partij hielden / hy troude Marguerite / dochter van Philippus koninck van Franchryck die in kint sarbept is gestorven. Syn 2. vrou was een dochter van Guy Graef van Vlaender / hy den welcken hy 2 sonen ende 2 dochters kreegh / hy voerden voellog tegens den Hertog-Bisschop van Eulen / den welcke hy overwon. hy stierf van een sieckhe die hy in Englant in een Tournoispel op de Wyloft van des Conincs dochter / met een lancie kreegh. hy wierde na Wyssel geboort ende in de Cordeliers kerck begraven.

xxx ii. Jan de tweede succedeerde nae syn vader Jan de eerste / en nam tot huysvrou Marguerite de dochter van Eduard koninck van Englant: gedurende syn regeringhe oostonden oozloghen in Vlaenderen tusschen de Vlaminghen ende de Francken: de oozsackel dacz van was / dat Gni / Graef van Vlaenderen / syn dochter Philippa aen den Soon van Edouard Coninck van Englant ten houwelijck wilde geven / tegens het consent van Philippus den 1. koninck van Franchryck die haer ten Doop geheeft / ende in zyn hof opgebocht hadde. Dese Prins was manhaftigh ende sterftbaer: maer en onderwont sich geens krijghs sonder rechtverdighe oozsackel. Na dat hy 19 jaren geregeert hadde is hy van een steen die hy in de blaes hadde / ghestorven. Zyn lichaem seght te Wyssel in S. Goules kercke.

xxx iii. Jan de derde in het 12 jaer sijns onderdoms succedeerde niet alleen in de regeringhe van syn vader / maer oock in syn deughden ende goede zeden. De schulden van zyn vader ende grootvader bracht int beginnel van zyn Gouvernment wat confusie / waer doo den handel een wijl tijts verswachte / maer bequam weder daer nae. In 't jaer 1315 worde Brabant seer met de Pest ende hongresnoot gequelt doo veel regenen dat wel 10 maanden langh duerde. Het land wasseer onvruchtbaer om ende doo die meniche van Wateren worde veel lants verdroncken. Hy voerde oozlogh in 't landt van Dalchenburgh ende het Graeffschap van Vlaenderen om het Doftendom van Dalmes. Syn staet wierde besocht met vresche yde plagen Godts. Hy kreegh by syn huysvrou drie Soonen / Hendrick / Grootkop ende Jan die kinderloos storven: ende eeni-

ge dochters / waer van de ene / Marie ghenaeint Willem de Graef van Henegou ende Hollandt ghetrouwt heeft / ende naer deses doot Wenceslaus Soon van Jan / koninck van Bohemen. Hy stierf in 't 43 jaer van syn Gouvernment tot goot seerwesen van syn ondersaten / ende wierde begraven in d' Abdye van Dileer.

xxx iv. Wenceslaus succedeerde nae syn schoon-vader van wegen syn dochter Joanna die hy in syn aenkomste ghetrouwt hadde / in 't Hertoghdom van Brabant / ende om een geringe oozsackel ontfant tot Loben een groote beroerte die wel by de 2 jaren duerde. Hy kreegh oozlogh met den Marquis van Gulich / in den welcken hy ghenangen wierde: maer wierde daer na weer by ghelaten om het ontfack dat de Marquis hadde van Kieper Carol de vierde van dien naem / die syn swager was. Na desen werden hy noch van eenighe vanden aengestaft die hy overwon. Syn swager quam hem eens besoecken in syn Hertoghdom / waer op groote vrecht bedreuen wierde / ende onder andere eenighe vermaechelicheden waer in de Hertogh sich so seer verhitte / dat hy te Wyssel weder gekeert sijnde van een sieckhe vevangen wierde. Ende alsoo hy nae Luxemburg ghecrocken was om sich een wepnich te verluften / is hy kortz daer nae overleden ende begraven in 't Clooster Gouden-dal dat hy sefs hadt laten bouwen ende met vele inkomsten ende renten begaet. De Hertoginne Joanna syn huysvrou doecht groote rouw over syn doot: Sy kreegh oozlogh met den Hertogh van Gelder / ende bleef victorieus. Dese vrou stierf in 't jaer onses Heeren duyssent vier-hondert en ses.

xxx v. Anthonius, Soon van Philippus Hertogh van Bourgogne ghenaeint de stoute quam nae Wenceslaus tot het Hertoghdom van Brabant / ende dat van wegen Marguerite syn swagerinne die aen Lodewijck Graef van Vlaender getrouwt was / uyt welcken houwelijck geboren wierde een dochter der selve naem / die tot haer tweede man Philippus de stoute kreegh / Soon van Jan Coninck van Franchryck. Van dese vrou wierde ghebooren Jan / Anthonius ende Philips. Jan kreegh het Hertoghdom van Bourgogne / ende Anthonius dat van Brabant. Naet het overlijden van Joanna syn oude Moeder / die sonder kinderen ghestorven was / ginch het heel wel met Brabant ende proffereerde seer onder 't Gouvernment van die goede ende loffelicke Prins / lief hebber der gherechticheit der deughden ende Godtsalicheit. Hy troude Joanna van S. Pol / een seer wijse ende deuchtame vrou / ende kreegh by haer 2 Soonen Jan ende Philips ende een dochter die jonck ghestorven is. Een wepnich nae syn huysvrouns doot tronden hy noch Elisabeth die hem het Hertoghdom van Luxemburg toezacht. Hy stierf

stierf in een slach by de Stadt van Cerouenne / of als andere seggen Azinbozan / daer de Franzen tegens de Engelsche vochten / alwaer hy sich verboecht hadde om te betuygen d' affectie die hy d'zoeg tot dienst van Karel de VII. Coninck van Franckryck syn lichaem lecht tot Weuren by die van syn eerste vrou Joanna van S. Pol.

xxxvi. I. Iean, syn outste Soon / succedeerde hem in 't 13 jaer syns ouderdoms: ende hebbende den seventhiesten bericht troude hy met Vrou Jacqueline van Bevers / dochter van Willem / Graef van Henegouen Hollandt. Dit houwelyck wierde ghescheyden dooz valsche overdraginge / waer op sy heymelick wylt Zaband naer Engelandt treckt ende hertrout aldaer met den Hertogh van Gloucester: Dese Hertogh nae confirmatie des Wylofsts treckt met een machtygh Leger na Henegouen ende doet daer groote schade ende verwoestinghe. Hertogh Jan stelt sich daer tegens / ende worden aen wederzijde groote nederlage gedaen. De Engelsman wort verjaegt. De Paus verklaert de scheydinghe van de Hertoginne van hant man booz onrechtboerdich / des niet regenslaende soo en begeerte de Hertog niet wezen te nemen; noch haer tweede man oock niet; die sich in Engelandt aen een ander hertrout. Sy sich in dese extremiteten bevindende doet het ergste dat sy vermacht. Jan gheen kringh meer hebbende sich tot Loben een Uniberscept ende hout de Staten tot Ypre om syn Lants-saeken. Daer na vertreckt hy met den Graef van S. Pol nae Brussel / alwaer hy des Sondaegs booz Palmen seck is geworpen ende ghestorven in 't jaer 1426 in 't 24 jaer syns ouderdoms.

xxxvii. I. Philippus de 1 van dien naem / Hertogh van Zaband nae 't overlijden van syn ourste broeder Jan: dese hadt begeerte het heyligh lant ende de Stadt Jerusalem te sien; maer den Paus van dien welken hy verlof meende te krijgen / also hy daerom eynes na Rome getrocken was / en wilden 't hem niet toelaten; om dien open oozloghs wille die daer was tusschen den Coninck van Cyprus ende den Turck: staende op syn trouwen met Solance syn Wyf / Dochter van Lodewijck Koninck van Sicilie die hy dooz de booznaemste Heeren van zijn hof hadde laten halen / stierf hy nae het 3 jaer ende 3 maent syner regeringe.

Beschryvinge der

HOUTVESTERS OORSPRONCK.

Het lant van Vlaenderen wort verdeelt in Vlaems-Vlaenderen / dat het booznaemste is / ende Walsch-Vlaenderen om datmen daer Walsch ofte Fransch spreckt / ende Rijcks-Vlaenderen ofte Imperialis Flandria: Het eerste ghedeelte streckte sich van de

Noorder Zee af tot aen de Ribierte de Lepe. Het tweede gedeelte is vepact met het lant van Cambrich / de Schelde de Lepe / het lant van Artorps ende Vlaems-Vlaenderen. Het derde gedeelte genaemt Flandria Imperialis streckt haer paelen een weplich nae 't lant van Zaband / daer nae tusschen de Schelde ende de Deure. Dit heile lant heeft zijn naem van Flambeit / een Heef van Clodion Koninck van Franckryck / die de dochter troude van Golduere Koninck der Ruthenorum / genaemt Wilsinde / die de Romeynen wylt Walsch-lant verdroef ende daer nae Holdin zijn vrouws broeder. In dat lant is het Carbonniers-bosch / of ghelyck sommige segghen Cambronia van een secker Heer der selver plaetse Cambron genaemt. Ende om datter in dese Wostagie ofte hout groote menichte van dieben ende roovers sich ophielden worden het booz nootwendich geacht eenige Wachters daer ober te stellen / die een eerlijcke naem ende eer-titel boerde: ende woode die selve Houtvesters van Zabandt genaemt / die groote Heeren waren ende die 't hooft konden bieden aen alle die sich tegens hun soudan willen kanten: ende besaeten van doen af de Heerlijckheyt van Haelebeck dat nu niet meer als een Burgh-Graef en is. Haer macht ende gouvernement en strekten sich niet alleen over dat lant dat alsdoen Wostach-achtigh was / maer oock over de Ribieren ende de Zee ende bedienden alle de plichten van Admiralen. Tot dese digniteyt woode Woudewijn de J. van dien naem / de leste ende 8 Houtvesters van Vlaenderen / dooz Karel de Krale / Koninck van Franckryck gehult in 't jaer 879. Daer is geen sijn aen te twijfelen of dese Houtvesters hebben eer inghestelt geweest als de Graven / en dat de Graven van hun afghelcomen zyn: en dat sy dies wegen oock booz hun hier w zeten bygebacht werden.

Vande Hout-vesters van Vlaenderen.

Yderick genaemt de Buc / de eenige Soon van Salbart Prins van Dijon / wierde in 't jaer der genade 621 dooz Dagobart Coninck van Franckryck tot de Houtvester ghemaect over het gantsche besreck ende Landt van Vlaenderen tot zyn ende syner nacomelinge eeuwich besit / ende dat om syn manhaftige daden en dat hy den Tyrant Phmard / Heer van Buc / die syn Vader ghestoodt hadde / in een duel nedergeleghet ende geslagen hadde. Hy besat dese officie ontrent de 52 jaren / en d'naech sich daer in seer deucht-saenlyck / het landt van Vlaenderen met grooter rucht der ghe-rechtigheyt ende Politie goubernerende. Hy stierf in 't twee en tnegentste jaer syns ouderdoms ende wierde met groote solemniteyt begraven. Hy troude aen het huys van Merore dooz Vrou Richilde / dochter van Clotarius de tweede: ende aen 't huys van Sichilde

de doot syn tweede Wou Paradin de Suster van Dagobertus: hy dese kreeg hy 15 Soonen.

11. Anthonij, Soon van Hyderick de Duc ende van Githide van Danc:lyck / succedeerde ontrent het jaer 692. nae de doot van syn Vader / als Houtvester int gouvernement van Vlaendere / syn quaet leven ende ongeregelteden brachten hem in ongunste / ende syn onachtfacmheyt was oorsaeck dat de Gotten / Vandalen ende Hunnen int Landt brachten ende Vlaenderen schrikelyck verwoesten ende alles met bloet bebulden. Spindelich wierde hy genootsaecht Vlaenderen te verlaten ende sich in Danc:lyck te begheven. Een secker Kintheir vernemt dat hem eenige Vandalen in de blucht achterhaelt / ende met al syn kinderen ende de meeste deel van syn broederen gedoodt hebben.

12. Bouchard wierde na het overlijden van syn broeder Houtvester ende gouberneerde Vlaenderen. Theodoricus koninck van Danc:lyck nam hem syn dienst af om het misdoegen dat hy hadde / dat hy Pepin syn vyant in zyn noot bygestaen hadde. Hy troude in syn familie ofte in die van Loteringe doot Helude Dochter van Walgise Marguise van 't heylig rijk op de Schelde / waer mede hy het Prinsdom van Loben ten houtwelyck kreeg. Hy ghewan hy haer Estorede die hem succedeerde.

13. Estorede, Soon van Bouchard / succedeerde na syn Vader in de standt van Houtvester van Vlaenderen / ende was daer beneven Prins van Loben ende Heer van Harlebeck. Karel Martel Vlaenderen besichigende / ende stende dat sy doot den inloop en bezettinge der Vandalen ende andere kroovers geruineert ende bykans verdoogen was / gaf hem commandement hun regens te recien ende dede hem oock assistentie tot dien eynde. So dat hy in korten tijdt Vlaendere van dit geboeste supberde. Hy kreeg by zyn Wou Theonick Hyderick de 11. van dien naem / Houtvester van Vlaendere.

14. Lyderick, Soon van Estorede ende Theonick zyn huyf: vrouwe / begost zyn goubernement als Houtvester int Jaer 792. hy gouberneerde Vlaenderen onder de regeringhe van Karel de Grootte ende Hodelwylck de Goetaerdige syn Soon de rijdt van 44 Jaeren / by zyn huyf: vrouwe Flandzina wyf Hooch: duytslandt van geboorte / kreeg hy Ingueran die hem succedeerde. De boozghemelde koninck om syn Martiale daden te recompensen / richtede syn heerlyckheyt van Harlebeck op tot een Graefschap / soo dat hy de eerste Graef daer van was. Hy stierf in 't Jaer 836 ende leght tot Harlebeck begraven.

15. Ingueran, Soon van Hyderick ende Flandzine / quam tot de standt van Houtvester van Vlaenderen ende bediende het ouder

Hodelwylck de Goetaerdige ende Karel de Krale aen den welken hy homage dede van die landen die hy besat. Hy stierf in 't jaer 832 nae het 24 jaer syns goubernements. Hy leght begraven tot Harlebeck ende liet een Soon achter met name Odacre die in zyn officie reedt.

16. Odacre, Soon van Ingueran quam tot syns Vaders standt int jaer 832. hy gouberneerde Vlaenderen 12 jaeren. Hy herseelde veel steden ende omcingelde Gent met wallen. Zyn huyf: vrouwe was de Dochter van de Preboost van Chirhe / dat eerst waer een kleyn Dorphen was / waer is recht boort een stad / ghenaemt S. Omer / by haer kreeg hy Bodelwijn / genaemt Iseren arm / die oock Houtvester woerde ende de eerste Graef van Vlaenderen. Hy stierf in 't jaer 863. ende leght tot Harlebeck.

VAN DE GRAVEN VAN VLAENDEREN.

Baldwyn Soone van Odacre / nae sommighe Adaguer / toegenamt den Iseren arm / om dat hy zyn vyanden hardelick aantastet / heeft gheweest den ersten Graue van Vlaenderen in 't jaer 863. ende wert herseelt in dese digniteit doot de versoenighe die hy dede met Karel den Kael: kop: keiser ende Coninck van Danc:lyck / wiens dochter ghenaemt Judith / Weduwe van Eduardus Coninck van Engelandt / hy te vooren met groot ghewelt ghenomen hadde. hy was een groot Man ende sterck van lichaem. hy heeft drie Soonen ghelacht / den ersten stierf jonck. Baldwyn toeghenamt den Kael: kop: heeft hem naer ghevolght: ende een ghenaemt Ludol / die verflaghen werdt van Hebertus Graue van Vermandois. hy is binnen Alrecht overleden in het jaer acht hondert seuen en negentigh / ende syn lichaem leyt begraven in S. Bertens kercke.

17. Baldwyn den 2. van dien naem / genaemt den Kael: kop: heeft gesuccedeert aen zyne Vader Baldwyn den Iseren / heeft gerouwt Eltrudis van Engelandt / Dochter van den Coninck Elfredus / een Godvrychtige Woutwe die verscheide kercken heeft doen stichten / ende hem heeft gebaert Arnulphus Graue van Vlaenderen / Arnulphus Graue van Boulougne / ende 2 Dochters / Elgistedis ende Elstrenois. hy heeft verscheide victorien gewonnen ober de Drenen / heeft de Stadt van Brughe vermaect en met mueren omcingelt: ende stierf in 't jaer 919. Zyn huyf: vrouwe heeft hem ghevolght in 't jaer 929. Sy zyn begraven tot S. Pieter by Gent.

18. Arnulphus den Ouden werdt Graue van Vlaenderen doot het overlijden van zyn Vader in 't jaer 919. heeft geheylt met Aleidis / Dochter van Hubertus Graue van Vermandois / die hem heeft

heeft gegeven Balduwijn de Jonge Grave van Vlaenderen / ende twee dochters: Luytgarde's hups vrouwe van den Grave Duthma-
nus: ende Eltrudis / die werdt verkracht ende daer na getrouwe aen
Piscorinus Postman / Heere van Ginflee. Hy heeft groote onre-
chtigheit gehad met den kaiser Otto voo de Limten des Landts/
dan werden bereynigt: heeft ooz loge behoert de Postmannen om
de doode van den Hertogh Willem geseyt Laingh-zweert / sende ver-
jaeghde de Hunnen ende Vandalen upt Vlaenderen: ende om die
reden / den Paus heeft hem toegelaten de rieden te nemen over het
heel Graefschap van Vlaenderen. Is overleden oudt wescnde 92
jaeren / in 't jaer 964. ende zijn gesellinne voo hem. Sy liggen be-
graven tot S. Pieter by Gent.

iv. Balduwijn de Jonge / de 3. van dien naem / Grave van Vlaen-
deren / doo: het overdagen die hem goetwilligh dede syn Vader Ar-
nulphus den Ouden. Binnen syns Vaders leven / heeft hy getrouwt
Mechtildis van Saren / dochter van den Hertogh Hermannus / die
hem heeft ontfangen Arnulphus de Jonge / Grave van Vlaende-
ren. Hy en regeerde mer 3 jaeren / sief daer nae van de Maselen.
in 't jaer 967. Hy rust in de stadt van S. Vinnoc-Berge.

v. Arnulphus de Jonge / de 2. van dien naem / is aen het Graef-
schap van Vlaenderen gekomen na het afsterben syns Vaders. Hy
heeft ghetrouwt Rosella de dochter van Berengarius Coningh van
Lombardien / ende ontfangh van haer 3 Soonen en een dochter:
Van sin Soonen heeft Balduwijn hem in de regeringe gebolghet.
Hy heeft geozloghet teghen Rotharius Coningh van Brancryck /
delwelcke hem van syn Graefschap berooft hebbende / heeft hem we-
derom deselve gegeven en eenige ander Landen / doo: tusschen spre-
ken van sommige Dacten. Hy is ghestorven van een hitte kofse in
zijn hups tot Gent / den 13. Maert 988. Hy leydt tot S. Pieter tot
Gent.

vi. Balduwijn de 4. van die naem / Langebaert / outste sone van
Arnulphus de Jonge / is aen het Graefschap van Vlaenderen ge-
komen in 't jaer 988. ende in het Jaer 1006. Hy heeft met onrecht
beseten de stadt van Valenciennes van den kaiser Hendrich de 2. die
te vergerse deselve belegherde heeft gheholpen / met de macht van
Robrecht koning van Brancryck en van Ricardus Hertogh van
dormandien. De kaiser heeft hem de misdaet vergeben aensende
de grootsheyt syns gemoeds / en om syn eegen verseeheringe / om
welcke oorzake hy heeft de stadt van Camerick wederom gegeven.
Hy heeft de Cancellerye in Vlaenderen ghesiet: heeft gheregeert 46
jaeren / en sief in 't jaer 1035. achterlatende van zijn vrouwe Ogma
Dochter van Gillebertus Hertoge van Loraine ende Grave van

Arreburgh / Balduwijn den goedertieren. Sy rusten alle beyde
tot S. Pieters by Gent.

vii. Balduwijn de 5. van dien naem / na het afsterben syns vaders
wert Grave van Vlaenderen / ende genaemt de Goedertieren. Hy
heeft getrouwt met Adela oft Alisa / Robrechts dochter Coningh van
Brancryck / van de welcke hy bezkregh 3 soonen en een dochter.
Balduwijn de 6. een van zijn Soonen heeft hem nagevolghet: ende
de Dochter ghenaeamt Mochtildis werdt te hulwelijck gegeven aen
Willem koning van Engellant. Hy heeft de stadt van Kiffel doen
demuren / poorten en wallen daer om liggende: ende heeft daer ge-
funderet de Canonike van S. Pieter. Is overleden in het jaer 1067.
na dat hy geregeert hadde 33 jaeren.

viii. Balduwijn de 6. van dien naem / toegenaemt Bergen ende
de vreesfame / heeft syn vader in de regeringe gebolghet: hy heeft
soo sachtfinigh ende vreesfacin ghewest van nature dat hy num-
mermeer wapenen oft rapier heeft gedragen / hem alleen genoeg-
de dat aen zijn Onderfacten van syn Magistraten de justitie recht-
veerdelijck bedient werde. Hy heeft syn Landt van Dieben gesun-
bert / ende het Bozgerlijck recht werdt grootelijcks onderhouden
over alle syn Landen. Hy heeft ontfangen van Richildus / eenighe
Dochter van den Grave van Berghen in Hinnegou / Arnulphus/
die wert Grave van Vlaenderen / ende Vandun Grave van Hun-
negou. Hy en regeerde niet meer als 3 jaeren / ende sief in 't Jaer
1070. Hy leydt begraven met syn Ghemalinne in het klooster van
Hannon / 't welck hy hadde doen timmeren.

ix. Arnulphus de 3. van dien naem / toegenaemt Genboudigh/
Grave van Vlaenderen in 't jaer 1070. heeft aen zijn Woeder Van-
dun gegeven de Stadt ende kasteel van Douay voo: zijn erf deel.
Syn Oom Robrecht de Dries heeft hem afgenoimen een groot deel
van zijn erfgoed. Hy heeft twee velt-stagen gelevert aen syn Oom/
ende sief in de een seer vromelijck in 't Jaer 1072. noch onghep-
helt. Hy leydt begraven tot S. Martin.

x. Robrecht den eersten van dien naem toegenaemt de Dries /
werdt Grave van Vlaenderen doo: de doode van Arnulphus syn
Nebe / sonde: eenigh tegenstant. Hy heeft tot Gemalinne ghehad
Geetruyd / dochter van Bernardus Hertog van Saren / van wel-
ke hy hadde Robrecht Grave van Vlaenderen: Philips Burgh-
grave van Iperen; Vandun Bisschop van Terouenne; Maria
Abdisse van Dreffene; Adela / die troude met Camutus Coningh
van Denemarch: ende Geetruyd hups vrouwe van den Grave van
Loben / Moeder van Diederick Grave van Vlaenderen / ende van
Simon van Elsat / die troude Margerita erfgenaem van Hannon
willende

willende oozloghe boeren teghen Willem Coningh van Engelande/ die hem weygerde te betalen eenige schattinge. Hy is ghestorven in syn huys van Wyndale / in 't Jaer 1077.

xi. Robrecht de 2. van dien naem gesepd de jonge / toe genacint van Hierusalem / om dat hy daer gheweest hadde met Godesfridus van Bouillon / heeft het Graeffschap van Vlaenderen verstreghen/ ende heeft ten huysvrouwe genomen Clementia van Bourgogne/ dochter van Willem toegenacint den Oudersaeghe/ van de welcke hy ontvingh Balduin toegenacint Dierphen / Grabe van Vlaenderen: Willem ende Philips die in haer jonckheyt overleden. Naer bescheyde schoone kitterlyche daden/ rydende ovez de brugge van Delle hy / Meur om te komen tot de Krooninghe van Lodewijck Koninck van Franckryck / heeft syn Peert ghestronckelt / ende de Grabe viel onder / waer van hy werdt heel verplettert ende ghebraken / ende stierf den derden dagh daer naer in 't Jaer 1111. Hy is begraven tot S. Vedast in Utrecht. Syn huysvrouwe leefde naer hem 17 jaren.

xii. Bauduin de 7 van die naem toegenacint Gaerphen / om dat hy sulck een staet besighde / ende dat hy die selve in syn Vanieren boegh / werdt Grabe van Vlaenderen naer syns vaders doot: hy was een onbesoenigh en straf richter. Hy troude Anna van Bragagnen / dochter van den Grabe Alanus / de welcke om al te naer Maeghschap wert van hem afgescheyden dooz den Paus / ende en heeft daer naer niet meer willen heylighen. Hy is overleden van een quetsure die hy hadde in 't Jaer 1119. naer dat hy zyn erfghenaem ghenaemt hadde Kaerle van Denemarch / Sone van den Coningh Canutus syn rechte Nebe. Hy leyd begraven tot S. Bertin.

xiii. Kaerle toegenacint de goede / Sone van Canutus Coning van Denemarch / wert ontfangen Grabe van Vlaenderen dooz het afsterben van syn Nebe Bauduin hy heeft heylighelijck ende Godt vruchtelijck ghelceft / groote aelmoessen aen de armen doende. Hy heeft de Jooden upt Vlaenderen verdriven / ende heeft syn onbesaten in lange tzyde onderhouden. Hy en heeft geen kinderen ghekegen met Margriet syn huysvrouwe / Dochter van Reginaldus grabe van Clermont ende Rubergue / Gravinne van Amiens. Hy wert gedoot van Woffartus van den Straten / in 't Jaer 1127. in de kerke van S. Donaes tot Brugge / Misse hoorende / om dat hy syn tarwe schueren hadde doen openen om 't selve te verhoopen ende uptdeelen aen de armen tot redelijck prijs. Hy leyd in S. Chyphorus kerke tot Brugge.

xiv. Willem van Normandie / Sone van Robrecht van Coztheu-
pe / werdt Grabe van Vlaenderen ghemaect dooz Lodewijck de

Dicke / Coningh van Franckryck / in 't Jaer 1128. niet tegenstaende het beletsel ende oppositie die gemaccht wert van Willem van Aou Burghgrabe van Iperen / etc. van Diederick van Elfat / ende andere / twistende om de nachte van het Maeghschap. Om dat die selve Willem niet de zedigheyt van het Maeghschap. Om dat die Graeffschap boven de andere / werdt verlaten om de wyetcheyt ende ryaningheyt die hy pleegde: ende in syn Stede werdt verkooren Diederick Grabe van Elfat: 't Welck willende beletten / werdt geslagen van een pyl / die hem van 't leven beroofde in het beleggh van Aelft / in 't Jaer 1129. een jaer alleen geregeert hebbende. Hy leyd begraven tot S. Bertin / hadde tot een huysvrouwe de dochter van Humbertus Grabe van Veruier / die van hem gheen kinderen ontvingh.

xv. Diederick van Elfat / outste Sone van Diederick lant grabe ende Grextruyd van Vlaenderen / dochter van Robrecht de Vries / wert Grabe van Vlaenderen gekoren om zyn Edelheyt / wijsheyt en discretie. Hy heeft vier maal naer het heyligh landt ghereyst / en booz syn vrede reyse maecte hy syn broeder Philips Grabe van Vlaenderen / etc. naer zyn wederkomsse heeft hem ghelaeten in zyn boozgaende regeringe / ende bevrocht in het Clooster van Watene die hy hadde doen timmeren. Is overleden in 't Jaer 1168. synen onderdons den 69. Hy hadde booz eerste huysvrouwe Margriet van Clermont / weduwe van Kaerle de goede / van welke hy een dochter wan genacint Labretta / die ten hulwelijck wert gegeven aen Hendrick Hertogh van Luxemburg: van Sibilla van Anjou dochter van Foucault Grabe van Anjou en Koningh van Hierusalem syn tweede huysvrouwe / hy heeft ontfanghen Philippus Grabe van Vlaenderen / Mathys grabe van Boulogne / Gerard Boos van S. Donaes / Balduin Bisschop van Therouenne / Pieter gekoren Bisschop van Antwerpen / en daer naer grabe van Nevers / Margriet gegeven ten tweeden hulwelijck aen Balduin de vierde Grabe van Henegou en van namen / Seertruyt getrouwt aen Lambert grabe van Montagu etc. van Montagne / en Maechtel huysvrouwe van Humbrecht de tweede Grabe van Saboye.

xvi. Philippus van Elfat / outste Sone van Diederick van Elfat / die dooz syn kloetche seften ende groote daden in oozloghe bedienende den tijtel van Groot / werdt dooz nedrigheyt syns vaders noch levende Grabe van Vlaenderen / aldaer hy geregeerde in gerechtigheyt / tzyde ende gerustheyt syn ondersaten twee en twintigh jaren. De pberigheyt van het Chyften geloobe heeft hem twee maal gebragen in Syrien tot onderstant van syn Nebe den Koningh van Hierusalem / van waer in het weder keeren van syn eerste Reyse hy niet hem

hem vzaechte den Schild van Robition Koningh van Albania / dien hy met syn eyghen handt doode / alwaer was op een gouden belt een swarte Leeuw: Tot deses grabe ghedenckenisse / syn nakomelingen voeren noch de selve teekenen in haer schild. Hy stierf vooz Arren in syn leste reyse / ende wert beggaven tot Clerbaur. Van Isabella dochter van Rodolphus Grabe van Vermandoyz en heeft hy geen kinders ontfangen / noch oock van Margreth dochter van Alphonsus Coninck van Portugael syn tweede huyf vzwouwe.

xvi. Baldwin de achtste van die naem grabe van Hinnegou / van Namen ende van Vlaenderen dooz syn huyf vzwouwe Margreth van Elsat / in 't jaer 1192. Syn af komste in rechte Linie was van Baldwin gheseyt van Bergen / wiens Oom Kobercht de Vries hadde van syn Graeffschap berooft / onder declinantel / dat al 't ghene hy dede / als syn vooght / was tot synen besten. Daer esen gzoote oozlogen tusschen hem ende Diederick van Bevezes Grabe van Aelst / tegen Hendrick grabe van Namen ende teghen den Grabe van Bevezes. Geduerende syn regeringe om de paelen van haer landen ende de heerschappien leefde hy in alles met gzoote wysheyt ende vridelicheit volherdicheyt / sturf daer nae 1194. Syn lichaem rust inde kercke van S. Waldevrudis inde stad van Berghen in Hinnegou. Hy heeft van syn voozsepe de huyf vzwouwe Baldwin van Constantinople Grabe van Vlaenderen ende van Hinnegou / Jan Grabe van Namen / Philippus die sich schreef Grabe van Namen / Hendrick die oock Grabe van Namen werdt / ende daer nae keijser van Constantinople / Isabella huyf vzwouwe van Philippus den herwinmer Coninck van Byzantien / Yolanta huyf vzwouwe vanden Grabe van Bevezes / ende daer nae keijser van Constantinople / ende Sibilla huyf vzwouwe van Gerard van Luxemburgh Grabe van Aigun.

xvii. Baldwin de negende van dien naem / ghesepde van Constantinople / om dat hy die verlosse van d'onderzuchingen vanden Cyran Alexys / ende herfelde die in handen van zyn Nebe van wien hy die afgenoemen hadde / heeft synen Vader ghevolght in het Graeffschap van Hinnegou ende Vlaenderen in 't jaer 1195. Dese Baldwin was kloerk / ende in konde in gheen ruste blijen / om dat hy soo strijdbaar was / 't welck met en konde eenighe slappigheyt voozbrengen / gelijck hy dat betoonde aenden Nebe van Alexys den welck hy in het keijserryck hadde herfelt: want hy heeft hem geselt in best / ende heeft hem van daer verjaecht om dat hy tegen beslofte gedaen hadde / also dat hy gekoren werdt keijser van Constantinople in syn stede. De fortun lierde hem de rugge int jaer 1205. ende heeft hem daer vallen in handen vanden Koningh van Bulgarien / die hem sant in Turckien / aldaer syn lichaem is beggaven. Maria zyn huyf vzwouwe / dochter van Hendrick / toeghevaemt de Vrede / Grabe van Champagne / heeft van hem twee dochters ontfangen / Joanna Grabinne van Vlaenderen ende Hinnegou / ende Margriet die in die Graeffschappen succederde nae haer Suster doot.

xi. Fernandus van Portugael / Soone van D. Sancho van Portugael / ghetrouw hebbende Joanna dochter van Baldwin van Constantinople / ende van Maria van Champagne dochter van Hendrick toeghevaemt de Vrede Grabe van Champagne wert Grabe van Vlaenderen en van Hinnegou: want syn huyf vzwouwe was vande selve erfgenam. Philippus Augustus Coninck van France rick boerde tegen hem oozloge / ende nam hem ghevanghen in een Veltstach die geschiede tot Bouines: ende heeft hem ghelepdt in de Louvre tot Parys / aldaer hy in hechtenisse was 12. jaeren / ende ten lesten wert hy gheselt dooz voozsaeclic van eenighe Doctien ende Heeren die syn verlossing vanden Coninck verkeghen. Syn ghevangnisse wert oozsaeclic van eenige kneekheyt / ende onder andere 't grabeel / 't welck syn leven verhoort / ende sturf sonder kinderen in 't jaer 1232. Syn lichaem is beggaven tot Marguettes. Syn huyf vzwouwe leefde 11 jaren nae hem ende lepdit in 't selve graf. Thomas jonckste Soone van den Grabe Thomas van Saboye / ende van Beatrix dochter vanden Grabe van Genebe / werdt vooz een tijdt Grabe van Vlaenderen / ende en liet geen kinderen na hem.

xx. Margriet tweede dochter van Baldwin keijser van Constantinople ende van Vrouw Maria van Champagne dooz het overlijden van Joanna haer outste Suster / heeft ghevolght inde Graeffschappen van Vlaenderen ende Hinnegou: noch jongh wesende / van Edcl ende out gheslachte in Hinnegou / voost ende Canonick van S. Pieters kercke tot Rijsel / werdt haer gegeven vooz mombooz. Sy tronde Willem van Bourbon heere van Dampierre oock Grabe van Vlaenderen / Jan Grabe van Namen / ende Maria die wert Abdisse van Flines. Geschoven synde in 't jaer twaelfhondert negen en tseventigh beggaven met gzoote ceremonien in d'Abdisse van Flines.

xxi. Willem van Dampierre wert Grabe van Vlaenderen / hy geselschapte S. Lodowich Coninck van Byzantien in syn laetste reyse van het heylige Landt / ende werdt gebangen vande Turcken ende Sarazinen / die hem deden betalen vooz syn verlossinghe 8000 Besang Sarazinsche munte. Rae syn wederkomste in Vlaenderen is ghestogben in 't jaer 1251. ende wert beggaven tot Flines.

Op regeerde 3 jaren/ sonder eenige kinderen van Beatrix van Vlaenderen / bantte ontfangen te hebben.

X XII. Guido van Dampierre / sone van Willem Bourbon / Heere van Dampierre / succedeerde in het Graefschap van Vlaenderen na het afsterben syns broeders Willem van Dampierre. Op trouwde in 't eerste huwelyck Mechelt van Berhunes / Dochter van Kobercht Overste van Krecht Heere van Berhunes / ende Krecht van haer ses sonen ende drie dochters / die allegaer wel berien werden. Van Isabella van Luxemburg / van la Roche in de Ardenna en van Namen / son tweede hups vrouwe / hadde hy drie sonen ende 4 dochters hooghlych geleycht. Sy overleedt in 't Jaer 1298. haer lichaem rust tot Petegem by Oudenarde / in een klooster van S. Clara haer man Guido van Dampierre eyndighde syn leven in de gevangnisse tot Compiegne / 80 jaren out wesende / in 't Jaer 1303. geregeert hebbende 38 jaren. Is begraven tot Fines.

X XIII. Robrecht de derde van dien naem / gheseydt van Berhunes / om dat hy daer van Heer was eer hy Graue van Vlaenderen wert / vertoonde sich in alle syn daden doozuchtigh / stout en kloek. Hy herfelde in handen des konincs van Brancrich de Steden van Giffel ende Douay. Op reisde na Sicilien om Kaele koning van Sicilien ende Hertogh van Anjou syn schoon-vader te becheren. Hy doode in een steydt Mersidus met syn eegen hant. Op herst ghedr van Catharina van Anjou / dochter van den koning van Sicilien een Soone die jongh sterft. Van Yolanta syn tweede hups vrouwe werden hem geboren Lodewyck Graue van Fievers ende van Bethel / Kobercht gheseydt van Cassel / Joanna Yolanta / Mechelt ende Hendrik die sich begaf aen de syde der Engelschen. Is gestofben in 't jaer 1322. in de stadt van Iperen / aldaer hy begraven leydt in S. Martens kerke.

X XIV. Lodewyck van Fievers / gheseydt van Crech / succedeerde aen syn Vader / ende Moeder in de Graefschappen van Fievers / Bethel / ende aen het Graefschap van Vlaenderen / aen syn Vaders Groot-vader van Kobercht van Berhunes in het Jaer 1322. Syn Ondersaten rebellerden teghen hem / ende jaeghden hem uyt syn Graefschap / ende daer na hem ontmoet hebbende stelden hem tot Brugge gebangen. Den koning Philippus van Valois herfelde hem in syn digniteyt met krachte van Wapenen : Daerom wert hy van zijn syde tegen Eduardus Coningh van Enghelant / ende steyf in den Delt-slagh die gegeven wert tot Crech tusschen den koningh van Brancrich ende den boogsepe koningh van Engelandt in 't Jaer 1346. Hy herst ontfanghen van Margriet van Brancrich / jonghste dochter van Philippus koningh van

Brancrich / Lodewyck gheseydt van Male. Sy is gestofben in 't Jaer duyfent drie hondert twee-en-tachtigh.

X XV. Lodewyck de tweede van die naem / eenighe Sone van Lodewyck gheseydt van Crech / ende van vrouwe Margriet van Brancrich / succedeerde haerheden in 't Jaer 1346. in de Graefschappen van Vlaenderen / Bethel ende Fievers. Zyn hooghmoet en heeft niet ghebonden dat niet doelyck en was / jac hoe veel verjehel dat het was. Den koningh van Engelandt Eduardus de derde met een machtygh heyr / ende de Ghentnaers die hy toegmaectt ende tot hem getrocken hadde / hebben seer zynen staet beroert / ende gaben veel wercks ende wert gedwongen toelose te hebben aen Philippus van Valois koningh van Brancrich / de welcke boegne de zyn machte met de gene die Lodewyck vergadert hadde herfelde Vlamingen verslagen. Van Margriet van Zabandt / tweede dochter van Jan van Zabandt / heeft hy ghelegen Margriet eenighe Gabiline ende ersgenam. Hys ghesofben in 't Jaer 1383. ende rust tot Giffel tot S. Pieters in onser Vrouwe Capelle. Hy wert toegenaemt van Malen / om dat hy gebooren wert tot Male in het Graefschap van Vlaenderen.

X XVI. Philippus van Brancrich / toegenaemt den Onberfagden / soo om de belegeringe ende slagh van Poitiers verdragen te hebben / noch seer jongh zynde / al om d'orde van stoutigheyt die hy nam in het kroonen van den koningh Kaele de sefte. Hy was de vierde Sone van Jan van Valois koningh van Brancrich / ende van vrouw Donna van Behmen / ende eyghen Broeder van Kaele de vijfde oock koningh van Brancrich / dooz welckes beyde gifte en consent hy wert Hertogh van Bourgogne / ende daer naer dooz huwelyck boogwaerde ghemaectt met Margriet eenighe Dochter van Graef Lodewyck van Crech / gheseydt van Crech / (gheseydt van Male) wert Graue van Vlaenderen / Hertoge van Zabandt / Graue van Artoys / Heer van Salines ende Mechelen. Hy heeft van haer ghelegen Jan / Anthonis ende Philippus / ende drie dochters / Margriet / Maria / ende Catharina. Is gestofben tot Hal in Brunnegou in 't Jaer 1404. ende leydt begraven tot de Carthusers by Oyon. Syn hups vrouwe sterft te rechte in 't selve jaer / ende rust tot Sint Pieter in de stadt van Giffel by haer Vader ende Moeder.

X XVII. Jan oudste Sone van Philippus Hertoge van Bourgogne / van Zabandt / ende Graue van Vlaenderen / heeft al de hoogheyden van zynen Vader ontfanghen naer afsterben / ende toonde aen zyn vanden dat de grootheyt des gemoets niet afgemeten en wort naer de grootheyt des lichaems. Hy trock syn vanden

reden van de rebellie door de Luykenaeys begaen / soo teghen hem als tegen de sijn. Van Margriet van Beieren outste Dochter van Keldrecht Gzabe van Hinnegou / hy heeft ghehad Philippus (geseyt den Goeden) Hertoge van Bourgongnen / ende vijf Dochters / allegaer voogderlyck bestect in verscheide Provincien. Hy nam daer nae te Wiff de dochter van Lodewijck de derde van Bourbon die hem overleefde: Want hy werdt ghedoodt inde t'samenstreekinge op de Brugge van Montreuil op de Riviere Ponna in 't jaer 1419. naer dat hy sijn Staten en Heerlykheden 15. jaren geregeert hadde.

xxviii. Philippus de 3. (geseyt den Goeden) eenige Soone van Jan ende Margriet van Beieren / werdt Gzabe van Vlaenderen / Hertoge van Brabant / van Bourgongnen en andere Heerlykheden. hy was een seer wijs vorst: strafte de rebellen van Gent / ende maecte de Luykenaeer onderdanich: heeft Dinant verdestreuet. hy heeft ingestelt d'ordre van den Gulden Vlies in 't jaer 1429. Sijn eerste huyf / vrouwe was Michaelis / Dochter van Karel de 6. Coninck van Brancrjck / ende naer sommige / van Karel de 7. Sijn tweede huyf / vrouwe was Bonnac / Dochter van Philippus van Artoys / en heeregh van dese 2. geen kinderen. Ende sijn 3. was Isabella van Portugal / waer van hy ontfingh Anthonis ende Jodocus / die jongh stozben / ende Karel die hem nabolghde. Hy sturf tot Brugge in 't jaer 1467. ende leyt begraven tot Dyon.

xxix. Karel in sijn joncheit genaemt Gzabe van Charolois / eenige Soone vanden goeden Hertoge Philippus / en van vrouwe Isabella van Portugal / heeft synen vader ghesuccedeert in het Grafschap van Vlaenderen / ende was in 't generael erfgenaem van het huyf van Bourgongnen. hy was een seer onverschelden en strejdtbaeren vorst. Sijn eerste leffe van oorloge was tegen Lodewijck den elfften / Coninck van Brancrjck. hy castijde de Luykenaeys / die gerebelleert waren tegen haren Bisschop Lodewijck van Bourbon sijn rechte neve. Catharina van Brancrjck suster van Lodewijck den elfften was sijn eerste huyf / vrouwe / uyt welcke hy geen kinderen en heeregh. Sijn 2. was Isabella van Bourbon / van welcke hy een Dochter ontfingh genaemt Maria / die sijn eenige erfgenaem wert / ende daer naer getrouwt met Maximiliaen: Ende sijn 3. Margriet. Ontrent het laeste van sijn leven verloos 3. beclsagen in 1. jaer tijts d'eerste was tot Morat in Switserlant / daer hy sijn volck verloos. De 2. tot Gagny / daer hy het Landt beziet: Ende de 3. tot Nancy / daer hy 't leven verliest / t welck geschiede in 't jaer 1476 ende leyt tot Brugge in onser Vrouwen kercke. hy wert toegenaemt den onverschelden.

xxx. Maximiliaen Eertshertoge van Oostenrijck / ende daer naer Keyser / met sijn ander tijtels d'och die van Hertoge van Brabant / ende van Gzabe van Vlaenderen / door de successie die sijn huyf / vrouwe Maria van Bourgongnen hadt / de dochter van Karel den stouen. hy heeft van haer ontfangen Philippus / die hem naerbolgde / Francisus ende Joris die in haer jonclijchde sterben. Margeriet getrouwt met Jan van Arragon. Sy sturf in 't jaer veertien hondert twee en tachtigh / ende rust tot Brugge in onser Vrouwen kercke by haren vader. Hy troude ten tweeden huywelijck Blinca Maria dochter van Salcas Hertoge van Milanen / ende en heeregh van haer gheen kinderen. Hy sturf in 't jaer vijftien hondert negentien / ende leyt begraven tot Nienstadt in Duytschlandt.

xxxi. Philippus van Oostenrijck / toegenaemt den schoonen / geseyt Geloof-raedt / oudste Soone van Maximiliaen / heeft ghehad het Hertoghdom van Brabant / het Grafschap van Vlaenderen / ende andere heerlykheden door het afsterben van sijn moeder in 't jaer 1482. noch seer jonck wesende: naer was van goeden verstant. hy heeft ghehad van sijn gemalime Joanna van Arragon / Karel de vijfde Keyser / Ferdinandus Roomsche Coninck ende daer naer Keyser / Leonora die troude Emanuel Coninck van Portugal / ende ten tweede huywelijck Francisus den ersten van die naem Coninck van Brancrjck / Isabella huyf / vrouwe van Christiernus Coninck van Denemarch / Catharina huyf / vrouwe van Jan Coninck van Portugal / ende Maria huyf / vrouwe van Lodewijck Coninck van Hongarien. hy overleet in Spaengen in 't jaer 1505. noch maer in 't beste sijn levens wesende / ende sijn vader noch levende. Hy rust tot Grenade.

xxxii. Karel de 5. Keyser / Coninck van Spagnien / Soone van Philippus van Oostenrijck ende van Joanna van Arragon / heeft ghehad onder sijn ander tijtels die van hertoge van Brabant ende van Gzabe van Vlaenderen / ende andere heerlykheden door het afsterben sijn vaders / ende van sijn Moeder de Coninckreken van Arragon / Leon / Castille / ende Napels: Dese Vorst was hoogmoedig ende groot van aenghep. hy heeft verscheide gedenckeerde seften bedreven al te langh om te vertellen. Van sijn huyf / vrouwe Isabella van Portugal heeft hy ontfangen Ferdinandus / die jong sturf / Philippus de tweede Coninck van Spagnien / die hem nabolghde / Maria huyf / vrouwe van Maximiliaen Keyser. Sy sturf in 't jaer vijftien hondert negen / en dertigh. Ontrent het laeste sijn levens heeft hy sich ontrocken van de werelt / ende begaf hem in een Clooster genaemt S. Just / daer hy sturf in 't jaer 1558 na dat hy 40 jaren

jaeren Kieper hadde geweest. Hy is begraven tot S. Laurens van Escorial.

xxxii. Philippus de tweede eenighe Soone van Karel de V. Kieper / Koninck van Spaengien / nam met ander tijtels die van Hertoghe van Zabant / ende van Gzabe van Vlaenderen. Hy heeft gehadt ten eersten huwelijck Maria van Portugael / ende verkeeg van haer Don Karel Prince van Spaengien. Ten tweeden huwelijck Maria Coninginne van Engellant / daer hy geen kinderen by kreegh. Ten derden huwelijck Isabella dochter van Hendrich de tweede Coninck van Brancrich / ende ontfingh van haer Isabella Clara Eugenia Infantin van Spaengien / gerout met Albrecht Eertshertoghe van Oostenrijck / ende Catharina die werp ghepicht aen den Hertoghe van Sabopen / ende sijn vierde huysvrouwe was Anna Maria / outste dochter van den Kieper Maximiliaen / waer van hy drie Soonen verkeegh ende een dochter / die terstont stozben / uytghenomen Philippus de derde Coninck van Spaengien. Hy is ghestorben 72 jaeren oudt sijnde / den dertienste dach van September 1598. ende van sijn rijck de 40. Is begraven tot S. Laurens van Escorial.

xxxiii. Albertus Eertshertoghe van Oostenrijck / Soone van den Kieper Maximiliaen de tweede Nebe van den Kieper Ferdinandus ende broeder van Rodolphus Hertoghe van Bourgoujen ende van Zabant / ende Gzabe van Vlaenderen van sijn huysvrouwe wegen de doozluchtige Princeesse vron Isabella Clara Eugenia / Infantin van Spaengien / outste dochter van den Catholijcken Coninck Philippus de tweede van welcke de Wyloft wert ghehouden tot Valencia in 'tjaer 1599. hooft daer naer namen sy haer reyse tot bozderinge der Nederlantse saeken / ende quam tot Brussel den 5 dach Septembrijs in 't boozsepe de jaer / aldaer sy eerlijck ontfanghen werden / ende oock in andere steden. Hy heeft sijn leven lang Vlaenderen seer wel geregeert / maer hy en heeft geen kinderen naergelaten / en is ontsien in 'tjaer 1621 in April seer van sijn ondersaeten belaeacht. De boozsepe Infantin sijn huysvrouwe is ghestorben ontrent het laetste van het jaer 1633. sonder kinderen / alsoo dat dese Provincien wederom bereijcht werden tot de Gzabe van Spaengien / ende dooz ovdonnaute van den Coninck wert daer ghesonden den Cardinael Infant / Ferdinandus / sijn Majesteits broeder / die aequam in de Stadt van Brussel den 4 dach van November seftien hondert vier en dertigh.

Cort begriip van de manieren en daden der Graven van Hollandt, van Diderick den eersten af.

Diderick Soone van Hertoghe Sygbertus van Aquitanien is naer het gemeen geboelen gewoorden de eerste Gzabe van Hollandt Zeelant ende Heer van Vristant in 'tjaer 863. is een onbesaegte strydtbaer man geboortich uit den Troyaense stamme der eerste Goete Coningen van Brancrich: daeromme oock hoogelijck aen die Croone gehoutwelycht / want hadde te Wybe Gena of Goma Pippins de Kindes dochter Coninck van Italien / des grooten Coninck Carels jonckste Soon / heeft seer Ridderlijck de paelen sijnner Heerlijckheyt beschermte tegen de Deenen en wisten die doe noch binne Diericht woonden is ontrent in 't 40 jaer sijnner regeringe upt dese werelt ghescheyden in 'tjaer 1403. op den 6 October. Ende sijn huysvrou volghden hem kort daer nae op den 11 dach van Januarij en sijn beyde met groote eere begraven tot Egmont in 't Roomse Clooster.

11. Diderick de tweede van dien name Soone van Gzaf Diderick de eerste / wiert naer sijn Vaders doot de tweede Gzabe van Hollandt ende Zeelant / maer de Wiefen en wilden hem niet ontfanghen noch booz haren Heere kennen begeerende by te sitten geelijck in boorige tijden / waer upt een swaer oorloghe ontfondt. Doch nae twee harde veldt-slagen heeft hy die onder sijn heerschappe gebracht. Hun dwingende dat sy de deuren van hare huysen in 't Boosten moesten maecten / en die soa leeghe dat sy in 't in ende uytgaen nuyghen en bucken moesten / in onderdanicheyt booz haeren rechten Heer. Hy troude de dochter des doozluchtighen Coninck Lodewijck van Brancrich genaemt Hildegardt / daer hy by teelde Sygbertus bisschop van Trier / Arnulf oft Arnoudt die na hem Gzabe wiert / en een schoone dochter Aljoud oft Erlinde ghenome / is als hy de Vanden met grooter vroomicheyt en eeren geregeert hadde 85 jaeren gestorben in 'tjaer 988. op den 6 dach van May is by sijn huysvrou die wepnich te vooren ghestorben was begraven in 't Clooster tot Egmont.

111. Arnulfus oft Arnoudt is nae sijn Vaders doot Gzaf Diderick de tweede gewoorden de derde Gzabe van Hollandt en Zeelant in 'tjaer 988 was ghehoutwelycht by sijn vaders leven aen Wybe gaert des Kiepers Theophanus dochter van Constantinopelen of Grieken ende was Theophanus suster die ghehuwt was aen Otto de tweede Roomse Kieper / Morder van Kieper Otto den

derden Moede oft sijnder Moeders Suster/verhalven van hem seer begifticht en begaest / dese Gzabe heeft gestadich met de West-bziezen geuooylocht / is oock eyndelich in een bloedige slach / (alwaer sy de victorie bevochten) bechtender-handt doot ghebleven hebbende naer syn vaders doot geregeert byf jaer 13 inde Abde tot Egmont begzaben / achterlatende twee Soonen / Diderick die naer hem Gzabe wiert / ende Syphijt Stadthouder van Kemmer-land.

v. Diderick de derde van dien naem en de vierde Gzabe van Hollandt en Zeelant in 't jaer 993 / was ghewelycht by syns vaders leuen met Wittide ofte Wylhaden Hertoge Otten van Sassen dochter ende keiser van Roemen / by dewelcke hy teelde twee Soonen / d'eerste gheheten Diderick wiert Gzabe naer syn vaders doot / d'ander Floris die was Gzabe in Oost-bziezant / ende nae syns vaders doot Gzabe van Hollandt / dese Gzabe Diderick heeft groote Gzodege bevoert met Adelbelte eerste Bisschop van Dprecht daer nae met de Driesen wzeckende syns vaders doot / is gesiozben in 't jaer 1039. hebbende het Gzaeschap geregeert 40. jaren / is by syne boozsaten tot Egmont begzaben.

v. Diderick de vierde van dien naem en byfde Gzabe succedeerde synen vader in 't jaer 1039. hadde vrouwe noch linderen is tot Dorecht gestorben op den 15. May 1048 doot de schuer van eenen se-nijngen schicht / als hy de March-gzabe van Brandenburgh uyt deselve Stadt (by hui ingenomen) dreef ter ooyfacke dat dese Gzabe Diderick in een Toomop-spel tot Endick / desselven Bisschops en Bisschops van Colens vorder by gebal doot gesteecken hadde. Hy regneerde neghen jaren is tot Egmont by syne boozsaten begzaben.

v. Floris de eerste van dien naem sijnde Gzabe van Oost-bziezant / wiert nae syns vaders doot de seste Gzabe van Hollandt Zeelant. etc. in 't jaer 1048. was ghehuwt aen Geertruyda des Hertoghen Hepmans van Sassen dochter / daer hy by teelde Diderick die nae hem Gzabe was / Albrecht / Floris ende Pieter Canoniken der kercken van Sint Lambert tot Lupck / ende eene schoone dochter Machtelt / welke naer haer vaders doot ghehuwt wierdt aen Coninck Philips van Franckrijck de eerste van dien naem. Was een dapper freydracker / sloegh in eenen freydt by de 11000 Mannen behalven noch 27 duysent die versmoorden ende verbronden blyvende ter plaetse den Bisschop van Lupck / ende de Gzaf van Henegou en meer andere welck sich teghens hem verbonden hadden / dan wiert eenige tijdt daer naer als hy een een-schone victorie op syne vyanden bevochten hadden en syn vermoechde by rustende en slapende van den Gzabe van Lupck verrast en met

ontrent 2600 Mannen doot geslagen / doch het doode lichaem wiert den verwiner doot die van Dorecht onweldicht en by syne boozsaten tot Egmont begzaben / gheregeert hebbende 14 jaeren / ende Drieslant 22 jaeren.

vii. Geertruyt Gzabinne van Hollandt regheerde naer harex Mans doot booz haren Zoon 2 jaren seer vzedelgk nae welcke tijdt in 't jaer 1063 nam sy te Man met wille de Edelen van 't Kant kobercht de Dries Gzaf Walduwijn van Vlaenderen Soone die een vermaert en freydracker man was.

viii. Robbrecht de Dries Dombore ende booght des Kants gemaect van den jongen Diderick des Gzaben Floris Zoon / teelde by syne huysvrouwe Geertruyt twee Soonen en drie dochteren / alle (behalven Palies) eene van de Soonen die jonck sturf / hooghe uytgehoulwelycht en in het jaer 1071 met syn ghemaete uyt Holland verdrucken doot Willem van Gelder de een-en-twintichste Bisschop van Drecht welcke het Gzaeschap van Hollandt en Zeelant booz synen Nebe Gobert metten bult van den keiser Hendrick de vierde verkeren hadde.

ix. Anno 1071. dede de Bisschop Willem van Drecht in alle Stede hulden Gobert metten bult ontfanghende het Gzaeschap van hem te leen / welke hem daer in verseeckende verjaghende den Adel die hem tegen waren / bzacht de Driesen oock tot syn onderdantichydt met hulpe des geseyden Bisschops / wiert als hy 6 Jaren met ghe-welt gheregeert hadde tot Antwerpen op de heymelichheyt sittende van onder doodelgk ghequert daer hy af sturf / in 't jaer duysent vyf-en-sebentigh.

x. Anno 1078. heeft Gzaf Diderick des Gzaben Floris Zoon met hulpe van syn stief-vader Robbrecht de Dries met geweldiger hant syn vaders erbe weder inghenomen vanghende Coenraet des Bisschops Willems van Drecht nabolger / bzacht oock de Driesen doot dwangh van Wapenen tot syne ghehuysachtyc / daer nae hutode hy aen Wiltildis dochter van Hertoge Frederick van Sassen / daer hy by teelde Floris die nae hem Gzabe wiert / en een dochter Machtelt Hertoginne van Orleans / sturf in 't jaer 1091 op den 15 September hebbende geregeert 15 jaeren wiert tot Egmont in 't Clooster begzaben.

xi. Floris de tweede van dien naem volghde synen vader Diderick in 't jaer 1091 was gemeenlyck ghenocmt de vette / troude Petronella den Hertogh Dorch van Sassen dochter en Suster van den Roonschen keiser Kotharius / daer hy by teelde Diderick die nae hem Gzabe wiert / Floris de swarte Prince van Kemmerlandt Jonckheer Symon / Hadewye Gzafinne van Gelder een upnemen

nemende schoon Vrouwwenkeelt regeerde breedtsamelijck 31 jaeren sturf in 't jaer 1123, is tot Egmont begaven.

XII. Diderick de seste van dien naem wieret in 't jaer 1123 naer sijn Vaders doot de 12 Graue van Hollant / troude Sophia den Graue Ottos Paltsgraue aen den sijn dochter daer hy by teelde Floris sijn naefact / Otto Graef van Bentheim Baldewijn Bischoep van Brecht Diederick Donipsoot / Pelgum / Burghgraue / Sophia Abdis in fontenelle / Hadelwv Ronne en Petronella een schoone Jonck-vrouwe. Was een kiloeck boozsichrich frydhaer. Man heeft in sijn leven verscheide Oozloghen gheboert / doch als hy veertigh jaeren gheregeert hadde is in vreden gestorven / en by sijn boozsaten begaven.

XIII. Floris de derde van die naem / succedeerde aen sijn Vader in 't Graefschap Anno 1163 / ende was een kiloeck ende wijshe Dozt: hy nam tot huyf vrou Ada des Conincs van Schotlands Dochter by dewelcke hy vier Soonen ende vier Dochters kreegh. Sijn onderfaten heeft hy van huyf vanden verlost / ende daer en boven noch heel-maels in Egypten / dooz sijn Soons beleyt Dictorv bebochten / alwaer hy oock ten lesten / nae seben en twintigh jaers regeringhe / subijt gestorven ende daer nae tot Antiochien begaven is.

XIV. Diderick. Dese wierde in tijde van Oozfogh booz strenghe ende sel geacht / maer in vrede sacht ende goederdeelen sijn huyf vrou was Alijt / een dochter des Hertoghs van Cleef / by den welcken hy een dochter kreegh / Ada geheeten. Den byandt heeft hy boozmelick uyt alle sijn Erf-landen gedreben / alleen dat hy by accoort aen sijn Broeder het Graefschap van Oost-vrieslant heeft verwillicht. Wanneer hy nu 13 jaeren geregeert hadde / ende sieck geworpen was / heeft hy nae sijn Broeder gheschreben om die voocht te stellen over sijn dochter Ada; Maer eer de Broeder quam is hy gestorven / ende is met seer kleynen staet tot Egmont begaven.

XV. Vrou Ada in 't jaer nae Christi gheboorte 1203, wert Ada / dooz haer Moeder verlost sijnde aen den Graue van Loon / tot Graue gemaeckt: Dese beloften waeren oozsack van groote beroerte in 't landt: Want so heeft de Graef van Loon de doot des Graefs Diederick hadt vernomen / is hy metter haest tot Doztrecht ghekomen ende heeft aldaer Ada / teghens de wil hare Vaders Broeder / getrouet. Hier op heeft sich dese Broeder tegens dit houwelijck ghesiant / ende dooz behulp des landes Riddereschap / die hy aen sijn syde kreegh / heeft hy hem verjaeght ende haer groot leet aengedaen: dese onruste heeft veroorzackel dat sy naer een jaer en regheerde ende sturf op Tessel ende wierde met groote rouwe te Middelburgh begaven.

XVI. Willem. nae Ada is ghesuccedeert Willem des Graef Diedericks Broeder / in 't jaer 1204. hy troude een dochter des Grauen van Gelder / daer hy drie Soonen by kreegh. Met behulp van die van Haerlem won dese Graef Samiaten; want maekende eenen stercken Heeren saegh onder het hiel van haer Schip vast / seplden alsoo inde haben / ende doozsieden daer mede den raer die daer voorgepallen sach: waer ober die van Haerlem een heerlijck wapen verkreghen. Naer dat dese Graef 19 jaeren hadde geregeert sturf hy ende wierde tot Keupsburch met grooter solemmitte begaven.

XVII. Floris in 't jaer 1223, werde Floris de vierde tot Graef van Hollant / ende regeerde 12 jaeren sijn Gemalinne was een dochter des Hertoghs van Zababand ende Lotteringhe / by den welcken hy twee Soonen ende drie Dochters kreegh. Hy was seer kiloeck en ras ter Wapenen / ende sterck van lijf en leden. Eens een Toornspjel te Cozby de prijs gewonnen hebbende / is hy wintende ende jalousie van den Graef van Cleermont verradelijck doozstrecken: de Graef van Cleef dit willende wrecken / heeft den verrader stracks daer by ghelept: ende nemende daer nae het lichaem des dooden Prins heeft het tot Keupsburch in Hollandt doen begaven.

XVIII. Willem dese was de Soon van Graef Floris / dewelcke noch sijn sijnde doen sijn Vader sturf / nam tot voocht de Bischoep Otto sijn Oom: Dese jonge Prins in deuchden op-groepende ende alle sijn gelijcken overtreffende / wierde noch jonck tot sijn omme sche kerser verhooren. Hy nam Aken in dooz een sonderlinge pzaeltijck van een Dam / ende sonderden een Conincklijck Hof in den Haegh tot verhandelinge van alle Lants-saeken ende reghen. Hy hadt tot huyf-vrou een dochter des Hertoghs van Wurms / wijsch hy den welcken hy naer eenen Soon kreegh: sijn regeringe begost in 't jaer twaelf-hondert vijf-en-vertigh / ende doen hy 20 jaeren met grooter lof ende prijs geregeert hadde / worpen hy te Hooge wout in een schermtusinge verflagen.

XIX. Floris succedeerde na de doot van Coninck Willem sijn vader / regeerde 26 jaeren / in sijn minder-jaricheyt was sijn Broeder ober hem als vooght / tot sijn 17 jaeren ghekomen sijnde / weersloech 't leger der Friesen / ende gebonden hebbende 't graef van sijn vader / deedt hy 't gebeente desels overvoeren tot Middelburgh in de Abdye / by sijn huyf-vrouwe / Dochter van den Graue van Vlaenderen / ghelwan hy seben Soonen / een Ridder Gerard van Delfen versloech den Graue Floris / niet om groote oorzacke.

XX. Graef Johannes de eerste van dien name / regeerde 4 jaeren heeft verscheide Bataillien ghader tegen de Friesen / hy versloech en overwon die van Brecht / sijnde binnen de Stadt van Delft / den

den Heer Wolphert wiert van boven uyt een hoogh venster geworpen uyt sijn hups op de strate / om sijn groote crachten / die hy inde imposities en ercksen / tot belastinge van t gemeene volck dede. hy sturf sonder kinderen en wiert begraven tot Rijnsburgh.

xxi. Graef Jan van Henegou, Soon vande Dochter des Coninc Willem / regeerde 5 jaren / troude de Dochter vanden Hertogh van Luxemburg / waer hy gewon 3 Soonen. De Vlaemse hebbende Ziercksee belegerd / quam hy de belegerde te hulpe en versloech t Leger / ende nam gevanghen de Gabe Guy Dampier. Wederkeerde in Henegouwe storf aldaer ende wierde begraven tot Valenciennes.

xxii. Na de doot van Willem de goede / wiert sijn Soon gestelt in sijn plaetse. Die troude de dochter vanden Hertogh van Brabant / hy trock gewapender hant tot binnen Spaengien / en overviel de Stadt Granada / bracht sijn leger voor Dreucht / haer dwingende bloots voets daer uyt te trecken / ende om genade biddende / gingh nae Frieslandt alwaer hy in eenen slach bleef omtrent Stavoren / geen kinderen nalatende.

xxiv. Na de doot van Wilhem / sijn suster Margariete wiert Gzabinne van Hollandt / sy hadt getrouwt den Kieper Louijs / waer van sy ontfangen heeft 2 Soonen Willem en Albert / de factie van Hoer en Cabelliaux stont in die tijt op / groote schade over t gehele lant bringende / de Moeder hadde swaere Oorlogen teghen haren Soon. Naer na dat sy die groote slach op de Maese verloren hadde so wiert het lant weder in rust gebracht / want sy gaf over aen haren Soon geheel Hollandt / en trock na Henegou / alwaer sy storf.

xxv. Willem van Beyeren regeerde 7 jaren / ende alhoewel hy met toestemminge van sijn Moeder tot Gzabe van Hollandt Zeelandt ende Frieslandt gehult was / soo bleef t lant evenwel verbult met onkosten / doer de voorgaende trouwelen / om de groote schade op malanderen voormaels aengedaen. De Gzabe om dese saken te accommoderen / thoonde dan d'ene / dan d'andere na gelegenheyt faber. Wy sijn vrouwe kregh geen kinderen / daer nae wiert van sijn verstant berooft / sloeg een van sijn kintdes doot / waer over hy in nauwe bewaringe ghestelt zijnde sturf / ende wiert hy sijn Moeder begraven.

xxvi. Albert regeerde 46 jaeren / eerst als vooght sijn Moeder van verstant berooft zijnde / daer na als Gzabe / hadde hy sijn hups

vrou 3 Soonen 3 Dochters / die van Delft om verscheide diensten aende Gzabe gedaen vande Friesen omringht zijnde / heeft haer lieden vele byheeden verleent. Wy storf en wiert begraven inden Haghe.

xxvii. Willem succedeerde / en regeerde 13 jaren / was een Oorloghsman en victorieus / hy troude Margariete dochter vanden Hertogh Philips van Bourgogne / waer hy wan een dochter Jacoba genaemt / hy bequam groote overwinninghe teghen die van Lupck / Geldersche en Friesen / sturf en wiert begraven tot Valenciennes.

xxviii. Na de doot van Graef Willem verhefte sich wederom de vorige factien / waer over Graef Jan wilde (onder pzetert van Dooght) Hollandt regeren / wat tegen t Lant opposterde / uytgeset Doer den Briel die hem als Graef erkende. Hy was Bischof van Lupck 27 jaren daer na troude hy. Verwelcht hebbende ses jaren groote verdeltheden en beroerten / sturf inden Hage ende wiert aldaer begraven.

xxix. Na de doot van Graef Jan / verbielt t Lant aende Gzabinne Jacoba welcke groote twist met haeren man hadde / sy was van haere onderdanen niet bemint om die groote oneenighepts wille. Den Hertogh van Bourgogne haeren man ghevangen genomen hebbende / dede haer haere Staeten resigneren. Sy hadde hiermael getrouwt gewest noyt kinderen ghehad / sy woonden tot Ceplingen alwaer sy storf en wiert begraven inden Hage / Regeerde 19 jaren.

xxx. Gedurende t leuen vande Gzabinne Jacoba / den Hertogh Philippus van Bourgogne wiert gehult Gzabe van Hollandt / om dat hem t selve vande Gzabinne Jacoba getrouwt / pozeert en opgedragen was. Hy hadt hy sijn vrouwe Isabelle dochter des Coninc van Portugael een Soon genaemt Carel die hem succedeerde / maecte sich meester van Parys / ende herwon Brugge en Gent / hy bevestigde de schadelijcke factie deser Landen. Stelde in d'ordre des Gulden Vlies anno 1429. na dat hy wijselijck de tijt vant 31 jaren geregeert hadt / sturf en wiert begraven in Stadt Opon.

Dewijle nu Hollandt met het Hertoghdom Brabant en Vlaenderen verenicht is, by die van t Huys van Borgogne, so senden wy den Leser toe die Beschryvinge vande Hertogen van Brabant, kortelijck hier voren van ons aengeroert.

Neerlants Lof ,

Neerlandsche Maaghd die aan de Strand
Der Zee uw setel hebt geplant,
Die werd geviert all't aerdtrijck om,
Gelijck der wereld heylichdom.
Hoe soet is u ghelaet? daer by
Hoe liefelijck u Heerschappy?
Waer onder vreemde sijn gevluht,
Als uit besmette in suyvre lucht.

Al sulke schoone deughd erkent,
Met volle gunst, de Hemelbend.
Elck soekt u vordering, hier om
Slaat Mars trompet en oorloghs trom,
En yvert, met sijn kriighsgeweer,
Voor vryheyd, aller vetten eer.

Wast weynich graan op uwen boom?
Gheen kraal uyt uwe waterstroom?
Nocht Perlen in uw tuinbesteck?
Van all' hebr ghy doch geen gebreck.

Merkuur die heeft sijn beurs voor u
Ghelaan met vruchten van Peru,
En haalt te huys met dese troef,
All uw begeerte en uw behoef.

Hef opwaerts 't oogh, ghy siet de lucht,
Die u verschaft sijn voglevlucht:
De Zee haer telingh, 't aerdrijck heeft
Voor u, wat leeft en niet en leeft:
En 't vuyr der Son koockt, u te danck,
Den schoonen druyf aen sijnen ranck.
Dees Vier-Colom die maeckt dit kond,
Tot vreughd van die u voorspoed gond,

Pinkel.

REGISTER DER L A N T - T A F E L E N.

Fol.		Elgii Veteris Typus
1	{	Seventien Provincien
		Brabant.
15		Meyery van 's Hertogenbos
17		Marckgraefschap des H. Rijcx
18		Marquisaet van Bergen op Zoom
20		Baronnye van Breda
27	{	Limburgh en landen van Over - Maes
		Valckenburgh en Dalem
29		Mechelen
		Vlaenderen
34	{	Ooft-Vlaenderen
		West-Vlaenderen
47		Wals-Vlaenderen
50	{	Rijcx-Vlaenderen
		Vier Ambachten
51		Artois
54		Henegou
59		Lutsenburgh
60		Luyck
62		Namur
64		Gelderlant
	{	Maes, Wael en Rijn
		Veluwe
73	{	Mariegrift
		Zutphen

Fol.		Hollandt
48	{	Noord-Hollandt
87		Dort en Eylanden
97		Delf-lant
		Rynlant
		Bylemer
109	{	Purmer en Wurmer
		Huygenwaert
		Diemer-meer
120		Zype
123		Beemster
155	{	Zeelant
		Walcheren
171		Utrecht
		Vrielant
179	{	Oostergoe
		Westergoe
		Seven Wolde
192		Over-Yfel
199		Drente
200		Groeningen
207		Hertogen van Brabant
213		Houtvesters en Graven van Vlaenderen
220		Graven van Hollandt.

E I N I S.

Best 21-3-94